

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Ladislav Vojáček, Jaromír Tauchen (eds.)

MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY VČERA A DNES

Sborník z konference

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA
Editio Scientia

vol. 558

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVOY UNIVERZITY

řada teoretická, Edice Scientia
svazek č. 558

MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY VČERA A DNES

(Sborník z konference)

Ladislav Voják

Jaromír Tauchen

(eds.)

Masarykova univerzita

Brno 2016

Vzor citace:

VOJÁČEK, Ladislav ; TAUCHEN, Jaromír (eds.) Majetkové a hospodářské trestné činy včera a dnes : sborník z konference. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. 457 s. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 558. ISBN 978-80-210-8332-5.

CIP - Katalogizace v knize

Vojáček, Ladislav

Majetkové a hospodářské trestné činy včera a dnes : sborník z konference / Ladislav Vojáček, Jaromír Tauchen (eds.) --1. vydání. -- Brno: Masarykova univerzita, 2016. 457 stran. -- Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, Edice Scientia, svazek č. 558. ISBN 978-80-210-8332-5 (brož.)

34(091)* 343* 343.3/.7* (062.534)*

- právní dějiny
- trestní právo
- trestné činy
- sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

Tato publikace vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu MUNI/B/0982/2015 (Investor: Masarykova univerzita; Programový rámec: Podpora studentských projektů na MU /specifický výzkum, program rektora/; Podprogram: Kategorie B - Projekty organizace studentských vědeckých konferencí) podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2016.

Recenzoval: doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8332-5

OBSAH

Úvodom.....	9
-------------	---

I. Historický vývoj majetkových a hospodárskych trestných činů

Prétorské zásahy v rímskom deliktuálnom práve.....	13
<i>Ján Šurkala</i>	
Krádež na Veľkej Morave vo svetle historickej lingvistiky	21
<i>Róbert Jáger – Tomáš Gábriš</i>	
Majetkové a hospodárske trestné činy vo svetle písomných prameňov mestského práva.....	36
<i>Alica Virdžeková</i>	
Delikt krádeže ve světle uherskohradišťské knihy právních naučení <i>liber informationum et sententiarum</i>	53
<i>Lenka Šmídová Malárová</i>	
Trestné činy proti majetku v súdnej praxi hornouhorských miest raného novoveku.....	60
<i>Blanka Szeghyová</i>	
Vybrané aspekty majetkovej kriminality a jej trestanie v Košiciach v 16. storočí.....	70
<i>Miroslav Fico - Richard Papáč</i>	
Krádeže v Liptovskej stolici v 18. storočí.....	89
<i>Miroslav Nemeč</i>	
Realizácia trestnoprávných noriem pri arizácii a vyvlastňovaní židovského majetku na Slovensku v rokoch 1939 – 1945.....	103
<i>Peter Mičko</i>	
Rabovanie majetku na Slovensku v období nemeckej okupácie (september 1944 – apríl 1945) a jeho právne postihy.....	115
<i>Anton Hruboň</i>	

Majetkové a hospodářské trestné činy v retribučním zákonodarstve v ČSR	125
<i>Alexandra Letková</i>	
Trestné činy majetkové podřa zákona č. 86/1950 Zb.	138
<i>Darina Mašļanyová</i>	
Konštrukcia hospodářských trestných činov v politických procesoch v Československu	149
<i>Ján Štefanica</i>	
Politická instrumentalizace ekonomické kriminality v prvních letech komunistického režimu. Příklad tzv. Štěpánovy aféry v Děčíně v letech 1949-1950	157
<i>Jan Slavíček</i>	
Rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví	169
<i>Vlastislav Man</i>	
Právne a politické súvislosti novely trestných kódexov na konci 80. rokov so zameraním na majetkové a hospodárske delikty	180
<i>Ondrej Podolec</i>	
Lichva v průběhu věků	191
<i>Helena Morozová</i>	
Trestné činy proti mene a jej ochrana v historicko-právnom kontexte Slovenska	200
<i>Martin Skaloš – Erik Elias</i>	
 II. Majetkové a hospodářské trestné činy v České republice	
K některým projevům zásady pomocné úlohy trestní represe v oblasti hospodářských a majetkových trestných činů	221
<i>Josef Kuchta</i>	
Problémy vyšetřování ekonomické kriminality spojené s existencí nefunkční obchodní společnosti	242
<i>Pavel Kotlán</i>	

Neoprávněné podnikání a poskytování právních služeb	252
<i>Vojtěch Mihalík</i>	
Phishing a jeho postupná evoluce	268
<i>Kateřina Hlaváčová</i>	
Skutkové podstaty související s korupčními delikty v trestním právu. Korupce a právní povědomí studentů práva	280
<i>Lucia Micanová</i>	
Trestné činy ve veřejných zakázkách	289
<i>Radek Jurčík</i>	

III. Majetkové a hospodářské trestné činy ve Slovenské republice

Aktuálne zmeny v Trestnom zákone vo sfére majetkových a hospodárskych trestných činov	305
<i>Margita Prokešová</i>	
Uplatňovanie princípu ultima ratio a zásady subsidiarity trestnoprávnej represie v majetkovej kriminalite	318
<i>Denisa Hamranová</i>	
Osobnosť páchatel'a majetkových a hospodárskych trestných činov	334
<i>Dominik Škobel</i>	
Fenomenológia daňových trestných činov na Slovensku	345
<i>Dušan Hesek</i>	
Trestnoprávne sankcie za porušenie pravidiel hospodárskej súťaže	364
<i>Ondrej Blažo</i>	
Antropologická identifikácia osôb z kamerových záznamov	380
<i>Soňa Masnicová – Radoslav Beňuš – Magdaléna Krajníková</i>	
Status znalca v znaleckej a trestnej norme SK – pro futuro CZ	391
<i>Andrej Franek</i>	

IV. Majetkové a hospodářské trestné činy ve vybraných státech světa

Právna úprava majetkových trestných činov v Ruskej federácii	399
<i>Bystrík Šramel</i>	
Krádež v islámském právu	413
<i>Petr Osina</i>	
Summary	421
Literatura a další použité zdroje	435
Autorský kolektiv	454

ÚVODEM

Dostáváte do rukou sborník sestavený z příspěvků, ve zkrácené verzi přednesených na konferenci *Majetkové a hospodářské trestné činy včera a dnes*, která se konala 1. června 2016 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Konference, jejímiž pořadateli byly katedry dějin státu a práva a trestního práva Právnické fakulty MU v Brně a The European Society for History of Law, navázala na dřívější akce s podobným názvem („... včera a dnes“) i podobným zaměřením (trestní právo). Úvodní, podle původního zámyslu skromné, ale nakonec velmi úspěšné kolokvium z roku 2013 pořadatelé, tehdy ještě jen Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty MU a The European Society for History of Law, věnovali problematice korupce. Vznikl z ní sborník SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.) *Korupce – včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2013. ISBN 978-80-7418-177-1. V následujících letech se už i za spoluúčasti Katedry trestního práva Právnické fakulty MU konaly hojně oblesané konference věnované sexuálními trestnými činy /SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír a kol. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. ISBN 978-80-7418-213-6/ a trestným činům proti životu a zdraví /TAUCHEN, Jaromír, SCHELLE, Karel a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015. ISBN 978-80-7418-248-8/.

Jak nasvědčuje název tohoto sborníku, je podobně jako ty předchozí programově věnován historickoprávní problematice i aktuální problémům trestního práva. I s ohledem na to jsme příspěvky uspořádali do čtyř bloků, nejobsáhlejšího historicko-právního (I.) a kratších věnovaných platné právní úpravě majetkových a hospodářských trestných činů v České republice (II.), Slovenské republice (III.) a jinde ve světě (IV.). Zařazení příspěvků však vždy není zcela jednoznačné. Zasloužil se o to – nesporně pozitivní – fakt, že autoři ono „včera a dnes“ promítli nejen do výběru témat svých příspěvků, ale též do přístupu k nim. Mnohé proto začínají více či méně obsáhlým historickým výkladem a ústí do charakteristiky platné právní úpravy či k aktuálnímu problému současné trestní praxe.

Nelze přehlédnout a já nemohu nechat bez povšimnutí, že více než dvě třetiny autorů na konferenci přicestovaly ze Slovenska, a to doslova ze všech

jeho koutů (ze tří právnických zaměřených vysokých škol a Historického ústavu SAV v Bratislavě, obou trnavských univerzit, Spoločnosti pre trestné právo a kriminológiu ze Žiliny, Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici, Katolíckej univerzity v Ružomberku, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích a Východoslovenského muzea v Košicích; neméně pestré bylo i české zastoupení). Samozřejmě nás to těší a své slovenské kolegy budeme vždy rádi vítat. Zároveň je však třeba dodat, že není náhoda, když o naše konference projevují větší zájem na Slovensku než na právnických pracovištích v České republice. Bohužel je to též důsledek našeho současného systému hodnocení vědecké produkce, který a priori diskvalifikuje studie, zařazené do konferenčních a jiných příležitostných sborníků.

O to větší dík patří těm, které to neodradilo, a rozhodli se do našeho sborníku přispět. Poděkování však samozřejmě patří i všem ostatním. Stejně jako přání, abychom se na podobné akci opět sešli příští rok.

*prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.
vedoucí Katedry dějin státu a práva Právnické fakulty MU*

I. HISTORICKÝ VÝVOJ MAJETKOVÝCH A HOSPODÁŘSKÝCH TRESTNÝCH ČINŮ

PRÉTORSKÉ ZÁSAHY V RÍMSKOM DELIKTUÁLNO M PRÁVE¹

Ján Šurkala

1 Úvodom

Prétor, ako vysoký rímsky úradník disponujúci nariad'ovacou právomocou (*ius edicendi*), ale zároveň aj majúci rozhodovaciu funkciu v prvom štádiu formulového procesu, do značnej miery formoval obsah a praktickú podobu civilného práva aj *ius gentium*. To neplatilo len pre záväzky z právom povoleného (aprobovaného) konania, ale aj pre protiprávne činy súkromného charakteru (*delicta privata*). V tomto krátkom článku sa pokúsime naznačiť základné spôsoby, akými prétori obohacovali existujúcu škálu deliktov za účelom ochrany nevinnnej strany – resp. za účelom potlačenia zlovoľného konania. Už v úvode ale chceme poznamenať, že si nekladíme za cieľ poskytnúť čitateľovi komplexný obraz danej problematiky v celej jeho hĺbke, všestranných súvislostiach a vzájomných prepojeniach na iné právne oblasti – nakoľko to ani pre limitovaný rozsah tohto článku nieje možné.

2 Pozícia deliktov v systematike rímskeho práva a jej nedostatky

Podobne ako v iných právnych poriadkoch sa aj v antickom Ríme hľadelo na „prestúpenia“ právneho poriadku najskôr ako na narušenie konkrétnych subjektívnych práv poškodeného, ktorý mohol vykonať na páchatel'och svojpomocne „pomstu“, resp. trest. V skutku, zásada taliónu, jednoducho vyjadrená v sentencii „*oko za oko, zub za zub*“, sa objavuje skoro u všetkých starovekých civilizácií,² vrátane najstaršej kodifikácie rímskeho práva – Zákonoch dvanástich tabúl.³

¹ Príspevok je výstupom grantu VEGA:1/0531/14 „Vývoj notárstva“.

² Porovnaj napr. Ex 21:23-25, alebo ustanovenie Chamurapiho zákonníka č. 196 (podľa: KING, L. A. W. (trans.) *Code of Hammurabi*, 1915).

³ Porov. *Leges duodecim tabularum*, Tab. VIII, 2.

Postupne sa však diferencovali ťažké porušenia verejného poriadku (*crimina publica*)⁴, ktoré boli namierené proti dôležitému verejnému záujmu, od ľahších protiprávnych činov narušujúcich súkromné záujmy jednotlivcov chránené právom (*delicta privata*). V oboch prípadoch ale išlo o porušenia objektívneho právneho poriadku, teda o konania v rozpore s právom.

Rozlišujúcim faktorom teda bola predovšetkým spoločenská závažnosť daného protiprávneho skutku, no subsidiárnu rolu tu nepochybne zohrala aj rozdielna funkcia sankcie. Tá pri trestných činoch slúžila na exemplárne potrestanie kriminálnikov – mala teda prevažne odstrašujúcu úlohu a to tak vo vzťahu k páchatelom, ako aj k verejnosti (resp. potenciálnym ďalším budúcim kriminálnikom, ktorí zvažovali podobný útok na chránený verejný záujem v budúcnosti).

Naproti tomu súkromný delikt spôsoboval škodu (ujmu) jednotlivcovi, pričom pokuta (*poena*) ho mala za spôsobenú ujmu odškodniť.⁵ Delikt teda v rímskom súkromnom práve pôvodne nevyvolával náhradu škody, ale ukladal trest, resp. pokutu (*poena*), ktorý mal do určitej miery aj odškodňovaciu funkciu. Frekventované ukladanie pokút viacnásobnej hodnoty spôsobenej škody (*duplum, triplum, quadruplum*) ale jednoznačne svedčí o subsidiárnej odstrašujúcej funkcii pokuty. Rovnako to dokladá aj skutočnosť, že niektoré delikty mohol žalovať aj ten, kto nimi nebol priamo poškodený, čo demonštrujeme na konkrétnom prípade neskôr v tomto článku. Pokuta teda od najstarších čias slúžila aj na potrestanie previnilca spôsobom, ktorý bol „civilizovanejší“ ako archaický princíp taliónu, konzekventné uplatňovanie ktorého by viedlo mnohokrát k prílišným tvrdostiam, zmätkom a v konečnom dôsledku aj k arbitrárnosti a svojvôli tých, ktorí majú na svojpomocné presadenie svojich skutočných alebo domnelých práv dostatočné mocenské prostriedky.

⁴ Do tejto kategórie patrili napr. (vlasti)zrada (*perdulio*), vražda (*paricidium*), sakrálné previnenia, travičstvo, sprenevera štátneho majetku, falšovanie listín (peňazí), trestné činy proti cudnosti, intrigánstvo, úžerníctvo, predaj unesených, potraty, čarovanie, heréza, rúhanie. Existovala tu pritom základná tendencia rozširovať okruh trestných činov o nové skutkové podstaty, pričom sa tu nezriedka zaradzovali aj skutky, ktoré boli pôvodne považované za súkromné delikty.

⁵ Porovnaj: HAUSMANIGER, H., SELBS, W. *Römisches Privatrecht – Grundlagen des Studium*. 9. Aufg. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2001, s. 276.

Podobne ako pri záväzkoch z obligácií *ius civile* poznalo len obmedzený okruh deliktov, ktoré boli koncipované na báze typovej viazanosti. Prvým z nich je delikt krádeže, ktorý Paulus definuje ako „*zľomyselné odcudzenie veci so ziskuchtivým úmyslom, a to či už veci samej, alebo aj jej užívania alebo držby*“.⁶ Hlavnými znakmi krádeže teda bolo odcudzenie (*contrectatio*), protiprávny úmysel kradnúť (*animus furandi*)⁷, zisťnosť (*animus lucri faciendi gratia*) a predmet útoku, ktorým mohla byť len hnuiteľná vec. Z uvedenej definície je zjavné, že oproti dnešnému chápaniu sa za krádež v Ríme považovali aj prípady sprenevery či podvodu. Právne následky krádeže boli diferencované v Zákonoch dvánástich tabúl podľa toho, či bol zlodej pristihnutý pri čine, alebo nie – pričom boli následky pristihnutia pri čine pochopiteľne tvrdšie.

Druhým civilným deliktom bolo protiprávne poškodenie cudzej veci (*damnum iniuria datum*), pod ktorý sa podriaďovali rozličné skutkové podstaty úmyselných ale aj nedbanlivostných protiprávnych činov, ktoré komplexne pokrýval Akvíliov zákon (*lex Aquilia*) prijatý okolo roku 286 pred n. l.⁸ Ako sme už spomenuli, existovali aj prípady, kedy na konštituovanie zavinenia stačila existencia nedbanlivostného konania – samozrejme za predpokladu, že medzi vzniknutou škodou a týmto konaním existoval príčinný vzťah.

Tretím civilným deliktom bola lúpež (*rapina*), ktorú možno považovať za akúsi kvalifikovanú skutkovú podstatu odvodenú z krádeže, kde bol prítomný priťažujúci prvok použitia násilia. Asi preto sa aj zvykne zaradzovať medzi civilné delikty, a to aj napriek skutočnosti, že žalobu (*actio vi bonorum raptorum*), ktorou bol tento delikt postihovaný, zaviedol až cudzinecký prétor M. T. Lucullus (okolo roku 76 pred n. l.) vo svojom edikte.⁹ Koniec koncov, tento vývoj korešpondoval aj so zavedením žalôb *actio furti* a *condictio furtiva*,

⁶ Porovnaj Paul D 47,2,1,3: *Furtum est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve. Quod lege naturali prohibitum est admittere.*

⁷ Niektorí autori prišli k záveru, že *animus furandi* je neskoršou justiniánskou interpoláciou, a že v klasickej práve sa „úmysel kradnúť“ nevyžadoval. Porovnaj: BRITKO, R. „Animus furandi“ ako nový prvok krádeže v poklasickej a justiniánskej rímskej práve. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 34, č. 2, 2015, s. 26–35.

⁸ Pre viac o tomto významnom zákone pozri: HAUSMANINGER, H. *Das Schadenersatzrecht der lex Aquilia*. 5. Aufg. Wien: Manz, 1996, 156 s.; IBBETSON, D. The Dating of the lex Aquilia. In: BURROWS, A., JOHNSTON, D., ZIMMERMANN, R. (eds.) *Judge and jurist. Essays in Memory of Lord Roger of Elsferry*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 167–177.

⁹ FRIER, B. W. Urban Praetors and Rural Violence: The Legal Background of Cicero's Pro Caecina. In: *Transactions of the American Philological Association*, Vol. 113, 1983, s. 232.

ktoré boli rovnako prétorského pôvodu, a boli zavedené s cieľom poskytnúť poškodeným stránkam adekvátnejšie procesné prostriedky ochrany, nakoľko prostriedky civilného práva nezriedka nevyhovovali aktuálnym spoločenským potrebám.

Napokon medzi civilné delikty patrila urážka (*iniuria, contumelia*), ktorá na rozdiel od dnešného chápania zahŕňala akékoľvek fyzické či psychické bezprávie páchané na osobe. Už Zákony dvanástich tabúl pomerne detailne stanovovali pokuty za jednotlivé útoky na telesnú a duševnú integritu osôb.¹⁰

Zhrnúc systematiku civilných deliktov musíme konštatovať vysokú typovú viazanosť, formálnosť a nepružnosť, kvôli ktorej sa časť konania, ktoré zákony pôvodne nezakazovali, no ktoré bolo mnohými považované za protiprávne – špecificky s postupujúcim časom a meniacimi sa spoločenskými potrebami – nemohlo byť postihované procesnými prostriedkami *ius civile*. Prétori preto postupne zavádzali ďalšie žaloby (napr. už spomínanú *actio furti* a *actio vi bonorum raptorum*), ktoré mali tieto medzery v práve vyplniť.

Typová viazanosť deliktov podľa civilného práva a jej charakter *numerus clausus* však viedli prétorov k osnovaniu nových skutkových podstát deliktov, ktoré označujeme prívlastkom prétorské. Išlo o dva veľmi široko poňaté delikty: podvod (*dolus malus*) a donútenie (*vis ac metus*).

Žaloba z podvodu (*actio de dolo*) bola skonštruovaná pravdepodobne rímskym cudzineckým prétorom Aquiliom Gallom v roku 66 pred n. l.,¹¹ a pôvodne mala pokrývať situácie „keď sa jedno predstieralo a druhé robilo“ (*aliud sit simulatum, aliud actum*).¹² Podobne musel prétor reagovať aj na zvyšujúci sa problém používania násilia v posledných desaťročiach Republiky – pretože legislatívny proces bol paralyzovaný politickými potýčkami.¹³ Preto prétor Octavius, buď v roku 79 alebo 78 pred n. l., zaviedol do ediktu tzv. *actio Octaviana*, ktorá umožňovala strane, proti ktorej bolo použité donútenie, aby žiadala späť to, čo na základe takéhoto vynúteného súhlasu vydala.¹⁴

¹⁰ Porov. *Leges duodecim tabularum*, Tab. VIII, 3; VIII, 1; VIII, 4.

¹¹ WATSON, A. *Actio de dolo and actiones in factum*. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, Vol. 78, 1961, s. 392.

¹² Porovnaj: Ulp. D 4,3,1,2.

¹³ ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundation of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996, s. 652.

¹⁴ HARTKAMP, A. S. *Der Zwang im Privatrecht*. Amsterdam: Verlag Adolf M. Dekker, 1971, s. 245 a nasl.

3 Modelové príklady prétorských zásahov do deliktuálneho práva

Prétorské zásahy do deliktuálneho práva ako jedného z odvetví *ius civile* sa ale neuskutočňovali len na makroúrovni – zavádzaním nových žalôb či výnimiek, alebo dokonca koncipovaním úplne nových skutkových podstatí, tak ako sme to opísali vyššie – ale drvivá väčšina týchto zásahov sa udiala celkom nenápadne faktickým rozširovaním operability procesných prostriedkov ochrany súkromných záujmov v konkrétnej prétorskej rozhodovacej činnosti. Preto sa v tejto kapitole pokúsime uviesť niekoľko prípadov takýchto zásahov s cieľom demonštrovať ich faktické fungovanie.

3.1 Ochrana majetku pri mimoriadnej situácii (Ulp. D 47,9,1 pr.)

„Praetor ait: in eum, qui ex incendio ruina naufragio rate nave expugnata quid rapuisse recepisse dolo malo damnive quid in his rebus dedisse dicitur: in quadruplum in anno, quo primum de ea re experiundi potestas fuerit, post annum in simplum iudicium dabo. item in servum et in familiam iudicium dabo.“

„Prétor hovorí: Ak sa preukáže, že niekto počas požiaru, kolapsu budovy, stroskotania lode alebo počas útoku na loď alebo čln, sa niečoho zmocnil násilím alebo podvodom, alebo spôsobil nejakú ujmu, poskytnem žalobu na štvornásobok do jedného roka, počas ktorého bude môcť byť žaloba vznesená, a po uplynutí tejto lehoty, udelím žalobu na dvojnásobok. Rovnako priznám žalobu aj proti otrokovi alebo skupine otrokov.“¹⁵

Vyššie citovaný fragment, pojednáva o krádeži za obzvlášť závažných okolností, kedy by sa každý človek mal zachovať spolupatrične k tým, ktorí sa kvôli zásahu vyššej moci alebo nepriateľských síl ocitli vo veľkom nebezpečenstve straty majetku alebo aj života. Civilné právo tieto okolnosti nijako zvláštno nepostihovalo – čo sa týka deliktov. Išlo síce o konanie, ktoré postihovali niektoré zákony ako verejný zločin, ale vznikla potreba prísnejšieho potrestania vinníkov aj prostriedkami deliktuálneho práva. Ak by tento zásah prétora urobený nebol, poškodenému by sa síce mohol domáhať vrátenia veci reivindikačnou žalobou, čo ale nevyjadrovalo deliktuálny charakter tohto skutku. Najprísnejšia možná sankcia, na akú sa dalo žalovať prostredníctvom *actio furti*, lepšie vyjadruje závažnosť konania a má výrazne reiperzekutórnu funkciu.

¹⁵ Preklady fragmentov tejto kapitoly sú našimi pracovnými prekladmi.

3.2 Zodpovednosť tretích osôb za ochranu majetku ohrozeného zlodermi pri mimoriadnej situácii (Call. D 47,9,7)

„Ne quid ex naufragiis diripiatur vel quis extraneus interveniat colligendis eis, multifariam prospectum est. nam et divus hadrianus edicto praecepit, ut hi, qui iuxta litora maris possident, scirent, si quando navis vel inficta vel fracta intra fines agri cuiusque fuerit, ne naufragia diripiant, in ipsos iudicia praesides his, qui res suas direptas queruntur, reddituros, ut quidquid probaverint ademptum sibi naufragio, id a possessoribus recipiant. de his autem, quos diripiisse probatum sit, praesidem ut de latronibus gravem sententiam dicere...“

„Veľa opatrení bolo učiných s cieľom zabrániť krádeži majetku počas stroskotania lode, resp. zabrániť cudzím osobám v zmocnení sa držiby týchto predmetov. Preto Božský Hadrián vo svojom Edikte ustanovil, že tí, ktorí vlastnia pozemky pozdĺž brehov mora, na ktorých loď stroskotala, majú povinnosť dohliadať na to, aby z vraku nebolo nič ukradnuté. Tiež bolo ustanovené, že správcovia provincií majú udeliť žaloby proti nim v prospech tých, ktorí hľadajú svoj majetok, ktorébo boli pozhabení, aby takto im bolo nabrazené všetko, čo vedia preukázať, že im bolo odňaté z vraku lode. Tých, čo vzali majetok z vraku lode, majú správcovia provincií odsúdiť na prísne tresty, podobne ako lúpežníkov...“

Ustanovenie datované Hadriánovým večným ediktom do prvej polovice 2. storočia nášho letopočtu, ale ktoré bolo s najväčšou pravdepodobnosťou skonštruované už skôr a následne preberané do novších ediktov, sa venuje rovnakému problému, ako Ulpianov fragment citovaný v predošlej podkapitole. Skutkové okolnosti a cieľ právnej úpravy je teda rovnaký – zabrániť krádežiam majetku zo stroskotaných lodí, ku ktorým asi pravdepodobne dochádzalo dost' často. Pokým predošlý fragment bojoval proti tomuto neduhu prijatím prísnych sankcií proti samotným zlodermom, toto ustanovenie konštruuje pozitívnu povinnosť majiteľov pobrežných pozemkov, resp. pozemkov, ktoré sa nachádzajú pozdĺž morského pobrežia, strážiť trosky lode pred nájazdmi zlodermov.

Na prvý pohľad sa táto povinnosť môže javiť ako prehnane zat'ážujúca „nevinné“ tretie subjekty, ktoré nemali nič dočinenia ani s búrkou, ktorá škodu spôsobila, ani s nákladom, ktorý bol na lodi prevážaný, a ani s prípadnými zlodermi, ktorých nestrážžený tovar „prirodzene“ lákal. Podľa nás to bola asi už zmienená požiadavka „pomáhať jeden druhému“, ktorá viedla

k zavedeniu tejto povinnosti. Vlastníci pobrežných pozemkov mali asi najjednoduchšiu pozíciu v zabránení škode. Rovnako však mohlo ísť aj o praktické skúsenosti s vlastníkami pobrežných pozemkov, ktorí mohli byť pokojne aj prví z tých, ktorí sa podieľali na páchaní tohto deliktu. Vymoženie tejto povinnosti vlastníkov pozemkov je kryté možnosťou ich žalovania vlastníkmi „zmiznutého tovaru“.

3.3 Znesvätenie hrobu (Ulp. D 47,12,3)

„Praetor ait: cuius dolo sepulchrum violatum esse dicitur, in eum in factum iudicium dabo, ut ei, ad quem pertineat, quanti ob eam rem aequum videbitur, condemnentur. si nemo erit, ad quem pertineat, sive agere nolet: quicumque agere volet, ei centum aureorum actionem dabo. si plures agere volent, cuius iustissima causa esse videbitur, ei agendi potestatem faciam. si quis in sepulchro dolo malo habitaverit aedificiumve aliud, quamque sepulchri causa factum sit, habuerit: in eum, si quis eo nomine agere volet, ducentorum aureorum iudicium dabo.“

„Prétor hovorí: Ak bol hrob znesvätený so zhlým úmyslom, udelím žalobu in factum, aby mohol byť znesvätitel' odsúdený na sumu, ktorá sa bude zdať spravodlivá, v prospech zainteresovanej strany. Ak by na žalobe nebol zainteresovaný nikto, alebo ak by ten, čo je zainteresovaný, odmietal podať žalobu, a ak by sa našiel hocikto, kto by tak chcel učiť, udelím mu žalobu na sto aureov. Ak by chcelo konanie iniciovať viaceri osôb, udelím žalobu tomu, ktorého pozícia bude viac spravodlivá. Ak hocikto zľomyselne obýva hrob alebo tam buduje ďalšiu stavbu majúcu slúžiť ako hrobka, udelím žalobu na dvesto aureov tomu, kto bude chcieť žalovať vlastným menom.“

Priznanie žaloby *in factum* nám signalizuje, že daná skutková podstata nebola stíhateľná na základe ustanovení *ius civile*. Napriek tomu však bola potreba tieto konania potláčať, pretože toto konanie narušalo náboženské a morálne presvedčenie vtedajšej spoločnosti. Preto prétor priznával v týchto situáciách žalobu v prospech tých, ktorí mali byť týmto konaním najviac dotknutí – príbuzných alebo priateľov pochovaných osôb. Tým mohlo byť priznané „odškodné“, teda pokuta, obmedzené len požiadavkou spravodlivosti – bez zákonnej limitácie. Avšak verejný záujem na odstrihaní týchto skutkov sa prejavil v tom, že táto žaloba mohla byť priznaná aj žalobcom, ktorí na veci nemali osobný záujem. V takom prípade ale bola výška pokuty obmedzená 100 aureami – v prípade kvalifikovanej skutkovej podstaty 200 aureami.

V tomto fragmente sa jednoznačne prejavuje nejasná hranica medzi súkromným deliktom a verejným trestným činom. Svojou povahou by tu malo ísť o trestný čin, nakoľko ide o porušenie verejného záujmu, ktoré môže ale nemusí mať poškodzujúci efekt na súkromné záujmy. Relatívne nízka spoločenská závažnosť daného skutku ale viedla k tomu, že tento nebol zaradený medzi trestné činy. Jeho deliktuálna povaha teda nie je úplne čistá, ale čiastočne tu supljuje „deravosť“ rímskeho kriminálneho systému.

4 Záverom

V tomto článku sme v krátkosti naznačili, akým výzvam musel čeliť rímsky prétor v oblasti deliktuálneho práva. Nedostatočná schopnosť adaptability na nové pomery a prílišná rigoróznosť civilného práva viedla k potrebe neustálych prétorských zásahov odôvodnených buď utilitou alebo ekvitou.

Prétori jednak konštruovali nové prostriedky ochrany k už existujúcim deliktom v prípadoch, ak sa tieto javili ako nedostatočné. Ich činnosť ale viedla aj k vytvoreniu dvoch nových skutkových podstát tzv. prétorských deliktov, a to *dolus malus* a *metus*. Gro ich aktualizáčnej činnosti ale pozostávalo z drobných zásahov a prispôsobení existujúceho rámca právnej regulácie konkrétnym situáciám, kedy sa ochrana záujmov poškodenej strany javila ako nedostatočná.

Na základe troch analyzovaných fragmentov pojednávajúcich o takýchto situáciách môžeme konštatovať, že prétori postihovali aj ďalšie zlomyseľné konania tým, že umožňovali poškodeným stranám využívať procesné prostriedky ochrany zväčša analogickým spôsobom. Táto intervencia, ku ktorej dochádzalo v procesnom štádiu *in iure*, bola elementárnym predpokladom na dosiahnutie spravodlivejšieho výsledku celého procesu a v konečnom dôsledku viedla k zmierneniu excesívnej rigidity právneho poriadku.

KRÁDEŽ NA VEĽKEJ MORAVE VO SVETLE HISTORICKEJ LINGVISTIKY

Róbert Jáger – Tomáš Gábriš

1 Úvodom

Pramene nášho poznania trestnoprávnej praxe na Veľkej Morave sú veľmi obmedzené. Hoci sú totiž veľkomoravské juridiká (texty právneho významu – najmä Súdny zákonník pre ľud, Nomokánon a Ustanovenia svätých otcov¹) prevažne zamerané na trestnoprávne aspekty, vzhľadom na to, že nevieme, do akej miery odrážali dovtedajšiu deliktuálnu realitu, prípadne naopak, do akej miery zavádzali v tejto sfére spoločenského života novinky, a dokonca ani to, do akej miery boli tieto juridiká v praxi vôbec využívané, nemôžeme ich považovať za rozhodné pre náš výskum trestných činov na Veľkej Morave v dobe cyrilometodskej, a tobôž nie v dobe predcyrilometodskej (pred rokom 863 ako rokom príchodu Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu).

Isté hypotézy v tejto oblasti môžeme vyvodzovať z porovnania obsahu veľkomoravských juridík s ich byzantskými vzormi² (vzťahu jednotlivých cyrilometodských pamiatok a byzantského práva sa v poslednom období podrobnejšie venovali napríklad Marek Meško,³ Zofia

¹ Veľkomoravské pamiatky sú obsiahnuté v edíciách: *Magnae Moraviae Fontes Historici I-V. Prameny k dejinám Veľkej Moravy*. Praha, Brno: SPN, Masarykova univerzita, 1966-1971 – ďalej len „MMFH“; tiež v RÁTKOŠ, P. *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Bratislava: SAV, 1968; VAŠICA, J. *Literárni památky epochy velkomoravské*. Praha: Lidová demokracie, 1966.

² Prípadne napríklad text Zákonníka od textu Eklogy odlišil VAŠICA, J. *Literárni památky epochy velkomoravské*. Praha: Lidová demokracie, 1966, s. 149 a nasl. Prevzaté aj do MMFH IV, s. 147 a nasl.

³ MEŠKO, M. Právny systém v Byzantskej ríši v 8. a v 9. storočí. In: MICHALOV, J., IVANIČ, P., HETÉNYI, M., TANESKI, Z. (eds.) *Duchovné, intelektuálne a politické požadie cyrilometodskej misie pred jej príchodom na Veľkú Moravu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007. Dostupné na internete: <http://www.ukm.ff.ukf.sk/wp-content/uploads/2009/03/Kniha%20sympozium.pdf> (navštívené dňa 4. 1. 2015); tiež HORVÁTHOVÁ, T. Cirkevno-právny systém v Byzancii a misia Cyrila a Metoda. In: *Tamže*.

Brzozowska⁴ či Adam Mesiarkin⁵), kde sa prejavujú určité trendy a zrejme zamýšľané ciele autorov juridík, ako sú napríklad zmiernenie trestania, či sústredenie sa na kriminalizáciu sexuálnych deliktov, a naopak neupravenie trestných činov, ktoré boli zrejme dostatočne upravené miestnymi obyčejami (vražda, ublíženie na zdraví), alebo naopak neboli pre situáciu na Veľkej Morave relevantné (ako napríklad falšovanie mincí). Musíme však priznať, že nevieme celkom spoľahlivo určiť, ktoré ustanovenia byzantského práva neboli napríklad do Súdneho zákonníka pre ľud prevzaté preto, že boli na Veľkej Morave irelevantné, a ktoré naopak preto, že ich predmet už bol dostatočne upravený v tradičnom obyčajovom práve. Cyrilometodské juridiká totiž sledovali najmä cieľ vhodne doplniť a kristianizovať dovtedajšie právo, a nie nevyhnutne nahradiť celý dovtedajší normatívny systém.

Ani na historické záznamy pojednávajúce o Veľkej Morave sa pri našej snahe o rekonštrukciu trestného práva (konkrétne majetkových trestných činov) na Veľkej Morave nemôžeme veľmi spoliehať – doboví kronikári a analisti totiž referujú o trestnej praxi na Veľkej Morave iba veľmi stručne – napríklad o tom, že Moravania vraj bežne zlodēja trestali zahrdúsením alebo vyhnanstvom.⁶

Ak sa teda nemôžeme oprieť o konkrétne historické zmienky o trestnom práve na Veľkej Morave, a nemôžeme v plnej miere dôverovať ani dobovým juridikám a ich porovnaniu s pôvodnými byzantskými vzormi, pokúsime sa na tomto mieste postupovať inou, menej obvyklou metodikou – využijeme historicko-lingvistickú analýzu zachovaných juridík, ktorých slovná zásoba by pri bližšom sémantickom a etymologickom výskume mohla podľa nášho predpokladu odhaliť, či termíny zaznamenané v cyrilometodských juridikách predstavujú staršie slovanské termíny použité na označenie pôvodných miestnych „právnych“ inštitútov, alebo či ide o novotvary, ktoré mohli označovať skôr „novinky“ zavádzané až pod byzantskými vplyvmi.

4 BRZOZOWSKA, Z. Recepčia byzantského práva na území Slavia Orthodoxa v 10. až 13. storočí. In: *Štúdie o dejinách. Historia nova*, 6, 2013. Dostupné na internete: http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino6.pdf (navštívené dňa 4. 1. 2015).

5 MESIARKIN, A. Prvky byzantského práva v právnych pamiatkach Veľkej Moravy. In: *Štúdie o minulosti. Historia nova*, 7, 2014. Dostupné na internete: http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino7.pdf (navštívené dňa 4. 1. 2015).

6 MMFH III, s. 348.

Tým by sme mali byť schopní identifikovať prvky staršieho „predcyrilometodského“ normatívneho systému, teda systému fungujúceho na Veľkej Morave pred spísaním cyrilometodských juridík, a zrejme prežívajúceho ešte aj v čase spisovania cyrilometodských juridík. Pritom si dovoľíme vysloviť hypotézu, že práve v oblasti majetkových trestných činov, osobitne v prípade krádeže, by mohlo ísť o deliktuálne správanie, ktoré bolo postihované už v staršej normatívnej úprave, a teda slovná zásoba spojená s takýmto konaním by mala mať starší slovanský pôvod a obsah, čo sa pokúsime ďalej v texte verifikovať, a zároveň odhaliť pôvodný sémantický obsah súvisiacich termínov.

2 Historicko-lingvistická metodológia v právnych dejinách

Pramene, ktoré budeme v súvislosti s analýzou trestných činov proti majetku, osobitne krádeže, v podmienkach Veľkej Moravy skúmať, a ktoré nám budú slúžiť ako zdroje pre katalogizáciu a následnú historicko-lingvistickú analýzu súvisiacej terminológie, možno označiť ako veľkomoravské juridiká (texty s právnym významom, bez ohľadu na ich reálnu právnu záväznosť), odrážajúce isté prvky „veľkomoravského práva“. Spojenie „veľkomoravské právo“ pritom máme za dvojznačné, keďže môže označovať ako archaické, pôvodom predcyrilometodské právo Veľkej Moravy, tak aj „cyrilometodské“ písané právo (vlastné juridiká), ktorého historická, resp. historickoprávna analýza doteraz pri výskume práva Veľkej Moravy prevažovala. V tejto práci pritom chceme venovať pozornosť nielen jednotlivým juridikám, ale aj „predcyrilometodskému“ normatívne systému, a to či už v podmienkach existencie Veľkej Moravy, alebo aj v jej bezprostredne predchádzajúcich obdobiach a mocenských útvaroch (Nitrianske kniežatstvo).⁷

Spôsob, ktorým sa možno priblížiť k poznaniu archaického predcyrilometodského normatívneho systému, je nevyhnutne spojený s cyrilometodskými písomnými prameňmi. Ide však pritom skôr o ich historicko-lingvistickú

⁷ Keď pritom hovoríme relatívne neurčito o predcyrilometodskom období, úmyselne tým vymedzujeme iba hornú časovú hranicu nášho výskumu (*terminus ante quem*), ale nie dolnú časovú hranicu (*terminus post quem*). Nie je totiž možné vždy presne určiť, kedy sa začali jednotlivé termíny používať na označenie reálií zachytených vo veľkomoravských pamiatkach – či totiž ide len o vplyv predchádzajúcich (predcyrilometodských) misionárov, alebo ide o termíny, ktoré označovali právne významné reálie aj v dávnejšej minulosti.

než o obsahovú analýzu. Ak aj totiž tieto texty nepredstavovali prakticky aplikované právo, je vysoko pravdepodobné, že pri tvorbe normatívnych textov v staroslovienskom jazyku zapisovatelia využívali na zaznamenanie noriem správania a niektorých reálií im známu, ešte predcyrilometodskú terminológiu – podľa jazykovednej teórie lingvistickej stability totiž misiónári na označenie nových reálií a vzťahov využívali v prvom rade zaužívané staršie termíny. Práve táto prevzatá terminológia by nám pri použití historicko-lingvistickej metodológie mohla pomôcť nahliadnuť do pôvodného spôsobu regulácie spoločenských vzťahov na Veľkej Morave, a prípadne aj v bezprostredne predchádzajúcom skoršom období.

Z metodologického hľadiska spomenutá historicko-lingvistická metodológia – ako aj jej označenie napovedá – predstavuje kombináciu historických (a osobitne právnohistorických) a lingvistických (jazykovedných) metód práce s textom. Niekedy čiastočne splyva s tzv. historickou sémantikou, ktorá zasa úzko súvisí, a čiastočne sa prekrýva, s historickou etymológiou. Širší kontext jednotlivých historických lingvistických termínov, ale tiež kultúrnych reálií s nimi spojených, skúma aj tzv. etnolingvistická škola (resp. v angloamerickom okruhu antropologická lingvistika, či lingvistická antropológia⁸), ktorá okrem histórie a jazykovedy využíva aj metódy a poznatky etnografie a etnológie, vnímajúc jazyk ako výraz (prejav) určitej kultúry.⁹ Takýto „kultúrny“ prístup k historickej lexike má pritom veľmi blízko aj k skúmaniu právneho významu jazykových termínov a s nimi spojených reálií, teda k prepojeniu s právnymi dejinami, resp. s právom, možno až do podoby akejsi právno-historickej lingvistiky, o čo sa pokúsime na nasledujúcich stranách. Nepôjde však o absolútne nový prístup – naznačenému smeru výskumu sa totiž vo vzťahu k slovanskej právnej terminológii už v druhej polovici 20. storočia

⁸ BAUEROVÁ, J. Etnolingvistika dnes. In: *Magie slova a textu: Moskevská etnolingvistická škola: Nikita Iljič Tolstoj*. Praha: Karolinum, 2016, s. 7.

⁹ Jej najvýznamnejšími predstaviteľmi sú ruskí autori Vjačeslav V. Ivanov, Vladimir N. Toporov, či Nikita I. Tolstoj. V podobe tzv. tartusko-moskovskej sémiotickej školy sa tento výskumný smer vnútorne sa člení na dva prúdy – tzv. etymologický, sústreďujúci sa v prvom rade na jazyk (predstaviteľmi sú práve Ivanov a Toporov), a tzv. dialektologický (predstaviteľom je najmä Tolstoj), sústreďujúci sa aj na rituály, obrady a pod. Tamže, s. 10. Tiež BAUEROVÁ, J. Nikita Iljič Tolstoj a moskevská etnolingvistická škola. In: *Tamže*, s. 12. Najvýznamnejším výstupom tohto výskumu je etnolingvistický slovník Slavjanskije drevnosti, vydávaný pod redakciou N. I. Tolstého, počítajúci päť zväzkov vydaných medzi rokmi 1995 a 2012.

venovala napr. Irene Wiehl,¹⁰ a v poslednom období najmä slovinská autorka a právna historička Katja Škrubej.¹¹ Obe pritom, obdobne ako súčasný lingvista Radoslav Katičić a starší autor Rajko Nahtigal, historicko-lingvistickú metodológiu využili najmä pri analýze a rekonštrukcii právneho jazykového materiálu alpských Slovanov z územia dnešného Slovinska. Veľkej Morave a jej terminológii osobitnú pozornosť nevenovali, a nevenovala jej doteraz bližšiu pozornosť ani česká a slovenská právnohistorická obec. Pre územie dnešnej Slovenskej a Českej republiky totiž platí, že ak sa aj u nás jazykovedné metódy v spojení s históriou využívajú, primárne je to pre obdobie vrcholného stredoveku a novoveku, a to najmä z hľadiska čisto jazykovedného, nie právneho či právnohistorického.¹² V 50. a 60. rokoch 20. storočia sa síce o istú historicko-lingvistickú analýzu pre účely stredovekých slovanských (primárne severoslovanských) právnych dejín pokúšal český právny historik Vladimír Procházka, avšak svoje započaté dielo nestihol dokončiť, a výsledkom jeho výskumu je tak iba niekoľko štúdií, pojednávajúcich o vybraných výrazoch slovanskej právnej terminológie.¹³ Jeho prístup pritom ešte nemal teoretickú oporu v metodológii podrobne rozpracovanej zväčša až po Procházkovej smrti – novšia (právno)historicko-lingvistická

¹⁰ WIEHL, I. *Untersuchungen zum Wortschatz Freisinger Denkmäler: Christliche Terminologie*. Mníchov: Verlag Otto Sagner, 1974; WIEHL, I. Die Rechtswörter in den Freisinger Denkmälern. In: *Beiträge zum VIII. Internationalen Slavistenkongress in Zagreb 1978. Theoretische und praktische Linguistik des Russischen 1; Studia Slavica 2 = Marburger Abhandlungen zur Geschichte und Kultur Osteuropas 20,1; 21,2 (Gießen, 1981), 2, 1981.*

¹¹ ŠKRUBEJ, K. The old vernacular legal lexis and institutions of the Early Middle Age Alpine Slavs (The reconstruction model). In: BAUER, A., WELKER, K.H.L. (eds.) *Europa und seine Regionen*. Viedeň: Böhlau, 2007; ŠKRUBEJ, K. *Ritus gentis Slovanov v vzbođnih Alpah*. Eubľana: Založba, 2002.

¹² MAJTÁN, M. (red.) *Historický slovník slovenského jazyka I-VII*. Bratislava: Veda, 1991-2008; MAJTÁN, M., SKLADANA, J. *Pramene k dejinám slovenčiny*. Zv. 1. Bratislava: Veda, 1992; LALIKOVÁ, T., MAJTÁN, M. *Pramene k dejinám slovenčiny*. Zv. 2. Bratislava: Veda, 2002; KUCHAR, R., VALENTOVÁ, I. *Pramene k dejinám slovenčiny*. Zv. 3. Bratislava: Veda, 2008; KUCHAR, R. *Právo a slovenčina v dejinách*. Budmerice: Rak, 1998; KUCHAR, R. *Žilinská právna kniha. Magdeburské právo*. Bratislava: VEDA, 1993; PAPSONOVÁ, M. *Sasko-Magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v žilinskej knihe*. Bratislava: Eurokódex, 2014; LUBY, Š. Slovenská právna terminológia – vývin, stav, výhľady. In: *Právnické štúdie*, IV, 1953. Pojednáva o vývoji terminológie od 18. storočia.

¹³ PROCHÁZKA, V. Důkaz dopadením při činu a počátky svědeckého důkazu v právu slovanských národů. In: *Právněhistorické štúdie*, 4, 1958; PROCHÁZKA, V. K historicko-právnemu významu csl. prítyknoti a jeho parafrázy z ruských pramenů. In: *Slavia*, 26, 1957; PROCHÁZKA, V. Posluchъ et vidokъ dans le droit slave. In: *Byzantinoslavica*, 20, 1959; PROCHÁZKA, V. Tři nové marné pokusy o prokázání bulharského a makedonského původu Zakona sudneho ljudem. In: *Slavia*, 33, 1964.

metodológia totiž vychádza nielen z metodológie historickej vedy a z jazykovedy, ale aj z filozofie jazyka a celkového „jazykového obratu“ v historiografii, vrátane možného využitia etnografie a etnolingvistických metód.

Pre právne pamiatky veľkomoravského obdobia tak stále platí, že historicko-lingvistický výskum, a to osobitne prepojený s právnymi dejinami (osobitne dejinami trestného práva a konkrétne s trestnými činmi majetkovými a hospodárskymi), zatiaľ nebol podrobnejšie vykonaný.¹⁴ Z (právo)historicko-lingvistického hľadiska sa doteraz bližšia pozornosť venovala iba niekoľkým trestnoprávnym termínom (*da prodastъ sje, nevěděnje ili medľstvo, vrěme*); tie však zväčša nesúvisia s majetkovými trestnými činmi, ktorým sa chceme venovať na tomto mieste. Pre účely tejto práce sme preto našou vlastnou historicko-lingvistickou analýzou cyrilometodských textov podstatne rozšírili množinu potenciálnych objektov výskumu dobových lexikálnych výrazov, a zostavili sme tak nasledujúci prehľad termínov s priamym súvisom s trestnými činmi proti majetku a hospodárstvu (niektoré sú však vzhľadom na špecifický spôsob vzniku staroslovienciny skôr južnoslovanského než západoslovanského pôvodu, a iné nesú možné vplyvy neskoršieho balkánskeho a ruského osudu odpisov cyrilometodských pamiatok):

- *tatbina* – krádež (Spovedná formula z Frizinských pamiatok, Frizinská pamiatka III)
- *tatъ*¹⁵ – zlodej (Nomokánon, čl. 45)
- *ukradetъ* – ukradnúť (Ustanovenia sv. otcov, čl. 6)
- *kradyi na vojně* – kradne vo vojne (Zákonník, čl. 24)
- *domъ podъkopajetъ* – podkopat' dom (Ustanovenia sv. otcov, čl. 6)
- *zazęęetъ* – podpáliť (Ustanovenia sv. otcov, čl. 27)
- *raschytati* – rozkrádať (Nomokánon, čl. 4)

¹⁴ Čiastkovo na možnosti využitia tejto metódy vo všeobecnej histórii poukazujú napr.: MESIARKIN, A. Prehľad pohľadov na etnogenézu Slovanov: Hľadanie pravlasti jazykovedou a archeológiou. In: *Historia Nova*, 2, 2011, 2. Dostupné na internete: http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-2_b.pdf (navštívené dňa 4. 1. 2015); VEREŠOVÁ, N. Návrat k tézám O. N. Trubačeva o autochtonite Slovanov. In: *Historia Nova*, 2, 2011, 1, s. 128–131. Dostupné na internete: http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/HinoII-2011-1_m.pdf (navštívené dňa 4. 1. 2015).

¹⁵ Zjavná podobnosť staroslovienskeho *tatъ* a nemeckého *Tat, Tater* je pravdepodobne len náhodná. Na základe nám dostupných informácií sme nedokázali identifikovať eventuality spoločný praindoeurópsky základ, ako ani potvrdiť možnosť, že by šlo o výpožičku z nemčiny.

- *okradenujemu* – okradnutému (Zákonník, čl. 25)
- *kradoštnujemu* – kradnúcemu (Zákonník, čl. 25)
- *dažda* – úplatok (Nomokánon, čl. 11)
- *ličoimanije* – úžera (Nomokánon, čl. 14)

V nasledujúcich podkapitolách sa bližšie pozrieme na to, v akom význame a kontexte sa tieto termíny vyskytujú v jednotlivých cyrilometodských pamiatkach, pričom sa vzhľadom na rozsahové možnosti tohto príspevku zameriame len na výrazy označujúce krádež a kradnutie. Niektoré z termínov pritom podrobíme aj detailnejšej jazykovednej analýze, a to za účelom objasnenia, či mohli byť nositeľmi ešte predcyrilometodského trestnoprávneho významu.

3 Krádež a zlodej vo veľkomoravských juridikách

Súdny zákonník pre Ľud obsahuje viaceré články upravujúce (súčasným jazykom nazývané) trestné činy proti majetku:¹⁶ čl. 14 upravoval zapálenie cudzieho lesa a rúbanie cudzieho dreva, čl. 15 podpaľačstvo (zapálenie cudzích domov s rozlíšením zapálenia domov v meste a na dedine, pričom je upravovaná aj forma zavinenia – podpálenie úmyselné a nedbanlivostné),¹⁷ čl. 17 upravoval krádež („niečo cudzie vziať“), čl. 22 poranenie alebo iné spôsobenie uhynutia požičaného koňa, čl. 23 zabitie cudzieho dobytky, čl. 24 kradnutie vo vojne, čl. 25 krádež spáchanú otrokom, čl. 26 odohnanie cudzieho stáda, čl. 27 okrádanie mŕtvych v hrobe, čl. 28 krádež vecí z kostola, čl. 29 krádež slobodného človeka (vo význame zotročenia slobodného človeka), a čl. 30 prisvojenie si cudzieho otroka. Na základe tejto enumerácie možno konštatovať, že Zákonník obsahoval nemálo ustanovení upravujúcich „trestné činy proti majetku“. Z celkového počtu 33 článkov

¹⁶ Ak používame spojenie „trestné činy proti majetku“, sme si vedomí toho, že ide o neologizmus.

¹⁷ *Kto z nepriateľstva alebo kvôli lúpeži majetku podpaluje ohňom obytné budovy, nech ho upália, ak je to v meste. Ak je to na dedine alebo v usadlosti, nech ho popravia mečom. Ale podľa cirkevného práva sa odovzdáva na pokánie na 12 rokov, lebo je to nepriateľ. Ak chce niekto spáliť strnisko alebo krovie na svojom pozemku a zapáli obeň a ten preskočí a zapáli cudzie pole alebo cudziu vinicu, treba celú vec posúdiť a vyšetriť. Ak k tomu prišlo tak, že z nevedomosti alebo ľahkomyselnosti zapálil obeň, nech postihnutého odškodní. Ak by zapálil obeň vo veternom dni alebo neurobil potrebné opatrenia hovoriac: obeň sa nerozšíri, alebo z lenivosti, alebo že nemôže a obeň narobí škody, nech zaplatí a nech je zbičovany. Ak by však zachoval všetky opatrenia a náhle prišla búrka a preto sa obeň veľmi rozšíril, nech nie je odsúdený. Ak sa zapáli niečí dom od blesku a zborí buď jeho vlastné obydlie, alebo sa obeň rozšíri a zboria aj domy jeho susedov, pretože tento požiar vznikol znenazdania, nemá sa súdiť.*

obsiahnutých v Zákonníku, až dvanásť z nich upravovalo trestné činy proti majetku. Z týchto dvanástich článkov pritom až šesť článkov upravovalo krádež, hoci len v troch článkoch boli priamo použité slová krádež, kradnutie a ich deriváty (*keradyi*,¹⁸ *keradoštujemu*, *okradenujemu*,¹⁹ *ukradetě*²⁰). V ostatných prípadoch boli použité slová opisujúce kradnutie použitím iných slov.²¹ Ustanovenia svätých otcov sa skladajú z 51 článkov, z ktorých šesť obsahuje úpravu trestných činov proti majetku. Jedná sa o nasledujúce články: čl. 6 upravujúci vo viacerých ustanoveniach ukradnutie niečoho podstatného alebo statku, podkopanie domu, ukradnutie veľmi drahého majetku, ako aj ukradnutie niečoho malého; čl. 23 upravoval ukradnutie jedla z núde, čl. 27 podpálenie domu alebo humna, čl. 28 ukradnutie niečoho z kláštorného kostola, čl. 38 ukradnutie jedla, a čl. 48 okradnutie mnišky. Iba jeden článok Ustanovení (čl. 27 o podpaľáctve) upravuje trestný čin proti majetku iný ako krádež.²² V piatich z vyššie uvedených ustanovení sa výslovne upravuje krádež a používajú sa slová priamo označujúce kradnutie (*ukradetě*,²³ *ukradetě*,²⁴ *ukradetě*,²⁵ *ukradetě*,²⁶ *okradetě*²⁷). Pritom v prvých štyroch prípadoch bolo použité identické slovo v tom istom tvare *ukradetě*, a v poslednom prípade sa použilo slovo *okradetě*. Významový rozdiel medzi týmito staroslovienskými slovami je podobný ako v súčasnom slovenskom jazyku: ukradnúť (niečo) a okradnúť (niekoho).

18 Čl. 24: Kto kradne vo vojne, ak je to zbraň, nech je zbítý. Ak je to kôň, nech zaplatí pokutu.

19 Čl. 25: Ak si chce pán ponechať takeho otroka, ktorý kradne, nech nahradí škodu. Ak nechce mať viac tohto otroka, nech ho odovzdá do otroctva okradnutému.

20 Čl. 29: Kto zajme slobodného človeka a predá ho alebo zotročí, nech je zotročený aj sám, keďže i on slobodného zotročil, nech sám zakúsi otroctvo.

21 Čl. 27: Kto mŕtvych v hrobe zoblieka, nech je potrestaný. Tento článok síce nepoužíva priamo žiaden z dobových termínov používaných pre krádež, ale opisne hovorí o okrádaní mŕtvych.

22 Čl. 27 Ustanovení: Ak niekto podpáli dom alebo stodolu, nech sa kajú 7 rokov o chlebe a vode.

23 Čl. 6 Ustanovení: Ak niekto ukradne niečo väčšie alebo dobytok, alebo dom podkope, alebo ukradne niečo užitočné a veľmi drahocenné, nech sa kajú 5 rokov. Ak ukradne iba nejakú maličkosť, nech sa kajú 3 roky.

24 Čl. 23 Ustanovení: Ak niekto z biedy ukradne niečo na jedenie, nech sa kajú 40 dní.

25 Čl. 28 Ustanovení: Ak niekto ukradne niečo z kláštorného kostola, nech sa kajú 7 rokov o chlebe a vode.

26 Čl. 38 Ustanovení: Ak niekto ukradne niečo na jedenie, nech sa postí 40 dní. Ak ide o mladistvého, nech sa postí 7 dní.

27 Čl. 48 Ustanovení: Ak niekto okradne mnišku, nech sa 3 roky postí o chlebe a vode a to, čo ukradol, nech dá chudobným.

Nomokánon ako prameň cirkevného a zároveň aj svetského práva obsahuje tiež niekoľko ustanovení, ktoré sa výslovne týkajú trestných činov proti majetku, vrátane krádeže. Ide najmä o čl. 45, príznačne nazvaný *o tatechb* (o zlodějoch) – obsahuje napríklad termíny *kradyi* (kradol), *groborya* (rozkopávač hrobov), či *o tatěbě* (o krádeži). Termíny súvisiace s kradnutím však nájdeme aj v čl. 4 (*raschytati* – rozkrádať), čl. 11 (*daždamb* – úplatkom) a čl. 14 (*ličoimanije* – úžera).

Napomenutie vládárom, ako tzv. Anonymná (Metodova) homília (kázeň), neobsahuje ustanovenia, ktoré by upravovali trestné činy proti majetku, a neobsahuje ani termíny, ktorými by sa označovala krádež, kradnutie či zlodej. Pre celkový charakter tohto textu pritom absencia úpravy trestných činov proti majetku ako aj absencia termínov označujúcich krádež či kradnutie nie je veľmi prekvapivá; napokon, aj samotné radenie tohto prameňa medzi juridiká môže byť pochybné.

Obdobne, aj tzv. Frizinské pamiatky možno považovať za texty, ktoré nepatria priamo medzi juridiká; navyše sa spochybňuje aj ich veľkomoravský pôvod. Ide spolu o tri latinkou písané texty (modlitby a svedné formule), ktoré v zachovanej podobe jazykovo a časovo spadajú do neskoršej, tzv. slovinskej redakcie staroslovienčiny, resp. cirkevnej slovančiny, pričom však vraj môžu mať – osobitne Frizinská pamiatka II (*Adhortatio ad poenitentiam*)²⁸ – dokonca ešte predcyrilometodský veľkomoravský pôvod (túto skutočnosť v Slovinsku uznávajú do tej miery, že mohlo ísť o text, ktorý sa používal aj na Veľkej Morave, avšak následne bol používaný v Slovinsku a prevzal slovinské jazykové prvky²⁹). Ak by pritom pôvod Frizinskej pamiatky II siahla

²⁸ ŽIGO, P., KUČERA, M. *Na písme zostalo (dokumenty Veľkej Moravy)*. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 132–133.

²⁹ Veľkomoravský pôvod tejto pamiatky dokazoval v roku 1942 A. V. Isačenko v práci *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok*. Novšie výskumy slovinských a svetových jazykovedcov vychádzajú z toho, že ide o text, ktorý sa síce mohol svojím obsahom a pôvodom viazať k Veľkej Morave, jeho zápis však vznikol na území dnešného Slovinska, diktovaním nemeckému pisárovi. Pozri ISAČENKO, A. V. *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok*. Bratislava: SAV, 1943. Porovnaj s KUČERA, M. *Slovenské dejiny I. Od príchodu Slovanov do roku 1526*. Bratislava: Literárne a informačné centrum, 2011, s. 93; tiež KUČERA, M. *Postavy veľkomoravskej histórie*. Bratislava: Perfekt, 2013, s. 116; a *Zbornik Brižinski spomeniki*. Lubľana: SAZU, 1996.

už do Veľkej Moravy prvej polovice 9. storočia, ako sa tvrdí, znamenalo by to, že ide o najstarší zachovaný (dlhší) slovanský (a pôvodom veľkomoravský) text písaný latinkou vôbec.³⁰

Aj Frizinská pamiatka III je pre naše účely zaujímavá – a to tým, že obsahuje niekoľko slov, ktoré súvisia s trestnými činmi proti majetku všeobecne, a s krádežou osobitne, a pritom sa vyskytujú aj vo veľkomoravských textoch – ide o termíny *tatbina* a *złodei*. (V normalizovanom písomnom staroslovienskom texte by uvedené slovo malo podobu *złodějs*.³¹) Už v prvej vete Frizinskej pamiatky III sa tak možno dočítať: „*Iazꝛze zꝛglagolo złodeiu*.“³² V závere textu tretej Frizinskej pamiatky nájdeme zasa spojenie „...*ot złodeine oblasti*.“³³ Napriek zjavnej podobnosti so súčasným slovenským slovom „zlodej“ (t.j. označením toho, kto kradne) je však v texte Frizinskej pamiatky III význam slova *złodei* iný – Žigo a Kučera uvádzajú jeho preklad v podobe „zločinec“.³⁴ Takto uvedený preklad je významovo správny a reflektuje pôvodný význam slov, z ktorých je toto kompozitum zložené: *złodei*, teda ten, kto „dejá“/koná zlo. V tomto význame slovo *złodej* používajú ešte aj novoveké slovensky písané texty z 18. storočia³⁵ a rovnaký význam dáva slovu *złodej* aj ruský cirkevno-slovanský slovník, ktorý uvádza jeho významy v poradí: priestupca, zlodej, *tatb* (złodej).³⁶ V slovenčine rovnako ako

³⁰ Jeho obsah tu preto uvádzame v preklade *in extenso*: „... *Sme teda, bratia, povolani a ponúknuťi tým, pred koho tvárou sa nemôžeme ukryť ani utiecť, ale musíme sa postaviť pred trón boží s našim súperom, so starým diablom, a každý sa musí pred očami božími svojimi ústami a svojim slovom spovedať, čo kto na tomto svete vykonal, či už to bolo dobré alebo zlé. Nuž, synáčikovia, na tento deň myslíte, keď nebude možné nikam ujsť, ale bude nutné sa postaviť pred božie oči a podrobiť sa tomu procesu, o ktorom som sa už zmienil. Náš pán, svätý Kristus, ktorý je lekárom našich tiel a spasiteľom našich duší, ten nám nakoniec ustanovil a ukázal posledný liek, ktorým sa máme proti nemu chrániť a jemu uniknúť. Predkovia naši keruto trpeli, lebo ich bili metlami, a k ohni pribudnutých piekli a mečmi ich stínali a na drevo vešali a železnými hákami ich trhali. A to, čo oni týmto veľkým utrpením dokázali, môžeme teraz aj my dokázať svojou skatočnou vierou a vyznaním. A preto, synáčikovia, povolajte si božieho služobníka a prednesť im svoje spory a vyspovedajte sa im zo svojich briebov.“ VASICA, J. *Literárni památky epochy velkomoravské*. Praha: Lidová demokracie, 1966, s. 135–136.*

³¹ KURZ, J. *Učebnice jazyka staroslověnskeho*. Praha: SPN, 1969, s. 53.

³² ISAČENKO, A.V. *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok*. Bratislava: SAV, 1943, s. 20.

³³ Tamže, s. 22.

³⁴ ŽIGO, P., KUČERA, M. *Na písme zostalo (dokumenty Veľkej Moravy)*. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 45.

³⁵ MAJTÁN, M. a kol. *Historický slovník slovenského jazyka VII*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 310.

³⁶ ДЯЧЕНКО, G. *Polnyi cerkorno-slavyansky slovar*. Moskva: Vydavateľské oddelenie Moskovského patriarchátu, 1993, s. 203.

aj v ruskom jazykovom prostredí sa tak z pôvodného slova označujúceho toho, „kto činí zlý skutok“ preniesol termín zlodej na označenie toho, kto kradne, podobne ako to je aj v českom jazyku (Machek vo svojom etymologickom slovníku českého jazyka síce neuvádza výklad samostatného hesla *złoděj*, uvádza ho však ako jeden z derivátov pôvodného koreňa, z ktorého vzniklo aj slovo *zlý*.³⁷)

Napokon, Frizinská pamiatka III obsahuje aj už spomenuté slovo *tatbina*, konkrétne v tvare *vatbinah*,³⁸ ktorý Žigo a Kučera prekladajú ako „v krádeži“. ³⁹ Slovo v tejto podobe je veľmi blízke staroslovienskemu *tatba*, *tatbina* (krádež), ako aj staroslovienskemu *tatb* (zlodej), ktorým termínom venujeme pozornosť nižšie.

4 Etymologická a historicko-sémantická analýza staroslovienskych slov označujúcich krádež a zlodeja

Starosloviencina (zahŕňajúca širšiu pramennú bázu než len vyššie uvedené veľkomoravské pramene) poznala v súvislosti s trestnými činmi proti majetku viacero termínov: *kerasti*, *kradetb* (kradnúť), *iskerasti* (ulúpiť, ukradnúť), *okerasti* (okradnúť), *pokrasti*, *ukerasti* (ukradnúť), a ich deriváty.

Tieto termíny a ich deriváty pritom nájdeme v rovnakom význame vo všetkých dnešných slovanských jazykoch, a to v nasledujúcich podobách: v bulharčine *krada* a *kráda*, macedónčine *krade*, srbochorvátčine *kerasti*, slovinčine *kerásti*, slovenčine *krást*, *kradnúť*, češtine *krást*, poľštine *krasć*, bielorusťine *krásci*, ukrajinčine *krásty*, starej ruštine *kerasti*, a modernej ruštine *krast*,⁴⁰ pričom všetky tieto slová majú význam kradnúť alebo niečo skrývať, tajiť (v starej ruštine aj v prenesenom význame zvädzať, navádzať), či potajme sa približovať, „prikrádať sa“.

³⁷ Pozri bližšie heslo „zlý“ v MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: ČSAV, 1957, s. 716.

³⁸ ISÁČENKO, A.V. *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok*. Bratislava: SAV, 1943, s. 20.

³⁹ ŽIGO, P., KUČERA, M. *Na písme zostalo (dokumenty Veľkej Moravy)*. Bratislava: Perfekt, 2012, s. 45.

⁴⁰ Porovnaj s ĎYAČENKO, G. *Polnyi cerkovno-slavyansky slovar*. Moskva: Vydavateľské oddelenie Moskovského patriarchátu, 1993, s. 267.

Evidentná podobnosť týchto slov naznačuje spoločný praslovanský základ, ktorým by malo byť praslovanské **krado*, **kresti*.⁴¹ Spoločný praslovanský základ a takmer identická podoba a význam slov odvodených z praslovanského základu naznačujú v súlade s teóriou lingvistickej stability (hlásajúcou zásadnú stabilitu výrazových prostriedkov a ich významov naprieč dejinami), že už v čase pred rozpadom praslovanskej jazykovej jednoty bol význam slov **krado*, **kresti* ustálený. Ak by tomu tak nebolo, nebolo by totiž možné, aby slová, ktoré z tohto praslovanského základu vznikli, mali vo všetkých slovanských jazykoch taký blízky alebo identický tvar a význam.

Hoci pritom pôvodný praslovanský tvar **krado*, **kresti* je všeobecne prijímaný, jednoznačne nie je prijímaný praindoeurópsky základ a význam týchto slov – napríklad Machekovo konštatovanie o spojitosti **kresti* s gréckym slovom označujúcim zlodeja⁴² je z hláskových dôvodov považované za málo pravdepodobné.⁴³ Ani Zubatého odvodenie **kresti* od indoeurópskeho **krei-* vo význame „krájať“ nie je presvedčivé; Vailant zasa navrhol, že slovo krahnúť malo vzniknúť z tvaru **u-krasti* s významom „zdvihnúť niečo z hromady“.⁴⁴ Iné názory, zaoberajúce sa pôvodom slovesa **kresti*, poukazujú na blízkosť významov „krahnúť“ a „vykrahnúť sa“ (ísť/odiť niekam/odniekiaľ potajme, po špičkách), podobne ako je tomu v dnešných slovanských jazykoch vrátane slovenčiny. Trubačev dokonca konštatuje, že pôvodným významom bolo práve „vykrahnúť sa“ a až sekundárnym významom bolo „krahnúť“.

Okrem derivátov od slova **kresti* staroslovienčina poznala aj iné slovo označujúce krádež a zlodeja. Šlo o slovo *tatъ* (zlodej) s jeho derivátmi *tatъba*, *tatъbina* (krádež), *tatъbъnъ* (krahnutý, zlodejský), *tatъbъně* (zlodejsky, krahm), *tatva* (krádež), či mladšie cirkevno-slovanské slovo *tadъba*, kde tretie písmeno „t“ bolo nahradené písmenom „d“.

Deriváty tohto koreňa nájdeme obdobne ako v prípade derivátov slova **kresti* aj v mnohých dnešných slovanských jazykoch, a to v nasledujúcich

41 HAVLOVÁ, R. et al. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského. 6. díl.* Praha: Academia, 1996, s. 360.

42 MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého.* Praha: ČSAV, 1957, s. 290.

43 HAVLOVÁ, R. et al. *Etymologický slovník jazyka staroslověnského. 6. díl.* Praha: Academia, 1996, s. 360.

44 Tamže.

podobách: v bulharčine *tat*, *táta*, srbochorvátčine *tat*, *tata*, slovinčine *tat*, *tata*, starej ukrajínčine *tať*, *táťja*, starej ruštiny *tať*, *táťja*, všade s významom zlodej, lupič.⁴⁵ Hoci pritom v súčasnom českom ani slovenskom jazyku nenájdeme podobné slovo, niektoré lokálne názvy ako Tatobity či Všetaty by však mohli naznačovať, že v starej češtine toto slovo bolo známe. Machek podobne konštatuje, že príkladom používania obdobných termínov v starej slovenčine môžu byť aj staré slovenské slová *potatme*, *potatmo* s významom potajme, kradmo.⁴⁶

Má sa pritom za to, že tieto deriváty zrejme v staroslovenčine ako aj v neskorších slovanských jazykoch vznikli z praslovanského základu **tats* s významom zlodej. Etymologický slovník staroslovenčiny však praslovanskému **tats* dáva aj význam „tajne odnášajúci“, podobne ako je tomu v prípade **krasti*. Bližší výklad vzniku tohto slova sa v uvedenom slovníku nachádza pri hesle staroslovenskeho slova *tai* – potajme, tajne.⁴⁷ Z množstva derivátov slova *tai*,⁴⁸ z ktorých väčšina má význam potichu, tajne, tajnosť, tajomstvo atď., sú pre nás osobitne zaujímavé najmä deriváty *utaiti* (skryť, ukryť utajiť), či kompozitum *vstainojemъnъ* (tajne uchvacujúci). Jedná sa napospol o slová, ktorých význam podobne ako v prípade **krasti* reflektuje práve špecifickú stránku „kradnutia“, teda tajné odnášanie cudzej veci. Na tomto mieste je pritom vhodné poukázať aj na to, že paralelne nachádzame rovnakú sémantickú motiváciu používania slova s významom „potajme, kradmo“ na označenie deliktu krádeže, naznačujúc tým spôsob „vykonávania“ krádeže, aj v prípade protogermánskeho koreňa anglického slova *steal* a nemeckého *stehlen* – *stelan.⁴⁹

Rovnako ako v prípade **krasti* pritom spoločný praslovanský základ a takmer identická podoba slov odvodených z praslovanského základu **tats* v neskorších slovanských jazykoch svojou lingvistickou stabilitou naznačujú, že už v čase pred rozpadom používania praslovančiny bol význam slova **tats*

⁴⁵ JANYŠKOVÁ, I. et al. *Etymologický slovník jazyka staroslovenského. 16. diel*. Praha: TRIBUN EU, 2012, s. 953.

⁴⁶ MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: ČSAV, 1957, s. 634.

⁴⁷ MAŇCZAK, W. *Przedhistoryczne migracje słowian pochodzenie języka staro-cerkiewno-słowiańskiego*. Krakow: Poľská akadémia vied, 2004, s. 144.

⁴⁸ Porovnaj s KURZ, J. *Učebnice jazyka staroslovenského*. Praha: SPN, 1969, s. 154.

⁴⁹ Porovnaj: <http://www.etymonline.com/index.php?term=steal> (navštívené dňa 31. 5. 2016).

ustálený. Ak by tomu tak nebolo, nebolo by opäť možné, aby slová, ktoré z tohto spoločného základu vznikli, mali vo všetkých slovanských jazykoch tak blízky alebo identický význam. Prítom to, že v súčasných slovanských jazykoch sa používajú slová odvodené z tohto základu len v malej miere, možno považovať za prirodzený jazykový vývoj.

Záverom tak možno konštatovať, že praslovančina aj starosloviencina poznali dve základné slová *krasti* a *tatb*, ktoré sa používali na opísanie trestného činu „kradnutia“ – **krado*, **krasti* (kradnúť), a zlodēja (kradnúceho) – *kradyi*, **tatb* (zlodej). Na základe toho možno vytvoriť hypotézu, že praslovančina zrejme používala na označenie „kradnutia“ slovo **krado*, **krasti*, a samotný zlodej, teda ten, kto kradol, bol pôvodne označovaný ako **tatb*. Jazykovým vývojom vzniklo zrejme staroslovienske *kradyi* (kradnúci, zlodej), ako slovo odvodené od pôvodného slova označujúceho kradnutie. Podobne je možné, že staroslovienske substantíva *tatbba*, *tatbina* (krádež), vznikli zasa iba ako odvodené termíny od pôvodného podstatného mena **tatb* (zlodej); toto konštatovanie však zatiaľ nie je verifikované lingvistami, a zostáva nateraz len hypotézou.

5 Záverom

V našom texte sme pracovali s hypotézou, podľa ktorej sa terminológia použitá vo veľkomoravských písomných pamiatkach spísaných v staroslovienskom jazyku, blízkom jazyku miestnej (veľkomoravskej) populácie, približuje zaužívanej domácej, ešte predcyrilometodskej terminológii. Pôvodný, predcyrilometodský význam sa prítom síce nevyhnutne nemusí plne prekrývať s významom, ktorý jednotlivým termínom pripísali autori cyrilometodských pamiatok, avšak pravdepodobnosť, že sémantický význam je minimálne podobný, je s ohľadom na teóriu (lingvistickej) stability jazykových konvencií a predpokladanú intenciu autora (byť pochopený adresátmi) relatívne vysoká.

V príspevku sme sa pokúsili identifikovať také staré slovanské termíny, ktoré sa vyskytujú v dobových prameňoch z obdobia Veľkej Moravy alebo bezprostredne blízkeho okolia a obdobia, ktoré môžu mať právne významný obsah vo vzťahu k majetkovým trestným činom, osobitne k trestnému činu krádeže, a zároveň vykazujú prvok stability v neskorších prameňoch,

či dokonca v dnešných slovanských jazykoch – osobitne v jazyku slovenskom a českom. Dospeli sme pritom k záveru, že deriváty od slov **krasti* a **tatb*, vyskytujúce sa vo veľkomoravských pamiatkach, sú práve takýmito lingvisticky stabilnými termínmi, ktoré sa v podobnom význame – kradnúť, zlodej, potajomky – používali v miestnej veľkomoravskej populácii už pred ich zaznamenaním vo veľkomoravských pamiatkach, čomu nasvedčuje aj stabilita formy a významu týchto slov a ich derivátov vo väčšine dnešných slovanských jazykov (hoci koreň **tatb* v dnešnej slovenčine a češtine zásadne absentuje), ako aj komparácia s inými jazykmi na princípe teórie sémantickej motivácie (v germánskych aj slovanských jazykoch sa na označenie kradnutia používajú predpokladané praslovanské a pragermánske slovné korene s významom zahŕňajúcim sémantický obsah „potajomky“, „tajne“).

Druhým záverom nášho príspevku je poukázanie na pôvodný význam termínu *zblodějb* – v zmysle „*maleficus*“, zločinec, človek páchajúci zlo vo všeobecnosti, nielen krádež. Až do 18. storočia sa pritom termín zlodej používal na území Slovenska aj v tomto širšom význame; až následne bol tento výraz vyčlenený výlučne na označenie páchatel'a trestného činu krádeže.

MAJETKOVÉ A HOSPODÁRSKE TRESTNÉ ČINY VO SVETLE PÍ SOMNÝCH PRAMEŇOV MESTSKÉHO PRÁVA

Alica Virdžeková

1 Úvodom

Majetková a hospodárska kriminalita je aktuálnym problémom i dnes. Jej korene siahajú ďaleko do minulosti a už vtedy patrila medzi najčastejšie druhy trestnej činnosti. Niektoré jej súčasti zostali prakticky nezmenené dodnes, iné aspekty prešli zásadným vývojom a prispôsobovaniu sa aktuálnym podmienkam doby. Podľa súčasnej klasifikácie trestných činov sa jedná o skupinu skutkových podstat ohrozujúcich majetok a ekonomiku. Toto členenie sa odvíja od chráneného objektu¹ a korešponduje so súčasným chápaním a rozdelením trestného zákonníka,² nie je teda totožné s rozdelením v období stredoveku a raného novoveku.

Mestské právo patrí medzi najzásadnejšiu tému stredovekých právnych dejín, a to nielen z hľadiska jeho vývoja, zakladania miest, mestských privilégií a pod., ale aj z hľadiska samotného fungovania mestských súdov, ktoré poskytuje významné poznatky sociálneho i právneho charakteru. Vytvára obraz konkrétnych problémov riešených v spoločnosti, ako aj metódy ich zvládnutia a výsledky vo forme súdnych rozhodnutí.

K štúdiu tejto problematiky slúžia autentické dokumenty zachované do dnešných čias, prípadne vo forme prepisov, v súčasnosti mnohokrát spracované v edíciách. Delia sa na niekoľko druhov podľa obsahu svojich zápisov.³ Pre tento príspevok sú dôležité knihy obsahujúce zápisy týkajúce sa trestného práva. I napriek odlišnej dobovej terminológii, mnohé skutky boli chápané rovnako ako aj v súčasnosti. Termín trestný čin sa začal používať až v modernom práve, avšak jeho kľúčové obsahové prvky sa z minulosti

¹ NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. 1, Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010.

² Zákon č. 40/2009 Sb., ďalej len trestný zákonník.

³ NOVÝ, R. *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526: katalog*. 1. vyd. Praha: Universita Karlova, 1963, s. 10.

dodnes príliš nezmenili. Jednalo sa o čin, ktorý narušoval určitý pokojný stav alebo rovnováhu v spoločnosti, často bol vzhľadom na vtedajšie postavenie cirkvi stotožňovaný s hriechom. Trest vystupoval ako reakcia na takéto jednanie, avšak nebol vždy pevne stanovený. Mal charakter pomsty⁴ a jeho cieľom bolo odstrašiť potenciálnych páchatel'ov v budúcnosti.⁵

2 Ciele a metodika

Príspevok je rozdelený na dve časti – teoretickú a praktickú. V prvej sú popísané základné charakteristiky trestného práva v stredoveku a ranom novoveku, priebeh súdneho procesu a najmä jeho výsledky. Vybrané boli konkrétne skutkové podstaty, ktoré spadajú do predmetného druhu trestnej činnosti a boli vysvetlené ich základné znaky. Následne sú rozobraté konkrétne tresty, ktoré za ne náležali. Ako napovedá i samotný názov, pri vypracovávaní príspevku boli použité pramene mestského práva. Jednalo sa o knihy mestského písomníctva, pričom praktická časť sa zameriavala na tie z nich, ktoré boli normatívneho charakteru. Jedná sa hlavne o Míšeňskú právnu knihu,⁶ reprezentujúcu okruh magdeburského mestského práva užívaného v Olomouci a okolí a Práva mestské kráľovství českého,⁷ známú tiež ako Koldínov zákoník, ktorý v roku 1579⁸ vstúpil do platnosti ako jednotná kodifikácia mestského práva.

4 Aj v samotnej kodifikácii mestského práva od Pavla Kristiána Koldína v ust. M.I. bol trest označený ako pomsta na páchatel'ovi a samotný pojem trest bol nahradený slovom pokuta: KRISTIÁN Z KOLDÍNA, P., JIREČEK, J. *Práva městská království českého a markrabství moravského: spolu s krátkou jich sumou*. Praha: Nákladem Spolku českých právníků „Všehrd“, 1876, s. 299.

5 FICO, M. *Historický vývoj trestov*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2012, s. 23.

6 Použitá edícia SPÁČIL, V., SPÁČILOVÁ, L. *Míšeňská právní kniha: historický kontext, jazykový rozbor, edice*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010.

7 Použitá edícia MALÝ, K. *Práva městská království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013.

8 KRISTIÁN Z KOLDÍNA, P., JIREČEK, J. *Práva městská království českého a markrabství moravského: spolu s krátkou jich sumou*. Praha: Nákladem Spolku českých právníků „Všehrd“, 1876, s. VIII. Ďalej sa problematike zjednocovania mestského práva venujú JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V. Ke kodifikaci městského práva v Čechách. In: SCHELLE, K. (ed.) *Vývoj právních kodifikací: sborník z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 246 a tiež SLAVÍČKOVÁ, P. Recepce Práv městských království Českého ve městech sasko-magdeburského práva v Čechách a na Moravě. In: MALÝ, K., ŠOUŠA, J. (eds.) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.-21. září 2011*. Praha: Praha: Karolinum, 2013, s. 83–94.

Praktická časť sa zameriava na tzv. smolné knihy alebo knihy mestského súdnictva, ktoré zaznamenávali konkrétne súdne procesy v meste a dokumentovali jednak ich priebeh, ale aj výsledný verdikt, teda trest alebo omilostenie. Konkrétne písomnosti boli zvolené metódou sondy, ktorá prihliadala najmä na dostupnosť daných prameňov, ale taktiež na bežné postavenie daných miest, to znamená, že veľké a významné mestá, ako Praha, Brno a pod. boli z výberu vylúčené kvôli svojmu špecifickému postaveniu. Na základe analýzy ustanovení vybraných prameňov boli zhodnotené riešenie skutky a rozsudky a zhodnotená majetková a hospodárska kriminalita a jej percentuálne zastúpenie v rámci celkovej trestnej činnosti v daných mestách. Podobný postup bol zvolený i pri vyhodnotení trestov za konkrétne skutky.

Pri vyhodnocovaní skutkových podstát nastáva problém v prípade, že sa jedná o súbeh trestných činov. V takom prípade bolo zastúpenie jednotlivých skutkových podstát vyhodnocované pre každý čin zvlášť. Ich celkový počet teda môže presahovať počet zápisov v smolnej knihe týkajúcich sa majetkovej a hospodárskej kriminality. Naopak tresty boli udeľované ako úhrnné, preto ich celkový počet bude vždy zhodný s počtom zaznamenaných prípadov.

3 Skutkové podstaty a tresty

Je nutné si uvedomiť, že ak hovoríme o majetkovej a hospodárskej kriminalite, vychádzame z pojmov známych v dnešnom práve, zakotvených v platnom trestnom zákonníku. V súčasnosti toto rozdelenie zahŕňa mnoho skutkových podstát, ktoré v stredoveku ani v ranom novoveku neboli známe, a je možné ich z celkového výpočtu vylúčiť. Medzi ne patria najmä trestné činy týkajúce sa počítačových programov, poisťných podvodov a pod., z hospodárskych trestných činov potom napríklad porušenie hospodárskej súťaže.⁹ Situácia však môže byť aj celkom opačná, v minulosti boli naopak riešené iné skutky, ktoré nie sú trestné dnes, napr. falošná hra v hostinci.¹⁰

⁹ Trestní zákoník, hlava V. a VI.

¹⁰ Spomína napr. zápis č. 333 v Kutnohorskom manuále práva útrpného.

Medzi najdôležitejšie, a stále rovnako aktuálne skutky postihujúce majetkové práva, patria krádež,¹¹ sprenevera,¹² úžera,¹³ podvod,¹⁴ neoprávnený prístup do domu či bytu. Napriek skutočnosti, že lúpež sa dnes radí medzi trestné činy postihujúce ľudskú slobodu,¹⁵ ktorá patrí medzi základné osobnostné práva, nie je možné poprieť, že zasahuje aj do práv majetkových. V minulosti bol tento skutok chápaný primárne ako postihujúci majetkové práva, preto aj napriek dnešnej klasifikácii bude v tomto príspevku zaradený do predmetných trestných činov. Svedčia o tom aj smolné zápisy, ktoré lúpeže popisujú podobne ako krádeže, t. j. značnú pozornosť venujú odcudzeným veciam a ich presnému vymenovaniu.¹⁶ Samozrejme, lúpež bola trestaná tvrdšie kvôli jej vyššej spoločenskej nebezpečnosti oproti krádeži. Okrem toho k týmto skutkom sa radilo tiež prijatie a predaj kradnutých vecí, ktoré sa posudzovalo rovnako ako v prípade samotnej krádeže, podobne i pomáhanie zlodějom či ukrývanie.¹⁷

Stredoveké či ranonovoveké právo rozoznávalo ďalej tiež skutkovú podstatu mordu, ktorý by sme dnes označili pojmom lúpežná vražda. Vzhľadom na jeho podstatné znaky i udeľovaným trestom však tento čin zostáva i v podmienkach historických dokumentov radený medzi trestné činy proti životu a zdraviu, a to napriek úmyslu páchatel'a obohatiť sa.¹⁸

¹¹ V Právech mestských upravená v ust. P.I a nasl.

¹² Ust. O.XI Práv mestských, ktorý za spreneveru majetku úradom či súkromnou osobou, je trestaný smrťou obesením.

¹³ Ust. O.VII v Právech mestských, argumentom je previnenie sa proti kresťanskej povinnosti.

¹⁴ V prameňoch používaný aj termín faloš, nájdeme ho v ust. O.XXVIII Práv Mestských, pričom ako trest je uvádzaná napr. konfiškácia majetku a strata cti. Ďalej sa konkrétnych druhov podvodu dotýkajú ust. G.XXI a H.IV.

¹⁵ § 173 Trestného zákonníka.

¹⁶ Ako príklad je možné uviesť príklad z ktorejkoľvek smolnej knihy, napr. Kutnohorskému manuálu práva útrpného, zápis č. 139, 140 a ďalšie. BISINGEROVÁ, M., BISINGER, Z. *Kutnohorský manuál práva útrpného (smolná kniha): 1521-1571*. Kutná Hora: Okresní archiv v Kutné Hoře, 1987, 43. Problematiku lúpeže rieši aj Míšeňská právna kniha v ust. IV. 7 a IV.10.

¹⁷ Túto problematiku rieši Míšeňská právna kniha v ustanovení IV.7, odst. 3 a 8, podobne Koldínove Práva mestské v ust. P.V.

¹⁸ Ust. N. XXVIII Práv mestských kráľovstva českého popisuje rozdiely medzi vraždou, mordom a lúpežou.

Z hospodárskych trestných činov do dnešných čias pretrvali hlavne ustanovenia týkajúce sa falšovania peňazí a iných platobných prostriedkov¹⁹ a taktiež daňové trestné činy.

Tresty, ktoré bývali za jednotlivé skutky ukladané, sa často rôznia podľa uváženia sudcov, ale aj podľa regionálnych zvyklostí. Určité pokusy o zabránenie samovôli sudcov pri udeľovaní trestu sú zjavné už v Právach mestských, za najzávažnejšie trestné činy boli stanovené konkrétne tresty, v ostatných prípadoch bolo ponechané rozhodovanie na uvážení sudcov.²⁰ Súdne konania a následné rozhodnutia však boli silno kazuistické a odvíjali sa od konkrétnych okolností prípadov. Časté boli tresty smrti, v niektorých prípadoch určené konkrétne, inak len všeobecne podľa závažnosti skutku. Podrobnejšie bude o trestoch pojednávané nižšie.

4 Vyhodnotenie sondy do mestského súdництва

Vybrané smolné knihy boli vyhodnotené z hľadiska skutkových podstat predmetnej trestnej činnosti a ich pomeru k ostatnej kriminalite. Pozornosť bola sústredená taktiež na tresty prideľované za jednotlivé činy. Sledovaná bola závislosť a jednotnosť súdnych rozhodnutí na posudzované skutky. Postup pri analýze písomných prameňov spočíval v zaznamenávaní čísla zápisu (prípadu), ďalej trestného činu spadajúceho do skupiny majetkovej alebo hospodárskej kriminality, stanoveného trestu a tiež roku, ak bol tento údaj známy, a to kvôli lepšej orientácii. Do tabuliek a grafov boli zadané výsledné množstvá jednotlivých druhov skutkov a podobne sa postupovalo pri trestoch.

4.1 Kutná Hora²¹

Záznamy pochádzajú z obdobia od roku 1521 do 1571, teda zaznamenávajú presne polstoročie, počas ktorého bolo vyhotovených celkom 382 zápisov. Zastúpenie majetkovej kriminality v tomto meste bolo početné, celkom

¹⁹ V ust. O.V Práv mestských sa tieto skutkové podstaty v podstate priradzujú k skupine podvodného jednanja. V staršej Míšeňskej knihe sú upravené v ust. IV. 13 a ako trest je stanovené upálenie.

²⁰ MALÝ, K. *Práva městská království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013, s. 626.

²¹ Použitá bola edícia BISINGEROVÁ, M., BISINGER, Z. *Kutnoborský manuál práva útrpného (smolná kniha): 1521-1571*. Kutná Hora: Okresní archiv v Kutné Hoře, 1987.

sa nachádzalo v 270 záznamoch, čo je vyše 70 % celkového počtu zaznamenaných prípadov. Málokedy sa však vyskytovalo iba samostatne. Obvykle sa jednalo o kombináciu krádeží s vraždami, prípadne lúpežnými vraždami či samotnými lúpežami. Problémom pri interpretácii historických dokumentov je nejednotná terminológia. Pisári či súd často nerozlišovali medzi jednoduchou vraždou, lúpežnou vraždou, pre ktorú sa používal termín mord, prípadne zabitia. Podobne sa zamieňali i označenia krádeží a lúpeží.

Menej častými skutkami boli podvody, falošná hra, patriace do majetkovej kriminality či falšovanie mincí, ktoré sa radia k hospodárskej kriminalite. V prípade Kutnej Hory, ktorá bola typickým banským mestom, boli zaznamenané i prípady súvisiace s touto činnosťou, napr. machinácie pri predaji uhlia²² či sprenevera v rámci prác v baniach a obohacovanie sa na úkor iných baníkov.²³

Pomerne jednotné sú záznamy z hľadiska ukladaných trestov. Za najmenej závažný trest bolo považované vyhostenie z mesta. To bolo udeľované v prípadoch ľahších krádeží, prípadne neopakovanej trestnej činnosti, samozrejme, nevelikého rozsahu. Často sa jednalo o krádeže jedla, prípadne oblečenia.

V jednom prípade je ako poľahčujúca okolnosť spomínaná opitosť, zrejme prihliadajúc na znížený psychický stav páchatel'a.²⁴ V niektorých prípadoch je zjavnou poľahčujúcou okolnosťou, ak skutok spáchala žena,²⁵ nie vždy je to však pravidlom. Zastúpenie žien na tomto druhu trestnej činnosti nie je príliš rozsiahle. Väčšina z nich sa navyše previnila iba prijatím a predajom kradnutých vecí. V prípade zvlášť závažných skutkov však ani ženy neminul riadny trest. Ženám obvykle nenáležal trest obesenia, avšak smolná kniha Kutnej Hory napriek tomu zaznamenáva i niekoľko takýchto popráv.²⁶

²² Zápisy č. 362 až 364.

²³ Zápis č. 365.

²⁴ Zápis č. 133, jednalo sa o krádež a trestom bolo vypovedanie z mesta.

²⁵ Ako príklad môže slúžiť záznam č. 225, kedy bola žena - Anna Chochoľatá, vyhostená za falšovanie peňazí s podmienkou, že ak sa vráti, bude upálená. Podobne v zápise č. 206 bola istá Rejna za príjem a predaj kradnutých vecí odsúdená k trestu vypovedania z mesta s podmienkou, že v prípade návratu bude obesená. Špecifické podmienky pre ženy v prípade spáchania trestných skutkov stanovali aj knihy normatívneho charakteru, napr. Míšeňská právni kniha.

²⁶ Napr. v zápise č. 240 bola mlynárka Anna v roku 1566 za odtrhávanie mešcov na jarmokoch odsúdená k trestu smrti obesením, podobne ako v zázname č. 346 Kateřina Čáslavská za príjem a predaj kradnutých vecí a zatajovania krádeží bola v roku 1570 odsúdená taktiež k tomuto trestu.

Bežne však pre ženy spočíval trest smrti utopením, ktorý sa v smolnej knihe nenachádza, alebo trest smrti zahrabaním zaživa²⁷ a prebitím srdca kolom, pričom tento trest bol typickejší skôr v prípade vraždy novorodencov. Každopádne v smolnej knihe sa uvádza dvakrát i v prípade majetkovej trestnej činnosti.²⁸

Ďalším typickým trestom bolo obesenie.²⁹ To bolo stanovené za krádeže veľkého rozsahu, prípadne opakovanie trestnej činnosti. V prípade kombinácie krádeže a vraždy či lúpeže bol najčastejšie stanovovaný trest smrti v kolese.³⁰ V niektorých prípadoch aj sťatie,³¹ pričom však zo zápisov nebolo jasné, ktoré okolnosti takéto prípady odlišovali od ostatných, ktorým boli udelené predchádzajúce tresty. V knihe sa tiež nachádzalo niekoľko extrémne krutých trestov za opakovanú trestnú činnosť, avšak zrejme udelených nie za samotné trestné činy proti majetku, ale proti životu. Obvykle sa jednalo o kombináciu niekoľkých vražd, lúpežných vražd a krádeží. V takých prípadoch boli odsúdení trhaní rozpálenými kliešťami, odieraní z kože, vložení na ražeň. Tieto tresty mohli byť mierne obmieňané, napr. sa najskôr odsúdenec ťahal za koňom alebo sa namiesto ražňa používalo lámanie kolesom, prípadne štvrtenie.³²

Ďalším používaným trestom smrti bolo upálenie. To bolo v prípade Kutnej Hore použité iba v dvoch prípadoch, a to za falšovanie peňazí a ďalej za krádež v kombinácii s podpaľčstvom, ktoré bolo zjavne závažnejším skutkom, takže upálenie bolo typickým trestom.³³

²⁷ Tento trest stanovuje okrem Koldínovho zákoníka i Míšeňská právnická kniha v ust. IV.11.6, avšak taktiež za smilstvo či cudzoložstvo.

²⁸ Napr. Kateřina Haltyřská bola k tomuto trestu odsúdená za účasť na troch lúpežných vraždách, početné krádeže a následný predaj odcudzených vecí (č. záznamu 220).

²⁹ Napr. v zápise č. 49, 65, 122 a mnohé ďalšie.

³⁰ Napr. v zápise č. 111, 145, 164 a ďalšie.

³¹ Napr. zápis č. 57, 173, 202 – neboli oproti ostatným príliš časté.

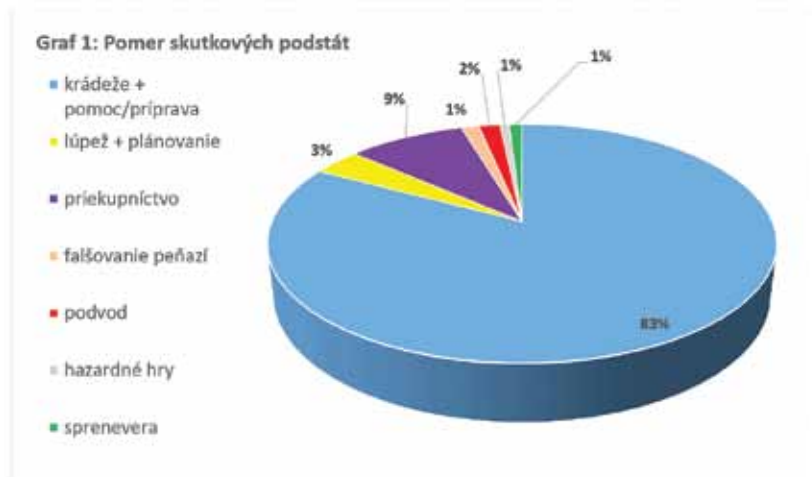
³² Ako príklad je možné uviesť záznam č. 92, kedy rybníkár Zigmund bol odsúdený za 14 vražd, mučenie, vylúpenie 4 mlynov a početné krádeže dostal v roku 1554 trest ťahania koňom okolo rýnku, trhanie ohnivými kliešťami a potom bol strčený na ražeň. Zápis č. 304 hovorí o Janovi Skalníkovi, ktorý sa dopustil 11 vražd a niekoľkých krádeží, za čo bol v roku 1567 odsúdený k trestu trhania ohnivými kliešťami, odrenia a strčenia na ražeň. Záznam č. 343 obsahoval ešte tvrdší rozsudok. Jednalo sa o Jana Zoubka, odsúdeného za 18 lúpežných vražd, znásilnenia a početné krádeže, na trest trhania ohnivými kliešťami, odrenia, lámania v kolese a následného rozštvrtienia.

³³ Ust. O.XIV a nasl. Práv mestských kráľovstva českého.

V niektorých ojedinelých prípadoch bola odsúdencovi udelená milosť.³⁴ Obvykle sa jednalo o málo závažné trestné činy, ktoré nemali pre spoločnosť výraznú škodlivosť. V mnohých zápisoch trest nie je uvedený, prípadne je určený trest smrti bez bližšej špecifikácie. Vzhľadom na charakter útrpných vypočúvaní, je zaujímavých niekoľko prípadov odvolania výpovede, a to hlavne jedno súdne konanie s istou ženou,³⁵ ktorá svoju výpoveď odvolala na ceste k šibenici, pričom výkon exekúcie bol prerušený a bola navrátená naspäť do šatlavy. O jej ďalších osudoch sa však záznamy už nezmiňujú.

Tab. 1: Pomer skutkových podstát smolnej knihy Kutnej Hory

Trestný čin	počet
krádeže	251
lúpež	11
priekupníctvo	27
falšovanie peňazí	4
podvod	5
hazardné hry	2
sprenevera	3
celkom	303

³⁴ Napr. zápisy č. 93, 120 a i.

³⁵ Zápis č. 325 z roku 1568.

Tab. 2: Pomer udelených trestov v smolnej knihe Kutnej Hory

Trest	počet
obesenie	126
smrť v kolese	49
sťatie	11
vypovedanie z mesta	39
zahrabanie zaživa	2
hanba pri pranieri	1
rukojemníctvo	1
prepustenie	1
upálenie	2
zostrené tresty - kombinácia trhanie ohnivými kliešťami/strčenie na ražeň/lámanie v kolese/štvrtenie	13
trest smrti - neurčený	4
neuveденý	15
udelená milosť	6
celkom	270

Graf 2: Pomer udelených trestov

4.2 Velká Bíteš³⁶

Posudzované záznamy pochádzajú z najstaršej zachovanej smolnej knihy Velkej Bíteše z rokov 1556 až 1636, takže sa jedná o niečo mladší prameň oproti predchádzajúcej kutnohorskej smolnej knihe. Obsahuje celkom 107 zápisov (+ jeden záznam s nákladmi za popravy), pričom majetkovej či hospodárskej kriminality sa týka celkom 69 záznamov. To je takmer 65 % z celkového počtu zápisov.

Nie je zjavná žiadna poľahčujúca okolnosť. Ženy boli trestané rovnako tvrdo. Ženy figurujú celkovo iba v 4 zápisoch týkajúcich sa majetkovej kriminality, oveľa častejšie však figurujú v zápisoch opisujúcich čarodejnícke procesy. V prvom zo zápisov je za krádeže určený iba trest smrti,³⁷ bez bližšej špecifikácie spôsobu výkonu. Ďalší prípad, taktiež za krádež, ustanovuje trest smrti utopením,³⁸ čo bolo typicky ženským trestom. Ďalší prípad Zuzany Pšeničkovej sa týkal lúpeží, krádeží i vražd³⁹ a verdiktom bol trest smrti s'atím. V jednom prípade nebol trest vôbec uvedený.⁴⁰ Ako prítážujúca okolnosť sa javí, ak sa skutok odohral v kostole, avšak na treste sa táto skutočnosť neprejavila.⁴¹ Netypicky boli trestané krádeže medzi alebo včiel, za ktoré náležal trest smrti upálením.⁴² Pričom za prostú krádež patrilo obvykle trest smrti obesením. Podobne sa postupovalo i pri lúpeži. Za kombináciu viacerých trestných činov mohli byť tresty zosťrené, obvykle sa jednalo o vpletenie do kolesa. Je možné si povšimnúť podobnosť s Kutnou Horou, pretože krádeže sa opäť často vyskytovali v kombinácii s lúpežami, mordami a vraždami. Z hľadiska celkového vyhodnotenia skutkových podstat sa z majetkovej kriminality najčastejšie vyskytujú krádeže, a to viac ako 50%, o niečo menej potom lúpeže (tab. 3).

³⁶ Použitá edícia bola VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973.

³⁷ VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 61.

³⁸ VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 152.

³⁹ VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 165–169.

⁴⁰ VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, 147–149; 192–194.

⁴¹ Táto skutočnosť bola svedomite zaznačená a zdôraznená oproti obvyklému všeobecnému označeniu iných skutkov, obvykle sa jednalo o krádež v kostole či vylúpenie kostola VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, 70–71, 197. Túto okolnosť spomína aj ust. M.IX Práv mestských.

⁴² VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 150–151.

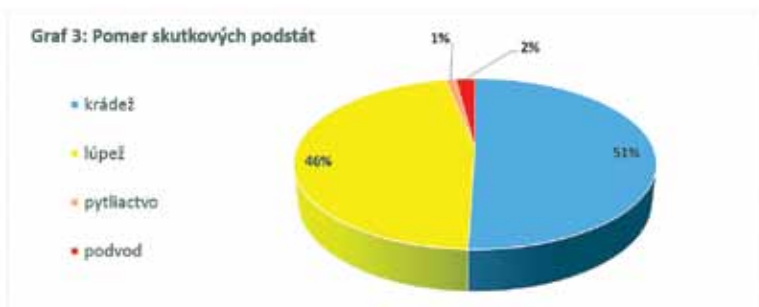
Okrem uvedených skutkov sa ďalej spomínajú podvody, avšak len v dvoch prípadoch,⁴³ pričom v prvom je ako trest uvedené s'ťatie, v druhom rozsudok chýba. V jedinom prípade záznam obsahuje súdny proces týkajúci sa pytliactva.⁴⁴

Z hľadiska trestov je zaujímavé, že na začiatku knihy sa väčšinou uvádza všeobecný trest smrti bez bližšieho určenia, ale postupne sú tresty rozpísané konkrétnejšie, najmä tie obzvlášť kruté, ako lámanie v kolese, trhanie kliešťami a pod. V knihe sa nachádzajú aj tresty smrti upálením, okrem už vyššie spomínaných krádeží včiel, v jednom prípade⁴⁵ za lúpeže, spojené s prípravou na vypálenie mesta, pričom trest zjavne súvisí s druhým skutkom, nie so samotnými lúpežami, za ktoré by bol bežne stanovený trest obesením alebo vpletenie do koleša.

Percentuálne najväčšiu kategóriu trestov tvorí neuvedený trest, pričom v niektorých prípadoch nebol jednoducho uvedený, v iných zase chýbala časť záznamov (tab. 4).

Tab. 3: Pomer skutkových podstát v smolnej knihe Veľkej Bíteše

Trestný čin	počet
krádež	49
lúpež	45
pytliactvo	1
podvod	2
celkovo	97

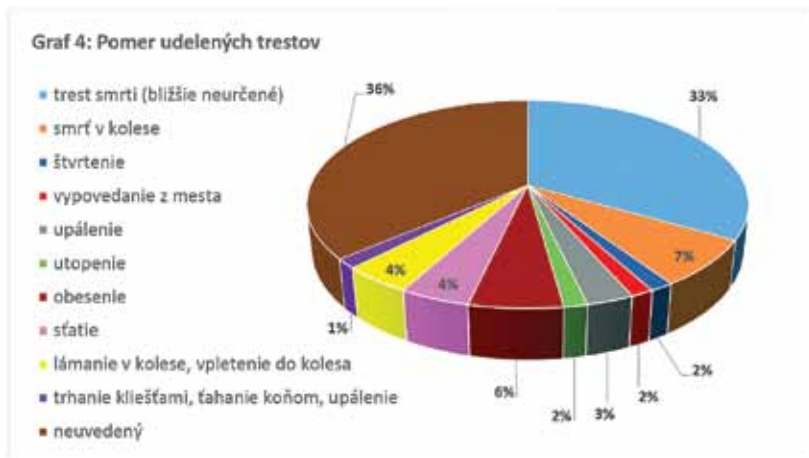
⁴³ VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha veľko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 174–175 a 188–189.

⁴⁴ Tento trestný čin sa spomína spoločne s krádežou, preto bol rozsudkom trest smrti, avšak bez bližšieho určenia: VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha veľko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 78–80.

⁴⁵ VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha veľko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 96–97.

Tab. 4: Pomer udelených trestov v smolnej knihe Velkej Bíteše

Trest	počet
trest smrti (bližšie neurčené)	23
smrť v kolese	5
štvrtenie	1
trhanie kliešťami, ťahanie koňom, upálenie	1
upálenie	2
utopenie	1
lámanie v kolese, vpletenie do kola	3
sťatie	3
obesenie	4
vypovedanie z mesta	1
neuvedený	25
celkovo	69

4.3 Lipník⁴⁶

Smolná kniha Lipníka obsahuje celkom 50 zápisov z pomerne dlhého obdobia od roku 1588 do 1672. Z nich sa celkom 27 týka majetkovej kriminality, teda 54 % z celkového množstva zápisov. Do skupiny hospodárskych trestných činov nespadá ani jediná skutková podstata riešená v predmetnom prameni.

⁴⁶ MARADA, M. *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov: Státní okresní archiv, 1994.

Vo všeobecnosti sú trestné činy pomerne jednotvárne, obvykle sa jedná o krádeže, často bez zapísaného rozsudku. Zo zaznamenaných trestov boli najčastejšie udeľované tresty smrti obesením alebo s'atím (tab. 6). V jednom prípade bola vyšetrovaná krádež spoločne s čarodejníctvom a udelený trest upálenia, ktorý zjavne súvisel s čarodejníctvom, nie s krádežou.⁴⁷ Jeden zo záznamov popisuje krádeže a spreneveru bývalého panského pisára, ktorý za tento skutok dostal trest vytrhnutie jazyka a následné obesenie.⁴⁸

Jedným z najtvrdších trestov udelených podľa smolných zápisov bolo vykuchanie čriev a následné upálenie, čo je naozaj netypický trest, vzhľadom na to, že sa nejednalo o žiadnu násilnú kriminalitu, ale iba o väčšie množstvo krádeží.⁴⁹ Dalo by sa povedať, že značne neprimeraný trest sa nevyskytuje v iných prameňoch ani pri mnohonásobných vraždách a podobných skutkoch. Jeho charakter snáď mohol súvisieť s krádežami včiel a medu, podobne ako tomu bolo v smolnej knihe Veľkej Bíteše, kedy bol za krádež včiel určený taktiež trest smrti upálením.⁵⁰

Naopak netradične ľahký trest bol ustanovený za lúpeže istému zbojníkovi Pavlovi Jačíkovi, ktorý sa priznal dobrovoľne, bez mučenia, čo mohlo byť posúdené ako poľahčujúca okolnosť, pretože za svoje činy dostal nútené práce v putách.⁵¹ Ďalšou zaujímavou skutočnosťou sú dve podmienené prepustenia, a to najmä vzhľadom na spáchané skutky pomerne závažnej spoločenskej nebezpečnosti. Prvý prípad riešil krádež spoločne so zabitím, ublížením na zdraví a smilstvom a pôvodný rozsudok mal byť trest smrti s'atím.⁵² Druhým prípadom bola dvojica páchatel'ov, ktorí kradli a spáchali 2 vraždy, pričom pôvodne bol určený trest smrti obesením.⁵³

Tab. 5: Pomer skutkových podstát v smolnej knihe Lipníka

Trestný čin	počet
krádež	25
lúpež	2
sprenevera	1
celkom	28

⁴⁷ Zápis č. 4 z roku 1600.

⁴⁸ Zápis č. 23 z roku 1612.

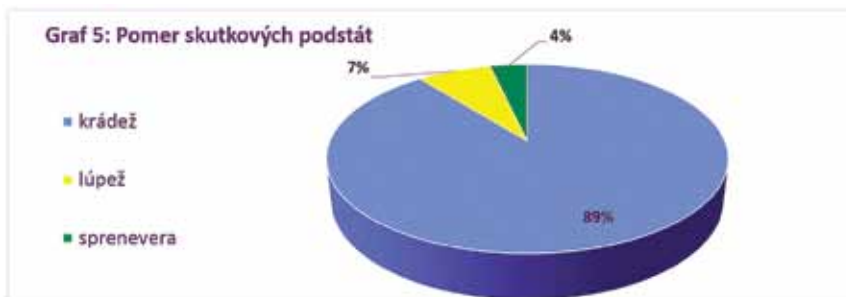
⁴⁹ Zápis č. 38, z roku 1624.

⁵⁰ VĚRBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973, s. 149–150.

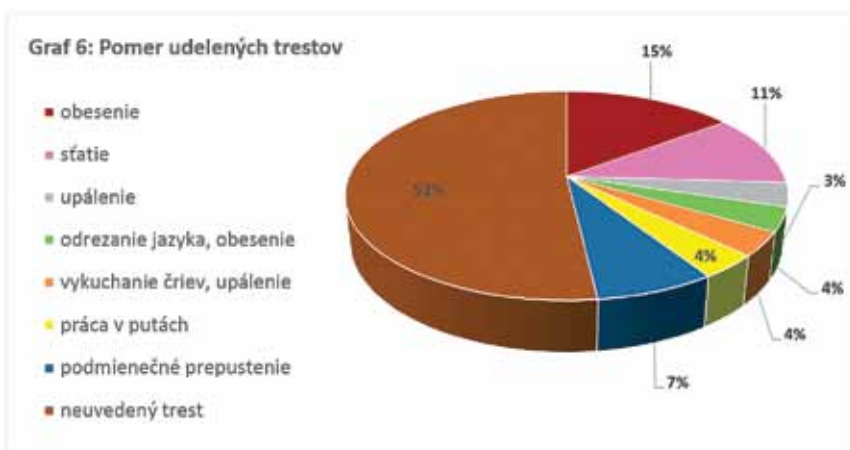
⁵¹ Zápis č. 46 z roku 1628.

⁵² Zápis č. 8 z roku 1601.

⁵³ Zápis č. 50 z roku 1627.

Tab. 6: Pomer udelených trestov v smolnej knihe Lipníka

Trest	Počet
obesenie	4
sťatie	3
upálenie	1
odrezanie jazyka, obesenie	1
vykuchanie čriev, upálenie	1
práca v putách	1
podmienečné prepustenie	2
neuvedený trest	14
celkom	27

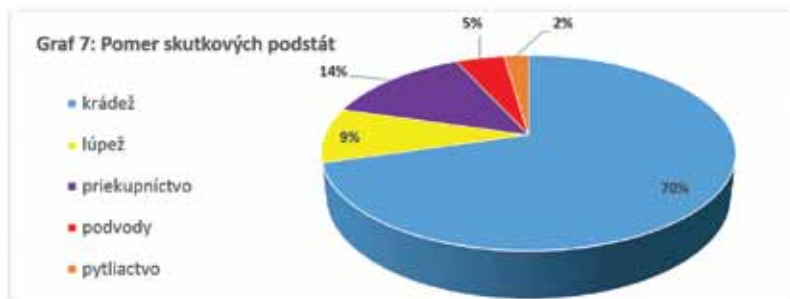
4.4 Divišov⁵⁴

Najmladšia smolná kniha poddanského mestečka Divišova z rokov 1617 až 1751 obsahuje celkom 83 zápisov. Oproti ostatným smolným knihám, kde majetkové trestné činy tvoria prevahu záznamov, v tomto prípade do tejto skupiny spadá iba 39 trestných činov. Z hľadiska skutkových podstát nie je spektrum trestných činov príliš rozmanité. Objavujú sa obvyklé krádeže, lúpeže, priekupníctvo, menej často podvody a pytliactvo. Záznamy sú však zaujímavé vzhľadom na udelené tresty. Úplná väčšina totiž bola podmienený trest smrti, ale len výnimočne bol vykonaný. Nahradené boli nútenými prácami v rôznych časových dĺžkach, pokutou alebo najčastejšie vyhostením – či už z mesta, alebo krajiny. V celkovom vyhodnotení budú brané do úvahy reálne vykonané tresty – v prípade, že boli stanovené.

Ženy boli páchatelkami celkom v 4 prípadoch, pričom dvakrát bol finálny trest vypovedanie z mesta,⁵⁵ raz nútené práce⁵⁶ a raz s'ťatie – nepodmienečne.⁵⁷

Tab. 7: Pomer skutkových podstát v smolnej knihe Divišova

Trestný čin	Počet
krádež + pomoc	31
lúpež	4
priekupníctvo	6
podvody	2
pytliactvo	1
celkovo	44

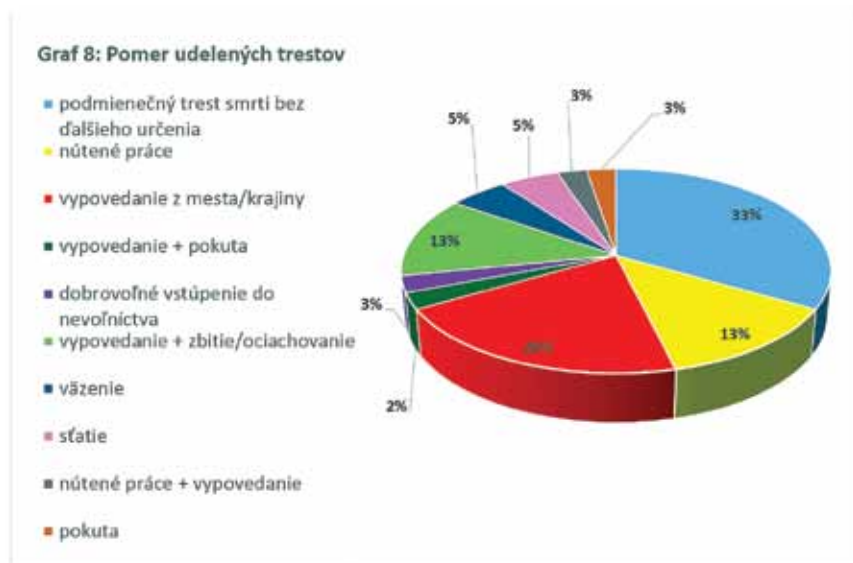
⁵⁴ Použitá edícia PÁNEK, J. *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751*. 1. vyd. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.

⁵⁵ Zápis č. 33 a 41.

⁵⁶ Zápis č. 81.

⁵⁷ Zápis č. 50.

Tab. 8: Pomer udelených trestov v smolnej knihe Divišova	
Trest	Počet
podmienečný trest smrti bez ďalšieho určenia	13
nútené práce	5
vypovedanie z mesta/krajiny	8
vypovedanie + pokuta	1
dobrovoľné vstúpenie do nevoľníctva	1
vypovedanie + zbitie/ociachovanie	5
väzenie	2
sťatie	2
nútené práce + vypovedanie	1
pokuta	1
celkovo	39

5 Záverom

Majetková a hospodárska kriminalita podobne ako dnes tvorila značný podiel v celkovej kriminalite miest. Väčšinou prevládali skutkové podstaty krádeže a lúpeže. Často sa vyskytovali v súbehu spoločne s mordami

a vraždami. Udeľované tresty boli rôzne, najčastejšie však trest smrti obesením. V prípade súbehov bol obvykle udeľovaný trest za druhý zo skutkov, často sa jednalo o trestné činy namierené proti životu a zdraviu. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že jednotlivé sudy pomerne striktno dodržiavali tresty za rovnaké trestné činy, líšili sa iba občas, zrejme s prihliadnutím ku konkrétnym okolnostiam jednotlivých skutkov.

Z vybraných miest bola predmetná skupina trestných činov najpočetnejšia, ale aj najrozmanitejšia v Kutnej Hore, ktorá bola významným banským mestom, čo zrejme tvorilo predpoklady pre zvýšenú mieru kriminality, a to nielen majetkovej. Naopak, najnižší pomer bol v Divišove. Je otázka, či tento podiel súvisí s jeho postavením ako poddanského mesta. Zaujímavou je skutočnosť, že úplná väčšina udelených trestov bol podmienený trest smrti, pričom vykonaný bol naozaj málokto. Tento jav je navyše v rozpore s represívnou funkciou trestu, rovnako ako i prevenciou generálnou, čiže pôsobiaceou na spoločnosť, čo by naopak zvädzalo k predpokladu, že miera kriminality bude vysoká.

Problematika trestného práva miest v stredoveku a ranom novoveku je komplikovaná. Nielen z hľadiska nedochovania kompletných historických písomností, a teda absenciou mnohých údajov, ale aj jazykom a nejednotnosťou terminológie, čo sťažuje analýzu právnych textov a následné vyhodnotenie. V každom prípade sa však jedná o oblasť veľmi zaujímavú a stále poskytujúcu nové a nové poznatky a možnosti bádania.

DELIKT KRÁDEŽE VE SVĚTLE UHERSKOHRADIŠŤSKÉ KNIHY PRÁVNÍCH NAUČENÍ *LIBER* *INFORMATIONUM ET SENTENTIARUM*

Lenka Šmídová Malárová

1 Úvodem o právních stycích města Brna s Uherským Hradištěm

Uherské Hradiště lze považovat za vůbec první město, které obdrželo brněnské městské právo (r. 1258) a stalo se tak součástí nově vznikajícího brněnského právního okruhu.¹ S příslušností k právnímu okruhu města Brna byla spojena řada povinností, které Uherské Hradiště muselo dodržovat. Mezi ně patřila například spolupráce s brněnskými přísežnými pro případ, že uherskohradišťští radní nebyli schopni rozhodnout určitý spor a vyvstala tak naléhavá potřeba o právní naučení, jak v případě dále postupovat. Smyslem tohoto opatření bylo zamezit nesprávné interpretaci brněnského městského práva, proto v každém takovém případě, kdy vznikly pochybnosti o výkladu konkrétního pravidla, či jeho aplikaci, byli

¹ Brněnské městské právo Uherskému Hradišti udělil Přemysl Otakar II. na základě listiny z 23. května 1258. Text listiny je zpřístupněný v edici ŠEBÁNEK, J., DUŠKOVÁ, S. (eds.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* V-1. Praeae: Sumpribus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974, s. 245–248 (č. 156). K dalšímu vývoji brněnského právního okruhu a k lokalitám, které se k němu postupně připojily, viz zejména ŠTARHA, I. Okruh brněnského městského práva. In: ZRÍDKAVESELÝ, F., PEŠA, V. (reds.) *Brno mezi městy střední Evropy - Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého symposia konaného 29. - 30. listopadu 1979*. Brno, 1983, s. 138–165; ŠTARHA, I. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In: *Brno v minulosti a dnes*, 1966, sv. 8, s. 172–188; ŠTARHA I. Naučení brněnského městského práva v 16. a poč. 17. stol., *Folia diplomatica*, 1956-1957, roč. 5, s. 207–215.

uherskohradišťští povinni obrátit se do Brna s žádostí o právní naučení.² Jak dokládají zápisy v městských knihách, které se v Uherském Hradišti dochovaly, uherskohradišťští svého práva požádat Brno o právní naučení v praxi hojně využívali. Mladší kniha, *Liber informationum et sententiarum*, jejímž obsahem se budeme dále zabývat, eviduje celkem 333 právních naučení, z toho 41 je umístěno v dodatcích.³ Rozsáhlá agenda vznikala postupně mezi léty 1447 až 1540, tedy v době, kdy Uherské Hradiště vytvořilo vlastní právní okruh, kterému podléhala většina lokalit v oblasti

- ² Ohledně používání termínu „právní naučení“ není právněhistorická literatura za jedno. Lze se tak setkat s různými ekvivalenty, jako je „náleží“, „právní informace“ či „právní instrukce“. Do budoucna by bylo vhodné terminologii sjednotit. Jako nevhodnější se jeví právě termín „právní naučení“, protože jak plyne z přímo z pramenů, brněnští přísežní ve svých odpovědích často výslovně operují se substantivem „naučení“, případně používají obrat „na to vás naučujem“ (viz zápisy v edici TKÁČ, I. (ed.) *Liber informationum et sententiarum čili naučení brněnská bradišťské městské radě dávaná od r. 1447 až do r. 1509, s dodatky do r. 1540*. Uherské Hradiště: Tiskem Leopolda R. Kráclíka, 1882, kterým se budeme věnovat na dalších stranách tohoto příspěvku. Vedle toho lze pro srovnání odkázat také na další česky psané edice právních naučení, např. ŠTARHA, I., SKUTIL, J. (eds.) Letovická kniha naučení. In: *Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku*, 1973, s. 81–120; případně srov. též zápisy v nejstarší městské knize boskovické z 2. pol. 15. století, jež je zpřístupněna v edici MUSILOVÁ, I. (ed.) *Edice nejstarší městské knihy boskovické z let 1484-1565 (1481)*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2013.)
- ³ Rukopis v roce 1882 edičně zpřístupnil Ignác Tkáč, viz citace výše. Starší městská kniha, *Liber negotiorum civitatis Hradisch*, která je považována za knihu pamětní, obsahuje 126 právních naučení, které město obdrželo v letech 1368 až 1389. Rukopis byl vydán nestandardně ve dvou edicích. První část rukopisu, kterou tvoří pamětní zápisy, statuta městské rady a opisy privilegií, je dostupná v edici ČOUPKOVÁ, M. (ed.) *Nejstarší uherskohradišťská městská kniha Liber negotiorum civitatis Hradisch. Edice*. Uherské Hradiště: Státní okresní archiv Uherské Hradiště – Slovacké muzeum Uherské Hradiště, 2001. K tomu z literatury srov. příspěvek téže autorky ČOUPKOVÁ, M. Nejstarší uherskohradišťská městská kniha Liber negotiorum civitatis Hradisch. In: FUTAK, P. (red.) *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*. Hodonín: Město Hodonín, 2009, s. 11–21. Druhou část rukopisu se zápisy právních naučení později vydal Miroslav Flodr, viz FLODR, M. (ed.) *Nálezy brněnského městského práva. Svazek I. (-1389)*. Brno: Archiv města Brna, 2007, s. 13–76. Právními naučeními evidovanými v *Liber negotiorum* se v 60. letech minulého století zabýval Ivan Krška, který vyloučil jejich obsahovou podobnost s naučeními obsaženými v *Právní knize města Brna*. Viz KRŠKA, I. Brněnská právní naučení Uherskému Hradišti ve druhé polovině 14. století. In: *Brno v minulosti a dnes*, 1962, sv. 4, s. 200–209.

dnešní jihovýchodní Moravy.⁴ Tato skutečnost nicméně nebránila tomu, aby se uherskohradišťští nadále obraceli do Brna, které pro ně, s výjimkou jedné dekády, i nadále představovalo vrchní odvolací stolicí.⁵

Liber informationum et sententiarum představuje hodnotný pramenný materiál pro poznání středověké právní praxe. Díky evidenci v zásadě velkého množství právních naučení reflektujících jednotlivé právní oblasti (zejména závazkové právo, věcná práva, dědické právo, delikty) je dnes možné provést alespoň částečnou rekonstrukci toho, jaké případy uherskohradišťští radní reálně řešili. V tomto příspěvku se prostřednictvím konkrétního právního naučení evidovaného v *Liber informationum et sententiarum* zaměříme na problematiku jednoho z nejvíce frekventovaných majetkových deliktů, a to krádeže.

2 Krádež v právní úpravě brněnského městského práva

Ještě předtím než se dostaneme k vlastní analýze vybraného právního naučení, je vhodné alespoň stručně nastínit pojmové znaky deliktu krádeže. Navzdory absenci legální definice krádeže v brněnských právních pramenech lze tento delikt charakterizovat jako úmyslné odcizení movité věci za účelem obohacení pachatele nebo jiné osoby, pro kterou je krazená věc určena.

V *Právní knize písaře Jana* je deliktu krádeže (lat. *furtum*) věnován oddíl „*De furtis*“, umístěný mezi články 298 a 318. Příslušný oddíl se okrajově zabývá také deliktem loupeže (lat. *spolium*, případně *rapina*), který lze vymezit jako odcizení věci doprovázené násilím. Prvek násilí, stejně tak jako veřejný charakter spáchání tohoto činu, odlišuje loupež od krádeže a představuje pomyslnou hranici mezi oběma jinak velmi podobnými

⁴ K tomu z literatury srov. ŠTARHA, I. Městská práva na jihovýchodní Moravě. In: *Slovácko*, 1966-1967, roč. 8-9, s. 125-132. Výčet lokalit udává I. Tkáč v úvodu edice, viz TKÁČ, I. (ed.) *Liber informationum et sententiarum*, s. 11.

⁵ Uherské Hradiště bylo od roku 1472 osvobozeno od povinnosti brát právní naučení v Brně. Jak je nicméně patrné ze zápisů v *Liber informationum et sententiarum*, v roce 1481 se uherskohradišťští znovu obraceli, byť dobrovolně, na brněnské přísežné se žádostmi o kvalifikovanou radu a tato spolupráce trvala ještě v 16. století, kdy zájem o právní naučení postupně slábl. K tomu více ŠTARHA, I. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In: *Brno v minulosti a dnes*, 1966, sv. 8, s. 178.

skutkovými podstatami.⁶ Brněnské městské právo však paradoxně trestalo přísněji krádež. Pachatel tohoto deliktu (*furt*) byl zpravidla odsouzen k trestu smrti oběšením (čl. 427 *Právní knihy*).⁷ M. Flodr význam tohoto opatření shledává ve společenské nebezpečnosti krádeže, jež se skrývala v jejím tajném (skrytém) provedení.⁸ Druh uloženého trestu se samozřejmě odvíjel od hodnoty ukradené věci. Je proto na místě zdůraznit, že trest smrti oběšením nebyl uložen tehdy, nepřevýšila-li hodnota kradené věci sumu 60 denárů. V takovém případě byl pachatel potrestán pouze vypálením cejchu na tváři.⁹ Hodnota kradené věci nicméně nebyla jediným faktorem relevantním pro určení trestu. Způsob potrestání závisel také na dalších okolnostech, jako je například doba a místo spáchání krádeže, případně druh kradené věci (např. přísněji byla trestána krádež věci posvátné apod.).¹⁰

⁶ Zde se patří uvést, že brněnské městské právo po vzoru římskoprávních pramenů rozlišovalo mezi krádeží zjevnou (*furtum manifestum*) a krádeží nezjevnou (*furtum nec manifestum*). Nezjevná krádež je v *Právní knize* označovaná jako „*furtum occultum*“, což lze doslovně přeložit jako „krádež tajná“ (viz čl. 300 *De dupliti furto*). Termín „tajný“ (*occultus*), případně nezjevný (*nec manifestus*) nicméně nemůžeme interpretovat ve smyslu nevěřejnosti spáchaného skutku, ale v tom, zda pachatel byl či nebyl při činu dopaden. K tomu srov. úryvek z uvedeného ustanovení: „...*aliud autem furtum est occultum, sicut cum fur in actu non rapitur, sed tantum de furto inculpatur.*“ in FLODR, M. (ed.) *Právní kniha města Brna. I. Úvod a edice*. Brno: Archiv města Brna, 1990, s. 244. K prolomení tohoto principu proto nedošlo ani v případě, kdy věc byla odcizena kapsářem, byť se krádež udála na veřejném prostranství. To z toho důvodu, že pachatel neměl v úmyslu okradenou oběť napadnout. K tomu více viz KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In: ANTALOVÁ, B., SOLIAR, L. (eds.) *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 38.

⁷ Srov. úryvek z příslušného ustanovení: „*Quicumque in aliquo furto deprehensus fuerit, quod sexaginta denarios valeat, suspendium paciatur et infra.*“ in FLODR, M. (ed.) *Právní kniha města Brna. I. Úvod a edice*, s. 290.

⁸ FLODR, M. *Brněnské městské právo. (Zakladatelské období -1359)*. Brno: Matice moravská, 2001, s. 310.

⁹ O uvedeném trestu hovoří čl. 21 brněnského privilegia z roku 1243 (*Iura originalia civitatis Brunensis*): „...*quod sexaginta denarios valeat...*, *si vero minoris valoris fuerit, non suspendentur, sed ad notam infamie ferro ignito consignabitur in facie...*“ in FLODR, M. (ed.) *Právní kniha města Brna. I. Úvod a edice*, s. 145. Příslušné pravidlo bylo znovu připomenuto v tzv. nejstarší úpravě brněnského městského práva z počátku 14. století (čl. 22), ve shora uvedené edici na s. 444. K tomu v rámci téhož pramene srov. čl. 35 *De furtis pecorum*: „*Item, si aliquis vaccam vel bovem aut porcum vel aliquod simile furtim mactaverit et si suum datorem monstrare nequiverit, mettercius se expurgabit; si autem ceciderit, pro qualitate rei dampnatus punietur.*“ (s. 445). Z literatury k tomu viz FLODR, M. *Brněnské městské právo*, s. 310–311.

¹⁰ Tamtéž.

3 Rozbor právního naučení pro Uherské Hradiště

Uherskohradišťská kniha právních naučení eviduje celkem 24 zápisů evidujících žádosti o právní naučení ve věci krádeže.¹¹ Pro účely tohoto příspěvku jsme zvolili případ reflektující problematiku trestní odpovědnosti za spáchání deliktu krádeže, který se pokusíme podrobně rozebrat. Předmětem žádosti o právní naučení je dotaz, jak naložit s pachateli, kteří se dopustili krádeže (ukradli sousedovi „*kopu grošnov českých a 4 české groše, šest šestákuov a šest lotuov pepře*“), ke které se později přiznali.¹² Pachateli byli dva muži ve věku 16 a 17 let. Uherskohradišťští radní se v žádosti o právní naučení brněnských přísežných dotazují, zda mohou mladíky odsoudit k trestu smrti („*To znajíce vašiech milostí prosíme, že nás právem naučiti ráčíte, mají-li ti mládenci pro ten krádež na smrt odsúzení býti, aneb co v tom za právo jest etc.*“).¹³

Z uvedených informací vyplývá, že radní z Uherského Hradiště si byli velmi dobře vědomi toho, že hodnota ukradených peněz přesáhla sumu 60 denárů (v té době 5 grošů), proto bylo na místě uvažovat o nejprísnějším potrestání v podobě hrdelního trestu. Byť v žádosti o právní naučení není způsob „trestu smrti“ blíže specifikován, lze se domnívat, že uherskohradišťští měli na mysli oběšení, které, jak jsme si uvedli v předchozí kapitole, přesně odpovídalo skutkové podstatě tohoto deliktu (srov. čl. 21 *Iura originalia* a čl. 427 *Právní knihy*). Stanovení druhu trestu evidentně nedělalo uherskohradišťským větší potíže, jako problematický nicméně shledávají věk pachatelů a jejich způsobilost zakládat svým jednáním právní účinky. Než přejdeme k odpovědi brněnských přísežných, je na místě zmínka o čl. 316 *Právní knihy*, který se týká způsobilosti k protiprávním jednáním, konkrétně ke krádeži. Podle tohoto ustanovení byl v plném rozsahu trestně odpovědný pachatel

¹¹ Konkrétně se jedná o zápisy č. 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 17, 24, 26, 61, 79, 84, 115, 118, 121, 122, 124, 125, 127, 198, 214 vč. dodatku č. 26.

¹² Případ č. 1 Sententia de furtibus et furibus (Naučení o krádežích a zlodějích). TKÁČ, I. (ed.) *Liber informationum et sententiarum*, s. 8.

¹³ Tamtéž.

(muž), který dosáhl věku 14 (resp. 15) let.¹⁴ Jak plyne z dalších ustanovení *Právní knihy*, tato věková hranice dospělosti se netýkala pouze způsobilosti k protiprávním jednáním, ale k právním jednáním obecně (k tomu srov. např. čl. 502, 650 apod).

Nahlédneme-li do textu právního naučení, které uherskohradišťští na žádost obdrželi, zjistíme, že brněňští přísežní vydali stanovisko, v němž nařídili, aby pachatelům byl z důvodu nízkého věku přidělen procesní poručník (opatrovník).¹⁵ Ačkoliv toto rozhodnutí nelze spolehlivě podpořit žádným ustanovením *Právní knihy*, lze vyslovit úvahu, že brněňští přísežní mohli postupovat podle čl. 15. Zde se totiž uvádí, že hlava rodiny (*pater familias*) může dle svého uvážení zastupovat u soudu nejen svou manželku, ale také děti.¹⁶ To je třeba doplnit myšlenkou M. Flodra, který je toho názoru, že termín „děti“ (*pueri*) nelze v tomto ohledu interpretovat jako nedospělce (*impuberes*), ale obecně jako potomky (tedy i dospělé). Je však otázkou, nakolik je pravdivost hypotézy o aplikaci čl. 15 reálná, pokud vezmeme v úvahu fakt, že brněňští přísežní v textu právního naučení argumentují „*nedostatkem věku*“ pachatelů, nikoliv právem otce zastupovat své syny i v jejich dospělosti.

¹⁴ K tomu srov. úryvek z textu příslušného ustanovení: „*Et si inventum fuerit documentis et probationibus legitimis, quod annos quatuordecim, qui anni puericie reputantur, in quibus homo nec compos nec usum plene rationis habens nec inter bonum et malum sufficienter discernere sciens iudicatur, non transegerit, tunc virga discipline a parentela vel suis tutoribus pro excessu debet corrigi supradicto et per hoc est tam actori quam iudici satisfactum. Si vero etas dicti iuvenis annos quatuordecim excesserit, ita quod annum quintumdecimum, in quo anni discretionis intrant, attigerit, tunc, quia fassus est in pomerio quatuor poma se recepisse, ex quo verisimile est aliis vicibus eum idem pomerium pro recipiendis fructibus subintrasse, si actor iuramento suo comprehendere presumpserit, quod dampnum in pomerio sibi per ipsum iuvenem illatum ad octo grossos se extendat, eosdem octo grossos sibi solvere tenetur.*“ in FLODR, M. (ed.) *Právní kniha města Brna. I. Úvod a edice*, s. 249. Z literatury k tomu srov. KNOLL, V. Legal personality of natural persons in the Czech medieval private law. Brief Summary. In: *Journal of European History of Law*, Vol. 1, No. 1, 2010, s. 60.

¹⁵ Srov. text nálezu: „*Informatio. Na to vás naučijem: Ačkolivěk ti mládenci v tom krádeži poznali jsú sě, však poněvadž let nemají, to jejich seznaní moci nemá, protož potřebí jest, aby ste jim v té při poručníka neboli ochrance, kterémuž v latině Curator říkáme, k právu dali; pak což v přítomnosti tobo znáti budú, to bude moci jmieti podle práva.*“ in TKÁČ, I. (ed.) *Liber informationum et sententiarum*, s. 8.

¹⁶ Srov. text příslušného ustanovení: „*In iure civitatis observatur, quod paterfamilias pro uxore, pueris, servis et ancillis, suis commensalibus in causis quibuslibet, si vult, iudicialiter potest agere et respondere.*“ in FLODR, M. (ed.) *Právní kniha města Brna. I. Úvod a edice*, s. 154.

4 Závěrem

Na příkladu konkrétního právního naučení jsme se pokusili demonstrovat způsob řešení zdánlivě jednoduchého případu krádeže, kdy již z textu žádosti o poskytnutí právní rady bylo zřejmé, že se jedná o dospělé pachatele, kteří jsou plně způsobilí sami procesně jednat u soudu. Jak se však z příslušného právního naučení ukázalo, situace je poměrně komplikovaná, protože brněnští přísežní tento názor nesdíleli a naopak zastávali stanovisko, že pachatelem musí být pro jejich nízký věk ustanoven procesní poručník (opatrovník), aby mohli před soudem vypovídat. Přestože jsme uvedli, že toto rozhodnutí může do jisté míry vycházet z čl. 15 *Právní knihy*, kde se hovoří o právu otce libovolně zastupovat členy rodiny, nelze toto tvrzení považovat za definitivní závěr. Tuto tezi bude potřeba v budoucnu podpořit, případně vyvrátit studiem právních naučení pro ostatní lokality brněnského právního okruhu, které bohužel stále stojí mimo oblast zájmu právní historie.

TRESTNÉ ČINY PROTI MAJETKU V SÚDNEJ PRAXI HORNOUHORSKÝCH MIEST RANÉHO NOVOVEKU¹

Blanka Szeghyová

V tejto štúdií sa pozriem bližšie na to, ako sa v hornouhorských, dnes východoslovenských mestách raného novoveku posudzovali a trestali rôzne delikty proti majetku. Výskum bol založený predovšetkým na analýze kníh rozsudkov a zápisníc zo zasadaní súdov v slobodných kráľovských mestách Košice, Levoča, Bardejov a Prešov.²

Delikty proti majetku tvorili najpočetnejšiu skupinu prípadov súdnej agendy mestských rád v období raného novoveku. Menšie prehrešky proti mestskému majetku, ekonomickým privilégiám a nariadeniam mesta postihovala mestská rada zvyčajne pokutami. Podvodné obchodné praktiky ako napríklad používanie falošných mier a váh boli tiež spravidla pokutované, pri recidíve však mohol byť predávajúci uväznený a potrestaný prísnejšie, napríklad večným vypovedaním z mesta.

Delikty proti súkromnému majetku riešili poškodení v rámci súkromno-právnych sporov. Viedli sa na akuzáčnom princípe a predmetom obžaloby boli škody spôsobené na majetku, nezaplatené dlhy, nevyplatené zárobky, dedičské spory, nevrátený zálohovaný majetok, inak neoprávnené držaný či používaný majetok, ale aj obvinenia z krádeží. V týchto sporoch bolo na žalobcovi, aby dokázal svoje tvrdenia a nároky a zabezpečil si svedkov.

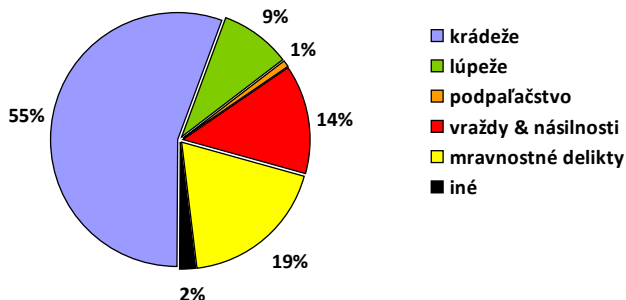
Do procesne inej kategórie spadali prípady krádeží, pri ktorých bol páchatel' prichytený pri čine, alebo pri ktorých udanie, svedectvá či dôkazy o vine považovala mestská rada za dostatočne presvedčivé na uväznenie a následné odsúdenie obvineného. Okrem krádeží k trestným činom proti majetku patrilo aj podpaľáčstvo, lúpežníctvo a falšovanie listín alebo peňazí, pričom posledne dve menované prípady falšovania boli považované za obzvlášť závažné a nebezpečné a spadali do kompetencie kráľovských súdov.

¹ Štúdia bola pripravená v rámci grantu VEGA č. 2/0134/16 *Politické skupiny ako determinanti stavovskej politiky v Uhorskom kráľovstve v období raného novoveku*.

² Podrobnejšie o výskume: SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: VEDA, 2016.

Krádeže sú najčastejšie uvádzaným deliktom v knihách rozsudkov, predstavujú viac než polovicu z celkového počtu zaznamenaných kriminálnych prípadov. Spolu s trestnými čini mi lúpežníctva a podpaľačstva patrili krádeže do kategórie trestných činov proti majetku a táto skupina tvorila zvyčajne minimálne 60% všetkých zachytených trestných činov. Z preskúmaných kníh najdlhšie časové obdobie zahŕňa súdna kniha Bardejova z rokov 1559-1649, kde trestné činy proti majetku tvoria 65 % zo všetkých uvedených rozsudkov.

Pomerné zastúpenie deliktov v súdnej knihe Bardejova z rokov 1559 -1649

1 Krádeže

Tradičným trestom za krádež bolo odvisnutie na šibenici. Za zmiernenie trestu obesením sa považovala aj zmena na trest s'atím, ako menej potupná forma ako pre odsúdeného, tak i pre jeho rodinu. Stalo sa tak väčšinou práve v dôsledku príhovorov rodiny a priateľov, prípadne aj ďalších ľudí. Tak to bolo aj v prípade mešťana a člena širšej mestskej rady v Bardejove Joanna Schedlicha, zlatníka pochádzajúceho zo Sedmohradska, ktorý bol za okradnutie Joanna Purlamutza o peniaze a iný hnuiteľný majetok s'atý dňa 15. novembra 1591.³ Vďaka príhovorom 'dobrých mužov' zmenili v Bardejove trest aj mladému zlodějovi Wolffgangovi Klauschmiedovi z rakúskeho Bixendorffu a miesto obesenia ho s'ali dňa 7. februára roku 1589.⁴

³ Štátny archív v Prešove, pobočka Bardejov, fond Archív mesta Bardejov (ďalej len AMB), kniha *Súdne zápisy a účty mesta 1559 – 1649*, zápis č. 61.

⁴ AMB, *Súdne zápisy a účty mesta 1559 – 1649*, zápis č. 55.

Trest smrti st'atím sa používal aj v prípadoch sprenevery, tu pri výbere čestnejšieho druhu trestu smrti rozhodovalo spoločenské postavenie, keďže obvinení patrili medzi majetnejších mešťanov. Ojedinele sa za krádež udeľovali aj iné tresty smrti. V roku 1585 v Bardejove upálili Gregora Czotha a Andreasa Czudu, bývalého bieliča plátna a trhového sudcu z predmestia za krádeže plátna a vykrádanie úľov. Výber tohto trestu v tomto prípade pravdepodobne ovplyvnilo to, že Andreas bol mestským zamestnancom, od ktorého sa čakalo, že bude pomáhať udržiavať v meste poriadok. V tomto svetle sa spreneveril svojim povinnostiam a jeho krádeže sa mohli posudzovať aj ako zrada a zločin proti mestu a mestskej samospráve.⁵

Trest smrti za krádež však rozhodne nebol pravidlom a v súdnej praxi sa často stretávame s miernejšími formami trestu, obyčajne s vyšľahaním na pranieri a následným večným vyhnaním z mesta, občas spojeným so zmrzačujúcim trestom odrezania ucha či nosa. Výber konkrétneho trestu za krádež ovplyvňovalo viacero faktorov. Okrem všeobecných poľahčujúcich alebo priťažujúcich okolností, ako bol napríklad mladý vek alebo predchádzajúca dobrá, či, naopak, zlá povest' páchatel'a, to bola aj pohlavie páchatel'a, hodnota ukradnutej veci, skutočnosť, či ku krádeži došlo cez deň, v noci, na verejnosti, alebo vlámaním sa do domu.

Dôležitý bol aj postoj okradnutej obete a skutočnosť, či bolo možné ukradnuté veci vrátiť pôvodnému majiteľovi. Ak sa poškodený uspokojil s navrátením ukradnutých vecí, zlodej mohol vyviaznuť s miernejším trestom či dokonca len s napomenutím, najmä ak išlo o mladého páchatel'a. Napríklad, v roku 1562 Steffenn Czebner z Prešova nenaliehal, aby Valtena Hauera, mladého kožušníka z Košíc, ktorý ho okradol, náležite potrestali a uspokojil sa s navrátením ukradnutých vecí, takže zlodej mohol byť oslobodený.⁶ Na prísnom potrestaní svojho učňa Alberta z Poľska netrval ani Andreas z Košíc, výrobca mešcov, ktorému učeň ukradol strieborné veci v hodnote 16 zlatých.⁷ Podobne v roku 1574 zlodeja na úteku, Georgia zo Zborova, zachránil pred prísnejším trestom aj fakt, že nestihol ešte minúť veľa peňazí z mešca, ktorý ukradol svojmu pánovi v Moldave. Mestská rada

⁵ AMB, *Súdne zápisy a účty mesta 1559–1649*, zápis č. 44.

⁶ Archív mesta Košice, fond magistrátu mesta (ďalej len AMK), *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 – 1608*, zápis Valten Hauer ein Kurschner jung.

⁷ AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 – 1608*, zápis Fur juvenis polonicus.

v Košiciach ho preto potrestala miernejšie a to vyšľahaním pri pranieri, odrezaním pravého ucha a následne ho navždy vyhnali z mesta.⁸ Ak zlodēja chytili i s ukradnutými peniazmi, zo sumy si súd odrátal istú časť, tzv. *Stockrecht* na zaplatenie nákladov mestskému sluhovi, ktorý sa o uväzneného zlodēja staral, prípadne aj katovi za vykonanie rozsudku nad odsúdencom a zvyšok vrátil pôvodnému majiteľovi v prípade, ak bol známy.⁹

Na mladý vek zlodēja prihliadli v roku 1557 aj v Prešove, keď istý Matzko Poliak ukradol svojmu pánovi šľachticovi šabľu, pretože nedostal zárobok a ušiel s ňou do Prešova, kde sa ju pokúsil predat'. Mestská rada nechcela kvôli veku mladíka hneď popraviť a využijúc fakt, že vo väzení sedel v tom čase aj zbojník Laurentius Segnei, spojila potrestanie oboch odsúdených do jedného predstavenia. S vierou v odstrašujúci účinok trestu a nádejou, že sa mladý človek môže ešte „polepšiť“ súd určil, aby bol Matzko odvedený pod šibenicu spolu so Segneiom, kde sa mal prizerat' zbojníkovej poprave lámaním kolesom. Po nej mal byť pod tou istou šibenicom potrestaný aj Matzko – palicovaním, odrezaním pravého ucha a večným vyhnaním z mesta.¹⁰

Prekvapujúci trest bol vyneseneý v prípade iného mladíka, ani nie 17-ročného Jakuba, syna vdovy z bardejovskej poddanskej dediny Mokroluh. Podľa rozsudku bol za krádeže spáchané v škole a dome mokrolužského richtára 16. februára 1596 ukrižovaný (*cruci est affixus*).¹¹ Zápis viac neuvádza, čo pár autorov, vrátane autorky tejto štúdie v minulosti viedlo k tomu, že toto ukrižovanie považovali za trest smrti známy z antiky, i keď absolútne neslýchaný v Európe v období stredoveku či raného novoveku.¹² K pochybnostiam o použití a charaktere tohto šokujúceho trestu v Bardejove ma priviedol štatút mesta Trnavy z roku 1574, v ktorom sa trest ukrižovania popisuje ako

⁸ AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 – 1608*, zápis Gerogius de Zborowa.

⁹ Spomína sa to napríklad v prípadoch krádeží v Bardejove (1569) a v Levoči (1587). AMB, *Súdne zápisy a účty mesta 1559 – 1649*, zápis č. 13; Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči, fond magistrát mesta Levoča (ďalej len AML), XXI.1. *Malefitez Buch 1550 – 1643*, s. 35.

¹⁰ Štátny archív v Prešove, fond Magistrát mesta Prešova (ďalej len AMP), Kniha mestského súdu 1555 – 1560, č. 2685, f. 108a.

¹¹ AMB, *Súdne zápisy a účty mesta 1559–1649*, zápis 63.

¹² SZEGHYOVÁ, B. *Príspevok k dejinám mestského súdnictva. Mestská súdna kniha Bardejova 1559–1649*. In Slovenská archivistika XXXVIII, 2003, č. 1, s. 58.

pripevnenie odsúdeného ku krížu, kde má stáť štyri hodiny (*cruci affigatur et ibi stet per 4 horas*).¹³ Je teda viac než pravdepodobné, že v Bardejove nešlo o trest smrti, ale o druh fyzického trestu, o priviazanie ku krížu.

Väčšinu odsúdených za krádeže tvorili muži. Ženy zlodějky boli zvyčajne trestané miernejšie ako muži, spravidla vyšľahaním na pranieri a vyhnaním a len ojedinele dostali za krádež trest smrti. Mohlo to súvisieť aj s tým, že ženy boli väčšinou len príležitostné zlodějky a kradli veci menšej hodnoty. Keďže ženy v našom regióne nevešali, ak už žena za krádež dostala trest smrti, miesto obesenia ju obyčajne utopili. U žien sa mohlo prihliadnuť aj na deti, o ktoré sa obvinené starali. Napríklad v roku 1571 v Košiciach mestská rada oslobodila ženu Istvana Saroschyho od trestu za krádež peňazí, práve z dôvodu prihliadnutia na jej malé dieťa a súčasne aj na čestný život jej manžela, ktorý o krádeži nevedel.¹⁴ S ohľadom na päť detí trest zmierlili aj ďalšej zlodějke z Košíc Alžbete na odrezanie nosa a večné vyhnanie z mesta. Po príhovoroch kapitána Šimona Forgáča a nejakých šľachticov jej nakoniec „darovali“ aj nos, takže ju nakoniec len vyhnaní z mesta.¹⁵

Zápisy občas uvádzajú aj prípady, keď zlodėja vďaka poľahčujúcim okolnostiam a príhovorom omilostili. V Levoči v roku 1551 po príhovoroch farára a kazateľa, ako aj ďalších ľudí prepustili z väzenia za krádež sladú Michela Hyrtha len s výstrahou a napomenutím.¹⁶ Miestny kazateľ a mnohí čestní muži a ženy sa v Levoči v tom istom roku prihovorili aj za chudobnú ženu, uväznenú za krádež troch hlávok zeleniny zo susedovej záhrady, takže ju nakoniec prepustili.¹⁷ Aj keď zlodějov občas omilostili, stratili však definitívne dobrú povest' a doživotne zostali pod hrozbou akéhosi podmieneného trestu a pri recidíve mohli byť o to prísnejšie potrestaní. Napríklad, v Košiciach v roku 1567 nepotrestali na príhovor Františka Brilega jeho

13 KOLOSVÁRI, S., ÓVÁRI, K. *Corpus Statutorum Hungariae municipalium*, Tomus IV, pars II. Budapest: MTA, 1897, s. 159.

14 AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum et sceleratorum 1556 - 1608*, zápis *Mulieri furi gratia facta*.

15 AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum*, zápis Elizabeth Kathona Mihalne.

16 AML, XXI.1. *Malefiz Buch 1550–1643*, s. 5. Okrem *Malefiz Buch* je prípad zaznamenaný aj v kronike Daniela Türka, ktorý uvádza, že išlo o pastiera Michala Lania. In *Danieli Turci Diarium ab anno 1548 usque 1559* (ďalej len DANIELI TURCI DIARIUM), rukopis v Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár v Budapešti, Fol. Lat. 3117, zápis zo 6. mája 1551.

17 DANIELI TURCI DIARIUM, zápis z 11. septembra 1551.

ženu Annu, ktorá údajne len omylom vzala z mlyna vrece múky. Keď ju však o dva mesiace znovu prichytili pri krádeži, odsúdili ju okamžite na vyšľahanie a vykázanie z mesta.¹⁸

Ak sa súd rozhodol zlodēja príkladne potrestať, bolo to najčastejšie dvoma druhmi trestov. V tom miernejšom prípade previnilca vyhnali z mesta, čo sa väčšinou spájalo s vyšľahaním na pranie, občas aj s trvalým fyzickým poškodením – odrezaním ucha či nosa. V horšom prípade dostali zloději trest smrti, a to spravidla obesením, v prípade žien utopením. Za prejav milosti a miernejšiu formu trestu smrti možno pri krádežiach považovať sťatie a naopak sprísneným typom trestu smrti bolo upálenie.

2 Lúpežníctvo

Zločin lúpeže je v niektorých strohých súdnych zápisoch nemožné odlíšiť od opakovaných krádeží, pretože sa v nich nepíše nič o okolnostiach, za akých k odcudzeniu vecí došlo. Preto do tejto kategórie lúpežníctva radím len tie prípady, v ktorých sa lúpenie či zbojníctvo priamo pomenúva, alebo z ktorých je z popisu jednoznačne jasné, že naplňajú skutkovú podstatu lúpeže. Stručné záznamy nám niekedy nepreznajú ani to, či sa počas lúpeže páchatelia dopustili aj vraždy. Skutočnosť, že lúpeže sa tradične trestali lámáním kolesom, t. j. krutejšou formou trestu smrti než nekvalifikované vraždy, za ktoré bolo bežným trestom sťatie, naznačuje, že lúpež bola vnímaná ako horší zločin než vražda a súčasne akoby sa pri lúpežníctve zabitie olúpeňých aj predpokladalo. Okolnosť, či sa lúpež odohrala bez obetí na životoch nehrala úlohu pri klasifikácii deliktu a ani to obvineným automaticky nezmiernilo trest. To je pravdepodobný dôvod, prečo notári túto okolnosť v zápisoch vždy neuvádzali; pre klasifikáciu trestného činu, ani pre výber trestu nebola zásadná.

Na druhej strane, väčší počet obetí, prípadne krutý a zákerný spôsob lúpežnej vraždy mohli zohrať úlohu pri určení tvrdsieho prevedenia popravu, ktoré predlžovalo utrpenie odsúdeného a vo výbere doplnkových či zostrojúcich trestov pred popravou, prípadne ešte cestou na popraviisko. V Košiciach v roku 1556 napríklad dvoch lúpežných vrahov priviazali o konské chvosty, povláčili po uliciach mesta a odtiahli na popraviisko, kde ich lámali

¹⁸ AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 – 1608*, zápis *Mulier furtum comittens*.

kolesom a potom na výstrahu okoloidúcim ich telá vyložili na koleso.¹⁹ V roku 1557 v Prešove dokonca uvažovali o sprísnenom treste rozštvrtenia pre lúpežníka Laurentia Segneya pre jeho zradný úmysel zavolať do mesta svojich spoločníkov. Nakoniec sa uspokojili s tým, aby za spáchané zločiny boli všetky jeho údy lámané kolesom.²⁰

Prit'ážujúcim faktorom bolo aj vykrádanie kostolov, považované za svätokrádež (*sacrilegium*). Z vykrádania kostolov čiže svätokrádeže, ako aj iného zbojníčenia bol napríklad v roku 1600 obvinený v Košiciach Gregor Baba alias Kocz zo Slanca, syn debnára. Podľa vlastného dobrovoľného, ale aj vynúteného priznania, sa dopustil mnohých lúpeží na rôznych miestach, vykrádal kostoly a aj iné posvätné miesta. Zabil aj kňaza a mnohých ďalších ľudí, ktorých bolo tak veľa, že si ich presný počet ani nepamätal, ale vedel z nich vymenovať aspoň sedemnástich. Rozsudok znel, aby ho kat na druhý deň, t. j. 16. júna, ráno o ôsmej vysadil na voz a v štyroch kútoch, pred domami mesta na hrudi štípal kliešťami, odtiaľ odviezol na popraviisko, kde mu mal ruky a nohy lámať kolesom, ale bez toho, aby mu dolámal hrudník (čo by urýchlilo jeho smrť a ukončilo jeho trápenie), mal byť položený na koleso.²¹

Je možné, že výber trestu pre lúpežníkov podliehal aj miestnym zvykom. Napríklad z Bardejova máme záznamy o 8 popravách zbojníkov v rokoch 1574 až 1648, ale len jeden z nich bol lámaný kolesom, zatiaľ čo štyria boli obesení a traja ako prejav milosti sťatí. V roku 1574 napríklad z milosti sťali zlatníka Ferencza Kochana, ktorý sa pri mučení priznal, že spolu s ďalšími zbojníkmi kradol, prepádaval ľudí na ceste a raz neďaleko v Poľsku, sedem z nich prepadlo dom akéhosi Žida, ktorého úplne olúpili, jeho ženu zabil a syna smrteľne zranili.²² Rovnako bol na príhovor svojho otca, celej dediny i ďalších mužov trest zmiernený v roku 1579 aj Ondrejovi Ivanovi z Horného Tvarožca, prezývanému Žihadlo, ktorý oraboval a zranil sluhu nejakého Vojtka.²³

¹⁹ AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 – 1608*, zápis Fassiones duorum captivorum.

²⁰ AMP, Kniha mestského súdu 1555 – 1560, č. 2685, f. 108a.

²¹ AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 – 1608*, zápis Gregorius Baba alias Kocz de Salancz.

²² AMB, *Súdne zápisy a účty mesta 1559 – 1649*, zápis č. 23.

²³ AMB, *Súdne zápisy a účty mesta 1559 – 1649*, zápis č. 33.

Hornaté severné časti Uhorska v blízkosti hraníc s Poľskom boli tradične poznačené fenoménom lúpežníctva. Lúpežníkov či zbojníkov by sme mohli rozdeliť do dvoch základných kategórií. Buď išlo o početnejšie skupiny tzv. lúpežných rytierov, t. j. dobre vyzbrojených ľuď pohybujuúcich sa na koňoch a operujúcich neraz aj na väčšom území, u ktorých bol v rámci bojov o moc výber obetí často politicky podfarbený. Do druhej skupiny patrili chudobnejší jedinci pôsobiaci zväčša lokálne, ktorí lúpili v menších skupinkách alebo individuálne. Stav výskumu a často ani charakter zachovaných prameňov neumožňuje skúmať bližšie motiváciu páchatel'ov a rozdeliť lúpežníkov detailnejšie podľa teórie Erica Hobsbawma do dvoch skupín, a to buď na sociálnych zbojníkov, ktorí mali podporu miestnej komunity a boli svojimi súčasníkmi vnímaní ako rebeli voči vrchnosti, alebo na obyčajných, čiže kriminálnych lúpežníkov, ktorým šlo čisto o osobné obohatenie.²⁴

3 Podpaľáčstvo

Podpaľáčstvo bolo trestané upálením, čo je príklad tzv. zrkadlového trestu, t. j. oheň za oheň. Najznámejším prípadom podpaľáčstva zo skúmaných miest je veľký požiar v Levoči a kvôli dosiahnutiu a potrestaniu páchatel'a bola dokonca nevyhnutná zahraničná spolupráca mesta Levoče s Krakovom. Požiar vypukol v sobotu 7. júna roku 1550. S výnimkou 118 domov zhorelo celé mesto vrátane radnice a jej archívu, kostola s vežou i brán a veží mestského opevnenia.²⁵ Oheň vraj úmyselne založil Hans Veger z Norimbergu pomocou pušného prachu v stodole, odkiaľ sa pre silný vietor požiar rozšíril za hodinu a pol na celé mesto. Pri požiare sa okrem toho zadusilo asi 60 ľuď, ktorí sa skrýli v pivniciach. Podpaľáč Hans z mesta utiekol do Krakova, kde

²⁴ HOBSBAWM, E. J. *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*. Manchester: University Press, 1971; HOBSBAWM, E. J. *Bandits*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1969.

²⁵ Pre predstavu - podľa registru daňovníkov z roku 1542 bolo v meste okolo 570 majiteľov domov. In SUCHÝ, M. *Dejiny Levoče I*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice 1974, s. 266.

sa ho však podarilo chytiť a uväzniť. Levočania vyslali do Krakova dvoch ľudí, ktorí ho obžalovali a usvedčili, a nakoniec po najt'ážšom mučení sa aj sám priznal. Ešte toho istého roku ho v Krakove upálili.²⁶

Veľmi prísne sa posudzovalo nielen uskutočnené podpaľačstvo a jeho následky, ale aj podpaľačský úmysel. V roku 1583 súdili v Bardejove za podpaľačský úmysel remenára Jozefa a jeho ženu. Údajne boli spriahnutí s Jozefovým svokrom, ktorý v Spišskom Podhradí podpálil niekoľko domov. Svokra za podpaľačstvo upálili v Spišskom Podhradí, kým Jozefa a jeho ženu, odsúdili na smrť upálením za živa v Bardejove.²⁷

Podobne sa na ľahkú váhu nebrali ani vyhrážky podpálením. Podľa zápisu z roku 1558 mladú ženu desiatnika Gaspara Nagya v Košiciach zachránil pred trestom smrti svojím príhovorom kapitán jej manžela Joannes Pethew. Obvinená sa vyhrážala podpálením domu žene, ktorá jej nechcela predať ovocie.²⁸ Podpáliť vlastný dom, v ktorom sa zdržiavali aj jeho žena a deti, sa pokúsil v záchvate zúrivosti v roku 1582 mešťan Beer z Levoče a svoje konanie vysvetľoval tým, že vraj zapredal telo aj dušu diablovej. Slúžke sa síce podarilo zabrániť mu v tomto pokuse, ale pre jeho zúrivé správanie a vyhrážky ho uvrhli do väzenia. Je možné, že mu hrozil aj prísnejší trest, v zápise sa však uvádza len požiadavka, aby sa zaňho zaručilo 13 čestných mešťanov. To údajne kvôli jeho pochybnému životu nebolo ľahké, no nakoniec sa mu podarilo získať viacerých ručiteľov, medzi inými aj farára, kazateľa a troch susedov. V sprievode troch ručiteľov mal nakoniec za trest do štyroch hodín opustiť mesto s odporúčaním, aby sa vyhýbal zlej spoločnosti a snažil sa o poriadny život. Jeho žena a deti mali ešte rok a deň ostať v meste a až potom ho mali nasledovať.²⁹

Prípady neúmyselného požiaru sa riešili individuálne a za istých okolností mohol jeho pôvodca vyviaznuť s náhradou škody. V Košiciach v roku 1562 zavinením Jakuba Sattlera zhorelo asi 20 domov a mestská rada

²⁶ Pod týmto menom ho spomína levočský kronikár Daniel Türk, zatiaľ čo kronikár Gašpar Hain ho uvádza ako *buxenmeister Hansz Hagner*. In *DANIELI TURCI DIARIUM*, zápisy zo 7. júna a 16. augusta 1550; BAL, J., FÖRSTER, J., KAUFFMANN, A. (eds.) *Hain Gáspár Lőcsei krónikája*, Lőcse, 1910-1913, s. 95-96.

²⁷ AMB, *Súdne zápisy a účty mesta 1559 - 1649*, zápis č. 38.

²⁸ AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 - 1608*, zápis Mulier incendiaria.

²⁹ AML, XXI.1. *Malefiz Buch 1550 - 1643*, s. 31-32.

mu na žiadosť postihnutých obyvateľov skonfiškovala v ich prospech všetok jeho majetok a uväznila ho. Keďže však poškodení nežiadali jeho smrť, zostalo len pri treste prepadnutia majetku.³⁰ Väčší požiar spôsobil v Levoči aj garbiar Stephanus alias Schneyder v roku 1572. Odsedel si vo väzení 12 týždňov a prepustili ho až po zaplatení 500 zlatých.³¹

4 Závěrom

Analýza súdnej praxe skúmaných miest poukazuje na to, že mestské autority mali najmä pri krádežiach k dispozícii pomerne širokú škálu odstupňovaných sankcií, z ktorých si flexibilne vyberali podľa individuálnych okolností prípadu. Zatiaľ čo pri krádežiach existovali viaceré poľahčujúce okolnosti, vďaka ktorým sa zloději mohli vyhnúť trestu smrti, trestné činy lúpeže a podpaľachstva sa posudzovali oveľa prísnejšie. Boli považované za tak závažné a nebezpečné, že sa trestali spravidla len trestom smrti a ako tresty v týchto prípadoch figurovali zvyčajne krutejšie druhy trestu smrti - lámanie kolesom a upálenie. V prípade lúpežníctva sa v niekoľkých prípadoch vyskytla aj o niečo miernejšia forma trestu smrti než lámanie kolesom, ktorou bolo obesenie, prípadne ako prejav milosti sťatie.

³⁰ AMK, *Pur Iudicia poene malefactorum 1556 – 1608*, zápis Jacob Sattler.

³¹ LEIBITZERIANIS CHRONICA 1241 – 1623, zápis z 13. októbra 1572. In WAGNER, C. *Analecta Scepusii sacri et profani II*. Viennae, 1774.

VYBRANÉ ASPEKTY MAJETKOVEJ KRIMINALITY A JEJ TRESTANIE V KOŠICIACH V 16. STOROČÍ

Miroslav Fico - Richard Papáč

1 Úvodom

Jedným z rozšírených deliktov proti spolunažívaniu a vlastníctvu majetku vyskytujúcich sa v 16. storočí v Košiciach a okolí bola krádež (*furtum*). Krádež, vo všeobecnosti smeruje proti vlastníctvu alebo držbe veci, ide o prisvojenie si cudzej veci tým, že sa jej zlodej zmocní. Krádež neodmysliteľne patrila či už k mestskej, alebo vidieckej ranonovovekej komunite a trest za ňu závisel od mnohých okolností, napríklad či bol pri krádeži niekto zranený, alebo zavraždený a či hodnota ukradnutej veci dosiahla vyššiu hodnotu podľa vtedajších zvyklostí a pravidiel. Niekedy sa však prihliadalo aj na vek páchatel'a a nedospelé osoby mohli byť od trestu oslobodené, alebo im bol trest aspoň zmiernený. Lúpežou (*latrocinium*) môžeme označiť ohrozenie obete vyhrážaním, alebo fyzickým násilím - smerujúcim k odovzdaniu svojich vecí. Podľa súčasného vnímania trestného práva sa lúpežou vníma použitie násilia alebo hrozby bezprostredného násilia v úmysle zmocniť sa cudzej veci. Z hľadiska systematiky osobitnej časti trestného zákona je lúpež zaradená (vzhľadom na primárnu ochranu osobnej slobody) do druhej hlavy osobitnej časti trestného zákona medzi trestné činy proti slobode. Predmetnou úpravou je však zároveň chránený aj majetok.

Za krádež bolo často posudzované konanie, ktoré bolo vykonané tajne bez vedomia majiteľa. Dobové vnímanie však za lúpež považuje aj násilné odňatie vecí vykonané za hradbami mesta na opustených miestach, pričom krádež klasifikuje ako násilné odňatie majetku v meste, alebo obci.¹ Z naznačených súvislostí vyplýva, že dobové vnímanie jednotlivých trestných činov nie je prirodzene z hľadiska ich právnej kvalifikácie, delenia, či skúmania

¹ ŠTEFÁNIK, M. Majetková kriminalita v stredovekej Bratislave podľa prvej knihy mestského súdnicstva - Aechtbuch. In: SOKOLOVSKÝ, L. *Kriminalita, bezpečnosť a súdnicstvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*, Bratislava: Vydavateľstvo UK, s. 39.

ich jednotlivých znakov totožné so súčasnosťou.² Aj vzhľadom na uvedené skutočnosti si v tomto príspevku (aj napriek skutočnosti, že téma konferencie je primárne zameraná na hospodárske a majetkové trestné činy) dovoľme venovať sa aj niektorým aspektom lúpeží.

Za krádeže, alebo lúpeže hrozil páchatelom v niektorých prípadoch až hrdelný trest, väčšinou sa jednalo o obesenie. V niektorých prípadoch však páchatelia vyviazli iba s menším, napríklad ponížujúcim trestom, ktorým bolo vyšľahanie na pranieri, vyhnanie z mesta, alebo finančná pokuta.

V rámci výskumu majetkovej kriminality možno v tejto kategórii okrem spomínaných krádeží a lúpeží identifikovať aj delikty ako podpaľáčstvo, či falšovanie verejných listín, tie však nateraz nebudú predmetom nášho výskumu.

Právo súdiť a trestať zločincov volenou samosprávou mali Košice od udelenia základných privilégií panovníkom Ľudovítom I. v štyridsiatych rokoch 14. storočia a taktiež pri realizácii súdnych rozhodnutí uplatňovali zvykové právo. Riešenie a súdenie deliktov majetkovej kriminality je spolu s inými previneniami definované aj v zbierke tavernického práva (*Ius tavernicale*) z roku 1541, ktoré Košice ako tzv. tavernické mesto uplatňovalo v praxi. Krádeže a lúpeže sa v rôznych obmenách v závislosti od statusu páchatela, miesta vykonania zločinu a spôsobu prevedenia, spomínajú v tavernikálnom práve v niekoľkých článkoch. V článku č. 35 je uvedené riešenie prípadov svätokrádeže, teda krádeže krížov, monštrancií a liturgického odevu. Odporúča páchatela vyšetrovať tortúrou a po usvedčení odvieť pod šibenicu a tam upáliť.³ Články č. 49, 50 a 51 informujú o krádežiach detí a mladistvých, ale aj dospelých. Pojednávajú o krádežiach peňazí, alebo menších

² V súvislosti s problémami pri aplikácii súčasnej trestnoprávnej terminológie pozri z „novších“ prác – z predhádzajúcich ročníkov tejto konferencie - napr. aj SZEGHYOVÁ, B. Trestné činy proti životu a zdraviu v súdnej praxi uhorských miest raného novoveku, In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraviu včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2015, s. 92., alebo VIRDZEKOVÁ, A. Trestné činy proti životu a zdraviu vo svetle písomných prameňov mestského práva, In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraviu včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2015, s. 51., alebo MALÍKOVÁ, E. V., KANÁLIKOVÁ T. S. Trestný čin vraždy a jeho sankcionovanie v období stredoveku a raného novoveku na území dnešnej Slovenskej a Českej republiky, In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraviu včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2015, s. 60.

³ Archív mesta Košice (ďalej AMK), Mestský magistrát Košice, (ďalej MMK), Supplementum H, Lex 0..., cap. 35, fol. 27 b.

vecí do určitej hodnoty. Tieto previnenia sa majú riešiť zväčša exemplárnym spôsobom, vyhlásením mestským sluhom, vystavením na pranieri a vyšľahaním prúti.⁴ Článok č. 52 zasa dáva zlodějovi, ktorý ukradol rôzne veci do hodnoty 2, alebo 3 zlatých, možnosť tieto veci vrátiť a pri najbližšom súdnom termíne sa ospravedlniť vykonaním prísahy.⁵ Tvrdsí trest sa odporúča aplikovať pri krádežiach vecí väčšej hodnoty a tiež pri otváraní zámkov falošnými kľúčmi a síce obesenie. Nepripúšťa sa však v prípadoch, ak ide o počestných ľudí.⁶ Prísny trestným postihom sa majú trestať krádeže dobytká, koní a kobýl, pri ktorých sa posudzuje aj predaj týchto zvierat pod cenu. Nariaduje sa vyšetrovanie tortúrou k získaniu priznania a následne väčšinou obesenie.⁷ Celkom špecifickým a neobyčajným sa z dnešného pohľadu stáva posudzovanie krádeží ovocných stromov, kedy má byť páchatel najprv uväznený a potom ak nemá dostatočné svedectvo susedov, alebo iných dôveryhodných ľudí, má byť privedený k pranieru, kde mu má byť odťatá tá ruka, ktorou krádež spáchal.⁸ Právny poriadok pamätá aj na lúpežníkov lúpiacich v noci, títo majú byť podrobení ťažkej tortúre so zámerom informovať o mieste, kde sa zločin stal, spoločníkoch a podobne. Trestom je priviazanie previnilca na kónský chvost, vláčenie po uliciach až pod šibenicu, kde má byť lámaný v kolese.⁹ Nakoľko tieto nariadenia korešpondujú s reálnou súdnou praxou košickej mestskej rady, možno vidieť na konkrétnych prípadoch.

Ako už bolo povedané rozhodovacím a súdnym orgánom mesta bola mestská rada na čele s richtárom (*senatus, rath, richter, iudex*) a samotný výkon trestu a uplatnenie spravodlivosti nad odsúdeným zabezpečoval kat (*benker, tortor, zichtiger*) v súčinnosti s mestským sluhom (*praeco, buttel, bittel, bedellus*).

Dôležitým prameňom pre poznanie majetkovej kriminality Košíc a okolia popri iných prameňoch nachádzajúcich sa v Archíve mesta Košice je latinsky

⁴ AMK, MMK, Supplementum H, Lex 0..., cap. 49, 50, 51, fol. 31-31 b. Porovnaj: WIEDERMANNOVÁ, O. Prešovská tavernikálna kniha. In: *Spoločenskovedný zborník História*. Bratislava: SPN, 1984, s.153.

⁵ AMK, MMK, Supplementum H, Lex 0..., cap. 52, fol. 32.

⁶ AMK, MMK, Supplementum H, Lex 0..., cap. 53, 54, fol. 32-32 b. Tiež: WIEDERMANNOVÁ, O. *Prešovská tavernikálna kniha...*, s. 153.

⁷ AMK, MMK, Supplementum H, Lex 0..., cap. 55, 56, 57, fol. 32 b-34.

⁸ AMK, MMK, Supplementum H, Lex 0..., cap. 60, fol. 35.

⁹ AMK, MMK, Supplementum H, Lex 0..., cap. 58, fol. 34.

a nemecky písaná kniha *Protokolov rozsudkov a trestov nad zločincami z rokov 1556-1608*.¹⁰ V tejto knihe sa popri iných deliktoch a zločinoch /*cudzoložstvo, vraždy, násilnosti a pod.*/ nachádza presne 58 prípadov, ktoré uvádzajú konkrétne skutočnosti a okolnosti vykonaného činu – krádeže, prípadne lúpeže aj s menami aktérov, ukradnutými vecami a v závere aj s vyneseným rozsudkom a trestom. Niektoré z týchto prípadov sa netýkajú priamo len krádeží, ale prelínajú sa aj napr. s cudzoložstvom, alebo inými prečinmi, v takýchto prípadoch hrozil usvedčenému previnilcovi tvrdší trest. Pre lepšiu orientáciu sú prípady v tomto príspevku vo väčšine prípadov rozdelené do rôznych kategórií – a to podľa druhu ukradnutých vecí.

2 Peniaze a šperky /*geltt, geschmeidt*/

Medzi najčastejšie kradnuté predmety patrili peniaze, či už sa jednalo o florény /zlaté/, alebo denáre, či peniaze inej hodnoty. K tejto kategórii možno prirátat' aj krádeže šperkov, ktoré boli pre zlodějov taktiež veľkým lákadlom. Krádež peňazí, alebo šperkov možno v uvedenej knihe Protokolov doložit' v 25 prípadoch.

V roku 1563 sa 18 ročný mladík Martin na predmestí vlámal do uzavretého domu, kde rozbil truhlicu a ukradol z nej 8 zlatých a 50 denárov /*aldo einen kasten auffgebriechen draus fl. 8 und denarii 50 gestolen*/ a okrem toho ukradol v dome Vavrínca Goldschmidsa údené prasa, ktoré potom na predmestí predal. Po dolapení na neho čakal obvyklý trest, bol uväznený a obesený na šibenici.¹¹ Podobný trest čakal v roku 1568 na istého Jakuba Mayera, krajčírka z Viedne, kde slúžil dlhšiu dobu vo vojsku. Neskôr si však od hlavného veliteľa Lazara de Schwendi vymohol súhlas, aby bol prepustený z vojska a mohol zostať v Košiciach, čo podporila aj košická mestská rada. V meste začal pôsobiť vo svojom remesle, dokonca sa tu aj oženil, svoje sľuby o pokojnom živote však nesplnil. Nejakým spôsobom sa mu podarilo dostať k mestským peniazom, z ktorých ukradol 5 zlatých a istej žene aj nejaké súkno a 40 denárov s ktorými utiekol. Bol však chytený a pri vyšetrovaní sa zistilo, že tu, ale aj v Kežmarku sa chcel viackrát oženiť, čo mu však bolo

¹⁰ AMK, MMK, Supplementum H, H III/2, sce.1. Protocollum iudicia et Poenas malefactorum ac sceleratorum ab Anno 1556 usque 1608 (ďalej len Protocollum...).

¹¹ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 37.

na prítľaž, pretože po zvážení všetkých jeho skutkov mestská rada rozhodla o hrdelnom treste. Dňa 12. apríla 1568 bol katom Filipom vyvedený von z mesta a obesený na suchý konár, pretože zeleného nebol hoden.¹²

Nie vždy však trest za krádež dopadol rovnako. V tom istom roku sa v Košiciach prejednával prípad chlapca, ktorý ukradol svojej matke, manželke Pavla Kalmara peniaze – zlaté aj toliare, v celkovej hodnote 500 zlatých. Za tento skutok bol richtárom a mestskou radou obžalovaný a uväznený. Jeho matka a zrejme aj iní ľudia však od mestskej rady žiadali jeho prepustenie, čo sa napokon stalo a za trest bol chlapec po celom meste verejne vyhlásený a bol povinný sa tiež zúčastniť kázne. To však neurobil a bol znova posadený do väzenia, kde vyhlásil, že chce vyhľadať svojho otca s ktorým chce zostať a že opúšťa matku. Mestská rada mu dala podmienku s tým, že pustí ho von ak zaplatí 25 zlatých a jeho matka tiež toľko. To všetko sa dialo na usilovné prosby mešťanov a dokonca aj kňaza. Okrem toho ho čakali tiež práce na výstavbe bašty pri Dolnej bráne.¹³

Oproti predošlým prípadom vidieť ako v prospech obžalovaného niekedy pomohli prosby a žiadosti vplyvných ľudí, alebo rodinných príslušníkov. Chlapcovi pomohol popri prosbách zrejme aj jeho vek, s tým že súd u neho videl možnosť nápravy do budúcnosti a dal mu šancu polepšiť sa. Zaujímavé je tiež uplatnenie akýchsi „verejnoprospešných“ prác v prospech mesta, ktoré musel chlapec ako súčasť svojho trestu podstúpiť.

V roku 1571 zasa obvinenej zlodejke pomohol príhovor manžela a tiež fakt, že mala malé dieťa. Táto zlodejka z predmestia Helena, manželka Štefana Saroschyho pracovala u Antona Wassa a Jakubovi Sebeschymu ukradla 4 zlaté. Bola odvedená do väzenia, aby nikomu nič neukradla, pred súdom sa priznala ku krádeži a boli u nej nájdené aj ukradnuté peniaze. Mala byť popravená v mechu¹⁴, jej manžel však za ňu prosil, že pred týmto činom vraj o ničom nevedel. Prihliadnuc na to, že mala malé dieťa, jej bol udelený

¹² SZEGHYOVÁ, B. Tresty v súdnej praxi miest v 16. storočí. In: SOKOLOVSKÝ, L. *Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007, s. 109., AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 53.

¹³ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 55 b.

¹⁴ „*hette sie zwar ynn einen sack kommen sollen*“ V súdnej praxi tento druh trestu dostávali výlučne ženy, znamenalo to vloženie do mechu. Napr. ženy obvinené z cudzoložstva si museli ušiť vo väzení vrece, do ktorého ich položili a potom hodili do vody. Pri krádežiach sa však takéto trest vyskytuje v prameňoch iba zriedkavo.

primeraný trest a darovaný život s podmienkou, že ak by v budúcnosti bola prichytená pri malej krádeži, alebo cudzoložstve, dostala by vyššie uvedený trest.¹⁵ Iná zlodějka, Helena, manželka Jána Rozgoniho, bola Andrejom Parasztim obvinená, že mu v jeho izbe násilne otvorila truhlice a debny, z ktorých mu chcela zobrat' strieborné šperky. Aj napriek tomu, že za ňu iní ľudia prosili, mestská rada ju označila za zlodějku. Po výsluchu a dostatočnom priznaní, že sa zúčastnila aj iných krádeží, vlámala sa tiež do truhlice Františka Feketeho, ktorému zobrala peniaze a strieborné šperky, mala byť podľa zásluh obesená na šibenici, napokon nasledujúci deň po odovzdaní katovi bola za svoje krádeže popravená mečom /s'tatá/.¹⁶ V tomto prípade nepomohli žene ani viaceré prosby a príhovory za jej osobu, mestská rada zrejme usúdila, že takéto recidívne konanie a niekoľkonásobné vlámania do domov majetnejších občanov sú hrozbou pre celú mestskú komunitu a tak ju odsúdila na hrdelný trest. Ako sme uviedli, obvinená mala byť najprv obesená, mestská rada ju však odsúdila na čestnejší spôsob popravy a síce s'tatie.

Príhovory známejších a lepšie postavených občanov, v prameňoch nazývaných ako *intercessores*, mali v niektorých prípadoch u mestskej rady úspech v prospech obvineného. Často krát vymohli aspoň zmiernenie a niekedy odpustenie trestu, samozrejme len v prípadoch, kedy sa nejednalo o viacnásobných zločincov, ako to bolo aj v uvedenom prípade. V roku 1564 zasa príhovor meškárskeho majstra Andreja zachránil život mladému tovarišovi Albertovi, synovi Felixa Rufeka, ktorý u neho pracoval. Albert mu ukradol pozlátenu a postriebrenú misku /času/ a akúsi striebornú packu /ihlicu/, ktorých cena sa pohybovala k 16 zlatým. S ukradnutými vecami sa pokúsil z mesta utiecť, bol však spoznaný strážcom na bráne a privedený späť. Ukradnuté veci mu boli zhabané a vrátené majiteľovi a Albert bol na 2 mesiace posadený do väzenia. Potom ako ho priviedli pred súd, kde bol obžalovaný z krádeže, sa priznal aj k iným krádežiam. Neskôr ich

¹⁵ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 70 b. „*doch also das sie oben der straff sol unterwerffen seyn und am ibrem leib erfyn den wen sy nur mitt dem kleynsten nachmals yn unczechit ader dybery befunden wirtt worden*“. Pod „primeraným trestom“ rozumieme zbíčovanie na pranieri a vyhnanie z mesta na určitú dobu, prípadne naveky, aplikované na ženách – zlodějkách, alebo cudzoložniciach.

¹⁶ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 97 b. „*so soll sie morgendes tages dem Züchtiger uberantwortet worden, der sie ibres diebstals mit dem schwert von leben zum todt gerichte*“.

však popieral, avšak rozsudok bol jasný, trest smrti obesením, ako je zaužívané v prípade zlodejov. Po žiadosti jeho majstra Andreja, ktorý sa odvolával na jeho mladý vek a tiež vyjadril nádej, že sa Albert polepší, mu bol pôvodný trest zmiernený a darovaný život. Vo väzení bol zbičovaný mestským sluhom a na verejnú výstrahu bol z mesta naveky vyhnaný preč.¹⁷

V niektorých prípadoch osoby obvinené z krádeže neboli potrestané takýmto trestom, ale bolo im všetko odpustené. Záležalo to samozrejme aj od žiadateľov a intercessorov, prípadne aj od dohody oboch zúčastnených strán, teda príbuzných a rodiny poškodeného a príbuzných obvineného. Konečné slovo však mala napokon mestská rada, takže ona rozhodla o finálnom verdikte. V jednom takom prípade z roku 1567 Ilona, vdova po Gergelovi Wargovi ukradla svojej susedke Kataríne, vdove po Štefanovi Solthizovi niekoľko starých zlatých mincí spolu so zopár striebornými, čo potvrdili aj výpovede svedkov. Ešte pred vynesením rozsudku sa obe strany prostredníctvom počestných ľudí dohodli a tak jej mestská rada udelila milosť. Nariadila jej, aby sa v budúcnosti vyvarovala od akýchkoľvek iných zločinov a ak by bola prichytená čo i len pri malej krádeži, bude zbičovaná a dostane náležitý trest.¹⁸ Takáto dohoda medzi oboma stranami mohla spočívať v mimosúdnom vyrovnaní a nahradení škody poškodenému, alebo jeho rodine, pričom išlo v podstate o akt uzmierenia sa.¹⁹ V inom prípade z roku 1574 mladík Juraj zo Zborova slúžiaci na hrade Makovica ukradol v Moldave nad Bodvou peniaze, krátko po čine bol však chytený a podľa zákona odsúdený za krádež. Jeho výhodou však bolo, že z ukradnutých peňazí veľa neminul a na základe toho mu bola poskytnutá milosť. Následne bol privedený k praniu, kde bol zbičovaný po pravom uchu a naveky z mesta vyhnaný preč pod tou podmienkou, že ak by sa vrátil bude obesený.²⁰ V chlapcov prospech iste zahrala jeho mladosť, ale aj fakt, že neminul všetky ukradnuté peniaze, čo dostatočne obmäkčilo súd. Je možné, že sa pre neho prihovárali aj nejakí ľudia, prameň však tento fakt neuvádza. Slúžka Dorota zasa kradla trikrát a stále okrádala svoju pani, keď jej ukradla kľúč spod pohovky a z truhlice

17 AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 40 b.

18 AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 51.

19 SZEGHYOVÁ, B. Tresty v súdnej praxi miest v 16. storočí. In: SOKOLOVSKÝ, L. *Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*, Bratislava: Vydavateľstvo UK, s. 99.

20 AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 82 b.

jej ukradla 7 zlatých. Po tretíkrát však bola prichytená a čakalo ju zbičovanie a vyhnanie z mesta naveky. Možno hovoriť o šťastnom rozsudku v jej prospech, pretože za toto recidívne konanie mohla dostať hrdelný trest.²¹

3 Zvieratá - Kone a býci /*equi, boves*/

Prihliadnuc na pramene z mestského archívu, 2. polovica 16. storočia v Košiciach a okolí nebola bohatá na krádeže zvierat, či už sa jednalo o kone, alebo voly, prípadne iné zvieratá. Zistili sme len 6 takýchto prípadov, väčšina páchatel'ov však bola tvrdo potrestaná. Zvieratá boli veľmi ceneným obchodným artiklom novoveku a v neposlednej rade aj dôležitým pomocníkom v hospodárstve, či pri prekonávaní vzdialeností v rámci obchodných ciest a podobne. Nemáme presnú informáciu o tom, koľko mohol stáť v uvedenom období v Košiciach kôň, avšak zo zápisov mestskej rady z júla 1578 máme informáciu, že skupina šľachticov sa zaručila o prepustenie istého vojaka Lukáša za krádež koní, pričom chcú dať katovi 200 zlatých aby ho neobesil.²² Jednalo sa zrejme o pokus o ručiteľstvo, snahou ktorého bolo po zaplatení stanovenej finančnej sumy vymôcť legálnym spôsobom prepustenie previnilca.

Na obesenie za krádež koňa /*Ross dieb*/ bol odsúdený aj Štefan Chichko z Drienova, poddaný Mikuláša Bachkaya. Tento bol v roku 1557 chytený pri Olčvári /dnes Košická Nová Ves/ a dopravený do mesta, kde sa pred súdom priznal ku krádeži koňa. Priznal tiež, že sa ho po celom kraji pokúšal predat' pod rozličnými menami, čo sa mu asi nepodarilo. Mestskou radou bol odsúdený na obesenie na šibenici a obesený. Ako poznamenáva zápis, osobitne bola týmto poznačená jeho manželka a deti spolu s inými príbuznými, keďže vôbec netušili a nevedeli, že práve on ukradol koňa a bol v podozrení iných ľudí.²³

Zlodej Andrej Gall z Mochylian bol pánom z Prešova prostredníctvom jeho právneho zástupcu obžalovaný z krádeže, že jeho poddaným z Mochylian

²¹ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 88. Prípád stručne uvádza aj SZEGHYOVÁ, B. Žena a zločin vo východoslovenských mestách v 16. storočí. In: LENGYELOVÁ, T. Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti. Bratislava: Academic Electronic Press, s. 79.

²² AMK, MMK, Supplementum H, H III/2 mac. 19, fol. 82 b „200 fl. pro carnificem ad strangulandum Lucam militem furem equi, ei usui latum“.

²³ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 23 b.

ukradol koňa a množstvo bravčového mäsa. Keď sa však nechcel dobrovoľne priznať, podstúpil mučenie pri ktorom sa priznal /*in der Martten Müntlich beckandt*/. Dostal obvyklý trest za krádež – obesenie, ktorý bol aj v sobotu na Turíce vykonaný.²⁴ Dobrovoľné priznanie aj v týchto časoch mohlo byť poľahčujúcou okolnosťou, ktorá mohla zmierniť, alebo odpustiť trest. V tomto prípade však splnila svoj účel tortúra, ktorou bolo docieľené priznanie a svoje tam určite zohrala aj skutočnosť, že okradol v podstate svojich susedov – poddaných z rovnakej dediny ako on.

Ešte tvrdší trest dostal Juraj Čorba z Kendíc, ktorý v roku 1570 v dedine Žehňa, v čase keď bol ubytovaný u Jána Bernalta mu odviezol 2 kone a odišiel ich predat'. Na cestách bol však s týmito koňmi a s jahňatami, ktoré zrejme medzitým niekde ukradol, chytený a odvedený do mestského väzenia /*hinc in custodiam civitates adductus fuit*/. Okradnutý Ján Bernalt žiadal celú záležitosť uviesť do pôvodného stavu a požadoval vrátenie ukradnutých zvierat, čo sa aj stalo. Juraj Čorba sa spočiatku všetko snažil zapierať, avšak pod ťarchou dôkazov sa priznal a mestská rada ho odsúdila na smrť. Kat ho spútaného priviedol k šibenici, kde bol vpletený do kola.²⁵ O dva roky neskôr zasa v noci ukradol Michal Zabo z Košickej Novej Vsi spolu so svojimi kumpánmi zo Spiša Martinom Rusnakom a Gregom Hudakom 5 volov z poľa pri dedine Sokol'. Toto všetko priznali pred mestskou radou, pričom potvrdili, že voly zahnali do Spišských Vlachov, kde ich predali za 18 zlatých, ktoré si rozdelili po 6 zlatých. Sedliaci zo Sokol'a pátrali po svojich voloch a nevedno či podľa udania, alebo nejako inak ich našli v Spišských Vlachoch u mäsiara, ktorý im štyri voly vrátil, jeden už bol ale zabitý. Spomínaní dvaja previnilci napokon peniaze vrátili a pravdepodobne sa vyhli trestu ale Michal Zabo bol odsúdený na šibenicu a po 20 dňoch obesený ako zlodej.²⁶

²⁴ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 29.

²⁵ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 64 b „*per carnificem ad patibuli ductus et claro die laqueo collo ipsius inserto*“.

²⁶ Zaujímavá je skutočnosť, že odsúdený bol po vynesení rozsudku pred popravou väznený 20 dní, keď na to osobitne upozornil aj pisár zapisujúci tento prípad. Podľa vtedajších zvyklostí sa snažili odsúdených na smrť popraviť v čo najkratšom čase aj z dôvodu zvýšených nákladov pobytu odsúdených vo väzení. AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 78.

4 Šaty, látky / *kleider, tuch* /

Boli v tomto období taktiež žiadaným a drahým artiklom, v uvedenom prameni sa však priamo spomínajú iba v 8 prípadoch. Krádeži bolo ale iste viac, väčšina konkrétnych prípadov spojených s krádežou neuvádza ulúpené veci, zmieňuje sa iba o samotnom delikte.

Istá Anna, potom ako opustila Stenczela Buchenmeistera vykonala v Jágrí krádež a dostala sa do rúk katovi. Nevieme aký trest dostala, zrejme sa jednalo o vyhnanie z mesta, pretože potom jej kariéra pokračuje tu v Košiciach. Pešiakom ukradla súkno, ktoré predala jednému maďarskému krajčírovi. Súkno však u neho našiel jeden pešiak a zobral ho zasa preč. Anna bola odvedená do väzenia, potom zbičovaná na pranieri a naveky vyhnaná z mesta preč.²⁷

Podobne dopadol zlodejský tandem matky s dcérou, ktoré slúžili u maďarského krajčira Boldizara Zaba. Katarína, dcéra Balczera Pivovarníka a jej matka Uršuľa mu z domu ukradli 2 lakte obrusu a použité maďarské súkno. Keď sa prišlo na to, že to boli oni, boli najprv uväznené. Neskôr boli vo väzení katom zbičované a vyhnané z mesta s tým, že už nikdy sa tu, ani na mestských majetkoch nesmú ukázať.²⁸

V roku 1575 sa odohrala zaujímavá krádež súkna v Budimíri. Kňaz Matej z Prešova sa ubytoval na noc v Budimíri v krčmárovom dome so svojim vozom. V noci mu však Pavol Nagy, ktorý bol synom miestneho richtára Mateja Nagya ukradol z voza niekoľko kusov súkna a odniesol do domu svojho otca. Následne obaja toto ukradnuté súkno predali Šebastiánovi Domonkosovi z predmestia, ktorý ho potom predal jednému husárovi z Jágru, u ktorého ho potom našli. Matej z Prešova potom niekoľko lakťov súkna našiel u Krištofa Zaba, spoznal ho a dal ho priviesť späť. Matej Nagy vyhľadal Šebastiána Domonkosa a pýtal od neho peniaze, ktoré zaplatil jeho synovi za súkno. Pri konfrontácii bol Matej Nagy Domonkosom označený ako spolupáchateľ krádeže. Obaja boli vypočúvaní a neskôr sa priznali. Na základe dôkladného svedectva a žiadosti kňaza Mateja boli obaja odsúdení na šibenicu a dňa 15. septembra toho roku katom vyvedení von

²⁷ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 51 b „Ist derhalbenn am pranger und aus der Statt ausgestrichen worden und ewig von hynnen verniset“.

²⁸ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 83 b.

a obesení na výstrahu ostatným so sklonmi k prehreškovi.²⁹ Vzhľadom na to, že bol potrestaný aj Domonkos, ktorý súkno kupoval, musel vedieť, že súkno je kradnuté, ale najzaujímavejší je fakt, že v podstate nebol potrestaný hlavný páchatel' krádeže – syn richtára Mateja Nagya, Pavol. V jeho prípade mu bol asi trest odpustený, alebo aspoň zmiernený, možno kvôli nízkemu veku, alebo aj príhovorom a žiadosťami iných. Je to však iba domnienka, pretože zápis prípadu tieto skutočnosti neuvádza, čo ale nevyučuje, že sa tak stalo.

Mladý Poliak Martin z Waricza, sluha pána Mateja Kadasa počas neprítomnosti pána a panej ukradol v noci za pomoci svojho druha okrem peňažnej hotovosti a iných vecí aj dámske šaty zdobené perlami. Na úteku sa však s týmito vecami vystatoval, potom bol chytený, obžalovaný a napokon podľa práva odsúdený na šibenicu, kde bol katom obesený.³⁰

5 Potraviny, obilie /getreyd/

Krádeže tohto druhu vykonávali hlavne Ľudia, ktorí k tomu boli donútení z dôvodu hladu, prípadne lepšieho samozásobenia. Často sa kradlo najmä obilie, ktoré bolo základom prípravy viacerých jedál, alebo aj hrozno, keďže Košice a okolie boli oblasťou, kde sa viniču darilo. Krádeže potravín, obilia a podobne sa vyskytujú v 8 prípadoch.

V roku 1572 istá Anglet Garai ukradla z mestského mlyna 1/2 gbelu obilia, bola však prichytená a následne uväznená, pričom ju čakalo rozdrvenie v mechu. Zrejme na príhovory iných jej bol darovaný život, na výstrahu iným previnilcom bola katom vyšľahaná prútmi a bol jej odrezaný nos. Okrem toho bola z mesta vyhnaná na 10 míľ ďaleko s tým, nech sa už nikdy nevracia, inak bude popravená v mechu.³¹ Zaujímavé však je, že to nebol jej prvý prehrešok voči poriadkom mesta. V roku 1566 bola totiž nejakým mešťanom prichytená pri cudzoložstve s jedným pešiakom, čo však takisto nebolo

29 AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 86 „am 15 tag Septembris hynaus gefurtt und durch den bencker auffgebencktt worden und ihr leben also geendett anderen zum exempel und abschen der untugent“.

30 AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 91 b „per carnificem in patibulo suspensus est“.

31 AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 51 b, 76 b „andern zum beispil hat sy der bencker mit ruten gestrichen und ire nass abgeschnitten und auff 10 meil wegs von der Stat verwisen und so sy widerkomptt sol sy ynn sack gestossenn worden.“.

prvýkrát, pretože podobného skutku sa už dopustila predtým. Kvôli polepšeniu bola vtedy zbičovaná na pranieri a vyhnaná z mesta na 10 míľ naveky. Dostala teda takmer identický trest ako 6 rokov predtým, v roku 1566, nemala sa do mesta nikdy vrátiť, napriek tomu tak urobila, pričom tento trest nemožno v kontexte s dobovou praxou, považovať za krutý, samozrejme ak si odmyslíme odrezanie nosa. V iných prípadoch by po takejto recidíve zákonite nasledoval hrdelný trest, v takomto prípade určite vloženie do mechu, alebo obesenie. Vyšľahanie na pranieri a vyhnanie z mesta na 20 míľ ďaleko čakalo aj na Valentina Gorey z Bieczu v Poľsku, ktorý počas služby u Gregora Fibika mu ukradol syr */hat keess gestolen/*.³² Aj za takúto svojim spôsobom banálnu krádež mohol byť zloděj z mesta vyhnaný, najmä keď to porovnáme s predchádzajúcim prípadom.

Anna, manželka Františka Bribega - pešiaka slúžiaceho na bráne, ukradla z mlyna vrece obilia a pšenice. Jej manžel za ňu prosil, že to vraj urobila z nevedomosti a tak sa jej napokon dostalo milosti. Po čase sa však znova dopustila krádeže a v takomto prípade žiadne príhovory nemohli v prospech obvinenej pomôcť a tak bola zbičovaná na pranieri a vyhnaná z mesta.³³ Zápis neuvádza na akú dlhú dobu, pravdepodobne tak ako v iných podobných prípadoch sa jednalo o doživotný nedobrovoľný exil mimo mesta.

Po krádeži hrozna z vinice Juraja Kreuczigersa bol Poliak Andrej z Jaroslavl, ktorý bol strážcom, nútený z lupom utekať. Dobehol ho však iný strážca vinohradu a následne bol zviazaný. Do väzenia, kde si niekoľko dní počkal na súd, bol dopravený s tanistrom hrozna zaveseným okolo krku. Po vyhlásení rozsudku bol priviazaný k pranieru, kde ho kat Majster Filip vyšľahal prútmi a odrezal mu pravé ucho */das Rechte obr abgeschnitten/*. Tanister z ukradnutým hroznom mu zavesili na krk a takto ho vyšľahali von z mesta naveky s tým, aby sa vystríhal nielen mesta, ale aj všetkých majetkov a dedín patriacich mestu.³⁴

³² AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 76 b.

³³ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 52 b „*mütigato ad mediastrum civitatis ut virgis cedatur et relegetue condemnata est*“.

³⁴ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 79 b. SZEGHYOVÁ, B. Tresty v súdnej praxi miest v 16. storočí. In: SOKOLOVSKÝ, L. *Kriminalita, bezpečnosť a súdnotvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, s. 107.

Na týchto prípadoch je zrejماً snaha vrchnosti /*mestská rada na čele s richtárom*/ reprezentujúcej právo a spravodlivosť, potrestať zlodějov skutočne exemplárnym trestom, ktorý ich aj v prípade vyhnania z mesta spoľahlivo identifikuje kdekoľvek inde. Odrezaný nos, či ucho znamenali pre tieto osoby nielen bolestivú procedúru a vyrovnanie sa zo stratou týchto orgánov, ale aj potupu, ktorá sa s nimi niesla kamkoľvek šli a predovšetkým toto znamenie slúžilo ako identifikačný znak vypovedajúci kdekoľvek inde o tom, že dotyčná osoba spáchala majetkový delikt. Niekedy radní usúdili, že postačuje aj finančná pokuta, ako to bolo v roku 1568 v prípade Valtena Sohlera, Hansa Bindera, ktorí si u Pavla Apteckera na Mlynskej ulici nechali uvariť vĺčie mäso a potom ho priniesli na radnicu na predaj. Keď sa zistilo, aké je to mäso, začalo sa vyšetrovanie, pričom Sohler bol nútený toto mäso doniesť na radnicu a zaplatiť pokutu 20 zlatých /*darumb sol und hat er busgelt erlegt fl. 20*/ a jeho spoločníci Aptecker a Binder zaplatili každý po 4 zlaté za napomáhanie.³⁵ Dôvodom ich stíhania a potrestania bol zrejme fakt, že pravdepodobne to mäso ukradli, alebo „načierno“ kdesi zabili vlka. Celú pravdu sa však už nedozvieme, pretože v zápise žiadna takáto skutočnosť nie je uvedená.

6 Krádeže iných vecí

Do tejto skupiny môžeme zaradiť krádeže nie celkom bežných vecí, resp. nie tak frekventovaných, ako v predošlých skupinách. Vieme doložiť 9 prípadov krádeží takýchto vecí. V roku 1563 košickí sedliaci bez vedomia košického richtára Imricha Pasthnersa zobrali a odviezli palivové drevo /*bren holz*/ v lesoch pri Vyšnom Klátove a miestnym sedliakom navyše ukradli voz s reťazami. Všetko však videl miestny richtár a tunajší sedliaci, ktorí sa obrátili na košického richtára, ktorý dal vinníkov na 2 dni uväzniť. Vďaka prosbám a zárukám vplyvných ľudí boli z väzenia prepustení, mali však byť podľa práva potrestaní. Za zmiernenie ich trestu sa prihovárali aj richtár Vyšného Klátova a miestni sedliaci, ktorí navrhli, aby každý jeden z týchto sedliakov – zlodějov priniesol do Klátova fúru dreva. Tento návrh pravdepodobne obmäkčil mestskú radu, ktorej museli sedliaci navyše sľúbiť, že už nikdy takýto skutok nevykonajú. Ak by sa tak stalo a niekto by ich pri

³⁵ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 52 b.

tom prichytil, nemá sa s takýmto človekom pochytiť a ublížiť mu, ale má to hneď oznámiť richtárovi, prípadne priviesť takéhoto zlodēja do richtárovho domu, kde bude potrestaný.³⁶

Manželka Jakuba Tokára ukradla o 2 roky neskôr kdesi strieborný nôž /*silberne kenapfe*/ a okrem toho ním porezala manželke Santu Paala líce. Mestská rada ju najprv dala za krádež vyšťípať³⁷, mala byť však potrestaná tvrdšie, zistilo sa ale, že v čase vydaja za Jakuba bola vdovou po istom Svendzovi s ktorým mala aj deti a to bol dôvod, prečo jej bola udelená milosť. O niečo neskôr však bola spolu so svojou dcérou prichytená pri krádeži, musela aj zaplatiť pokutu 3 zlaté a vyhľadať manželku Santa Paala, ktorú porezala a ospravedlniť sa jej.³⁸ Deti, ako už mnohokrát predtým aj potom boli častým dôvodom na odpustenie alebo zmiernenie trestu. Príťažujúce mohlo byť, ak sa aj oni spolu s niektorým s rodičov dopúšťali trestnej činnosti, čo však asi nie je tento prípad.³⁹ Deti však pomohli aj mlynárovi Ambrusovi zo Svätého Štefana /*dnes Kostolany nad Hornádom*/, ktorý v mlyne, kde predtým pôsobil ukradol 2 železné obruče z mlynskeho kameňa. Bol posadený do väzenia, vzhľadom na jeho deti mu však bola preukázaná milosť a tak ho čakalo iba večné vyhnanie z mesta aj dedín patriacich k mestu. Nezaobišlo sa to bez výstrahy, že ak tu bude niekedy nájdený a spozorovaný, bude podľa zásluh potrestaný.⁴⁰

Vyskytujú sa však aj prípady krádeže meča,⁴¹ dokonca v roku 1576 mladý Vavrinec okrem iných vecí ukradol z nejakej záhrady aj cyprusy /*cupressum*/, ktoré vytrhol od koreňa a potom daroval mnohým dievčatám. Po uväznení mal byť asi obesený, na príhovory mnohých počestných ľudí sa tak nestalo a vo väzení bol ostro zbičovaný. Uvádza sa, že len tak bude môcť napraviť toto obdobie svojho života, pričom ak by bol pri krádeži prichytený

³⁶ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 33.

³⁷ Šťípanie sa väčšinou realizovalo kliešťami a predstavovalo bolestivú formu trestu a potupy. Niekedy sa použili aj žeravé kliešte.

³⁸ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 43 b.

³⁹ Nie je zmienka o tom, aký a či vôbec nejaký trest dostala dcéra. Je pravdepodobné, že bola maloletá a zrejme ju vôbec nepotrestali.

⁴⁰ Trest podľa zásluh, ktorý mu v prípade návratu do mesta hrozil, bol jednoznačný – trest smrti obesením. AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 76.

⁴¹ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 65 b „*gladium*“.

aj po tretí krát, bude obesený.⁴² Inému zlodejovi Petrovi bol v roku 1600 udelený za krádež 4 volských koží taktiež výchovný trest, okrem vyšľahania metlami na pranieri má byť daný do kliatby. Je tu však uvedená skutočnosť, že ak sa vzhľadom na jeho vek nájde žena, ktorá by sa za jeho skutky zaručila a vydala sa za neho, vyhne sa lámaniu v kolese na šibenici.⁴³ Nevieme však, či sa tak stalo, ale je to iste zaujímavá informácia, že mestská rada disponovala takouto možnosťou v prospech odsúdenca.

7 Falošný predaj – nesprávne miery /*falschen moss*/

Svojim spôsobom aj tento príklad previnenia môžeme považovať za krádež, aj keď povahou deliktu inklinuje skôr k podvodu. V takýchto prípadoch sa nejednalo len o okrádanie kupujúcich, ale aj mesta. Mestské nariadenia nedovoľovali používať na trhu iné miery a váhy, len tie, ktoré sú povolené. Iste to nebola novinka, že niektorí obchodníci sa pokúšali tieto nariadenia obísť vo svoj prospech. Tiež nebolo dovolené bez povolenia mestskej rady do mesta prinášať rôzny tovar. Takýchto prípadov sa v prameni nachádza 6. Z jedného prípadu z roku 1562 vieme, že „*na predmestí je veľa takých mužov a žien, ktorí používajú nesprávne miery a vedrá a takto vymeriavajú obilie, pšenicu, ovos, jačmeň a iné veci domácim aj cudzím občanom*“⁴⁴. Niekoľkí /počet nie je uvedený/ boli prichytení a usvedčení a mali byť potrestaní. Na príhovory mnohých vážnych občanov im mestská rada trest zmiernila a obišli iba s bližšie neurčenou finančnou pokutou. Popri tom majú prísny zákaz porušiť mestské právne nariadenia, používať nesprávnu mieru, vedrá a žajdlíky po celý rok a 1 deň a tiež nesmú predávať obilie, pšenicu ovos, jačmeň a iné veci a obchodovať s nimi na trhu. Ak by tento zákaz porušili a používali by nesprávnu mieru a vedrá podrobili by sa vyhnaniu z mesta naveky.⁴⁴ Predaj na trhu sa pokúšala zneužiť vo svoj prospech aj Dorota, ktorá bola prichytená ako používa falošnú mieru. Miera bola opatrená mestskou pečat'ou, ale Dorota túto

⁴² AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 87 b „*alioquin si tertio in furto deprahendetur laqueo suffocabitur*“.

⁴³ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 92 b „*ipsius aetatis et cuiusdam mulieris quae simplex pro eo facta spondit, se ipsi nupturam alias laqueo ipsi in patibulo fuisset collum fractum*“.

⁴⁴ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 32. V tomto prípade sú ako falošní predajcovia uvedení výlučne obyvatelia predmestia, ktorí do mesta najčastejšie prinášali tovar.

mieru na sypaniny vrátila a predávala s inou, väčšou. Hrozil jej tvrdý trest, ale na príhovor pána kapitána a iných ľudí jej bola poskytnutá priazeň a tak musela iba zaplatiť pokutu 25 zlatých. Takto bola vystríhaná pred takýmto chovaním a okrem toho ju postihol aj zákaz po dobu jedného roka predávať a merať.⁴⁵ Pokutu 25 zlatých musela za používanie nesprávnej miery zaplatiť aj Katarína Morguerin, ktorá bola už v roku 1555 prichytená ako s falošnou mierou čapuje pivo, teraz ale použila falošnú mieru na olej. Od jej potrestania sa po príhovoroch upustilo, bola však vystríhaná, aby sa v budúcnosti podobného konania vyvarovala, inak sa jej ujme súdny sluha.⁴⁶ Problémom pre obchodníka mohla byť aj absencia mestského práva, teda ak nemal určité povolenie na dovoz, resp. predaj nejakého tovaru. V roku 1569 Priska Leuinusyn doviezla tajne do svojho domu na Mäsiarskej ulici bez povolenia 8 kadí vína. Mestská rada ju chcela potrestať, po prosbách ľudí jej však povolila 4 kade vína s tým, že ďalších 4 sa zrieka. Po tejto skúsenosti mestská rada rozhodla, že kto odteraz donesie do mesta bez povolenia čo i len kaďu vína, bude potrestaný. Priska napokon dopadla tak, že musela dobrým ľudom vystrojiť na svoje náklady hostinu, má sa vystríhať podobného konania a nesmie prechovávať viac vína ako je povolené.⁴⁷

8 Lúpeže /*latrocinium*/

Ako sme už uviedli v úvode, lúpeže boli vykonávané páchatelmi väčšinou za hradbami mesta, za vyhrážania sa, prípadne použitia fyzického násillia voči obeti. Aj v okolí Košíc sa v danom období odohralo niekoľko lúpežných prepadnutí, jedno z nich sa odohralo v roku 1556 pri dedine Sokol'. Sedliak a pastier Bartolomej spolu s Iwankom zo Svinky zavraždili kvôli 5 toliarom pocestného Stanislava z hradu Regecz. Nebolo to však klasické lúpežné prepadnutie, pretože sa odohralo neďaleko Bartolomejovho domu večer pri ohni, kde Stanislav spolu s Iwankom oddychovali po dlhej ceste. Pri mučení sa k činu priznal najprv Iwanko a keďže povedal, že spolupáchatelom bol Bartolomej, mestská rada vyniesla hrdelný rozsudok. O Iwankovi sa navyše

⁴⁵ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 36 b.

⁴⁶ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 37 b. Informácia o skoršom potrestaní Kataríny je zaujímavá z toho pohľadu, že k roku 1555 potvrdzuje existenciu predošlej právnej knihy, ktorá sa však nezachovala, pravdepodobne zhorela pri požiari mesta v roku 1556, alebo sa v tom čase stratila.

⁴⁷ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 61 b.

zistilo, že to nebol jeho jediný zločin, pretože už predtým zabil mäsiara z Podhradia a okradol a a zavraždil aj nemeckého kňaza Jána Trituratorisa a iných. Za tieto zločiny nebolo možné očakávať mierny trest. Obaja zločinci boli priviazaní na konský chvost, vláčení po uliciach mesta a vyvesení pod šibenicu ku kolesu, kde im boli lámané údy a takto boli ponechaní až do skona. ⁴⁸ Na tomto prípade môžeme vidieť, akú úlohu hrali vo vtedajšom živote človeka peniaze, keď pre 5 toliarov sa dvaja zločinci odhodlali zabiť človeka. Svoje tu určite zohrala aj závisť a snaha rýchlo prísť k peniazom, čo ich povzbudilo k vykonaniu tohto skutku.

Niekedy sa zo zdanlivo bezúhonných ľudí môžu stať zloději a násilníci, najmä ak sa vyskytne príležitosť dokázať svoju prevahu. Takáto príležitosť sa naskytna trom mužom Michaelovi Nagyovi, Jurajovi Siposovi a Ambrózovi Wirinkayovi v roku 1569, keď putovali z Moldavy nad Bodvou na jarmok do Košíc. Po ceste stretli istého Pavla Kocha zvaného Katapur, ktorý putoval zo služby na hrade Zendereo domov do Levoče k manželke a deťom. Keď videli, že je to Nemec a má choré nohy, rozhodli sa ho napadnúť. Prvý bol Ambróz, ktorý do neho hodil veľkú delovú guľu a potom ostatní dvaja, ktorí keď videli, že je polomŕtvy, odťali mu hlavu sekerou. Očakávali veľký zisk, na napokon to bolo len 28 uhorských denárov a 1 obol. Keď sa to vyšetrilo a páchatelia sa priznali, boli na naliehanie levočskej mestskej rady dňa 14. januára odsúdení za vraždu a na druhý deň boli katom priviazaní ku kolesu a lámaní. ⁴⁹ V tomto prípade sa výraznou mierou zaangažovala levočská mestská rada, keďže obeť pochádzala priamo z Levoče a zrejme patril aj medzi rešpektovaných a známych obyvateľov mesta.

Oproti krádežiam, pri lúpežiach často dochádzalo k násilnému odňatiu vecí a často k zraneniam a stratám na životoch pocestných. Lúpežníci, či už stáli, alebo len príležitostní boli hrozbou nielen pre sedliakov, ale aj obchodníkov

⁴⁸ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 21 „*quod ligati ad caudas equinas per plateas civitatis circum ducantur, eductis q extra civitatem et crucibus sub patibulo rota fractis membra ipsa ad rotas ponantur pretereuntibus conspicienda*“.

⁴⁹ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 57 „*ad rotam tanque latrones die 14. Januarii condemnati, postridie per carnificem rotis fracti et eisdem impositi sunt. 15. Januarii*“ Pozri tiež: SZEGHYOVÁ, B. Násilie a riešenie konfliktov v každodennom živote mešťanov v 16. storočí. In: CSUKOVITS, E., LENGYELOVÁ, T. *Z Bardejova do Prešporku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV, s. 154.

prinášajúcich do miest tovar a tiež pre mešťanov, šľachticov a podobne. U lúpežníkov možno predpokladať existenciu väčšej skupiny, ktorá bola hrozbou sama o sebe. Boli postrachom pre každého pocestného bez rozdielu, najlákavejšou korisťou pre nich však boli najmä bohatší pocestní. Takouto hrozbou iste bol aj Gregor Baba zo Slanca, neďaleko Košíc, ktorý v roku 1600 niekoľko krát lúpil a vraždil, až kým nebol dolapený. Pri mučení sa priznal, že sa v krátkom čase na mnohých miestach dopustil krádeží, vykrádal kostoly a zabil a okradol aj niekoľko ľudí, pričom uviedol 17 mien a tiež že zabil kňaza. Aj na žiadosti iných mu nemohlo byť udelené nič iné ako hrdelný trest. Na druhý deň po vynesení rozsudku bol katom ukázaný na štyroch miestach v meste, kde mu bola žeravými kliešťami štyri krát trhaná hrud'. Následne bol priviazaný na mieste, kde takýchto zločincov uväzujú a od rúk lámány v kolese až dokiaľ nezomrel.⁵⁰ V niektorých predchádzajúcich prípadoch bol delikventom odpustený, alebo aspoň zmierený trest na príhovory iných občanov, tento prípad ale svedčí o tom, že pri takýchto ťažkých previneniach, ako sú niekoľkonásobné lúpeže a vraždy nebolo miesta pre ľútosť a priazeň. Takíto ľudia boli vážnou hrozbou nielen pre mestskú komunitu, ale aj obyvateľov žijúcich ďalej od mestských hradieb. Opakované vykonávanie trestnej činnosti - recidíva, a to nielen pri lúpežiach či vraždách, bolo však vo všeobecnosti často prítážujúcou okolnosťou, prostriedkom individualizácie trestu, podmieňujúcim uloženie prísnejšieho trestu.⁵¹

9 Záverom

Zápisy majetkových deliktov z predmetnej knihy sa často nezmieňujú o konkrétnych ukradnutých veciach, ani o charaktere vykonaného skutku. Uďávajú len informáciu o osobe, ktorá krádež vykonala a o okradnutom, teda o obeti

⁵⁰ AMK, MMK, Supplementum H, Protocollum, fol. 92 b-93 „*per rotam frangatur, rotae pectoris non percussae imponatur*“ SZEGHYOVÁ, B. Násilie a riešenie konfliktov v každodennom živote mešťanov v 16. storočí. In: CSUKOVITS, E., LENGYELOVÁ, T. *Z Bardejova do Prešporoku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV, s. 154. Lámanie kolesom patrilo medzi najtvrdšie tresty, ktoré mali aj výrazný odstrašujúci účinok pre ostatných, čo však ostatne bolo ich cieľom, vzhľadom na uplatňovania útrpného práva na ťažkých zločincoch – pozn. autorov.

⁵¹ V tejto súvislosti pozri napr. SEGEŠ, V. Postih trestných činov proti životu a zdraviu v stredovekej Bratislave. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraviu včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2015, s. 78.

krádeže. Preto mnoho týchto prípadov obsahuje len zmienku o tom, že dotyčný vykonal veľkú krádež, alebo ukradol viacero vecí. Zo zápisov vieme lepšie identifikovať pohlavie, status, povolanie zlodca a okradnutého. Majetkových deliktov, ak používame údaje zo spomínaného prameňa, sa najčastejšie dopúšťali muži a to celkovo 41 krát, pričom ženy v porovnaní s nimi iba 17 krát. Prihliadnuc na status, alebo povolanie delikventa prevládajú sluhovia a slúžky, nasledujú učni, ďalej vojak, krajčír, mlynár, obuvník a v jednom prípade dokonca aj richtár!⁵²

Obetami boli najčastejšie šľachtici, alebo zemepáni, obchodníci, ale v niekoľkých prípadoch aj lekárnici, sedliaci, obuvník, kolár, krajčír, zlatník, bábkar, cechový majster, kňaz, mestská či obecná komunita a vojaci. Medzi okradnutými, ako bolo spomenuté vyššie figuruje aj vlastná matka istého mladého zlodca. Práve nízky vek a nerozvážnosť boli pre niektorých zlodcov hlavným dôvodom zlodejských chýťok. Zároveň sa však na nich prihliadalo s rezervou a občas im boli iste aj na zásahy príhovorcov – intercessorov z radov vážených občanov mesta, alebo príbuzných, odpustené alebo aspoň zmiernené tresty.

Čo sa týka teritoriálneho vymedzenia spáchaných zločinov, alebo pôvodu páchatel'ov, väčšina prípadov sa odohrala v Košiciach, na predmestí mesta, alebo v rámci Abovskej župy do ktorej Košice náležali. Výnimočne sa vyskytujú aj lokality mimo Abovskej župy.

Vo veľkej väčšine prípadov boli previnilci odsúdení na hrdelné tresty najčastejšie obesením, týkalo sa to predovšetkým mužov, taktiež sa uplatnili finančné pokuty, alebo v prípade žien prevažovali potupné tresty, ako napríklad zbičovanie na pranieri a vyhnanie z mesta. Muži sa najčastejšie dopúšťali väčších krádeží, ako napríklad krádeží zvierat, dreva ale tiež lúpeží, po ktorých často dochádzalo k zavraždeniu obeť, zatiaľ čo ženy sa ako páchatel'ky uvádzajú zväčša pri odcudzení drobných predmetov, ako sú peniaze, ceny, alebo odevy a látky.

Skúmanie dobovej kriminality na základe štúdia archívnych prameňov pomáha odhaliť mentalitu, spôsoby uvažovania a konania ľudí a ich motiváciu pri páchaní deliktov ako to vidieť v uvedených prípadoch.

⁵² Pozri poznámku č. 29.

KRÁDEŽE V LIPTOVSKÉJ STOLICI V 18. STOROČÍ

Miroslav Nemeč

Kriminalita je neoddeliteľnou súčasťou každej spoločnosti. Nebolo tomu inak ani v minulosti. Spomedzi všetkých trestných činov, ktoré riešil Liptovský stoličný súd v 18. storočí, má najväčšie zastúpenie majetková kriminalita (až 33 %). V rámci majetkovej kriminality sa zase najčastejšie objavujú krádeže. Tvoria až štvrtinu zo všetkých prejednávanych prípadov v skúmanom období. Početná prevaha krádeží nad ostatnými zločinmi nie je vôbec výnimočná. V niektorých oblastiach západnej Európy predstavovali krádeže až 60 – 70 % zo všetkých prípadov.¹ V nasledujúcej práci sa budem snažiť priblížiť, akí ľudia sa najčastejšie krádeží dopúšťali, akým spôsobom boli vykonávané, čo sa kradlo a aký bol ďalší osud týchto predmetov a samozrejme aj ako sa k tomu stávala Liptovská stolica. Vychádzať pritom budem z trestných spisov (*Criminalia*) pochádzajúcich z činnosti Liptovského stoličného súdu – *sedrie*.

Najviac zlodejov pochádzalo predovšetkým z radov obyčajných poddaných roľníkov. Ich dôvody na kradnutie boli väčšinou prozaické. Niektorí sa rozhodli prilepiť si k živobytiu, iní jednoducho využili príležitosť, ktorá sa im naskytna. Napríklad traja poddaní sa zúčastnili vykradnutia sypárne Mateja Kysel'a z Beňadikovej. Krádež uskutočnili v noci, pričom ukradli 12 „štvrtiek“ bryndze a sedem syrov. Zaujímavé v tomto prípade je, že dvaja zo zlodejov už boli aj v minulosti trestaní za krádež pšenice.²

Ďalšou, pomerne početnou, skupinou z radov potrestaných zlodejov boli sluhovia alebo čepadníci. Tí často prichádzali do styku s majetkom svojich gazdov. V mnohých prípadoch presne vedeli, kde majú ukryté kľúče od truhlíc s cennosťami. Dobrým príkladom sluhu, ktorý okrádal svojho pána, je prípad Andreja Jaška, súdeného v roku 1783 za to, že pravidelne

¹ VAN, DÜLMEN, R. *Kultura a každodenný život v raném novověku II. (16. – 18. století). Vesnice a město*. Praha: Argo, 2006, s. 239.

² Štátny archív Bytča (ďalej ŠABY), fond (ďalej f.) Liptovská župa (ďalej LŽ), kartón (ďalej k.) 1131, 1775, fasc. XI, n. 5.

vykrádal Pavla Pružinského z Liptovskej Štiavnice, ktorému robil čel'adníka. Vykrádal mu najmä pivnicu, pri čom bol aj niekoľko krát prichytený. Bral si odtiaľ drevo, seno, rôzne potraviny (mäso, jačmeň, múku...), reťaze a iné veci. Okrem toho mal na svedomí aj iné krádeže v Štiavničke a Ludrovej.³

Občas sa medzi zlodejmi trestanými stoličným súdom objavili aj rôzni tuláci a žobráci. Avšak je na mieste predpoklad, že tuláci mali na svedomí viac krádeží, ako im ich bolo dokázaných. Často prechádzali z dediny do dediny a v noci vykrádali pivnice alebo sýpky. Bol to aj prípad žobráčky Doroty Marušovie, ktorá sa v roku 1759 túlala po Liptove a páchala drobné krádeže. Kradla napríklad v Liptovskom Trnovci, Liptovskej Sielnici alebo Bobrovci. Privlastňovala si rôzne veci, ako napríklad perinu, čižmy alebo ľan. Spomínaná žobráčka bola už aj v minulosti za krádeže trestaná.⁴

Valašské obyvateľstvo malo na svedomí tiež niekoľko krádeží. Pastieri, alebo aj bačovia, najčastejšie vykrádali iné salaše. Aj v tomto prípade, rovnako ako u tulákov, pravdepodobne platí, že pastierskych krádeží sa odohralo viac, ako sa dostalo pred súdy. Pavol Turčiak bol pastierom na salaši v Závadke nad Hronom v Gemerskej stolici. V noci sa, spolu s bačom, vybrali do susednej Liptovskej stolice, kde vykradli salaš v Kráľovej Lehote. Vzali si odtiaľ tri kozy a rôzne mliečne výrobky. Svoj lup si však dlho neužili, pretože už na druhý deň boli chytení. Bačovi, s ktorým kradol, sa podarilo ujsť.⁵ Okrem toho sa valasi v mnohých prípadoch stávali členmi zbojnických bánd, ktoré majú na svedomí tiež niekoľko krádeží.⁶ Napríklad zbojnická skupina okolo Jána Kružnicu mala na svedomí okrem lúpežných prepadnutí aj vykradnutie komory v Liptovskej Osade, odkiaľ si vzali peniaze, oblečenie a rôzne potraviny.⁷

Medzi zlodejmi sa nachádzali aj príslušníci cigánskeho etnika. Cigánske skupiny sa potulovali po stolicích a občas sa ich členovia rozhodli prilepiť si nejakou krádežou. Väčšinou nekradli jednotlivo, ale v menších skupinách.

³ ŠABY, f. LŽ, k. 1132, 1783, fasc. XII., n. 22., s. 110–116.

⁴ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1759, fasc. VII., n. 9., s. 67–69.

⁵ ŠABY, f. LŽ, k. 1123, 1740, fasc. III., n. 12.

⁶ Zbojníctvu na Liptove v 18. storočí sa venuje štúdia: NEMEC, M., Organizácia a fungovanie zbojnických bánd na území Liptova v 18. storočí. In: NEMEC, M., VÍTEK, P. (zost.), *Zbojníctvo na Slovensku*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 73–83.

⁷ ŠABY, f. LŽ, inv. č. 21, *Kongregačná zápisnica 1710–1717*, s. 586–587.

Andrej Bondi a Martin Imriš boli podozriví z vykradnutia sypárne v Liskovej. Keďže však v tom čase boli na Orave, vina sa im nedokázala. Avšak počas vyšetrovania sa zistilo, že v Oravskej stolici ukradli reťaze, za čo ich aj súd potrestal.⁸

Nakoniec, v malej miere boli za krádeže trestaní aj príslušníci zemanstva. Ján Detrich bol napríklad potrestaný v roku 1786 za krádež zvierat a rôznych iných vecí.⁹

Vo všeobecnosti by sme mohli zlodejov rozdeliť do dvoch základných skupín. Jednak to boli tí, čo nemali žiadne stále bydlisko a prechádzali z dediny do dediny alebo tí, ktorí mali zázemie v niektorej z obcí v stolici a odtiaľto podnikali svoje zlodejské výjazdy. Do prvej skupiny patria teda najmä už spomínaní žobráci, tuláci, ale aj cigáni. Druhá skupina zahŕňa ostatné obyvateľstvo, vrátane poddaných roľníkov a valachov. Tí najčastejšie pôsobili ako jednotlivci. Sám kradol aj Andrej Jaško, ktorý otvoril truhlicu istého čeladníka v Nemeckej Ľupči a ukradol z nej rôzne oblečenie a odevné doplnky (napríklad opasok), plátno a 17 zlatých, z ktorých údajne päť stratil. Po chytení musel zlodej všetko vrátiť majiteľovi.¹⁰

Občas sa však organizovali aj do menších zlodejských skupín. Tieto mohli byť buď jednorazové alebo dlhodobejšie organizované skupiny vykrádačov. Juraj Rezník, Matej Varečka a Matej Malinčík sa v roku 1736 spojili, aby vykradli majer Ladislava Okoličániho v Bobrovci. V noci vylomili časť strechy a cez vzniknutú dieru vyniesli tri vrecia s jačmeňom, ktoré ukryli v dome Mateja Rezníka. Ten bol ešte ráno zbierať rozsypaný jačmeň okolo majera, aby tak odstránil stopy po krádeži. Zaujímavý je spôsob, akým sa hľadalo ukradnuté obilie. Poškodení Okoličániovci si zobrali trochu zo svojho jačmeňa a porovnávali ho s tým, čo našli v domoch poddaných. Takýmto spôsobom potom zlodejov odhalili.¹¹ Organizovaná skupina vykrádačov pôsobila na začiatku sedemdesiatych rokov 18. storočia v Dúbrave a v okolitých dedinách. Špecializovali sa najmä na vykrádanie sypární. Mali na svedomí napríklad vykradnutie sypárne v mestečku Nemecká Ľupča, odkiaľ ukradli

⁸ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1759, fasc. VII., n. 13., s. 111–112.

⁹ ŠABY, f. LŽ, k. 1134, 1786, fasc. XIV., n. 15., s. 344–382.

¹⁰ ŠABY, f. LŽ, k. 1128, 1763, fasc. VIII., n. 39., s. 290–291.

¹¹ ŠABY, f. LŽ, k. 1122, 1736, fasc. II., n. 15.

vyše 1000 zlatých alebo podkopanie sa do sypárne v Malatíne, z ktorej si vzali rôzne potraviny a iné veci. Skupina však pravdepodobne nemala stály počet členov a ľudia sa k nej pridávali len podľa potreby.¹²

Zaujímavou skupinou zlodějov sú tí, ktorí sa orientovali väčšinou len na trhy a jarmoky, kde v zmätku trhoviska okrádali predajcov aj kupujúcich. Takýmito zlodějmi boli napríklad aj Andrej Cvik, so svojou ženou Katarínou. Ako vypovedala ich slúžka, nezmeškali žiadny jarmok. Navštevovali napríklad jarmoky v Radvani vo Zvolenskej stolici, vo Veličnej v Oravskej stolici alebo v Ružomberku v Liptovskej stolici. Nakradnuté veci potom predávali doma v Nižnom Malatíne. Kradli v podstate všetko. Oblečenie, rôzne nástroje, nádoby alebo látky. Mnoho krát sa na krádežiach s nimi zúčastňovali aj iní ľudia.¹³

Osobitnou skupinou sú aj zloději z radov valašského obyvateľstva. Ako už bolo spomenuté, vykrádali najmä salaše a brali si odtiaľ väčšinou len potraviny. V roku 1760 bolo súdených osem pastierov oviec vrátane jedného baču, ktorý bol ich vodcom. Vykrádali salaše v Liptovskej stolici (Dlhá Lúka, Malatíny, Liptovská Anna, Ižipovce), ale prešli aj do Oravskej stolice (Chlebnice). Kradli zvieratá, väčšinou ovce, ktoré mnoho krát po krádeži zabili a zjedli.¹⁴

V drivej väčšine prípadov sa zloději orientovali na vykrádanie rôznych komôr, sypární, pivníc alebo „štokov“, kde mali ľudia väčšinou uložené cenné veci ako oblečenie, látky, či potraviny. Vykrádali aj remeselnícke dielne, salaše a v mnohých prípadoch sa vlámali aj do samotných domov, pričom niekedy sa stalo, že majitelia spali vo vnútri. Udialo sa tak aj v prípade Andreja Jaška, ktorý vykradol dom Juraja Drozdíka. Skoro ráno počkal, kým gazda odíde na pole a potom vošiel do domu, v ktorom ešte stále spala Drozdíkova manželka. Odtiaľ následne ukradol truhlicu s peniazmi.¹⁵

Dovnútra sa zloději dostávali najčastejšie násilným spôsobom, kedy napríklad rozbili okno alebo vylomili dvere. Matej Lizoň sa dostal do pivnice tak, že povrazom roztrhol mreže.¹⁶ Juraj Bútor a Eva Harmanová najskôr

¹² ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1774, fasc. X., n. 28.

¹³ ŠABY, f. LŽ, k. 1126, 1755, fasc. VI., n. 14.

¹⁴ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1760, fasc. VII., n. 19., s. 252–268.

¹⁵ ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1772, fasc. X., n. 15.

¹⁶ ŠABY, f. LŽ, k. 1134, 1786, fasc. XIV., n. 7., s. 169–175.

zložili okenicu a potom rozbili okno.¹⁷ Žobrák Peter Pleva vlastnil až 12 kľúčov, dláto, nebožiec, železo so zakriveným koncom a dva pilníky. S pomocou týchto nástrojov potom otváral rôzne zámky.¹⁸

Aj trhy a jarmoky boli miesta, kde sa kradlo. Zameriavali sa na ne napríklad tuláci. Krádeže na jarmokoch sa odlišujú od ostatných, pretože vo väčšine prípadov krádeží ide hlavne o vlámania. Na trhoviskách sa však uplatňovali najmä „vreckári“. Napríklad žid Šimon Herschl na trhu v Liptovskom Mikuláši zakryl bundou tanistru Ondreja Blchu, ktorú následne rozrezal a ukradol z nej 21 toliarov.¹⁹

Najviac zo všetkých zlodejov potrestaných Liptovskou stolicou v skúmanom období kradlo len v jednej dedine alebo meste, prípadne v jej blízkom okolí. Mnoho krát to bolo bydlisko obvineného a v prípade sluhov sa často vykrádali domy, v ktorých bývali. Napríklad Martin Šedivý kradol len v Paludzi. Najskôr sa vlámал do humna, z ktorého si zobral kosu, neskôr, počas večernej omše, keď boli všetci v kostole, zo špitála ukradol peniaze.²⁰ Adam Vojtko bol zase v roku 1787 súdený za to, že vykrádal komory v dedinách Dechtáre a Sokolče.²¹

Niekoľko zlodejov má na svedomí krádeže na území celej Liptovskej stolice. V týchto prípadoch však platí, že nie všetci museli byť tulákmi. Napríklad Zuzana Stachová pôsobila od dediny Ráztoky, cez Iľanovo, Podtureň, Liptovskú Porúbku, Vavrišovo, až po mestečko Hybe.²²

Viac zlodejov zase pôsobilo na území niekoľkých stolíc. Väčšinou sú to stolice, ktoré susedia s tou Liptovskou, ako Oravská, Zvolenská, Turčianska alebo Spišská, ale v niekoľkých prípadoch zašli zlodeji aj ďalej. V roku 1755 napríklad kradla Katarína Ihlárka na jarmokoch v Nemeckej Ľupči a v Banskej Bytrici.²³ Katarína Bat'kovie zase kradla na Orave, za čo už bola predtým tri krát trestaná a pretože ju z Oravskej stolice vyhнали, presunula sa na Liptov, kde kradla v Hliníku, Andiciach a Sokolčiach.²⁴

17 ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1767, fasc. IX., n. 12.

18 ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1769, fasc. IX., n. 23.

19 ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1771, fasc. X., n. 9.

20 ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1765, fasc. IX., n. 2.

21 ŠABY, f. LŽ, k. 1135, 1787, fasc. XV., n. 4.

22 ŠABY, f. LŽ, k. 1134, 1786, fasc. XIV., n. 9., s. 191–206.

23 ŠABY, f. LŽ, k. 1126, 1755, fasc. VI., n. 21.

24 ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1774, fasc. X., n. 25.

V ojedinelých prípadoch sa stretávame aj so zlodejmi, ktorých kriminálna činnosť presahuje hranice Uhorska. Najčastejšie ide o zlodejov pôsobiacich aj na území Poľska. Je to aj prípad skupiny štyroch cigánov, ktorí kradli v Poľsku, ale aj v Liptovskej (Okoličné, Kráľovská Ľubľa, Bobrovec...), Turčianskej (Krpel'any) a Spišskej stolici.²⁵

Jednoznačne najčastejšie zlodeji kradli rôzne druhy potravín, ako mäso, syry, chlieb, múku, alebo iné poľnohospodárske produkty, napríklad rôzne druhy obilnín (jačmeň, ovos) a seno. Dominancia potravín medzi ukradnutými predmetmi môže svedčiť aj o príčinách, prečo sa mnohí ľudia dali na kradnutie. Mohlo to byť napríklad z dôvodu chudoby, kedy si ľudia aj takýmto spôsobom chceli zaobstarat' obživu. Napríklad Ján Žiačik ukradol v Okoličnom z cisárskeho voza, ktorý smeroval do Ružomberka „*geden zwan aneb kus solť*“.²⁶ Pavol Vlha, súdený v roku 1745, kradol hlavne potraviny. Medzi ukradnutými vecami sa spomínajú hrach, kapusta, ovos alebo rôzne iné druhy obilnín.²⁷ Zaujímavosťou je čierne korenie, nachádzajúce sa medzi ukradnutými vecami z roku 1771.²⁸

Často sa kradli aj odevy a odevné súčiastky. Zlodeji si privlastňovali rôzne druhy šiat, ako košele, nohavice, kožuchy, mentieky, hune, obuv (krpce, čižmy), opasky, čepce, šatky a podobne. Medzi vecami, ktoré ukradla skupina cigánov v roku 1760 sa spomínajú napríklad mentieka, živôtik, sukňa, šatky, oplecká a šnurovačky.²⁹ Katarína Škvarkovie, súdená v roku 1763 zase ukradla kožuch, čižmy, živôtik, šaty, oplecká, ženské košele a iné veci.³⁰

Taktiež často zlodeji kradli aj peniaze. V mnohých prípadoch sa pri vlámaniach sústreďovali práve na finančnú hotovosť. Peniaze mávali ľudia väčšinou uložené v truhliciach, ktoré museli zlodeji vylomiť. Ak sa ponáhľali a truhlica nebola veľká, ukradli peniaze aj s ňou a otvorili ju niekde inde. Bol to aj prípad Michala Kuriša, ktorý ukradol truhlicu Pavla Krivoša. V nej sa nachádzalo približne 150 zlatých.³¹ Eva Zajacová zase okradla Martina

²⁵ ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1767, fasc. IX., n. 15.

²⁶ ŠABY, f. LŽ, k. 1121, 1714, fasc. I., n. 8., s. 17 – 18.

²⁷ ŠABY, f. LŽ, k. 1124, 1745, fasc. IV., n. 9.

²⁸ ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1771, fasc. X., n. 5.

²⁹ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1760, fasc. VII., n. 18., s. 243 – 251.

³⁰ ŠABY, f. LŽ, k. 1128, 1763, fasc. VIII., n. 9., s. 67 – 89.

³¹ ŠABY, f. LŽ, k. 1125, 1751, fasc. V., n. 8.

Kráľa z Liptovského Mikuláša, u ktorého vtedy slúžila. Zobrala mu 28 zlatých a ušla domov do Bobrovca. Keď sa jej rodičia na peniaze pýtali, odpovedala im, že ich našla v jame.³²

Pomerne často sa kradli aj rôzne druhy látok a plátna. Napríklad Matej Baláž ukradol plátno z búdky v Paludzi.³³ V mnohých prípadoch šlo navyše o drahé látky. V roku 1723 sa spomína hodváb, ukradnutý istou Ihlárkou.³⁴ Adam Vojtko zase ukradol v roku 1781 kartún a následne ho predal v Banskej Bystrici za jeden toliar.³⁵

Občas sa medzi ukradnutými predmetmi nachádzali aj rôzne nástroje. Mohlo ísť jednak o poľnohospodárske náradie, ako pluhy alebo kosa, prípadne o nástroje remeselníkov, najčastejšie kováčov, ako napríklad kliešte a kladivá. Istý Matej z Poľska vykrádal kováčske „šmikne“ na Orave. Medzi inými vecami tak ukradol aj kliešte, kladivo, sekery a klince.³⁶

Už zriedkavejšie sa kradli zvieratá. Tieto krádeže boli v mnohých prípadoch dielom pastierov. Najviac sa kradli ovce, ďalej kozy, kravy a kone. Ukradnuté zvieratá boli v niekoľkých prípadoch zlodejmi hneď zabitú a zjedenú. V roku 1760 kradla skupina pastierov na Liptove rôzne zvieratá, najmä ovce, ale aj kravy a kozy. Dohromady ukradli až 17 kusov zvierat.³⁷ František Páhy, okrem iného, kradol kone, ktoré následne na Liptove predával.³⁸

V minimálnej miere sa medzi ukradnutými vecami objavujú šperky a iné drahocennosti. V súpise ukradnutých predmetov z roku 1764 sa okrem iného spomínajú aj strieborné prstene, strieborná spinka a „*zub bili ssarkanony w sribre zaprameny*“. Predmety z drahých kovov sa častejšie kradli z kostolov. Svätokrádežiam, ako špecifickému druhu majetkovej kriminality, sa však budem venovať v inej časti tejto práce.

Okrem spomínaných vecí sa kradli aj rôzne ručníky, obrusy, posteľná bielizeň (hlavnice, periny, obliečky...), kradli sa aj zbrane (pištole...), zámky, nádoby (kotlík...), reťaze a iné veci. Martin Jamničan bol v roku 1769 podozrivý

³² ŠABY, f. LŽ, k. 1134, 1786, fasc. XIV., n. 12., s. 231 – 251.

³³ ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1766, fasc. IX., n. 9.

³⁴ ŠABY, f. LŽ, k. 1121, 1723, fasc. I., n. 14., s. 85 – 89.

³⁵ ŠABY, f. LŽ, k. 1132, 1781, fasc. XII., n. 13.

³⁶ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1758, fasc. VII., n. 5., s. 23 – 28.

³⁷ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1760, fasc. VII., n. 19., s. 252 – 268.

³⁸ ŠABY, f. LŽ, k. 1121, 1711, fasc. I., n. 3., s. 13 – 14.

z toho, že ukradol koleso.³⁹ Až šesť pištolí zase ukradol Pavol Záhradník v roku 1772 svojmu pánovi Michalovi Podturnianskemu.⁴⁰

Zlodeji sa svojho lupu väčšinou snažili zbaviť predajom. Zmizol by tak usvedčujúci dôkaz a zároveň tak získali peniaze. Zlodeji, a to nielen na Liptove a v Uhorsku, ale aj v iných európskych krajinách, sa v mnohých prípadoch pokúšali ukradnuté predmety predat' hneď v susednej dedine.⁴¹ Niektorí, ktorí svoju kriminálnu činnosť vykonávali viac rokov, si z kradnutia rôznych predmetov a ich následného predávania spravili živobytie. Už spomínaný Andrej Cvik a jeho manželka Katarína na predaji kradnutých vecí zarábali niekoľko rokov. Mali už siet' pravidelných odberateľov, pričom mnohí z nich vedeli, že veci sú kradnuté.⁴² Nie vždy sa však museli ukradnuté veci vymeniť za peniaze. V niektorých prípadoch sa zlodeji snažili výmenou získať napríklad potraviny. Zuzana Stachová kradnuté predmety vymieňala hlavne za mlieko, múku, maslo alebo iné potraviny.⁴³

Ak sa predmetom krádeže stali potraviny, tie zlodeji pochopiteľne skonzumovali. V ojedinelých prípadoch zlodeji kradnuté veci darovali. Bol to aj prípad Mateja Lizoňa, mlynára zo Svätého Kríža, ktorý vykrádal domy a sypárne. Nakradnuté veci často krátko rozdával svojim známym, za čo sa mu oni rozlične odvd'áčovali.⁴⁴

V prípade peňazí ich zlodeji míňali na rôzne veci. V jednom prípade sa spomína, že zlodej nakradnuté peniaze požičiaval iným ľudom. Išlo o Mateja Baláža, ktorý v roku 1766 ukradol peniaze z komory Mateja Líšku.⁴⁵

Avšak mnoho krát sa stalo, že zlodeji nestihli so svojím lupom nič urobiť, pretože ich krátko po krádeži chytili.

Veľa zlodejov malo okolo seba siet' ľudí, ktorí im rôznym spôsobom pri krádežiach pomáhali. Najčastejšie išlo o informátorov. Tí im dávali typy na osobu alebo miesto, ktoré sa oplatí vykradnúť. V mnohých prípadoch zlodejov

³⁹ ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1769, fasc. IX., n. 24.

⁴⁰ ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1772, fasc. X., n. 13.

⁴¹ ČECHURA, J. *Kriminalita a každodennosť v raném novoveku. Jižní Čechy 1650 – 1770*. Praha: Argo, 2008, s. 72.

⁴² ŠABY, f. LŽ, k. 1125, 1755, fasc. VI., n. 14.

⁴³ ŠABY, f. LŽ, k. 1134, 1786, fasc. XIV., n. 9., s. 191–206.

⁴⁴ ŠABY, f. LŽ, k. 1134, 1786, fasc. XIV., n. 7., s. 169–175.

⁴⁵ ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1766, fasc. IX., n. 9.

na krádež priamo nahovárali. Napríklad Žofia Harmanová naviedla svoju dcéru Evu a Juraja Bútoru, aby vykradli dom Okoličaniovcov v Okoličnom. Nakradnuté veci si potom všetci traja rozdelili.⁴⁶ Podobné to bolo aj v prípade z roku 1772. Ján Drozdík nahovoril Andreja Jaška, aby ukradol peniaze z domu Juraja Drozdíka, pravdepodobne Jánovho príbuzného.⁴⁷

Aby sa kradnuté veci len tak ľahko nenašli, potrebovali pre ne úkryt. Tu využívali ďalších pomocníkov. Tí ukradnuté veci u seba v dome ukrývali. Žobrák Peter Pleva, ktorý vykrádal domy, pivnice a sypárne po celom Liptove, mal spojenca v mlynárovi z Turíka. Pleva v mlyne chvíľu aj býval, ale hlavne tu ukrýval kradnuté predmety.⁴⁸

Dôležití pri zbavovaní sa kradnutých vecí boli priekupníci. Pravdepodobne veľké množstvo ľudí ani nevedelo, že kupujú kradnutý tovar, avšak v niekoľkých prípadoch sa objavujú kupci priamo spolupracujúci so zloďmi, ktorí o pochybnom pôvode kupovaných vecí určite vedeli. Napríklad Adam Vojtko, vykrádajúci komory v Dechtároch a Sokolčiach, predával nakradnuté potraviny, oblečenie a iné veci ďalším ľuďom, pričom, ako sám vypovedal, niektorí z nich vedeli, že predmety sú kradnuté.⁴⁹

Nakoniec sú tu ešte ľudia, ktorí boli svedkami krádeže, prípadne o krádeži vedeli priamo od obvineného a nenahlásili ju úradom. Stávalo sa, že zloďmi takýchto svedkov podplatili časťou z lupu. Je to aj prípad troch cigánov, ktorí vykradli sypárne v Tvrdošine a nakradnuté veci predávali na Liptove. Ich vajda vedel o tom, že kradnú a dokonca si niečo z kradnutých vecí aj zobral. Za svoje mlčanie bol potom súdom potrestaný.⁵⁰

Najčastejším trestom za krádeže bolo palicovanie. Súdny vymeriavali počet úderov palicou podľa závažnosti činu, ale aj podľa toho, či už bol obvinený v minulosti trestaný. Finálny rozsudok sa tak mohol pohybovať od 20 do 300 úderov palicou. Ak bol počet úderov vyšší, súd, aby obvinený pri výkone trestu nezomrel, rozdelil palicovanie na viac častí, pričom medzi jednotlivými palicovaniami mohol byť interval od niekoľkých dní, až po niekoľko týždňov. Michal Keller ukradol z pivnice žida Jakuba v Liptovskom Mikuláši

46 ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1767, fasc. IX., n. 12.

47 ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1772, fasc. X., n. 15.

48 ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1769, fasc. IX., n. 23.

49 ŠABY, f. LŽ, k. 1135, 1787, fasc. XV., n. 4.

50 ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1760, fasc. VII., n. 18., s. 243–251.

rôzne veci v hodnote asi 200 zlatých. Tie následne predával. Stoličný súd ho za to odsúdil na 100 úderov palicou.⁵¹ Na 150 úderov palicou bol zase odsúdený Adam Drdiak, pretože okrádal ľudí po celom Liptove. Kradnuté veci rovnako predával.⁵² Okrem palicovania sa ešte využívalo korbáčovanie. Bola to v podstate alternatíva k palicovaniu, na ktorú odsudzovali najmä ženy alebo mladistvých a deti. Napríklad Eva Harmanová, vyšetrovaná pre krádež, bola „*gakossto osoba sprstegssia*“ odsúdená na 40 úderov korbáčom.⁵³

Pomerne rozšíreným trestom bolo aj vyhnanie z územia stolice. Na tento trest boli väčšinou odsúdení zloději, ktorí nemali bydlisko na území Liptovskej stolice, ako napríklad tuláci, žobráci alebo cigáni, prípadne opakovane trestaní zloději. Vyhnanie z územia stolice nebolo nikdy udeľované ako samostatný trest, väčšinou sa dopŕňalo palicovaním. Okrem toho býval v závere rozsudku určený trest, ktorý bude vyhnancovi vymeraný, ak sa niekedy na územie Liptovskej stolice vráti. Väčšinou to bolo palicovanie. Katarínu Škvarkovú za opakované krádeže na Liptove a na Orave, za čo už bola predtým aj niekoľko krát trestaná, odsúdili na vyhnanie z územia Liptovskej stolice, pričom mala byť ešte „*sto krat zassliabnuta prutim skrz ssarhu*“. Ak by sa však niekedy na územie stolice vrátila, bola by znovu vyšibaná.⁵⁴

Ako trest sa, najmä v neskoršom období, využívalo aj väzenie. Vo väzení sedeli v podstate všetci súdení zločinci. V mnohých prípadoch sa stalo, že pre dlhý pobyt vo väzení bol zlodějovi udelený miernejší trest. Je to aj prípad Martina Šedivého, ktorý vykradol humno a špitál v Paludzi. Sudcovia mu chceli určiť prísnejší trest, avšak pre dlhý čas, ktorý strávil vo väzení počas vyšetrovania, ho odsúdili len na 60 úderov palicou.⁵⁵ Ako samostatný trest sa väzenie objavuje najmä v osemdesiatych rokoch 18. storočia, v súvislosti s jozefínskymi reformami súdnictva. Dĺžka pobytu vo väzení bola rôzna, spravidla však niekoľko mesiacov. Napríklad Ján Detrich, ktorý ukradol prasa, barana, čižmy a ďalšie veci bol za svoj skutok odsúdený na tri mesiace straty slobody.⁵⁶

51 ŠABY, f. LŽ, k. 1123, 1739, fasc. III., n. 10.

52 ŠABY, f. LŽ, k. 1123, 1740, fasc. III., n. 13.

53 ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1767, fasc. IX., n. 12.

54 ŠABY, f. LŽ, k. 1128, 1763, fasc. VIII., n. 9., s. 67–89.

55 ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1765, fasc. IX., n. 2.

56 ŠABY, f. LŽ, k. 1134, 1786, fasc. XIV., n. 15., s. 344–382.

V niekoľkých prípadoch sa, pri opakovane trestaných zlodějoch, stretávame s trestom vypálenia znaku na čelo. Pri tomto treste bol odsúdenému na čelo pomocou železa vypálený symbol šibenice, ktorý mal slúžiť ako varovanie pre ostatných ľudí. Trest vypálenia znaku na čelo nebol nikdy udeľovaný samostatne, ale vždy s kombináciou s iným trestom, napríklad vyhnaním z územia stolice alebo palicovaním. Adam Holý, odsúdený za opakované krádeže na niekoľkých miestach v Liptovskej stolici, dostal trest 300 úderov palicou udelených na tri krát a následné vypálenie znaku na čelo.⁵⁷

Trest smrti sa udeľoval veľmi výnimočne. V súvislosti s krádežami sa s ním stretávame len v prípade svätokrádeže a v prípadoch nenapraviteľných recidivistov. Väčšinou šlo o trest smrti obesením. Rozsudok smrti si vypočuli v roku 1767 dvaja muži, odsúdení za opakované krádeže, za ktoré už boli aj v minulosti trestaní.⁵⁸

Ojedinelým trestom je odsúdenie zlodēja na verejné práce. Na ročné väzenie, verejné práce a 24 úderov palicou bol za niekoľkonásobné krádeže v roku 1787 odsúdený Adam Vojtko.⁵⁹ Iný zloděj súdený na Liptove, Martin Gelener, bol zase v minulosti odsúdený Zvolenskou stolicou na prácu v bani v Banskej Štiavnici, odkiaľ však ušiel.⁶⁰

Okrem toho sa v jednom prípade stretávame aj s trochu nezvyčajnou formou potrestania. V roku 1760 musel nenapraviteľný zloděj vstúpiť do armády. Tu však dlho nevydržal, pretože odtiaľ ušiel.⁶¹

Zmiernenie trestu mohol obvinený dosiahnuť tak, že spolupracoval so súdom a ku svojim skutkom sa bez zatajovania priznal. Napríklad zlodēja Martina Klinovie, keďže svoje činy netajil, odsúdili len na 30 úderov korbáčom a vyhnanie z územia stolice.⁶² Poľahčujúcou okolnosťou mohlo byť aj navrátenie všetkých alebo aspoň väčšiny z ukradnutých vecí.

V procesoch so zlodějmi bolo citovaných mnoho zákonov. Od stredovekých kráľovských dekrétov, až po jozefínske zákonné články. Pravidelne sa však opakovali len tri z nich. Pravdepodobne najčastejšie citovaným zákonom

⁵⁷ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1759, fasc. VII., n. 12., s. 85–110.

⁵⁸ ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1767, fasc. IX., n. 15.

⁵⁹ ŠABY, f. LŽ, k. 1135, 1787, fasc. XV., n. 4.

⁶⁰ ŠABY, f. LŽ, k. 1122, 1731, fasc. II., n. 8.

⁶¹ ŠABY, f. LŽ, k. 1127, 1760, fasc. VIII., n. 25., s. 329–335.

⁶² ŠABY, f. LŽ, k. 1131, 1775, fasc. XI., n. 7., s. 74–76.

bol článok 15 prvej časti *Tripartita*. *Tripartitum* je zbierka uhorského obyčajového práva zostavená Štefanom Verbőczyom. Dokončil ju v roku 1514, kedy ju aj schválil panovník. Nepripojil k nej však svoju pečať, takže sa nestala oficiálnym zákonom. Ale aj napriek tomu bolo *Tripartitum* od začiatku všeobecne uznávané a používané. Neskôr sa dokonca stalo súčasťou zbierky uhorského práva *Corpus Iuris Hungarici*.⁶³ Spomínaný článok 15 hovorí, že zloději majú byť obesení a lupiči napichnutí na kôl alebo lámaní v kolese.⁶⁴

Ďalším, pomerne často citovaným, zákonom bol artikul 84 druhej časti *Praxis Criminalis*. Aj táto práca bola súčasťou *Corpus Iuris Hungarici*. Je to do latinčiny preložený zákonník *Neue peinliche Landgerichtsordnung*, ktorý vydal Ferdinand III. pre Dolné Rakúsko.⁶⁵ Celý článok 84 (*De Furto*) sa venoval vyšetrovaniu a trestaniu zlodějov. Jednotlivé časti článku hovoria o dôkazoch na zatknutie či vypočúvanie, kedy možno použiť mučenie, aké otázky sa pri vypočúvaní majú klásť. Samozrejme určujú aj tresty a prit'ážujúce a poľahčujúce okolnosti. Základným trestom pri krádeži bola smrť. Obvinenému mohlo prit'ážiť, ak napríklad krádež vykonal v noci, prípadne ak kradol počas požiaru. Sudcovia však mohli od trestu smrti upustiť, pokiaľ bola hodnota ukradnutých vecí menšia ako 25 zlatých, alebo ak bol zloděj opitý.⁶⁶

Tretím najpoužívanejším zákonom bol článok osem šiestej hlavy práce chorvátskeho právnika Jána Kitoniča *Directio methodica processus iudicarii iuris consuetudinarii inclity Regni Hungariae*, ktorá bola rovnako súčasťou *Corpus Iuris Hungarici*. Práca sa zameriavala skôr na procesnú stránku. Spomínaný článok osem sa konkrétne venoval mučeniu.⁶⁷

Nie všetci vyšetrovaní ľudia však boli vinní. V niekoľkých prípadoch sa stalo, že sa počas vyšetrovania dokázala nevina zadržanej osoby. Bolo tak napríklad v prípade Michala Gabaja, na ktorého padlo v roku 1728 podozrenie

⁶³ LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: IURA EDITIO, 2002, s. 72–73, 81–84.

⁶⁴ ŠTENPIEN, E. (eds.) *Tripartitum*. Žilina: Eurokódex, 2008, s. 80.

⁶⁵ SEGEŠ, V. Sexuálne trestné činy a ich postih v stredovekej Bratislave v kontexte uhorského práva. In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2014, s. 110.

⁶⁶ *Praxis Criminalis. Corpus Iuris Hungarici. Tomus secundus*. Budae: Typis Regiae universitatis, 1779, s. 41–42.

⁶⁷ KITHONICH, J. *Directio methodica processus iudicarii iuris consuetudinarii inclity Regni Hungariae*. Leutschoviae: Typis Laurentii Breveri, 1650, s. 174–178.

z krádeže kobyly.⁶⁸ Aj pltník Andrej Ondrejčák bol nakoniec oslobodený. Pred súdom stál pre podozrenie z toho, že ukradol peniaze, čo mu boli zverené.⁶⁹

Niektorým zlodejom sa ušiel trest aj za to, že nič neukradli. Boli totiž prichytení priamo pri čine. Stalo sa tak aj v prípade Michala Fšenaka, ktorý sa vlámal „do domu a komorů“ Martina Vrabca v Palúdzke, kde chcel ukradnúť peniaze. Majiteľ domu sa však počas krádeže zobudil a zlodeja chytil. V tomto prípade je zaujímavé aj to, že Fšenakovi sa podarilo utiecť z väzenia, avšak neskôr ho znovu chytili. Za vlámanie, útek z väzenia, ale aj za to, že už aj v minulosti bol trestaný pre krádeže, ho stoličný súd odsúdil na 120 úderov palicou.⁷⁰

Zlodeji sa v mnohých prípadoch nedopúšťali len krádeží, a tak, keď sa dostali pred súd, boli súdení aj za iné skutky. Najčastejšie išlo o mravnostné prečiny, ako je napríklad cudzoložstvo. Juraja Majeríka v roku 1760 obvinili z krádeže jedného pluhu. Trest, 100 úderov korbáčom, bol tak udelený hlavne za cudzoložstvo, ktorého sa tiež dopustil.⁷¹ Okrem toho zlodeji tiež páchali rôzne urážky, výtržnosti alebo násilnosti. Šimon Herschl, ktorý kradol na trhu v Liptovskom Mikuláši, bol trestaný aj za to, že urážal zemana.⁷²

Osobitnou skupinou majetkovej kriminality sú svätokrádeže. Na vykrádanie kostolov a kaplniek, ako stavieb postavených na vysvätenej pôde, sa nazeralo prísnejšie, čomu zodpovedali aj tvrdšie tresty. Avšak záležalo aj na predmete, ktorý zlodej ukradol. Ak to bola monštrancia alebo kalich slúžiaci na uloženie sviatosti oltárnej, trestom bolo upálenie. Za krádež iných bohoslužobných predmetov sa trestalo sťatím alebo obesením. Pokiaľ si zlodej odniesol len svietniky, obrusy, či iné predmety bežnej potreby, mal sa skutok trestať ako normálna krádež.⁷³ Za svätokrádež bol v roku 1756 odsúdený aj Ignác Brean. Vykradol kostol v Chlebnici, Malatinej, Ludrovej, Liptovskej Lužnej a kaplnku v Sedliackej Dubovej. Medzi ukradnutými predmetmi sa nachá-

⁶⁸ ŠABY, f. I.Ž., k. 1121, 1728, fasc. I., n. 26., s. 206–209.

⁶⁹ ŠABY, f. I.Ž., k. 1125, 1750, fasc. V., n. 3.

⁷⁰ ŠABY, f. I.Ž., k. 1126, 1753, fasc. VI., n. 7.

⁷¹ ŠABY, f. I.Ž., k. 1127, 1760, fasc. VII., n. 16., s. 208–211.

⁷² ŠABY, f. I.Ž., k. 1130, 1771, fasc. X., n. 9.

⁷³ DUCHOŇOVÁ, D., DUCHOŇ, M. *Zločin v meste. Kriminalita a každodennosť v ranonovovekom Pezinku*. Bratislava: Pro Historia, 2014, s. 107.

dzali mosadzné, strieborné a pozlátené kalichy a misky „*welebnu Swatostú*“, peniaze a iné veci. Za svoje skutky si obvinený vypočul rozsudok smrti.⁷⁴ Z kostola v Palúdzke zloději v roku 1764 ukradli dva strieborné pozlátené kalichy a dve misky, spolu s kostolnou truhlicou, kde sa nachádzalo asi 12 zlatých.⁷⁵ Miernejšie bola posudzovaná krádež, ktorej sa dopustila Mária Slobodníková v roku 1773 v kostole v Liptovských Kľačanoch. Obvinená našla v škole kľúč, ktorým si kostol otvorila. Odtiaľto zobrala jeden ornát, tento rozpárala a dala istej Laučičke, aby ho predala. Spomínaná Laučička ju zároveň aj na krádež nahovorila. Mária Slobodníková bola nakoniec odsúdená na 80 úderov korbáčom.⁷⁶

Ako je z napísaného zjavné, krádeže boli veľkým problémom v Liptovskej stolici v 18. storočí. Najviac sa krádeží dopúšťali príslušníci najširšej vrstvy – poddaní roľníci. Väčšinou pôsobili len v jednej dedine, prípadne v jej blízkom okolí, kde vykrádali domy, komory, pivnice alebo sypárne. Aj keď sa v skúmanom období objavujú aj organizované skupiny zlodějov, najviac krádeží páchali jednotlivci. Kradli najmä potraviny, oblečenie, látky a peniaze, pričom sa tieto predmety snažili väčšinou predat'. V súvislosti s predajom kradnutých vecí sa objavuje skupina ľudí, ktorá so zlodějmi spolupracovala a kradnuté veci ukrývala, prípadne priamo kupovala. Zloději boli v drvivej väčšine potrestaní palicovaním alebo korbáčovaním. Väzenie ako trest, vyhnanie z územia stolice, či vypálenie znaku na čelo sa objavujú v menšej miere. Tresty smrti sa udeľovali len výnimočne. Stoličný súd sa pri procesoch najčastejšie opieral o zákonné články z *Tripartita*, *Praxis Criminalis* a *Directio methodica processus iudicariii iuris consuetudinarii incliyti Regni Hungariae*. Osobitnou skupinou krádeží boli svätokrádeže. Keďže v týchto prípadoch boli vykrádané miesta, spojené s výkonom náboženských obradov, tresty bývali prísnejšie.

⁷⁴ ŠABY, f. LŽ, k. 1126, 1756, fasc. VI., n. 23.

⁷⁵ ŠABY, f. LŽ, k. 1129, 1765, fasc. IX., n. 4.

⁷⁶ ŠABY, f. LŽ, k. 1130, 1773, fasc. X., n. 23.

REALIZÁCIA TRESTNOPRÁVNÝCH NORIEM PRI ARIZÁCII A VYVLASTŇOVANÍ ŽIDOVSKÉHO MAJETKU NA SLOVENSKU V ROKOCH 1939 – 1945¹

Peter Mičko

Formy antisemitizmu a negatívneho vnímania majoritnej slovenskej spoločnosti voči Židom majú svoje historické pozadie. Slovenský historik I. Kamenec vyčlenil tri roviny moderného antisemitizmu: 1./ tradičný náboženský antiju-daizmus (Židia ako vrahovia Krista), 2./ hospodársko-sociálny antisemitizmus (Židia ako vykorisťovatelia a príčina sociálnych problémov), 3./ nacionálny antisemitizmus (Židia ako nástroj maďarizácie).² Uvedené príčiny sa formovali v Uhorsku od 19. storočia a vzťahovali sa samozrejme na územie Slovenska, pretože protižidovské nálady pri ostatných národoch Uhorska mohli mať úplne iné východiská. Zaujímavý pohľad na korene slovenského antisemitizmu podáva aj Miroslav Szabó, ktorý vychádza pri analýze antisemitizmu na slovenskom území na prelome 19. a 20. storočia z nemeckého sociológa Klausa Holza, ktorý antisemitizmus nedelí na náboženský, rasový, či hospodársky, ale hovorí, že tento sociálny jav predstavuje autochtónnu ideológiu, resp. sémantiku, rámcovanú imaginárnou opozíciou voči Židom situovaným do pozície nositeľov protinárodných atribútov.³ Uvedené predpoklady a samotnú spoluúčasť Slovenskej republiky (1939 – 1945) na holokauste Židov samozrejme v danej dejinnej etape stimulovali aj ďalšie dva dôležité momenty, a to získanie si priazne nacistického Nemecka ako garanta slovenskej štátnosti a takisto majetkové záujmy vysokopostavených funkcionárov HSIŠ, ktorých ambíciou bolo získanie židovského majetku.

¹ Štúdia vyšla v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 2/0043/16 „Vzostup a pád hospodárskeho vývoja Slovenska 1942 – 1945“.

² HRUBON, A. Dve dejstvá tisícok tragédií: Deportácie Židov zo Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny (pokus o bilanciu). In: ŠMIGEL, M., TIŠLIAR, P. a kol. *Migračné procesy Slovenska (1918 – 1948)*. Banská Bystrica: Belianum, 2014, s. 250; KAMENEC, I. Reflexia holokaustu v slovenskej spoločnosti a literatúre. In: KAMENEC, I. *Spoločnosť, politika, historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí*. Bratislava, 2009, s. 61.

³ HRUBON, A. Dve dejstvá tisícok tragédií..., s. 251; SZABÓ, M. *Od slov k činom. Slovenské národné hnutie a antisemitizmus (1875 – 1922)*. Bratislava, 2014, s. 12–13.

Po prijatí mníchovského diktátu v septembri 1938 začína postupne do československej zahraničnej, ale aj vnútornej politiky čoraz výraznejšie zasahovať nacistické Nemecko. Nemecký tlak nemohol samozrejme obísť ani riešenie židovskej otázky. Čiastočné kroky v obmedzovaní občianskych a majetkových práv Židov sa začali realizovať už v období 2. Č-SR a vyvrcholili počas existencie 1. Slovenskej republiky.

V roku 1938 tvorila väčšina Židov na Slovensku strednú vrstvu a Židia mali dôležité postavenie v obchode, službách, finančníctve a slobodných povolaniach. Židovská otázka sa riešila nielen v politickej sfére, ale dôležitá bola aj hospodárska otázka. Na zasadnutí poradného zboru pre otázky hospodárske a finančné a predsedníctva finančnej rady pre Slovensko sa 9. novembra 1938 rokovalo o „riešení“ židovskej otázky v oblasti podnikania. Pri tomto rokovaní sa ešte prihliadalo na straty v hospodárskom živote a hovorilo sa o etapovitom a evolučnom riešení.⁴

Riešenie židovskej otázky a prvé diskriminačné opatrenia na území Slovenskej krajiny sa začali postupne realizovať už v roku 1938. Opatrenia súviseli s Viedenskou arbitrážou a vyhostením Židov na odstúpené územie⁵. Dňa 5. novembra 1938 boli prvostupňovým politickým úradom vydané nariadenia o vyhostení „Židov cudzích štátnych príslušníkov“, zaistení ich majetku a ďalej za účelom vyhostenia „Židov československých štátnych príslušníkov“ do ich domovských obcí. Vyhostovanie „Židov cudzích štátnych príslušníkov“ sa prevádzalo podľa § 10 zák. čl. V. z roku 1903 a zákona č. 52/1935. Ako prví mali byť vyst'ahovaní nemajetní Židia a židovská otázka sa mala riešiť tak, aby neboli poškodené hospodárske záujmy Slovenska.

Vo veci premiestňovania „Židov československých štátnych príslušníkov“ bývajúcich na Slovensku sa mali podľa zákona č. 300/1920, zákona č. 1925/1933 a zákona č. 131/1936, postupne do domovských obcí presťahovať iba nemajetní Židia, ktorí mali domovské právo na Podkarpatskej

⁴ HLAVINKA, J. Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938-1945. Bratislava: ÚPN, 2007, s. 55.

⁵ 4. novembra 1938 dostali všetky okresné úrady na Slovensku telefonogram, podľa ktorého mali úrady zadržať vo svojich obvodoch nemajetných židovských občanov a mali ich násilne vyviezť aj s rodinami najneskôr do 24. hodiny 4. novembra do hĺbky aspoň 20 km na odstúpené územie. Znenie rozkazu však bolo nejasné a protirečivé a tesne pred ukončením lehoty na vyst'ahovanie prišiel nový rozkaz, podľa ktorého sa vyst'ahovanie týkalo iba židovských osôb bez československej štátnej príslušnosti a bezdomovcov. KÁMENEC, I. *Po stopách tragédie*. Bratislava, 1991, s. 25.

Rusi.⁶ Na novej slovensko-maďarskej hranici vznikli dva sústred'ovacie tábory v Miloslavove a vo Veľkom Kýre, kde boli vysídlení Židia dočasne koncentrovaní.⁷ Do ukončenia vyst'ahovacej akcie si tak slovenské a maďarské úrady Židov doslova posúvali medzi sebou. Väčšia časť vysídlencom sa však napokon vrátila domov.⁸

Načrtnuté udalosti naznačovali, že postavenie Židov na Slovensku sa postupne čoraz viac oslabovalo a prijaté opatrenia voči židovskej komunite sa začali stupňovať. Riešenie židovskej otázky sa hneď od počiatku dostalo medzi dva protirečivé tlaky. Na jednej strane to boli domáce, otvorene profašistické sily, podporované z nemeckých oficiálnych miest, na druhej strane sa pociťoval silný tlak, ktorý na 2. Č-SR vyvíjali západné krajiny, v ktorých mal židovský kapitál silné pozície.⁹

K obchodným stykom so Západom sa viazal aj postoj vlády k „hospodárskej emigrácii“ židovského obyvateľstva. Česko-slovenskú vládu Rudolfa Berana ovplyvňovala požiadavka Veľkej Británie, aby pôžičku 10 mil. libier poskytnutú Č-SR použila na obnovu narušeného hospodárstva pod podmienkou, že nedôjde k rasovej diskriminácii židovského obyvateľstva. Už 13. januára 1939 došlo k podpisu dohody o transfere medzi česko-slovenským ministerstvom financií a Jewish Agency for Palestine, umožňujúcim emigráciu väčšieho počtu Židov z územia republiky. Vláda pri obmedzených devízových zásobách

⁶ Slovenský národný archív Bratislava (ďalej SNA BA), fond: Ministerstvo hospodárstva 1938-1945 (ďalej MH 1938-1945), šk. č. 1. Židovská otázka na Slovensku. 8. novembra 1938.

⁷ HETÉNYI, M. *Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945*. Nitra, 2008, s. 115.

⁸ S odstupom času sa paradoxne územie Maďarska stalo krátkodobým útočiskom pre slovenských Židov. Po začiatku transportov zo Slovenska 25. marca 1942, začali úteky Židov zo Slovenska do Maďarska. V Maďarsku už síce platili protizidovské zákony, ale k deportáciám maďarských židov ešte nedochádzalo. Pokiaľ ide o počet príslušníkov židovskej menšiny, ktorí v priebehu roka 1942 opustili územie Slovenska máme k dispozícii niekoľko údajov. Prednosta 14. Odd. MV Anton Vašek vo svojom liste z 25. júna 1942 uvádza ministrovi vnútra, že do Maďarska, alebo cudziny ušlo asi 10 000 Židov. Konkrétnejší počet uvádza v polovici augusta 1942 Dieter Wisliceny, ktorý hovorí o 7 až 8 tisícoch osôb. Najbližšie k reálnemu počtu Židov, ktorí v roku 1942 utiekli do Maďarska je číslo 5 až 6 tisíc. Po príchode nemeckej armády do Maďarska a následne po vypuknutí SNP na Slovensku a realizácii druhej vlny deportácií, sa možnosti bezpečného úkrytu pre Židov minimalizovali a hľadanie bezpečnejšej skrýše už záležalo predovšetkým na odvaha a obetavosti nežidovského obyvateľstva.

FIAMOVA, M. Ilegálne prechody židovského obyvateľstva cez slovensko-maďarskú hranicu v rokoch 1942–1944. In: *Jub Slovenska po Viedenskej arbitráži*. Bratislava: ÚPN, 2011, s. 167; NIŽŇANSKÝ, E. (ed.) *Holokaust na Slovensku* 6, dok. č. 339, s. 420.

⁹ KAMENEC, I. *Po stopách tragédie*. Bratislava, 1991, s. 33.

použila na transfer židovského majetku z územia štátu prostriedky z britskej pôžičky, podporovala „dobrovoľný“ odpredaj veľkých židovských majetkov a popri tom umožňovala Židom z hospodárskych a finančných kruhov vyst'ahovanie a vývoz časti kapitálu (do konca júla 1939 a zriadenia Ústredne pre židovské vyst'ahovalectvo opustilo Protektorát asi 12000 Židov).¹⁰

Udalosti pomaly naberali na intenzite a po vzniku Slovenského štátu sa začínajú čoraz výraznejšie obmedzovať majetkové práva Židov a postupne sa prijímajú diskriminačné zákony a vládne nariadenia.

Podstata protižidovských opatrení v hospodárskej oblasti na Slovensku spočívala v ovládnutí židovského majetku a jeho prevodu do rúk nežidov. Pri procese arizácie sa majetok prevádzal na árijcov. Medzi árijcov „patrili“ Slováci a nemecká menšina (samozrejme nemôžeme zabúdať na záujmy Nemecka pri získavaní dôležitých židovských podnikov). Za začiatok arizačného procesu podnikov sa považuje prijatie vládneho nariadenia o dôverníkoch a dočasných správcov v priemyselných, remeselných, obchodných podnikoch a iných majetkových podstatách č. 137/1939, ktorým získalo ministerstvo hospodárstva a okresné úrady oprávnenie menovať do podnikov s aspoň 50 zamestnancami alebo 500 tis. ročným obratom dôverníka alebo dočasného správcu. Vyšším stupňom kontroly bolo vyhlásenie dočasnej správy v podniku. Dôverník mal iba kontrolnú funkciu, dočasný správca však mohol za majiteľa podniku robiť všetky opatrenia, ba dokonca podnik reprezentovať pred úradmi.¹¹

Na nacistické želanie zariadil Úrad propagandy dokonca nasadenie dôverníkov do všetkých väčších priemyselných podnikov Slovenska,¹² aby bol režim informovaný o zmýšľaní najširších vrstiev.

Jedným z prvých protižidovských opatrení bolo realizovanie vládneho nariadenia č. 74/1939 z 25. apríla 1939 o vylúčení Židov z verejných služieb. Židia nesmeli byť viac zamestnancami štátu, jeho ustanovizní a verejnoprávných korporácií. Židia mali byť prepustení zo štátnych služieb k 1. januáru 1940.

10 GEBHART, J., KUKLÍK, J. *druhá republika 1938-1939 (Snár demokracie a totality v politickém, spoločenském a kulturním životě)*. Praha: Paseka, 2004, s. 168–169.

11 HLAVINKA, J. *Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938-1945*. Bratislava: ÚPN, 2007, s. 59.

12 Protokol o porade poradcov s Tukom 25. 6. 1942.

Medzi prvými boli prepustení pracovníci v úradoch, verejní notári a zamestnanci notariátov.¹³

Nastolenú politiku potvrdzuje aj prijímanie arizačných protižidovských zákonov a vládnych nariadení z roku 1939 a z prvej polovice roka 1940. Postupne boli prijímané vládne nariadenie a zákony: č. 40/1939 o mimoriadnych zásahoch do živnostenských oprávnení vykonávať hostinskú a výčapnícku činnosť, č. 169/1939 o revízií živnostenských oprávnení, február 1940 prijatý zákon č. 46/1940 o slovenskej pozemkovej reforme, ktoré obmedzovali ľudské a majetkové práva židovskej komunity.¹⁴

Počas prvého roku existencie 1. Slovenskej republiky sa arizácia uskutočnila v pomerne malom rozsahu, zväčša na princípe dobrovoľnosti. „Dobrovoľná arizácia“ bola založená na overenej zmluve pred verejným notárom medzi židovským majiteľom a nežidovským partnerom o spoločnom vlastníctve a vedení podniku, pričom podmienkou bolo, aby sa nežidovský spoločník zúčastňoval na podniku najmenej s 51% kapitálu.¹⁵

Už tzv. prvý arizačný zákon č. 113 z apríla 1940 umožňoval získanie židovského podniku vstupom „árijského spoluvlastníka“, prípadne vytvorenie spoločného podniku so židovským majiteľom.¹⁶ Samotný arizačný zákon posilňovali aj k nemu vydané inštrukcie... *„Ako je známe arizačným zákonom má byť dosiahnuté tobo, aby hospodársky život slovenský bol zbavený podľa možnosti čím viac a to postupne židovského vplyvu a aby sa do hospodárskeho života zapojil v čím väčšom*

¹³ HLAVINKA, J. Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938-1945. Bratislava: ÚPN, 2007, s. 47.

¹⁴ Otázku pracovného zaradenia Židov riešila slovenská vláda postupne aj zriadením pracovných táborov, ktoré začali vznikáť na území Slovenska. Situáciu v pracovných strediskách približuje správa Ústredne židov, Ústrednému hospodárskemu úradu za mesiac september 1941:

„V tomto mesiaci počet povolených pracovných stredísk nebol zvýšený, lebo niektoré pracovné strediská boli Ministerstvom vnútra – Ústredným úradom práce zrušené a nové boli povolené len v malom počte. Ale následkom značného rozšírenia veľkých pracovných stredísk (Šúr, Dymburk, Jalná) došlo predsa k zvýšeniu počtu židovských robotníkov pracujúcich v pracovných strediskách. Ku koncu mesiaca pracuje v 80 riadnych pracovných strediskách dovedna 5440 židovských robotníkov. Okrem toho pracuje v asi 65 dočasných okresných pracovných strediskách okolo 1500 židovských robotníkov. Pred vybavením je u Ústredného úradu práce 175 návrhov na zriadenie pracovných stredísk pre dovedna 3128 židovských robotníkov.“ NIŽŇANSKÝ E., BAKA I., KAMENEC, I. *Holokaust na Slovensku 5. (Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938-1945)*. Bratislava, 2004, s. 116.

¹⁵ KAMENEC, I. *Po stopách tragédie*. Bratislava, 1991, s. 57.

¹⁶ HALLON, E. *Zdôvodnenie reštitučných nárokov dedičov majetku Leopolda Lichtensteina, Vojtecha Lichtensteina a Mórica Lichtensteina*. Rukopis s. 1.

*rozsbahu živel slovenský a vôbec árijský.*¹⁷ Zákon zaviedol do slovenského práva pojem židovský podnik a v najdôležitejšom nariadení dával právomoc župným úradom a ministerstvu hospodárstva „*podľa voľnej úvahy s konečnou platnosťou rozhodnúť, či a za akých podmienok má byť podnik likvidovaný alebo arizovaný*“.¹⁸

Arizačný zákon myslel aj na možnosti splnenia uvedených požiadaviek. Boli to konkrétne tri ustanovenia: 1.) likvidácia židovských podnikov, 2.) nútená arizácia tzv. *veľká arizácia* na 100%, 3.) dobrovoľná arizácia, do ktorej sa zahŕňala aj tzv. *malá arizácia* – získanie 51% židovského závodu.¹⁹ Vlastné arizačné

17 Štátny archív Banská Bystrica - pobočka Rimavská Sobota (ďalej ŠA BB – p. RS), f. Obvodný notársky úrad Klenovec, č. j. 3450/1940, šk. č. 58.

18 HLAVINKA, J. *Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938-1945*. Bratislava: ÚPN, 2007, s. 62.

19 ŠA BB – p. RS, f. Obvodný notársky úrad Klenovec, č. j. 3450/1940, šk. č. 58. Arizácia židovských podnikov.

Prípady tzv. malej arizácie tj. vytvorenie podniku medzi dovtedajším podnikateľom Židom a „árijom“ sa vykonávali v dvoch prípadoch: 1./ veľké podniky, pri ktorých sa nenašiel záujemca s dostatkom finančných prostriedkov, aby takýto podnik prevzal; 2./ v prípade, že prítomnosť dovtedajšieho majiteľa Žida bola pre podnik potrebná.

Uvedený druhý bod sa využil aj v prípade arizácie drevárskeho podniku Lichtenstein a Wilček zo Štubnianskych (Turčianskych) Teplíc.

Uvedenú možnosť „dobrovoľnej“ arizácie podniku sa rozhodol využiť Leopold Lichtenstein so synmi Vojtechom a Móricom. Podľa uvedeného zákona navrhli Tatra banka, s ktorou už spolupracovali 20 rokov, vytvorenie spoločného podniku. U Tatra banky používala firma aj rámcový úver 7030000 ks. K vzájomnej dohode následne došlo 15. októbra 1940. Po arizácii pôsobil podnik pod novým názvom Slovenský drevársky priemysel, úč. spol. s kapitálom 2, 132 mil. Ks. O veľkom záujme Tatra banky arizovať drevársku firmu svedčí korešpondencia vedúceho priemyselného oddelenia P. Hasička, ktorý navrhoval zmenu firmy na akciovú spoločnosť, pričom sa mal využiť bezcenný tzv. akciový plášť staršieho koncernového podniku Tatra banky Dunkenových závodov v Bratislave, ktorý zbankrotoval v 20. rokoch. Transakciu medzi Tatra bankou a Lichtensteinovcami predchádzala aj dôkladná revízia podniku, po ktorej sa čistý majetok vyčíslil na 13, 3 mil. Ks. Z čistého majetku si Tatra banka ešte odpočítala dohodnutú zľavu vo výške 7 mil. Ks. Konečná suma, ktorú mala banka zaplatiť Leopoldovi Lichtensteinovi predstavovala 30 tis. \$ (3, 6 mil. Ks) a zostávajúca časť 2, 5 mil. Ks. Uvedenú transakciu v novembri 1940 schválil Ústredný hospodársky úrad. Podľa vládneho nariadenia č. 243/1940 z 28. septembra 1940 musel byť za povolenie každej transakcie týkajúcej sa zmeny vlastníctva židovského majetku vyrubený poplatok 10% - 20% z ceny majetku v prospech Fondu pre podporu vysťahovalectva Židov. V prípade drevárskeho podniku Lichtensteinovcov išlo o poplatok vo výške 15% v sume takmer 921 tis. Ks. Protizidovské legislatívne opatrenie zároveň podľa § 26 zákona o pozemkovej reforme nariaďovali 10% arizačný poplatok týkajúci sa pozemkového vlastníctva Židov určený do Fondu pre pozemkovú reformu. V prípade predaja nehnuteľnosti firmy Lichtenstein a Wilček spoločnosti Slovenský drevársky priemysel, úč. spol. predstavoval poplatok 291 tis. Ks. V novej spoločnosti Slovenský drevársky priemysel, úč. spol., ktorá prevzala aktíva aj pasíva firmy Lichtenstein a Wilček predstavoval podiel Tatra banky 60% a 40% zostalo pôvodným majiteľom. HALLON, P. *Závodnenie reštitučných nárokov dedičov majetku Leopolda Lichtensteina, Vojtecha Lichtensteina a Mórica Lichtensteina*. ... s. 1-5; HALLON, P. Expanzia slovenského finančného kapitálu v účastinných podnikoch v rokoch 1939-1944. In: *Historický časopis*, roč. 48, č. 1, 2000, s. 88; SNA BA, f. Tatrabanka – koncernové podniky, šk. č. 312, inv. č. 436.

prevody sa realizovali prostredníctvom župných úradov, ktoré odňali židovskému majiteľovi živnostenské povolenie a po dohode s Obchodnou a priemyselnou komorou rozhodli, či sa má podnik likvidovať alebo arizovať. Počas trojmesačnej platnosti arizačného zákona sa na jeho základe, podľa neúplných údajov, zlikvidovalo 229 židovských podnikov, z čoho bolo 50 podnikov arizovaných.²⁰

Protižidovské opatrenia sa teda presadzovali pomocou vládnych nariadení a zákonov. Podľa vládneho nariadenia č. 243/1940 musel byť za povolenie každej transakcie týkajúcej sa zmeny vlastníctva židovského majetku vystavený poplatok 10 % až 20 % z ceny majetku v prospech Fondu pre podporu vystaňovalecťva Židov. Fond neskôr slúžil na financovanie deportácií židovského obyvateľstva do vyhladzovacích táborov. Podobný 10%-ný poplatok z pozemkového vlastníctva Židov do Fondu pre pozemkovú reformu nariaďoval § 26 zákona o pozemkovej reforme.²¹

Nový zákon o pozemkovej reforme, prijatý 22. februára 1940 pod číslom 46, dával štátu právo na výkup poľnohospodárskych nehnuteľností od vlastníkov s hospodárstvami nad 50 ha, ale iba s ich súhlasom. Nútený výkup bol možný v prípade hospodárstiev v majetku Židov a pri dlhodobo neobrábanej pôde. Poľnohospodárske nehnuteľnosti mohol štát núteno vykúpiť alebo dokonca vyvlastniť aj od politických predstaviteľov bývalej ČSR, ktorí údajne získali pôdu neoprávnene, najmä formou zvyškových veľkostatkov. Zákon osobitne formuloval možnosť núteného výkupu hospodárstiev cudzincov, čiže maďarských štátnych príslušníkov.

Ponúkaná výmera v skutočnosti predstavovala iba približný odhad možností výkupu. Ministerstvo hospodárstva malo presne vyčíslenú len rozlohu pozemkového vlastníctva Židov podľa núteného súpisu z leta 1939. Rozloha dosahovala 44,4 tis. ha poľnohospodárskej a 57 tis. ha lesnej pôdy.²²

Z predpokladanej výmery pôdy pre pozemkovú reformu, ale postupne vypadávali jednotlivé zložky, vytypované na parceláciu a výkup. Nútené vykupovanie pozemkov maďarských štátnych príslušníkov by okamžite vyvolalo

²⁰ KAMENEC, I. *Po stopách tragédie*. Bratislava, 1991, s. 69.

²¹ HALLON, E. *Zdůvodnění reštitučních nároků dědičův majetku Leopolda Lichtenšteina, Vojtěcha Lichtenšteina a Měřice Lichtenšteina...*, s. 5.

²² CAMBEL, S. *Slovenská dedina (1938 – 1944)*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1996, s. 36, 47.

útoky proti vlastníctvu slovenských roľníkov v Maďarsku. Z pôdy cudzincov sa preto podarilo vykúpiť len približne 42 tis. ha, pričom hlavný podiel na uvedenej ploche mali pozemky protektorátnych občanov. Vykúpenú pôdu následne spravoval štát, zatiaľ čo na parceláciu drobným roľníkom uvoľnili len okolo tisíc ha. Dobrovoľný odpredaj pozemkového vlastníctva árijských veľkostatkárov záujemcom v rámci reformy uviazol na mŕtvom bode pre nezáujem majiteľov. Nádeje roľníkov sklamlala i revízia prvej pozemkovej reformy. Zasiahla iba majetky 30 čelných predstaviteľov medzivojnovej ČSR, napríklad I. Dérera, J. Slávika a I. Markoviča. Na základe rozhodnutia osobitnej komisie boli ich veľkostatky skonfiškované štátom, ktorý si ich ponechal v držbe.²³

Pozemková reforma sa tak v konečnom dôsledku zúžila na pôdu židovských vlastníkov. Prvým zákonným nariadením zasahujúcim do vlastníctva pôdy Židov, bolo nariadenie z júna 1939, ktoré určovalo spôsob súpisu poľnohospodárskych nehnuteľností vo vlastníctve Židov. Následné vládne nariadenie č. 197/1939 rozšírilo predchádzajúce nariadenie o 10% poplatok, ktorý sa mal odvieť v prospech fondu na úpravu pozemkovej držby.²⁴

Roľníci mohli pôdu od židovských vlastníkov získať núteným výkupom prostredníctvom štátu alebo za súhlasu Štátneho pozemkového úradu aj dobrovoľným predajom od židovských vlastníkov, ktorí vzorne hospodárili a plnili požiadavky vládnej moci. Podobne ako iné oblasti ekonomiky však aj sféru poľnohospodárstva zasiahla po júli 1940 radikalizácia proti-židovských opatrení. Pod jej vplyvom a taktiež na základe splnomocnenia vlády, ktorá mala počas jedného roka vylúčiť Židov z hospodárskeho života, nadobudla pozemková reforma vo vzťahu k pôdnemu vlastníctvu Židov jednoznačne povahu arizácie. Vládnym nariadením č. 93 z mája 1941 boli poľnohospodárske nehnuteľnosti Židov poštátnené, čím zanikal nárok majiteľov na peňažnú náhradu za parcelovanú pôdu. Platby roľníkov za prídely pozemkov následne preberal štát vo svoj prospech a schvaľovanie prídellov získalo podobný charakter ako arizácia v podnikovej sfére.

23 BAUCH, V. *Poľnohospodárstvo za slovenského štátu*. Bratislava: 1958, s. 28 – 38; HALLON, L., SABOL, M. Zlaté roky hospodárskeho vývoja Slovenskej republiky 1940 – 1943. In: *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania*. (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII). Bratislava: ÚPN, 2009, s. 412.

24 CAMBEL, S. *Slovenská dedina...*, s. 47.

Podľa údajov o povojnových reštitúciách vlastníctva Židov a politických odporcov štát poskytol na parceláciu a predaj celkom 45,4 tis. ha židovskej a konfiškovanej pôdy. Na jej delení participovalo asi 22,5 tis. roľníkov, veľkostatkárov a iných záujemcov.²⁵

Situácia na Slovensku sa postupne radikalizovala a po rokovaníach v Salzburgu si svoje pozície v štáte posilnili radikálni predstavitelia HSLS, ktorí presadzovali riešenie židovskej otázky podľa nemeckého vzoru.

Opatrením umožňujúcim riešenie „židovskej otázky“ v kompetencii vlády SR bol ústavný zákon Snemu Slovenskej republiky zo septembra 1940. Zákon č. 210/1940 splnomocňoval slovenskú vládu riešiť arizáciu židovského majetku bez účasti snemu.²⁶

Nariadenie č. 203/1940 umožnilo na jeseň 1940 uskutočniť aj nacistami toľko požadovaný súpis židovského majetku, ktorý ho ohodnotil na sumu 3,2 mld. Ks (resp. 4,2 mld.) z celkového národného majetku SR 7 mld. Židovský majetok tak predstavoval vyše 45% podiel, resp. 55% podiel.²⁷

Následne vyšiel v novembri 1940 tzv. druhý arizačný zákon č. 303 – nariadenie o židovských podnikoch, ktorý už v praxi nepočítal ani s „dobrovoľnou arizáciou“ na podklade spoluvlastníctva „arijcov“ a Židov. Prevod majetku mohol byť 100%, alebo čiastočný, kde židovskému pôvodnému majiteľovi mohla byť ponechaná najviac 49% účasť na majetku a zisku podniku. Pôvodný židovský majiteľ však už nemohol o ničom rozhodovať a jeho

²⁵ HALLON, E., SABOL, M. Zlaté roky hospodárskeho vývoja Slovenskej republiky 1940 – 1943..., s. 414.

²⁶ Slovenský zákonník 210/1940; SUŠKO, L. *Formy ovládania Slovenska naciizmom (1939-1945)*. Bratislava, 1976, Archív Múzea SNP BB, f. 12 – L. Suško, č. : S 62 / 78.

²⁷ Nedatované súhrnné hlásenie SD /Pamer/ Judenfrage in der Slowakei /september 1943/ - udáva 4, 288 mld. Ks zo 7 mld., čiže vyše 55% podiel. SUŠKO, L. *Formy ovládania Slovenska naciizmom (1939-1945)*. Bratislava, 1976, Archív Múzea SNP BB, f. 12 – L. Suško, č. : S 62/78.

účasť v podniku bola čisto formálna.²⁸ Nariadenie č. 303/1940 vo svojom § 21 stanovovalo, že základom prevodného poplatku a dane z obratu je hodnota, určená Ústredným hospodárskym úradom.²⁹

Celý vývoj smeroval k totálnemu vyvlastneniu majetku židovskej komunity štátom a následnému predaju arizátorom. Formovanie sústavy protižidovských legislatívnych opatrení kulminovalo v septembri 1941, keď bolo prijaté vládne nariadenie č. 198 z 9. septembra 1941, známe ako „Židovský kódex“, ktoré sumarizovalo a rozširovalo prakticky všetky dovtedajšie protižidovské a menovite arizačné opatrenia. Deviateho septembra vláda zároveň prijala nariadenie č. 199 o mimoriadnej dávke zo židovského majetku vo výške 20%. Na úhradu mimoriadnej 20% dávky sa mala zaistiť väčšina židovských hodnôt povinne uložených na viazaných účtoch a v nútených depozitoch peňažných ústavov. Celý zložitý proces vyberania mimoriadnej židovskej dávky bolo treba ukončiť do 31. júla 1942.³⁰

Na prípravu a organizáciu arizácie židovského majetku dozeral Ústredný hospodársky úrad (ÚHU), zriadený v septembri 1940. Predchodcom ÚHU bola Hospodárska úradovňa predsedníctva vlády, ktorú viedol Augustín Morávek. Táto inštitúcia vytvorená premiérom V. Tukom 31. januára 1940, ešte nedisponovala priam neobmedzenými kompetenciami, ktoré prináležali ÚHU pri riešení tzv. židovskej otázky.

²⁸ Radikalizácia arizačného zákona sa dotkla aj vyššie spomínaného podniku Lichtenstein a Wilček a na jeho príklade môžeme poukázať na priebeh arizačného procesu aj po prijatí tzv. druhého arizačného zákona. Pôvodné plány o spoločnom podniku Tatra banky a židovského spolumajiteľa sa nenaplnili a celý proces smeroval k úplnému vyvlastneniu židovského majetku. Prísne protižidovské opatrenia sa snažili Lichtensteinovci znížiť predajom zvyšných 40% akcií Tatra banke. S finančnou inštitúciou uzatvorili 16. júla 1942 aj dohodu o odpredaji účastín. Dohodu o odpredaji ešte musel schváliť Ústredný hospodársky úrad a ministerstvo financií. Predložená dohoda o odpredaji bola 31. júla 1942 schválená, ale obsahovala zásadné zmeny. Cena účastín zostala na pôvodnej nominálnej hodnote 800 tis. Ks namiesto dohodnutých 500 tis., z ktorých 20% arizačný poplatok predstavoval sumu 160 tis. Ks. Zostávajúcich 640 tis. Ks. bolo zároveň poukázaných Ústrednej štátnej pokladnici. Pôvodný plán uhradenia ceny akcií prevodom na viazaný účet Leopolda Lichtensteina v sume 100 tis. Ks a na doplnenie kaucie V. Lichtensteina a M. Lichtensteina v sume 200 tis. Ks sa tak po zásahoch ÚHU a ministerstva financií neuskutočnil. HALLON, E. *Zdôvodnenie reštitučných nárokov dedičov majetku Leopolda Lichtensteina, Vojtecha Lichtensteina a Mária Lichtensteina...*, s. 6, 7; SNA BA, f. Tatrabanka – koncernové podniky, šk. č. 312, inv. č. 436.

²⁹ SNA BA, f. Úrad predsedníctva vlády 1939-1945, Inv. č. 66, šk. č. 36. Prevádzanie § 21 nar. č. 303/1940.

³⁰ HALLON, E. *Zdôvodnenie reštitučných nárokov dedičov majetku Leopolda Lichtensteina, Vojtecha Lichtensteina a Mária Lichtensteina...*, s. 6.

Na čele ÚHU, ktorý bol dozorujúcou, odvolacou a kontrolnou inštanciou pri arizácii stál A. Morávek. Jeho činnosť však bola ťažkopádna a často sa prejavovala neznalosťou pomerov v konkrétnych podnikoch.³¹ Nepružnosť ÚHU sa prezentovala hlavne pri uskutočňovaní revízie nad dočasnými správcami pri ustálení likvidačnej hodnoty podniku. Predseda ÚHU A. Morávek navrhoval ako spôsob vyriešenia tohto problému, zriadenie Slovenskej revíznej a dôverníckej spoločnosti, čo sa uskutočnilo 30. septembra 1940.³² Valné zhromaždenie spoločnosti však bolo zvolané až v januári 1941 a s činnosťou začala v máji 1941. Uvedené skutočnosti a priet'ahy pri stanovení likvidačnej hodnoty arizovaných podnikov sa snažil A. Morávek vysvetliť listom aj predsedovi vlády V. Tukovi 17. júna 1941. Argumentoval, že táto neschopnosť a pomalá arizácia je na „škodu celého slovenského hospodárstva.“

V snahe ÚHU o rýchle riešenie otázky židovského majetku sa často stávalo, že likvidačné hodnoty jednotlivých podnikov sa podhodnocovali a v absolútnej väčšine prípadov boli prevedené na arizátorov bez určenia ich likvidačnej hodnoty. Sumu, ktorú mal arizátor za podnik zaplatiť, tak určovala Slovenská revízna a dôvernická spoločnosť aj s niekoľkoročným oneskorením.

K 1. júlu 1942 bola určená likvidačná hodnota len v 288 prípadoch arizovaných podnikov. Do septembra 1943 sa podarilo stanoviť likvidačnú hodnotu v 834 podnikoch a do júla 1944 v 1300 podnikoch. Z uvedených údajov vyplýva, že v 700 podnikoch sa likvidačná hodnota nikdy neurčila.³³

Aj napriek nekompetentnosti a chaotickému vedeniu v ÚHU bola väčšina židovských podnikov arizovaná alebo zlikvidovaná do konca roka 1941. Počas roka 1941 bolo z celkového počtu 12 300 podnikov zlikvidovaných 10 000 a zvyšok bol arizovaný. Proces arizácie tak pripravil o stabilný finančný príjem asi 65 tisíc Židov z 89 000 komunity. Židia sa tak na Slovensku v druhej polovici roka 1941 stali sociálne slabou skupinou, ktorej práva ešte obmedzil „Židovský kódex“ zo septembra 1941. Prakticky sa ukončením arizačného procesu pripravilo o sociálne istoty 16 tisíc rodín z celkového počtu

³¹ SNA BA, f. Úrad predsedníctva vlády 1939-1945, Inv. č. 66, šk. č. 8.

³² SNA BA, f. Úrad predsedníctva vlády 1939-1945, Inv. č. 66, šk. č. 36. Ústredný hospodársky úrad 17. júna 1941.

³³ KAMENEC, I. *Po stopách tragédie*. Bratislava, 1991, s. 212.

22 tisíc židovských domácností. Postupne sa tak na Slovensku spúšťal proces, ktorý vyústil v roku 1942 do deportácií židovského obyvateľstva z územia Slovenska a následne sa naplnili plány, s ktorými na Slovensko prišiel nemecký poradca na riešenie židovskej otázky Dieter Wisliceny. Nemecký beráter po svojom príchode totiž vyhlásil: „*Pozhabám na Slovensku 90 000 ľudí príjmu a majetku a vznikne z toho židovský problém, ktorý bude možno riešiť iba vysťahovaním.*“³⁴

V marci 1942 teda opustil územie Slovenska prvý transport s mladými židovskými dievčatami, ktoré do októbra nasledovali aj ďalšie transporty. V prvej vlne deportácií bolo z územia Slovenska vyvezených do vyhladzovacích táborov viac ako 57 tisíc Židov. Po zastavení transportov v októbri 1942 došlo o necelá dva roky k druhej vlne deportácií, ktoré si vyžiadali ďalších 13 tisíc odtransportovaných, alebo zavraždených Židov. Z uvedeného počtu prežilo hrôzy táborov smrti iba niekoľko sto osôb.

³⁴ HRUBOŇ, A. Dve dejstvá tisícok tragédií...s. 256; MIČEV, S., ČEMANOVÁ, M. *Osudy rusovo prenasledovaných na Slovensku v rokoch 1939 – 1945*. Banská Bystrica, 2012, s. 13.

RABOVANIE MAJETKU NA SLOVENSKU V OBDOBÍ NEMECKEJ OKUPÁCIE (SEPTEMBER 1944 – APRÍL 1945) A JEHO PRÁVNE POSTIHY

Anton Hruboň

Až do leta 1944 bola druhá svetová vojna pre slovenskú spoločnosť konfliktom, o ktorom sa dozvedala z väčšej časti iba sprostredkovaně. Po stránke objektivity nespôľahlivé a nevyvážené informačné kanály ľudáckeho režimu, ani rozprávania navrátiťších sa slovenských vojakov, zúčastnených na vojne proti Poľsku a Sovietskemu zväzu, nemohli obyvateľom vtedajšej Slovenskej republiky plasticky priblížiť krutú realitu na fronte.

Od júna 1944 sa to však na Slovensko začalo valiť. Bombardovanie rafinérie Apollo v Bratislave, excesy niektorých partizánskych skupín voči civilistom a najmä boje a drancovanie krajiny po nemeckej okupácii krajiny dňa 29. augusta 1944 boli neklamným znakom toho, že bezprostredná vojnová skúsenosť ju neminie. Satelitný vzťah Slovenskej republiky k Nemeckej ríši nadobudol novú kvalitu, ktorú charakterizovalo úplné podriadenie slovenskej politiky a hospodárstva nemeckým vojnovým záujmom. Ak štát dokázal do vypuknutia Povstania vcelku efektívne vzdorovať nemeckým úsiliam o exploatáciu Slovenska, po septembri 1944 sa situácia dramaticky zmenila.

Územie Slovenskej republiky sa napriek bagatelizujúcim rečiam veliteľů okupačných vojsk SS-Obergruppenführera Gottloba Bergera¹ fakticky zmenilo na frontové pásmo. Jej prezident Jozef Tiso ako vrchný predstaviteľ štátu oficiálne požiadal Nemecko o vojenský zásah so zámerom potlačiť aktivity partizánov, ktorí v letných mesiacoch roku 1944 rozvírovali stabilizované

¹ G. Berger podcenil rozsah povstania na Slovensku a dušoval sa, že pôjde o rýchlu „polícajnú akciu“, ktorá potrvá maximálne štyri dni. STANISLAV, J. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In: PEKNÍK, M. (ed.) *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava: Ústav politických vied SAV – VEDA, 2009, s. 49. Povstalecká defenzíva napokon vydržala vzdorovať okupačným silám temer dva mesiace.

bezpečnostné pomery. Pôsobenie cudzej (i keď podľa *Schutzvertrag*² spriateľenej) armády na Slovensku nastoľovalo celý rad politických, hospodárskych a právnych problémov. Jednou z hlavných otázok bola otázka vymedzenia právomocí nemeckých síl vo vzťahu k domácim ozbrojeným zložkám, civilnému obyvateľstvu, ale aj v oblasti hospodárskej politiky.

Nemecký vojenský zásah pôvodne namierený proti silnejúcemu partizánskemu hnutiu, ale od 29. augusta 1944 prioritne proti časti slovenskej armády, ktorá vypovedala poslušnosť Tisovej garnitúre a v dôsledku nemeckej okupácie vyvolala povstanie celonárodného rozsahu³, prirodzene nebol zadarmo. Ku koncu júna 1944 činil dlh Nemecka voči spojeneckým, spriateľným, neutrálnym a obsadeným krajinám súhrnne bezmála 29 miliárd ríšskych mariek. V tom čase už Berlín nemohol pomýšľať na hospodársku exploataciu Sovietskeho zväzu, ktorou chcel aspoň formálne uhrádzať svoj zahraničný dlh. Direktórium Ríšskej banky sa usilovalo presunúť túto ťarchu na zahraničných veriteľov formou zálohových platieb a udržať tak „nenarušenú platobnú vôľu“ okupovaných štátov.⁴

Takto formulovaná koncepcia násilného ovládania iba potvrdzovala dlhodobý zámer Nemecka krajiny strednej, východnej a južnej Európy ekonomicky vysať.⁵ Slovenská vláda sa zaviazala pobyt nemeckých vojsk na Slovensku finančne pokrývať v plnej výške, čo spečatila bilaterálnou dohodou z 9. októbra 1944 s retrospektívnou platnosťou od 1. septembra toho istého roku.⁶ Jednotlivé body *dobody o zásobovaní jednotiek nemeckej bran-*

² *Schutzvertrag* – zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom z 18., resp. 23. marca 1939, ktorá slovenskú vládu viazala viesť svoju politiku v úzkej zhode so záujmami Ríše. Táto zmluva bola v rokoch 1939 – 1945 základným dokumentom, vymedzujúcim limitovanú suverenitu Slovenského štátu (Slovenskej republiky).

³ Slovenské národné povstanie síce teritoriálne nezasiahlo územie celej vtedajšej Slovenskej republiky, no celonárodné bolo nesporne svojím rozsahom a dopadom. Jeho vypuknutie a dvojmesačné trvanie otriasli spoločnosťou a integritou ľudáckeho režimu tak silno, že sa už z toho nedokázal spamätať.

⁴ ALY, G. *Hitlerův národní stát. Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo, 2007, s. 80–81.

⁵ KLEMANN, H. A. M. *Occupied economies: an economic history of Nazi-occupied Europe, 1939-1945*. London: Berg, 2012, s. 53.

⁶ MIČKO, P., CHLADNÁ, Z. Hospodárska situácia Slovenska v rokoch 1944–1945. In: ŠMIGEL, M., MIČKO, P., SYRNÝ, M. (eds.) *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov V. (Slovenská republika medzi Povstaním a zánikom 1944-1945)*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu FHV UMB – Katedra histórie FHV UMB – Štátna vedecká knižnica, 2006, s. 150.

nej moci na Slovensku (*Militärvertrag*) likvidovali posledné zvyšky samostatnej hospodárskej politiky Slovenska, určovali kompetencie nemeckej armády vo vzťahu k manipulovaniu s erárnym a súkromným majetkom, s ktorým Nemci prišli počas bojových operácií do styku, a tým pádom nepriamo špecifikovali hranicu medzi úradným oprávnením zaberania majetku (rekvirovaním) a medzi zjavom, vyskytujúcim sa v temer každom vojenskom konflikte – rabovaním.

S rabovaním mala časť staršej generácie osobnú skúsenosť. Na konci prvej svetovej vojny a v prvých týždňoch po nej došlo na mnohých miestach Slovenska k otvoreným rabovačkám štátneho i súkromného majetku. Vojna a s ňou spojený stav chaosu a právnej anarchie opäť utvorili vhodné podmienky pre zopakovanie prevratových udalostí. Vychádzajúc z encyklopedickej definície termínu *rabovačka* znamenajúceho lúpenie, drancovanie, plienenie, hromadné rozkrádanie, bola táto činnosť s negatívnou konotáciou súčasťou nasadenia všetkých bojujúcich zložiek, tak na strane okupačných a proľudáckych síl, ako aj na strane odboja a vojsk antifašistickej koalície. Je zaujímavé spomenúť, že samotné bojové operácie poškodili iba niektoré podniky (pivovar, nábytkársky podnik Tatra a textilný podnik Slovenka v Turčianskom Sv. Martine, papieren v Ružomberku, továreň na modrotlač v Banskej Bystrici), no zlegalizované či násilné zaberanie komodít z jednotlivých závodov a v konečnom dôsledku i domácností obyvateľstva tvorilo omnoho väčšiu časť vojnových škôd.⁷

Obdobie finálnej fázy hospodárskej exploatácie Slovenska Nemeckom bolo charakteristické prelínaním pro forma kúpy tovarov na základe vystavovaných poukážok, plne refundovaných slovenskou vládou a ich zabavovaním bez vystavenia akéhokoľvek dokladu, čo malo z hľadiska platnej legislatívy charakter krádeže, pravda, právne častokrát nevyžiteľnej. Neschopnosť uhrádzať tieto náklady hotovosťne muselo Ministerstvo financií riešiť emisiou nových bankoviek, v dôsledku čoho nastala hyperinflácia slovenskej meny.⁸ Paralelne s tým vzrástol vnútorný dlh v krajine z 32 mil. korún

7 HALLON, E., SABOL, M., FALISOVÁ, A. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948 (hospodárstvo, infraštruktúra, zdravotníctvo)*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011, s. 26.

8 HALLON, E. *Hospodárstvo Slovenska v rokoch 1939-1945*. In: HRADSKÁ, K., KAMENEC, I. a kol. *Slovenská republika 1939-1945*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 292.

slovenských (Ks) v roku 1939 na 14,432 mld. Ks v marci 1945 a výsledná hodnota neuhradenej clearingovej špičky v platobnom styku medzi Slovenskom a Nemeckom stúpila do marca 1945 na 7,077 mld. Ks.⁹ Tieto hodnoty znehodnocovali bilančne celkovo pozitívny prínos vojnovnej konjunktúry k hospodárskemu rozvoju samostatného Slovenska.¹⁰

Prax rešpektovania improvizovane zavedenej obchodnej legislatívy, ktorá určovala presné podmienky preplácania odpisov potvrdeniek od nemeckých vojenských jednotiek (museli obsahovať označenie jednotky, meno a adresu obchodníka/živnostníka, dátum, predmet a celkovú výšku nákupu),¹¹ sa líšila nielen od regiónu k regiónu, ale od jednotky k jednotke. V niektorých oblastiach Slovenska platila úmera: čím bližšie bol front k hranici obce či mesta, tým menšia bola ochota Nemcov za dodané komodity platiť.¹² Protesty slovenskej strany proti porušovaniu zmluvy boli zväčša márne. V protirečení s *Militärvertrag* začali Nemci napríklad v regióne severoslovenskej Oravy zavádzať ako platidlo ríšsku marku¹³ a od poštovej správy zhabávať telefonicke a telegrafické prístroje.¹⁴ Hoci takéto konanie v rozpore s legislatívou a nariadením veliteľa okupačných síl SS-Obergruppenführera Hermanna Höfleho z 10. novembra 1944 mohol poškodený nahlásiť Ministerstvu národnej obrany, prípadne najbližšiemu nemeckému veliteľstvu s požiadavkou vrátenia spôsobenej škody, sťažnosti tohto typu boli častokrát len beznádejným volaním do tmy.¹⁵

⁹ HALLON, L., SABOL, M. Rozpad nemeckého hospodárskeho veľkopriestoru v roku 1944 a Slovenské národné povstanie. In: SYRNÝ, M. a kol. *Slovenské národné povstanie – Slovensko a Európa v roku 1944*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2014, s. 488.

¹⁰ MIČKO, P. Ekonomické východiská SNP a perspektívy hospodárskeho a sociálneho života na povstaleckom území. In: SYRNÝ, M. a kol. *Slovenské národné povstanie – Slovensko a Európa v roku 1944*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2014, s. 515.

¹¹ MIČKO, P. *Hospodárska politika slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938-1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 236.

¹² MIČIANIK, P. Prechod frontu v zime 1944/1945 na juhu stredného Slovenska z pohľadu civilného obyvateľstva. In: HRUBON, A., LEPIŠ, J., TOKÁROVÁ, Z. (eds.) *Slovensko v rokoch neslobody 1938-1989 I. Veľké udalosti a fenomény rokov 1938-1989 v regiónoch Slovenska*. Bratislava: Ústav pamäti národa – História nostra, 2014, s. 254.

¹³ MEDRICKÝ, G. *Minister spomína*. Bratislava: Litera, 1993, s. 283.

¹⁴ MIČKO, P. Stagnácia slovenského hospodárstva a jeho devastácia po definitívnom podriadení potrebám nacistického Nemecka. In: MIČKO, P. a kol. *V turbulentnom tridsaťročí. Kapitoly z dejín Slovenska v rokoch 1918-1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 300.

¹⁵ MIČKO, P., CHLADNÁ, Z. *Hospodárska situácia Slovenska v rokoch 1944-1945...*, s. 152.

Od októbra 1944 sa k tomu pridali nemecké požiadavky na evakuáciu strojného a výrobného zariadenia z priemyselných podnikov do Ríše, predovšetkým z podnikov so silným vplyvom nemeckého kapitálu. V zložitých podmienkach vyjednávania si Komitét hospodárskych ministrov vydobyl určité úľavy z prvotných požiadaviek Ríše, no začatá nútená evakuácia mala tak či onak pre výrobný proces mnohých podnikov zničujúci dopad z dôvodu nedostatku surovín, dopravných prostriedkov či iného materiálu, dodávaného nemeckým jednotkám na základe dohody z 9. októbra 1944.¹⁶ Slovenské orgány stratili posledné zvyšky kontroly nad ekonomikou štátu,¹⁷ a teda aj nad reguláciou oprávnených a neoprávnených zásahov do majetkových práv. Pre subordináčny vzťah Slovenska voči Nemecku bolo typické, že slovenská vláda v Bratislave nezaujala k prebiehajúcej nemeckej evakuácii otvorene negatívne stanovisko, hoci vedela, že deklarovaný odsun zariadení do Ríše pred frontom so zachovaním vlastníckych práv Slovenskej republiky, prípadne slovenských vlastníkov je len chimérou,¹⁸ rovnako ako aj požiadavka splatnosti finančných a vecných plnení s požadovanou splatnosťou najneskôr po skončení vojny.¹⁹

Logika nemeckých okupačných vojsk sa riadila koncepciou totálnej vojny, vyhlásenej ríšskym ministrom propagandy Josephom Goebbelom ešte 18. februára 1943. V jej súradniciach bola právna stránka akýchkoľvek zmlúv v praxi irelevantná. Nemecké miesta ju interpretovali po svojom, keď pojem *rabovanie* obvykle zamieňali termínom *vojnová korisť* alebo tvrdili, že odvoz zhabaného materiálu je v súlade s hospodárskymi záujmami slovenského štátu, ktorý nedokázal zabezpečiť jeho ochranu vlastnými silami. Inými slovami, cudzou mocnosťou realizovaná exploatácia dostala zdanie legitimity. Najväčšími na to doplatili odvetvia kľúčového ťažkého priemyslu (baníctvo, hutníctvo a strojárstvo), textilný, obuvnícky, drevársky, celulózo-papierenský a chemický priemysel.²⁰

¹⁶ MIČKO, P., CHLADNÁ, Z. *Hospodárska situácia Slovenska v rokoch 1944-1945...*, s. 154–156.

¹⁷ MIČKO, P. Hospodárske fungovanie povstaleckého územia počas bojov s nemeckými jednotkami. In: LACKO, M. (ed.) *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov III. (Povstanie roku 1944)*. Trnava: Katedra histórie FF UCM, 2004, s. 173.

¹⁸ HEŠTEROVÁ, Z. *Zbrojársky priemysel na strednom Považí v rokoch 1938, 1945*. Banská Bystrica: Belianum, 2014, s. 154–155.

¹⁹ MEDRICKÝ, G. *Minister spomína...*, s. 288.

²⁰ HALLON, E., SABOL, M., FALISOVÁ, A. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948...*, s. 27–28.

Každodenná prax po porážke Povstania dokazovala, že nemecká armáda sa po hospodársko-majetkovej stránke nesprávala ako na území spriateľného štátu. Veľmi voľný výklad medzištátnej dohody potvrdil aj vládny poverenec pre Pohronskú župu Ján Ďurčanský, keď na margo nemeckej manipulácie s komoditami zanechanými povstalcami na bývalom povstaleckom území poznamenal: „*Tunajšie vojenské jednotky vôbec všetko považujú za vojennú korisť. A keď uvoľnia určité vagóny potravných článkov, i vtedy to deklarujú tak, že je to veľkodušný dar nemeckej brannej moci pre obyvateľstvo*“.²¹ Predseda vlády Štefan Tiso inicioval v tejto veci rozhovory s H. Höflem, ktorý uznal, že Slovenskej republike a lojálnym Slovákom nemožno siahať na majetok, avšak bývalý majetok povstaleckej armády a partizánov jednoznačne spadá do kategórie vojnovkej koristi, získanej tvrdými bojmi, a preto má naň nemecká armáda nárok, pričom potraviny, čiastočne dopravné prostriedky a pohonné hmoty prevyšujúce nemecké potreby mali byť dané k dispozícii slovenskej strane.²² Toto stanovisko nedokázali prebiť ani argumenty slovenského ministra hospodárstva Gejzu Medrického, ktorý protiargumentoval krytím nákladného pobytu nemeckých vojsk na Slovensku z prostriedkov slovenskej vlády a medzinárodným právom, podľa ktorého vzniká nárok na vojnovú korisť len v období vedenia operácie, nie po nej.²³

Okrem všeobecných správ adresovali najvyšším štátnym úradom podobne vyznievajúce hlásenia aj nižšie články štátnej správy – okresní náčelníci a notári, ktorí kritizovali násilné zásahy Nemcov do majetkových práv domáceho obyvateľstva. Napríklad notár stredoslovenskej obce Staré Hory neďaleko Banskej Bystrice priam bezradne hlásil: „*Nemecké vojská prichádzajú do našich obcí a vynútili obecných starostov o dodanie rožného dobytka, ako aj oštipané. Vzhľadom na tú okolnosť, že toto sú chudobné obce, nechovajú viac dobytka ako jednu kravu, nie sú v stave ich požiadavkám vyhovieť. Dňa 17. novembra 1944 tiež došli do obce Staré Hory a vynútili 5 kusov rožného dobytka a jednoducho sobrali bez náhrady chudobným obyvateľom 3 oštipané, proti čomu som márne protestoval. Jednotlivcom na ceste bez všetkého sberajú hodinky. Viac domov je vyplienených, bere sa, čo sa nájde. Do obce*

²¹ Štátny archív (ŠA) Banská Bystrica, f. Vládny poverenec (VP), šk. 1, č. 115/44. Správa vládneho poverenca pre Pohronskú župu Jána Ďurčanského vláde Slovenskej republiky z 23. 11. 1944.

²² HALLON, E., SABOL, M., FALISOVÁ, A. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948...*, s. 46.

²³ MEDRICKÝ, G. *Minister spomína*, s. 296–299.

Motyčky dochádzajú nemecké vojaci s obyvateľmi Revúcej a rad radom rabujú po domoch a obyvateľstvo ťženú do zúfalstva“.²⁴

Fenomén rabovačiek mal okrem majetkovoprávneho aspektu taktiež patričné psychologické dôsledky so vzťahom k nemeckej armáde a sekundárne i ľudáckemu režimu. Rabovacie akcie nemeckej brannej moci sa stretali s výlučne negatívnymi reakciami. Nielen z dôvodu veľmi sporadického vyvodenia trestnoprávnych dôsledkov, ale aj o to viac, že zhabaný majetok nebol obyvateľom častokrát refundovaný a najmä v odľahlejších regiónoch odňatie hospodárskych zvierat či potravinových zásob znamenalo pre ľudí odstrihnutie od základných zdrojov obživy. S blížiacou sa zimou boli rabovačky vôbec jedným z najnepopulárnejších opatrení okupačnej moci, ktoré prekonalí snád len fyzické represálie.

Doposiaľ nie je známy jediný prípad, kedy by si slovenské orgány dovolili právne zakročiť voči rabovaniu okupačných síl, hoci im okresní náčelníci pravidelne podávali hlásenia o majetkových prehrškoch voči slovenskému obyvateľstvu.²⁵ O čosi striktnjšie pristupovali k domácim ozbrojeným zločkám, predovšetkým k príslušníkom pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy (POHG), ktoré na rozdiel od jednotiek obnovenej armády (Domobrany) tvorili v okupačnom období relatívne akcieschopný vojensko-perzekučný potenciál režimu. Treba však skonštatovať, že postihy za majetkové trestné činy spáchané gardistami sa obmedzili na vnútrodisciplinárnu úroveň a nedostávali sa pred civilné alebo vojenské súdy.

Čo je symptomatické, podstata ich prešetrovania pritom nereagovala na protiprávnosť konania gardistov voči platnej majetkovoprávnej legislatíve Slovenskej republiky, ale na nedodržanie služobných predpisov pri manipulácii so zhabaným, resp. narabovaným majetkom. Náčelník HG Otomar Kubala vydal dňa 20. septembra 1944 smernicu, ktorá gardistom nariaďovala všetky zadržané finančné čiastky pri domových raziách uložiť na konto Hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy (HVHG) v Sedliackej banke a ostatné predmety spolu so súpisom zapečatiť do balíka a uložiť v ktorejkoľvek banke v mieste

²⁴ ŠA Banská Bystrica, f. VP, šk. 1, č. 150/44. Správa obecného notariátu na Starých Horách zo 17. 11. 1944.

²⁵ Bližšie pozri početné hlásenia v pramennej edícii SYRNÝ, M., UHRIN, M. (eds.) *Situčné hlásenia okresných náčelníkov (september 1944 – február 1945)*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2012, 202 s.

pôsobenia jednotky.²⁶ Nedodržaním tohto postupu sa príslušník POHG vystavoval hrozbe disciplinárneho stíhania, čo v praxi znamenalo hodnostnú degradáciu a v krajnom prípade zaradenie do trestnej roty. K takýmto prostriedkom však siahalo výnimočne a len vtedy, pokiaľ sa neúmerné obohacovanie stalo aj z pohľadu HVHG netolerovateľným, pretože ničilo propagandou forsírovanú prestíž organizácie a jej autoritu v očiach obyvateľstva. Exemplárnym príkladom sa stal nadzbrojník Jozef Nemsila, veliteľ neslávne známej 5. poľnej roty HG, podieľajúcej sa na najväčších vojnových zločinoch v Kremničke,²⁷ ktorý si nechával celé týždne zväzať peniaze, cennosti i osobné predmety ukoristené pri rabovačkách do svojho bytu v Banskej Bystrici a gardistom vyplácal podiel z lupu vo výške od 200 do 500 korún.²⁸ Pre spreneveru majetku, prináležiaceho podľa predpisov Hlavnému veliteľstvu HG, bol uväznený a postavený pred disciplinárny súd.²⁹

Gardistické rabovačky sa najčastejšie zacieľovali na príbytky Židov. Ich terčom sa stali hneď v prvých dňoch po vypuknutí Povstania, a to obzvlášť v oblastiach západného Slovenska pod priamou kontrolou ľudáckeho režimu.³⁰ Gardisti, ktorí sa neobohatili vďaka arizáciám alebo počas prvej vlny deportácií Židov, tak dostali neopakovateľnú príležitosť zo štátom požehnaných perzekúcií materiálne profitovať. Štát, resp. režim na oplátku za beztrestnosť pri páchaní majetkových trestných činov očakával posilnenie bojového elánu gardistov.³¹ Tolerovanie koristníctva na majetku členov bezmocnej, perzekúciami zdecimovanej židovskej komunity bolo vlastne jednou z posledných možností, ako si režim v daných podmienkach dokázal kúpiť lojalitu vlastných občanov, ktorí mu už nedôverovali, prepadali skepse a porazeneckým náladám.

²⁶ Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. 604, šk. 54, 604 – 54 – 1. Rozkaz náčelníka HG č. 10 z 20. 9. 1944.

²⁷ V obci Kremnička pri Banskej Bystrici bolo na prelome rokov 1944/1945 vo viacerých fázach zavraždených celkovo 747 osôb. Po zavraždení ich pochovali v masových hroboch v protitankových zákopoch. Išlo o rasovo prenasledované osoby, antifašistov i osoby, ktoré rôznym spôsobom napomáhali odboju.

²⁸ Archív Ústavu pamäti národa Bratislava, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti – Správa Štátnej bezpečnosti Banská Bystrica, V – 656, základný vyšetrovací zväzok. Výpoveď J. Kanasa.

²⁹ HRUBON, A. „Za slovenský štát, za Novú Európu!“ Hlinkova garda v období nemeckej okupácie. Banská Bystrica: Múzeum SNP – AntOn Solutions, 2015, s. 128.

³⁰ ŠA Nitra, f. Nitrianska župa III., šk. 67, č. D1-1-/IX/1944. Situačná správa okresného náčelníka v Nitre za september 1944.

³¹ KUBÁTOVÁ, H. *Nepokradeš! Náklady a postoje slovenské spoločnosti k židovské otázce, 1938-1945*. Praha: Academia, 2013, s. 189.

Rabovania sa však v poslednej fáze existencie slovenského štátu nedopúšťali len nemecké a domáce režimové ozbrojené jednotky, ale aj príslušníci odboja, hlavne partizáni. Nešlo pritom iba o vykradnutie vojenských skladov alebo žandárskych staníc, čo možno v kontexte situácie klasifikovať ako vojnovú korisť, no predovšetkým o rabovačky v domoch civilistov. Partizánske rabovačky, ktoré sa stali súčasťou života obyvateľov na povstaleckom území i mimo neho, s obľubou využívala ľudácka tlač vo svojej protipovstaleckej kampani. Denníky *Slovák* a *Gardista* partizánov vykresľovali ako krvilačných banditov, „*anonymnú sberu*“, ktorá prišla na Slovensko z nekultúrnej východnej Európy a Ázie rabovať, znásilňovať ženy a vraždiť. Tieto propagandisticky motivované námety samozrejme v žiadnom prípade nemožno vzťahovať na všetky, ba ani nie na väčšinu partizánskych skupín pôsobiacich na Slovensku, avšak v niektorých oblastiach bez prítomnosti bezpečnostných síl jednej či druhej bojujúcej strany k takýmto tragickým scénam skutočne dochádzalo. Napríklad v okolí Babej Hory na pomedzí Slovenska a okupovaného Poľska dochádzalo k početným prípadom rabovania a vraždenia.³² Keď ľudácky režim nebol schopný zasiahnuť a evidentné zločiny potrestať, vzalo spravodlivosť do rúk miestne obyvateľstvo, ktoré z vlastnej iniciatívy založilo pohotovostný oddiel Hlinkovej gardy s centrárou v dnešnej poľskej Jablonke na obranu proti výpadom partizánskych či pseudopartizánskych skupín. Inak povedané, schopnosť režimu akokoľvek zasiahnuť voči majetkovej kriminalite a ďalším excesom bola viac ako zúfalá. Obyvateľstvo v týchto oblastiach vznik pohotovostných oddielov HG, ktoré inde civilistov naopak terorizovali, vrelo uvítalo, všemožne ich podporovalo a samo sa do gardistických jednotiek hlásilo.³³ Na slovensko-poľskom pomedzí zakrátko krádeže šatstva a dobytku ustali.³⁴

Aktivity niektorých ozbrojených skupín, vydávajúcich sa za partizánske, skutočne protinacistickému odboju nerobili dobré meno. Rabovačky, najmä, keď dosahovali nekontrolovateľné rozmery, kritizovali i samotní organizátori Povstania. Napokon aj neskorší československý prezident Gustáv

³² SNA Bratislava, f. 604, šk. 102, 604 – 102 – 7. Správa veliteľa POHG Jablonka Jána Šaligu Hlavnému veliteľstvu HG zo 6. 12. 1944.

³³ SNA Bratislava, f. 604, šk. 102, 604 – 102 – 7. Správa Vincenta Javorského Hlavnému veliteľstvu HG z 11. 12. 1944.

³⁴ SNA Bratislava, f. 604, šk. 102, 604 – 102 – 7. Správa veliteľa POHG Jablonka Jána Šaligu Hlavnému veliteľstvu HG z 5. 1. 1945.

Husák, ktorý bol počas slovenského štátu jednou z ústredných postáv komunistickej ilegality, v správe Klemenovi Gottwaldovi do Moskvy vo februári 1945 referoval nasledovne: „*Boly také prípady na Kysuciach, na Orave a inde desiatky, že na Nemcami obsadenom území išlo obyvateľstvo žiadať Nemcov, aby tam prišli, že nemôžu vydržať pod partizánmi*“.³⁵

Demonštrácia hrubej sily (vyhrážky, zastrašovanie, hrozba použitia zbrane) spĺňala svoj účel. Civilisti pod dojmom ohrozenia vlastného zdravia, majetku a života museli požiadavkám partizánov, nemeckých a režimových jednotiek vyhovieť. Obyčajní ľudia sa dostávali do neuveriteľného bezpečnostného rizika – keď jedna zo strán odhalila, že materiálne podporujú (hoci proti vlastnej vôli) tú druhú, prestávali ich považovať za civilistov a nakladali s nimi ako s nepriateľmi.³⁶ S postupujúcim frontom sa skúsenostné portfólio slovenskej spoločnosti s cudzími armádami rozšírilo o styky so sovietskou a rumunskou armádou. Sovietski i rumunskí vojaci boli pred vstupom na Slovensko poučení, že vstupujú na pôdu spojencov, a preto sa voči obyvateľstvu mali správať slušne. Aj keď sa obraz sadistických lupičov, ktorý o Sovietskoch šírila ľudácka propaganda, vo všeobecnosti nepotvrdil, prípady rabovačiek sa samozrejme udiali. Ako skonštatoval vojenský historik Jozef Bystrický, „*je nepopierateľné, že zo strany jednotlivcov, či skupiniek príslušníkov Červenej armády dochádzalo na území Slovenska k trestným činom a iným deliktom, ktoré si zasluhujú odsúdenie*“. Jednotlivé prípady majetkových či iných zločinov (znásilnenia, ublíženia na zdraví, vraždy, atď.) sa však nedajú vzťahovať na jednotky Červenej armády ako celok a takto cez ich prizmu následne pristupovať ku kolektívnemu hodnoteniu ich nasadenia.³⁷ Konkrétnejšie zhodnotiť objem previnení všetkých vojsk, pôsobiacich na Slovensku v rokoch 1944 – 1945, voči majetkovým právam obyvateľstva a štátu a pokúsiť sa ich kvantifikovať bude do budúcnosti úlohou historického bádania v regionálnych archívoch.

³⁵ PREČAN, V. *V keradeném čase*. Brno: Doplněk, 1994, s. 102–103.

³⁶ LACKO, M. „Kde končil slovenský štát, začínalo Rusko“... (Každodenný život v tzv. partizánskych obciach v Považskom Inovci 1944–1945). In: SOKOLOVIČ, P. (ed.) *Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IX*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 148–150.

³⁷ BYSTRICKÝ, J. Problematika oslobodzovania Slovenska v r. 1944–1945 v slovenskej historiografii posledných dvoch desaťročí. In: KOVÁČOVÁ, V. a kol. *Oslobodenie Slovenska 1944–1945*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2010, s. 27.

MAJETKOVÉ A HOSPODÁRSKE TRESTNÉ ČINY V RETRIBUČNOM ZÁKONODARSTVE V ČSR

Alexandra Letková

Úvodom

Retribučné zákonodarstvo prijaté v ČSR po druhej svetovej vojne sa vyznačuje rôznymi špecifikami. Úlohou predkladaného článku však nie je posudzovať ich v globálnom meradle, preto sa zameriame iba na tie, ktoré súvisia s majetkovými a hospodárskymi trestnými činmi. V prvom rade treba poukázať na fakt, že retribučné predpisy upravovali prioritne trestné činy, ktorých objektom bola celistvosť republiky, hranice a územie a štátny režim tzn. retribučné zákonodarstvo v prvom rade (v značnej miere retroaktívne) chránilo republiku a až sekundárne chránilo život, zdravie a majetok štátu a jednotlivcov. Hospodárske trestné činy môžeme v kontexte retribučného zákonodarstva zaradiť medzi trestné činy chrániace republiku a teda patrili medzi trestné činy, ktoré boli stíhané prioritne, najmä pred Národnými súdmi. Majetkové trestné činy ostali akoby samostatnou kategóriou trestných činov, v dekréte platnom na území českých krajín boli upravené samostatne popri zločine proti štátu, zločine proti osobám a udavačstvu, v slovenskom retribučnom nariadení boli naopak roztrúsené v objektívnych stránkach všetkých trestných činov a teda neboli upravené v samostatnom trestnom čine resp. v samostatnej hlave, či časti tak ako tomu bolo v dekréte prezidenta republiky.

Úlohou nášho článku však nie je iba normatívne zhodnotiť úpravu majetkových a hospodárskych trestných činov v retribučnom zákonodarstve v ČSR. Ťažiskom článku je zhodnotiť ich aplikáciu v rozsudkoch Národného súdu v Prahe a Národného súdu v Bratislave. Ako sme už naznačili, pred retribučnými súdmi, obzvlášť pred tými Národnými, sa v prvom rade súdili trestné činy spadajúce v dnešnom chápaní pod trestné činy proti republike. V množstve vydaných rozsudkov však bolo možné nájsť aj také, ktoré zneli odsudzujúco aj v bodoch týkajúcich sa trestných činov majetkových a hospodárskych.

1 Normatívna úprava majetkových a hospodárskych trestných činov v retribučnom zákonodarstve

Retribučné zákonodarstvo v ČSR je príznačné svojim dualizmom, čo nám napovedá, že dvojité právnú úpravu na československom území priniesla so sebou aj rozdielnu úpravu majetkových a hospodárskych trestných činov a to po stránke formálnej a aj obsahovej.

Do veľkej miery ovplyvnilo rozdielnu právnú úpravu samotné prijímanie retribučných noriem. Na jednej strane stál *dekrét prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestaní nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech* (tzv. Veľký retribučný dekrét), ktorý vychádzal z rovnomenného retribučného dekrétu prijatého v Londýne pod č. 6/1945 Úř. věst. čsl., s predpokladanou územnou pôsobnosťou pre celé územie ČSR, vychádzajúc z koncepcie nie len medzinárodnoprávnej, ale aj ústavnoprávnej kontinuity ČSR t. j. s odkazom na právnú úpravu platnú z obdobia pred Mníchovským diktátom. Na strane druhej stálo *retribučné nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zriadení ľudového súdництва*, ktoré prijala SNR ako jediná predstaviteľka a nositeľka zákonodarnej, výkonnej a vládnej moci na Slovensku¹, ktoré vytvorilo štruktúru nových vlastných trestných činov.

1.1 Právna úprava platná na území českých krajín

Majetkové trestné činy boli vo Veľkom retribučnom dekréte upravené v prvej hlavě v časti s názvom Zločiny proti majetku (§ 8 – 10). Paragraf 8² bol blanketovým ustanovením, nakoľko odkazoval na právnú úpravu vybraných trestných činov upravených v Trestnom zákone č. 117/1852 ř. z. (ďalej TZ) Ako sme uviedli vyššie, Veľký retribučný dekrét vychádzal zo znenia dekrétu č. 6 z roku 1945 a teda obsahuje ustanovenia, ktoré predpokladali účinnosť dekrétu aj na území Slovenska. Preto Veľký retribučný dekrét v § 8 odkazuje

¹ Bližšie pozri nar. č. 1/1944 Zb. n. SNR.

² (1) Kdo v době zvýšeného obrožení republiky (§ 18) se dopustil ve službách, nebo v zájmu Německa, nebo jeho spojenců, nebo republiky nepřátelského hnutí, jeho organizací či členů těchto zločinů:
a) podle trestního zákona ze dne 27. května 1852, č. 117 ř. z., zločinu veřejného násilí zlomyslným poškozením cizího majetku (§ 85) s následky podle § 86, odst. 2, zbabřství (§ 166) za okolností a s následky podle § 167 písm. a), loupeže (§ 190) za okolností a s následky podle § 195, b) podle trestního zákona zák. čl. V/1878 zločinu zbabřství (§ 424), loupeže (§§ 344 a 345), za okolností a s následky podle § 349, odst. 1, bod 2 a odst. 2, trestá se smrtí.

nielen na TZ ale aj na ustanovenia zák. čl. V/1878 o zločinoch a prečinoch (ďalej TrZ), ktorý platil na území Slovenska. Pod zločinnými proti majetku rozumel zákonodarca krádež, lúpež, sprenevera podpaľačstvo, zlomyseľné poškodenie cudzieho majetku, násilné vlámanie do cudzej nehnuteľnosti, podvod, podielníctvo, atď. Z uvedeného výpočtu trestných činov je zrejmé, že z pohľadu dnešnej kategorizácie trestných činov, boli do uvedenej časti zaradené aj trestné činy, ktoré dnes radíme medzi trestné činy proti slobode (lúpež, násilné vlámanie do cudzej nehnuteľnosti). Najprísnejším trestom ukladaným za zločiny proti majetku bol trest smrti, ktorým boli potrestaní páchatelia trestných činov v § 8 ods. 1. Sem spadali trestné činy podpaľačstva alebo lúpeže, ktoré sú upravené v oboch predpisoch. Druhý odsek ukladal trest odňatia slobody so sadzbou 10 až 20 rokov, prípadne až doživotie za obzvlášť priťažujúcich okolností, za trestné činy poškodenia cudzieho majetku, sprenevery alebo podvodu.

Z obsahového hľadiska je však zaujímavejšia je úprava zločinov proti majetku v § 9 a 10. Z formálnej stránky boli obe ustanovenia retroaktívne v plnom rozsahu a obe sa zaoberali prípadmi protiprávneho obohatenia sa a poškodzovania cudzieho majetku v období zvýšeného ohrozenia republiky. V prípade § 8 a 9 muselo k takému konaniu dôjsť v službách Nemecka alebo jeho spojencov, prípadne v prospech voči republike nepriateľských hnutí.

Paragraf 9 postihoval osoby, ktoré spôsobili majetkovú ujmu súdnym uznesením, rozsudkom, nariadením alebo správnym rozhodnutím. Trestom bolo odňatie slobody od 10 do 20 rokov.

Posledným ustanovením upravujúcim zločiny proti majetku sa trestali páchatelia, ktorí sa obohatili na úkor štátu alebo súkromných osôb v dôsledku

(2) Kdo v těžké době a za týchž okolností a za týmž účelem se dopustil těchto zločinů: a) podle trestního zákona ze dne 27. května 1852, č. 117 ř. z., zločinu veřejného násilí násilným vpadnutím do cizího nemovitěho statku (§ 83), veřejného násilí zlomyslným poškozením cizího majetku (§ 85, 86 odst. 1), šhářství (§ 166) za okolností a s následky podle § 167, písm. b) až g), krádeže (§§ 171 až 180), zpronevěry (§§ 181 až 183), podilnictví na krádeži nebo zpronevěře (§§ 185 a 186), loupeže (§ 190) za okolností a s následky podle § 191 až 194, podilnictví na loupeži (§ 196), podvodu (§§ 197 až 201, 203),

b) podle trestního zákona zák. čl. V/1878 zločinu porušení domácnosti soukromými osobami (§§ 330 a 331), přečinu poškození cizího majetku (§§ 418 a 420), který se za okolností odst. 1 tohoto paragrafu kvalifikuje jako zločin, šhářství (§§ 422 a 423), krádeže (§§ 333 až 341), nakoľik čin není trestný podle odst. 1, písm. b) tohoto paragrafu, podilnictví (§ 370), podvodu (§ 379 ve znění § 50 trestní novely), za okolností podle § 383 odst. 2 s výjimkou § 382, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let a za okolností zvlášťe přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí.

zneužitia „*tísně způsobené národní, politickou, či rasovou persekucí.*”³ Za tento trestný čin hrozilo odňatie slobody na 5 až 10 rokov.

Z rozhodovacej činnosti Národného súdu v Prahe (pozri nižšie) vyplývalo, že majetkové hospodárske trestné činy upravoval aj paragraf 4, ktorý bol formálne zaradený medzi zločiny proti štátu: „Československý občan, ktorý v dobe zvýšeného ohrozenia republiky (§ 18) v zahraničí rozvracel hnutie, směřující k osvobození republiky Československé v její předmnichovské ústavě a jednotnosti, anebo jinak vědomě poškozoval zájmy republiky Československé, zejména kdo ohrožoval bezpečnost občanů, pracujících pro osvobození republiky doma, trestá se, nedopustil-li se zločinu přísněji trestného, těžkým žalářem od pěti do dvaceti let.” Použitím logického, či gramatického výkladu z ustanovenia nevyplýva, že by objektom daného trestného činu mohol byť majetok. Teleologickým výkladom časti vety „*anebo jinak vědomě poškozoval zájmy republiky Československé*”, však máme zato, že zákonodarca mal na mysli aj poškodzovanie záujmov hospodárskych resp. majetkových, v prípade, ak išlo o majetok republiky.

1.2 Právna úprava platná na území Slovenska

Ako sme uviedli vyššie, slovenská právna úprava retribúcie a špeciálne majetkových a hospodárskych trestných činov bola do značnej miery odlišná od úpravy platnej v českých krajinách. Keďže slovenské retribučné nariadenie vymedzovalo trestné činy kombinovane t. j. využitím klasickej školy (v skutkových podstatách) aj sociologickej školy (v pomenovaní trestných činov) trestnej práva nachádzame trestné činy proti majetku a trestné činy hospodárske v objektívnych stránkach všetkých trestných činov uvedených v nariadení. Pri analýze ustanovení sa opäť zameriame iba tie časti ustanovení, ktorých objektom je majetok resp. hospodárske zriadenie.

Paragraf 1 upravoval zločin fašistickej okupácie (v nariadení pomenovaný Fašistickí okupanti). Tento zločin mohol spáchať iba cudzí štátny občan (hovoríme najmä o osobách s nemeckým alebo maďarským občianstvom), pričom majetkový resp. hospodársky trestný čin spáchal, ak sa dopustil konania, ktoré bolo možné kvalifikovať ako a) účasť na hospodárskom útlaku, b) lúpež, c) podpaľačstvo, d) drancovanie slovenského ľudu, e) iné zverstvá

³ § 10 dekrétu č. 16/1945 Sb.

a násilností alebo f) previnenie sa proti slovenským národným záujmom. V sankcionovaní bol zákonodarca neúpravný a osoby, ktoré sa dopustili zločinu fašistickej okupácie, mali byť potrestané smrťou.

Zločinu domácej zrady (pomenovaný Domáci zradcovia), ktorý bol upravený v § 2, sa mohol dopustiť iba československý občan zastávajúci vysokú politickú funkciu. Trestného činu hospodárskeho sa mohol dopustiť *podporou hospodárskych záujmov Nemecka a Maďarska. Za spáchanie daného zločinu mal byť taktiež uložený trest smrti.*

Zločinu kolaborácie upravenej v § 3 (pomenovanej Kolaboranti) sa mohol dopustiť každý t. j. hovoríme o subjekte všeobecnom (ods. a, b) resp. príslušník fašistických organizácií (ods. c) alebo významný činiteľ vo verejnom, politickom, hospodárskom a kultúrnom živote (ods. d). Majetkového trestného činu sa dopustila osoba, ktorej konanie možno označiť ako *a) akékoľvek napomáhanie pri činnosti okupantov, b) spôsobenie protiprávnej ujmy pre rasovú, náboženskú, politickú príslušnosť, c) obohatenie sa na úkor druhých občanov ako príslušníka fašistických organizácií s využitím politického vplyvu, d) poskytovanie služieb resp. pomoci pri budovaní a udržiavaní režimu ako významný činiteľ vo verejnom, politickom, hospodárskom a kultúrnom živote.* Trestom za zločin kolaborácie bolo odňatie slobody do 30 rokov a v prípade prit'azujúcich okolností trest smrti.

Paragraf 4 upravoval zločin zrady na povstanie. Pri tomto trestnom čine bol subjekt všeobecný, pričom páchatel' mohol spáchať trestný čin proti majetku takým konaním, ktoré bolo možné označiť ako *a) marenie povstania akýmkoľvek spôsobom, b) marenie príprav povstania, c) potlačenie povstania, d) napomáhanie okupantom.* Za tento trestný čin mal byť odsúdený potrestaný trestom smrti.

Posledný trestný čin retribučného nariadenia bol upravený v § 5 a bol označený ako previnilci fašistického režimu. Hovoríme o najmenej závažnom trestnom čine spomedzi vyššie uvedených, pričom išlo v podstate o zmes všetkých trestných činov uvedených v nariadení, s rozdielom, že previnenie sa kolaborantstvom malo nižší stupeň závažnosti konania. Dopustiť sa ho mohol každý (všeobecný subjekt) a majetkového trestného činu sa mohol páchatel' dopustiť tým, že sa *a) obohatil na úkor druhých občanov s využitím politického vplyvu alebo b) inak poškodil občanov na majetkoch.* Trestom pre

odsúdených bolo zadelenie do pracovných útvarov maximálne na 2 roky a pozbavením občianskych práv od 2 do 15 rokov. Prípadne sa prečin vyriešil len pokarhaním.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že slovenská retribučná norma používala vo vyššej miere ustanovenia, ktoré opisným spôsobom definovali objektívnu stránku skutkovej podstaty (napr. účasť na hospodárskom útlaku alebo previnenie sa proti slovenským národným záujmom), ako ustanovenia, ktoré sa odvolávali na trestné činy definované v platných trestnoprávných predpisoch (napr. krádež, lúpež alebo podpaľáčstvo). Prvé z uvedených ustanovení spôsobovali problémy najmä v aplikačnej praxi a to z dôvodu vágnosti – keďže uvedené slová alebo slovné spojenia (národný záujem, drancovanie, zverstvá a násilnosti, hospodársky útlak, atď.) nemali legálne definície poskytovali sudcom ľubovôľu v interpretácii daných ustanovení a teda aj v ich aplikácii, čo spôsobovalo častokrát nejednotnosť v rozhodovacej činnosti a riziko zvýšenej kriminalizácie konaní.

2 Majetkové a hospodárske trestné činy v rozsudkoch Národných súdov

V tejto časti príspevku sa zameriame na rozhodovaciu činnosť Národného súdu v Prahe a Národného súdu v Bratislave. Z povahy Národných súdov vyplývalo, čo v konečnom dôsledku potvrdili aj rozsudky nimi vydané, že primárne súdili popredných predstaviteľov politického a verejného života za protištátnu činnosť, ktorá je v dnešnej terminológii trestného práva označovaná ako trestné činy proti republike. Majetkové a hospodárske trestné činy boli v retribučnom zákonodarstve upravené iba okrajovo a gro konaní zaoberajúcimi sa takými to trestnými činmi neležal na pleciach Národných súdov, rozhodovali o nich miestne a okresné ľudové súdy (na území Slovenska) resp. mimoriadne ľudové súdy zriadené v sídlach krajov (v českých krajinách).

2.1 Národný súd v Prahe

Národný súd v Prahe bol zriadený na základe *dekretu prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. o Národním soudu*. Národný súd mal povahu mimoriadneho osobitého súdu. Rozhodoval v sedemčlenných senátoch, ktoré zostavoval

predseda Národného súdu. Predsedu Národného súdu, námestníkov a predsedov senátov, ktorí boli zároveň sudcovia z povolania, mal menovať prezident republiky, na návrh vlády. Prísediaci mali byť menovaní vládou, na návrh ministra spravodlivosti, zostavovaného na základe zoznamov zemských národných výborov. Prísediaci mali byť osvedčenými vlastencami (členovia domáceho a zahraničného odboja, obeť perzekúcie a pod.). Tento problém mal vyriešiť zákon č. 245/1946 Sb., ktorý v § 22 zaviedol prijatie a zastávanie funkcie sudcu z ľudu ako občiansku povinnosť, za ktorej porušenie hrozila pokuta resp. väzenie.⁴ Právomoc Národného súdu bola vymedzená pre procesy s určenými osobami (§ 2 dekrétu č. 17/1945 Sb.), konkrétne išlo o štátneho prezidenta tzv. protektorátu, členov tzv. protektorátnych vlád, členov ústredného vedenia Vlajky, členov Kuratória pre výchovu mládeže, členov výboru a činovníci Českej ligy proti boľševizmu, vedúcich činovníkov Národnej odborovej ústredne zamestnancov a Zväzu poľnohospodárstva a lesníctva, novinárov, ktorí propagačne slúžili vláde votrelcom v dennej tlači a o osoby, ktoré boli vedúcim postavením v živote politickom, vysokým úradom, vysokou funkciou veliteľskou alebo význačným miestom v živote hospodárskom viazané byť svojím spoluobčanom vlasteneckým vzorom.

Spomedzi 24 skúmaných súdnych konaní vedených pred Národným súdom v Prahe, iba v štyroch procesoch bola obžaloba podaná aj vo veci ochrany majetku resp. ochrany hospodárskej politiky ČSR.

Za *zločiny proti majetku podľa § 8*, konkrétne za trestný čin násilného vlúpania sa do cudzej nehnuteľnosti bol obžalovaný Jaroslav Čermák v procese vedenom proti „ilegální Maffii nového Československa“. Spoluobvinenými v procese s Čermákom boli *Josef Rozsévač – Rys* (vodca zoskupenia), *Josef Burda*, *Otakar Polívka*, *Jindřich Thun – Hohenstein* a *Václav Cypbely*. Čermák bol ako veliteľ Svätoplukovej gardy a horlivý podporovateľ a propagátor myšlienok fašizmu a nacizmu obžalovaný taktiež zo zločinu proti štátu podľa

⁴ Prax si však vyžiadala zmeny v otázke menovania prísediacich sudcov, nakoľko boli priamo ovplyvňovaní a rozhodovali na základe stranických pokynov. Národní socialisti a lidovci mali prostredníctvom sudcov z ľudu (členov vlastných strán) priamo ovplyvňovať a sabotovať procesy- ich neúčastou resp. odvolávaním. Bližšie pozri: RAŠLA, A. *Ludové súdy v Československu po II. Svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva*. Bratislava: Vyd. SAV, s. 94.

§ 3 ods. 1 a 2⁵ a z trestného činu udavačstva podľa § 11⁶ dek. č. 16/1945 Sb.⁷ Obžaloba za trestný čin proti majetku v kontexte celého procesu pôsobila skôr ako prít'azujúca okolnosť a v podstate mala dokresľovať celkový obraz páchatel'a, najmä jeho krutosť a agresívnu povahu. Samotný rozsudok sa v rozsiahlom odôvodnení (125 strán) iba na posledných stranách venoval zásahom do prevažne židovského majetku, pričom je emotívne vykreslená situácia príprav a aj samotného drancovania a ničenia obchodov. Zločiny proti štátu boli v odôvodnení opísané vecnejšie a strohejšie, kdežto zločiny proti majetku pôsobia ako aplikácia sociologickej resp. antropologickej školy trestného práva, pričom sa sudca viac než na spáchanie daného zločinu viac zameriava na osobný a kriminologický profil páchatel'a. Jaroslav Čermák bol za svoje konanie odsúdený dňa 27. júna 1946 na trest smrti povrazom.

Ďalším procesom, v ktorom figuroval hospodársky trestný čin bol proces s Jaroslavom Krejčím, Richardom Bienertom, Adolfom Hrubým, Jindřichom Kamenickým a Jozef Kalfusom. Všetci z menovaných boli obžalovaní z trestného činu podľa § 8 dek. č. 16/1945 Sb. a teda mali *výkonom správnych rozhodnutí a nariadení spôsobiť republike protizákonné odňatie majetku*. Spod tohto bodu obžaloby však boli všetci oslobodení, nakoľko súd nemal

- 5 (1) Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18) propagoval nebo podporoval fašistické nebo nacistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí.
- (2) Kdo v téže době byl činovníkem nebo velitelem v organizacích Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) nebo Sudetendeutsche Partei (SdP) nebo Vlajka, Hlinkova nebo Svatoplukova Garda, nebo v jiných fašistických organizacích podobné povahy, trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let.
- 6 Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky ve službách nebo v zájmu nepřítel'e, nebo využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací jiného pro nějakou skutečnou nebo vymyšlenou činnost udal, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let. Zavínil-li však udavač svým udáním ztrátu svobody československého občana, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let. Mělo-li udání za přímý nebo nepřímý následek ztrátu svobody většího počtu lidí nebo těžkou újmu na zdraví, trestá se doživotním žalářem, mělo-li za následek něčí smrt, trestá se smrtí.
- 7 Rozsudok v trestnej veci J. Rozsévača – Rysa a spol. pred Národným súdom v Prahe, Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 7/46, kartón č. 1, s. 1–5; 125–126.

za dostatočne preukázané, že takéto konanie obžalovaných skutočne nastalo. Pre úplnosť dodávame, že všetci boli odsúdení za zločin proti štátu podľa § 1 a § 3 a za zločin proti osobám podľa § 6 dek. č. 16/1945 Sb. Krejčí bol odsúdený na 25 rokov odňatia slobody, Bienert na 3 roky, Hrubý na doživotný trest, Kamenický na 5 rokov a pri Kalfusovi sa súd rozhodol upustiť od potrestania.⁸

Zaujímavým bol proces s Rudolfom Beranom a Janom Syrovým. Výslovne nebol ani jeden z nich obžalovaný zo zločinu proti majetku resp. z hospodárskeho trestného činu, avšak obaja boli odsúdení za to, že „opatřili prospěch nepříteli tím, že dali soubhlas k prodeji válečného materiálu Německu“, pričom súd uvedené konanie subsumoval pod § 1 dek. č. 16/1945 Sb. *spáchaný zločinom vojenskej zrady podľa § 6 ods. 1 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky*. Za vojenský materiál však nemecká strana nezaplatila a preto možno dané konanie označiť ako čin ohrozujúci hospodárstvo republiky a z formálneho hľadiska by bolo možno vhodnejšie ho subsumovať pod § 4 dek. č. 16/1945 Sb. (za ktorý však hrozil nižší trest). Zaujímavosťou je, že Syrový bol uznaný vinným aj za previnenie podľa § 4, avšak zato, že ako vysoký štátny predstaviteľ mal byť obyvateľom vlasteneckým vzorom, čo podľa uváženia súdu nebol. Jan Syrový spolu s Rudolfom Beranom boli odsúdení na 20 rokov odňatia slobody.⁹

Posledným odsúdeným za hospodársky trestný čin bol Jan Antonín Baťa, ktorý bol odsúdený za *zločin proti štátu podľa § 4 dek. č. 16/1945 Sb.*: „*Jan Antonín Baťa ako československý občan v dobe od druhej polovice roku 1939 (teda v dobe zvýšeného ohrozenia republiky¹⁰) vedome poškodzoval záujmy ČSR tým, že sa otvorene odmietol pripojiť k československému odbojovému hnutiu, bránil v tom svojim zamestnancom a konal tak, že sa so svojimi závodmi dostal na čiernu listinu spojencov.*“ Z obžaloby a rozsudku sa dozvedáme, že pod slovným spojením „...sa otvorene odmietol pripojiť“ mal súd na mysli nie len osobnú zaangažovanosť Baťu, ale aj finančnú podporu, adekvátnu jeho postaveniu a majetku. Na tomto

⁸ Rozsudok v trestnej veci J. Krejčího a spol. pred Národným súdom v Prahe, Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 8/46, kartón č. 1, s. 1–5; 390–393.

⁹ Rozsudok v trestnej veci R. Berana a J. Syrového pred Národným súdom v Prahe, Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 1/47, kartón č. 1, s. 2–3.

¹⁰ Doba zvýšeného ohrozenia republiky trvala od 21. mája 1938 (§ 18 dek. č. 16/1945 Sb.) do 31. decembra 1946 (vládne nariadenie č. 217/1946 Sb.).

prípade je zaujímavé, že Baťa bol ako jediný pred Národným súdom odsúdený za nekonanie, ktorým poškodil (hospodárske záujmy) republiky. Jan Antonín Baťa bol odsúdený na trest odňatia slobody vo výmere 15 rokov (bol odsúdený v neprítomnosti a trest si neodpykal).¹¹

2.2 Národný súd v Bratislave

Národný súd v Bratislave vznikol na základe retribučného nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR. Senát Národného súdu pozostával z predsedu, ktorý mal byť spolu so svojim námestníkom sudcom z povolenia, a šiestich príseďiacich. Všetci členovia mali byť menovaní Predsedníctvom SNR. Územná pôsobnosť Národného súdu bola pre celé územie Slovenska. Mal rozhodovať o trestných činoch, ktoré boli vymedzené (vecná príslušnosť) v § 12 retribučného nar. č. 33/1945 Zb. n. SNR, resp. v konaniach vedeným proti bývalému prezidentovi Slovenskej republiky, členom slovenských vlád od 14. marca 1939, poslancom Snemu Slovenskej republiky od 14. marca 1939, členom štátnej rady od 14. marca 1939, členom hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže a ich dôstojníckym funkcionárom od 14. marca 1939, šéfom propagandy od 14. marca 1939, vyslancom a splnomocneným ministrom od 14. marca 1939, vedúcim národných skupín a ich zástupcom, vedúcim funkcionárom v protirasovej činnosti, prednostom Ústrednej štátnej bezpečnosti, členom Revízného senátu Najvyššieho súdu a verejnému obžalobcovi pri ňom pôsobiacom¹², tým, ktorých Predsedníctvo SNR prikáže do pôsobnosti Národného súdu.

Rozhodovacia činnosť Národného súdu v Bratislave nebola bohatšia na rozsudky týkajúce sa majetkových a hospodárskych trestných činov, spomedzi 51 procesov sa iba v ôsmich nachádzali konania proti majetku, či hospodárskej politike štátu.

Hans Ludín sa dopustil hospodárskeho trestného činu tým, že „...*naliehal a spolupôsobil pri uzatváraní dohody o výrobe lietadiel pre Nemcov na Slovensku... staral sa o plnenie zmluvy medzi slovenskou vládou a Nemeckou ríšou o využití*

¹¹ Rozsudok v trestnej veci J.A. Baťa pred Národným súdom v Prahe, Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 12/47, kartón č. 162, zväzok 5, s. 500–506 (obojsstranné).

¹² Body vymedzené v nariadení je potrebné chápať ako vymedzenie výlučnej právomoci Národného súdu. Samotné zastávanie funkcie nebolo trestným činom.

*podnikov vojnového hospodárstva na Slovensku pre vojenské nemecké ciele...“: Jeho konanie bolo kvalifikované ako *zločin fašistickej okupácie podľa § 1 písm. b) nar. č. 33/1945 Zb. n. SNR*. Za uvedený zločin bol Ludin odsúdený Národným súdom v Bratislave na trest smrti povrazom.¹³*

Za rovnaké konanie podporujúce hospodárske záujmy nacistického Nemecka na úkor vojnového slovenského štátu boli tiež odsúdení Jozef Tiso a Ferdinand Durčanský – ich konanie bolo však subsumované pod § 2 písm. b) nar. č. 33/1945 Zb. n. SNR a súd ich v tomto bode obžaloby uznal *vinnými za zločin domácej zrady*. Durčanský naplnil skutkovú podstatu hospodárskeho trestného činu v rozsahu uvedenom v § 2 písm. b) hneď dvakrát, keďže okrem vyššie uvedeného „*viadol hospodárske rokovania s predstaviteľmi nacistického Nemecka... a uzavrel s nimi dohodu o hospodárskej a finančnej spolupráci... čo viedlo k drancovaniu Slovenska*“.¹⁴ Za uvedené konanie v rovnakom rozsahu bol taktiež odsúdený Vojtech Tuka.¹⁵ Tiso, Durčanský a Tuka boli odsúdení na trest smrti povrazom (Durčanský bol odsúdený v neprítomnosti a trest nebol vykonaný). Ďalším odsúdeným za *zločin domácej zrady* v rozsahu konania poškodzujúceho hospodárstvo bol Teodor Turček, ktorý „...ako *Vodca roľníkov spolupôsobil na tom, že z prebytkov poľnohospodárskej výroby na Slovensku bolo vyvezené do Nemecka a štátov okupovaných Nemeckom*“.¹⁶ Teodor Turček bol odsúdený na 15 rokov trestu odňatia slobody. Jeho konanie bolo subsumované pod § 2 písm. b) *retribučného nariadenia*, teda pod rovnaké ustanovenie ako tomu bolo pri J. Tisovi a F. Durčanskom. Spoločný pre obe konania je chránený záujem nariadením t. j. štátne hospodárstvo, ktoré v oboch prípadoch klesalo na úrovni na úkor Nemecka.

Jediným procesom, v ktorom mimoriadne zavázila majetkovú trestnú činnosť bol proces s Antonom Vašekom. Vašek sa v rozsahu konaní smerujúcich proti majetku dopustil zločinu kolaborácie podľa § 3 písm. b) *retribučného nariadenia*: „*V roku 1942 ako predseda XIV. Oddelenia ministerstva vnútra*

¹³ Rozsudok v trestnej veci H. Ludina pred Národným súdom v Bratislave. SNA, Fond Úradu obžaloby Národného súdu, škatuľa č. 21, TnFud 56/46, s. 4.

¹⁴ Rozsudok v trestnej veci J. Tiso a F. Durčanský pred Národným súdom v Bratislave. SNA, Fond Úradu predsedníctva SNR, škatuľa č. 438, TnFud 6/46, s. 9–12.

¹⁵ Rozsudok v trestnej veci V. Tuku pred Národným súdom v Bratislave. SNA, Fond Úradu obžaloby Národného súdu, škatuľa č. 14, TnFud 7/46, s. 4–5.

¹⁶ Rozsudok v trestnej veci T. Turčeka pred Národným súdom v Bratislave. SNA, Fond Úradu obžaloby Národného súdu, škatuľa č. 3, TnFud 8/45, s. 3–4.

Slovenského štátu dostal vyše 1 000 000 Kčs za to, že referoval Machovi, že na Slovensku nie to viac nechránených Židov, že deportácie sú záťažou pre hospodárstvo...okrem toho za ďalšie úľavy a ústupky dostal ďalšieho pol druheho milióna korún, ďalej perzské koberce, zlaté hodinky, zlato, kryštalové súpravy, 50 fliaš liehovín...“: Vašek bol ako kolaborant a domáci zradca odsúdený na trest smrti povrazom.¹⁷

Ďalším procesom, kde bol páchatel' odsúdený za trestný čin proti majetku bol proces s Janom Šmigovským. Šmigovský bol uznaný vinným za *zločin zrady na povstaní podľa § 4 písm. a), b), c) nar. č. 33/1945 Zb. n. SNR*, pričom pod písm. a) bolo subsumované konanie, ktorým „...vydal napospas nemeckým okupantom majetky dôstojníctva a mužstva posádky, obyvateľov Nitry aj širokého okolia, cenný vojenský materiál...“: *Šmigovský bol odsúdený na trest smrti povrazom.¹⁸*

Podobne aj v procesom s Alexandrom Machom, súd posúdil konanie obžalovaného smerujúce proti majetku štátu ako *zradu na povstaní: „uzatvoril tajnú dohodu o zásobovaní nemeckej okupačnej armády na Slovensku na úct Slovenského štátu“ podľa § 4 písm. a) nar. č. 33/1945 Zb. n. SNR*. Svojím konaním teda vedome poškodzoval hospodárstvo a priemysel vojnového slovenského štátu v prospech Nemecka, čím Mach bol taktiež odsúdený za domácu zradu podľa § 2 písm. a), b), c), d) a za kolaboráciu podľa § 3 písm. b), e). Alexander Mach bol odsúdený na trest odňatia slobody vo výmere 30 rokov.¹⁹

3 Zhodnotenie

V našom článku sme sa zamerali na retribučné zákonodarstvo v ČSR, konkrétne na úpravu trestných činov ohrozujúcich a poškodzujúcich majetok a hospodárstvo. V prvej časti analyzujeme ustanovenia oboch retribučných predpisov t. j. Veľkého retribučného dekrétu platného v českých krajinách a retribučného nariadenia platného na území Slovenska. Rozličná právna úprava v oblasti retribúcie v rámci ČSR priniesla so sebou viac rozličností ako by sa sprvoti dalo predpokladať. Úprava majetkových a hospodárskych trestných činov je úplne odlišná – dekrét samostatne upravuje zločiny proti

¹⁷ Rozsudok v trestnej veci A. Vaška pred Národným súdom v Bratislave. SNA, Fond Úradu obžaloby Národného súdu, škatuľa č. 18, Tnľud 17/46, s. 4–6.

¹⁸ Rozsudok v trestnej veci J. Šmigovského pred Národným súdom v Bratislave. SNA, Fond Úradu obžaloby Národného súdu, škatuľa č. 3, Tnľud 3/45, s. 2–4.

¹⁹ Rozsudok v trestnej veci A. Macha pred Národným súdom v Bratislave. SNA, Fond Úradu predsedníctva SNR, škatuľa č. 436, Tnľud 6/45, s. 8–12.

majetku, keďže nariadenie upravilo konania proti majetku a hospodárstvu vo všetkých trestných činoch. Obe normy však majú spoločné, že úprava majetkových trestných činov je iba okrajová t. j. majetok a hospodárstvo patrili spomedzi chránených záujmov retribučného zákonodarstva na posledné miesto. Uvedené potvrdzovala aj aplikačná prax Národných súdov, ktoré sa len okrajovo zaoberali konaniami proti majetku, skôr riešili trestné činy hospodárske v rámci protištátnych trestných činov.

TRESTNÉ ČINY MAJETKOVÉ PODĽA ZÁKONA Č. 86/1950 Zb.

Darina Mašľanyová

1 Úvodom

V zák. č. 86/1950 Zb. boli Trestné činy majetkové zaradené v VIII. hlave osobitnej časti. Ani v tejto úprave neboli zoskupené do dielov, čo možno pozorovať aj v nasledujúcich zákonoch č. 140/1961 Zb. v znení doplnkov a noviel (ďalej len zák. č. 140/1961 Zb.) a v súčasnosti platnom a účinnom Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len zák. č. 300/2005 Z. z.). Okrem tohto pretrvávajúceho stavu možno na prvý pohľad postrehnúť aj isté rozdiely v zaradení niektorých skutkových podstat medzi trestné činy majetkové. Boli tam zakomponované ustanovenia, ktoré v neskorších právnych úpravách tvorili súčasť hospodárskych trestných činov, ako napr. rozkrádanie majetku v socialistickom vlastníctve - § 245, či poškodzovanie majetku v socialistickom vlastníctve - § 245a – 246. Tieto tri ustanovenia boli modifikované zákonom č. 63/1956 Zb. čl. V.¹ Ak upozorňujeme na rozdiely oproti neskorším právnym úpravám, tak aj trestné činy uvedené v ustanoveniach § 258 – 261 boli v zák. č. 140/1961 Zb. a sú v zák. č. 300/2005 Z. z. súčasťou trestných činov hospodárskych. Ide o trestné činy nekalej sút'áže ², porušenia práva na ochrannú známku a na chránený vzor ³, porušenia patentového práva ⁴, a porušenia pôvodcovského práva ⁵. Väčšina uvedených trestných činov bola v istej obmene zakotvená pôvodne v piatom oddiele druhej hlavy osobitnej časti Trestného zákona č. 140/1961 Zb. a neskôr po zrušení tretieho oddielu obsahujúceho trestné činy proti majetku

¹ Zák. č. 63/1956 Zb., čl. V č. 51–53..

² V zák. č. 300/2005 Z. z. je § 250 označený ako zneužitie účasti na hospodárskej sút'azi.

³ V zák. č. 140/1961 Zb. išlo o § 150 s názvom porušovanie práv k ochrannej známke, priemyselnému vzoru a chránenému označeniu pôvodu a v zák. č. 300/2005 Z. z. je to § 281 porušovanie práv k ochrannej známke, označeniu pôvodu výrobku a obchodnému menu.

⁴ V zák. č. 140/1961 Zb. išlo o § 151 nazvaný ako porušovanie práv k vynálezu a v zák. č. 300/2005 Z. z. je to § 282 porušovanie priemyselných práv.

⁵ V neskoršej právnej úprave je tento trestný čin označovaný ako porušovanie autorského práva.

v socialistickom vlastníctve, vo štvrtom oddiele. V zák. č. 300/2005 Z. z. sú spomínané trestné činy zaradené v prvom a štvrtom diele piatej hlavy osobitnej časti TZ, ktorá upravuje trestné činy hospodárske. Ide o globálne vyjadrenie úprav, nakoľko aj v rámci troch zásadných právnych noriem, ktorými sa vo svojom príspevku zaoberám dochádzalo k zmenám prostredníctvom jednotlivých novelizácií. Je to vidieť aj pri analýze ustanovení zákona č. 86/1950 Zb., kde pomerne významnou bola novela uskutočnená zák. č. 63/1956 Zb. Nekalá súťaž, ako trestný čin, bola v zák. č. 140/1961 Zb. pôvodne súčasťou 5. oddielu, neskôr, ako som už uviedla, 4. oddielu II. hlavy osobitnej časti TZ. Avšak v istom časovom období sa prišlo na to, že označenie trestného činu ako nekalá súťaž a vôbec označenie príslušného oddielu ako trestné činy proti predpisom o nekalej súťaži, ochranných známkach, chránených vzoroch a vynálezoch a proti autorskému právu, nie je v súlade so súvisiacimi právnymi predpismi upravujúcimi pravidlá hospodárskej súťaže, a preto zák. č. 177/1993 Zb. došlo k zmene príslušného ustanovenia, jeho názvu, ako aj k pomenovaniu štvrtého oddielu. Trestné činy ako porušenie práva na ochrannú známku a na chránený vzor (§ 259), porušenie patentového práva (§ 260), či porušenie pôvodcovského práva (§ 261) boli v neskorších úpravách v istých obmenách, ako je to uvedené v poznámkovom aparáte na predchádzajúcej strane. Trestný čin pytlíctva sa do nasledujúcej právnej úpravy pôvodne nedostal a stalo sa tak až novelizáciou TZ, už spomínaným zák. č. 177/1993 Zb. V zák. č. 300/2005 Z. z. je trestný čin pytlíctva zakotvený v VI. hlave osobitnej časti, ktorá upravuje trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu. Konkrétne je uvedený v jej druhom diele nesúcom názov Trestné činy proti životnému prostrediu.

2 K jednotlivým ustanoveniam

Úvodnými ustanoveniami VIII. hlavy osobitnej časti TZ z r. 1950 boli trestné činy rozkrádania a poškodzovania majetku národného a majetku ľudových družstiev v § 245 a 246. Ako som už vyššie uviedla, tieto skutkové podstaty trestných činov boli upravené čl. V zák. č. 63/1956 Zb. Došlo tak aj k zmene názvu § 245 na rozkrádanie majetku v socialistickom vlastníctve. Príslušné ustanovenie bolo vyjadrené v štyroch odsekoch, pričom prvý obsahoval

základnú, a nasledujúce tri kvalifikované skutkové podstaty. Poskytovala sa ním ochrana majetku v socialistickom vlastníctve. Objektívna stránka bola v ods. 1 rozdelená v troch písmenách a/ - c/, kde zahŕňala konania typické pre trestné činy krádeže, sprenevery a neoprávneného obohatenia seba alebo iného na škodu majetku v socialistickom vlastníctve. V písm. a/ spočívalo konanie páchatel'a v zmocnení sa veci z takého majetku. Pod zmocnením sa rozumie odňatie z dispozície oprávnenej osoby. Hmotný predmet útoku tu bol vyjadrený ako vec z majetku v socialistickom vlastníctve, čím sa stal obligatórnym znakom skutkovej podstaty trestného činu. Ochranu majetku v socialistickom vlastníctve tak požívali aj veci, ktoré neboli v socialistickom vlastníctve, ako napr. elektrospotrebiče v oprave, veci odložené v reštaurácii na miestach k tomu určených a i. V tejto alternatíve konania uvedenej v písm. a/ bol vyjadrený aj motív konania páchatel'a, ktorým bol úmysel nakladať s takou vecou ako s vlastnou. Druhý spôsob konania, ako som už uviedla bol typický pre spreneveru, a to: „...nakladá s vecou z takého majetku, ktorá mu bola zverená, ako s vlastnou...“. Rozdiel oproti prvej alternatíve je v tom, že sa páchatel' veci zmocniť nemusel, nakoľko mu bola zverená. Mal ju v dispozícii, nebol jej vlastníkom, a napriek tomu s takou vecou nakladal ako s vlastnou. Prísnejšie, podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty sa páchatel' potrestal v prípade, že čin uvedený v ods. 1 spáchal pre zárobok ⁶, ďalším kvalifikačným predpokladom uvedeným v odseku 2 písm. b/ bola skutočnosť, že taký čin spáchal ako člen spolčenia, čo nasvedčovalo istú formu trestnej súčinnosti, v písm. c/ bola zakotvená časovo obmedzená recidíva nasledovným spôsobom: „ak spácha taký čin, hoci bol už v posledných piatich rokoch pre taký čin odsúdený na bezpodmienečný trest odňatia slobody, alebo písm. d/ ak je tu iná obzvlášť prit'ážujúca okolnosť ⁷“. V zmysle odseku 3 bol možný prísnejší trestný postih ak činom

⁶ Podľa § 76 ods. 4 je trestný čin spáchaný pre zárobok, ak si páchatel' chce sústavným páchaním takých trestných činov zadovážiť aspoň na čas zdroj príjmov. Táto obzvlášť prit'ážujúca okolnosť bola neskôr zo zák. č. 140/1961 Zb. vypustená novelou, zák. č. 183/1999 Z. z. (pozn. autorky).

⁷ Podľa § 75 ods. 4 sa obzvlášť prit'ážujúcou okolnosťou rozumie taká okolnosť, ktorá s trestným činom spravidla spojená nebýva a ktorá pre svoju dôležitosť zvyšuje nebezpečnosť činu alebo páchatel'a pre spoločnosť.

uvedeným v odseku 1 bola spôsobená značná škoda⁸. Najprísnejší trestný postih mohol nasledovať v prípade, že taký čin spáchal zneužívajúc svoje postavenie verejného činiteľa⁹ a spôsobil tak značnú škodu.

Trestný čin poškodzovania majetku v socialistickom vlastníctve podľa § 245a tvorila objektívna stránka spočívajúca v spôsobení škody na majetku v socialistickom vlastníctve najmä tým, že vec z takého majetku páchatel' zničil, poškodil alebo urobil neupotrebitel'nou. Z hľadiska naplnenia subjektívnej stránky sa vyžadovalo úmyselné zavinenie, ako u predchádzajúceho trestného činu. Aj tento trestný čin obsahoval kvalifikovanú skutkovú podstatu, ale na rozdiel od predchádzajúceho, len jednu. Dôvodmi prísnejšieho trestného postihu bolo spôsobenie značnej škody, alebo iná obzvlášť prit'ážujúca okolnosť.

Ustanovenie § 246 bolo rovnako ako § 245a trestným činom poškodzovania majetku v socialistickom vlastníctve a tiež ho tvorili dve skutkové podstaty, základná a kvalifikovaná. V základnej skutkovej podstate sa postihovalo nedbanlivostné spôsobenie škody nie nepatrnej na majetku v socialistickom vlastníctve. Dôvodom prísnejšieho trestného postihu bolo spôsobenie značnej škody ako v predchádzajúcich ustanoveniach.

Krádež uvedenú v § 247 by som si dovoľila označiť za klasický trestný čin proti majetku, vyskytujúci sa aj v nasledujúcich právnych úpravách na prvom mieste príslušnej hlavy. V odseku 1 sa postihovalo zmocnenie sa cudzej veci v úmysle nakladať s ňou ako s vlastnou. Išlo tu o identickú úpravu ako v § 245 ods. 1 písm. a/ s tým rozdielom, že pri krádeži je hmotným predmetom útoku cudzia vec, kým pri rozkrádaní majetku v socialistickom vlastníctve išlo o vec z takého majetku. Cudzou vecou sa rozumie vec nepatriaca páchatel'ovi úplne ani čiastočne. Aj trestný čin krádeže, ako predchádzajúce dva, mal len jednu kvalifikovanú skutkovú podstatu, podľa ktorej nastupoval prísnejší trestný postih v prípade, že čin uvedený v ods. 1 spáchal pre zárobok, v písm. b/ bola uvedená okolnosť, že taký čin spáchal

⁸ Pretože škoda nie je v zákone odstupňovaná v pevných sumách, nemusí byť jej výška presne vyčíslená (č. 50/1951 Zb. rozh.).

⁹ Pojem verejného činiteľa bol vymedzený v legálnej definícii v § 75 ods. 10 v rámci Výkladu niektorých pojmov, ktoré boli zakotvené v VII. hlave všeobecnej časti TZ označenej ako Spoločné ustanovenia.

so zbraňou¹⁰. V písm. c/ bol uvedený prísnejší trestný postih v prípade, „ak sa pokúsi bezprostredne po takom čine uchovať si vec násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia“ a v písm. d/ to bola iná obzvlášť prit'azujúca okolnosť.

V § 248 bol upravený trestný čin Sprenevery. Podľa základnej skutkovej podstaty bolo možné postihnúť prípad, ak páchatel' s cudzou vecou, ktorá mu bola zverená nakladal ako s vlastnou. Prísnejší trestný postih bol na mieste, ak páchatel' podľa písm. a/ spáchal čin uvedený v ods. 1 ako poručník, opatrovník alebo iná osoba, ktorá má povinnosť hájiť záujmy poškodeného..., teda špeciálny subjekt, s ktorým sme sa mali možnosť stretnúť aj v § 245 ods. 4, teda pri trestnom čine rozkrádania majetku v socialistickom vlastníctve, kde ho reprezentoval verejný činiteľ. Ako ďalší dôvod prísnejšieho postihu uvedený v § 248 ods. 2 písm. b/ bola iná obzvlášť prit'azujúca okolnosť.

Trestný čin podvodu bol upravený v § 249 nasledovne: ods. 1 „ kto iného úmyselne poškodí na majetku alebo na právach tým, že

- a) jeho alebo niekoho iného uvedie do omylu, alebo
- b) využije omyl jeho alebo niekoho iného.

Hmotným predmetom útoku tu bola veľmi všeobecne stanovená osoba odlišná od páchatel'a slovom „iného“. *Poškodením na právach* sa tento trestný čin líšil od jeho neskorších úprav. Škoda na právach mohla spočívať vo vylákaní najrôznejších konaní alebo opomenutí v oblasti vzťahov rodinných, pracovných a pod. Za podvod sa nepovažovalo vylákanie konania, na ktoré bol niekto povinný (predstieranie odmeny za dobré chovanie).¹¹ *Omyl* je rozpor medzi skutočnosťou a predstavou o nej. Omylom je, ak niekto nevie o skutočnostiach rozhodných preto, aby niečo vykonal alebo strpel (nevedomosť) alebo ak si také skutočnosti predstavoval ináč, než boli. O omyl ide aj vtedy, ak niekto rozhodné skutočnosti poznal, ale nevedel si ich správne vyložiť. Môžu zo byť skutočnosti minulé, súčasné či budúce. Podvodom

¹⁰ Trestný čin je spáchaný so zbraňou podľa § 76 ods. 1, ak páchatel' alebo s jeho vedomím niektorý zo spolupáchatel'ov použije zbraň na prekonanie alebo zamedzenie odporu alebo ak ju na ten účel má pri sebe; zbraňou sa tu rozumie, pokiaľ z jednotlivého ustanovenia nevyplýva ináč, čokoľvek, čím možno urobiť útok proti telu dôraznejším.

¹¹ *Československé trestné právo. Zväzok II – Osobitná časť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, s. 367.

je preto aj vylákánie pôžičky, ak páchatel vedel, že nebude môcť zaplatiť; podvodom však nie je jednoduché nesplnenie záväzku, aj keď úmyselné, ak páchatel od počiatku nemal úmysel ho nesplniť, ale toto rozhodnutie pojal až neskôr.

Omyl možno vyvolať nielen konaním, ale aj opomenutím takého konania, na ktoré bol páchatel podľa okolností a svojich pomerov povinný (§ 75 ods. 2); spravidla pôjde o využitie omylu: páchatel vie, že mu bolo nesprávne porozumené, ale úmyselne opomenie omyl napraviť. Niekedy páchatel úmyselne zakrýva okolnosti, ktoré by bol povinný vyjaviť, napr. pri predaji zastiera nedostatky predávanej veci. Podvodom (alebo rozkrádaním majetku v socialistickom vlastníctve podľa § 245) spravidla býva aj čierna jazda, pokiaľ nejde o konanie na spôsob sprenevery alebo o *furtum usus*. Podvodom (alebo činom trestným podľa § 245) tak bolo napr. vylákánie stravy alebo nocľahu, na ktoré páchatel, ako vopred vedel, nemal na úhradu. „Vylákánie“ služieb automatického zariadenia, napr. telefónu vhođením bezcenného pliešku namiesto mince, nebolo podvodom, lebo nikto nebol uvedený do omylu, pri sústavnom vykonávaní sa to mohlo posudzovať podľa § 245 ak čin smeroval proti socialistickému vlastníctvu (verejný telefónny automat). Po znárodnení poisťovní by sa podľa § 245 posudzoval aj poisťovací podvod, ak páchatel zámerne vyvolal poisťnú udalosť, napr. podpálenie vlastnej poisťenej budovy, a žiadal náhradu.¹²

Prísnejší postih nastupoval v prípade spáchania podvodu pre zárobok, alebo ak tu bola iná obzvlášť prít'ážujúca okolnosť.

Podielníctvo bolo zakotvené v § 250 – 251. V zásade sa tieto ustanovenia líšili formou zavinenia, kým v § 250 sa vyžadovalo zavinenie *dolôžne*, v § 251 *kuľpôžne*. Objektívna stránka základnej skutkovej podstaty § 250 spočívala v ukrytí alebo na seba alebo na niekoho iného prevedení veci, ktorá bola získaná trestným činom spáchaným inou osobou, alebo to, čo za takú vec bolo zadovážené, alebo podľa alinei 2 takú činnosť sprostredkoval. Prísnejší trestný postih bol možný v prípade spáchania tohto činu pre zárobok alebo z inej obzvlášť prít'ážujúcej okolnosti. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu uvedená v § 251 bola v prvej alinei identická. Rozdiel spočíval v tom, že sa podielníctvo spáchané z nedbanlivosti netýkalo toho,

¹² Ibidem, s. 368.

čo bolo za takú vec zadovážené, alebo sprostredkovanie takej činnosti. Nedbanlivostná forma trestného činu uvedeného v § 251 neobsahovala kvalifikovanú skutkovú podstatu.

V § 252 bol uvedený trestný čin úžery. Pozostával zo základnej a kvalifikovanej skutkovej podstaty, pričom dôvody prísnejšieho trestného postihu boli rovnaké ako pri úmyselnej forme trestného činu podielníctva. Základnú skutkovú podstatu tvorili dve aliney, prvá znela: „Kto zneužívajúc tieseň, neskúsenosť, rozumovú slabosť alebo rozrušenie niekoho, dá sebe alebo niekomu inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia vo veľkom nepomere, alebo“ alinea druhá: „Kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle ju uplatniť na seba prevedie.“ V druhej alinei sa môžeme stretnúť s pohnútkou.

Ustanovenie § 253 upravuje nevernú správu. S takto nazvaným trestným činom sa v neskoršej úprave nestretávame, hoci jeho obsah je známy. Išlo o úmyselné poškodenie iného tým, že porušil, podľa zákona mu uloženú, alebo zmluvne prevzatú povinnosť, opatrovať alebo spravovať cudzí majetok. Súčasťou kvalifikovanej skutkovej bol okrem inej obzvlášť prit'ážujúcej okolnosti, špeciálny subjekt, ktorým bol rovnako ako v § 248 poručník, opatrovník alebo iná osoba, ktorá mala osobitnú povinnosť hájiť záujmy poškodeného.

Ďalším trestným činom bolo zatajenie - § 254, ktorý bol vytvorený dvoma skutkovými podstatami, a to základnou a kvalifikovanou. Podľa základnej skutkovej podstaty bolo páchatel'a možné postihnúť za to, že nakladal s cudzou vecou ako s vlastnou, ktorá sa dostala do jeho moci nálezom, omylom alebo ináč bez privolenia oprávnenej osoby. Prísnejší trestný postih bol na mieste v prípade, ak konanie páchatel'a uvedené v ods. 1 malo za následok značnú škodu.

V § 255 bol upravený trestný čin poškodenia cudzej veci. Išlo tu o úmyselné zničenie, poškodenie alebo urobenie neupotrebitel'nou cudzej veci. V kvalifikovanej skutkovej podstate boli uvedené dôvody prísnejšieho trestného postihu, ako iná obzvlášť prit'ážujúca okolnosť, spáchanie trestného činu na veci verejného činiteľa alebo pre výkon jeho právomoci, čím bol

špecifikovaný hmotný predmet útoku a ďalšou prít'azujúcou okolnosť'ou bolo spáchanie takého činu na veci svedka, znalca alebo tmočníka, pre výkon jeho právomoci.

Pytliactvo bolo zakotvené v § 256 v základnej a dvoch kvalifikovaných skutkových podstatách. V rámci základnej skutkovej podstaty páchatel' úmyselne zasiahol do cudzieho práva poľovníctva alebo rybolovu tým, že

- a) lovil zver alebo ryby, alebo
- b) zver, ryby alebo inú vec, na ktorú sa vzť'ahovalo toto právo, zničil, poškodil alebo s nimi nakladal ako s vlastnými.

Prísnejšie bolo možné páchatel'a postihnúť v prípade, že tak konal pre zárobok, spáchal taký čin na zveri v obore alebo v čase hájenia, ak mal taký čin za následok značnú škodu alebo ak bola naplnená iná obzvlášť' prít'azujúca okolnosť'. Najprísnejší trestný postih za pytliactvo prichádzal do úvahy v prípade, že sa páchatel' bezprostredne po čine pokúsil uchovať' si vec násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia. Rovnaká prít'azujúca okolnosť' bola súčasťou kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu krádeže podľa § 247 ods. 2 písm. c/.

Poškodenie veriteľ'a, ako trestný čin známy aj v neskorších právnych úpravách, bolo zakotvené v § 257. Išlo o úmyselný trestný čin spočívajúci v zmazení aj len čiastočného uspokojenia svojho veriteľ'a tým, že

- a) zničil, poškodil, zatajil, scudzil alebo odstránil časť' svojho majetku,
- b) predstieral alebo uznal neexistujúce právo alebo záväzok, alebo
- c) svoj majetok ináč zmenšil.

Aj ods. 2 obsahoval základnú skutkovú podstatu s rovnakou sankciou a formou zavinenia s tým rozdielom, že sa týkal veriteľ'a niekoho iného. Z hľadiska objektívnej stránky išlo o rovnaké spôsoby konania s tým rozdielom, že išlo o majetok dlžníka. V kvalifikovanej skutkovej podstate uvedenej v ods. 3 hrozil prísnejší trestný postih v prípade spôsobenia následku v podobe značnej škody.

V § 258 bola netradične, oproti neskorším právnym úpravám, zaradená nekalá súť'až postihujúca konanie v rozpore s predpismi upravujúcimi súť'až v hospodárskom styku alebo so zvyklosť'ami súť'aže ak páchatel' úmyselne vážne ohrozil hospodársky chod alebo rozvoj podniku.

Aj trestné činy uvedené v zákone za nekalou súťažou boli v neskorších právnych úpravách zaradené medzi trestné činy hospodárske, čím prestali byť súčasťou majetkových trestných činov. Mám na mysli trestné činy zakotvené v § 259 – 261, ktorými boli porušenie práva na ochrannú známku a na chránený vzor, porušenie patentového práva a porušenie pôvodcovského práva. Ustanovenie § 259 bolo vytvorené dvoma základnými skutkovými podstatami vyžadujúcimi úmyselné zavinenie. V zmysle ods. 1 páchatel uviedol do obchodu alebo mal na predaj tovar neoprávnene označený ochrannou známkou, na ktorú prislúchalo výhradné právo inému, alebo známkou alebo značkou ľahko s ňou zameniteľnou.

Aj podľa ods. 2 sa vyžadovalo úmyselné uvedenie do obchodu, ak mal na predaj alebo na dosiahnutie hospodárskeho prospechu vyrobiť tovar podľa chráneného vzoru, na užívanie ktorého prislúchalo výhradné právo inému, alebo podľa vzoru ľahko s ním zameniteľného.

Za porušenie patentového práva hrozil trestný postih podľa § 260. Na základe tohto ustanovenia bolo možné trestne postihnúť úmyselný zásah do práva majiteľa vynálezu spôsobom, ktorý prislúchal majiteľovi vynálezu.

Porušenie pôvodcovského práva v § 261 slúžilo na postih páchatel'a, ktorý s dielom, ktoré bolo predmetom pôvodcovského práva úmyselne bez oprávnenia naložil spôsobom, ktorý prislúchal pôvodcovi. V neskorších právnych úpravách je tento trestný čin označovaný ako Porušovanie autorského práva.

3 Záverom

V učebnici *Československé trestné právo*¹³, ktorú vypracoval kolektív spolupracovníkov katedier trestného práva právnických fakúlt Karlovej univerzity v Prahe a Univerzity Komenského v Bratislave, je analyzovaná problematika zakotvená v VIII. kapitole pod názvom *Trestné činy proti majetku jednotlivcov*.

V rámci systematiky zákona autori odôvodňujú zaradenie trestných činov proti majetku v socialistickom vlastníctve k trestným činom proti majetku

¹³ *Československé trestné právo. Zväzok II – Osobitná časť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956.

jednotlivcov tým, že mali snahu o lepšie pochopenie týchto ustanovení, ktoré, ako z ich úpravy vyplýva, priamo nadväzujú na ochranu majetku jednotlivcov.

Je zaujímavé, že už v tejto učebnici došlo k zaradeniu trestných činov proti majetku do troch skupín, keďže hlava nie je vytvorená dielmi. Toto teoretické delenie trestných činov proti majetku sa aplikuje aj v učebných textoch novších právnych úprav. Do prvej skupiny zaradili trestné činy, ktoré majú spravidla za následok neoprávnené obohatenie, druhú skupinu tvoria trestné činy smerujúce k poškodeniu cudzej veci a napokon tretiu skupinu, ktorú označujú ako osobitnú predstavujú trestné činy podielníctva. V neskoršej literatúre sa tretia skupina nazýva ako koristenie z trestnej činnosti iných osôb a ide tu o tzv. predikatívne delikty.

Za pozoruhodné možno označiť i to, že v rámci prvej skupiny (neoprávnené obohatenie) rozlišujú tri podskupiny, z ktorých každá je sústredená okolo najbežnejších trestných činov tejto skupiny, krádeže, sprenevery a podvodu a je utváraná zoskupením trestných činov podobnej povahy tak, že vedľa vedúcej skutkovej podstaty majú ďalšie skutkové podstaty príbuzné povahu špeciálnu alebo podpornú.

Ku krádeži, ako nenásilnému zmocneniu sa cudzej veci, priradujú pytliactvo, ktoré považujú za osobitný prípad krádeže alebo poškodenia cudzej veci.

K sprenevere, ako privlastneniu¹⁴ si veci zverenej, priradili nevernú správu, ktorá doplňuje ustanovenie o sprenevere.

Podvod spočíva v poškodení iného uvedením do omylu alebo využitím omylu; k podvodu tak priradili zatajenie, úžeru a poškodenie veriteľa, nakoľko uvedené skutkové podstaty spočívali v analogickom klamlivom konaní.

Sú to úmyselné trestné činy, ktorých typickou pohnútkou je ziskuchtivosť, túžba sa obohatiť na úkor druhého.

¹⁴ Tento pojem sa používal aj v neskoršej právnej úprave, zák. č. 140/1961 Zb., kým nebol zamenený s termínom prisvojenie, zdôvodneným predovšetkým tým, že trestným činom nemožno získať vlastníctvo k takej veci.

Pri poškodení cudzej veci, charakterizujúcej druhú skupinu, páchatel' nespôsobí škodu pre vlastný úžitok, ale spravidla zo zlomyseľnosti, pomstychtivosti a pod. Tiež ide o úmyselný trestný čin.

Tretiu skupinu tvorí podielníctvo, ktorým páchatel' spravidla koristí z trestnej činnosti inej osoby, čím vytvára priaznivú pôdu pre také trestné činy a čím okrem toho sťažuje oprávnenej osobe, aby dosiahla späť vec, o ktorú bola trestným činom pripravená. Preto je v určitých medziach trestné aj konanie zavinené z nedbanlivosti.

Z týchto trestných činov niektoré svojou povahou v určitom zmysle presahujú oblasť majetkových trestných činov: podvod môže postihnúť aj práva inej povahy ako majetkové, pytlíctvo zasahuje právo poľovníctva a rybolovu, pri podielníctve môže páchatel' ťažiť aj z výt'azku iného trestného činu než majetkového.

Aj záverečné ustanovenia § 258 – 261 presahujú rámec trestných činov proti majetku jednotlivcov, lebo ochrana väčšiny týchto vzťahov je daná predovšetkým v záujme spoločnosti, nie v majetkovom záujme postihnutého jednotlivca.

Objektom rozoberaných trestných činov sú vždy vzťahy k majetku, a to spravidla vzťahy k majetku jednotlivcov. Tieto však nie sú chránené vo svojom celku; niekedy sa chránia práva na vec, jednotlivé majetkové práva aj práva nemajetkové.¹⁵

Cieľom príspevku bolo oboznámiť čitateľov s právnou úpravou trestných činov majetkových od roku 1950 cez novelu TZ z roku 1956, analyzovať príslušné ustanovenia a urobiť ich komparáciu s neskoršími právnymi úpravami.

15 *Československé trestné právo. Zväzok II – Osobitná časť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956, s. 356–357.

KONŠTRUKCIA HOSPODÁRSKÝCH TRESTNÝCH ČINOV V POLITICKÝCH PROCESOCH V ČESKOSLOVENSKU

Ján Štefanica

1 Úvodom

Trestné činy majetkového a hospodárskeho charakteru sa pomerne veľkou mierou podieľali na prípadoch prejednávanych v politických procesoch päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia v Československej republike. Zatknuté osoby boli v týchto kauzách častokrát obviňované zo sabotáže, teda úmyslu oslabiť a zbrzdíť výstavbu socialistického hospodárstva, alebo zo snahy poškodiť či rozvrátiť väzbu na ekonomiku ZSSR a na ďalšie krajiny východného bloku.

Vychádzajúc zo štatistík súdnych rehabilitácií realizovateľných na základe zákona č. 119/1990 Sb., v období od 25. februára 1948 až do 1. januára 1990, bolo v Československej republike za trestné činy hospodárskej povahy na základe zákonov č. 50/1923 Sb., č. 231/1948 Sb. a č. 86/1950 Sb., odsúdených 50 954 osôb.¹ Skutočný počet však bude pravdepodobne vyšší, keďže do tohto čísla nie sú započítaní odsúdení v správnych konaniach, ktoré boli vedené priamo národnými výbormi. Spoločenské vrstvy, z ktorých obžalovaní pochádzali, boli veľmi rozdielne. Medzi odsúdenými boli zakladatelia a pracovníci národohospodárskych inštitúcií, či odporcovia oficiálnej hospodárskej politiky po roku 1948, pedagógovia a akademickí pracovníci, roľníci či robotníci. Obvinenia zo sabotáže, ohrozovania jednotného hospodárskeho plánu a ďalších trestných činov hospodárskej povahy slúžili aj na odstránenie domnelých nepriateľov režimu, vrátane straníckych či pracovných konkurentov. V prípade obetí politických procesov hospodárskeho charakteru však zohral významnú rolu aj ten fakt, že mnohokrát slúžili na účel zámernej likvidácie súkromného vlastníctva.

¹ KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister&Principal, 2008, s. 136.

2 Trestné činy hospodárskeho charakteru

Prakticky do obdobia jedného roka po februári 1948 boli najvýznamnejšie národohospodárske pozície v štáte obsadené režimu lojálnymi pracovníkmi a členmi Komunistickej strany Československa. Dôsledkom núteného odchodu fundovaných a odborne zdatných ekonómov z hospodárskych sektorov ministerstiev, podnikov a bánk, sa stalo odborné vákuum a diskontinuita hospodárskeho rozvoja. Nedostatok politicky vyhovujúcich a skúsených odborníkov zapríčinil neočakávanú situáciu. Pomerne rýchlo nastali hospodárske problémy a v spoločnosti rástla nespokojnosť. Dôvodom neboli len personálne problémy, ale aj fakt, že prestavba ekonomiky na základe sovietskeho modelu nespĺnila očakávania. Reakciou stranického vedenia namiesto snahy o nápravu, bolo poukázanie na hlavných vinníkov tejto situácie. Tak vznikla prvá skupina osôb obžalovaných z hospodárskych trestných činov. Môžeme medzi nich zaradiť tvorcov oficiálnej hospodárskej politiky štátu, vysokých stranických činiteľov ale aj strane lojálnych ekonómov i hospodárov. Druhou skupinou v procesoch obžalovaných osôb boli významní český a slovenský ekonómovia, bankári či profesori ekonomických vied, kritizujúci režim a zavádzanie socialistického hospodárstva. Boli otvorene považovaní za nepriateľov nového spoločenského zriadenia a vykonštruované obvinenia z majetkových a hospodárskych trestných činov mali za úlohu ich umlčanie a vyčlenenie na okraj spoločnosti. Medzi poslednú, tretiu skupinu je možné zaradiť porazených v rámci konkurenčného boja vo vnútri strany, ktorí slúžili verejnosti aj ako exemplárne prípady udržiavania poriadku vo vlastných radoch. Odsúdených čelných predstaviteľov hospodárstva bol veľký počet a ich uväznením sa stal hospodársky stav povojnovej republiky rozvrátený ešte viac. Ministrom hospodárstva bolo stranickým vedením ukladané za povinnosť odstránenie všetkých dôsledkov nepriateľskej aktivity odsúdených, teda aj prospešných vecí.

Činy hospodárskej a majetkovej povahy boli vo vykonštruovaných obvineniach spadajúce podľa zákona č. 231/1948 Sb. pod: velezradu na základe § 1 ods. 1, ods. 2, ods. 3 písm. b), c), d) a e), združovanie sa proti štátu podľa § 2 ods. 1 a 3, nedbanlivé uchovávanie štátneho tajomstva podľa § 7, sabotáže podľa § 36 a 37, ohrozovanie jednotného hospodárskeho plánu z nedbanlivosti podľa § 38 či pod poškodzovanie záujmu republiky v cudzine podľa

§ 41. Podľa zákona č. 86/1950 Sb. išlo najmä o trestné činy velezrady podľa § 78 ods. 1, 2 a ods. 3 písm. b), c), d) a e), sabotáže podľa § 85, ohrozenia hospodárskeho a služobného tajomstva podľa § 112 až 114, intríg proti zoštatneniu podľa § 130, zneužitia vlastníckeho práva podľa § 133, ohrozenia zásobovania podľa § 134, ohrozenia jednotného hospodárskeho plánu podľa § 135 a 136, intríg pri verejných dodávkach a prácach podľa § 137, ohrozenia plánovania a kontroly plnenia plánu podľa § 138. Vo fungovaní všetkých vrstiev spoločnosti sa prejavovalo zavedenie tézy o neustálom zostrovaní triedneho boja. Aspektmi stalinskej politiky boli silne ovplyvnené všetky spoločenské odvetia vrátane ekonomiky, národného hospodárstva či medzinárodných vzťahov.² V hospodárskych procesoch sa však najpočetnejšie politické proces týkali problematiky poľnohospodárstva. Boli vedené procesy s roľníkmi odmietajúcim vstúpiť do jednotných poľnohospodárskych družstiev a so živnostníkmi odmietajúcimi vstúpiť do verejného sektora. Tieto procesy do značnej miery napomáhali kolektivizácii poľnohospodárstva. Podľa sovietskej stalinskej ideológie bolo potrebné postihovať škodcov kolektivizácie a ničiť zárodoky kapitalizmu v malovýrobe. Taktiež dochádzalo k mnohým obvineniam zo sabotáže na štátnych majetkoch. Tie totiž trpeli nedostatkom pracovnej sily a navyše boli stratové. Na takýchto statkoch pracovalo navyše mnoho bývalých vlastníkov veľkých hospodárstiev. Proti dedinským boháčom, čiže kulakom, začalo ťaženie bezprostredne po februári 1948. Najskôr bol týmto pejoratívnym výrazom označovaný ten, kto vlastnil poľnohospodársku usadlosť s výmerou nad 20 hektárov. Neskôr bola výmera znížená na 15 hektárov, až nakoniec stačilo hektárov 5 alebo menej a k tomu obchod, hostinec či iná živnosť.³

Avšak ani samotné stranické vedenie štátu nebolo bez vonkajšieho tlaku. Už v správe Informbyra o niektorých chybách Komunistickej strany Československa z 5. apríla 1948, sa v časti venovanej roľníckej otázke,

2 HOREMUŽ, M. Modernization of Russia and its Selected Dimensions. In: *Politické vedy*. [online]. roč. 17, č. 2, 2014, s. 120–121. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/2_2014/HOREMUZ.pdf>.

3 Predstavy o obmedzení veľkosti súkromného vlastníctva v poľnohospodárstve (so zachovaním základných ústavných garancií) však začal rozvíjať v Dočasnom štátnom zriadení už E. Beneš, podľa ktorého zapadali do pripravovaného systému agrárnej politiky oslobodenej Československej republiky v rámci koncepcie tzv. socializujúcej demokracie. KUKLÍK, J. *Znárodněné Československo*. Praha: Auditorium, 2010, s. 105.

vedení KSČ vytykala nejasná agrárna politika a jej nedostatočný program. Podľa hodnotenia Informbyra, sa stranické vedenie obmedzovalo len na vykonávanie čiastkových opatrení, ktoré však nemohli ohroziť základy kapitalizmu zakorenené v Československu, napriek faktu, že pozemkové reformy obmedzili množstvo veľkostatkárskeho pozemkového vlastníctva v Československej republike, vôbec nepodkopali základy kapitalizmu na dedinách, keďže zachovanie pôdy v súkromných rukách do 50 ha v podmienkach vysokej intenzity a vysokého podielu trhovej produkcie poľnohospodárskej výroby v štáte, môže predstavovať širokú základňu pre rozvoj a upevňovanie kulactva v republike.⁴ Aj pod takýmto vonkajším tlakom sa okruh potenciálnych obžalovaných v procesoch rozrastal. Najsilnejšia vlna káz prebehla v rokoch 1950 – 1952. Najčastejšie dochádzalo k obviňovaniu z hospodárskej sabotáže, ktorá zahŕňala napríklad úmysel zničiť úrodu, neplniť dodávkové povinnosti, rozširovať škodcov, zle obrábať pôdu v rozpore s hospodárskym plánom a mnohé ďalšie formy. Procesy proti kulakom mali vo väčšine prípadov iba regionálny, najmä odstrašujúci, charakter. Ten presiahlo iba niekoľko veľkých a významných káz. V nich sa snažili ich konštruktéri preukázať, že sú kulaci odporcovia kolektívizácie a nepriatelia malých roľníkov. Medzi takéto procesy patril prípad Koubalovy Lhoty. V malej dedinke na Příbramsku došlo vo februári 1951 k vražde predsedu MNV V. Mandíka. Z tohto činu boli obvinení traja roľníci, ktorí sa ho mali dopustiť z dôvodu snahy predsedu o založenie jednotného poľnohospodárskeho družstva. V. Junek, A. Lacina a K. Máša boli označení za dedinských boháčov – kulakov a nepriateľov socializácie dediny. Dňa 9. marca toho istého roku súd rozhodol o ich vine a boli odsúdení na trest smrti.⁵

Z ďalších procesov zameraných proti kulakom je potrebné zmieniť napríklad akciu pod názvom Kluky či prípad pod názvom Hranice. Avšak najväčším procesom vedeným proti kulakom sa stal prípad Babice, v ktorom bol siedmim odsúdeným uložený trest smrti. Išlo o A. Mytisku, A. Plichtu st., D. Nemca, F. Kopuleťého, A. Škrdlu, V. Drbolu a F. Pařila. Ďalej boli vynešené dva tresty doživotného odňatia slobody a päť dlhoročných trestov

⁴ VOLOKITINA, T. V. a kol. *Sovetskij faktor v Vostočnoj Jevrope 1944-1953. Tom. 1. 1944-1948. Dokumenty*. Moskva: ROSSPEN, 1999, s. 611.

⁵ KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister&Principal, 2008, s. 153–154.

odňatia slobody. U všetkých odsúdených bola vyslovená aj konfiškácia ich majetku. K poprave odsúdených došlo 3. augusta 1951. Na túto kauzu Babice nadväzoval ešte druhý babický proces, v ktorom bola podľa vtedajšej terminológie súdená skupina pomáhačov vrahom z Babic. Prebehol dňa 15. novembra 1951 keď bolo v Třebíči odsúdených ďalších 17 osôb. Po týchto dvoch procesoch nasledovalo ešte niekoľko menších, na nich nadväzujúcich procesov. Posledný z nich prebiehal až v roku 1958. Celkovo bolo vo všetkých kauzách vzťahujúcich sa k Babici odsúdených 100 osôb, pričom 11 z nich bol uložený trest smrti.⁶

3 Najvýznamnejšie politické procesy s akcentom na hospodárske trestné činy

Jeden z najvýznamnejších prípadov odhalenia sabotáže v československej ekonomike, resp. vykonštruovania sabotáže v československom hospodárstve sa stala akcia pod názvom Budovanie. Týkala sa sabotáže výstavby uránových baní na Jáchymovsku. Po jej vykonštruovanom odhalení bolo v následnom procese žalovaných a súdených 27 pracovníkov. Podľa obžaloby prokurátora, bol do ich čela dosadený generálny riaditeľ baní B. Hegner spoločne s ďalšími vysoko postavenými spolupracovníkmi, J. Čmelákom, A. Žaludom a S. Chmelom. Dňa 24. marca 1955 súd udelil trest smrti pre S. Chmela a vysoké tresty odňatia slobody ostatným odsúdeným. Trest smrti však nakoniec vykonaný nebol a došlo k jeho zmene na doživotie.

K najväčším hospodárskym procesom patrila proces s J. Goldmannom a spol., prebiehajúci v dňoch 6. – 7. augusta 1954. Kde boli obžalovanými Josef Goldmann ako vedúci funkcionár plánovacieho úradu, František Kolár ako vysoký funkcionár KSČ, Jaroslav Jíčínský, Jaroslav Bárta, Ivan Holý, Jiří Kárný, František Fabinger z pozície generálnych riaditeľov československého priemyslu. Ďalej proces s Edvardom Outratom ako námestníka ministra, predsedu Štátnej plánovacej komisie, ktorý sa konal dňa 5. novembra 1954, ale taktiež aj proces J. Smrkovským. Josef Goldman a Edvard Outrata boli obžalovaní z vlastizrady a špionáže a odsúdení k niekoľkoročným trestom. Josef Smrkovský bol dokonca odsúdený na doživotie

⁶ RÁZEK, A. *StB + justice: nástroje třídního boje v akci Babice*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 26–29.

za napomáhanie sprisahaneckému centru R. Slánskeho, avšak vzhľadom na postupné uvoľňovanie politickej situácie bol po štyroch rokoch prepustený. Práve veľká časť významných ekonómov a národohospodárov bola zaradená do procesu s R. Slánskym a spolovníkmi. Išlo o L. Frejku, prednostu národohospodárskeho odboru Kancelárie prezidenta republiky, ktorému bol udelený trest smrti, E. Löbla, námestníka ministra zahraničného obchodu, odsúdeného na doživotie, R. Margolia taktiež námestníka ministra zahraničného obchodu odsúdeného k trestu smrti, či O. Fischla, námestníka ministra financií, odsúdeného k trestu smrti. S ďalšími vedúcimi ekonomickými pracovníkmi prebehlo niekoľko ďalších procesov. Všetky zmienené kauzy sa vyznačujú spoločnými črtami. Obžalovaným bolo kladené za vinu sabotovanie prestavby hospodárstva na ťažký čím mali neopodstatnene udržiavať ľahký priemysel, boli obvinení, že úmyselne nevyužívali domáce suroviny, že potrebné technológie nakupovali na Západe a podkopávali dôveru v domáci priemysel. Ďalšie obvinenia smerovali k oblasti zahraničného obchodu. Konštrukcie obvinení spočívali v údajnej snahe obmedziť hospodárske vzťahy so ZSSR a udržiavať či rozširovať hospodárske styky so západnými krajinami.

Väčšina významných predstaviteľov hospodárskeho života na Slovensku bola zahrnutá pod označenie buržoáznych nacionalistov. Uniformným prípadom sú vykonávané súdne procesy s významným slovenským národohospodárom I. Karvašom. Do druhého z nich bol zahrnutý aj P. Zaťko. Viaceré hospodárske ťažkosti, ktoré vznikli osobitne pri budovaní strojárneho priemyslu na Slovensku, sa nahromadili do veľkej miery. Došlo k problematickej situácii, kedy prestávali fungovať základné procesy. Situáciu zhoršovalo časté striedanie výrobných programov, rozsiahle avšak neefektívne budovanie nových závodov vrátane nekompletizácie ich výroby. Nespokojnosť sa prejavovala v deklaráciách zamestnancov. V snahe riešiť problematiku otázok sa z iniciatívy pracovníkov Zboru povereníkov a Slovenského plánovacieho úradu pristúpilo k vypracovaniu Rezolúcie o strojárstve, ktorá obsahovala požiadavky dokompletizovať strojárne závody, ustáliť výrobné programy a zvýšiť finalizáciu strojárnej produkcie na Slovensku. Rezolúciu schválilo Predsedníctvo ÚV KSS vo februári 1954 a Karel Bacílek ju následne predložil Politickému sekretariátu ÚV KSČ. Výsledkom rezolúcie však bolo

obvinenie J. Bránika ako prezidenta Slovenského plánovacieho úradu a predsedu Zboru povereníkov J. Púlla z buržoázneho nacionalizmu. Ako upozorňuje M. Štefanský, najviac zarážajúci na celej rezolúcii bol postoj K. Bacílka, ktorý pôvodne s jej obsahom a postúpením vedeniu KSCŠ súhlasil, avšak neskôr, zrejme následkom procesu s G. Husákom a spol., sa od nej dištancoval.⁷ V tejto súvislosti uviedol: „*Nebezpečenstvo buržoázneho nacionalizmu sa môže prejaviti' v snahe izolovane chápať hospodárstvo Slovenska od jednotného hospodárstva Československej republiky, akoby Slovensko malo mať svoju hospodársku základňu.*“⁸ Následkom takejto kritiky bolo odvolanie J. Púlla i J. Bránika zo štátnych funkcií a ich nevolenie do straníckych orgánov. Takýmto spôsobom boli pod zámienkou buržoázneho nacionalizmu z hospodárskeho života odstavení mnohí významní ekonómovia a národohospodári, ktorí chceli špecifikovať a presadzovať národné záujmy v hospodárskej oblasti.

Rovnakým obvinením z buržoázneho nacionalizmu skončil aj pokus posilniť ingerenciu Zboru povereníkov na dôležité úseky hospodárstva Slovenska v roku 1958. Išlo o návrh, ktorý vznikol v rámci komisie, ktorú viedol podpredseda Zboru povereníkov, Š. Šebesta. Komisia predpokladala zriadenie nových povereníctiev pre strojárstvo, hutníctvo a energetiku, chémiu a dopravu. Návrh bol ÚV KSCŠ zhodnotený ako prejav buržoázneho nacionalizmu na Slovensku. Procesmi s rovnakým podtextom bola politicky motivovaná kauza s Karolom Markovičom, ktorý sa po oslobodení Československa zúčastnil na príprave nového bankového systému, alebo proces s pražskou skupinou slovenských buržoáznych nacionalistov Ján Belanský a spoločníci.

4 Záverom

Vykonštruované obvinenia z majetkových a hospodárskych trestných činov slúžili k účelovému odstráneniu národohospodárskej a ekonomickej elity povojnovej Československej republiky. Vznikol tak deficit odborníkov schopných vyvíeť z problémov ekonomiku štátu zdecimovaného druhou svetovou vojnou a poznačeného odmietnutím hospodárskej pomoci.

⁷ ŠTEFANSKÝ, M. *STUDENÁ VOJNA. Slovensko 1946-1954*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2008, s. 55.

⁸ ŠTEFANSKÝ, M. *STUDENÁ VOJNA. Slovensko 1946-1954*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2008, s. 55.

Obdobie päťdesiatych rokov sa tak stalo pre Československo najnešťastnejším v druhej polovici dvadsiateho storočia. Krivé obvinenia slúžili aj na odstránenie politických oponentov, získanie majetkového prospechu či zlikvidovanie súkromne hospodáriacich roľníkov. Takéto kauzy do veľkej miery pomáhali pri snahách o kolektivizáciu poľnohospodárstva. Najsilnejšia vlna procesov prebehla v rokoch 1950 až 1952. Najčastejšie boli vznesené obvinenia z hospodárskej sabotáže, ktorá zahŕňala napríklad úmysel znížiť úrodu, neplniť dodávkové povinnosti, rozširovať škodcov, zle obrábať pôdu v rozpore s hospodárskym plánom a mnohé ďalšie formy. Medzi najvýznamnejšie procesy s obvineniami z hospodárskych trestných činov sa zaradili kauzy s R. Slánskym a spol., J. Smrkovským a spol., I. Karvašom a spol., J. Goldmannom a spol., E. Outratom a spol. Všetky zmienené kauzy sa vyznačujú spoločnými črtami. Obžalovaným bolo kladené za vinu sabotovanie prestavby hospodárstva na ťažký čím mali neopodstatnene udržiavať ľahký priemysel, boli obvinení, že úmyselne nevyužívali domáce suroviny, že potrebné technológie nakupovali na Západe a podkopávali dôveru v domáci priemysel. Ďalšie obvinenia smerovali k oblasti zahraničného obchodu. Konštrukcie obvinení spočívali v údajnej snahe obmedziť hospodárske vzťahy so ZSSR a udržiavať či rozširovať hospodárske styky so západnými krajinami.

POLITICKÁ INSTRUMENTALIZACE EKONOMICKÉ KRIMINALITY V PRVNÍCH LETECH KOMUNISTICKÉHO REŽIMU. PŘÍKLAD tzv. ŠTĚPÁNOVY AFÉRY V DĚČÍNĚ V LETECH 1949-1950

Jan Slaviček

Předkládaný příspěvek je případovou studií zaměřující se na ekonomicko-politický vývoj v období druhé poloviny 40. let 20. století na Děčínsku. Zabývá se především politickou instrumentalizací trestání hospodářské kriminality komunistickým režimem na přelomu 40. a 50. let 20. století. Jedná se o tzv. „Štěpánovu skupinu“, která prováděla na Děčínsku po několik let majetkové machinace, přičemž její hlavní postava byla současně předsedou okresního výboru KSČ.

Obsahově se studie člení do několika částí. První z nich se věnuje genezi tzv. Štěpánovy skupiny, jejímu přesunu na Děčínsko a analýze metod její činnosti. Druhá část je věnována vztahu, který vůči skupině zaujímal Komunistická strana Československa, zejména proměnám tohoto vztahu po únoru 1948 (což vedlo podle názoru autora k zatčení představitelů skupiny a následnému soudu). Poslední a největší část studie je věnována procesu se Štěpánovou skupinou a zejména politické instrumentalizaci tohoto procesu ze strany upevňujícího se komunistického totalitárního režimu. Zásadní otázka, na kterou se studie snaží pod prizmatem uvedených přístupů nalézt odpověď, zní: Jednalo se v případě soudu se Štěpánem a jeho společníky o potrestání klasické, běžné hospodářské kriminality nebo o politický proces na regionální úrovni?

1 Činnost Štěpánovy skupiny¹

Pod pojmem „Štěpánova skupina“ se skrývá dobře organizovaná skupina osob působící v letech 1945-1949 (od konce druhé světové války do zatčení Františka Štěpána v lednu 1949) v okrese Děčín. Byla poměrně početná (zahrnovala minimálně desítky, spíše však stovky osob, přesné údaje bohužel nejsou k dispozici) a tvořily ji desítky rodin, které se pod vedením Štěpána a jeho druhů přesunuli z okresu Rychnov nad Kněžnou do Jílového u Děčína a nejbližšího okolí. Tento přesun byl velmi dobře zorganizovaný, byl součástí – resp. zaštiťoval se a tvářil se jako součást – začínající osídlovací akce, tedy úsilí nahradit nuceně vysídlované německé obyvatelstvo pohraničních regionů příchozími z českého vnitrozemí.² Přesun na Jílovsko proběhl velmi rychle a již ve druhé polovině května 1945 byli „Štěpánovci“ jednou z klíčových sil organizující první odsuny.³

Byla-li Štěpánova skupina početně poměrně rozsáhlá, je na druhé straně evidentní, že její jádro (vedení, lze-li tento termín použít) bylo poměrně velmi úzké. Tvořilo jej několik málo osob, jejichž účast máme spolehlivě potvrzenou. První a nejdůležitější z nich byl samozřejmě sám František Štěpán. Byl to poměrně mladý člověk (ročník 1917, na konci války mu tedy bylo 28 a v době zatčení 32 let) s velkými ambicemi a výjimečnými organizačními

¹ Tématu Štěpánovy skupiny a jí ovládaného družstva Sociakol se autor věnoval již ve své diplomové práci a jedné studii, okrajově pak také v práci disertační. Následující strany se opírají o tyto dřívější práce, zaměřují se však na jiný druh analýzy pod jiným zorným úhlem. K případu Sociakolu podrobně viz SLAVÍČEK, J. *Sociakol – družstvo pro osídlování pohraničí*. Diplomová práce FF UK, 2005; SLAVÍČEK, J. *Ze světa podnikání do světa plánované distribuce. Sonda do vývoje českého spotřebního družstevnictví v letech 1945-1956 (kraj Ústí nad Labem)*. Dizertační práce FF UK, 2015; SLAVÍČEK, J. *Problematika osídlování a socializace pohraničí na příkladu družstva „Sociakol“ v letech 1945-1950*. In: *Moderní dějiny*, 18, č. 2, Praha: Historický ústav AV, 2010.

² Kromě této akce Sociakolu byly přesuny z Rychnovska na Děčínsko v rámci osídlovací akce zcela minimální. K tomu viz HORNÍK, L. *Osídlování Děčínska v letech 1945-1952 ve světle místních matrik*. Diplomová práce UJEP v Ústí nad Labem, 1997, s. 81–82. K problematice nuceného vysídlení a osídlovací akce viz především BRANDES, D. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha: Prostor, 2002; ČAPKA, F., SLEZÁK, L., VACULÍK, J. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005; KURAL, V. *Místo společenství - konflikt!: Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta ke odsunu (1938-1945)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994; RADVANOVSKÝ, Z. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. Ústí nad Labem: UJEP, 1997; SPURNÝ, M. (ed.) *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006.

³ *Ústní svědectví Marty Voldřichové, 16. 8. 2004*.

dovednostmi. Byl nadán schopností rychlého úsudku a rozhodování, stejně jako jednání s lidmi a jejich přesvědčování. Tyto kvality mu ostatně přiznávali nejenom jeho stoupenci, ale i (což je z hlediska vypovídací hodnoty důležitější) jeho protivníci.⁴ Během války působil v jedné z rychnovských továren (kartonážce Žežulka a spol.). Podle svědectví tamějších sociálních demokratů z těsně poválečného období měl kolaborovat s nacisty a na konci války si za 15 000 korun koupit členství v KSČ a získat tak politické krytí pro své následující aktivity.⁵ Štěpánův případ skutečně vyšetřoval mimořádný lidový soud, záležitost však byla odložena ad acta.⁶ Bez ohledu na to, zda bylo obvinění proti němu pravdivé či nikoli, bylo pro Štěpána více než žádoucí z Rychnova odejít. Nové místo působení si vybral chytře. Právě pohraniční regiony, čerstvě znovu připojené k Československu, byly v této době neklidným územím, na němž bylo možné se ztratit a začít takřka „nový život“.

Mezi další klíčové postavy Štěpánovy skupiny patřili především tři lidé: Josef Macháň a bratři Hlaváčkovi. Josef Macháň byl Štěpánův spolupracovník již v Rychnově v době války a v květnu 1945 jej následoval do Jílového. Zde se stal Štěpánovým nejbližším spolupracovníkem, mohli bychom dokonce říci pověstnou „pravou rukou“. Z hlediska geneze pozdější Štěpánovy aféry a soudu jde o osobu klíčovou. Macháň se účastnil celé řady aktivit po boku Štěpána, z některých trestných činů byl v roce 1945 podezříván právě on. U procesu se Štěpánem v roce 1950 nechyběl. Nebyl však překvapivě

4 Rychnovští sociální demokraté, Štěpánovi velcí kritici jej popsali následovně: „Štěpán jest člověk nadaný, který si v každé situaci umí poradit a podle potřeby mění své politické přesvědčení.“ Viz *Informace československé sociální demokracie v Rychnově nad Kněžnou*. Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Děčín, fond Okresní soud (dále jen OS) Děčín, dodatky, k. 8. Stejně tak v době, kdy byl Štěpán již odsouzen, pronesl jeden z iniciátorů akce proti němu, krajský tajemník KSČ Lípert tato slova: „Soudruzi, kteří jste kdy slyšeli Štěpána přednášet, jistě mi dáte za pravdu, že skutečně byl dobrým učitelem.“ Viz *Referát Bohumila Líperta, Zápis z okresní konference KSČ Děčín, 15.–16. 4. 1950*. SOKA Děčín, fond Okresní výbor KSČ (dále jen OV KSČ) Děčín, nzp.

5 Viz *Informace československé sociální demokracie v Rychnově nad Kněžnou*. SOKA Děčín, fond OS Děčín, dodatky, k. 8. Že se nejednalo o praxi nijak neobvyklou, dosvědčují i slova Huberta Rípky, který si na tento postup stěžoval Gottwaldovi na jednání vlády již 23. 5. 1945. K tomu srv. KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990, s. 145.

6 Ke Štěpánovi srv. *Informace československé sociální demokracie v Rychnově nad Kněžnou*. SOKA Děčín, fond OS Děčín, dodatky, k. 8; *Revizní zpráva firem Brandt a Paul, 29. 11. 1946*. Národní archiv (dále jen NA) Praha, fond Zemský úřad – Zemský národní výbor (dále jen ZÚ-ZNV), spis 2648/45, k. 196.

na lavici (spolu) obžalovaných, ale naopak byl jedním ze svědků obžaloby. Bratři Josef a František Hlaváčkoví byli naopak spolu se Štěpánem obviněni a odsouzeni. Již od léta 1945 patřili do nejbližšího okolí Štěpánových důvěrníků a působili postupně ve funkci předsedy závodní rady v papírenských továrnách ovládaných skupinou (viz dále). Podezření či vyšetřování z kolaborace u nich nelze na rozdíl od Štěpána doložit.⁷ Jelikož byl ale nepopíratelnou vůdčí osobností skupiny právě on (jak o tom konec konců svědčí i dobově používané označení Štěpánova skupina či „Štěpánovci“), je možné jeho potřebu uniknout před vyšetřováním kolaborace označit za jeden z hlavních motivů přesunu do Jílového.

Počáteční aktivita skupiny byla zaměřena dvěma základními směry. Především založila Sociakol (Socialistický kolektiv pro osídlování pohraničí), zjevně ještě v Rychnově s cílem získávat členy k přesunu do Jílového u Děčína. Prvotní stanovy Sociakolu byly velmi nestandardní (např. zvýhodňovaly při hlasování zakládající, tj. rychnovské členy)⁸, stejně jako jeho činnost – zabírání (a podle klientelistického klíče také přidělování) bytů po Němcích, organizování „zaměstnaneckých kolektivů“ místních továren atd. Na podzim 1945 se Sociakol přeměnil na spotřební družstvo a během krátké doby se stal v okrese dominantním družstvem tohoto typu.⁹ Převzetí této formy bylo velmi chytré, protože družstva byla v oné době považována za progresivní formu společenského vlastnictví (a to nejen komunisty, ale – v době výrazného poválečného posunu onoho fiktivního politického kyvadla směrem doleva – všemi relevantními politickými silami).

Druhým významným směrem aktivit Štěpánovy skupiny byla snaha převzít do národní správy některou z místních továren. Toto snažení bylo korunováno úspěchem již záhy – počátkem července 1945 byli František Štěpán a Josef Macháň jmenováni národními správci továrny Adolf Brandt,

⁷ *Odvolačí rozsudek KS Ústí nad Labem, 7. 4. 1950, č. j. TX 124/49-165.* Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Litoměřice, fond Krajský soud (dále jen KS) Ústí nad Labem, 1950, rejstřík TO VI, k. 8.

⁸ *Prozatímní stanovy Sociakolu, příloha pamětního spisu národních správců, 6. 8. 1945.* SOkA Děčín, fond Okresní národní výbor (dále jen ONV) Děčín, k. 313; *Prohlášení spolupráce Kolektivní pro osídlování pobrančí, nedat., příloha k dopisu ze 30. 5. 1945.* NA Praha, fond ZÚ-ZNV, spis 1648-45, k. 196.

⁹ *Stanovy Sociakolu, 9. 12. 1945.* SOA Litoměřice, fond KS Litoměřice, rejstřík družstev, spis Dr IX 310, kn. 992.

papírenského podniku s cca 200 zaměstnanci. Od této chvíle vystupuje Sociakol jako „pracovní kolektiv“ zmíněné továrny.¹⁰ Touto „akvizicí“ však nebyly ambice „Štěpánovců“ ani zdaleka naplněny. V následujících měsících se pokoušeli získat další podniky a s jejich národními správci, jakož i s představiteli místních úřadů, se dostali do řady konfrontací, ze kterých vyšli v drtivé většině případů coby „představitelé pracujících osvobozeného Jílovska“ vítězně.¹¹ Z hlediska budoucího soudního procesu je podstatný několikaměsíční spor s Janem Rudolfem, národním správcem druhé (přibližně stejně velké) jílovské papírny, podniku Paul a spol. Sociakol vedl tento boj velmi nevybíravými prostředky (osobní vyhrožování, iniciování stávek zaměstnanců, politický nátlak) a nakonec uspěl – 10. září 1945 byl Rudolf odvolán¹² a Štěpán s Macháněm byli jmenováni národními správci místo něj. Zanedlouho vznikla spojená národní správa obou podniků pod jménem Brandt a Paul.¹³

Hospodářská kriminalita skupiny začala prakticky ihned po jejím příchodu do Jílového a pokračovala až do zatčení Štěpána a jeho spolupracovníků v lednu 1949. V průběhu oněch necelých čtyřech let se však kvalitativně proměňovala. V první fázi, trvající několik měsíců po konci války, se skupina soustředila na rozsáhlou drobnou a střední majetkovou kriminalitu v Jílovém a okolí. Prakticky se jednalo především o rozkrádání německého majetku (který měl být správně konfiskován podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945), ale také např. krádeže a vloupání do bytů Čechů,

¹⁰ Viz *Pověřovací dekret národního správce, 2. 7. 1945*. SOKA Děčín, fond ONV Děčín, k. 281. Velkou roli pro získání národní správy sehrálo doporučení, které ZNV adresovala ÚRO, „na základě návrhu závodní rady pracovního kolektivu Sociakol, který v rámci osídlovací akce ZNV výše uvedený podnik převezme a povede.“ K tomu viz *Doporučení NHK ÚRO, 30. 6. 1945*. NA Praha, fond ZÚ-ZNV Praha, spis 2648/45, k. 196.

¹¹ K tomu podrobněji SLAVÍČEK, J. *Osídlování... , c.d.*; SLAVÍČEK, J. *Sociakol... c.d.*

¹² Protiprávné, protože jeho odvolání se opíralo o výnos OSK, zatímco národním správcem jej jmenoval ZNV. Přestože však na tuto skutečnost opakovaně upozorňoval, dozáhnout nápravy se mu nepodařilo. K tomu podrobněji tamtéž.

¹³ Srv. *Odvolávací dekret OSK Děčín, 10. 9. 1945*. NA Praha, fond ZÚ-ZNV Praha, spis 1231/45, k. 177; *Opis jmenovacího dekretu OSK Děčín-Podmokly č. 1515, 20. 9. 1945*. Tamtéž. Na okraj poznamenejme, že Štěpán s Macháněm byli v kolizi funkcí jakožto národní správci a současně členové MSK Jílové u Děčína, což odporovalo par. 16, odst. 4 *Dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. Z 19. 5. 1945 o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů*.

kterí nebyli členy Sociakolu.¹⁴ Pro dobu prvních poválečných měsíců je příznačné, že ačkoli bylo podezření proti „Štěpánovcům“ velmi silné, a ačkoli byli jmenovitě Macháň se Štěpánem dokonce v této souvislosti vyšetřováni¹⁵, nepodařilo se nikomu nic dokázat a tuto činnost pozdější soudní proces vůbec neřešil.

Předmětem soudu byly naopak další dva typy podvodných aktivit, které se oba vázaly k ovládaným papírenským podnikům. Především zde docházelo již od léta 1945 k rozsáhlým defraudacím podnikového majetku (uhlí, maso, falešné účtování služebních cest atd.). Jak konstatovala již v roce doplnit revizní správa, a v roce 1950 také rozsudek nad Štěpánovou skupinou, „národní správci si tímto způsobem přímo kupovali důvěru a popularitu u zaměstnanců“.¹⁶ Druhou oblastí kriminálních aktivit skupiny bylo uzavírání nevýhodných smluv o obchodním zastoupení – tyto smlouvy byly konstruovány s nepřiměřeně vysokými odměnami pro obchodního zástupce Václava Kaňku¹⁷ (u soudu bude jedním z obžalovaných a odsouzených), a to i za situace nedostatečného plnění z jeho strany.¹⁸

2 Štěpánova skupina a Komunistická strana Československa

Výše uvedené aktivity Štěpánovy skupiny byly na Jílovsku v zásadě veřejným tajemstvím. Několikrát byly dokonce předmětem vyšetřování a stížností. Přesto však nedošlo až do ledna 1949 v souvislosti s touto činností

14 K tomu viz *Pamětní zápis národní správy firmy František Paul, 6. 8. 1945*. SOkA Děčín, fond ONV Děčín, k. 313; Protokol o stížnostech na Sociakol, 8. 8. 1945. Tamtéž, k. 284.

15 Viz SLAVÍČEK, J. *Sociakol... c.d.*, s. 56–58.

16 K tomu srv. *Revizní zpráva Zemského národního výboru u firem Brandt a Paul, 31. 3. 1947*. NA Praha, fond ZÚ-ZNV Praha, spis 79/1947, k. 412.

17 Podle rozsudku soudu (opírajícího se o revizní zprávy z obou továren) si Kaňka vydělával v letech 1945–1948 zastupováním těchto firem přibližně 4,5 milionu korun, což byla vzhledem k obrátům a nevalným výsledkům zastupovaných podniků astronomická částka – například samotná továrna Adolf Brandt hospodařila do konce roku 1946 s kumulovanou ztrátou více než 2,5 milionu. K tomu srv. *Účet ztráty a zisku, účet rozvážený konečný, firma A. Brandt, 1. 7. 1945 – 31. 12. 1946*. SOkA Děčín, fond ONV Děčín, k. 281; *Odvolačí rozsudek KS Ústí nad Labem, 7. 4. 1950, č.j. TX 124/49-165*. SOA Litoměřice, fond KS Ústí nad Labem, 1950, rejstřík TO VI, k. 8.

18 Případ obchodního zastoupení jílovských továren – velmi štedrá smlouva za nedostatečně kontrolované, resp. částečně i fiktivní plnění – velmi připomíná jednu ze základních strategií tunelování národních podniků v první polovině 90. let. K tomu srv. KUBŮ, E., *Obraz české transformace v zrcadle sociologického výzkumu*. In: *Historická sociologie*, 1/2011.

nikdy k obvinění, natož odsouzení kohokoli z vedení Sociakolu. Příčinou této skutečnosti bylo podle názoru autora především velmi silné politické krytí, které pachatelům poskytovala Komunistická strana Československa, a to po dvou liniích – stranické a po linii veřejné správy. Představitelům Sociakolu se dařilo od počátku obsazovat klíčové posty v obou těchto strukturách. Nejzřetelnější bylo propojení u Františka Štěpána. Ten byl členem Místní správní komise Jílové u Děčína a děčínské okresní správní komise, resp. okresního národního výboru. Současně byl členem okresního výboru KSČ a od roku 1946 dokonce jeho předsedou, což bylo poměrně neobvyklé, uvážíme-li fakt, že se členem komunistické strany stal teprve v květnu 1945. Ani tam se však jeho stranická kariéra nezastavila, byl totiž také členem KV KSČ a dokonce i národohospodářské komise ÚV KSČ. Podobné personální propojení, byť na nižších úrovních (které jsou však z hlediska aktivit skupiny na Děčínsku klíčové!), lze prokázat i u Macháně a dalších představitelů Sociakolu.¹⁹

Své pozice v KSČ a veřejné správě dokázala Štěpánova skupina umně využívat k prosazování svých cílů. Na druhé straně se ovšem nespolehala pouze na toto krytí, ale cíleně si budovala i další. Nástroji jí k tomu byly ovládané ekonomické subjekty – papírny a spotřební družstvo Sociakol. To velmi rychle rostlo, na podzim 1947 již mělo přes 5000 členů²⁰ (jeho vliv však byl ještě výrazně větší²¹). Základem krytí skupiny tak byla „trojčlenka“ KSČ (a veřejná správa) – národní správy papíren – družstvo Sociakol.

Výše uvedené krytí používala skupina v celé řadě střetů, k odražení mnoha obvinění, stížností a kontrol. Podle potřeby dokázala šikovně zdůraznit

¹⁹ K tomu srv. III. *Krajská konference KSČ, Ústí nad Labem, 12.–13. 4. 1947*. NA Praha, fond ÚV KSČ, Oddělení stranických orgánů, a.j. 210, l. 7; *Zápis ze schůze NHK ÚV KSČ, sekce papír a tisk, 19. 9. 1946*. NA Praha, fond ÚV KSČ, Národohospodářská komise, sv. 23, a.j. 204, l. 23; různé *zápisy ze schůzí předsednictva a pléna OV KSČ Děčín, 1946-1949*. SOkA Děčín, fond OV KSČ Děčín, nzp.; *Zápis z veřejné schůze MSK Jílové u Děčína, 8. 7. 1945*. SOkA Děčín, fond Místní národní výbor Jílové, k. 1.

²⁰ *Zápis z jednání předsednictva OV KSČ Děčín, 14. 10. 1947*. SOkA Děčín, fond OV KSČ Děčín, nzp.

²¹ U spotřebních družstev mají výhody jejich členové. Úkolem družstva není primárně vydělávat, nýbrž poskytovat dnešními slovy „uživatelskou výhodu“, konkrétně možnost levnějšího nákupu. Případné podíly na zisku se rozdělují v poměru k výši nákupu člena. K tomu stačí pochopitelně členství pouze jednoho člena domácnosti v družstvu. Hovoříme-li tedy o 5000 členech, jedná se v zásadě o domácnosti. Celkový počet zásobovaných obyvatel bude několikanásobně vyšší.

tu kterou složku. Bylo-li třeba operovat počty, uváděla členstvo Sociakolu, bylo-li třeba argumentů ekonomických, zdůrazňovala význam papíren v obnově československého hospodářství. A konečně politické krytí využívala téměř kdykoli – standardem bylo označení protivníků ve stylu „nepřátelé nových poměrů“, jejichž „útoky“ jsou motivovány „politickými zájmy“.²²

Důmyslná strategie Štěpánovi vycházela až do komunistického převratu. Ten paradoxně jeho pozici podlomil a ukázal limity akceschopnosti podobných aktivit. Po únoru 1948 se totiž postoj KSČ ke skupinám typu Sociakolu začal poměrně rychle měnit. Před převzetím moci byly pro komunistickou stranu vítaným spojencem, protože přinášely nejistotu, rozvracely řád a ukazovaly neschopnost (resp. limitované schopnosti) tehdejšího režimu. Přesně tyto vlastnosti se však staly po únoru 1948 nežádoucími. Nyní bylo třeba naopak ukázat, že nový režim má situaci pevně v rukou. V souvislosti s tím došlo zjevně i na Sociakol. Druhou osudovou ránu Štěpánovým ambicím zasadil jiný důsledek únorového převratu – na jaře 1948 byly obě továrny vyjmuty z národní správy a zařazeny do národního podniku Severočeské papírny. Národní správcovství Štěpána z Macháněm skončilo.²³ Nejenže ztratili vliv, ale co bylo horší – nyní bylo možné, aby se k dokumentům z doby jejich působení dostal někdo jiný. Zaměst důkladně stopy již nestihli. Zda to byl projev jejich neschopnosti či bohorovnosti s ohledem na pozice v KSČ, není možné určit. Podle názoru autora, opírajícího se o analýzu činnosti skupiny, se jednalo spíše o druhou možnost. Tak či onak – cesta ke Štěpánově aféře byla otevřená.

3 Štěpánův proces a jeho politická instrumentalizace

Počátkem roku 1949 byl pro podezření z rozsáhlé ekonomické kriminality zatčen František Štěpán, spolu s ním se za mřížemi ocitli František a Josef Hlaváčkoví. Čtvrtý zatčený, František Katz, byl obviněn z vážného pokusu vyvolat stávkou na pomoc zatčeným, což svědčí o velké Štěpánově autoritě v Jílovém u Děčína. Protože se však tato stávka neuskutečnila a protože Katzův případ stojí na okraji Štěpánova procesu, tato studie se mu dále podrobněji věnovat nebude. V prosinci 1949, necelý měsíc před začátkem

²² K tomu podrobně SLAVÍČEK, J. *Sociakol, c.d.*, zejm. s. 33–49 a 64–67.

²³ Viz *Zápis ze schůze PK ZNV*, 20. 4. 1948. NA Praha, fond ZÚ-ZNV Praha, spis 4804/48, k. 512; Rozhodnutí o zrušení národní správy 3. 4. 1948. Tamtéž, spis 79/1947, k. 421.

procesu u okresního soudu, byl zatčen také Václav Kaňka, bývalý obchodní zástupce jílovských papíren. Zmiňovaná pětice byla obviněna z řady deliktů, konkrétně ze zpronevěry v úřadě (Štěpán) a účasti na ní (ostatní), obchodu na černém trhu, porušení povinnosti národního správce, porušení zákona o obchodě s potravinami a ze sabotáže (Katz).²⁴

Štěpánovo zatčení zapůsobilo jako blesk z čistého nebe a vyvolalo na Děčínsku (a speciálně na Jílovsku) řadu otřesů. Ve vězení se totiž ocitl předseda OV KSČ, který byl dosud dáván za příklad vzorného, mladého a úspěšného komunisty (dalo by se dokonce říci „vzorového“ komunisty). Uvnitř OV KSČ i ONV začaly ihned snahy „očistit se“ od Štěpána. Podobně, ale ještě intenzivněji, tomu bylo i v MNV a stranických organizacích v Jílovém. Štěpán a řada jeho spolupracovníků byli vyloučeni ze strany i Sociakolu a po následující více než rok probíhalo klasické „svalování viny“ - téměř cokoli se nepovedlo, bylo přičítáno na vrub „dědictví po Štěpánovi“. Kromě zjevné politizace procesu (viz níže) tak Štěpán posloužil KSČ i jako výmluva pro zdůvodnění nedostatků a neúspěchů.²⁵

Celkově je možné konstatovat, že proces se Štěpánem měla komunistická strana od počátku pevně v rukou a vedla jej žádoucím směrem. Vedle toho využila proces i ke své vlastní propagaci. Konstrukce to byla v zásadě absurdní a podobná jako u pozdějšího procesu s Rudolfem Slánským: Zatčení do té doby vzorného a vychvalovaného předsedy OV KSČ bylo vydáváno za důkaz „bdělosti strany“, která „zabránila dalším škodám“, které by skupina mohla napáchat.²⁶

Případ Štěpánovy skupiny byl projednáván u děčínského okresního soudu v první polovině ledna 1950. O průběhu jednání informovala poměrně detailně Severočeská Mladá fronta a její články jasně demonstrovají politickou instrumentalizaci případu ze strany vládnoucího režimu.²⁷ O Štěpánově členství v KSČ téměř nepadla zmínka, podrobně bylo naopak popisováno

²⁴ Jelikož se trestní spis u okresního soudu nedochoval, je nutné vyjít z informací Severočeské Mladé fronty (dále jen SMF). Viz *Rozsudek nad škůdci národního majetku vynešen*. SMF, r. 6, č. 16, 19. 1. 1950.

²⁵ Srv. SLAVÍČEK, J. *Sociakol... c.d.*, s. 71–77.

²⁶ K tomu srv. *Žádný škůdce ani maloměstský kariérista neunikne před bdělostí pracujících*. SMF, r. 6, č. 13, 15. 1. 1950; *V době poroby národa – Štěpán kořistníkem*. SMF, r. 6, č. 11, 13. 1. 1950; *Kořistník Štěpán – Tito v malém*. SMF, r. 6, č. 12, 14. 1. 1950.

²⁷ Viz tamtéž.

jeho údajné kolaborantství. Také závěrečná řeč prokurátora byla jednoznačně politická: Obžalovaní „si neuvědomili, co pro náš stát znamená plán. [...] Tu již neslo jen nevědomost. [...] Tento proces je především velkým poučením, že je nutno neustále bdít nad našim hospodářstvím. [...] Zatímco my všichni pracujeme za jedním cílem, jsou stále ještě mezi námi jednotlivci, kteří prosazují své osobní výhody bez ohledu na zájmy celku. [...] Rozsudek, který tento soud vynese, nebude jenom příležitostí k nápravě obžalovaných [s možností „nevinen“ zjevně prokurátor vůbec nepočítal – J.S.], pokud je vůbec možná, ale musí ukázat, že lidi tohoto druhu mezi sebou trpět nebudeme, že potrestáme každého, kdo zneužije naší důvěry.“²⁸ V takové atmosféře a po takovéto závěrečné řeči nebyly rozsudky okresního soudu ze dne 14. ledna 1950 velkým překvapením:

- František Štěpán: 8 let nepodmíněného vězení, pokuta 250 000 Kčs;
- František Hlaváček: 5,5 roku nepodmíněného vězení, pokuta 80 000 Kčs;
- Josef Hlaváček: 18 měsíců nepodmíněného vězení;
- František Katz: 1 rok nepodmíněného vězení, pokuta 10 000 Kčs;
- Václav Kaňka: 2 roky nepodmíněného vězení, pokuta 500 000 Kčs.²⁹

Rozsudek okresního soudu v Děčíně nevyhovoval ani jedné ze stran. Ke krajskému soudu v Ústí nad Labem se odvolali jak obžalovaní, tak i státní prokurátor. Příprava jednání u krajského soudu probíhala v režii KV KSČ. Symptomatický je zápis z jednání jeho předsednictva ze 23. ledna 1950. Krajský tajemník Lipert konstatoval, že soudce „svědky obhajoby mnohem lépe vyslychal než obžaloby“ a pracoval „i po politické stránce nesprávně“. V následné diskusi pak zaznělo: „Již předem jsme se dotazovali, jaký je soudce, dostala se nám ujištění, že vše je zařízeno“. Mezi usneseními KV KSČ se pak dočteme: „2. Soudruh Pšenička probovoří s krajským prokurátorem celý průběh procesu a zajistí, aby bylo přikročeno co nejrychleji k odvolání.“³⁰

Všechny uvedené aktivity krajského vedení KSČ směřovaly k tomu, aby se neopakoval „mírný“ rozsudek okresního soudu, což se také nestalo. Řízení před Krajským soudem v Ústí nad Labem proběhlo ve dnech

²⁸ *Žádný škůdce ani maloměšičecký kariérista neunikne před bdělostí pracujících.* SMF, r. 6, č. 13, 15. 1. 1950.

²⁹ *Rozsudek nad škůdci národního majetku vynesen.* SMF, r. 6, č. 16, 19. 1. 1950.

³⁰ *Zápis ze schůze a usnesení předsednictva KV KSČ Ústí nad Labem, 23. 1. 1950.* SOA Litoměřice, fond Předsednictvo krajského výboru KSČ Ústí nad Labem 1949-1960, k. 11.

4. - 7. dubna 1950. Soud zamítl veškerá odvolání obžalovaných a naopak částečně vyhověl odvolání krajského prokurátora (zejm. překlasifikoval část činnosti obžalovaných podle zákona č. 165/1946 Sb. o trestní ochraně národních podniků, který připouštěl podstatně tvrdší tresty). I tento rozsudek měl jasné politické konotace: Kaňka byl označen za „*přežítel starých dob, kdy bylo ještě možno lehko a téměř bezpracně opatřiti si nezasloužené a nepřiměřené výdělky*.“ Činností obžalovaných se tak stalo, že „*to, co sta pilných rukou pracovníků nabospodářila, nenasytnost a chtivost peněz jednoho člověka pohltila*“, přičemž obžalovaní cíleně mířili k tomu, „*aby provoz z národného podniku a podniku pod národní správou zmařili, ztížili nebo obrozili*.“³¹

Výsledné tresty byly následující:

- František Štěpán: 17 let nepodmíněného vězení, pokuta 250 000 Kčs, propadnutí jmění;
- František Hlaváček: 10 let nepodmíněného vězení, pokuta 80 000 Kčs;
- Josef Hlaváček: 18 měsíců nepodmíněného vězení;
- František Katz: 1 rok nepodmíněného vězení, pokuta 20 000 Kčs;
- Václav Kaňka: 10 let nepodmíněného vězení, pokuta 1 000 000 Kčs.³²

4 Závěrem

Pokusíme-li se nyní krátce zamyslet nad cíli Štěpánovy skupiny, je možné je podle názoru autora charakterizovat jako pokus o vytvoření jakéhosi „soukromě-družstevního mini-koncernu“ (kromě obou papíren se Sociakol pokoušel ovládnout i další podniky v Jílovém, ovšem bezúspěšně) se silným politickým zázemím představovaným vazbami na komunistickou stranu. Pravděpodobně byly připraveny dvě odlišné strategie v návaznosti na možný vývoj, a to cesta privatizace do rukou národní správy či naopak převzetí vedení podniků v případě jejich znárodnění.

Autor je na základě své analýzy případu „Štěpánovy aféry“ přesvědčen, že se jednalo o „vzorový“ regionální proces, který byl de facto procesem politickým, a to navzdory faktu, že obžalovaní skutky, ze kterých byli obviněni, skutečně spáchali. Politická instrumentalizace procesu odpovídá

³¹ *Odvolací rozsudek KS Ústí nad Labem, 7. 4. 1950, č. j. TX 124/49-165. SOA Litoměřice, fond KS Ústí nad Labem, 1950, rejstřík TO VI, k. 8.*

³² Tamtéž.

jednomu z klasických projevů totalitárního režimu, který každé osobní selhání a chybu vnímá jako politický zločin – a podle toho je také trestán.³³ Na rozdíl od „klasických“ politických procesů této doby, v nichž jsou političtí nepřátelé (skuteční, potencionální či zcela fiktivní, to je pro princip fungování těchto procesů vedlejší) obžalováváni kromě jiného z hospodářských deliktů, zde je proces opačný: V zásadě banální hospodářská kriminalita je (v zásadě uměle) zasazována do politických souvislostí – a tím povyšována na politickou, tedy závažnější.

Případ Štěpánovy skupiny tedy může sloužit jako příklad postupů některých kriminálních skupin v prvních poválečných letech. Současně však také ukazuje limity tehdejšího režimu v možnostech vypořádání se s takovými skupinami. V neposlední řadě však také jasně demonstuje politickou instrumentalizaci trestání hospodářské kriminality ve prospěch upevňujícího se totalitárního režimu.

³³ Takto definoval jeden z definičních znaků totalitarismu ve své brilantní analýze Raymond Aron, nicméně i ostatní „klasikové“ teorii totalitarismu postupují podobně. K tomu srv. FRIEDRICH, C. J., BRZEZINSKI, Z. K. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1965, s. 22; ARON, R. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993, s. 158; LÖWENTHAL, R. Die totalitäre Diktatur. *Gegenwartskunde* 15/3 (1966), s. 199–212, cit dle LÖWENTHAL, R. *Faschismus – Bolschewismus – Totalitarismus. Schriften zur Weltanschauungsdiktatur im 20. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2009, s. 549–554; ARENDT, H. *Původ totalitarismu I–III*. Praha: OIKOYMENH, 1996, zejména poslední kapitola *Ideologie a teror*, publikovaná původně samostatně v roce 1953.

ROZKRÁDÁNÍ MAJETKU V SOCIALISTICKÉM VLASTNICTVÍ

Vlastislav Man

1 Úvodem

Proces politických a ekonomických změn v Československé republice od r. 1945 (převzetí moci komunistickou stranou, znárodňování hospodářských odvětví, budování socialismu, rozvoj a upevňování socialistického vlastnictví) byl logicky doprovázen právní ochranou, která preferovala jen některé formy vlastnictví. Jedním z důsledků toho bylo i zákonné formulování trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. Dalekosáhlé politické a ekonomické změny po 17. listopadu 1989 vedly v souvislosti se zrovnoprávněním všech forem vlastnictví mimo jiné i k včasnému odstranění trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví z trestního zákona, a to novelou provedenou zákonem č. 175/1990 Sb. Cílem příspěvku je v širších historických souvislostech pojednat o trestném činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.

2 Trestněprávní ochrana majetku v socialistickém vlastnictví do 17. listopadu 1989

Dne 16. října 1948 se Národní shromáždění republiky Československé usneslo na zákoně č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, který nabyl účinnosti 24. října 1948. V textu zákona nikde není uveden pojem socialistické vlastnictví ani pojem vlastnictví. Řada ustanovení zákona však chránila mimo jiné hospodářskou soustavu republiky, zaručenou Ústavou 9. května, či provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu (k tomu srov. zejména § 1 Velezrada, § 2 Sdružování proti státu, § 3 Pobuřování proti republice, § 34 Schvalování trestného činu, § 35 Nepřekážení nebo neoznámení trestného činu, § 36 a 37 Sabotáž a § 38 Ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti).

Dne 12. července 1950 se Národní shromáždění republiky Československé usneslo na zákoně č. 86/1950 Sb., trestní zákon., který nabyl účinnosti

1. srpna 1950. V textu zákona nikde není uveden pojem socialistické vlastnictví ani pojem vlastnictví. Tento zákon dále rozšířil a upevnil ochranu ekonomické transformace.¹ V hlavě osmé zvláštní části pod nadpisem Trestné činy majetkové pak trestní zákon konkretizoval nejprve v § 245 a 246 skutkové podstaty trestných činů Rozkrádání a poškozování majetku národního a majetku lidových družstev, přičemž základní skutková podstata úmyslného trestného činu, týkající se rozkrádání majetku národního nebo majetku lidového družstva byla uvedena v § 245 odst. 1.² Pokud se týče trestní sazby TOS, tak pachatelé hrozil TOS až na pět let. Za § 246 pak následovaly skutkové podstaty trestného činu krádeže (§ 247), trestného činu zpronevěry (§ 248), trestného činu podvodu (§ 249), a dalších.

Dne 19. prosince 1956 se Národní shromáždění republiky Československé usneslo na zákoně č. 63/1956 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon č. 86/1950 Sb. Zákon nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1957. Tento zákon rozsáhle změnil a doplnil řadu ustanovení. Například nadpis § 245 trestního zákona zněl nově Rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. Základní skutková podstata tohoto trestného činu uvedená v odstavci prvním zněla takto: „Kdo majetek, který je v socialistickém vlastnictví, rozkrádá tím, že a) zmocní se věci z takového majetku v úmyslu nakládat s ní jako vlastní, b) nakládá s věcí z takového majetku, která mu byla svěřena, jako z vlastní, nebo c) ke škodě takového majetku sebe nebo jiného jinak obohatí. Pokud se týče trestní sazby TOS, tak v prvním odstavci § 245 hrozil TOS na tři měsíce až pět let.³ Za § 245 pak byl vložen pod nadpisem Poškozování majetku v socialistickém vlastnictví § 245a, za kterým následoval nově formulovaný § 246.⁴

¹ K tomu srov. zejména § 84 a 85 Sabotáž, § 130 Pletichy proti zestátnění, § 131 Tvoření soukromých monopolů, § 132 Zneužití lidového družstva, § 133 Zneužití vlastnického práva, § 134 Ohrožení zásobování, § 135 a 136 Ohrožení jednotného hospodářského plánu a § 138 Ohrožení plánování a kontroly plnění plánu.

² V § 245 dost. 2 byla základní skutková podstata úmyslného trestného činu poškozování majetku národního a majetku lidového družstva, v § 246 základní skutková podstata nedbalostního trestného činu poškozování majetku národního a majetku lidového družstva.

³ Neoznámení trestného činu podle § 165 odst. 1 se pak dopustil ten, kdo se hodnověrným způsobem dověděl, že někdo jiný chystá nebo spáchal rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 245 odst. 3 a 4.

⁴ V § 245a byly formulovány skutkové podstaty úmyslného trestného činu poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, v § 246 pak skutkové podstaty nedbalostního poškozování majetku v socialistickém vlastnictví.

Dne 11. července 1960 se Národní shromáždění Republiky československé usneslo na Ústavě Československé socialistické republiky, publikované pod č. 100/1960 Sb. – Ústavě ČSSR, která nabyla účinnosti téhož dne. Ústava ČSSR v čl. 8 odst. 1 zakotvila dvě základní formy socialistického společenského vlastnictví: státní vlastnictví, které bylo vlastnictvím všeho lidu (národní majetek), a družstevní majetek (majetek lidových družstev). Podle čl. 8 odst. 2 národním majetkem bylo zejména: nerostné bohatství, a základní zdroje energie, základní lesní fond, vodní toky, a přírodní léčivé zdroje; prostředky průmyslové výroby, hromadné dopravy a spoji, peněžní a pojišťovací ústavy; rozhlas, televize a film, dále též nejdůležitější společenská zařízení, jako zařízení zdravotnická, školy a vědecké ústavy. Podle čl. 8 odst. 3 půda sdružená k společnému družstevnímu hospodaření byla ve společném užívání jednotných zemědělských družstev. Podle čl. 9 v mezích socialistické hospodářské soustavy bylo přípustné drobné soukromé hospodaření založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly. Podle čl. 10 odst. 1 osobní vlastnictví občanů k spotřebním předmětům, zejména k předmětům domácí potřeby, rodinným domkům, jakož i k úsporám nabytým prací bylo nedotknutelné. Podle čl. 10 odst. 2 dědění osobního majetku bylo zaručeno. V čl. 35 pak bylo ústavně stanoveno, že občané jsou povinni chránit a upevňovat socialistické vlastnictví jako nedotknutelný základ socialistického zřízení a zdroj blahobytu pracujícího lidu bohatství a síly vlastní.⁵

V návaznosti na přijetí socialistické ústavy, se dne 29. listopadu 1961 Národní shromáždění Československé socialistické republiky (dále jen „ČSSR“) usneslo na zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále jen „TZ“), který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1962.⁶ Podle § 1 TZ účelem TZ bylo „chránit společenské a státní zřízení ČSSR, socialistické vlastnictví, práva a oprávněné zájmy občanů a vychovávat k řádnému plnění občanských povinností a k zachovávaní pravidel socialistického soužití“.

TZ obsahoval 301 paragrafů, seskupených do tří částí, a to na část obecnou, část zvláštní a část obsahující závěrečná a přechodná ustanovení. Část zvláštní (§ 90 až 295 TZ) obsahovala znaky skutkových podstat jednotlivých trestných činů (např. vlastizrada, spekulace, vraždy). Trestné činy (dále jen „TČ“) byly rozděleny podle druhového objektu do dvanácti hlav (TČ proti republice, TČ hospodářské, TČ proti pořádku ve věcech veřejných,

⁵ K tomu blíže ZDOBINSKÝ, S. a kol. *Československá ústava. Komentář*. Praha: Panorama, 1988, s. 84–89, s. 142.

⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, byl účinný do 31. prosince 2009.

TČ obecně nebezpečné, TČ hrubě narušující občanské soužití, TČ proti rodině a mládeži, TČ proti životu a zdraví, TČ proti svobodě a lidské důstojnosti, TČ proti majetku, TČ proti lidskosti, TČ proti brannosti a TČ vojenské). V čele systému hlav byla tedy ochrana republiky a dalších zájmů, týkajících se společnosti jako celku (hlava I až III), druhou hlavní skupinu tvořily trestné činy proti zájmům jednotlivce (hlava VII až IX) a třetí hlavní skupinu tvořily trestné činy speciální povahy (hlava XII). Ostatní hlavy tvořily přechod mezi hlavními skupinami.⁷

Hlava druhá se dále členila do pěti oddílů (TČ proti hospodářské soustavě, TČ proti hospodářské kázní, TČ proti majetku v socialistickém vlastnictví, TČ proti měně a TC daňové, TČ proti předpisům o nekalé soutěži, ochranných známkách, chráněných vzorech a vynálezech a proti autorskému právu). TČ proti majetku v socialistickém vlastnictví tak byly soustředěny do jednoho oddílu.

Oddíl třetí postihoval různé formy útoků směřujících k obohacení pachatele, resp. dalších osob ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví, jakož i k poškození takového majetku. Zvýšená ochrana majetku v socialistickém vlastnictví (v porovnání s majetkem v osobním nebo soukromém vlastnictví) se v ustanoveních 3. oddílu projevovala v několika směrech. Trestní sazby byly podstatně vyšší, než u TČ proti majetku. Trestné bylo v mnohem širším rozsahu poškozování majetku v socialistickém vlastnictví (trestalo se jakékoli úmyslné poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, za určitých podmínek se trestalo i poškozování majetku v socialistickém vlastnictví z nedbalosti). 3. Zvýšená ochrana byla zřejmá i z ustanovení ostatních oddílů II. hlavy zvl. části TZ i dalších hlav, které měly rovněž vztah k ochraně majetku v socialistickém vlastnictví.⁸

Druhovým (skupinovým) objektem trestných činů proti majetku v socialistickém vlastnictví byl zájem na ochraně majetku v socialistickém vlastnictví.

Individuálním objektem TČ proti majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) TZ byl především zájem na ochraně vlastnictví věci ze socialistického vlastnictví, dále i držby takové věci, ale i jen jejího

⁷ K tomu blíže NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976, s. 8–11.

⁸ NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976, s. 82.

faktického držení, v případě TČ podle § 132 odst. 1 písm. b) TZ pak především zájem na ochraně vlastnictví věci ze socialistického vlastnictví, a v případě TČ podle § 132 odst. 1 písm. c) TZ zájem na ochraně majetkových práv k majetku v socialistickém vlastnictví.^{9,10}

Chráněn takto byl národní majetek a majetek lidových družstev. Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník ze dne 4. června 1964, pak zakotvil ještě vlastnictví společenských a jiných socialistických organizací (např. Revoluční odborové hnutí, Socialistický svaz mládeže, Svaz pro spolupráci s armádou), jako další formu socialistického vlastnictví. Podle § 139 TZ s názvem Společná ustanovení se ochrana podle třetího oddílu II. hlavy poskytovala též majetku, který byl dotován ze státních prostředků a věcem, které byly v opatrování socialistické organizace nebo státního orgánu. Majetkem dotovaným ze státních prostředků byly např. prostředky poskytované státem církvím na úhradu jejich výdajů podle zákona. To znamenalo, že církevnímu majetku, dotovanému ze státních prostředků, náležela stejná ochrana jako majetku v socialistickém vlastnictví.¹¹

Objektivní stránka TČ při rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví záležela v tom, že pachatel si přivlastnil věc z majetku v socialistickém vlastnictví, tím že se jí zmocnil [§ 132 odst. 1 písm. a) TZ], nebo si přivlastnil věc z takového majetku, která mu byla svěřena [§ 132 odst. 1 písm. b) TZ], nebo ke škodě takového majetku sebe nebo jiného obohatil tím, že někoho uvedl v omyl nebo jeho omylu využil [§ 132 odst. 1 písm. c) TZ]. Jinak řečeno, spočívala tato trestná činnost v krádeži nebo zpronevěře věci z majetku v socialistickém vlastnictví, nebo v podvodném obohacení pachatele nebo osoby od něho odlišné ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví.

O zmocnění se věci z majetku v socialistickém vlastnictví šlo tenkrát, když si pachatel svým činem vytvořil možnost s touto věcí volně nakládat, s vyloučením faktické možnosti, která nad ní měla moc a které se věc odnímalá. Např. pachatel ukryl věc na místě, o kterém jen sám věděl. Věc, které se pachatel zmocnil, musela být věcí, která byla v socialistickém vlastnictví.

⁹ Podrobněji k § 132 TZ BREIER, Š. a kol. *Trestní zákon. Komentář k trestnímu zákonu č. 140/1961 Sb.* Praha: Orbis, 1964, s. 382–389.

¹⁰ Podrobněji k § 132 TZ MATYS, K. a kol. *Trestní zákon. Komentář. II. Část zvláštní.* Praha 1980, s. 494–509.

¹¹ NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976, s. 83.

Např. peníze národního podniku připravené k výplatě zaměstnanců tohoto podniku, dokud nebyly vyplaceny jednotlivým zaměstnancům. Zmocnil-li se pachatel věci, která byla dotována ze státních prostředků, nebo věci, která byla v opatrování socialistické organizace nebo státního orgánu, byl takový čin rovněž kvalifikován jako rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) TZ. Např. čin výpomocného skladníka, který rozkrádal zásilky soukromých osob, svěřené k přepravě železnici, čin hlídače, který kradl věci, které byl povinen střežit, čin pachatele, který bezplatně odebíral elektrický proud po připojení k elektrickému vedení před elektroměrem. Čin byl dokonán již zmocněním se věci z majetku v socialistickém vlastnictví (věci, která byla dotována ze státních prostředků, nebo věci, která byla v opatrování socialistické organizace nebo státního orgánu).¹²

Častým případem byla trestná činnost ve formě přivlastnění si věci z majetku v socialistickém vlastnictví, který byl pachateli svěřen. V tomto případě se pachatel věci z majetku v socialistickém vlastnictví nezmocňoval, nýbrž měl jí již v dispozici (byla mu svěřena) a přivlastnil si ji. Svěřením věci z majetku v socialistickém vlastnictví se rozumělo odevzdání věci pachateli s tím, aby s ní určitým způsobem nakládal (např. svěřením zboží a peněz vedoucímu prodejny, svěřením peněz zaměstnanci pošty k doručení, předání věci do opravy, oděvu do čistírny, úschova věci v šatně). Přivlastnění si věci z majetku v socialistickém vlastnictví, která byla pachateli svěřena, záleželo např. v jejím spotřebování, zničení a podobném jednání, které mařilo základní a podstatný účel svěření. Rozkrádáním věci z majetku v socialistickém vlastnictví ve formě zpronevěry bylo i přivlastnění si věci z majetku, který byl dotován ze státních prostředků, která byla pachateli svěřena, jakož i věci, která byla v opatrování socialistické organizace nebo státního orgánu, a jež byla pachateli svěřena. Rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví formou zpronevěry předpokládalo, že mezi poškozenou socialistickou organizací a pachatelem je právní poměr (např. pracovní).¹³ Z pohledu kriminalistiky byli pachatelé rozkrádající svěřený majetek v socialistickém vlastnictví označováni jako vnitřní pachatelé, přičemž specifickým rysem této formy rozkrádání svěřeného majetku bylo především to, že nezanechává viditelné

¹² NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976, s. 86 a 87.

¹³ NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976, s. 87 a 88.

stopy a nezpůsobuje patrné poruchové následky jako jiná trestná činnost. To vše pak způsobovalo, že odhalení takové trestné činnosti trvalo zpravidla delší dobu, přičemž národnímu hospodářství byly způsobeny značné škody. Rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví formou zpronevěry bylo považováno kriminalisty za nejnebezpečnější formu rozkrádání.¹⁴

V třetí formě rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví se pachatel nebo osoba od něj odlišná obohacovala ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví uvedením někoho v omyl nebo využitím omylu někoho, tedy jednáním, které mělo povahu podvodu. Spadají sem skutky nejružnější povahy. Např. vylákání fingoovaných výplatních listin, připisování neodpracovaných hodin, práce pro osobní potřebu zaměstnanců podniku, kteří jsou za to placeni podnikem, jednání pachatele, který si v restauraci objednal větší množství alkoholických nápojů, a když je vypil, z restaurace bez zaplacení odešel (tzv. podvodná útrata), neoprávněný bezplatný odběr elektrického proudu po zásahu do elektroměru.¹⁵

Pachatelem TČ podle § 132 odst. 1 písm. a) TZ mohla být kterákoliv fyzická osoba; pokud šlo o majetek lidového družstva, mohl být pachatelem i družstevník, pachatelem TČ podle § 132 odst. 1 písm. b) TZ mohla být pouze fyzická osoba, které byla věc ze socialistického majetku svěřena (v tomto smyslu šlo o trestný čin s omezeným okruhem pachatelů), pachatelem TČ podle § 132 odst. 1 písm. c) TZ mohla být kterákoli fyzická osoba.

Po subjektivní stránce byl požadován úmysl, při čemž byl možný jak úmysl přímý (pachatel chtěl rozkrádáním porušit nebo ohrozit konkrétní vlastnický vztah k majetku v socialistickém vlastnictví, tak i v omezené míře úmysl nepřímý. Úmysl musel zahrnovat zejména též skutečnost, že pachatel se dopouští činu na majetku v socialistickém vlastnictví. Nebylo-li tomu tak, pak o trestný čin podle § 132 TZ nešlo. Např. nemohl být pro rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví trestný pachatel, který se zmocnil věcí, o nichž měl za to, že jsou v majetku jednotlivce. V tomto případě by šlo o pokus krádeže podle § 8 k § 247 TZ. Naopak, jestliže se pachatel domníval, že rozkrádá majetek v socialistickém vlastnictví, a ve skutečnosti tak není, šlo by o pokus rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle

¹⁴ K tomu blíže PJEŠČAK, J. a kol. *Kriminalistika*. Praha: UK Praha, 1978, s. 289–312.

¹⁵ NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl*. Praha: Orbis, 1976, s. 88 a 89.

§ 8 k § 132 odst. 1 písm. a) TZ. Úmysl v případě § 132 odst. 1 TZ musel též zahrnovat skutečnost, že trestná činnost směřovala k trvalejšímu přivlastnění si věci z majetku v socialistickém vlastnictví.¹⁶

Podstatou trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 TZ bylo odčerpání majetkových hodnot zmenšením majetku v socialistickém vlastnictví, a to formami uvedenými v § 132 odst. 1 písm. a) až c) TZ, přičemž pachatel obohatil sebe nebo někoho jiného. O rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví šlo tedy jen tehdy, když majetku v socialistickém vlastnictví byla způsobena škoda tím, že se tento majetek zmenšil přesunem ze sféry socialistického vlastnictví. Způsobená škody musela mít materiální povahu, nezáleželo však na tom, byla-li přesně vyjádřitelná v penězích. Pro určení výše této škody byla rozhodná maloobchodní cena, což byla cena včetně daně z obratu. Trestnost trestného činu podle § 132 TZ zásadně nebyla vyloučena skutečností, že pachatel měl vůči organizaci, jejíž majetek rozkrádal, skutečný nebo domnělý nárok na majetkové plnění.¹⁷

V případech, kdy se překrývaly formální znaky trestného činu a přečinu, pokud škoda nepřevýšila 1500 Kč, bylo třeba podle konkrétních okolností případu, určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost¹⁸ a uvedených v § 3 odst. 4 TZ, posoudit, zda skutek je trestným činem nebo přečinem proti majetku v socialistickém vlastnictví. To znamenalo, že skutečnost, že škoda způsobená činem popsaným v § 3 odst. 1 zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech, nevylučovala možnost kvalifikovat skutek jako trestný čin podle § 132 TZ, byla-li tato kvalifikace odůvodněna stupněm nebezpečnosti spáchaného činu pro společnost.

Pokud se týče trestní sazby TOS, tak v prvním odstavci § 132 TZ hrozil TOS na šest měsíců až 5 let, v druhém odstavci § 132 TZ hrozil TOS na 3 až 10 let, ve třetím odstavci § 132 hrozil TOS na 8 až 15 let, ve čtvrtém odstavci § 132 TČ hrozil TOS na 8 až 15 let.

Pro srovnání uvedme trestní sazby TOS v případě analogický TČ uvedených v hlavě deváté zvláštní části TZ Trestné činy proti majetku. V případě

¹⁶ NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976, s. 91.

¹⁷ NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976, s. 89 a 90.

¹⁸ SOLNÁŘ, V. *Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti.* Praha: Academia, 1972, s. 64–66, 69–71.

TČ krádeže podle § 247 odst. 1 TZ hrozil TOS na 6 měsíců až 3 léta, v případě TČ zpronevěry podle § 248 odst. 1 TZ hrozil TOS na 6 měsíců až 3 léta, v případě TČ podvodu podle § 250 odst. 1 TZ hrozil TOS na 6 měsíců až 3 léta.

3 K souvisejícím změnám trestněprávní úpravy po 17. listopadu 1989

Den 17. listopadu 1989 symbolizuje zhroutil komunistického systému. Současně je počátkem procesu změn sledujících naplnění zásad právního státu uznávajícího základní (přirozená) lidská práva a svobody, procesu obnovení politického systému založeného na volné soutěži politických stran v rámci politického pluralismu, postupného vytváření ekonomického systému vycházejícího ze stejného zákonného obsahu a ochrany vlastnictví, svobody podnikání a hodnot tržního hospodářství, procesem odstátnění a vytváření samostatných korporací i procesu vyvedení Československa ze svazku Rady vzájemné hospodářské pomoci a Varšavské smlouvy a postupného přibližování se západoevropským strukturám.¹⁹

Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky se dne 2. května 1990 usneslo na zákoně č. 175/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval TZ. Uvedený zákon nabyl účinnosti dnem 1. července 1990. Tato rozsáhlá novela přinesla řadu významných změn. Nově byl formulován účel trestního zákona uvedený v § 1 TZ: „Účelem trestního zákona je chránit společnost a ústavní zřízení České a Slovenské Federativní republiky, práva a oprávněné zájmy občanů a organizací“. Významné změny nastaly především u TČ obsažených v hlavě druhé zvláštní části TZ. Za kardinální lze považovat, že touto novelou byl celý oddíl třetí hlavy druhé včetně nadpisu (TČ proti majetku v socialistickém vlastnictví) vypuštěn, neboť v důsledky společenských změn bylo zrušeno rozlišování různých forem vlastnictví. Současně byly nově formulovány skutkové podstaty trestného činu krádeže (§ 247 TZ), zpronevěry (§ 248 TZ) a podvodu (§ 250 TZ). Pro srovnání uvedme trestní sazby TOS těchto TČ uvedených v hlavě deváté zvláštní části TZ s názvem Trestné činy proti majetku. V případě TČ krádeže podle

¹⁹ MAN, V., SCHELLE, K. *Základy ústavního práva*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 24 a 25.

§ 247 odst. 1 TZ hrozil TOS až na 1 rok, v případě TČ zpronevěry podle § 248 odst. 1 TZ hrozil TOS až na 1 rok, v případě TČ podvodu podle § 250 odst. 1 TZ hrozil TOS až na 1 rok.

TZ přes velký počet novelizací byl ve své koncepci poznamenán doktrínou socialistického státu, založenou na třídním pojetí, tak jak to bylo vyjádřeno v původním znění účelu trestního zákona. Také systematika obecné i zvláštní části stále vyjadřovala hodnotový systém dřívějšího socialistického státu založeného na socialistické ideologii kolektivismu a potlačování subjektivních práv občanů.²⁰

Dne 8. ledna 2009 se Parlament usnesl na zákoně České republiky č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZk“), který nabyl účinnosti 1. ledna 2010. TZk je založen na koncepci, že ochranu demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. To znamená, že na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti.²¹ Pro srovnání uvedme aktuální trestní sazby TOS v případě „analogických“ TČ uvedených v hlavě páté zvláštní části TZk s názvem Trestné činy proti majetku. V případě TČ krádeže podle § 205 odst. 1 TZk hrozí TOS až na 2 léta, v případě TČ zpronevěry podle § 206 odst. 1 TZk hrozí TOS až na 2 léta, v případě TČ podvodu podle § 209 odst. 1 TZk hrozí TOS až na 2 léta.

4 Závěrem

Na základě zobecnění obsahu příspěvku lze vyslovit následující:

1. ústavněprávní i trestněprávní úprava ochrany majetku od r. 1945 až do 17. listopadu 1989 preferovala kolektivní formy majetku (národní majetek, majetek lidových družstev a vlastnictví společenských a jiných socialistických organizací);
2. soukromé vlastnictví bylo systematicky marginalizováno;

²⁰ K tomu bližze Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákoníku ze dne 19. prosince 2007.

²¹ K tomu bližze Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákoníku ze dne 19. prosince 2007.

3. politický vývoj po 17. listopadu 1989 přinesl fundamentální společenské a ekonomické změny, které vedly k renesanci soukromého vlastnictví, a to především přesunem velké části národního majetku do rukou jednotlivců (skupin jednotlivců);
4. společenské i ekonomické změny byly úzce provázány se změnami ústavněprávními a trestněprávními, které vytvářely pro ně zákonný prostor;²²
5. Je otázkou pro zákonodárce, zda by neměly být zpřísněny trestní sazby u trestných činů proti majetku a u trestných činů hospodářských;
6. Je otázkou pro zákonodárce, zda důsledné aplikování zásady subsidiární úlohy trestního práva, nachází v České republice pozitivní odezvu, či je chápáno jako projev slabosti veřejné moci.

²² Například TZ byl v době od 17. listopadu 1989 do 31. prosince 2009 celkem 64 krát novelizován, přičemž většina novelizací měla dekriminalizační charakter, a to zejména v ekonomické oblasti.

PRÁVNE A POLITICKÉ SÚVISLOSTI NOVELY TRESTNÝCH KÓDEXOV NA KONCI 80. ROKOV SO ZAMERANÍM NA MAJETKOVÉ A HOSPODÁRSKE DELIKTY¹

Ondrej Podolec

1 Úvodom

Liberalizácia komunistického režimu prebiehala pod tlakom vývoja vo východnom bloku a napriek odporu československej normalizačnej vládnucej stránickej garnitúry.² Z hľadiska občianskych práv a slobôd boli spoločensky „najcitlivejšími“ práve zmeny v trestnom práve.

Na pozadí prestavby a prevratných zmien v sovietskom bloku boli očakávateľné zmeny smerujúce k zmierneniu represívneho charakteru komunistického režimu voči vlastným občanom. Pri pohľade na vývoj legislatívy však nachádzame nielen prvky, ktoré systém liberalizovali, ale paradoxne aj opatrenia, ktoré práve v tomto čase zvyšovali mieru trestnej represie.

2 Zvýšenie trestnej represie

Zvýšenie represie predstavoval predovšetkým akýsi „obuškový zákon 2“ (zákonné opatrenie Predsedníctva Federálneho zhromaždenia č. 99/1969 Zb.), ktorým komunistický režim reagoval na početné demonštrácie i ďalšie opozičné aktivity. Zákonné opatrenie Predsedníctva Federálneho zhromaždenia bolo prijaté 20. februára 1989 „v záujme ochrany verejného poriadku“ so zdôvodnením, že *„četnost jednání směřujících proti uvedenému chráněnému zájmu se v posledním období zvýšila a dokončení legislativních prací na připravovaných trestních novelách si vyžadá ještě určitého času; je proto třeba přistoupit ke určitým legislativním opatřením bezodkladně.“*³

- ¹ Štúdia bola spracovaná v rámci projektu VEGA č. 1/0531/14 Vývoj notárstva, zodpovedný riešiteľ: doc. JUDr. Jirí Bílý, PhD.
- ² K dobovej spoločensko-politickej situácii pozri napr.: BALUN, P. (ed.) 1988. *Rok před změnou*. Bratislava: Ústav paměti národa 2009; PULLMANN, M. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu*. Praha: Scriptorium, 2011.
- ³ FEDERÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY 1989, V. volební období, tlač č. 129. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=61558>

Ústava, resp. ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii totiž splnomocňovalo Predsedníctvo Federálneho zhromaždenia vykonávať pôsobnosť Federálneho zhromaždenia (FZ) v čase, keď nezasadalo z dôvodu, že bolo jeho zasadanie skončené alebo uplynulo jeho volebné obdobie, s výnimkou vyhlásenia vojny (to bolo možné len v prípade, že bolo zasadanie parlamentu znemožnené), voľby prezidenta ČSSR, prijímania a zmien ústavných zákonov, uznášanía sa o štátnom rozpočte federácie a vyslovenia nedôvery federálnej vláde alebo jej členovi. Neodkladné opatrenia, na ktoré bolo potrebné prijatie zákona, mali byť prijímané vo forme zákonných opatrení Predsedníctva Federálneho zhromaždenia. Podmienkou ich platnosti bolo okrem podpisu prezidenta, predsedu Federálneho zhromaždenia a predsedu federálnej vlády aj schválenie na najbližšej schôdzi Federálneho zhromaždenia.⁴

Pri následnom schvaľovaní v pléne oboch snemovní FZ našiel jeden z poslancov Snemovne ľudu odvalu a zdržal sa hlasovania.⁵ Už samotné takéto hlasovanie bolo v tomto zbore starostlivo vybraných a z hľadiska vládnucej komunistckej strany politicky spoľahlivých kandidátov samo o sebe neobvyklé, čo bolo ešte zvýraznené „politickou citlivosťou“ schvaľovaného zákona, ktorý mal posilniť trestnoprávny postih opozičných aktivít. Analogickým prípadom, pokiaľ ide o obsah, formu i historické okolnosti, bol tzv. obuškový zákon z roku 1969 (zákonné opatrenie Predsedníctva Federálneho zhromaždenia č. 99/1969 Zb. z 22. augusta 1969 o niektorých prechodných opatreniach potrebných na upevnenie a ochranu verejného poriadku), prijatý v súvislosti s občianskymi protestmi pri výročí okupácie Československa, ktorý sa odvolával na rovnaký článok ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii.⁶

V obuškovom zákone č. 2 došlo k rozšíreniu trestných sankcií pri trestnom čine bránenia výkonu právomocí verejného činiteľa (§ 156a TZ) zo šiestich mesiacov odňatia slobody na 1 rok v súvislosti s vlnou demonštrácií organizovanými opozičnými skupinami a so stretmi demonštrantov s políciou.

⁴ Ústavný zákon č. 143/1968 Zb.

⁵ Meno odvážneho poslanca Federálneho zhromaždenia sa nepodarilo zistiť.

⁶ FEDERÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY 1989, V. volební období, Stenoprotokol ze schůze č. 13, 22. 3. 1989. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=60783>

Na naplnenie skutkovej podstaty postačovalo neuposlúchnuť výzvu verejného činiteľa na zachovanie verejného poriadku.⁷ Horná hranica trestných sankcií za prečiny proti verejnému poriadku bola zvýšená z troch na šesť mesiacov odňatia slobody a peňažná sankcia z 5 000 na 20 000 Kčs. Treba pritom pripomenúť, že skutkovú podstatu okrem jej vyššie spomínaného rozšírenia zahŕňali rôzne formy účasti na „akciách narušujúcich verejný poriadok“. Naplniť ju bolo možné alternatívne - účasťou na takomto zhromaždení, podporou alebo výzvou na jej konanie.⁸

Ďalšie zvýšenie trestnej represie reagovalo na zvýšenú intenzitu rozširovania samizdatových (z hľadiska režimu „nelegálnych“) tlačovín. Spočívalo v rozšírení skutkovej podstaty § 6 zákona o prečinoch (zákon č. 150/1969 Zb. - „Kto vyhotoví, umožní vyhotovenie alebo rozšíri tlačovinu, ktorá svojim obsahom narušuje záujem socialistického štátu na zachovávaní verejného poriadku.“). Táto formulácia rozširovala skutkovú podstatu prečinu proti verejnému poriadku, pričom sa štátny monopol na vydávanie tlačovín stal priamym predmetom trestno-právnej ochrany. V zdôvodnení sa konštatovalo, že právny poriadok ČSSR dovtedy neobsahoval „žiadne ustanovenie, na základe ktorého by bolo možné uložiť sankciu za konanie spočívajúce vo vyhotovení tlačoviny svojim obsahom narušujúce záujem štátu na zachovávaní verejného poriadku alebo iných obdobných konaní.“ Takéto konania považovali tvorcovia normy za „rovnako spoločensky nebezpečné ako konania uvedené v doterajšom § 6 zákona o prečinoch“. Poňatie skutkovej podstaty bolo veľmi extenzívne, keďže zahŕňalo okrem zhotoviteľov aj tých, ktorí by „umožnili“ jej vyhotovenie alebo ju distribuovali. Obsahové vymedzenie „závadnej“ tlačoviny bolo navyše veľmi vágne.⁹

K tomuto zvýšeniu represie došlo paradoxne v čase, keď sa štátna cenzúra i monopol na tlač stávalo v okolitých štátoch sovietskeho bloku už postupne minulosťou.

3 Liberalizácia trestného práva

Úplne opačnú tendenciu predstavovala pripravovaná väčšia novela trestného práva.

⁷ Zákon č. 140/1961 Zb.

⁸ Zákon č. 150/1969 Zb.

⁹ Opatrenie č. 10/1989 Zb. Zákonné opatrenie Predsedníctva Federálneho zhromaždenia Československej socialistickej republiky na ochranu verejného poriadku.

Politické rozhodnutie o jej prijatí padlo v mocenskom centre štátu – Predsedníctve ÚV KSČ už 2. septembra 1987, keď bol schválený návrh politickoprávnych zásad plánovaných úprav trestného práva. Malo ísť o veľkú novelu trestných kódexov, ktorá mala platiť do rekonštrukcie trestného práva, zamýšľanej na začiatok deväťdesiatych rokov. Mala nasledovať po prijatí novej ústavy, pričom už bolo rozhodnuté o začatí prípravných analytických prác.

Neskôr, 15. apríla 1988, najvyšší orgán štátostrany pod tlakom politického vývoja v sovietskom bloku rozhodol aj o zásadách zmien v ustanovení o trestnom čine nedovoleného opustenia republiky (§ 109 Trestného zákona), ktoré mali byť do novely tiež zahrnuté.

Ťažiskovým bodom novely trestného práva ale malo byť zrušenie prečinov ako druhu deliktov. Ich prevažná časť mala byť presunutá do kategórie priestupkov a malá časť do trestných činov. Priestupkami sa zároveň mala stať aj časť vtedajších trestných činov. Hlavným cieľom bolo podstatné zníženie počtu deliktov, o trestnom postihu ktorých rozhodovali sudy. Komunistickému vedeniu totiž prekážalo, že Československo vykazovalo v medzinárodných štatistikách kriminality neprimerane vysoké počty odsúdených - nielen v porovnaní s ostatnými krajinami sovietskeho bloku, ale aj s krajinami, kde bola objektívna miera kriminality podstatne vyššia.

Ako hlavný problém sa pri aplikácii zamýšľanej novely javilo neúmerne zaťaženie okresných národných výborov priestupkovou agendou. Súbežne pripravovaná administratívna reforma mala navyše viesť k znižovaniu počtu úradníckeho aparátu na všetkých stupňoch správy. Presun postihu širokého spektra deliktov do priestupkového konania by navyše vyžadoval odbornú prípravu príslušných administratívnych pracovníkov. Problém by navyše nastal aj pri odvolacom konaní, keďže sa v rámci správnej reformy plánovalo aj zrušenie vyššieho stupňa územnej správy – krajských národných výborov. Odvolacím orgánom by sa tak musel stať centrálny orgán – ministerstvo vnútra.

Ďalším argumentom proti tak rozsiahlemu nárastu priestupkovej agendy boli aj zlé skúsenosti s vymožitelnosťou práva v priestupkovom konaní, ktorá mala klesajúcu tendenciu. Napríklad v roku 1987 bolo vymožených len 75% uložených pokút, čo viedlo k pragmatickému postupu príslušných orgánov, ktoré v zásade neukladali pokuty „*insolventným osobám*“ (predkladacia správa

materiálu pre Predsedníctvo ÚV KSČ ako príklady uvádzala, že nie sú ukladané „*asociálům, cikánům, ale také ženám v domácnosti, studentům... atd.*“). Rástol tiež počet osôb, ktorí nezaplatili dobrovoľne, a tak pokuta musela byť vymáhaná, pričom príslušné náklady štátu často presiahli reálne vymoženú sumu. Predkladateľ preto navrhoval, aby bola rekategorizácia deliktov postupným procesom, čo by bolo kompenzované úpravami v oblasti prečinov. Napríklad uloženie trestu odňatia slobody za delikt by bolo možné len vo výnimočných prípadoch.

Oddelenie štátnej administratívy ÚV KSČ zaujalo v stanovisku pre generálneho tajomníka ÚV KSČ Miloša Jakeša negatívne stanovisko k postupnosti procesu a naďalej presadzovalo okamžité zrušenie kategórie priestupkov. Argumentovalo, že čiastkové a postupné zmeny nevyriešia hlavné problémy, ktoré boli motiváciou pre prípravu novely a preto označila predkladaný návrh za „*ne zcela dostatečně politicky zdůvodněný a přesvědčivý*“. Uvádzalo, že zbytočne vysoký počet osôb postavených pred súdy „*měla za následek, že jsou zbytečně vyvolávány nálady nepřiznivě socialistickému státnímu zřízení...*“. Navyše „*Československo je také stavěno do nepřiznivého světla ve srovnání s řadou dalších socialistických i kapitalistických zemí, třebaže struktura kriminality je u nás daleko příznivější*“. Navýšenie počtu pracovníkov národných výborov odhadovalo len na 150 – 200 osôb (mali byť presunutí napríklad z rušeného krajského stupňa správy). V odvolacom konaní navrhovali, aby zákonosť postupu správnych orgánov v rámci priestupkového konania preskúmavali súdy.¹⁰

Meritorne rozhodnutie o podobe zmien v trestnom práve bolo prijaté na 95. zasadnutí Predsedníctva ÚV KSČ, 2. decembra 1988. Príslušný materiál predkladal vtedajší minister federálnej vlády „bez portfeye“ Marián Čalfa. Predsedníctvo nakoniec neprihliadlo na stanovisko oddelenia štátnej administratívy ÚV KSČ a schválilo „evolučný variant“ novelizácie trestného práva v zmysle predkladacej správy. Zároveň uložilo ministrovi Čalfovi prehodnotiť metodiku štatistického vykazovania trestnej činnosti.¹¹

¹⁰ Národní archiv Praha, fond Předsednictvo ÚV KSČ 1986 – 1989, P 95/88.

¹¹ Tamže.

Novela teda mala priniesť základné štyri druhy zmien:

1. Vytvorenie nových alebo doplnenie jestvujúcich skutkových podstát, ktoré budú reagovať na protiprávne konanie, ktorého nebezpečnosť pre spoločnosť sa v posledných rokoch výrazne zvýšila.
2. Úpravu niektorých základných skutkových podstát tak, aby ich nové znenie odstránilo nedostatky súčasnej dikcie a účinnejšie prispievalo k presadzovaniu trestnej politiky štátu v praxi.
3. Novú formuláciu kvalifikovaných skutkových podstát, to jest jasnejšie stanovenie okolností, ktoré vyžadujú uplatnenie vyššej trestnej sadzby, pretože tie okolnosti výrazne zvyšujú nebezpečnosť činu pre spoločnosť.
4. Vyčlenenie z trestného zákona tých trestných činů, ktoré „*vzhľadom ke súčasnej úrovni celospoločenských vzťahův stratili svoje niekdajšie opodstatnenie*“.

V oblasti základných ľudských a občianskych práv komunistický štát rezig-
noval predovšetkým na trestnoprávnu represiu v oblasti cirkevnej politiky
a slobody cestovania.

Popri súbežnej liberalizácii režimu povoľovania ciest do nesocialistickej
cudziny¹² strácalo zmysel sankcionovať nedovolené prekročenie štátnych
hraníc ako trestný čin.¹³ Administratívnym priestupkom sa stalo aj porušo-
vanie predpisův o cestovných dokladoch a podmienkach pobytu v cudzine.
Rovnaký prístup zvolilo stranické vedenie aj pri trestnom čine nedovoleného
opustenia republiky, v súvislosti s ktorým komunistický režim postihoval
československých občanův, ktorí zostali v cudzine po oficiálnom vycestovaní
na súkromnú alebo pracovnú cestu do nesocialistických štátův. Nemožnosť
vrátiť sa beztrestne do ČSSR bola jedným z odstrašujúcich prvkův, ktorý
mal občanův odradiť od emigrácie. V tomto prípade sa pragmatický prístup
pri príprave novely ani veľmi nezakrýval. Poukazovalo sa na prax udeľova-
nia amnestie emigrantom prezidentom republiky, ktorá pre svoje hromadné
udeľovanie už stratila svoj výnimočný charakter a zároveň sa už pri jej počet-
nom udeľovaní sa strácala zmysluplnosť zotrvať na trestnosti tohto činu.
Amnestia im umožňovala návštevu príbuzných v ČSSR a znamenala aj prí-
sun tak potrebných devízových prostriedkův v konvertibilných menách.
Páchatelia – emigranti navyše boli mimo dosahu represívnych orgánův

¹² Bližšie pozri: RYCHLÍK, J. *Devízové přísľiby a cestování do zahraničí v období normalizace*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.

¹³ NA Praha, PUV KSČ 1986 – 1989, P 66/88.

ČSSR. Nedovolené opustenie republiky sa tak malo stať len administratívnym deliktom – priestupkom

Komunistický štát sa novelou vzdal aj dlhoročne aplikovaných nástrojov represie proti náboženským aktivitám, keď zanikla trestnosť náboženských aktivít mimo jeho priamej kontroly.

Z trestného zákona malo teda byť úplne vyradené zneužívanie náboženskej funkcie (§ 101 TZ) - paragraf umožňujúci napríklad postih režimu nepohodlných kázní, tiež marenie dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami – paragraf postihujúci činnosť duchovných bez oficiálneho štátneho súhlasu, či porušovanie zákona o rodinnom práve, na základe ktorého sa postihoval náboženský obrad uzavretia manželstva bez predchádzajúceho civilného sobáša.

Na návrh Ústredného výboru Socialistického zväzu mládeže sa realizovalo aj zrušenie vekovej hranice 18 rokov pri legálnosti homosexuálneho pohlavného styku.

Oficiálne propagandistické zdôvodnenia zmiernenia trestnej represie, samozrejme, obchádzali meritum vecí, najmä zásadné zmeny v komunistickom bloku. Najbližšie k pravde bolo konštatovanie o nových medzinárodných záväzkoch ČSSR v oblasti ľudských práv. Išlo v prvom rade o helsinský proces i ďalšie následné záväzky, ktoré na seba zobrala aj ČSSR. Československo bolo jedným z 35 signatárskych štátov Záverečného aktu Helsinskej konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe z 1. augusta 1975. Napríklad v súvislosti s trestným postihom duchovenskej činnosti bez kontroly štátu bolo dôležité, že sa okrem iného zaviazalo „*uznávať a rešpektovať slobodu jednotlivca vyžnávať, individuálne alebo v spoločensve s inými, náboženstvo či vieru v súlade s jeho svedomím*“.¹⁴ Navyše v Záverečnom dokumente Viedenskej následnej schôdzky KBSE, ktorá prebiehala od 4. novembra 1986 do 19. januára 1989 sa explicitne zaviazalo „*rešpektovať právo náboženských združení... organizovať sa podľa vlastnej hierarchickej a inštitucionálnej štruktúry; voliť, vymenúvať a meniť svoj personál v súlade s vlastnými príslušnými požiadavkami a štandardami*...“.¹⁵

¹⁴ VESELY, Z. (ed.) *Světová politika 20. století v dokumentech (1945 – 1990)*. Praha: Vysoká škola ekonomická 2001, s. 421–440.

¹⁵ *Záverečný dokument Viedenskej následnej schôdzky KBSE 4. novembra 1986 – 19. januára 1989*. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1989, s. 10.

V súvislosti s postihom nedovoleného opustenia štátu bolo zas dôležité ustanovenie, podľa ktorého „*Účastnícke štáty budú rešpektovať právo každého... opustiť ktorúkoľvek krajinu vrátane svojej vlastnej a vrátiť sa do svojej krajiny.*“¹⁶

Pri oficiálnom zdôvodnení novely sa ďalej argumentovalo aj „*dosiabnutou úrovňou rozvoja socialistických vzťahov*“, alebo tiež tým, že u zrušených trestných činov bolo ich „*opodstatnenie bolo spoločenským vývojom prekonané*“. Najďalej od pravdy bolo konštatovanie o obsolétosti týchto noriem, t.j. že sa príslušné delikty „*už sa dlhšiu dobu nevyskytujú*“, hoci sankcia pri viacerých z nich bola bežne aplikovaná aj v druhej polovici osemdesiatych rokov.¹⁷

4 Zmeny v oblasti majetkových a hospodárskych deliktov

Oblasť majetkových a hospodárskych deliktov podliehala najmä vyššie popísanej rekatégorizácii deliktov. Keďže sa však namiesto paušálneho rušenia prečinov presadila koncepcia postupnej transformácie jednotlivých deliktov, zmeny sa predbežne dotýkali len explicitne vymedzených skutkových podstat.

Administratívnym deliktom sa stal prečin pytlactva (§ 4 priestupkového zákona), pričom rovnaké konanie bolo v závislosti od rozsahu postihované aj ako trestný čin alebo prečin rozkrádania majetku v socialistickom vlastníctve. (V aplikačnej praxi bolo takéto konanie väčšinou aj takto kvalifikované.). Priestupkami sa tiež stali colné delikty, t. j. porušenie zákazu alebo obmedzenia dovozu, vývozu alebo prevozu tovaru (§ 5, písm. a, priestupkového zákona) a porušovanie predpisov o cestovných dokladoch (§ 5 písm. d).

K výraznejším zmenám malo dôjsť pri prečine proti majetku v socialistickom a osobnom vlastníctve (§ 3 odst. 1). Pri maximálnej spôsobenej škode pre kvalifikáciu prečinu (pokiaľ išlo o skutok spáchaný úmyselne) bola čiastka 1 500 Kčs pozmenená na 3 000 Kčs. V prípade majetku v socialistickom vlastníctve boli postihované aj skutky spáchané z nedbalosti, pričom hraničná maximálna suma spôsobenej škody bola zvýšená 5 000 Kčs na 15 000 Kčs.

¹⁶ Tamže, s. 11.

¹⁷ FEDERÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY 1989, V. volební období, tlač č. 140, Zásady novelizace trestního práva hmotného, trestního zákona č. 140/1961 Sb. a zákona o přečinech č. 150/1969 Sb. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=61569>

Zvýšením uvedených súm sa zároveň riešil problém, keď kogentne fixované hraničné sumy v trestnom práve už popri stúpajúcej cenovej hladine v osemdesiatych rokoch už nezodpovedali úmyslu zákonodarcu. Zatiaľ, čo sa hraničné čiastky meniteľné judikatúrou priebežne prispôbovali, pri kogentne stanovených sumách takto mimovoľne dochádzalo k zvyšovaniu trestnej represie.

Táto čiastočná, resp. výberová rekategorizácia deliktov bola zdôvodnená najmä tým, že drobné delikty sú vo svojej podstate podobné administratívne postihovaným priestupkom. Konanie o nich pred samosudcom malo byť prechodnou fázou smerom zavedeniu ich administratívneho postihu. Dôvodová správa zároveň signalizovala zámer vytvorenia osobitného administratívno-trestného súdnictva a preto toto riešenie označovala ako dočasné a časovo obmedzené.

Opäť sa objavil aj argument o štatistickom skresľovaní skutočného stavu kriminality, keďže aj tieto drobné delikty boli dovtedy považované za činy kriminálneho charakteru. Navyše fakt, že sa takéto prečiny zaznamenávali do registra trestov, mal neprímerane negatívne dôsledky pre občianske postavenie páchatel'ov.

Podľa novely sa tiež mala upraviť aj trestná kvalifikácia dobovo rozšíreného spoločenského nešváru - tzv. čiernych jász služobnými autami. Páchatelia využívali chronicky neuspokojovaný dopyt po rôznych remeselných službách, ktoré vykonávali neoficiálne za priamu úhradu (tzv. fušky). Často pritom využívali výrobné prostriedky svojho zamestnávateľa (najmä služobné autá), a teda išlo o neoprávnené užívanie zverenej veci. Takéto konanie malo byť trestne postihované až pri vyššej spôsobenej škode (nad 3000 Kčs), kedy už bolo trestným činom. Pod touto hranicou malo byť už len predmetom kárneho postihu v zmysle Zákonníka práce.

Okrem vyššie spomínaných konkrétnych úprav sankcií v rámci jednotlivých skutkových podstát sa v návrhu novely paušálne stanovovalo, že za trestné činy, u ktorých horná hranica trestu odňatia slobody neprevyšovala jeden rok a za prečiny bolo možné trest odňatia slobody uložiť len výnimočne - len v tom prípade, ak vzhľadom k okolnostiam spáchania trestného činu alebo prečinu a vzhľadom na osobu páchatel'a by potrestanie iným trestom zjavne nespĺnilo účel trestu. Bolo to zdôvodnené najmä tým, že tieto menej

závažné delikty (ak nešlo o celkom výnimočné prípady) nevykazujú taký stupeň spoločenskej nebezpečnosti, aby bol trest odňatia slobody pre prevýchovu páchatel'a a ochranu spoločnosti nevyhnutný. Požiadavka diferenciácie trestnej zodpovednosti mala vyžadovať, aby nepodmienečný trest odňatia slobody ako najprísnejší prostriedok spoločnosti bol používaný len voči hlbšie narušeným páchatel'om. Podmienečný trest odňatia slobody mal byť výnimočne ukladaný i páchatel'om, u ktorých je uloženie tohto trestu priaznivejšie ako uloženie peňažitého trestu, ktorý by nemohli zaplatiť.

Novela reagovala aj na aktuálny vývoj niektorých druhov majetkovej kriminality. Zavádzala nový trestný čin vandalstva. Ten mal postihovať narastajúci počet prípadov svojvoľného poškodzovania majetku. Išlo o prípady, spôsobujúce pre svoju masovosť značné náklady, hoci pri konkrétnom prípade nevznikla veľká škoda. Trestne zodpovední mali byť v tomto prípade všetci zúčastnení členovia skupiny vandalov, teda nielen ten páchatel', ktorý napríklad zdemoloval autobusovú zastávku.

Prísnejšie postihovaná mala byť aj lúpež, pričom sa mala sankciami vyrovnáť s rozkrádaním majetku v socialistickej vlastníctve. Pri krádeži, sprenevere a podvode bola vytvorená nová kvalifikovaná a prísnejšie postihovaná skutková podstata – v prípade, že bola spôsobená škoda, resp. vznikol majetkový prospech „veľkého rozsahu“.¹⁸

Do legislatívneho procesu sa vo nakoniec dostala pomerne rozsiahla novela trestného zákona, pričom do parlamentu bola oficiálne podaná 28. septembra 1989.¹⁹

Hoci bol legislatívny proces novely už v značne pokročilom štádiu (aj na pôde samotného FZ) tejto podobe ju už plénum federálneho parlamentu napokon nestihlo schváliť. Po revolučných udalostiach po novembri 1989 už bola miera navrhovaných zmien prekonaná vývojom. Zodpovedala totiž len liberalizácii totalitného režimu, zatiaľ, čo medzitým prišlo k jeho úplnému pádu a zásadným spoločenským zmenám.

Udalosti po 17. novembri 1989 si teda vynútili urýchlené odstránenie niektorých represívnych prostriedkov totalitnej diktatúry z trestného práva. Tieto

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Tamže.

zmeny nebolo možné odkladať až na rozsiahlu novelu trestného práva, ktorá prechádzala zdĺhavým legislatívnym procesom. Komunistická novela už navyše nezodpovedala tempu spoločenských zmien a vyžadovala si ďalšie zásahy. Neodkladné zmeny teda priniesla rýchla novela trestného práva z 13. decembra 1989.

Obsahom rýchlej novely boli nakoniec hlavne opatrenia, ktoré z hľadiska dodržiavania ľudských a občianskych práv v novom demokratickom režime neznesli odklad. Zrušené boli trestné činy, ktorých postih bol nástrojom komunistickej proticirkevnej politiky - Marenie dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami a porušovanie zákona o rodine.

Likvidáciu hraničnej „Železnej opony“ sprevádzalo zrušenie trestného činu vniknutia cudzinca na územie štátu a redukciu trestného činu „nedovolené prekročenie štátnych hraníc“ len na prípad použitia násillia alebo hrozby bezprostredného násillia. Pri kvalifikovanej skutkovej boli prísnejšie postihované prípady ak páchatel' čin aj zorganizoval, ak spôsobil takýmto činom ťažkú ujmu na zdraví, iný obzvlášť závažný následok, či dokonca smrť, alebo ak mu bolo ako československému občanovi osobitne uložené uchovávanie štátneho tajomstva. Kvalifikovanú skutkovú podstatu páchatel' naplnil aj ak spáchal takýto čin za brannej pohotovosti štátu. Zúžená bola aj skutková podstata trestného činu príživníctva, keď bol vypustený trestný postih osoby, ktorá sa nechala vydržiavať.

Ďalšími opatreniami v rýchlej novele bol fakticky anulovaný vyššie spomínaný tzv. druhý obuškový zákon zo začiatku roku 1989.

V rámci novely trestného poriadku boli stanovené aj jasné hranice dĺžky väzby.

Objavili sa aj nové trestné činy, ktorými novela reagovala na aktuálne nežiaduce spoločenské javy – zasahovanie do nezávislosti sudcu a ohrozenie životného prostredia.²⁰

K plnohodnotnej adaptácii trestného práva na podmienky právneho štátu a demokratického politického režimu došlo až jeho rozsiahlou novelou z 2. mája 1990.²¹

²⁰ Zákon č. 159/1989 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon, zákon o prečinoch a Trestný poriadok.

²¹ Zákon č. 175/1990 Zb.

LICHVA V PRŮBĚHU VĚKŮ

Helena Morozová

„*Opozdil-li se kdo s dlubem, tu platíval ourok z ouroků, čili rejcart.*“¹

Lichva je bezesporu jedním z nejstarších trestných činů, starým téměř tak, jako lidstvo samo. Nutno však podotknou, že ne vždy byla trestným činem. Již od začátku však byla především vzdělanými lidmi hodnocena negativně, i tak se nám zachovala do současnosti. Otázkou, kde se vlastně vzala myšlenka lichvy, se zabývala velká řada významných osobností. Názory těchto lidí na samotnou lichvu se však povětšinou odlišovaly, přičemž tento stav setrval i do dnešní doby, kdy ve společnosti je stále patrné rozdílné chápání pojmu slova lichva.

Dle Ottova slovníku naučného má výraz lichva svůj původ v jazyce Slovanů a je utvořen z přídavného jména lichý. Přičemž lichým je vše, co není rovní, pravé, správné. Lichva je tedy jednáním, které můžeme označit za nedovolené (mravně) či nesprávné.² V latinském názvosloví vychází pojem lichva ze slova usurae, kterým byly dříve označovány úroky, které byly vybírány za poskytnuté půjčky. Výše těchto úroků zpočátku nebyla ničím omezená, v pozdější době byly zakázány úroky, které nadměrně převyšovaly výši poskytnuté půjčky. Pod vlivem křesťanské nauky byly časem samotné úroky považované za lichvu a pojem usurae se stal synonymem slova lichva, konkrétně se jednalo o „zakázanou finanční praktiku, při které si osoba poskytující půjčku brala od dlužníka úrok za operace, za které se úrok pobírat nesmí.“³

V současnosti je za lichvu považované jednání, kdy někdo využije, resp. zneužije, něčí rozumové slabosti, tísně, lehkomyšlnosti, nezkušenosti nebo rozrušení, aby od této osoby získal nebo si nechal slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru.⁴ Zjednodušeně

¹ WINTER, Z. Kulturní obraz českých měst 1. In: *Matice česká*. Praha, 1879, s. 180.

² Srov. *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. [Online] Dostupný na: <http://www.archive.org/stream/ottvslovnknauni29ottogoog#page/n17/mode/2up>

³ GOFF, J. *Peníze a život: ekonomika a zbožnost ve středověku*. Praha, 2005, s. 17.

⁴ Srov. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 218.

řeceno, lichva znamená půjčování peněz či jiných věcí za přemrštěný úrok, tedy úrok vyšší než povoluje zákon.

1 Lichva v období starověku

Jak již bylo úvodem zmíněno, lichva je v lidské společnosti zakořeněna téměř od jejího počátku. První zmínky o lichvě lze nalézt již kolem roku 1500 př. n. l. ve staré Indii, kdy předmětem půjček bývaly nejčastěji zemědělské produkty. Doba úvěrového vztahu korespondovala s jednotlivými zemědělskými cykly, tedy byla dosti krátká. A samotná výše úroku byla u poskytnutých půjček velmi vysoká, jelikož zde hrozilo riziko rychlého znehodnocení zemědělských potravin.⁵

Do určité doby byl za lichváře považován každý, kdo půjčoval peníze, bez ohledu na výši stanoveného úroku. Postupem času se za lichvu považovala pouze půjčka, jejíž úrok překračoval hranici stanovenou zákonem. Této skutečnosti odpovídá i text Chammurapiho zákoníku, který úroky nezakazoval. Naopak stanovil u konkrétních půjček zákonnou výši úroku (např. peněžní půjčka – úrok 20 %, půjčka obilí - 33 a 1/3 % a podobně).⁶

V historii byli za největší lichváře vždy považováni židé. Bible, především Starý zákon však obsahuje několik veršů, které lichvu zakazují, či alespoň omezují. Dle Starého zákona tak židé nesměli vymáhat úrok mezi sebou samými – tedy jednotlivými příslušníky židovského náboženství. Rovněž jim bylo zapovězeno kořistit ze sociálních problémů jiného, avšak směli provozovat lichvu proti cizincům – osobám bez židovského vyznání.

Starověké Řecko zákonem úrokovou výši nikterak neomezovalo, úroky byly považovány za běžnou součást každé půjčky a úroková míra se pohybovala okolo 20% (běžně oscilovala mezi 12 až 36 %).⁷ Ani Solónovy reformy nepřinesly úpravu úrokové výše, pouze zavedly ochranu dlužníka, který již v případě neschopnosti splácet své dluhy, nemohl upadnout do otroctví.⁸ Absence právní úpravy přinesla řadu kritiky z úst řeckých filozofů,

⁵ Srov. KOUDELKA, L. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha, 2014, s. 2.

⁶ Srov. KLÍMA, J. *Zákony Chammurapiho*. Praha, 1954, s. 127.

⁷ Srov. ROTHBARD, M. N. *Ekonomické myšlení před Adamem Smithem* [Online]. Dostupný na: <http://www.mises.cz/literatura/ekonomicke-mysleni-pred-adamem-smithem-52.aspx>

⁸ Srov. URFUS, V. *Právo, úvěr a lichva v minulosti: uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*. Brno, 1975, s. 14.

konkrétně Platóna a Aristotela. Konkrétně Platón byl toho názoru, že půjčováním na úrok dochází k nespravedlivému a bezpracnému obohacování jedné skupiny obyvatel na úkor druhé. Čímž vznikají mezi jednotlivými společenskými skupinami obrovské majetkové rozdíly a celá situace zapříčiňuje narušení ideálního státu.⁹ Obdobný názor přejal i Aristoteles, který lichvu a úrok označil za nepřirozené. Peníze dle jeho názoru mají sloužit pouze jako oběživo nebo jako prostředek směny, ne však jako způsob, jak zvětšit svůj majetek.¹⁰ V době Tomáše Akvinského by tento názor bylo možné vyjádřit větou „Nummus nummum non parit“.

Na rozdíl od Řecka, v Římě bylo možné úpravu výše úroků nalézt již v Zákoně dvanácti desek, kde jako úrok měla být placena vždy určitá část z celku. Úroková míra tak užívala pojmu „fenus unciarum“ a její výše byla stanovena na 12 %, nebo-li 1/12 z každého „asu“. Nejasné však zůstávalo, za jaké období se však měl úrok počítat, zda ročně, měsíčně či dle jiného klíče. Zákon dvanácti desek rovněž zavedl odklad soudního příkazu k uvržení do otroctví pro dluhy, a to ve lhůtě 30 dnů.¹¹ Absolutní zákaz vybírání úroku zavedl až lex Genucia. Následně za vlády tribuna Licinia bylo uzákoněno, že již zaplacené úroky je třeba odečítat od dosud dlužné částky, přičemž dluh musí být uhrazen ve lhůtě 3 let. Koncem římské republiky pak byla stanovena maximální výše úrokové sazby na 12 %. Konstantinova měnová reforma vyšší úrokové sazby zvýšila na 12,5 %, přičemž Justiniánský kodex ji snížil na míru 6 %.¹²

2 Lichva v době středověku

Jelikož středověk je obdobím úplného oproštění se od pohanství a naopak rozkvětem křesťanství, dochází rovněž k naprosto jinému pohledu na vztah úvěru a lichvy. Církev označovala lichvu za nemorální a připisovala jí úpadek celého hospodářského systému. Jakékoliv půjčování peněz na úrok bylo odmítáno a označováno za lichvu. Proto není divu, že hned první dva církevní koncily (v Arles a Nikaii) zakázaly duchovním osobám jakékoliv půjčování

⁹ PLATON, Ústava, Knihovna antické tradice sv. 18, Kniha osmá – Druhy ústav a povah – Oligarchie, Praha, 2001.

¹⁰ Srov. KOUDELKA, L. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha, 2014, s. 5.

¹¹ Srov. KOUDELKA, L. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha, 2014, s. 7.

¹² Srov. URFUS, V. *Právo, úvěr a lichva v minulosti: uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*. Brno, 1975, s. 20.

na úrok. Velmi brzy se však začaly připravovat i zákazy pro širokou laickou veřejnost, které byly poprvé rozšířeny synodou v Clichy. Roku 789 byl Karlem Velikým vydán plošný zákaz půjčování na úrok. Nařízení se týkalo zejména lichvy obilí, kdy velkostatkáři půjčovali drobným vlastníkům obilí za vysoký úrok.¹³ Vrcholem církevní snahy o úplné potlačení lichvy byl vznik tzv. usurární doktríny, která i nepatrný úrok označila za lichvu. Následně byla lichva prohlášena za hřích rovný kacířství a každý kdo se tohoto hříchu dopustil, měl být vyobcován z církve, čímž tato osoba přišla jako o právo zpovědi, tak o možnost křesťanského pohřbu. Zákaz jakékoliv půjčky na úrok trval až do roku 1830, přičemž v průběhu let vznikla řada mechanismů, které nahrazovaly půjčování peněz na úrok (určité skupiny obyvatel byli vyňati z tohoto zákazu, vznik nových institutů atd.), avšak neodporovaly církevním zákazům. Jelikož na čtvrtém lateránském koncilu došlo k omezení práv Židů a jejich oddělení od křesťanů, zůstala Židům možnost půjčování peněz na úrok zachována.¹⁴ Židé tak jako jedny z mála osob, které mohly poskytovat půjčky na úrok, se stávali věřiteli mnoha panovníků, kteří se jim často odvděčovali právě tím, že jim umožnili vybírat vyšší úroky, než měli povoleno jiní obchodníci.¹⁵

3 Lichva v období novověku a moderních dějin

Počátkem 16. stol. docházelo ve společnosti k odklonu od církve a k velkému rozmachu obchodu a služeb. Lichva byla v této době stále chápána jako hřích, ale doba již nebyla tak přísná jako dříve a církevní zákazy se nedodržovaly tak striktně. Obnovené zřízení zemské stanovilo za lichvu takový úrok, který přesahoval limit 6 %, všechny ostatní úroky, které tento limit nepřekročily, byly zcela legální. Právě tímto krokem došlo k velkému nárůstu především směnných obchodů.

Osobou, která se zaměřovala na lichvu, byl především Jan Kalvín, který obhajoval půjčování peněz na úrok a kritice vystavoval usurární doktrínu. Dle Kalvína Bible nezavrhuje úrok všeobecně, ale pouze pokud slouží

¹³ Srov. URFUS, V. *Právo, úvěr a lichva v minulosti: uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*. Brno, 1975, s. 27.

¹⁴ Srov. ZAHRADNÍKOVÁ, M. *Dějiny Židů v českých zemích. Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze* [Online]. Dostupný na: www.neztratitviru.net/doc/metodika/Zide_v_ceskych_zemich_2006.doc

¹⁵ Srov. ZEMAN, R. *Lichva až na věky*. Praha, 2008, s. 48–50.

k útisku chudých.¹⁶ S Kalvínem nesouhlasil Martin Luther, který zastával názor církve, že veškeré úroky jsou lichvou. Zcela opačný názor propagoval Jeremy Bentham, který ctil zásadu svobody smluvních stran a prohlašoval, že lichva není zločinem, jelikož druhá strana dává při uzavírání smlouvy souhlas s výší úvěrové sazby. Na základě jeho učení byly v Anglii v 19. stol zrušeny všechny úrokové sazby a lichva se tak stala legální.

V průběhu 19. stol vznikala velká řada evropských zákoníků, které lichvu omezovaly, ať to již byly zákoníky občanské či trestní. Císařský patent č. 946/1811 Sb. z.s. obecný zákoník občanský, více známý pod označením ABGB, ve své původní podobě žádné ustanovení o lichvě či s lichvou související neobsahoval. Tato ustanovení do něj byla vtělena až roku 1914 a lichevní smlouvy se tak staly nicotnými a odporujícími dobrým mravům.

Střední občanský zákoník, který v Československu nahradil ABGB, žádné ustanovení o lichvě rovněž neobsahoval, jelikož tehdejší socialistický stát se domníval, že tato ustanovení by byla zbytečná z důvodu, že lichva v zásadě ani existovat nemohla. Tento nedostatek byl následně napraven výkladem. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, také žádné ustanovení o lichvě explicitně neobsahoval, mezera však byla vyplněna judikaturou Nejvyššího soudu České republiky¹⁷.

Dne 1. 1. 2014 vstoupil v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který však již konečně ustanovení o lichvě výslovně obsahuje, a to v ustanovení § 1796 konkrétně:

„Neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lebkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru“

Až do doby účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, byla vždy lichva výslovně upravena pouze v předpisech trestního práva.

¹⁶ LOUŽEK, M., TROJAN, J. *Jan Kalvín: pět set let od narození: sborník textů*. Praha, 2009, č. 79, s. 65.

¹⁷ Srov. např. : Rozsudek NS ze dne 27. 3. 2013, sp. zn. 30 Cdo 670/2013, nebo Rozsudek NS ze dne 8. 4. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1993/2001 atd.

4 Lichva v trestním právu

Jak z výše uvedeného vyplynulo, lichva je téměř po celou dobu své existence označována za protiprávní jednání, a tedy je trestným činem majetkovým, jelikož objektem trestného činu je svobodná dispozice s majetkem. Chrání se zde možnost správného rozhodování v majetkových záležitostech i samotný majetek¹⁸.

4.1 Zákon č. 47/1881 ř. z. (zákon proti lichvě)

Ke konci 19. stol. začala být věnována větší pozornost subjektu smluvního vztahu, nepoměř vzájemných plnění totiž ztrácel na své důležitosti a nestačil již pro to, aby byl trestný čin lichvy konstatován.

Zákon lichvu řadil mezi přečiny, dokonce v některých případech mohla být lichva pouze přestupkem, a to pokud o ní rozhodoval okresní soud. Trest za lichvu se pohyboval v rozmezí od 1 do 3 měsíců „tuhého“ vězení a peněžitým trestem v rozmezí 100 až 500 zlatých, přičemž peněžitý trest se ukládal obligatorně. Výše trestu závisela na výši úroku, který byl lichvářem stanoven. Případně mohl být za lichvu uložen také trest vypovězení či vyhoštění z obce. Nejprísněji byly trestány případy, kdy se lichvář živil pouze lichvou, která se tak stala jeho jediným příjmem a obživou. V takovém případě mu mohl soud uložit trest odnětí svobody až na dobu 2 let a peněžitý trest do výše 3000 zlatých.¹⁹ Zprísňení trestu vždy záleželo na moderaci ze strany soudu, soud rovněž mohl od potrestání upustit v případě, že lichvář sám od trestné činnosti ustoupil a dlužníkovi vrátil veškerá, trestnou činností získaná, plnění, a to pouze v případě, že tak lichvář učinil do doby, než se o jeho trestné činnosti dozvěděl státní zástupce či soud.²⁰

Obchodníkům však byla možnost ochrany proti lichvě odepřena, jelikož zákon se nevztahoval na případy, které vznikaly z obchodu mezi podnikateli.

¹⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. Praha, 2012, s. 2166 – 2173.

¹⁹ NEJEDLÝ, J. *Zákon proti lichvě ze dne 28. května 1881 čs. 47*. Praha, 1881, s. 26.

²⁰ Srov. NEJEDLÝ, J. *Zákon proti lichvě ze dne 28. května 1881 čs. 47*. Praha, 1881, s. 78–81.

4.2 Císařské nařízení č. 275/1914 ř.z.

Zákon proti lichvě byl roku 1914 nahrazen císařským nařízením o lichvě, které bylo následně roku 1918 začleněno na základě recepční normy do právního řádu Československa.

Hlavním znakem přečinu lichvy byl úmysl jednající osoby získat značný prospěch. Dalším znakem byla vědomost lichváře o duševní slabosti dlužníka a dalším pojmovým znakem trestného činu bylo vykořisťování osoby, která žádá o úvěr.

Nově zákon poskytovalo ochranu všem účastníkům dvoustranných smluv, bez ohledu na to, zda se jednalo o úvěr, zápůjčku, nájemní smlouvu či pouhé plnění z ruky do ruky.²¹ Rovněž mohl být trestně odpovědný i zprostředkovatel smlouvy, který nabýval lichvářskou pohledávku za účelem jejího dalšího uplatnění nebo převedení na jinou osobu.²²

V císařském nařízení došlo ke zpřísnění trestů, přičemž peněžitý trest se již ukládal pouze fakultativně.

V případě, že se o nějaké smlouvě vedlo zároveň řízení civilní i řízení trestní, mělo být civilní řízení na žádost trestního soudu zastaveno. Trestní právo tak mělo přednost před právem civilním, v současnosti by byla situace jistě opačná a trestní řízení by bylo zastaveno s odkazem do civilního řízení.

4.3 Válečná lichva

Roku 1919 byl vydán zákon č. 568/1919 Sb. z. a n., o trestání válečné lichvy, se kterým úzce souvisel zákon č. 567/1919 Sb. z. a n., o lidových soudech pro trestání válečné lichvy.

Za válečnou lichvu bylo považováno jednání spočívající v zatajování zásob, překračování nejvyšších cen, úmyslném porušování dodávkové povinnosti, či předražování předmětů potřeby. Na rozdíl od běžné lichvy nebyla u skutkové podstaty vyžadována existence tísně, jelikož se vycházelo z premisy nouze, která je způsobena předchozí válečnou situací.

²¹ Srov. MÍŘIČKA, A. *Lichva dle císařského nařízení ze dne 12. října 1914 Ř. Z. 275*. Praha, 1915, s. 19–20.

²² Srov. MÍŘIČKA, A. *Lichva dle císařského nařízení ze dne 12. října 1914 Ř. Z. 275*. Praha, 1915, s. 33–36.

4.4 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Ustanovení trestního zákona, které se věnuje lichvě, se nepříliš lišilo od původního ustanovení, které bylo obsaženo v dřívějším císařském nařízení. Nově však skutek neobsahoval znak lehkomylnosti dlužníka, kdy dlužník měl být pro takový případ chráněn normami občanského práva. Soud zde však měl větší volnost v otázce ukládání trestů.

4.5 Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Trestný čin lichvy obsažený v tomto zákoníku zcela kopíroval trestný čin lichvy obsažený v zákoně č. 86/1950 Sb., pouze se přesunul pod jiné číslo paragrafu. Došlo však zásadně k modifikaci výměry trestních sazeb. Dřívější trest s horní hranicí odnětí svobody do jednoho roku se zvýšil na roky dva nebo peněžitý trest. Trest za trestný čin lichvy spáchaný v souvislosti s podnikáním byl naopak zmírněn, a to dřívější sazby v rozmezí od jednoho roku až deseti let na sazbu od šesti měsíců až pěti let. Zákon však byl několikrát novelizován, přičemž novelizaci se nevyhnulo ani ustanovení zaměřující se na lichvu.

4.6 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Roku 2010 vstoupil v účinnost trestní zákoník, který je na našem území platný a účinný do současnosti. Trestný čin lichvy můžeme najít pod ustanovením § 218, přičemž od své poslední úpravy v zákoně č. 140/1961 Sb., se příliš znění ustanovení nezměnilo.

Hlavní změnou bylo navrácení pojmu zneužití lehkomylnosti. Maximální výše trestní sazby za lichvu spáchanou v odstavci 1 zůstala zachována na hranici dvou let, jen peněžitý trest byl nahrazen trestem zákazu činnosti. Rovněž došlo k rozšíření kvalifikovaných skutkových podstat a přibýly okolnosti, které podmiňují použití vyšší trestní sazby (organizovaná skupina, těžká nouze).

Pokud by byl trestný čin lichvy spáchan za zvláště tíživé situace, nebo pokud by pachatel svým činem získal prospěch velkého rozsahu, může mu být uložen trest odnětí svobody v rozmezí tří až osmi let. Lichva je tak v tomto případě řazena jak mezi přečiny, tak může být i zločinem.

Po stručném nástinu vývoje lichvy a jejího trestněprávního ukotvení v průběhu času jsem přesvědčena, že současná právní úprava lichvy je dostatečná a především je potřebná! Ráda bych zastávala názor, který v určité době protěžoval J. Betham, že pokud si strany tak ujednají, žádný úrok není lichvou. Tento přístup by plně korespondoval se smluvní svobodou účastníků smluvních vztahů, na které je vystaven náš současný občanský zákoník. Avšak pokud bychom na tento názor přistoupili a rozhodli se jej prosazovat, chyběla by nám základní premisa, a tou je ekonomicky vzdělané obyvatelstvo. Bohužel v době, kdy si lidé berou bez rozmyslu půjčky na vánoční dárky či na letní dovolenou, a to velmi často od pochybných společností, které s bankou nemají absolutně nic společného, je třeba je chránit. A to i za cenu, že touto „ochranou“ a neustálým „hlídáním“ úrokových sazeb omezujeme do jisté míry svobodu podnikání a rovněž svobodu smluvní. V případě, že bychom tak totiž nečinili, mohlo by se stát, že bychom na tom byli téměř jako ve starověkém Řecku...

TRESTNÉ ČINY PROTI MENE A JEJ OCHRANA V HISTORICKO- PRÁVNOM KONTEXTE SLOVENSKA

Martin Skaloš – Erik Elias

1 Úvodom

Peniaze predstavujú každodennú súčasť života, bez ktorej by nebolo možné fungovanie spoločnosti v dnešnom ponímaní. Vo vzťahu k jedincovi predstavujú prostriedok na realizáciu jeho vlastných potrieb, a tým sa stávajú pre neho jedným z determinantov určujúcich jeho postavenie v spoločnosti. Preto je každý člen spoločnosti motivovaný získať peniaze. Jedným zo spôsobov ako ich získať, je aj porušovanie právnych predpisov vo forme trestnej činnosti spočívajúcej vo falšovaní, pozmeňovaní a neoprávnenej výrobe peňazí alebo inou činnosťou s tým súvisiacou.

Trestnú činnosť proti mene nemožno chápať iba ako spôsob obohatenia sa, ale aj ako konanie poškodzujúce záujmy spoločnosti, v dôsledku čoho môže dôjsť k hospodárskym škodám. Nebezpečnosť tohto konania je v značnej miere zo strany verejnosti podceňovaná, čo uľahčuje spáchanie tejto trestnej činnosti.

2 História peňazí a falšovania

Falšovanie peňazí nie je iba fenoménom moderných dejín. O tomto remesle sa hovorí, že je staré ako samotné peniaze. Falšovateľská činnosť bola počas celej histórie považovaná za závažnú trestnú činnosť a preto bola prísne trestaná. Falšovatelia to nemali nikdy ľahké, ale vidina rýchleho zbohatnutia bola pre človeka dostatočným lákadlom podstúpiť toto riziko. O výnosnosti svedčí nakoniec aj skutočnosť, že sa s falšovaním peňazí stretávame vo veľkom rozsahu aj v súčasnosti.

Pojem falšovanie peňazí a peňazokazectvo z historického hľadiska prešiel značným vývojom, v ktorom sa odrážala nielen forma používaných peňazí

v určitej dobe, ale v značnej miere aj politické zriadenie príslušného štátu. Falšovanie peňazí a peňazokazectvo zahŕňalo konania spočívajúce v:

- a) nelegálnej výrobe platných peňazí s cieľom ich uviesť ako pravé peniaze,
- b) pozmeňovaní peňazí, teda ich úprave, aby mohli byť vydávané za peniaze vyššej hodnoty,
- c) úprave letopočtu na minci bežného ročníku tak, aby vznikol vzácny ročník,
- d) zľahčovani minci, teda znižovaní hmotnosti minci z drahých kovov olamovaním alebo okrajovaním,
- e) razení vlastných minci alebo vydávaní vlastných bankoviek bez súhlasu panovníka alebo iného štátneho orgánu,
- f) oficiálnom razení minci vzhľadovo podobných hodnotným minciam, avšak nižšej hmotnosti alebo z menej kvalitného materiálu,
- g) razení historických minci, ktoré majú veľkú zberateľskú hodnotu, z rovnakého materiálu, prípadne z kvalitnejšieho materiálu,
- h) razení vymyslených minci, určených ako rarita pre zberateľov.

Falšovaniu peňazí sa ľudia venovali už od začiatku ich vzniku. Najprv to boli falšovatelia minci, keďže bankovky ešte neexistovali. Tí sa nazývali peňazokazci, pretože mince kazili tým, že ich vyrazili z neušľachtilého kovu a na povrchu ich pozlátili alebo postriebrili, čím napodobňovali podobu pravých. Odhalenie bolo jednoduché, stačilo mincu odvážiť. Falšovanie predstavovalo v staroveku závažný zločin a preto sa aj prísne trestalo. Gréci a Rimania ho trestali smrťou. Ak slobodný občan upozornil na falšovanie, mohol získať doživotné oslobodenie od všetkých poplatkov a otrok slobodu.

Razenie minci v stredoveku je spojené s mincovým právom, ktoré predstavovalo výsadu kráľa a neskôr štátu vydávať na území patriacom pod jeho zvrchovanosť vlastné peniaze. Súčasťou mincového práva bola možnosť stanoviť hmotnosť a rýdzosť razených minci. Využitie tohto práva vyjadrovalo suverenitu panovníka alebo štátu. Mince mohol raziť iba on, prípadne ten, ktorému bolo toto oprávnenie udelené. V stredoveku nebolo vzácnosťou, že šľachtic, cirkevný hodnostár alebo mesto s týmto oprávnením zámerne

razili také mince, aby sa dali zamenit' za hodnotnejšie mince niekoho iného. V stredoveku sa napríklad peňazokazcom odťínali ruky alebo sa im vypáľilo na telo znamenie rozžeravenými razidlami.

Zlomovým bodom v histórii peňazí je vznik papierových peňazí v Číne, z ktorej sa neskôr tiež rozšírili do celého sveta. Tieto peniaze sa ihneď stali obľúbeným cieľom falšovateľov, keďže tieto bankovky nemali skoro žiadne ochranné prvky a tlačili sa obyčajnou kníhtlačou. Postupne sa však zdokonaľovala tlač bankoviek a začínali sa používať aj prvé ochranné prvky. Tieto skutočnosti si vyžadovali zo strany falšovateľov zvýšenie invencie pri trestnej činnosti a väčšie počiatočné investície do falšovateľských prístrojov.

S nástupom papierových bankoviek sa falšovanie stalo hrozbou pre celé národné hospodárstva. Neraz sa stávalo aj súčasťou vojnovnej taktiky, príkladom je produkcia bankoviek južanskej Konfederácie v štátoch Únie za americkej občianskej vojny. Keď v 19. storočí vznikli siete organizovaného zločinu, neraz využívali služby už existujúcich falšovateľských bánd, ktoré tým získali ďalší kanál na uplatnenie svojich výrobkov. Zavedením nových technických vymožeností, napríklad počítačov a laserových tlačiarň sa falšovanie peňazí stalo prístupnejším aj širšiemu okruhu páchatateľov.

Organizovaný zločin má významný podiel nielen na falšovaní peňazí, ale aj nákupných kupónov, potravinových a poštových známok a podobne. K jeho ťažiskovým činnostiam patrí aj falšovanie špecializovaných finančných dokumentov, ako sú napríklad akciové certifikáty. K najrýchlejšie rastúcim úsekom aktivít organizovaného zločinu na prelome 20. a 21. storočia sa zaraďuje aj falšovanie spotrebného tovaru, najmä diskov CD a DVD, počítačového softvéru, značkových odevov a módnych doplnkov, cigariet a alkoholických nápojov.¹

3 História peňazí a falšovania na území Slovenska

Prvú zmienku o falšovaní mincí v Uhorsku predstavuje donačná listina Bela IV. vydaná v roku 1245. Uvádza sa v nej, že tento trestný čin predstavuje zradu a zločin urážky majestátu. O závažnosti tohto trestného činu z pohľadu vtedajšej spoločnosti svedčí aj ukladaný trest v porovnaní s trestami za ostatné trestné činy. Pri falšovaní vinník prišiel o život

¹ SOUTHWELL, D. *História organizovaného zločinu*. Bratislava: Fortuna Libri, 2009, s. 154.

a o dedičstvo všetkých majetkov a všetkých majetkových práv. Pri ostatných trestných činoch, pri ktorých bol ukladaný hrdelný trest, sa neprichádzalo o dedičstvo majetkov a majetkové práva. Tresty v stredoveku boli na dnešné pomery kruté a boli odrazom vtedajšieho ponímania trestného práva. Páchatelovi hrozil trest smrti upálením, uvarením zaživa, utopením, prípadne tým, že im bol do hrdla naliaty roztavený cín. Neskôr prišiel páchatel odsúdený za tento trestný čin iba o ruku, a ak ho spáchal zamestnanec mincovne, tak o obidve. K usvedčovaniu páchatelov sa používali ordálie - tzv. boží súd, prostredníctvom ktorého sa preukazovala vina alebo nevina obžalovaného. Obžalovaný musel podržať rozžeravený kúsok kovu, pričom sa sledovala jeho tvár. Ak nebolo možné na nej sledovať bolesť, znamenalo to nevinu.

Falšovanie peňazí bolo považované za závažný trestný čin aj v období osvietenstva. Postupom času sa tresty síce zmierňovali, ale ešte na začiatku 19. storočia platil na našom území za falšovanie trest smrti. V tomto období došlo aj u nás k rozšíreniu papierových peňazí. Humanizácia trestného práva mala za následok, že sa začal klásť väčší dôraz na prevenciu. Ako jedna zo zbraní boja proti falšovaniu sa začala používať osveta verejnosti o atribútoch peňazí v obehu. Toto malo sťažiť uvádzanie falšovaných peňazí do obehu a zabezpečiť odhalenie páchatel'a.

Už prvé bankovky na našom území - bankocedule - sa stali predmetom falšovania. Známe sú najmä falzifikáty robené napoleónovými vojakmi. Na odhalení falzifikátov sa zväčša podieľali chyby, ktoré falzifikátori robili. Napríklad tlačili na iný druh papiera alebo inou tlačovou technikou. Boli medzi nimi zručnejší, ale aj menej šikovní. Čím sa technika tlače bankoviek zlepšovala, tým aj falšovatelia museli pridať na invencii, ale aj na investíciách do falšovania.

Vznik Československa v roku 1918 je významným medzníkom v histórii Slovenska. Jednou z úloh novovzniknutého Československa bola konsolidácia meny a neskôr jej osamostatnenie od spoločnej meny bývalého Rakúsko-Uhorska. Okrem zrejmých hospodárskych dôvodov tu boli aj politické dôvody. Prijatím zákona o kolkovaní peňazí dovtedajšej rakúsko-uhorskej meny 25. 2. 1919 vznikla de facto československá mena. Životnosť novej meny bola ohrozovaná nielen falšovaním kolkov, ale aj rôznymi

kurzovými špekuláciami, keďže okolkovaniu nepodliehali bankovky najnižších nominálnych hodnôt. Kolkovanie predstavovalo provizórne riešenie, pretože príprava emisie československých bankoviek predstavovala dlhodobú záležitosť.

Počas prvej Československej republiky sa falšovanie veľmi rozšírilo. Falšovali sa kolky i bankovky. Na rozdiel od mien susedných štátov bola československá mena stabilná a tým aj atraktívna pre falšovateľov. Samozrejme, hlavným dôvodom na falšovanie bola vidina finančného obohatenia. Našli sa však prípady falšovania aj z politických príčin. Falšovatelia boli amatéri, ale aj profesionáli a pracovali samostatne alebo v tímoch. Bankovky sa kreslili, maľovali, z menších nominálov sa vytvárali väčšie (10 na 100), ale robili sa aj kvalitné falzifikáty, ktoré boli naozaj rozoznateľné iba odborníkmi a ich príprava stála nemalé množstvo investícií.²

V boji proti falšovateľskej činnosti je z medzinárodného hľadiska významný rok 1929, kedy bol v Ženeve podpísaný Medzinárodný dohovor o potieraní peňazokazectva, ktorý bol publikovaný v Československu v Zbierke zákonov pod č. 15/1932 Zb. Týmto dohovorom došlo k zjednoteniu chápania, aké konanie možno považovať za trestný čin proti mene. Podľa článku 3 za trestný čin sa považuje, ak páchatel:

1. akokoľvek podvodne zhotovuje falošné peniaze alebo poškodzuje peniaze, pričom na to použije akýkoľvek prostriedok;
2. podvodne falšované peniaze uvádza do obehu;
3. čokoľvek podniká na dokončenie toho, aby falošné peniaze uviedol do obehu, doviezol do štátu, prijal alebo si zabezpečil;
4. pokúsi sa spáchať uvedené trestné činy alebo je účastníkom týchto trestných činov;
5. podvodne zhotovuje, prijíma alebo si zabezpečí nástroje alebo iné predmety, ktoré sú podľa svojej povahy určené na výrobu falošných peňazí alebo na poškodzovanie peňazí.

Zmluvné strany tohto dohovoru sa zaviazali, že budú poskytovať rovnakú ochranu cudzozemskej mene ako svojej. Tento záväzok predstavuje významný krok v boji proti falšovateľskej trestnej činnosti. Už v čase prijatia

² NOŽINA, M. *Mezinárodný organizovaný zločin*. Praha: Themis, 2003, s. 25.

tohto dohovoru výroba falzifikátov v mnohých prípadoch prebiehala v inom štáte, než v štáte, kde boli tieto falzifikáty uvádzané do obehu. Pri týchto útokoch nebol zriedkavý politický motív namierený proti existencii konkrétneho štátu.

Medzinárodný dohovor obsahuje aj procesnoprávne ustanovenia týkajúce sa najmä právnej pomoci a podmienok vydávania obvinených z trestných činov upravených v dohovore. Zmluvný štát sa ďalej zaviazal, že vyšetrovanie v oblasti peňazokazectva bude zverené osobitnému ústrediu, ktoré má byť v styku s ceduľovými ústavmi, vnútroštátnymi policajnými orgánmi a ústrediami iných štátov.

V roku 1950 bol prijatý Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon, ktorým došlo ku kodifikácii trestného práva v Československu. Trestné činy proti mene boli z hľadiska systematiky upravené v osobitnej časti, druhej hlave s názvom „Trestné činy hospodárske“, tret'om oddieli pod názvom „Trestné činy proti mene“. Medzi trestné činy proti mene tento trestný kódex zarad'oval:

- a) Falšovanie a pozmeňovanie platidiel (§ 139),
- b) Uvádzanie falšovaných a pozmenených platidiel (§ 140),
- c) Zľahčenie mincí a uvádzanie zľahčených mincí (§ 141),
- d) Výroba a držanie falšovateľského náčinia (§ 142),
- e) Ohrozenie obehu tuzemských platidiel (§ 143),
- f) Nedovolená výroba a uvádzanie náhradok tuzemských platidiel (§ 144),
- g) Ohrozenie devízového hospodárstva (§ 145, § 146).

Ochrana sa v zmysle § 147 poskytovala aj cudzozemským peniazom, rovnako aj hromadne vydaným cudzozemským a tuzemským cenným papierom, znejúcim na meno alebo prevoditeľné rubopisom, a šeky. Právna úprava falšovateľskej problematiky zodpovedala záväzkom, ktoré prevzala na seba Československá republika ratifikáciou medzinárodného dohovoru.

Rozdiel oproti súčasnej slovenskej právnej úprave trestných činov proti mene (TZ č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) spočíval v tom, že podľa zákona č. 86/1950 Zb. bolo trestné iba falšovanie platidiel s úmyslom dať ich ako pravé. Ďalším rozdielom je, že v dnešnej trestnoprávnej

úprave trestných činov proti mene nie je možné nájsť konanie spočívajúce v zmenšovaní množstva kovu v minciach. Dnes by sa toto konanie kvalifikovalo ako poškodzovanie peňazí.

Zaujímavou je aj diferenciácia z hľadiska trestných sadziieb v prípadoch, kedy bolo páchatel'ovi buď platené falšovanými platidlami alebo mincami ako pravými. Ak páchatel' falšované platidlo, ktorým mu bolo platené ako pravým, úmyselne dá ako pravé, mohol mu byť uložený trest odňatia slobody až na jeden rok (§ 140 ods. 3) a pri falšovaných minciach iba na šesť mesiacov (§ 141 ods. 4). Z toho vyplýva, že papierovým peniazom sa prisudzoval väčší význam než minciam.

Politické zmeny v Československu na začiatku 60. rokov mali za následok prijatie nového trestného kódexu. Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon bol viackrát novelizovaný.³ Trestné činy proti mene boli z hľadiska systematiky zaradené do druhej hlavy osobitnej časti – „Trestné činy hospodárske“, tretieho oddielu – „Trestné činy proti mene a trestné činy daňové“, medzi ktoré patrili tieto trestné činy:

- a) Falšovanie a pozmeňovanie peňazí a cenných papierov (§ 140),
- b) Uvádzanie falšovaných a pozmenených peňazí a cenných papierov (§ 141),
- c) Výroba a držba falšovateľského náčinia (§ 142),
- d) Ohrozovanie obehu tuzemských peňazí (§ 144),
- e) Ohrozenie devízového hospodárstva (§ 146 a § 147).

Ochrana tuzemských a cudzozemských peňazí bola v Trestnom zákone upravená v súlade s medzinárodným Dohovorom o potieraní peňazokazectva, ktorý bol vyhlásený v Zbierke zákonov pod č. 15/1932. V súlade s článkom 3 tohto Dohovoru je trestný postih falšovania a pozmeňovania peňazí (trestnoprávna ochrana sa poskytuje bankovkám i minciam), nedovoleného disponovania s nimi, výroby a držania falšovateľského náčinia premietnutý v ustanoveniach § 140, § 141, § 142, § 143, § 144.

Novelou Trestného zákona uskutočnenou zákonom NR SR č. 177/1993 Z. z. zákonodarca rozšíril trestnoprávnu ochranu pred falšovaním a pozmenením

³ Na území Slovenskej republiky bol účinný do 31. 12. 2005 a v Českej republike do 31. 12. 2009.

aj na cenné papiere. Podľa § 1 ods. 1 zákona č. 600/1992 Zb. o cenných papieroch v znení neskorších predpisov sústavu cenných papierov tvoria druhy cenných papierov taxatívne vymenované pod písm. a) až l) a iné listiny, ktoré za cenné papiere vyhlási osobitný zákon - písm. m).

Ochranu podľa ustanovení § 140 až 142 Trestný zákon poskytoval aj cudzozemským cenným papierom, verejným listinám, úradným pečatiam a úradným uzáverom, ako aj tuzemským a cudzozemským cenným papierom hromadne vydaným, ktoré znejú na majiteľa alebo sú rukopisom prevoditeľné a šekom (§ 143 TZ).

Vychádzajúc zo systematiky trestného kódexu z roku 1950, z roku 1961 a zo socialistickej právnej vedy⁴, možno vidieť, že v tomto období bol medzi trestné činy proti mene zaradovaný aj trestný čin ohrozovania devízového hospodárstva. Dnes je jeho skutková podstata zaradená do piatej hlavy, prvého dielu s názvom „Trestné činy ohrozujúce trhovú ekonomiku“. Možno povedať, že dnešné zaradenie tohto trestného činu (§ 258), ktorého objektívna stránka bola značne zmenená oproti predchádzajúcej právnej úprave, v rámci systematiky nového trestného zákona lepšie odráža záujem chránený týmto ustanovením.

4 Analýza slovenskej právnej úpravy trestných činov proti mene

Ustanovenia piatej hlavy „Trestné činy hospodárske“, tretieho dielu s názvom „Trestné činy proti mene a trestné činy daňové“ zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov poskytujú ochranu pred trestnou činnosťou pachateľov v menovej a daňovej oblasti, ako aj oblasti devízového hospodárstva a poisťného systému.

Objektom trestných činov proti mene je riadne fungovanie trhovej ekonomiky, funkčnosť peňažného styku, mena a peňažný obeh. Pod objektom možno rozumieť aj právomoc príslušných inštitúcií na emisiu peňazí. Trestné činy proti mene majú aj sekundárny objekt, ktorým je vlastnícke právo jednotlivca. V mnohých prípadoch tieto osoby v dôsledku svojej nepozornosti nadobudnú falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze,

⁴ KOČICA, J. Trestné činy proti mene a trestné činy daňové v praxi súdov SSR. In: *Socialistické súdnictvo*, roč. 34, č. 6, 1982, s. 22 a nasl.

ktoré sú bezcenné, čím im je spôsobená škoda na majetku. Subjekt je všeobecný. Na naplnenie subjektívnej stránky daných trestných činov sa vyžaduje úmyselné zavinenie.⁵

Objektívnu stránku predstavujú rôznorodé formy protiprávneho konania prejavujúce sa najmä vo falšovaní peňazí a cenných papierov. Tvoria ju útoky zamerané na⁶:

- a) falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnenú výrobu peňazí a cenných papierov (§ 270 ods.1), uvádzanie takýchto peňazí a cenných papierov ako pravých alebo platných (§ 270 ods.2, § 271),
- b) prípravné konanie zamerané na falšovanie alebo pozmeňovanie peňazí, cenných papierov, verejných listín, úradných pečatí a úradných uzáverov (§ 272),
- c) ohrozovanie obehu tuzemských peňazí (§ 273).

4.1 Falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnená výroba peňazí a cenných papierov (§ 270 TZ)

Tento trestný čin obsahuje z hľadiska objektívnej stránky 2 základné skutkové podstaty uvedené v odseku 1 a 2 uvedeného paragrafu. Podľa odseku 1 sa trestného činu dopustí ten, kto sebe alebo inému zadováži falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze alebo cenné papiere alebo kto také peniaze alebo cenné papiere prechováva.

Podľa odseku 2 páchatelom je ten, kto falšuje, pozmení alebo neoprávnene vyrobí peniaze alebo cenné papiere alebo kto falšuje, pozmení alebo neoprávnene vyrobí peniaze alebo cenné papiere v úmysle dať ich ako pravé alebo ako peniaze alebo cenné papiere vyššej hodnoty, alebo kto falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze alebo cenné papiere dá ako pravé. V oboch prípadoch ide o zločin a je možné uložiť trest prepadnutia majetku podľa § 58 odseku 2, ak páchatel nadobudol majetok aspoň v značnom rozsahu trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti.

⁵ IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné- osobitná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 223.

⁶ ZÁHORA J., IVOR J. *Repetitórium rekodifikovaného trestného práva*. Bratislava: IURA EDITION, 2007, s. 82.

Tento trestný čin chráni dôležitý záujem nielen Slovenskej republiky, ale v podmienkach spoločnej meny euro aj záujmy ostatných štátov používajúcich spoločnú menu. Trestný zákon túto skutočnosť zohľadňuje pri vymedzení svojej osobnej pôsobnosti. Jednou zo zásad pre určenie osobnej pôsobnosti je zásada ochrany upravená v § 5a TZ, podľa ktorej sa posudzuje trestnosť taxatívne vymedzených trestných činov, medzi ktoré patrí aj uvedený trestný čin, aj vtedy, ak taký trestný čin spáchal mimo územia Slovenskej republiky cudzinec, ktorý nemá na území Slovenskej republiky trvalý pobyt.

Pojem falšovanie peňazí možno vnímať v širšom a užšom význame. Falšovanie peňazí možno chápať v širšom zmysle, ako konanie, ktoré v sebe zahŕňa všetky aspekty spojené s trestnou činnosťou proti mene. V tomto ponímaní chápe pojem falšovanie peňazí Nariadenie Rady č. 1338/2001, stanovujúce opatrenia nevyhnutné na ochranu eura proti falšovaniu.⁷

Na naplnenie znaku „dá falšované alebo pozmenené peniaze ako pravé“ stačí akékoľvek páchatelovo odovzdávanie takýchto peňazí a cenných papierov inej osobe, ako pravých, napríklad ich použitie pri platení. Potrebné je rozlišovať medzi „dá ako pravé“ a „zadováži pre iného“. Pri zadovážení si je osoba prijímajúca tieto peniaze vedomá v čase transakcie, že ide o falšované, pozmenené alebo neoprávnené vyrobené peniaze a chce ich prijať.

S prihliadnutím na definíciu prechovávaná osoba, ktorá nadobudne falšované, pozmenené alebo neoprávnené vyrobené peniaze alebo cenné papiere, je ich povinná odovzdať orgánom činným v trestnom konaní alebo ich môže predložiť ktorejkoľvek banke, NBS alebo fyzickej a právnickej osobe, ktorá je podnikateľom podľa § 17e zákona o NBS. Ak by tak táto osoba neurobila, svojim konaním by naplnila znaky skutkovej podstaty uvedenej v odseku 1 tohto paragrafu. Postup pri odoberaní falšovaných bankoviek upravuje Vyhláška Národnej banky Slovenska č. 607/2008 Z.z. o niektorých podrobnostiach o hotovostnom peňažnom obehu a o zmene niektorých vyhlášok ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných vyhláškou Národnej banky Slovenska č. 11/2011 Z.z. O odobratí falšovaných bankoviek a falšovaných mincí alebo pozmenených bankoviek a pozmenených mincí v akejkoľvek

⁷ Za falšovanie nemožno však považovať zlepenie bankovky alebo štátovky z pôvodných častí toho istého platidla, ktoré boli pred tým od seba oddelené. In: SAMÁŠ, O., ŠTÍFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 568.

mene a bankoviek a mincí, pri ktorých vznikne podozrenie, že sú falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené, vyhotoví NBS, banka, iná právnická osoba a fyzická osoba vymedzená zákonom tomu, kto ich predložil, potvrdenie. Ak sa však preukáže ich pravosť, bude mu poskytnutá protihodnota.

4.2 Uvádzanie falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov (§ 271 TZ)

Páchateľom tohto trestného činu môže byť len ten, kto falšované alebo pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze a cenné papiere doviezol, vyviezol, prepravil, prijal alebo získal. Môže ísť aj o nadobudnutie ako protihodnotu za predanú vec alebo platenú službu alebo za iné odplatné konanie a tieto peniaze dá do obehu ako pravé. Podľa tohto ustanovenia predpokladom trestnej zodpovednosti je, aby sa páchatel dozvedel o okolnosti, že ide o falšované alebo pozmenené peniaze až po ich prijatí. Išlo by o prísnejší trestný čin podľa § 270, ak by od počiatku vedel, že ide o falšované alebo pozmenené peniaze. Páchateľ, ktorý na žiadosť iného páchatel'a, ktorý za odplatu nadobudol falšované peniaze, predstiera, že falšované peniaze patria jemu a odovzdá ich pred platbou nadobúdateľovi týchto peňazí, aby za oboch „zaplatil“ účet, nie je spolupáchateľom podľa § 20, ale účastníkom na dokonanom trestnom čine uvádzania falšovaných a pozmenených peňazí a cenných papierov podľa § 21 ods. 1 písm. d), § 271 ods. 1.⁸

Tento trestný čin obsahuje v odseku 2 a 3 dve privilegované skutkové podstaty. Podľa odseku 2 trestný čin spácha ten, kto falšované alebo pozmenené, alebo neoprávnene vyrobené peniaze, ktorými mu bolo platené ako pravými, dá do obehu ako pravé. Za tento trestný čin možno uložiť trest odňatia slobody až na 2 roky. Keďže ide o prečin, potrebné je brať do úvahy aj jeho materiálnu stránku. Nepôjde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná. Podľa odseku 3 sa trestného činu dopustí ten, kto použije falšované alebo pozmenené, alebo neoprávnene vyrobené cenné papiere ako pravé. Za tento trestný čin možno uložiť trest odňatia slobody až na 2 roky. Aj tento trestný čin je prečinom,

⁸ SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 569.

preto je možné aplikovať materiálny korektív. Jednočinný súbeh s trestným činom falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov (§ 270) je vylúčený.

Rovnako ako pri trestnom čine „falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov sa z hľadiska osobnej pôsobnosti trestného zákona uplatňuje, avšak iba pri základnej skutkovej podstate, zásada ochrany podľa § 5a. Pri spáchaní trestného činu podľa odseku 1 je možné uložiť aj trest prepadnutia majetku podľa § 58 odseku 2, ak páchatel nadobudol majetok aspoň v značnom rozsahu trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti.

Zákonodarca používa pri vymedzení formálnych znakov skutkovej podstaty termín „uviesť do obehu“. Tento pojem však možno stotožniť s pojmom „dať ako pravé“. Jednočinný súbeh tohto trestného činu s trestným činom „falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov“ podľa § 270 je vylúčený. Vo vzťahu ku skutkovej podstate upravenej v § 270 odseku 1 je vylúčený z dôvodu pomeru subsidiarity, keďže znakom primárneho ustanovenia v tomto prípade skutkovej podstaty podľa § 271 odseku 1 je aj motív vyjadrený „s cieľom uviesť ich do obehu“. Vo vzťahu ku skutkovej podstate podľa § 270 odseku 2 je jednočinný súbeh vylúčený z dôvodu pomeru špeciality, pretože skutková podstata podľa § 271 odseku 1 predstavuje predčasne dokonaný trestný čin vo vzťahu k všeobecným ustanoveniam o príprave a pokuse. Trestného činu podľa § 271 odseku 1 možno sa dopustiť v jednočinnom súbehu s trestnými činmi Neoznámenia trestného činu podľa § 340 a Neprekazenia trestného činu podľa § 341.

Porovnanie trestných sadzieb medzi jednotlivými skutkovými podstatami objektívnej stránky § 271 zdôrazňuje nevyhnutnosť rozlíšiť, kedy možno skutok kvalifikovať podľa odseku 1, prípadne § 270 a odseku 2 alebo odseku 3. Jedným z predpokladov, aby bol páchatel trestne zodpovedný podľa privilegovanej skutkovej podstaty uvedenej v odseku 2 je jeho nevedomosť, že ide o falšované, pozmenené alebo neoprávnene vyrobené peniaze v čase, kedy mu bolo nimi platené. Toto ustanovenie ďalej zohľadňuje skutočnosť, že samotný páchatel bol pred tým poškodený a nepodieľal sa na falšovaní, pozmeňovaní a neoprávnenej výrobe. Ďalšia podmienka, aby bolo možné konanie páchatela kvalifikovať podľa tejto privilegovanej skutkovej

podstaty je skutočnosť, že páchatel' nezískal falšované alebo pozmenené peniaze darom, nálezom, prípadne podvodom. Jeho konanie by sa tom prípade posudzovalo podľa základnej skutkovej podstaty. Páchatel' je teda ten, kto získal tieto peniaze ako protihodnotu za inú predanú vec alebo službu alebo iné odplatné konanie a dal ich ako pravé.⁹

4.3 Výroba a držba falšovateľského náčinia (§ 272)

Trestný čin výroby a držby falšovateľského náčinia je prečinom. Preto aj tu prichádza do úvahy aplikácia materiálneho korektívu. Účelom odseku 1 je postihnúť konanie páchatel'a, ktorý vyrobí sebe alebo inému zadováži alebo prechováva falšovateľské náčinie, ktoré je všeobecne určené na falšovanie alebo pozmeňovanie peňazí, cenných papierov, listín a pečatí. Čin je dokonaný už samou výrobou, zadovážením či prechovávaním falšovateľského náčinia. Za tento trestný čin možno uložiť trest odňatia slobody až na tri roky. Pokiaľ by sa páchatel' takýmto konaním pripravoval na spáchanie konkrétneho trestného činu, pôjde o prípravu na zločin falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov.

Subjekt tohto trestného činu je všeobecný a v prípade ak spácha uvedený čin pri výkone svojho povolania, ide o špeciálny subjekt, čo je aj zároveň okolnosť umožňujúca použitie vyššej trestnej sadzby. Rovnako je to aj dôvod na uloženie trestu prepadnutia majetku podľa § 58 odseku 2, ak páchatel' nadobudol majetok aspoň v značnom rozsahu trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti.

Nástrojom určeným na falšovanie alebo pozmeňovanie v zmysle tohto ustanovenia je akýkoľvek stroj, nástroj, prístroj, náradie a pod., pokiaľ je určený a technicky spôsobilý na falšovanie a pozmeňovanie peňazí, cenných papierov, verejných listín a pod. (R 29/1982). Iným predmetom určeným na falšovanie a pozmeňovanie uvedených predmetov sa rozumie napríklad papier použiteľný na falšovanie.

Na naplnenie subjektívnej stránky trestného činu podľa § 272 sa vyžaduje úmyselné zavinenie. Na naplnenie okolnosti uvedenej v kvalifikovanej skutkovej podstate sa vyžaduje, aby išlo o také povolanie páchatel'a, ktoré

⁹ ČENTĚŠ, J. Trestný postih falšovania a pozmeňovania peňazí a cenných papierov. In: *Ekonomický a právny poradca podnikateľa*, 1999, č. 8–9, s. 273 a nasl.

uľahčilo spáchanie trestného činu (napr. zadováženie prístroja určeného na falšovanie peňazí). Pri výrobe a držbe falšovateľského náčinia fakultatívnym znakom subjektívnej stránky nie je motív páchatel'a pozmeňovať peniaze, avšak ak by páchatel' prechovával peniaze s motívom ich pozmeňovať, išlo by o trestný čin Falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov v štádiu prípravy. Jednočinný súbeh s trestným činom nadržovania (§ 339) je možný.

Tento trestný čin nemožno zamieňať s trestným činom „Falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270 v štádiu prípravy. Pri príprave, ktorá je jedným z vývinových štádií trestného činu, musí smerovať úmysel páchatel'a k spáchaniu konkrétneho zločinu, v tomto prípade k zločinu „falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov“ podľa § 270. Pri trestnom čine „Výroby a držby falšovateľského náčinia“ absentuje úmysel páchatel'a falšovať alebo pozmeňovať peniaze alebo cenné papiere. Tento rozdiel je podstatný z hľadiska významu tejto skutkovej podstaty.

4.4 Ohrozovanie obehu peňazí (§ 273)

Skutková podstata spočíva v konaní páchatel'a, ktorý bez dôvodu odmieta tuzemské peniaze, alebo poškodzuje tuzemské peniaze. Odmietaním tuzemských peňazí bez zákonného dôvodu sa rozumie odmietnutie peňazí, na ktoré právny predpis nedáva žiadne oprávnenie (vyhláška NBS č. 465/2001 Z.z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o postupe pri prijímaní zákonných peňazí a pri nakladaní s nimi a podrobnosti o poskytovaní náhrad za necelé bankovky a mince). Poškodzovaním tuzemských peňazí sa rozumie úmyselné ničenie, trhanie, pálenie, alebo strihanie peňazí a pod. (R 29/1982). Ide o úmyselný trestný čin, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody až na 6 mesiacov. Trestný čin ohrozovania obehu peňazí je prečinom.

V znení skutkovej podstaty tohto trestného činu došlo po rekodifikácii trestného zákona k najväčším zmenám v porovnaní s ostatnými trestnými činmi proti mene. V zákone č. 140/1961 Zb. objektívna stránka trestného činu ohrozovania obehu tuzemských peňazí pozostávala z dvoch skutkových podstát. Trestného činu sa dopustil ten, kto neoprávnene vyrobil alebo vydal náhradky tuzemských peňazí alebo kto také náhradky neoprávnene dával do obehu.

Za naplnenie znakov trestného činu sa považovalo, aj keď niekto bez zákonného dôvodu odmietal tuzemské peniaze alebo bez hospodárskej potreby zhromažďoval drobné tuzemské peniaze alebo poškodzoval tuzemské peniaze.

Náhradkami sa majú na mysli také „platobné prostriedky, ktoré majú trvale alebo dočasne plniť funkciu peňazí – byť obeživom, platobným prostriedkom. Náhradkami nie sú známky do automatu, hracie žetóny, poukážky na odber tovaru atď.“¹⁰ Znenie súčasnej skutkovej podstaty už neposkytuje ochranu náhradkám tuzemských peňazí a ani nepovažuje za trestné, ak niekto zhromažďuje drobné tuzemské peniaze.¹¹

5 Porovnanie platnej právnej úpravy trestných činov proti mene v ČR a SR

Základnou hmotno-právnu normou, ktorá usmerňovala odvetvie trestného práva hmotného na území oboch krajín až do prijatia aktuálne platných a účinných právnych noriem, bol v oboch republikách zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, pri zohľadnení samostatného vývoja ich právnych poriadkov od 1. januára 1993. Uvedenú právnu normu nahradil v Slovenskej republike zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, s účinnosťou od 1. januára 2006. Naopak v Českej republike ju nahradil až zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, ktorý nadobudol účinnosť od 1. januára 2010. Obe tieto nové hmotno-právne normy vymedzujú vo svojej osobitnej časti samostatnú kategóriu trestných činov proti mene -slovenská právna norma v piatej hlave „Trestné činy hospodárske“, tretom dieli „Trestné činy proti mene a trestné činy daňové“ a česká právna norma zase v šiestej hlave „Trestné činy hospodárske“, prvom dieli „Trestné činy proti mēně a platebním prostředkům“.

Trestné činy proti mene zaradené do piatej hlavy, tretieho dielu osobitnej časti slovenského Trestného zákona v platnom znení podrobnejšie charakterizujú tieto trestné činy:

- a) Falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnená výroba peňazí a cenných papierov (§ 270),

¹⁰ GRUŇ, L. K některým aspektům padělání a pozměňování platebních prostředků. In: *Právník*, 2010, roč. 149, č. 9, s. 951.

¹¹ Nový trestný kódex v Českej republike prevzal úpravu zo zákona č. 140/1961 Zb. s tým, že bolo vypustené iba ustanovenie sankcionujúce zhromažďovanie drobných tuzemských peňazí.

- b) Uvádžanie falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov (§ 271),
- c) Výroba a držba falšovateľského náčinia (§ 272),
- d) Ohrozovanie obehu peňazí (§ 273).

V spojitosti s uvedenými trestnými činmi nemožno zabúdať na § 280, podľa ktorého sa ochrana poskytuje popri platným peniazom aj neplatným peniazom počas obdobia určeného na ich výmenu, peniazom v čase spáchania trestného činu nevydaným, ale určeným na vydanie do obehu, ako aj cudzozemským peniazom vrátane meny euro a cudzozemským cenným papierom vrátane cudzozemských cenných papierov hromadne vydaných, ktoré znejú na majiteľa alebo sú rubopisom prevoditeľné.

Trestné činy proti mene zaradené do šiestej hlavy, prvého dielu osobitnej časti Trestného zákonníka v platnom znení podrobnejšie charakterizujú tieto trestné činy:

- a) Falšovanie a pozmenenie peňazí (§ 233),
- b) Neoprávnené obstaranie, falšovanie a pozmenenie platobného prostriedku (§ 234),
- c) Uvádžanie falšovaných a pozmenených peňazí (§ 235),
- d) Výroba a držba falšovateľského náčinia (§ 236),
- e) Neoprávnená výroba peňazí (§ 237),
- f) Ohrozovanie obehu tuzemských peňazí (§ 239).

Ochrana podľa § 233 až § 237 sa poskytuje tiež peniazom a platobným prostriedkom iným než tuzemským a tuzemským a zahraničným cenným papierom (§ 238).

Možno konštatovať, že česká právna úprava trestných činov týkajúcich sa meny a platobných prostriedkov z pohľadu systematiky je na vyššej úrovni než slovenská právna úprava. Slovenský zákonodarca elektronické peniaze a platobné prostriedky chráni prostredníctvom trestného činu „Neoprávneného vyrobenia a používania platobného prostriedku, elektronických peňazí alebo inej platobnej karty“ podľa § 219 Trestného zákona, ktorý sa nachádza v štvrtej hlave „Trestné činy proti majetku“. Systematika českého Trestného zákonníka zodpovedá lepšie vymedzeniam foriem peňazí, medzi ktoré patria aj elektronické peniaze. Na základe toho možno povedať,

že trestný čin „neoprávnenej výroby a používania platobného prostriedku, elektronických peňazí alebo inej platobnej karty“ podľa § 219 by mal byť v rovnakom diele ako trestné činy proti mene.

Neoprávnenou výrobou sa rozumie spravidla priemyselná alebo remeselná výroba peňazí alebo cenných papierov subjektom bez zákonného oprávnenia.¹² Právna úprava v Českej republike pozná samostatný trestný čin „neoprávnenej výroby peňazí“. Touto skutkovou podstatou sa poskytuje samostatne ochrana aj prvkom slúžiacim na ochranu peňazí proti falšovaniu. V podmienkach Slovenskej republiky by bolo možné neoprávnenú výrobu ochranných prvkov chápať ako trestný čin „falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov“ podľa § 270 ods. 1 v štádiu prípravy.

Problematiky, kedy možno kvalifikovať konanie páchatel'a podľa odseku 2 § 271 „uvádzanie falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov“, nadväzujúc na spôsob nadobudnutia falšovaných peňazí, sa v zmysle právneho poriadku Českej republiky dotkol v rámci svojej rozhodovacej právomoci aj Ústavný súd Českej republiky. Vo svojom náleze rozhodol, že cudzia mena nemôže predstavovať *res extra commercium* medzi súkromnými osobami podľa českého devízového zákona. Ak osoba nevedome nadobudne falšované alebo pozmenené tuzemské peniaze v rámci predaja cudzej meny súkromnými osobami, a potom tieto falšované alebo pozmenené peniaze dá do obehu ako pravé, tak sa konanie páchatel'a posudzuje podľa privilegovanej skutkovej podstaty. Týmto nálezom bola preklenutá staršia judikatúra, podľa ktorej zmenu cudzozemských peňazí medzi súkromnými osobami nemožno stotožniť so spojením „ktorými mu bolo platené ako pravými“. Táto judikatúra vychádzala z vtedajšej právnej úpravy upravujúcej obchod s cudzími peniazmi. Obchod s cudzími peniazmi bol zverený iba Štátnej banke Československej a jej povereným inštitúciám a nemohli ho vykonávať iné subjekty (IV.ÚS 38/06 zo dňa 19. 06. 2006). Závery, ku ktorým dospel Ústavný súd Českej republiky, možno aplikovať aj v slovenskom právnom poriadku, keďže obchodovanie s devízovými hodnotami upravuje zákon č. 202/1995 Z.z. devízový zákon v znení neskorších predpisov tiež iba v rámci podnikania.

¹² IVOR, J. *Trestné právo hmotné 2*. Bratislava: IURA EDITIO, 2010, s. 227.

V spojitosti s judikatúrou, ktorou sa zaoberal Ústavný súd Českej republiky, je spojená ďalšia problematika. Táto judikatúra stanovuje, že falšovanými peniazmi bolo platené páchatel'ovi ako pravými, takže falšované peniaze musia mať funkciu obeživa alebo platidla. Takýto predpoklad však nie je splnený v prípade, ak naši občania za tuzemské peniaze nakupujú cudzie peniaze od súkromnej osoby (R 29/1982). Z toho vyplýva, že cudzia mena na druhej strane predstavuje spôsobilý predmet kúpnej zmluvy, za ktorý môže byť platené falšovanými peniazmi ako pravými. V prípade platnej meny euro to však nie je možné.

Euro na rozdiel od cudzej meny nemôže byť predmetom, za ktorý by mohlo byť v rámci kúpnej zmluvy platené falšovanými peniazmi inej meny ako pravými v zmysle § 171 ods. 2. Ak teda páchatel' euro vymení za falšované cudzie peniaze a tie dá následne do obehu ako pravé, hrozí mu vyšší trest na rozdiel od prípadu, keby vymeníl cudzie peniaze za falšované euro. Pri tomto probléme treba postupovať v zmysle neskoršej judikatúry, ktorá rozšírila výklad „mu bolo platené ako pravými“. Páchatel'om privilegovanej skutkovej podstaty môže byť teda len ten, kto falšované, pozmenené peniaze dobromyseľne prijal ako protihodnotu za predanú vec, platenú službu alebo za iné odplatné konanie, ktoré nemusí byť v súlade s dobrými mravmi, a tieto peniaze dá do obehu ako pravé (R 39/1998). Česká judikatúra rovnako ako slovenská vykladá „mu bolo platené ako pravými“ extenzívne: „Platnosť resp. neplatnosť právneho úkonu nemožno posudzovať podľa občianskeho práva, ale je potrebné vychádzať z toho, že peniaze plnia funkciu všeobecného hodnotového ekvivalentu. Z toho vyplýva, že konanie páchatel'a, v prípade predaja drog alebo iného nelegálneho obchodu, v rámci ktorého bolo páchatel'ovi platené falšovanými, pozmenenými alebo neoprávnene vyrobenými peniazmi, ktoré následne dá do obehu, naplňa znaky privilegovanej skutkovej podstaty podľa odseku 2“ (Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 7 Tdo 796/2010, ze dne 25. 8. 2010). V tomto prípade sú však cudzie peniaze chránené prísnejším ustanovením, čo ich neodôvodnene zvýhodňuje. Preto pojem „mu bolo platené ako pravými“ by sa mal vykladať v tom zmysle, aby zahŕňal aj konanie spočívajúce v nadobudnutí falšovaných alebo pozmenených cudzozemských peňazí za zákonné platidlo euro. Dôvodom je aj skutočnosť, že podľa § 280 slovenského TZ sa poskytuje rovnaká ochrana cudzozemským peniazom ako tuzemským.

6 Záverom

Ochrana peňazí sa historicky odvíja od formy peňazí a politického režimu konkrétneho štátu. V každej etape dejín bolo falšovanie považované za závažný delikt postihovaný prísnyim trestom. Postupujúca globalizácia má vplyv aj na boj proti tejto trestnej činnosti. Táto skutočnosť si vyžaduje spoluprácu štátov, ktorá sa odráža v spoločnom definovaní trestnej činnosti proti mene. Významným dokumentom zaoberajúcim sa týmto problémom je Medzinárodný dohovor o potieraní peňazokazectva z roku 1929. Do tohto roku každý štát chápал falšovanie iným spôsobom. O tom, že falšovanie peňazí je medzinárodný problém, svedčí aj existencia viacerých medzinárodných organizácií napomáhajúcich spolupráci štátov pri vyšetrovaní, vybavovaní žiadosti o právnu pomoc, školení osôb a prevencii proti tejto trestnej činnosti.

Právo Európskej únie upravuje čoraz väčšie množstvo spoločenských vzťahov. Výnimkou nie sú ani právom regulované vzťahy upravujúce ochranu meny. V tejto oblasti došlo k harmonizácii trestnoprávnej úpravy členských štátov, v dôsledku čoho boli do právneho poriadku Slovenskej republiky implementované nové ustanovenia. Ďalšou oblasťou, ktorá je upravená právom Európskej únie, sú práva a povinnosti subjektov podieľajúcich sa na ochrane meny. Význam týchto práv a povinností z pohľadu trestného práva spočíva v spolupráci v boji proti trestnej činnosti.

Problematiku trestnoprávnej ochrany meny nemožno zužovať iba na úpravu obsiahnutú v trestnom zákone, preto sa stotožňujeme so súčasnou právnou úpravou. V budúcnosti očakávame zlepšenú technickú ochranu peňazí, čo bude sťažujúcim faktorom falšovania. V dôsledku toho si táto trestná činnosť bude vyžadovať vyššie vstupné investície, z čoho možno očakávať, že sa bude čoraz väčšmi profesionalizovať a nadobúdať organizovanejší charakter oproti súčasnosti. Preto očakávame aj zvyšovanie trestných sadzieb vzťahujúcich sa na uvedené trestné činy. K zmenšovaniu počtu prípadov falšovania môže prispieť aj v budúcnosti zvyšujúce sa využívanie elektronických peňazí.

II. MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY V ČESKÉ REPUBLICCE

K NĚKTERÝM PROJEVŮM ZÁSADY POMOCNÉ ÚLOHY TRESTNÍ REPRESY V OBLASTI HOSPODÁŘSKÝCH A MAJETKOVÝCH TRESTNÝCH ČINŮ

Josef Kuchta

1 Definice hospodářské kriminality

Negativním jevem v posledních 15 letech je nepochybně nárůst kriminality, která zejména v poslední době nabývá nových forem. Velmi vysoká je zejména hospodářská a majetková kriminalita. Intenzita a rozsah hospodářské trestné činnosti ovlivňují zásadním způsobem kvalitu života společnosti. Kromě jiných aspektů se tato kriminalita dotýká základních příjmových složek státu (daní, cel, poplatků), jejichž ohrožení zpochybňuje dlouhodobě a kvalitní fungování státního mechanismu.

Hospodářská kriminalita v ČR dosáhla takových rozměrů, že podryvá stabilitu celého hospodářství i právní vědomí občanů. Uplynulá léta ukázala aktivnost a flexibilitu pachatelů této trestné činnosti, zatímco kontrolní a finanční orgány, včetně orgánů činných v trestním řízení, byly novými formami této kriminality zaskočeny a do značné míry zůstávají dodnes bezmocné. V uplynulých letech lze vysledovat nedostatečnou vůli státu bojovat účinně proti těmto kriminálním fenoménům.

Hospodářskou kriminalitou jsou tedy rozuměna zejména ta protiprávní jednání, která

- bez ohledu na postavení pachatele naplňují skutkovou podstatu některých trestných činů vyjmenovaných ve druhé hlavě zvláštní části trestního zákona,
- naplňují skutkovou podstatu jiného trestného činu, pokud při jeho páčání jsou pachatel či poškozený v postavení subjektů vykonávajících podnikatelskou činnost a trestná činnost souvisí s jejich podnikáním,

- naplňují skutkovou podstatu jiného trestného činu, pokud k němu došlo ve vztazích založených obchodním nebo pracovním právem k tíži zaměstnavatele, nebo na základě jiného právního vztahu souvisejícího s hospodářstvím, ekonomikou nebo financemi,
- naplňují skutkovou podstatu trestných činů veřejných činitelů a trestných činů souvisejících s úplatkářstvím, pokud je spáchal představitel veřejné správy při výkonu své pravomoci v souvislosti s plněním hospodářských úkolů v obecném zájmu nebo takové jednání proti tomuto představiteli směřovalo,
- slouží k legalizaci trestné činnosti, nebo
- jsou zařazena do hospodářské kriminality v mezinárodních dokumentech (Corpus juris).¹

Do hospodářské kriminality se takto nejčastěji řadí některé majetkové trestné činy spáchané za výše uvedených okolností (např. podvod, zpronevěra, porušování povinností při správě cizího majetku, tzv. úpadkové trestné činy).

V takovém smyslu je chápé také např. trestněprávní praxe, když v kriminálních statistikách jsou právě tyto trestné činy vykazovány spolu v jedné kapitole. Hospodářský aspekt vykazují i některé činy z jiných hlav zvláštní části trestního zákona, (např. sabotáž podle § 314, úplatkářství podle § 331-334 trestního zákoníku, trestné činy proti životnímu prostředí podle hlavy osmé apod.).

Vedle pojmu hospodářská kriminalita, který je i pojmem právním, je možné se setkat i s pojmy vlastními jiným společenskoprávním vědám, které ale postihují vždy jen část hospodářské kriminality, resp. sdružují dotčené trestné činy podle určitých zvláštních vlastností. Takovým pojmem je např. finanční kriminalita, která zahrnuje zejména trestné činy spáchané v souvislosti s činností kapitálového trhu, bank a jiných peněžních institucí, nebo kriminalita tzv. bílých límečků (white collar crimes), vystihující specifčnost jejich subjektů.²

Trestné činy hospodářské tvoří významnou část kriminality trestních zákoníků rozvinutých zemí. Také u nás platný trestní zákon s existencí hospodářské

¹ Viz k tomu blíže např. CHMELÍK, J., HÁJEK, P., NEČAS, S. *Úvod do hospodářské kriminality*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 8 a násl.

² ŠÁMAL, P. a kol. *Podnikání a ekonomická kriminalita v ČR*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 174.

kriminality a s jejím postihem počítá. Důvodů, pro které je třeba chránit společenské vztahy uvnitř ekonomické sféry, je mnoho. Patří k nim zejména skutečnost, že mnohým protiprávním jednáním se lze jen velmi těžko bránit mimotrestními prostředky. Lze si jen stěží představit, jak bez použití hrozby trestní sankce chránit vztahy mezi státem a podnikateli např. v oblasti daňové nebo v oblasti rozhodování státních úředníků před korupcí.³

Předně zde jde o potřebu trestním postihem sankcionovat nesplnění některých povinností vůči státu, zejména povinností majetkových a těch, které mají přímý či nepřímý majetkový dopad.

Dále jde o zajištění rovných podmínek k ekonomické činnosti a k přístupu na trh, o ochranu čistoty trhu a o dodržování pravidel stanovených pro podnikání a hospodářskou soutěž, Nutná jsou i speciální trestní ustanovení pro ty případy, kde obecná úprava nepostačuje, např. u trestných činů poškozování spotřebitele, vystavení nepravdivého potvrzení, pojistného a úvěrového podvodu. Chrání se též utajované skutečnosti, obchodní evidence a informace, dále měna, cenné papíry a platební prostředky, zajištěn je i postih nabývání výnosů z trestné činnosti včetně tzv. praní špinavých peněz.

2 Pomocná úloha trestní represe v hospodářské oblasti.

Význam trestního práva obecně a s plným dopadem i v ekonomice spočívá v tom, že již sama pohrůžka trestem působí jako významný faktor pro plnění právních povinností. Odhalování a trestání protiprávních jednání uvedený preventivní účinek pohrůžky trestem podporuje a naopak nedostatečná činnost orgánů činných v trestním řízení prevenci kriminality snižuje.

Právní regulace ekonomiky je v současné době ovšem záležitostí soukromého podnikání různého druhu založeného na svobodném tržním rozhodování všech subjektů, proto i právní regulace podnikání je v první řadě především záležitostí soukromého práva, a pokud již do této sféry zasahuje právo veřejné a zejména trestní, má to být jen v nezbytném rozsahu a ve veřejném zájmu.

Trestní právo proto samo o sobě není způsobilé odstranit jevy tvořící kriminalitu v ekonomice. Působí jen jako podpůrný, avšak nenahraditelný

³ SCHEINOST, M. Pojetí organizovaného zločinu a jeho vztah k dalším kategoriím kriminality. In: *Kriminalistika*, 4/2004, s. 270.

prostředek ochrany ekonomických vztahů. Úlohu trestního práva v ekonomice nelze podceňovat jak v prevenci, tak i v represí. Trestní právo však nedisponuje takovými prostředky, aby mohlo odstranit nebo výrazněji snížit faktory, které tuto kriminalitu vyvolávají. Zejména platí, že prostředky trestního práva nelze vytvářet nové ekonomické vztahy nebo jim zcela zabránit. I v tomto směru může trestní právo působit jen jako „ultima ratio“, poslední instance, která zasahuje až tam, kde jsou ekonomické vztahy natolik vážné a trvaleji rozvráceny, že k jejich nápravě nestačí již prostředky mimotrestních právních odvětví. Hovoříme tedy o pomocné roli trestní represe v ekonomické oblasti.

V oblasti hospodářské kriminality je třeba opětovně zdůraznit pomocnou úlohu trestní represe, protože trestní zákon neposkytuje ochranu před negativními důsledky toho, že podnikatel správně neodhadne velikost svého podnikatelského rizika, že svůj právní vztah s jiným podnikatelem nezajistí dobrou smlouvou, že doplatí na platební neschopnost svého obchodního partnera apod. Trestní zákon nestanoví obecně sankci za porušení těch povinností, které vyplývají z obchodních a jiných smluv, pokud nejde o jiné protiprávní jednání, např. zpronevěru či podvod. Rovněž tak nesmí trestní postih suplovat nedostatečné využívání jiných prostředků, resp. opatření uplatňovaných v jiných právních odvětvích. Nelze tedy zneužívat pohružky trestním postihem vůči obchodním partnerům nebo dokonce iniciovat zahájení trestního stíhání ve věci, která nepřekračuje hranice obchodního sporu.⁴

V praxi se tak bohužel poměrně často děje, když podnikatelé těžší z toho, že v trestním řízení nemusí platit vysoký soudní poplatek, jako je tomu při podání žaloby v občanskoprávních či obchodních věcech, a rovněž nemusí snášet důkazní břemeno (orgány činné v trestním řízení jsou povinny shromážďovat a provádět důkazy samy z úřední povinnosti, aniž by vyčkávaly návrhu stran), a to ani tam, kde by ho samy v důsledku své nedbalosti neunesly – např. při nepořádkách v účetnictví, nedostatečně vedené obchodní dokumentaci. Někdy dokonce se stává trestní oznámení i prostředkem konkurenčního boje (trestní oznámení má za následek vyloučení toho, na něhož bylo podáno, ze soutěže o veřejné zakázky). Tento trend ještě zesílil

⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 273, 274.

se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob a v současné době stále pokračuje (zcela aktuální je rozšíření zákona o TOPO o celou řadu trestných činů včetně např. pomluvy). To pak zatěžuje zbytečně orgány policie, jimž se nedostává času a prostředků k vyšetřování skutečně závažné trestné činnosti. Účinnost trestního postihu je tedy limitována tímto chováním samotných podnikatelů. Nelze vyloučit samozřejmě ani vliv dalších faktorů, jimiž jsou vysoká latence trestné činnosti v této sféře, případy korupčního jednání, mezinárodní rozměr kriminality související s podnikáním apod.

3 Historický trestněprávní vývoj v hospodářské oblasti

Tato skutečnost nebyly zdaleka vždy v legislativním vývoji respektovány. Již od roku 1950 bylo naše trestní právo vysoce zpolitizováno, což se projevilo i v ekonomické oblasti, kde základem pro trestní úpravu bylo zcela nové uspořádání státu, založené na tuhém centrálním státním hospodářském dirigismu, centrálním systému plánování a řízení ekonomiky, vyloučení jakékoliv tržní ekonomiky apod. I zavedením některých nových skutkových podstat se stát pokusil vypořádat se trestně se svými politickými protivníky v ekonomické oblasti a prosadit tak i novou ekonomiku trestněprávní cestou. Vznikly tak a byly tvrdě aplikovány takové skutkové podstaty, jako byly trestné činy nedovoleného podnikání, spekulace, neplnění úkolů při provozu soukromého hospodářství, rozkrádání majetku v socialistickém a státním vlastnictví aj. Mnoho se nezměnilo ani zavedením nového trestního zákona v roce 1961. K zásadním změnám, vyvolaným rozhodujícími změnami v politické a ekonomické oblasti, došlo až po roce 1989. Počátkem devadesátých let, po nezbytném zrušení starých skutkových podstat odpovídajících minulému režimu, převážila v právní úpravě hospodářských trestných činů tendence bezbřehé liberalizace, charakterizovaná snahou co nejméně zasahovat právem do ekonomických procesů a ponechat maximální prostor působení trhu a svobodě podnikání. Postupně se však začala projevovat nesprávnost takového chápání úlohy práva v ekonomice a dokonce se začaly objevovat tendence opačné – řešit trestním postihem všechny negativní jevy v ekonomické a podnikatelské sféře – což vyvolalo obavy o kriminalizaci ekonomiky. Vývoj nakonec dospívá k určitému kompromisu, představujícímu relativně malé zásahy trestního práva do oblasti

dodavatelsko-odběratelských vztahů mezi hospodářskými a jinými subjekty, na druhé straně však posílení určitých autoritativních prvků, představujících vymezení administrativního rámce pro podnikání, tedy vymezení jakýchsi „mantinelů“, v nichž se musí pohybovat veškeré soupeřící podnikatelské i jiné subjekty, zajišťujících v rámci administrativněsprávního rámce jejich rovnoprávnost. Tak byly např. po vzoru západních demokracií nově zavedeny skutkové podstaty kriminalizující nově vzniklé nebezpečné ekonomické jevy, jako byly např. trestné činy zneužití informací v obchodním styku, praní špinavých peněz, trestné činy v oblasti daňové, konkursní, podvodného jednání apod. Celá řada dosavadních skutkových podstat byla zcela nově přepracována a rozšířena (např. tzv. účetní delikt podle § 264 nového TrZ). Celkově vývoj prokázal, že boj a konflikty v politické a ideologické sféře se promítají i do ekonomické oblasti a následně i do úpravy hospodářské kriminality. Tento boj pokračuje, i když méně výraznými formami, i nyní např. v případech diskusí o zavádění trestnosti právnických osob, rozšiřování počtu nedbalostních trestných činů

Trestněprávní úprava jednotlivých skutkových podstat a jejich znaků má význam pro možnost účinného postihu některých negativních jevů, protože od ní se odvíjí jednak stanovení hranice míry podnikatelského rizika a jednak zaměření dokazování k určitým znakům trestného činu. Trestní právo reaguje na důsledky negativních jevů v ekonomice, na jejich příčiny působí trestní represí jen nepřímo.

Rozhodující vliv v této oblasti musí sehrát jiné než trestněprávní nástroje, zejména kvalitní mimotrestní rámec podnikání a hospodářské soutěže. Ten by měl zahrnovat odpovídající hmotněprávní úpravu právních vztahů spojených s podnikáním a s ekonomickou činností vůbec, ale i procesní pravidla umožňující co nejrychlejší vynutitelnost porušeného práva. Svou významnou roli hrají i takové faktory, jako jsou dostatečné kontrolní mechanismy, kvalitní státní aparát, podnikatelská morálka atd.

4 Některé projevy pomocné úlohy trestní represe v hospodářské oblasti

Celkový vývoj úpravy hospodářské kriminality po roce 1989 byl tedy nejednoznačný a odrážel i politické trendy v různých směrech, což se projevilo

i v rozšiřování, ale také někdy i ve zužování úlohy pomocné úlohy trestní represe. V dalším si povšímneme několika nových institutů, v nichž se tento konflikt odrazil patrně nejvýrazněji.

Ve směru rozšiřování pomocné úlohy a uvolňování trestní represe je možno upozornit zejména na následující trendy a právní instituty:

a) **zavedení nových okolností vylučujících protiprávnost – svolení poškozeného a přípustného rizika**

▫ Svolení poškozeného

Trestné činy proti majetku i některé trestné činy hospodářské patří k těm, u nichž by svolení poškozeného mohlo protiprávnost za určitých podmínek vylučovat. Nynější trestní zákoník zakotvuje tuto okolnost vylučující protiprávnost v § 30, podle něhož trestný čin nespáchá, kdo mj. jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny, přičemž toto svolení musí být dáno dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně. Právě v této souvislosti se jeví jako sporná otázka, zda lze takové svolení vztáhnout na trestné činy majetkové a zejména hospodářské, jak jsou v současnosti upraveny v hlavách V. a VI. TrZ. Zde je třeba vycházet z teze, že zájmy jednotlivce jsou chráněny převážně v zájmu společnosti. V těch případech však, kdy zájem společnosti je podmíněn zájmem společnosti na ochraně a tento zájem je výhradně v dispoziční moci oprávněného jednotlivce, odpadá i zájem společnosti na ochraně individuálního vztahu, odpadá individuální objekt trestného činu, byl-li spáchán se souhlasem nositele chráněného zájmu.⁵

Při rozhodování otázky, ve vztahu ke kterým trestným činům bude toto svolení poškozeného účinné, je tedy třeba vycházet především z primárního objektu příslušného trestného činu. Podle této zásady by tedy bylo možno obecně říci, že svolení poškozeného bude možné u trestných činů proti majetku, neboť zde je primárním objektem trestného činu majetek, a nebude možné u trestných činů hospodářských, kde bývá objektem širší zájem na ochraně hospodářství a ekonomické soustavy jako celku. Domníváme se však, že toto členění ne zcela odpovídá povaze věci ani výše uvedené podmínce. Naznačují

⁵ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2009, s. 145.

to např. i některé kriminální statistiky, podle nichž se za trestné činy hospodářské považují i některé trestné činy z hlavy páté, resp. některé jejich formy, takže ve vztahu k nim by bylo užití svolení patrně vyloučeno. Pochybnosti může vzbuzovat i svolení státu jakožto nositele chráněného zájmu a poškozeného trestným činem u typicky majetkových trestných činů, jako je např. krádež, zpronevěra nebo poškozování cizí věci. Na druhé straně pro užití svolení poškozeného přicházejí v úvahu i některé trestné činy zařazené do hlavy šesté dílu čtvrtého zvláštní části TrZ.

Může se tedy na první pohled skutečně jevit sporným, ke kterým trestným činům, resp. ke kterým jejich formám by bylo lze tento institut využít. V naší literatuře jsme zatím našli jediný, bohužel pouze demonstrativní výpočet v úvahu přicházejících trestných činů, který sem mj. shrnuje trestné činy z hlavy páté a šesté tak, že počítá s některými trestnými činy z hlavy páté, ačkoliv mají charakter spíše hospodářských trestných činů, na druhé straně zde lze nalézt i trestné činy ze čtvrtého dílu hlavy šesté. Výslovně se v této souvislosti uvádí trestné činy krádeže, zpronevěry, neoprávněného užívání cizí věci, porušování povinnosti při správě cizího majetku, poškozování věřitele, poškozování cizí věci, podvodu, ale i trestných činů porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu, chráněnému označení původu, porušení autorského práva.⁶ Podobný demonstrativní výčet uvádějí i slovenští autoři.⁷ Možnost užití svolení poškozeného v hospodářské sféře obecně naznačuje i Jelínek, který vidí význam tohoto institutu např. při aplikaci nových technologií a postupů, aniž by se zmiňoval o konkrétních hospodářských trestných činech.⁸ Na jiném místě pak příkladmo vylučuje trestné činy proti životnímu prostředí nebo proti pořádku ve věcech veřejných.⁹

K těmto nejasnostem by bylo třeba při dalších legislativních pracích přihlídnout a zohlednit je buď řazením trestných činů majetkových a hospodářských právě podle těchto hledisek, resp. doplnit ust. § 30

⁶ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Orac, 2009, s. 145.

⁷ BURDA, E. *Nutná obrana a další okolnosti vylučující protiprávnost činu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 187.

⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 1. vydání. Praha: Linde, 2005, s. 467.

⁹ Tamtéž, s. 255.

TrZ výčtem trestných činů trestných činů, u kterých přichází svolení poškozeného v úvahu. V tomto rámci by mohly být zohledněny např. tyto úvahy.

Základním kritériem pro užití svolení poškozeného by měl být charakter objektu příslušných trestných činů. Pokud je primárním individuálním objektem trestného činu pouze zájem na ochraně majetku, mělo by být svolení poškozeného přípustné, neboť čin ohrožuje pouze majetek poškozeného. Složitější by mohla být věc u konkursních trestných činů, kde lze vedle individuálních majetkových zájmů dovozovat i zájmy vyššího řádu na skupinové či společenské úrovni – např. zájem na řádném výkonu funkce insolvenčního správce. I zde by však vodítkem mělo být zařazení do určité hlavy zvláštní části TrZ, tedy souhlas věřitelů jako poškozených by měl postačovat k vyloučení trestnosti. Dělicí čára by však zde měla vést nejen podle chráněných zájmů, ale i podle charakteru osoby poškozeného. To platí v případě, že poškozeným majetkovým trestným činem je stát. Osoby disponující se státním majetkem nejsou totiž jeho vlastníky, naopak mají konkrétní povinnost o státní majetek pečovat. Těžko si lze v praxi představit případ, kdy by osoba oprávněná jednat za stát mohla platně svolit k poškození státního majetku, taková možnost by tu mohla být jen, pokud by přistoupila některá další okolnost vylučující protiprávnost (např. krajní nouze, ne však výkon práva, neboť takové osoby mají povinnost o cizí majetek pečovat, ledaže by to umožňoval jiný právní předpis). Při činech, které porušují i skupinové zájmy, nemá význam souhlas osoby, které byla svěřena ochrana dané věci (např. souhlas vedoucího pracovníka s krádeží svěřeného majetku by mohlo založit dokonce i jeho vlastní trestní odpovědnost).¹⁰

Komplikovaná je situace i tam, kde jde o poškození zájmů kolektivních, zejména na ochraně majetku více osob. Ovšem právě zde tu musí být svolení subjektu oprávněného takovým zájmem disponovat. Souhlas jiné osoby by naopak mohl být důvodem její trestní odpovědnosti a odpovědnost osoby z toho těžící by nevylučoval.

Z toho lze usuzovat, že např. nemůže být funkční souhlas poškozené právnické osoby, i kdyby jej k nevýhodnému snížení jejího majetku dal její statutární orgán, neboť tím by porušil svou povinnost péče

¹⁰ Viz op. cit. v pozn. 3, s. 185.

řádného hospodáře vyžadovanou ustanovením trestného činu porušování povinností při správě cizího majetku a poškodil by nejen tuto právnickou osobu, ale např. i její společníky, akcionáře, případně její věřitele atd., jejichž zájmy by mohly být takto, byť i zprostředkovaně, poškozeny. Jsme toho názoru, že účinné svolení k takovému jednání by musely dát i tyto osoby, neboť jejich zájmy by byly dotčeny ve smyslu § 30 odst. 1 trestního zákoníku, tedy např. poklesne tržní hodnota akcií jednotlivých společníků či akcionářů.¹¹ Pojem poškozeného chápeme pro tyto účely tedy širěji než ve smyslu trestněprocesním.

Naproti tomu je možno usoudit, že pokud by tyto osoby daly svůj souhlas všechny, ale až po činu, byl by pachatel beztrestný, mohli-li by důvodně předpokládat, že tyto osoby by tento souhlas jinak udělily vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům (§ 30 odst. 2 TrZ věta za středníkem). Pokud by ovšem třeba jen jediná z dotčených osob souhlas neudělila, svolení poškozeného by bylo neúčinné podle rozsahu samostatné či společné možnosti dispozice s věcí, jak ji umožňují normy soukromého práva. V tomto směru se tedy rozšiřují argumentační možnosti pro obhajobu.

Potřeba takové liberálnější a zejména pro statutární orgány obchodních společností mírnější úpravy je pocítována i praxí, kde se lze setkat např. s návrhy, aby trestní stíhání takových statutárních orgánů bylo vyloučeno např. za rozšíření úpravy § 163 trestního řádu pro případy, kdy by se společnost jednáním statutárního orgánu necítila poškozena, popř. aby i trestní praxe zohlednila tzv. absolutorium, jímž by valná hromada výslovně prohlásila, že společnost neuplatňuje vůči orgánu žádné nároky na náhradu škod.¹² Taková úprava by měla primárně význam pro soukromé právo, nicméně i s trestněprávními důsledky.

Naproti tomu by se institut svolení poškozeného patrně neměl uplatňovat u hospodářských trestných činů podle hlavy šesté TrZ, neboť u nich vedle častého porušení majetkových práv lze vždy dovést porušení primárního objektu, kterým je ochrana zájmů vyššího

¹¹ Blíže k těmto škodám a ochraně práv těchto osob viz např. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., SOTOLÁŘ, A., ŠTENGLOVÁ, I. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 269, 270.

¹² SOKOL, T. Odpovědnost členů statutárních orgánů dle trestního zákona. In: *Právní rádce*, 2007, č. 3, s. 40,41, dále KUČHTA, J. Majetkové trestné činy. In: *Právní rozhledy*, 2010, č. 2, s. 3.

druhu než je majetek, v nejobecnějším stupni hospodářská soustava založená na volné hře tržních sil. Skupinové zájmy lze pak dovodit z názvů jednotlivých dílů hlavy šesté (zájem na ochraně měny a platebních prostředků, zájem na řádném rozvržení daní mezi subjekty a výběru daní, zájem na dodržování závazných pravidel tržní ekonomiky, zájem na ochraně průmyslových práv).¹³ Na tom nic nemění fakt, že u mnoha trestných činů této hlavy přistupuje jako sekundární objekt zájem na ochraně majetku, a to buď již v základních, nebo v kvalifikovaných skutkových podstatách, vyjádřený podmínkou způsobení majetkové škody v určité výši.

▫ Přípustné riziko

Obdobně přichází v úvahu pro některé majetkové trestné činy užití nově formulovaného institutu přípustného rizika (§ 31 trestního zákona). Tento institut nemá u nás odpovídající tradici. Dosud nebyl prozkoumán ani trestněprávní praxí, ani judikaturou. Přípustné riziko jako právní pojem je třeba odlišovat od ekonomické definice rizika, které představuje stupeň pravděpodobnosti nástupu nepříznivého hospodářského následku. Přípustné právní riziko představuje konglomerát více podmínek uvedených v obou odstavcích § 31 TrZ a je zde míněno jako samostatný institut, ale spíše jen subsidiární povahy, který se uplatní tam, kde nebudou splněny přísnější podmínky jiných okolností vylučujících protiprávnost, a to i cestou analogie tam, kde tyto obecnější podmínky trestní odpovědnost zužují, nikoliv rozšiřují. Přípustné riziko, resp. splnění jeho podmínek, se může projevit i v rámci zkoumání subjektivní stránky trestného činu, zvláště v oblasti vědomé nedbalosti a jejího vyloučení kombinované s prvky nedbalosti nevědomé (riskující subjekt bude zpravidla vědět o možnosti nastoupení rizikového následku a bude třeba zkoumat, zda byly dány dostatečně přesvědčivé důvody, kvůli nimž se domníval, že ke škodnému následku nedojde. Půjde tedy i o dodržení určité zvláštní míry opatrnosti, vyjádřené právě některými podmínkami tohoto navrhovaného institutu (např. subsidiaritou rizika, jednání *lege artis*, proporcionalita užitku a škod). Proto je třeba věnovat precizaci a dokazování podmínek velkou pozornost.

¹³ Blíže viz k tomu např. KUCHTA, J. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 232, 234; dále op. cit. v pozn. č. 4, s. 465, 466.

Zdá se, že takto pojímané riziko by mohlo vylučovat protiprávnost celé řady jednání v hospodářské sféře zejména nedbalostního charakteru. Proto bude možno uplatnit přípustné hospodářské riziko nejen v hlavě VI. TrZ u hospodářských trestných činů, ale i u trestných činů proti životnímu prostředí, u některých majetkových trestných činů, jako je porušení povinnosti při správě cizího majetku, u úpadkových deliktů. Naproti tomu jen obtížně si lze aplikaci přípustného rizika představit u takových typických hospodářských trestných činů, jako jsou např. trestné činy proti měně a daňové, neoprávněné vydání cenného papíru, zneužití informací v obchodním styku, neoprávněné provozování loterie a jiné podobné sázky aj.

Jeho zařazení do zákona však zatím nevzbudilo odpovídající aktivitu při obhajobě obviněných, patrně i kvůli vágnosti příslušného ustanovení a náročnosti na poznání jeho odborné podstaty, což si vyžaduje kvalifikaci v daném oboru a proniknutí do technické podstaty výroby či výzkumu.

Rozboru jednotlivých podmínek přípustného rizika v hospodářské oblasti jsem se věnoval podrobně v mých předcházejících pracích,¹⁴ zde se omezím na konstatování, že z pozitivně i negativně vymezených podmínek přípustného rizika bude zřejmě při výkladu činit největší potíže určení poměru mezi zamýšleným pozitivním výsledkem a případnou ztrátou, včetně zjišťování míry pravděpodobnosti jejich nástupu a požadavku určitého souladu s právními předpisy. Bude třeba se smířit s porušením určitých právních ustanovení, jinak by nebylo tohoto institutu zapotřebí a změnil by se ve výkon práva.

b) **Zavedení nového institutu právního omylu do § 19 nového trestního zákoníku**

Nový trestní zákoník jako důsledek přechodu k formálnímu pojetí trestného činu zakotvil právní úpravu právního omylu i s jeho důsledky. Jeho zavedení si vynutil i společensky nežádoucí stav, kdy právní řád včetně trestněprávních předpisů je do značné míry chaotický, předpisy jsou roztržštěné, na sebe nenavazující, dochází k jejich častým změnám. Dochází tudíž k tomu, že v právu se zcela neorientují nejen občané a podnikatelé jako adresáti norem, nýbrž ani samotné orgány, které mají právo aplikovat. Za této situace by bylo nespravedlivé

¹⁴ Viz zejména KUCHTA, J. *Dovolená míra nebezpečí z hlediska kriminologického a juristického*. Brno: MU, 1997.

po občanech a po podnikatelích vyžadovat dokonalé právní znalosti a bezvýjimečně je presumovat. Zvláště to vyniká právě v oblasti hospodářských trestných činů, kde je zařazena celá řada trestných činů s odkazovacími či blanketními skutkovými podstatami, navazujícími a odkazujícími na nepřehlednou změť nejednoznačně aplikovaných předpisů z oblasti práva správního, živnostenského, finančního, celního, autorského, obchodního apod. Ustanovení o právním omylu nalézají své použití tam, kde trestněprávní norma výslovně odkazuje na předpisy z jiných právních odvětví, nikoli tedy tam, kde odkaz není konkrétní nebo se odkazuje na význam tzv. normativních znaků skutkové podstaty – zde je třeba aplikovat ustanovení o omylu skutkovém. Problémy v praxi určitě vyvolá výklad případů, kdy se pachatel mohl či nemohl právního omylu vyvarovat (§ 19 odst. 2 TrZ vymezuje tyto případy velmi obecně). Naše úprava klade prakticky naroveň objektivní hledisko, tedy povinnost pachatele seznámit se s příslušnými právními předpisy v rámci svého povolání či postavení, se subjektivním hlediskem, tedy s faktickou možností pachatele rozpoznat trestnost bez zřejmých obtíží. Znění zákona vyvolává pochybnost také v tom, zda osobám, které měly povinnost se s úpravou seznámit, svědčí také subjektivní kritérium, tzn., zda by se mohly vyvinít i v případě, že by se sice seznámily se zněním právní úpravy, ale nemohly trestnost rozpoznat bez zřejmých obtíží (např. v důsledku chaotické úpravy). Dikce zákona s vylučovací spojkou „nebo“ svědčí spíše o tom, že k beztrestnosti stačí splnění kteréhokoliv ze dvou uvedených kritérií za pomoci argumentu a contrario (postačí buď absence povinnosti seznámit se s úpravou, nebo nemožnost rozpoznat protiprávnost bez zřejmých obtíží).

Inspirací i v tomto směru může být německá úprava právního omylu v § 17 německého trestního zákoníku i poměrně podrobně propracovaná judikatura, která rozpracovává případy, kdy může jít o omluvitelnou či neomluvitelnou trestní neznalost. Ve sporných případech se nemůže pachatel bez dalšího odvolávat na svůj vlastní úsudek, ale musí si opatřit potřebné informace. Zavinění, resp. neomluvitelnost může spočívat již ve špatné volbě osob, které tyto informace podávají. Je třeba vždy se obrátit na kompetentní osoby. Tak např. se nejeví dostatečnou informace policie o daňových otázkách, na druhé straně dostačuje, když se pachatel informuje u osoby, která

se mu oprávněně jeví jako kompetentní, např. u obchodní komory, příslušného živnostenského úřadu, u svého nadřízeného. Velmi významná je směrnice, že sám o sobě nevyvíňuje fakt, že příslušný orgán protiprávní jednání pachatele vědomě trpěl. Naproti tomu se osoba zpravidla může spolehnout na informaci podanou advokátem, i když je tato informace nesprávná, ovšem za předpokladu, že to dotyčná osoba nemohla poznat. Stejně tak je pro podnikatele velmi významné, že se mohou spolehnout na informace svého právního oddělení.

Obtíže bude v praxi způsobovat otázka, do jaké míry se poznávající osoba může spolehnout na soudní rozhodnutí. Zde je zapotřebí patrně respektovat zásadu, že osoba má být beztrestná, jestliže její jednání nebylo trestné podle výkladu platného v době jeho spáchání. To platí i v případě, že pachatel příslušná opatření neznal, neboť absentuje zaviněná příčinná souvislost mezi nedostatkem informací a právním omylem. Pokud je judikatura rozporná, osoba se nemůže omylu vyvarovat, pokud se spolehne na rozhodnutí vyššího soudu nebo na novější rozhodnutí soudu téhož stupně.¹⁵

Trestnost vylučuje také právní informace advokáta. Samotná okolnost, že advokát je zaměstnán u podnikatele, který žádá radu, ještě neznamena, že od něj nemůže být očekávána kvalitní objektivní informace pod záminkou, že takový advokát není neutrální, ale vždy je zainteresován na věci. Podnikatel nemůže spoléhat na právní informaci ze strany advokáta, když tato informace není zjevně objektivní, nýbrž je v zájmu advokáta, nebo když již při vynaložení mírné duševní námahy a zdravého rozumu je nesprávnost takové informace lehce poznatelná. Pokud se obviněný hájí poukazem na to, že mu byla poskytnuta úřední informace, jedná v omluvitelném právním omylu, pokud je informace přiměřená konkrétní situaci při přihlédnutí ke všem známým skutečnostem.¹⁶

Výše uvedené příklady bude patrně možno využít i v naší praxi, která takových případů, kdy obvinění argumentují neznalostí trestního práva a souvisejících předpisů, přináší celou řadu. Je možné již

15 SCHONKE, A., SCHRODER, H. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 21. Auflage. München: C. H. Beck, 1982, s. 246–248.

16 SATZGER, H., SCHMITT, B., WIDMAIER, G. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 1. Auflage. München: Carl Heymanns Verlag, 2009, s. 149.

poukázat na některé judikáty, které se této problematice vzdáleně či v jiných souvislostech týkají (např. podle judikátu 5 Tdo 1629/2010 nelze spatřovat u obviněného zavinění, pokud zachoval potřebnou míru opatrnosti tím, že např. jednal v intencích pokynu nadřízeného orgánu, zajistil si odborné stanovisko třetí osoby apod. – rozhodnutí ve věci trestného činu podle § 220 TrZ). V jiné věci však bylo naopak dříve judikováno, že ani fakt, že příslušný finanční orgán přijímal od poplatníka po delší dobu platby daně, ještě nezabavuje obviněného odpovědnosti za spáchání trestného činu neoprávněného podnikání podle § 121 dřívějšího trestního zákona.

Dovoluujeme si předpovědět, že tato úprava skutkového omylu bude znamenat významné beneficium právě pro oblast hospodářských trestných činů, kde vzhledem k nejasnostem a změnám právní úpravy bude docházet k právním omylům nejčastěji. Na druhou stranu se nebudeme setkávat s podobně zaměřenou obhajobou ze strany pachatelů stíhaných za závažné hospodářské trestné činy devadesátých let minulého století, i když by to jinak bylo právně možné (užití zásady přípustnosti retroaktivity ve prospěch obviněného), fakticky však tyto možnosti ztratily vzhledem k amnestii presidenta republiky z 1. 1. 2013 na významu.

c) rozšiřování zvláštních případů účinné lítosti u hospodářských trestných činů

Trestní zákoník rozšířil účinnou lítost i na trestný čin nesplnění oznamovací povinnosti v daňovém řízení podle § 243. Takové rozšíření považujeme za vhodné, neboť se jedná o ohrožovací delikt, tedy typické jednání, u něhož by měla být účinná lítost uplatněna, aby se zabránilo škodlivým poruchovým následkům. Dodatečným dobrovolným splněním zákonné oznamovací povinnosti vůči správci daně lze zpravidla odstranit ohrožení řádného a včasného vyměření daně jinému nebo její vymáhání, a tato úprava není podle našeho názoru v rozporu s filosofií daňových trestných činů ani se subsidiaritou trestní represe.

Naproti tomu byla beze změny převzata úprava obecné účinné lítosti u trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby (§ 240 TrZ), i zvláštního případu účinné lítosti u trestného činu neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby (§ 241 TrZ). *Rozdílná úprava účinné lítosti* u obou zmíněných

skutkových podstat podle komentářů a implicitně i důvodových zpráv patrně vyplývá z odlišné povahy postihovaného jednání, protože trestný čin podle § 240 TrZ spočívá ve zkrácení daně nebo podobné povinné platby anebo ve vylákání výhody na těchto platbách, což jsou svou povahou zpravidla *podvodná jednání*, zatímco trestný čin podle § 241 TrZ spočívá v pouhém neodvedení určité povinné platby, které je *opomenutím* povinného konání (§ 112 TrZ), aniž pachatel zastírá skutečný stav věci nebo předstírá neexistující skutečnosti, takže v tomto případě lze dosáhnout účinné lítosti již samotným dodatečným splněním zákonné povinnosti.

Ve směru rozšíření pomocné úlohy trestní represe působí i nový zvláštní případ účinné lítosti, zařazený teprve novelou TrZ z roku 2013. Podle § 248a TrZ trestní odpovědnost za trestný čin porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 alinea první zaniká, jestliže pachatel splní podmínky podle jiného právního předpisu na ochranu hospodářské soutěže pro upuštění nebo uložení pokuty nebo pro snížení pokuty za účast na dohodě o určení ceny, dohodě o rozdělení trhu nebo jiné dohodě narušující hospodářskou soutěž se svým konkurentem.

Institut účinné lítosti u trestných činů právnických osob je zachycen v § 11 zákona č. 418/2012 Sb. o TOPO. Podmínky účinné lítosti jsou zde formulovány obdobně jako v § 33 trestního zákoníku, na rozdíl od něj se však vztahují na všechny trestné činy, jichž se právnická osoba může dopustit, vyjma úplatkářských trestných činů podle § 331 až 333 TrZ. I tato úprava vzbuzuje určité pochybnosti v tom, zda je vhodné a účelné stanovit míru beztrestnosti v širší míře než u fyzických osob, tzn. na všechny trestné činy přicházející v úvahu. Naproti tomu ustanovení operuje s pojmem dobrovolnosti, který je spíše spojován se subjektivní stránkou trestného činu, resp. s psychickým vnitřním životem fyzické osoby.¹⁷ Sporné v této souvislosti může být také, zda důvod beztrestnosti a dobrovolnosti je dán i tehdy, když takto jednala za právnickou osobu jen některá z odpovědných osob bez vědomí nebo i proti vůli ostatních.

Institut účinné lítosti se vylučuje u korupčních trestných činů, což má vycházet z požadavků mezinárodních organizací pověřených

¹⁷ Viz např. výklady v ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 – 139. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 374.

kontrolou plnění závazků smluvních stran vyplývajících z Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů (č. 25/2000 Sb.) a trestněprávní úmluvy o korupci Rady Evropy (č. 70/2002 Sb.m.s.), neboť v rámci Rady Evropy se stal institut účinné lítosti ve vztahu k podplácení zahraničních veřejných činitelů předmětem opakované kritiky (důvodová zpráva k § 12 Zákona, s. 18). Souvisí to i s vypuštěním zvláštního ustanovení o účinné lítosti u některých úplatkářských trestných činů u nového trestního zákoníku, nedomníváme se však, že se v obou případech jedná o správné a efektivní opatření. V logice věci, v zájmu rozbití korupčních vazeb bychom spíše očekávali rozšíření podmínek tohoto institutu, byť by se vztahoval třeba jen na korupci mezi českými subjekty.

Podle § 11 odst. 2 zákona o TOPO trestní odpovědnost právnické osoby nezaniká, spáchala-li trestný čin přijetí úplatku, podplácení a nepřímého úplatkářství podle § 331-334. Zůstává tedy otázkou, zda při jinak zcela obecné formulaci účinné lítosti v § 11 odst. 1 lze tuto účinnou lítost vztáhnout také na trestné činy speciálního úplatkářství v podnikatelské sféře, tedy podle § 248,256,257 a 258 TrZ a zda možnost účinné lítosti u těchto trestných činů nezvýhodňuje neoprávně jejich pachatele oproti pachatelům obecného úplatkářství a zda se tato možnost nedostává do rozporu s mezinárodními smlouvami. V opačném případě by bylo potřebné sjednotit možnost účinné lítosti u všech úplatkářských trestných činů jak fyzických, tak i právnických osob při rozšíření jejich podmínek.

d) **zvýšení spodních hranic výše majetkové škody potřebné pro hodnocení činu jako trestního, resp. jako činu s kvalifikovanou skutkovou podstatou**

Při výkladu jednotlivých skutkových podstat hospodářské a majetkové trestné činnosti je možno se velmi často setkat s obecnějšími společnými pojmy, které je třeba vysvětlit. Tak většina skutkových podstat operuje s pojmem „škoda“, kterou je třeba rozumět skutečnou škodu vzniklou na cizím majetku. Velmi významné je odstupňování způsobené škody podle její výše, poněvadž právě toto kritérium rozhoduje mnohdy o tom, zda vůbec půjde o trestný čin, a pokud ano, podle kterého odstavce a podle které trestné sazby bude pachatel potrestán. Rozhodující v tomto směru je výkladové ustanovení § 89 odst. 11 tr. zákona, podle něhož se škodou nikoliv nepatrnou rozumí

škoda dosahující částky nejméně 5000 Kč, škodou nikoliv malou škoda dosahující částky nejméně 25000 Kč, větší škodou škoda dosahující částky nejméně 50000 Kč, značnou škodou škoda dosahující částky nejméně 500000 Kč a škodou velkého rozsahu škoda nejméně 5000000 Kč. Těchto částek se užije obdobně pro určení výše prospěchu, nákladů k odstranění následků poškození životního prostředí a hodnoty věci.

Lze konstatovat, že v průběhu posledních 25 let se tyto základní hranice vyjádřené v Kč měnily směrem nahoru, což svědčí o postupném uvolňování represe v tomto směru, i když je samozřejmě zapotřebí započít i příslušné inflační trendy z této doby. Naproti hranici 100 Kč z období před rokem 1989, která rozhraničila hranici mezi majetkovými přestupky a trestnými činy, činí tato hranice 5000.- Kč, tedy padesátinásobek původní částky (poslední zvýšení ze 2000 Kč na 5000 Kč bylo provedeno novelou TrZ č. 265/2001 Sb.)

e) **trend zohledňující zásadu „vigilantibus jura“, který zohledňuje i podíl poškozeného na trestném činu ve prospěch jeho pachatele**

Tento trend se dosud ještě nerozvinul, je však možno pozorovat některé judikáty, které ho připravují. Judikováno bylo dosud u trestného činu podvodu, nicméně níže uvedené bude patrně možno aplikovat i u hospodářských trestných činů zejména tam, kde účastníci hospodářských vztahů svou neodpovědností a lehkomyšlností umožní svým partnerům nebo jiným osobám získat na jejich úkor neoprávněný majetkový prospěch nebo jim způsobit škodu.

Trestný čin se v praxi často projevuje jako oklamání spotřebitele nebo podnikatele (smluvního partnera). Pokud se týká jeho škodlivosti, je jednání pachatele třeba chápat v kontextu celého právního řádu i v komparaci s přístupem klamaného. Ne každé uvádění v omyl je naplněním zákonného znaku trestného činu podvodu. Musí se jednat o takové klamavé jednání, které nelze při běžné opatrnosti jako živé odhalit. Lež musí být současně podstatná ve vztahu k dispozici, kterou klamaný provádí. Takové pojetí přímo navazuje na obecné požadavky kladené na soukromoprávní jednání. Nedodržení „běžné péče a opatrnosti“ podle § 4 OZ a v případě podnikatele i profesionální opatrnosti, tj. Jednání se znalostí a pečlivostí, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena podle § 5 OZ znamená v soukromém

právu ve vztahu k omylu zásadní nemožnost namítat neplatnost. Omyl, který má právní důsledky v podobě neplatnosti, je totiž omylem podstatným, tedy za situace, při níž by jiná rozumná osoba, při bedlivém zvážení skutkové situace, netrvala na existenci omylem zatíženého jednání. Výklad se opírá i o nálež Ústavního soudu, podle něhož trestní právo nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu a práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde záleží především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva. Z rozdílné judikatury Nejvyššího soudu lze naproti tomu uvést názor, že pokud poškozený sám svou zjevnou neopatrností, které se mohl snadno vyvarovat, přistoupil k nejisté finanční dispozici a vynaložil finanční prostředky, pak se s důsledky této nejistoty musí také sám vypořádat, a to za použití prostředků soukromého práva.

Nekvalitní, tj. v určité situaci a se zohledněním klamaného subjektu přiměřenou opatrností rozpoznatelná lež nebo nevýznamná lež tedy nemá být společensky škodlivým jednáním a proto ani trestným činem. Příkladem takové lži je klamání ve vztahu k údaji zapsanému v katastru nemovitostí (např. zatajení zástavního práva). Pokud by totiž poškozený dodržel běžnou opatrnost, kterou na něm lze rozumně požadovat, nebyl by oklamán. To podporuje i díkce § 980 OZ, který stanoví, že nikoho neomlouvá neznalost údaje zapsaného ve veřejném rejstříku. Závěr o beztrestnosti však nemůže být vždy takto jednoznačný a je třeba ho konstituovat ve vztahu ve vztahu k individuálním okolnostem skutku. Nelze např. pochybovat o trestnosti obviněné (obchodní zástupkyně stavební spořitelny), která využila neosvojené schopnosti poškozeného číst a psát, aby ho uvedla v omyl ohledně obsahu, významu a právních následků dokumentů, které poškozenému předložila k podpisu, a docílila tak převodu vlastnického práva k bytu poškozeného na svou osobu bez zaplacení kupní ceny.

Zde by se evidentně nejednalo o beztrestnost, ust. § 12 odst. b2 TrZ by nebylo možno použít.

- f) **snížení maximálních hranic trestu nepodmíněného odnětí svobody u nejzávažnějších hospodářských a majetkových trestných činů.**

V opačném směru pak působí následující nové trendy a instituty:

a) **trend zavádění nových skutkových podstat s nedbalostní formou zavinění**

V rámci rekodifikace trestního zákona se uvažovalo o zavedení některých nových skutkových podstat, u nichž by postačovala k trestnosti nedbalostní forma zavinění. Na jedné straně jsou do takových úprav vkládány naděje na odstranění problémů se složitým prokazováním úmyslu, na druhé straně má i takové řešení své úskalí. Hrozí zde jednak, že některé orgány činné v trestním řízení by se mohly spokojit s postižením méně závažného nedbalostního jednání. Způsobeného např. řadovým zaměstnancem, a nezjišťovaly by již širší souvislosti vedoucí k úmyslné trestné činnosti vedoucích zaměstnanců. Zavedení nedbalostních skutkových podstat by mohlo v závislosti na mimotrestní právní úpravě nežádoucím způsobem rozšířit hrozbu trestní represe, která by podvazovala zdravý rozvoj podnikání, jež musí být vždy spojen s určitou mírou rizika. S odmítnutím nového trestního zákoníku poslaneckou sněmovnou v roce 2006 posunulo tuto úpravu časově do neurčita.

b) **zavedení trestní odpovědnosti právnických osob**

c) **kontinuální zavádění nových skutkových podstat trestných činů**

Tato posléze uvedená problematika je tak rozsáhlá, že jí bude věnována zvláštní pozornost v samostatné práci.

5 Závěrem

Hospodářská kriminalita tradičně přitahuje odborníky z teorie a praxe, a to nejen svým významem, ale i svou aktuální podstatou. Tato forma trestné činnosti vyvolává stále nové a nové otázky o možnostech ochranné funkce trestního práva v oblasti hospodářských vztahů, na které není v současné době ještě uspokojivá odpověď. To se týká nejen výkladu a aplikace nových institutů zařazených do trestního zákona, ale i výkladu některých tradičnějších institutů, které jsou však formulovány poměrně obecně, jejich aplikace vyžaduje určitou odvahu vstoupit na dosud málo probádané území. Toho odrazem je jejich menší výskyt v trestněprávní praxi, i když poskytují poměrně široké pole pro střet obhájců s orgány činnými v trestním řízení zejména tam, kde se operuje na pomezí mezi trestností a beztrestností.

V textu upozorňujeme na to, že nová úprava je velmi široká, což ne zcela koresponduje se zásadou subsidiarity trestní represe. Proto jsou v práci zatím spíše otázky naznačovány a kladeny než s konečnou platností zodpovězeny. Nečiníme si proto nárok na absolutizaci soudů a názorů ani na jednoznačnost případných navrhovaných řešení, nýbrž chápeme je jako první podněty k diskusi, která se k tomuto tématu zákonitě musí v budoucnu rozvinout.

PROBLÉMY VYŠETŘOVÁNÍ EKONOMICKÉ KRIMINALITY SPOJENÉ S EXISTENCÍ NEFUNKČNÍ OBCHODNÍ SPOLEČNOSTI

Pavel Kotlán

1 Úvodem

Jedním z výrazných fenoménů současného vyšetřování hospodářské kriminality je existence obchodních společností, jež nevyvíjí podnikatelskou činnost a stávají se nástrojem k páčání či zakrytí trestného činu. Jedná se přitom o problém, který se zde objevil téměř již s počátkem polistopadové společnosti a stále se jen prohlubuje. Předkládaný článek se pokusí upozornit na klíčové body trestné činnosti spojené s (ne)aktivitou takové společnosti, jejichž rozbor by mohl zefektivnit trestněprávní postih.

2 Vymezení nefunkční obchodní společnosti

Budeme-li hovořit o nefunkční obchodní společnosti, týká se to téměř výhradně společností kapitálových ve smyslu ust. § 1 odst. 2 zákona o korporacích č. 89/2012 Sb. (dále ZOK) – tj. společnosti s ručením omezeným (s.r. o.) a akciové společnosti (a.s.). Právě díky svému charakteru – tedy ručením za závazky společnosti pouze do výše vkladu, jsou vhodným nástrojem ke kriminálním aktivitám. Kapitálové společnosti jsou založeny za účelem podnikání, tedy samostatně a na vlastní účet vykonávané výdělečné činnosti (§ 420 odst. 1 občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., dále OZ). Pokud jejich existence není v souladu s tímto účelem, jedná se přirozeně o společnosti nefunkční.

Vhodným vodítkem pro definování nefunkčních obchodních společností – minimálně v rámci zkoumaného problému – jsou po mém soudu důvody tzv. nucené likvidace, které jsou vymezeny v ust. § 172 OZ a § 93 ZOK. S určitou mírou zjednodušení lze říci, že se jedná buď o „kriminální společnosti“, tj. ty, jejichž převážná činnost spočívá v páčání trestných činů,¹

¹ Sem by se dal podřadit důvod nucené likvidace dle ust. § 172 odst. 1 písm. a) OZ.

a „mrtvé společnosti“² tj. ty, které víceméně nevyvíjí aktivitu žádnou.³ Přitom samozřejmě není vyloučeno – ba naopak je to běžnou situací, že „mrtvá společnost“ „se ožíví“ právě za účelem spáchání trestného činu – tj. stane se „společností kriminální“. Před bližší charakteristikou v následujícím textu předesílám, že nejčastější podobou nefunkční společnosti je taková společnost, která „není schopna déle než 1 rok vykonávat svou činnost“ (§ 93 písm. b) ZOK), a společnost vyvíjející „nezákonnou činnost v takové míře, že to závažně narušuje veřejný pořádek“ (§ 172 odst. 1 písm. a) OZ).

3 „Mrtvé společnosti“ a trestná činnost

Trestná činnost, která je navázána na „mrtvou schránku“, tedy do pasivity uvedenou společnost, souvisí se snahou pachatele zakrýt předchozí trestněprávní jednání. Převodem obchodního podílu a odstoupením z funkce statutárního orgánu se statutární orgán/společník/pachatel zbavuje nejen odpovědnosti za společnost vůči orgánům veřejné moci, ale zároveň i důkazů o své protizákonné činnosti. Nástrojem pro znefunkčnění společnosti je osoba, která neví nic o záměru primárního pachatele, a většinou ani o podnikání vůbec. Za jednoduchý úkon typu podpisu na určité listině (např. smlouva o převodu obchodního podílu, protokol o předání účetních dokladů apod.) inkasuje menší odměnu a dále se o společnost nestará. Takový typ pachatele (má-li samozřejmě jeho (ne)činnost trestněprávní rozměr) lze označit za „Bílého pěšce“, čímž se vhodně odliší jeho charakteristika od běžně užívaného označení „Bílý kůň“.⁴ „Bílý pěšec“ tedy v podstatě slouží „pouze“ k zakrytí trestné činnosti osob, které byly angažovány ve společnosti v její aktivní podobě.

Skutkové podstaty trestných činů, které pachatel – využívaje znefunkčnění společnosti – naplňuje – se odvíjí od toho, jakou nezákonnou aktivitu hodlá

² Ondřej Stehlík používá rovněž výraz „pasivní společnost“. Viz STEHLÍK, O. Nucené zrušení společnosti, s. r. o. po rekodifikaci. In: *ASPI* [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR [cit. 10. 5. 2016].

³ Viz ust. § 172 odst. 1 písm. b) a c) a ust. § 93 písm. a), b) a c) ZOK.

⁴ Termín „Bílý kůň“ bývá většinou nesprávně interpretován – a to i judikaturou (např. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 8. 2014, sp. zn. 8 Tdo 654/2014 nebo Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 8. 2013, sp. zn. 5 Tdo 741/2013) jako pachatel, který je ve skutečnosti právě v roli „Bílého pěšce“. Blíže k tomuto odlišení viz KOŤLÁN, P. *Vybrané aspekty trestné činnosti na realitním trhu*. Diplomová práce, Brno: Právnická fakulta MU, 2016, s. 39–45.

zakrýt. Samozřejmě se převážně jedná o snahu vyvést neoprávněným způsobem majetková aktiva ze společnosti. Jeho útok může směřovat proti majetku společnosti nebo jejím věřitelům, případně proti zájmům státu. V prvním případě se nejčastěji dopouští trestného činu zpronevěry (§ 206 trestního zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále TrZ) nebo porušení povinnosti při správě cizího majetku (§ 220 TrZ).⁵ Aktivita proti věřitelům postihují zejména trestné činy poškození věřitele (§ 222 TrZ) a zvýhodnění věřitele (§ 223 TrZ).⁶ Je-li pachatelem napaden veřejný/státní zájem, jedná se nejčastěji o delikty daňové (zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle § 240 TrZ nebo neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby dle § 241 TrZ). Vždy je pak „ve hře“ podezření ze zkrácování/zatajování účetnictví (zkrácování údajů o stavu hospodaření a jmění dle § 254 TrZ), protože řádné vedení účetnictví je přirozenou překážkou většiny z uvedených trestných činů.

Při vyšetřování trestné činnosti spojené s „mrtvými společnostmi“ lze identifikovat dva zásadní problémy: (1) nasměrování vyšetřování správným směrem a (2) správná interpretace a kvalifikace příslušné skutkové podstaty.

Vyšetřování hospodářské kriminality je často složitým problémem a zjištění motivace pachatele hned na počátku bývá pro úspěšné a co nejrychlejší zjištění trestného činu klíčové. Tato skutečnost je v případě nefunkční společnosti jen znásobena, neboť prvotní informace o motivu pachatele spáchat trestný čin chybí nebo je zkreslená.⁷ Teprve po stanovení příslušných vyšetřovacích verzí,⁸ je možné zacílit na efektivní zajišťování důkazů. Pokud např. z analýzy případu vyplývá, že nejpravděpodobnější verzí je nelegální

⁵ Porušení povinnosti při správě cizího majetku lze oprávněně vnímat jako jakousi „záložní variantu“ k trestnému činu zpronevěry - tedy nepodaří-li se prokázat „přisvojení“ lze prokázat „porušení“.

⁶ Na místě by bylo označovat tento trestný čin spíše jako „znevýhodnění věřitele“, neboť to je podstatou tohoto deliktu.

⁷ Prověřování zpravidla začíná z podnětu/oznámení poškozeného subjektu, ovšem to ještě nemusí být rozhodující pro zjištění hlavního záměru pachatele. Tak např. oznámí-li věřitel, že byl poškozen nezaplacením své pohledávky, může se ve skutečnosti jednat o sekundární dopad pachatelem dříve realizovaného daňového deliktu (pachatel po zkrácení daně prostě společnost znefunkční a o existující závazky společnosti se pak nezajímá).

⁸ Problematika kriminalistických verzí zůstává v poslední době jaksi na okraji zájmu (rozhodně ve vztahu k hospodářské kriminalitě). K jejich stanovování lze proto odkázat na starší publikaci MUSIL, J. *Kriminalistika*. Praha: Naše Vojsko 1994, s. 135–147.

vyvedení majetku společnosti, kterým se obohatil obchodní partner pachatele, tak je možné prokázat trestný čin zjištěním (a zajištěním) výnosu z trestného činu v jeho majetku (jakýkoliv jiný postup může být neúčelný nebo zdlouhavý).⁹

Významnou překážkou úspěšného prověření trestné činnosti pachatele je nesprávná interpretace v úvalu přicházejících skutkových podstat a s tím přirozeně související právní kvalifikace. Poměrně dost nejasností panuje kolem trestného činu zpronevěry. V souvislosti se zkoumaným problémem je nutno zmínit, že není jednoznačné, jak posuzovat „tunelování“ společnosti statutárním orgánem, kterému zároveň patří 100% obchodní podíl. Oproti většinovému názoru mám za to, že k vyvození trestní odpovědnosti právní skutečnost rozdílnosti majetku osoby fyzické a právnické nestačí.¹⁰ Vedlo by to totiž k nepřijatelnému závěru, že „vykradení“ vlastní společnosti je trestné, což zcela odporuje zásadě subsidiarity trestní represe ve smyslu § 12 odst. 2 TrZ.¹¹ Argumentem nemůže být ani to, že tímto jednáním mohla být zasažena práva jiná (věřitelů, státu apod.), neboť ta jsou chráněna skutkovými podstatami jiných trestných činů.¹² K trestnému činu zpronevěry pak ještě podotýkám, že požadavek na prokázání „obohacení“ je neadekvátní, neboť to není zákonným znakem.¹³

Trestné činy, které jsou kodifikovány v ust. § 222–226 TrZ, jsou běžně nazývány úpadkovými delikty. Jako každé paušalizování, tak i toto sebou nese

⁹ K finančnímu šetření a zajišťování výnosů z trestné činnosti lze odkázat např. na: DVOŘÁK, V. (ed.) *Pátání, finanční šetření, zajištění a odčerpání výnosů z trestné činnosti. Sborník důležitých studií a důležitých výsledků empirických šetření*. Praha: Tribun EU, 2008.

¹⁰ Chybně nebo přinejmenším nedostatečně takto argumentuje Nejvyšší soud ČR v Usnesení ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 5 Tdo 575/2013.

¹¹ Blíže viz KOTLÁN, P. Tunelování obchodních společností. In: *Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*, Ročník 48, 2015, č. 4, s. 254–264. Podobné vyjádření lze najít v publikaci ŠÁMAL, P., *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 268 – ovšem bylo to v době, kdy existovalo tzv. materiálně-formální pojetí trestného činu.

¹² Poškození věřitele (§ 222 TrZ), zvyhodnění věřitele (§ 223 TrZ), zkraslování údajů o stavu hospodaření a jmění (§ 254 TrZ) či zneužití informace a postavení v obchodním styku (§ 255 odst. 2 TrZ) aj.

¹³ Např. v Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 1. 2001, sp. zn. 11 Tz 276/2000 je nesprávně dovozováno subsidiární užití trestného činu porušování povinnosti při správě cizího majetku dle § 255 zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (nyní porušení povinnosti při správě cizího majetku dle § 220 TrZ) vůči trestnému činu zpronevěry ze zjištění, zda pachatel ve své funkci obohatil sebe nebo jiného.

určité nepřesnosti, které jsou matoucí. Především zákonným znakem trestného činu poškození věřitele dle § 222 TrZ není stav úpadku (ve smyslu ust. § 3 insolvenčního zákona č. 182/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů) a netřeba jej proto dokazovat; postačí fakt, že určitým jednáním je (částečně) uspokojení věřitele zmařeno. Byť se tedy poškození věřitele často realizuje za stavu úpadku určitého subjektu, definičně se o úpadkový delikt nejedná.¹⁴

Ve vztahu k „mrtvé společnosti“ nás zajímá, zda lze již samotným převodem obchodního podílu spáchat trestný čin poškození věřitele. Nejvyšší soud ČR se vyjádřil v tom smyslu, že převod společnosti na osobu, která nemá zájem na dalším podnikání a dokonce ani k němu není způsobilá, je dovršením poškození věřitele.¹⁵ Podle mého názoru však není možné samotným převodem obchodního podílu - byť se častokrát jedná o způsob zakrytí trestného jednání - věřitele poškodit. To nastane až v případě, je-li prokázána některá dispozice s majetkem společnosti definovaná ust. § 220 odst. 1 TrZ, která majetek společnosti zmenšila. Naproti tomu souhlasím s jiným tvrzením Nejvyššího soudu, že převod obchodního podílu není sice bez dalšího trestným činem poškozením věřitele, avšak lze jej kvalifikovat (bylo-li při převodu účetnictví zatajeno, změněno apod.) jako zkršlování údajů o stavu hospodaření a jmění dle § 254 odst. 1 TrZ.¹⁶

Další interpretační potíže jsou spojeny s odlišením poškození věřitele (§ 222 TrZ) od zvýhodnění věřitele (§ 223 TrZ). Hranicí lze najít v oprávněnosti pohledávky a v představě pachatele o její oprávněnosti. Pokud je pohledávka neoprávněná (fiktivní) a pachatel je si toho vědom, jedná se – v případě plnění - již o poškození věřitele.¹⁷ Přitom je na místě si uvědomit, že pohledávka statutárního orgánu/společníka není nijak privilegovaná, podléhá zásadě poměrného uspokojení, a tedy jakákoliv platba tohoto druhu

¹⁴ Tato terminologická nedůslednost se v odborné literatuře a komentářích k trestnímu zákoníku pravidelně opakuje – viz např. ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1995 nebo PÚRY, F. *Úpadkové trestné činy v České republice*. Praha: C. H. Beck 2015, s. 60 a násl.

¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2013, sp. zn. 5 Tdo 726/2013.

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 6. 2010, sp. zn. 5 Tdo 556/2010.

¹⁷ K tomu uvádí judikatura: Použije-li statutární orgán finanční prostředky společnosti na úhradu účelově vybraných splatných závazků, lze hovořit nanejvýš o zvýhodnění věřitele dle § 223 TZ. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 4. 2012, sp. zn. 5 Tdo 381/2012.

(např. odměna za výkon funkce nebo uhrazení půjčky, kterou poskytl společník společnosti) může být trestným činem zvýhodnění věřitele.¹⁸

Jak již bylo naznačeno, při neprokázání primárního trestného činu, jež je odrazem skutečného záměru pachatele, připadá v úvahu postih za trestný čin zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění dle § 254 TrZ. Ten v uvedených souvislostech postihuje „zakrývací aktivity“, jež pachatel při znefunkčnění společnosti provádí – tj. zejména zatajení účetnictví před novým společníkem/statutárním orgánem.¹⁹

Skutková podstata dle § 254 TrZ může postihnout i „Bílého pěšce“, na kterého byla společnost převedena (v zásadě za to, že účetnictví nevede), avšak je otázkou, zda – za situace, kdy mu nebyly předány doklady o hospodaření – může být naplněn zákonný znak ust. § 254 odst. 1 TrZ „ohrozí majetková práva jiného nebo včasné a řádné vyměření daně“.

4 „Kriminální společnosti“ a trestná činnost

„Kriminální společnost“ je – jak již bylo řečeno – právnickou osobou, která fakticky nevykonává podnikatelskou činnost, tj. nevyvíjí snahu generovat zákonným způsobem zisk resp. jen „naoko“ tak, aby byly skryty trestněprávní aktivity pachatelů. Charakter trestné činnosti je promyšlenější a zásah do chráněného zájmu zpravidla závažnější. Právě v případě „kriminální společnosti“ se zpravidla setkáváme s dříve mnohem více rozšířeným fenoménem tzv. Bílého koně, tedy typu pachatele, který jako člen organizované zločinecké skupiny za úplatu (podíl ze zisku z trestného činu) vykonává příslušný úkol. Na rozdíl od „Bílého pěšce“ umí solidně vystupovat, vzbuzuje dojem, že je skutečným podnikatelem, a také má určité povědomí o celkovém zaměření aktivit zločinecké organizace.²⁰

¹⁸ Podobně viz Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. 5 Tdo 204/2007. Tvrzení o úhradě zmíněných pohledávek společníkovi/statutárnímu orgánu (co by věřitelé) je poměrně častý způsob obhajoby pachatele, který ze společnosti před jejím „zmrtněním“ neoprávněně inkasuje finanční prostředky.

¹⁹ Jelikož tato skutková podstata chrání zájem státu na řádném vedení účetnictví podnikatelů, tak jednočinný souběh s majetkovými trestnými činy, např. zpronevěrou je rovněž možný. Viz i Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 5. 2006, sp. zn. 5 Tdo 629/2006.

²⁰ Blíže viz KOTLÁN, P. Typologie pachatelů hospodářské trestné činnosti. In: *Kriminalistický sborník*, ročník LVI, č. 3. 2012, s. 46–47.

„Kriminální společnosti“ slouží zejména k páchání trestných činů podvodného charakteru, které jsou namířeny proti jiným podnikatelským subjektům v „dodavatelsko-odběratelských vztazích“, proti velkým finančním podnikům (banky, pojišťovny, leasingové společnosti apod.) nebo proti státu. Prostřednictvím těchto společností jsou tak realizovány úvěrové podvody (úvěrový podvod dle § 211 TrZ), podvodné odběry zboží a leasingové podvody (podvod dle § 209 TrZ) nebo zkrácení daně z přidané hodnoty či daně spotřební (zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle § 240 TrZ). Ovšem ani spotřebitelé nejsou v určitých případech uchráněni před aktivitou pachatelů, kteří využívají „kriminální společnost“ – za všechny uveďme přibližně půlmiliardovou škodu, jež způsobili svým klientům manažeri společnosti Edbusy.²¹

Při této trestné činnosti není zpravidla hlavním problémem zjištění trestného činu a správná právní kvalifikace, ale spíše identifikace pachatelů a prokázání zavinění všem pachatelům, zejména osobám „v pozadí“.²² Zločinecká struktura totiž vytvoří nepřehlednou síť osob v různých funkcích, jednajících často na základě plných mocí od statutárního orgánu. Statutárním orgánem nebo zmocněnou osobou pak je většinou právě „Bílý kůň“, který může být – pro ztížení odhalení – vybaven falešnou identitou. Pachatelé tak většinou vědí, že trestná činnost bude v určitém okamžiku odhalena, avšak spoléhají na to, že uniknou trestní odpovědnosti – buď proto, že důkazy o jejich podílu na trestném činu jsou chabé nebo je dokonce nikdo s určitým trestným činem nespojuje.

V podstatě lze tuto sofistikovanou a dlouhodobě připravovanou trestnou činnost zjistit jen tehdy, existují-li zaručené informace přímo z kriminálního prostředí²³ a trestněprávní aktivita je podchycena včas. K prokázání jsou pak „nasazeny“ operativní kriminalistické prostředky, které umožňují

²¹ Jednalo se o fingované poskytování úvěrů více než 12000 klientům, kdy pachatelé vybrali tzv. vratné zálohy, avšak vlastní úvěr neposkytli a ze záloh se obohatili. Blíže viz např. : *Manažeré Edbusy podvedli podle soudu 12000 lidí*. Dostupné z: www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/85278.

²² Uvedený případ společnosti Edbusy je naopak příkladem toho, kdy identita pachatelů je známa a hlavní problém spočívá ve vyvracení obhajoby, že samotná trestná činnost byla legálním – byť neúspěšným podnikatelským záměrem.

²³ Viz využití informátora ve smyslu ust. § 73 zákona o policii č. 273/2008 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

zadokumentování průběhu trestné činnosti „naživo“ a usvědčení pachatelů.²⁴ Takový postup je však přirozeně časově, personálně a materiálně velmi náročný a nelze jej pravidelně realizovat.

Jestliže problémy právní byly u „mrtvých společností“ spojeny zejména se správnou interpretací jednotlivých skutkových podstat trestných činů, tak u „společností kriminálních“ se jedná spíše o problémy procesního charakteru. Především právní úprava operativně pátracích prostředků a jiných prostředků kriminalistické taktiky, které jsou kodifikovány v trestním řádu, je poměrně nepřehledná, místy nejasně formulovaná a není přiměřená nově se vyvíjejícím formám kriminality.²⁵ Zásadnější problém hmotněprávní povahy – tj. netrestnost přípravy u trestného činu zkrácení daně dle § 240 TrZ je odstraněna s účinností novely č. 163/2016 Sb.

5 Netrestní prostředky nápravy a trestní odpovědnost právnických osob

Je zřejmé, že shora uvedený trestní postih je řešením sekundárním, a že předcházení trestné činnosti netrestněprávními prostředky je prostředkem účinnějším. Tím se vracíme v pomyslném kruhu k tzv. nucené likvidaci (která nám posloužila k definici nefunkční společnosti). Pokud by totiž orgány veřejné moci fungovaly zákonem předpokládaným způsobem, nemusela by výrazná část nefunkčních společností vůbec existovat – byly by totiž likvidovány ve smyslu ust. § 172 odst. 1 OZ. Příslušný soud přitom postupuje ex officio (jedná se o řízení zahajované i bez návrhu),²⁶ takže by měl postačovat jakýkoliv podnět orgánu veřejné moci.²⁷ Samozřejmě ještě lepším řešením by bylo nastolit legislativou podmínky převodu obchodního podílu

²⁴ V praxi především sledování osob a věcí dle § 158d trestního řádu č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů (dále TrŘ) a odposlech telekomunikačního provozu dle § 88 TrŘ.

²⁵ V současnosti se připravuje nový trestní řád, přičemž komise pro nový trestní řád je si i tohoto problému vědoma. Záměrem je mj. i zpřehlednění a úprava použití zmíněných prostředků – viz *Východiska a principy nového trestního řádu*. Dostupné z: <http://portal.justice.cz>.

²⁶ Viz ust. § 3 odst. 2 písm. a), b) zákona č. 292/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění zákona č. 87/2015 Sb.

²⁷ Určitou modifikací řízení bez návrhu jsou ve sledovaných souvislostech případy nefunkčních společností, na něž by dopadalo ust. § 172 odst. 1 písm. d) OZ ve spojení s ust. § 93 ZOK, kdy soud zahajuje řízení na návrh toho, „kdo má na tom právní zájem nebo na návrh státního zastupitelství, pokud na tom shledá závažný veřejný zájem“.

a změny funkce statutárního orgánu tak, aby „zmrtnění“ společnosti vůbec nenastalo. Za současného stavu je to totiž snadnou záležitostí a postačí najít si osobu, která je ochotná (za menší odměnu) společnost na sebe „napsat“.²⁸ Důsledně by pak také měla být uplatňována odpovědnost za tzv. wrongful trading, tedy nedbalé a nepečlivé jednání člena statutárního orgánu, které vedlo k úpadku společnosti.²⁹

S účinností od 1. 1. 2012 je pak nově – v ohledu historickém a systematickém poněkud nevhodně – formulovaná trestní odpovědnost právnických osob (zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, dále TOPO). Taxativní výčet v ust. § 7 TOPO obsahuje skutkové podstaty trestných činů, za které může být právnická osoba trestně odpovědná.³⁰ Nutnou podmínkou trestnosti je také skutečnost, zda lze právnické osobě přičítat skutek osoby fyzické (viz § 8 TOPO). Právě „přísnost“ přičitatelnosti, která (zdánlivě) neumožňuje nedovodit trestní odpovědnost právnické osoby, ačkoliv je z okolností zřejmé, že trestný čin fyzické osoby za ní jednající je excesem, který stěží mohla ovlivnit, je nyní předmětem mnoha diskusí v odborných kruzích.³¹ Po mém soudu je navíc nutno zohlednit – zvláště v případě nefunkčních společností – další faktor: subsidiaritu trestní represe (viz ust. § 12 odst. 2 TrZ ve vazbě na ust. § 1 odst. 2 TOPO). To znamená konstatovat netrestnost nejen s ohledem na to, zda se jedná o případ společensky škodlivý, ale i tehdy jeví-li se uplatnění odpovědnosti osoby fyzické dostatečným

²⁸ Z legislativních úprav by připadalo v úvahu zejména podmínit převod obchodního podílu auditem, který by prokázal, že společnost není v (hrozícím) úpadku, či předání účetních dokladů formou notářského zápisu.

²⁹ Prokáže-li se, že v době hrozícího úpadku neučinil tento člen „vše potřebné a rozumně předpokladatelné“, může ručit za splnění povinností obchodní korporace (viz ust. § 68 ZOK). Blíže viz KOTLÁN, *Tunelování obchodních společností*, s. 256.

³⁰ U nefunkčních společností se odpovědnost právnické osoby týká zejména podvodné činnosti (§ 209-212 TrZ), daňových deliktů (§ 240-241 TrZ) a zkrselování účetnictví (§ 254 TrZ); naopak zpronevěra (§ 206 TrZ) a úpadekové delikty (§ 222-226 TrZ) zde zahrnuty nejsou.

³¹ V současnosti prochází legislativním procesem novela TOPO, která počítá s tím, že by se právnická osoba zprostila odpovědnosti, pokud by se prokázalo, že *vynaložila veškeré úsilí, které na ni bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání (protiprávního činu)... zadržela*. Viz vládní návrh zákona dostupný z: <http://www.psp.cz>

prostředkem nápravy (trestní právo co by *ultima ratio*).³² Ostatně potrestání právnické osoby, kterou je nefunkční obchodní společnost (de facto prázdná schránka bez majetku), se nejvíce příliš smysluplné, protože jakýkoliv v úvahu připadající trest ve smyslu § 15 TOPO se buď mívá účinkem (zákaz činnosti, peněžitý trest, propadnutí věci či majetku) nebo jen dubluje postup, který by měl realizovat civilní soud (zrušení právnické osoby).³³ Nepochybuji, že právě v mnoha ohledech nelogické a proti smyslu trestní odpovědnosti právnických osob jdoucí formalistické posuzování vede k určité nechuti orgánů činných v trestním řízení realizovat trestní řízení proti právnické osobě, a že by korektní diferencování trestní represe, zohledňující subsidiaritu, vedlo ke spravedlivějšímu trestání.³⁴

6 Závěrem

Z analýzy trestné činnosti spojené s existencí nefunkčních společností vyplynulo, že de lege ferenda by účinnost trestněprávního postihu mohly zefektivnit zejména legislativní úpravy, které by zpřísnily proceduru převodu obchodního podílu a změn ve statutárním orgánu kapitálové obchodní společnosti (včetně aspektu účetních), a ty, které by zjednodušily a zpřehlednily použití operativně pátracích prostředků v trestním řádu. Z pohledu interpretace trestních předpisů by pak zvýšil účinnost trestní represe korektní a metodologie práva respektující výklad dotčených skutkových podstat, jež by zohlednil rovněž subsidiaritu trestní represe.

³² Z formálně systematického argumentu „*a minori ad maius*“ vyplývá, že lze-li vyvodit netrestnost v případě dostatečnosti uplatnění jiných právních předpisů, tím spíše i při dostatečnosti trestu dle trestního zákoníku. Dodávám, že společenská škodlivost a užití trestního práva jako *ultima ratio* jsou jednoznačně kumulativní podmínky trestnosti (Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012, které tento zřejmý formálně logický fakt popírá, je proto chybné).

³³ Správným směrem se ubírá tvrzení v Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015, kde je mj. zmíněno, že i tehdy je-li protiprávní čin spáchán „*fakticky jménem právnické osoby nebo v rámci její činnosti*“, „ale na její úkor, není „*dozajista smyslem zákona, aby byla vůči právnické osobě uplatňována trestní odpovědnost*“. To je zcela v souladu s mým předchozím tvrzením, že trestní odpovědnost vůči právnické osobě, která se stala jen nástrojem v rukou pachatele a z trestného činu vlastně žádný užitek nemá, by se uplatnit neměla (tj. skutek ji není přičítán).

³⁴ Ze veřejně dostupné evidence pravomocně odsouzených právnických osob za období cca od konce roku 2013 do začátku roku 2016 vyplývá, že bylo odsouzeno 98 právnických osob, přičemž z toho 36 bylo odsouzeno Městským soudem v Brně! (<https://eservice-po.rejtr.justice.cz/public/odsouzeni>). Tato neuvěřitelná teritoriální nerovnoměrnost rozhodně popřením spravedlnosti je.

NEOPRÁVNĚNÉ PODNIKÁNÍ A POSKYTOVÁNÍ PRÁVNÍCH SLUŽEB

Vojtěch Mihalík

1 Úvodem

Jak již ostatně sám název této práce napovídá, v jejím obsahu se budu zabývat dvěma fenomény – neoprávněným podnikáním a poskytováním právních služeb. Spojení těchto institutů pro zpracování příspěvku v rámci konference Hospodářské trestné činy včera a dnes pořádané Katedrou dějin státu a práva ve spolupráci s Katedrou trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity se s ohledem na mou profesi (výkon advokacie) přímo nabízí.

Současný advokátní stav v České republice řeší přísun neustále nových absolventů právnických fakult, kteří se pro numerus clausus v jiných na právo zaměřených profesích (notáři, soudci, soudní exekutoři) snaží uplatnit právě v advokacii. Již dříve tak byla negativně překonána hranice 1 000 obyvatel státu/advokát, do jejíhož dosažení by průměrný advokát měl být schopen své služby poskytovat dostatečně široké klientele tak, aby se výkonem své profese uživil. V této situaci se pak o to závažněji jeví ta skutečnost, že k poskytování právních služeb přistupuje vyjma advokátů celá řada dalších osob. Otázkou pak zůstává, zda-li tak tyto činy zcela souladně s právním řádem. Proti tzv. „vinklaření“ ostře vystupuje Česká advokátní komora, což je pochopitelný důsledek snahy o ochranu jejich členů. Pominu-li tu skutečnost, že zejména různé spolky orientující se na pomoc potřebným se zabývají osobami a tématy, které běžně advokáty nezajímají, a jejich činnost tak skutečně může být považována za nezastupitelnou, má tento boj profesního sdružení zároveň pozitivní dopad i na samotné subjekty využívající právních služeb, neboť u advokáta, který musel projít minimálně tříletou praxí, zvládnout advokátní zkoušky a splnit další podmínky, se dá z podstaty věci čekat, že právní služby jím poskytované budou dosahovat vyšší kvality oproti pomoci nabízené jinými osobami, které k naplnění uvedených povinností nuceny nebyly. Po zadání dotazu na slovní spojení „neoprávněně

podnikání“ do vyhledávače na webu www.cak.cz je k nalezení 222 článku, které mají dosti často obdobný obsah: „Česká advokátní komora se snaží bojovat proti neoprávněnému podnikání spočívajícímu v poskytování právních služeb k tomu neautorizovanými osobami, kdy tak činí podáváním trestních oznámení na tyto osoby pro podezření ze spáchání trestného činu neoprávněného podnikání dle § 251 trestního zákoníku, na což však orgány činné v trestním řízení pozitivně nereflktují a trestní stíhání nevedou.“¹ Jak již bylo uvedeno, Česká advokátní komora se snaží proti uvedenému neoprávněnému podnikání bojovat. Zkušenosti představitelů komory jsou pak vtisknuty i do komentáře k zákonu o advokacii: „*Zjištění takového poskytování právních služeb, pokud jsou o tom informovány orgány Komory, je důvodem pro podání podnětu k zahájení trestního stíhání. Orgány advokacie, pravidelně kontrolní rada, řeší stížnosti na činnost advokátů. Nezřídka jsou v této souvislosti informovány i o činnosti těch, kteří neoprávněně poskytují právní služby.*“ Lakonicky a poněkud rezignovaně je pak dodáno, že „*na takového poskytovatele kárná pravomoc orgánů Komory nedopadá. Nezbyvá proto než oznámit takové jednání příslušným orgánům činným v trestním řízení. I soudy řešily takové případy. Uzavřely, že větším rozsahem neoprávněného poskytování právních služeb je činnost v určitém časovém úseku, v němž je dán buď určitý počet „klientů“, či určitá frekvence neoprávněného zastupování u soudů.*“²

Cílem této práce je s ohledem na výše uvedený úvod provedení analýzy pojmů „poskytování právních služeb“, „podnikatel a podnikání“ a „neoprávněné podnikání“ se zaměřením na rozhodovací praxi soudů v těchto věcech tak, aby mohlo být zjištěno a ověřeno zda-li orgány činné v trestním řízení skutečně nereflktují poměrně jednoznačnou skutkovou podstatu zabývající se neoprávněným podnikáním (jak tvrdí Česká advokátní komora), či zda-li justice k tomuto zaujala jednoznačné stanovisko a v souladu s právním řádem nekompromisně jedná.

¹ Vizte např. povzdech mluvčí ČAK Ivy Chaloupkové na webu <http://nova.ceska-justice.cz/2015/07/ceske-advokatni-komore-vadi-fusovani-do-remesla/>: „Od jara 2013, kdy se Česká advokátní komora začala problematice neoprávněného podnikání v oblasti právních služeb intenzivně věnovat, zjistila více než 120 případů nedovoleného podnikání. V desítkách případů se podařilo zjistit opakované jednání, a proto Komora podala trestní oznámení. „Bohužel, drtivá většina z nich končí tím, že případ ani nedospěje k soudnímu pojednání, protože, jak je nám sdělováno zejména policejními orgány, se nepodaří prověřit, že šlo o opakovanou činnost. My se domníváme, že tato věc se ale zjistit dá, že cesty existují a že jde spíše o to, že takové došetření je pracné.“

² SVEJKOVSKÝ, J., VYCHOPENĚ, M., KRYM, L., PEJCHAL, A. a kol. *Zákon o advokacii. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 25.

2 Poskytování právních služeb

Na úvod této kapitoly si dovolím citovat zákon o advokacii, konkrétně pak druhý odstavec jeho prvního paragrafu, neboť tento obsahuje definici pojmu poskytování právních služeb: „*Poskytováním právních služeb se rozumí zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů a další formy právní pomoci, jsou-li vykonávány soustavně a za úplatu.*“³ Výčet forem poskytování právních služeb je toliko příkladný. Předmětná definice vychází z obecných ustanovení týkajících se provozování podnikatelské činnosti, neboť obsahuje dva z pojmových znaků podnikání, a to soustavnost a úplatnost. Pokud jsou právní služby poskytovány advokáty („*Advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou.*“⁴), je tato činnost označována za výkon advokacie.⁵ Byť zákon o advokacii z pochopitelných důvodů reguluje především právě výkon advokacie, do jeho úvodních ustanovení zákonodárce zaimplementoval celkovou regulaci a výčet subjektů, které mohou na území České republiky právní služby poskytovat. K těmto mimo již zmiňovaných advokátů spadají především advokáti evropské (státní příslušníci cizích států, kteří ve svém domovském státě získali oprávnění poskytovat právní služby pod profesním označením, které je zaneseno do příslušného sdělení Ministerstva spravedlnosti vyhlášeného ve sbírce zákonů.⁶) Dále zákon o advokacii akceptuje, že právní služby mohou vykonávat i jiné osoby, pokud jim to je zvláštním zákonem umožněno. Výslovně jsou uvedeni notáři, soudní exekutoři, patentoví zástupci a daňoví poradci,⁷ přičemž výčet těchto subjektů je pouze demonstrativní, neboť záleží pouze na vůli zákonodárce, zda-li oprávnění poskytovat právní služby přizná případným dalším osobám (Některé znaky, které jsou charakteristické pro poskytování právních služeb a pro osoby tyto služby poskytující, naplňuje i výkon funkce mediátorů, rozhodců

³ § 1 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

⁴ § 4 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

⁵ § 1 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

⁶ § 2 odst. 1 písm. b) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

⁷ § 2 odst. 2 písm. a) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

či insolvenčních správců, dle názoru zástupců advokacie však provádění těchto činností advokátem není poskytování právních služeb.⁸ Skutečností je, že zvláštní zákony tyto funkce za poskytovatele právních služeb neoznačují, ani nestanovují pravidla, ze kterých by toto vyplývalo, tudíž je třeba pravděpodobně uzavřít, že tyto osoby poskytovateli právních služeb nejsou.). Je třeba připomenout, že uvedené subjekty nemohou právní služby poskytovat v neomezeném rozsahu tak, jak je to umožněno obecnému, univerzálnímu a subsidiárnímu poskytovateli právních služeb – advokátovi, avšak mohou tak činit výlučně v rozsahu vymezeném příslušným zvláštním zákonem. Takto se „výkonem notářství rozumí sepsování veřejných listin o právních jednáních, osvědčování právně významných skutečností a prohlášení, přijímání listin a peněz do notářské úschovy,“⁹ exekutor pak provádí „nucený výkon exekučních titulů včetně zřizování exekutorského zástavního práva,“⁴⁰ a dále může např. „poskytovat právní pomoc oprávněnému nebo povinnému po vydání exekučního titulu, jakož i v souvislosti s exekuční činností,“⁴¹ patentový zástupce poskytuje „odbornou pomoc fyzickým a právníckým osobám ve věcech týkajících se průmyslového vlastnictví, zejména jejich zastupování před orgány státní správy a v řízení před soudy, a stejně tak poskytuje nezávislé poradenství a další služby související s ochranou průmyslového vlastnictví,“⁴² a konečně daňovým poradcům je umožněno „poskytování právní pomoci a finančně ekonomických rad ve věcech daní, odvodů, poplatků a jiných plateb, jakož i ve věcech, které s daněmi přímo souvisejí.“⁴³ Některá z nadepsaných činností si samozřejmě konkurují a nemožnou být vykonávána touž osobou (není možný např. společný výkon advokacie a exekuční činnosti či notářského úřadu), v jiných případech to však

⁸ SVEJKOVSKÝ, J., VYCHOPENĚ, M., KRYM, L., PEJCHAL, A. a kol. *Zákon o advokacii. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 22.

⁹ § 2 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

¹⁰ § 2 zákona č. 20/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

¹¹ § 74 odst. 1 písm. a) zákona č. 20/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

¹² § 1 odst. 2 zákona č. 20/2001 Sb., 417/2004 Sb., o patentových zástupcích, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

¹³ § 1 písm. a) zákona č. 523/1992 Sb., o daňovém poradenství a Komoře daňových poradců České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

zapovězeno není (např. zákon o patentových zástupcích či zákon o daňovém poradenství neomezuji činnost advokátů v téže oblasti¹⁴).

Na tomto místě pak není možno zapomenout na poslední osoby, kterým zákon o advokacii umožňuje poskytovat právní služby. Těmito jsou zaměstnanci právnické nebo fyzické osoby, členové družstva nebo příslušníci ozbrojených sborů, kteří jsou oprávněni „*poskytovat právní služby osobě, ke níž jsou v pracovněprávním nebo pracovním vztahu anebo ve služebním poměru, pokud je poskytování právních služeb součástí jejich povinností vyplývajících z tohoto pracovněprávního nebo pracovního vztahu anebo služebního poměru.*“¹⁵ Právní služby tak nejsou poskytovány v tak širokém rozsahu jako v případě advokátů, neboť jsou adresovány výlučně vůči jedinému uživateli. Tzv. „podnikový právník“ tak legálně právní služby jiným osobám než svému zaměstnavateli poskytovat nemůže. Pokud tedy tuto službu bude poskytovat za úplatu a soustavně např. ostatním zaměstnancům téhož zaměstnavatele (svým kolegům), již se nebude jednat o oprávněnou aktivitu.¹⁶

V této kapitole byly v rozsahu, který zadání a podmínky této práce umožňuje, shrnuty základní poznatky týkající se poskytování právních služeb a byly připomenuty osoby, kterým jako jediným je tato činnost v souladu s právním řádem umožněna.

3 Podnikatel a podnikání

Podnikatelem je osoba, která jednak na vlastní účet a jednak na vlastní riziko provádí činnost, která by měla být výdělečná, činí tak živnostenským či obdobným způsobem, přičemž má v úmyslu na základě této činnosti dosahovat zisku.¹⁷ Pod pojem podnikání se pak logicky „*rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.*“¹⁸ Uvedené znaky tvoří definici podnikatele v materiál-

¹⁴ § 2 odst. 4 písm. a) zákona č. 417/2004 Sb. a § 2 zákona č. 523/1992 Sb.

¹⁵ § 2 odst. 2 písm. b) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 16. 6. 2016].

¹⁶ SVEJKOVSKÝ, J., VYCHOPEN, M., KRYM, L., PEJCHAL, A. a kol. *Zákon o advokacii. Komentář*: 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 28.

¹⁷ § 420 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 5. 2016].

¹⁸ ŠÁMAL, P., PŮRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*: 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 670.

ním smyslu. Podnikatelem je však rovněž osoba, která tyto znaky sice nesplňuje, avšak je za podnikatele považována, neboť splňuje kritéria formální.¹⁹ Základním formálním kritériem pak je zápis osoby do obchodního rejstříku.²⁰ I v tomto případě by však mělo být přihlédnuto k obecné definici podnikání a i u osob zapsaných v obchodním rejstříku musí být brán ohled na činnost, která je jimi prováděna, přičemž pouze se zřetelem k této činnosti je takovou osobu možno považovat za podnikatele. U kapitálových společností pak lze hovořit o tzv. formálních či fiktivních podnikatelích,²¹ neboť zákon o obchodních korporacích přímo předpokládá, že účelem akciové společnosti či společnosti s ručením omezeným nemusí být výkon podnikatelské činnosti.²²

Výše zmíněné definice nejsou jakkoliv objektivními, „nový“ občanský zákoník navázal na ustanovení § 2 obchodního zákoníku, který rovněž zakotvoval totožné pojmové znaky institutů podnikatel a podnikání: soustavnost, činnost prováděná vlastním jménem a na vlastní odpovědnost a s úmyslem dosáhnout zisk. Výslovně za podnikatele byla označována osoba zapsaná v obchodním rejstříku, osoba podnikající na základě živnostenského oprávnění, osoba podnikající dle zvláštních právních předpisů a konečně i osoba provozující zemědělskou výrobu.²³ Právě tímto definičním znakem (nutnost podnikatelského oprávnění) se úprava obsažená v obchodním zákoníku může odlišovat od úpravy zakotvené v novém občanském zákoníku, neboť v současnosti podnikatel nemusí být nadán jakýmkoliv podnikatelským oprávněním. To vyplývá z možnosti výdělečnou činnost provádět i jiným než živnostenským způsobem - tomuto obdobným.²⁴ Autoři komentáře k příslušné části občanského zákoníku trefně odkazují na výkon podnikatel-

¹⁹ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1607.

²⁰ § 421 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 5. 2016].

²¹ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1607.

²² § 2 odst. 1 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

²³ § 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 5. 2016].

²⁴ § 420 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 5. 2016].

ské činnosti prováděné nevěstkami, které provozují výtěžnou činnost živnostenským způsobem, ač jakýmkoliv oprávněním k této činnosti nedisponují a podnikatelskou činnost tak provádějí nedovoleně, neboť jim příslušné živnostenské či jiné oprávnění chybí.²⁵ Samozřejmě je možno vysledovat i názory rozdílné: „*Podmínkou toho, aby určitá činnost byla podnikáním, je především to, že je prováděna podnikatelem. Toto vymezení může vzbuzovat určité pochybnosti, protože pro podnikatele je zase charakteristické, že je to osoba, která podniká, tedy provádí činnost, která je podnikáním. Smysl uvedené podmínky lze proto spatřovat v tom, že podnikáním je jen činnost prováděná oprávněně. Jestliže někdo provádí činnost, jinak vykazující znaky podnikání, neoprávněně, nelze patrně považovat takovouto činnost za podnikání ve smyslu obchodního zákoníku.*“²⁶ Já se nicméně přikláním k prvně uvedenému výkladu.

Rovněž je třeba se zaměřit na již uvedený „jiný způsob“ provozování podnikatelské činnosti než je ten živnostenský, avšak tomuto způsobu obdobný. Tento je dle mého názoru možno nalézt v § 3 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, a to ve všech jeho odstavcích, kdy ten první se mj. zaobírá výtěžnou činností umělců, druhý výkonem tzv. svobodných povolání a třetí je možno považovat za sběrný - zahrnující veškerou činnost, která svými definičními znaky nespadá pod předchozí ustanovení.²⁷ Neshoduji se tak s názorem autora příslušné části komentáře, který svobodná povolání podřazuje výlučně pod § 420 odst. 2 občanského zákoníku,²⁸ neboť mám za to, že toto ustanovení pouze obecně reguluje dílčí oblast podnikání ve vztahu ke spotřebitelům a jejich ochraně a ke splatnosti ceny (což má zase chránit podnikatele, který je slabší smluvní stranou), nikoliv však k celkovému výkonu podnikatelské činnosti. Samozřejmě souhlasím s tím, že osoba vykonávající svobodné podnikání uzavírá smlouvy související s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností,²⁹ nicméně tuto činnost

²⁵ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1606.

²⁶ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 10. podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 6.

²⁷ § 3 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

²⁸ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1607–1608.

²⁹ § 420 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 5. 2016].

provádí stejně tak kterýkoliv jiný podnikatel, a to nikoliv pouze ve vztahu ke spotřebitelům či podnikatelům, kteří jsou slabší smluvní stranou.

Pokud se vrátím k výkonu podnikání na základě živnostenského či jiného oprávnění, nemohu nezmínit tzv. domněnku podnikatele obsaženou v § 421 odst. 2 občanského zákoníku, kdy se má se za to, že podnikatelem je právě osoba, která právě tímto oprávněním disponuje.³⁰ V této souvislosti pro úplnost připojím definici živnosti, kterou je „*soustavná činnost provozovaná samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku a za podmínek stanovených živnostenským zákonem,*“³¹ kdy tato definice ve svých základních znacích fakticky odráží obecnou definici podnikatele (podnikání).

4 Neoprávněné podnikání

Je zcela evidentní, že se moderní společnost vyvinula tím směrem, že k provádění činnosti, jejíž základním smyslem a účelem je dosažení zisku, je zásadně třeba přivolení ze strany státu. Tato skutečnost je i laickou veřejností obecně přijímána a akceptována, přičemž se jedná o řešení zcela logické, kdy se veřejná moc zejm. snaží stanovit pravidla a předpoklady pro výkon jednotlivých podnikatelských činností a rámcově upravuje nároky kladené na osoby, které tuto vykonávají. S tímto je samozřejmě spojen prvek dohledu, dozoru, evidence (např. z důvodů daňových), kontroly a případného trestání. S ohledem na v předchozí kapitole vyslovený názor je možno akceptovat, že i osoba, která není nadána jakýmkoliv podnikatelským oprávněním, jednoduše podnikatelem může být. Jím vykonávaná činnost je však vykonávána neoprávněně, což této osobě přináší (mělo by přinášet) příslušné negativní důsledky předpokládané jak právem soukromým, tak i právem veřejným (a to zejm. co se trestního práva týče). Neoprávněné podnikání jakožto skutková podstata je do trestních předpisů začleňováno z důvodu *zajištění kontroly soukromého podnikání ze strany státu a společnosti.*³²

³⁰ § 421 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 5. 2016].

³¹ § 2 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 22. 5. 2016].

³² ŠÁMAL, P., PŮRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář.* 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 670.

K pojmu neoprávněné podnikání se vyjadřoval již obchodní zákoník, byť tedy tento nikterak nedefinoval a nestanovoval jeho základní znaky, jistě to však nebylo třeba, neboť jeho obsah je možno dovodit již obecnou interpretací jeho názvu. Obchodní zákoník tak ve svém § 3a od 1. 1. 2000 stanovil, že neoprávněné podnikání (jednání přes zákaz podnikání, či při absenci oprávnění k podnikání) nemá vliv na platnost právních úkonů a dále byla výslovně zmíněna odpovědnost za škodu takto konajících osob,³³ což však pravděpodobně nebylo třeba pro nadbytečnost vůbec upravovat, a to s odkazem na obecná ustanovení náhrady škody se týkajících., podstatná byla pouze výslovná absence liberačních důvodů. Nový občanský zákoník pak na tuto úpravu, a to ani v této poměrně omezené formě, nenavázal.

Kdo neoprávněně podniká, neporušuje pouze soukromé právo s důsledky k tomuto se pojícími, avšak je možné, že jeho jednáním může dojít až ke spáchání trestného činu. Smyslem je ochrana společenských vztahů souvisejících s podnikáním v tržní ekonomice. Nepřímo pak dochází k ochraně před zdravotně závadným zbožím či nebezpečnými službami nebo k ochraně fiskálních zájmů státu. Zákonodárce si pochopitelně byl a je vědom, že je třeba regulovat ty oblasti podnikání, které musí být vykonávány kvalifikovaně, a že je rovněž nutno chránit spotřebitele a prosazovat bezpečnost práce, hygienu a další základní společenské požadavky.³⁴

Trestný čin neoprávněného podnikání byl pevně zakotven již v trestním zákoně (zák. č. 140/1961 Sb.), byť jeho původní název zněl nedovolené podnikání (o neoprávněné se jedná od 1. 7. 1990, přičemž obsah tohoto činu zůstává fakticky stejný). Nedovoleného podnikání se tak dopouštěl kdokoliv, kdo „*neoprávněně provozoval ve větším rozsahu soukromé výrobní nebo jiné výrobní podnikání.*“³⁵ V rámci kvalifikované skutkové podstaty pak vyšší trest mohl být uložen osobě, která ke spáchání tohoto trestného činu využila „*jímého jako pracovní síly,*“ či svým jednáním získala značný prospěch.³⁶

³³ § 3a zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 5. 2016].

³⁴ SÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 2318.

³⁵ § 118 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 84/1990 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 24. 5. 2016].

³⁶ 118 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 84/1990 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 24. 5. 2016].

Po 1. 7. 1990 pak došlo pouze ke kosmetickým změnám, kdy trestný čin páchal každý, „kdo neoprávněně ve větším rozsahu poskytoval služby nebo provozoval výrobní nebo jiné výrobní podnikání“,³⁷ obsah smysl a účel předmětného ustanovení však zůstal stejný. Jak doktrína, tak i justice správně a logicky dovozují, že neoprávněně podnikání je skutkovou podstatou, při jejíž aplikaci si není možno vystačit pouze s textem trestního předpisu, avšak z povahy věci je třeba zabrousit do zákonů jiných. Zejm. se pak jedná o živnostenský zákon, avšak není možno zapomenout ani na další právní předpisy upravující jiné podnikatelské činnosti (příkladem je možno uvést právě výkon advokacie, a dále pak činnost notářů, patentových zástupců či soudních exekutorů, činnost lékaře, zubního lékaře či farmaceuta, veterinárního lékaře, auditora či daňového poradce, tlumočnicka nebo znalce, zprostředkovatelů a rozhodců či např. činnost autorizovaných architektů, autorizovaných inženýrů ve výstavbě či autorizovaných inspektorů³⁸).

Za neoprávněný je nutno považovat i takový výkon podnikání, v rámci kterého jsou překračovány meze povolení či oprávnění.³⁹ V případě živnostenského oprávnění je třeba poukázat na § 28, dle jehož prvního odstavce se rozsah živnostenského oprávnění posuzuje podle předmětu podnikání uvedeného ve výpisu z živnostenského rejstříku s přihlédnutím k části třetí živnostenského zákona. Při řešení této otázky samozřejmě může dojít k pochybnostem, které mohou být na žádost podnikatele vyjasněny živnostenským úřadem.⁴⁰ Podstatné pro shledání viny pachatele pak není ani případné selhání státního orgánu, neboť „na posouzení trestní odpovědnosti za předmětný trestný čin nemá vliv postup správního orgánu, kterým případně nedodržel správní lhůty ke vydání příslušných rozhodnutí umožňujících pachateli podnikat v souladu s živnostenskoprávními předpisy.“⁴¹

³⁷ § 118 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 24. 5. 2016].

³⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 2322.

³⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád*. 25. aktualizované vydání podle právního stavu k 1. 9. 2007. Praha: Linde Praha, a. s., 2007, s. 138.

⁴⁰ § 28 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 21. 5. 2016].

⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2011, č. j. 5 Tdo 776/2011-36. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 6. 2016].

Pojmovým znakem skutkové podstaty trestného činu neoprávněného podnikání dle trestního zákona byla činnost prováděná ve větším rozsahu. Výklad tohoto pojmu zůstal na odborné veřejnosti a judikatuře, neboť pravidlo uvedené v § 89 odst. 11 trestního zákona upravovalo toliko výši škody,⁴² přičemž ani analogické použití této kvantifikace nebylo schopno obsáhnout veškeré způsoby, jakými lze tohoto většího rozsahu dosáhnout (např. finanční prospěch nemusí odrážet čas strávený činností k němu vedoucí). „*Při posuzování, zda pachatel neoprávněně podnikal ve větším rozsahu, se především zvažuje, zda šlo o činnost srovnatelnou s výkonem zaměstnání, provozovanou s cílem získat trvalý zdroj finančních příjmů. Proto musí jít o soustavnou činnost provozovanou také po živnostensku.*“⁴³ „*Kritérii zde budou zejména délka neoprávněného podnikání nebo poskytování služeb, rozsah takové činnosti, její objem, a to i včetně finančního vyjádření brubého obratu, čistého zisku, ceny použitého materiálu nebo prováděných služeb či zboží určeného k prodeji, ceny pracovní síly použité v takovém podnikání apod.*“⁴⁴

K potřebě akceptování rozdílností pojmů škoda, prospěch a rozsah se pochopitelně opakovaně vyjadřovala i judikatura. Na místě je třeba uzavřít, že „*ke spáchání trestného činu neoprávněného podnikání se nevyžaduje způsobení škody ani získání prospěchu v určité výši, proto jeho zákonný znak spočívající ve spáchání činu „ve větším rozsahu“ nelze vykládat s poukazem na ustanovení § 89 odst. 11 tr. zák., které se uplatní při stanovení výše škody a výše prospěchu. Zmíněný zákonný znak trestného činu neoprávněného podnikání je tedy naplněn již tím, že pachatel neoprávněně podnikal po delší dobu, a že jeho cílem byl získat trvalejší zdroj finančních prostředků.*“⁴⁵ Samotné dosažení zisku pak není podstatné, neboť toto není rozhodující ani pro „oprávněné“ podnikání, jehož znakem je pouze úmysl zisk dosahovat. Tento cíl však v konečném důsledku naplněn být nemusí, a to ať již z příčin objektivních (krize na trhu určitých služeb, nedostatek pracovních sil či materiálu, válečný konflikt v zemi dovozu apod.), tak i těch subjektivních (např. neschopnost podnikatele, neadekvátní podnikatelský

⁴² § 89 odst. 11 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 84/1990 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 8. 6. 2016].

⁴³ ŠÁMAL, P., PÚRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4 vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 680.

⁴⁴ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 28. 7. 1995, sp. zn. 4 To 499/95. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

⁴⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 1. 2009, sp. zn. 5 Tdo 1605/2008. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

plán, neprodejný výrobek), bez ohledu na to, zda-li je podnikáno neoprávněně či po splnění všech právními předpisy předpokládaných povinností. Případný zisk se však může promítnout do hodnocení nebezpečnosti tohoto jednání, zároveň však pro účely trestního řízení nemusí být přesně zjištěn vůbec (vizte názor Nejvyššího soudu: „*Přesné stanovení zisku u trestného činu neoprávněné podnikání není možné v případě, že pachatel nevedl řádné účetnictví. Proto postačí stanovit rozsah neoprávněného podnikání jen rámcově s ohledem na povahu a zprůsob tohoto podnikání pachatele.*“⁴⁶).

Pokud se jedná o „drobné neoprávněné podnikání“, v rámci kterého pachatel trestného činu dosahuje příjmů, které jsou srovnatelné s příjmy z pracovního poměru s běžným výdělkem, je dle judikatury třeba, aby k naplnění znaku provádění této činnosti ve větším rozsahu bylo neoprávněně podnikáno po dobu alespoň šesti měsíců.⁴⁷ Závěry soudní praxe jsou v tomto směru dosti striktní (vizte např. názor Krajského soudu v Hradci Králové: „*Neoprávněné poskytování služeb nebo provozování výrobního nebo jiného výdělečného podnikání, které má povahu drobného živnostenského podnikání, jímž pachatel dosahuje příjmy srovnatelné s příjmy z pracovního poměru s běžným výdělkem, se děje ve větším rozsahu ve smyslu ustanovení § 118 odst. 1 tr. zák., jen když je vykonáváno po dobu nejméně šesti měsíců.*“⁴⁸ Jinak řečeno „*ustanovení § 118 tr. zák. lze uplatnit jen v závažnějších případech nedovoleného podnikání, které se svým rozsahem přibližuje výkonu zaměstnání s cílem dosáhnout většího zdroje příjmů.*“⁴⁹). Pro zjištění rozsahu prováděné činnosti však není možno posuzovat pouze její trvání, neboť její rozsah je zkoumán z mnoha rozličných pohledů, přičemž o této otázce bylo dříve rozhodnuto např. tak, že „*provozováním soukromé výdělečné činnosti ve větším rozsahu ve smyslu § 118 tr. zák. může být i provedení sice jedné, avšak velké a déle trvající akce (např. dostavba rodinného domu) spojené se značnou odměnou.*“⁵⁰

⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2011, č. j. 5 Tdo 776/2011-36. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 6. 2016].

⁴⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 2327.

⁴⁸ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 12. 4. 1995, sp. zn. 4 Tz 44/71. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 12. 6. 2016].

⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 1971, sp. zn. 9 To 118/95. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 1975, sp. zn. 11 Tz 13/75. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

Co se kvalifikované skutkové podstaty týče, je zcela logické, že přísněji byl trestán ten, kdo ke své výdělečné činnosti, k níž nemá jakékoliv povolení, využívá dalších osob, kdy toto jednání je pro společnost nebezpečné zejm. z toho důvodu, že takovýto „zaměstnavatel“ pochopitelně neodvádí daň z příjmu svých „zaměstnanců“ a platby na sociální a zdravotní pojištění, nemusí dodržovat podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, neboť v tomto směru není kontrolován,⁵¹ čímž proti ostatním účastníkům sou-
těže získává značnou výhodu a pokrývá celý trh. „*Znak používání jiného jako pracovní síly však není naplněn v případě pouhého společného neoprávněného podnikání několika osob.*“⁵² Přísnější trest si zasloužila rovněž osoba, která získala spácháním tohoto činu značný prospěch. Tuto veličinu bylo možno velmi snadno kvantifikovat (oproti většímu rozsahu), kdy jej dle § 89 odst. 11 trestního zákoníku představovala částka 500.000 Kč.⁵³ Při jejím určení bylo vycházeno z čistého výtěžku z podnikání, kdy se odečítal spotřebovaný materiál, odměna pracovních sil a stejně tak i cena vlastní pracovní síly podnikatele. Toto je zpravidla zjišťováno znalcem.⁵⁴

Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) převzal právní úpravu trestního zákona účinnou od 1. 7. 1990, a to pouze s absencí znaku výdělečnosti u pojmu podnikání a pochopitelně i se změnou v možné uložitelných trestech (aktuálně je tak možno uložit trest odnětí svobody až na dvě léta či zákaz činnosti,⁵⁵ oproti dřívějšímu jednomu roku trestu odnětí svobody a peně-
žitému trestu). Předmětné ustanovení trestního zákoníku nebylo doposud zákonodárcem novelizováno. Změn dostaly kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu, kdy je rozhodujícím kritériem pouze způsobená škoda a zisk prospěchu, nikoliv však již využití pracovní síly jiného. Prvním dělicím kritériem tak je způsobení značné škody a zisk značného prospěchu, nejprísněji je pak trestán ten, kdo způsobí škodu velkého rozsahu či získá

⁵¹ ŠÁMAL, P., PÚRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4 vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 682.

⁵² ŠÁMAL, P., PÚRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4 vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 682.

⁵³ § 89 odst. 11 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 84/1990 Sb. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2. 6. 2016].

⁵⁴ ŠÁMAL, P., PÚRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4 vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 682.

⁵⁵ § 251 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 7. 6. 2016].

prospěch téže kvantity.⁵⁶ Pojmy značná škoda a škoda velkého rozsahu jsou v trestním zákoníku opět definovány, prospěch (ať již značný, tak i ten velkého rozsahu) se určí analogicky.⁵⁷

Ke shora uvedenému odkazu na provozování „podnikatelské činnosti“ nevěstkami je pak třeba poukázat na to, že mj. právě tato aktivita není regulována jakýmkoliv předpisem, a i pokud by tedy i byla určitou osobou prováděna (i způsobem, který by bylo možno považovat za podnikatelský), není možno tuto posoudit jako trestný čin neoprávněného podnikání, a to právě proto, že tato činnost není nikterak regulována (není k ní třeba povolení, registrace, koncese, licence apod.). Do této oblasti lidských činností nepostižitelných trestním právem (co se trestného činu neoprávněného podnikání týče) je dále možno přiřadit např. využívání výsledků tvůrčí duševní činnosti.⁵⁸ Tento názor je již dlouhodobě akceptován, k tomuto vizte rozhodnutí Nejvyššího soudu již z roku 1978: „*Výdělečná činnost, k jejímuž provádění se nevyžaduje povolení státního orgánu, nemá charakter neoprávněného výdělečného podnikání ve smyslu znaku trestného činu nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák.*“⁵⁹ Proto „*je třeba zkoumat, zda k výdělečné činnosti, kterou pachatel prováděl, je třeba povolení a zda jej pachatel měl.*“⁶⁰ Použijeme-li spolu s odborníky na trestní právo argument opaku k uvedeným názorům, „*neoprávněného podnikání se dopouští každý, kdo poskytuje služby nebo provozuje výrobní nebo jiné výdělečné podnikání v rozporu se živnostenským zákonem nebo v rozporu s jinými právními předpisy, které stanoví podmínky pro jeho provozování*“⁶¹, kdy je možno příkladmo uvést právě zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii.

Budeme-li dále (s ohledem na téma práce) zkoumat neoprávněné podnikání a poskytování právních služeb, je na místě vyslovit souhlas s názorem Nejvyššího soudu, dle kterého výkon advokacie je „*poskytování právních služeb*

⁵⁶ § 251 odst. 2 a odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 7. 6. 2016].

⁵⁷ § 138 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 8. 6. 2016].

⁵⁸ ŠÁMAL, P., PŮRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 670.

⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 1978, sp. zn. 7 Tz 8/78. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 1974, sp. zn. 3 Tz 8/74. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

⁶¹ ŠÁMAL, P., PŮRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 676.

dle § 1 odst. 2 zák. č. 85/1996 Sb advokátem, tj. osobou právnický vzdělanou, zvláště kvalifikovanou, která je zapsána v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Je-li v rozporu s ustanovením § 1 odst. 1 zákona o advokacii prováděn jinou osobou ve větším rozsahu, naplňuje znaky trestného činu neoprávněného podnikání.“⁶² V této souvislosti je pak třeba připomenout, že výkon advokacie nelze ztotožňovat s poskytováním právních služeb, které zahrnují právní pomoc, právní porady, sepsování listin, činnosti spojené s vyúčtováním služeb apod., neboť tyto jsou oprávněny poskytovat i jiné osoby, např. notáři, soudní exekutoři, patentoví zástupci, daňoví poradci a také další osoby, jimž zvláštní zákon svěřuje oprávnění poskytovat právní služby.⁶³ Jiného názoru však jsou představitelé české advokátní komory, kteří „výkon advokacie považují za širší pojem než samotné poskytování právních služeb,“ kdy je dokonce dospíváno k tomu závěru, že „advokát je vázán předpisy o výkonu advokacie včetně etických předpisů i po dobu po skončení poskytování právních služeb a i mimo poskytování právních služeb.“⁶⁴ Já se přikláním k názoru, že poskytování právních služeb je širším pojmem než institut výkonu advokacie, neboť tento pouze definuje, že právě právní služby jsou poskytovány určitou osobou – advokátem.

5 Závěrem

Výše v textu této práce jsme prozkoumali, naplnění kterých znaků soudy vyžadují k posouzení určité činnosti člověka za nezákonnou, a to v té míře, že tato bude dokonce označena za trestný čin. Poměrně striktně bylo řečeno, že tato záležitost musí být posuzována z mnoha různých úhlů pohledu, nicméně definitivní závěrem je, že pokud pachatel určitou činnost vykonává v režimu obvyklého zaměstnání po dobu alespoň šesti měsíců, neoprávněného podnikání se dopouští. Otázkou pak je, zda-li tento přístup justice přetrvává i v případě poskytování právních služeb. Odpovědět je třeba, že nikoliv, neboť hranice pro naplnění tohoto trestného činu jsou v tomto případě skutečně velmi přísné. Dokládá to mimo výše uvedené např. do této problematiky uvozující názor Nejvyššího soudu: „Přestože zastupování v řízení před správními orgány je nepovinné a zmocněncem nemusí být výslovně advokát a ani

⁶² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, č. j. 5 Tdo 209/2011-35. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, č. j. 5 Tdo 209/2011-35. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 9. 6. 2016].

⁶⁴ SVEJKOVSKÝ, J., VYCHOPEŇ, M., KRYM, L., PEJCHAL, A. a kol. *Zákon o advokacii. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 22.

není vyloučeno opakované zastupování stejnou osobou, nic nemění na tom, že jde-li o právní služby poskytované soustavně a za úplatu, pak je jejich výkon zákonem o advokacii svěřen specifickým subjektům. Popsané jednání tak může za splnění všech zákonných podmínek naplňovat znaky přečinnu neoprávněného podnikání podle § 251 odst. 1 tr. zákoníku. Skutečnost, že pachatel poskytoval právní služby v odpovídající kvalitě a zisk z nich řádně přiznal, samy o sobě neznamenají, že by na jeho protiprávní jednání postačilo uplatnit odpovědnost podle jiných právních předpisů než předpisů trestního práva,⁶⁵ a zejm. pak závěr uvozující četnost zastoupení účastníka řízení osobou, která k tomu není oprávněna: „Okolnost, zda obecný zmocněnec vystupuje v různých věcech opětovně, závisí na posouzení konkrétního případu. Takovým vystupováním lze zpravidla rozumět zastupování více než dvou účastníků ve věcech, které spolu skutkově nesouvisí, zastupování stejného účastníka ve více než dvou věcech skutkově spolu nesouvisících apod., přičemž mezi jednotlivými případy je taková časová souvislost, která odůvodňuje závěr, že nejde o činnost jen ojedinělou nebo jednorázovou. Není rozhodné, zda obecný zmocněnec vystupuje jako zástupce u jednoho nebo u více soudů.“⁶⁶ Jak vidno, může nastat situace, kdy zastupování jedné osoby již ve třech případech či naopak tří osob v různých jednotlivých věcech bude shledáno být trestným činem neoprávněného podnikání. Upozorním, že výše uvedený názor rozhodně není nikterak ojedinělým. Netuším, zda-li je to tím, že by poskytování právních služeb bylo považováno za činnost důležitější než ostatní druhy podnikání, či za odvětví podnikání, které je třeba chránit více, nicméně podmínky pro naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu neoprávněného podnikání jsou alespoň dle soudní moci daleko nižší a oproti běžnému pohledu na znaky neoprávněného podnikání nepoměrně jednodušeji splnitelné. Zda-li je tento rozdíl odůvodnitelný, je otázkou, jejíž (vy)řešení by zabralo práci stejného rozsahu, nicméně já se domnívám, že takto nastavená úroveň je správná, kdy naopak obecné mantinely a hranice mezi oprávněným a neoprávněným podnikáním nejsou určovány nikterak přísně (zejm. pak často přijímaná doba šesti měsíců provádění této činnosti). Z tohoto pak také může vyplynout, že jistá nespokojenost zaznívající z řady představitelů České advokátní komory, není zcela na místě.

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2015, sp. zn. 5 Tdo 1406/2014. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 14. 6. 2016].

⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2015, sp. zn. 30 Cdo 2642/2013. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 23. 6. 2016].

PHISHING A JEHO POSTUPNÁ EVOLUCE

Kateřina Hlaváčová

1 Úvodem

Neutuchající vývoj informačních a komunikačních technologií zapříčinil závislost moderní společnosti na počítačových systémech a internetovém připojení. Lidé komunikují přes internetové sociální sítě či prostřednictvím elektronické pošty, došlo k rozvoji internetového obchodu a internetového bankovníctví. S každým technologickým pokrokem však souvisí rozvoj specifické kriminality. Stejně jako s masovou produkcí aut došlo k rozvoji dopravní kriminality, je vedlejším produktem informační evoluce kybernetická kriminalita. Konkrétně vznik internetového bankovníctví s sebou přinesl trestnou činnost známou pod anglickým názvem phishing. Cílem tohoto příspěvku je charakterizovat vývoj phishingu a legislativních opatření reagujících na tento fenomén. Autorka se bude rovněž zabývat reakcí Policie České republiky na tuto novou formu trestné činnosti.

2 Co je phishing?

V mnoha technologických či právních pramenech týkajících se phishingu se dočteme, že phishing je metoda získávání osobních údajů od obětí, jakými jsou hesla, přístupová jména či čísla kreditních karet, za použití podvodných e-mailových zpráv a falešných webových stránek, jež jsou navrženy tak, aby vypadaly jako zprávy a webové stránky finančních institucí¹. Tato definice phishingu je však mírně problematická, neboť jej popisuje příliš konkrétně, a tím ze svého obsahového rámce vylučuje některé formy phishingu, jež se za posledních zhruba 20 let ve společnosti vyvinuly. Rozesílání spamových e-mailových zpráv, jež jsou navrženy tak, aby napodobily zprávy finančních institucí, a jež nabádají klienty k prozrazení přístupových údajů odkazem na falešné webové stránky internetové bankovníctví, je sice nejznámější formou phishingu, zdaleka ne však jedinou.

¹ Srov. ALMAHROOS, R. Phishing for the Answer: Recent Developments in Combating Phishing. In: *A Journal of Law and Policy for Information Society*, Vol. 3, 2007-08, s. 595-621; SUMAN, S., SRIVASTAVA, N., PANDIT, R. Cyber Crimes and Phishing Attacks. In: *International Journal on Recent Innovation Trends in Computing and Communication*, Vol. 2, 2014-02, s. 334-337.

Phishing lze definovat čtyřmi základními pojmovými znaky. Sběr osobních dat, která slouží ke spojení s internetovým účtem, neoprávněnost tohoto sběru, použití prostředků elektronické komunikace a zneužití těchto dat za účelem získání majetkového prospěchu. Všechny další znaky, jako je například rozesílání e-mailových zpráv či použití falešných stránek internetového bankovníctví, jsou společné pouze pro některé formy phishingu. Na základě těchto pojmových znaků lze naopak z pojmu phishing vyloučit jiné formy majetkové trestné činnosti v kyberprostoru, například nigerijské listy² či aukční podvody³.

3 Evoluce phishingu

Za předchůdce phishingu lze označit jednání, které spočívá v padělání podpisu majitele bankovního účtu na formuláři příkazu k úhradě, který je poté pachatelem vhozen do sběrného boxu či odevzdán na přepážce banky. Rovněž lze za předchůdce phishingu považovat neoprávněné opatření platební karty a následný výběr finančních prostředků prostřednictvím bankomatu⁴ či alespoň pokus o uhádnutí PINu. Tyto formy trestné činnosti samozřejmě existují i v současné době, nicméně „profesionální zločinci“ se přesunuli do virtuálního prostředí, které jim poskytuje masovější možnosti, větší míru anonymity a tím i menší možnost odhalení. Za předchůdce phishingu lze považovat také prostou snahu o uhádnutí přístupového jména a hesla oběti.

Zhruba před třiceti lety byla sofistikovanost hackerů a jejich nástrojů značně limitována. Kyberkriminalita tehdy měla zcela jinou podobu a účel. Neoprávněný vstup do cizího počítačového systému byl veden zpravidla neškodnými úmysly a byl motivován převážně zvědavostí a touhou po informacích.⁵ To se však změnilo se zjištěním, že internet skýtá spoustu příležitostí pro trestnou činnost nejrůznějšího charakteru.

² Podvod spočívá v jednání, kdy pachatele zaslají e-mailové zprávy, ve kterých lákají oběti k zaslání finančních prostředků na základě vymyšleného příběhu.

³ SHI, J., SALEEM, S. Phishing. The University of Arizona [online]. Publikováno 2012 [cit. 12. 6. 2016].

⁴ První judikatura týkající se platebních karet se objevuje již v roce 1995. Srov. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 9 To 334/95.

⁵ JAMES, L. *Phishing exposed*. Rockland, Mass.: Syngress Pub., 2005, s. 8.

První známá forma phishingu se objevila v roce 1995 a je spojena s americkou společností America Online, která je poskytovatelem internetových služeb a v současné době sídlí v New Yorku. Pachatelé tehdy používali internet relay chat (IRC) či systém výstražných zpráv, které jsou užívány ke komunikaci uživatele s počítačem. Pachatelé se vydávali za administrátora internetové společnosti America Online se sdělením, že se vyskytl problém s platbou za poskytování internetových služeb a že je nutné opětovně zadat číslo kreditní karty a související platební údaje, které byly následně zneužity ke koupi zboží. Vzhledem k malému množství připojených domácností do sítě internet nedocházelo k tomuto jednání v příliš velkém měřítku.⁶

K enormnímu nárůstu phishingových útoků došlo během let 2003 a 2004. V lednu 2004 zaznamenala Anti-Phishing Working Group 176 oznámení phishingových útoků, což bylo o 50 procent více než v prosinci 2003⁷. V prosinci 2004 vzrostl počet oznámení na 1707⁸ a v současnosti je jejich počet neuvěřitelných 229 000⁹.

Ve svém masovém prvopočátku byl phishing reprezentován taktikami sociálního inženýrství spoléhající jak na zákonitosti fungování lidské psychiky, tak na technické prostředky. Nejtypičtější phishingové jednání spočívající ve snaze pachatele vylákat od uživatele údaje a hesla k internetovému bankovníctví, popř. číslo kreditní karty, dobu její platnosti a tzv. Card Validation Code, prostřednictvím falešných e-mailových zpráv a internetových stránek lze popsat v 5 krocích¹⁰. Prvním krokem je rozeslání e-mailových zpráv, jež jsou navrženy tak, aby vypadaly jako oficiální e-mailové zprávy finanční instituce. E-mailové adresy si lze opatřit odkoupením databáze získaných e-mailových adres či prostřednictvím generátoru e-mailových adres¹¹. Druhým krokem je oklamání uživatele a přiměnění ho kliknout na odkaz připojený v e-mailové zprávě. Třetím krokem je vyplnění údajů a hesla k účtu

⁶ JAMES, L. *Phishing exposed*. Rockland, Mass.: Syngress Pub., 2005, s. 8.

⁷ Special report on „phishing“. In: *Anti-phishing Working Group* [online]. [cit. 2016-06-12].

⁸ Phishing Activity Trends Report. In: *Anti-phishing Working Group* [online]. 2004 [cit. 2016-06-12].

⁹ Phishing Activity Trends Report. In: *Anti-phishing Working Group* [online]. 2016 [cit. 2016-06-12].

¹⁰ První tři kroky vycházejí z: MACEWAN, N. A Tricky situation: Deception in Cyberspace. In: *The Journal of Criminal Law*, roč. 77, 2013, s. 417–432.

¹¹ KRUPÍČKA, J. Phishing a problémy s jeho trestněprávní kvalifikací v teorii a praxi. In: *Kybernetická kriminalita*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2013.

internetového bankovníctví uživatelem na falešné stránce vytvořené pachatelem.¹² Čtvrtý krok je tvořen přihlášením pachatele do účtu internetového bankovníctví a převod peněžních prostředků na jiný účet. Pátým krokem může být případná legalizace výnosů z této trestné činnosti. E-mailové zprávy rozesílané zákazníkům finančních institucí jsou stále více nerozeznatelné od skutečných zpráv. Zatímco kdysi byli phishingové e-mailové zprávy identifikovatelné pouhým okem díky překlepům a špatné gramatice, dnes jsou gramaticky i stylisticky perfektní, obsahující loga finančních institucí. Současné spywarové technologie umožňují pachatelům obejít filtry spamu a pachatelé si pořizují vlastní nástroje pro masové rozesílání e-mailových zpráv, které si buď vytvoří sami či pořídí na černém trhu.

Každé webové stránky jsou na internetu vyhledatelné pod doménovým jménem, které se zobrazí v panelu pro zadávání internetové adresy. Zpočátku používali pachatelé tzv. fuzzy domains, tedy domény, které na první pohled vypadají jako doménová jména skutečné stránky internetového bankovníctví¹³. Ve skutečnosti však bylo doménové jméno mírně pozměněno. Pachatelé si registrovali doménové jméno s jinou doménou nejvyšší úrovně (místo www.banka.cz je doménové jméno www.banka.com), s pozměněným sledem jednotlivým písmen (www.bakna.cz) nebo s přívlastkem navíc (www.banka-online.cz). I toto jednání je však historií, pachatelé dnes disponují spywarem, která do počítače nainstaluje falešný panel pro zadávání internetové adresy, díky kterému doménové jméno falešné stránky vypadá stejně jako doménové jméno předmětné finanční instituce. Doba, kdy šel phishing rozpoznat pouhým okem, je již za námi.

Mění se rovněž výběr obětí. Zatímco v prvopočátcích si pachatelé oběti nevybírali a rozesílali e-mailové zprávy náhodně vybraným uživatelům a doufali, že tito uživatelé jsou rovněž zákazníky předmětné finanční instituce, můžeme v současnosti rozpoznat také tzv. spear phishing. Při tomto druhu phishingu je útok adresován specifické skupině osob, například

¹² ALMAHROOS, R. Phishing for the Answer: Recent Developments in Combating Phishing. In: *A Journal of Law and Policy for Information Society*, Vol. 3, 2007-08, s. 595-621.

¹³ JAMES, L. *Phishing exposed*. Rockland, Mass.: Syngress Pub., 2005, s. 13.

zaměstnancům či funkcionářům konkrétní společnosti, uživatelům sociální sítě či vládním organizacím¹⁴.

Vývoj phishingového jednání dospěl do fáze, ve které rozlišujeme různé druhy phishingu a lze předpokládat, že nové druhy budou přibývat. V kyberprostoru se může setkat s tzv. phone phishingem, jenž spočívá v zaslání zprávy vyzývající oběť k vytočení uvedeného čísla kvůli problémům s bankovním účtem. Osobní údaje jsou poté obětí nadiktovány osobě na telefonu.¹⁵ Dalším způsobem získávání citlivých dat je tzv. pharming. Toto jednání spočívá v automatickém přesměrování oběti na falešnou stránku internetového bankovníctví, aniž by oběť musela klikat na odkaz připojený v e-mailové zprávě¹⁶. Přístupové údaje lze rovněž získat prostřednictvím tzv. malware¹⁷, které jsou pachateli skrytě nainstalovány do počítačových systémů obětí, a které mohou přístupové údaje sbírat buď přímo prostřednictvím tzv. keyloggerů, jež sledují stisknutí kláves, nebo nepřímo pomáhají jiným phishingovým technikám¹⁸.

Pachatelé čím dál častěji kompromitují také operační systémy mobilních telefonů, aby získali autorizační SMS kód. Pachatel vyzve oběť, aby si aktualizovala mobilní aplikaci pro komunikaci s bankou. Po provedení požadovaného postupu následně dochází ke kompromitaci operačního systému mobilního telefonu. Autorizační SMS zprávy jsou pak bankou zasílány na telefonní číslo oběti a rovněž jsou následně přeposílány pachatelům.

Dříve byl phishing kriminalitou vysoce organizovanou, neboť výše uvedený počet kroků byl zpravidla náročný na lidské zdroje. S postupným vývojem, jenž kyberkriminalita v posledních letech zaznamenala, je i uskutečnění phishingového útoku méně náročné. Práci pachatelům phishingu ulehčují zejména tzv. botnety. Botnet je síť počítačových systémů infikovaných malwarem, který umožňuje tvůrci botnetu tyto počítačové systémy svými

¹⁴ ALMAHROOS, R. Phishing for the Answer: Recent Developements in Combating Phishing. In: *A Journal of Law and Policy for Information Society*, Vol. 3, 2007-08, s. 595-621.

¹⁵ SHI, J., SALEEM, S. *Phishing*. The University of Arizona [online]. Publikováno 2012 [cit. 12. 6. 2016].

¹⁶ ALMAHROOS, R. Phishing for the Answer: Recent Developements in Combating Phishing. In: *A Journal of Law and Policy for Information Society*, Vol. 3, 2007-08, s. 595-621.

¹⁷ SHI, J., SALEEM, S. *Phishing*. The University of Arizona [online]. Publikováno 2012 [cit. 12. 6. 2016].

¹⁸ Například rozesílání spamových e-mailových zpráv.

pokyny ovládat. Botnet může být tvořen stovkami, tisíci či dokonce milióny počítačových systémů¹⁹. V posledních letech se stal botnet na nelegálním trhu vyhledávanou komoditou, kterou je možné si odkoupit či dokonce pronajmout. V případě phishingového útoku jsou možné dvě varianty řešení. Pachatel si může pronajmout na omezenou dobu přístup k funkcím botnetu a poté je již na něm, jak phishingový útok uskuteční (rozesílání spamového e-mailu s odkazem na falešnou stránku internetového bankovníctví, skryté přesměrování stránky internetového bankovníctví na stránky phishingové, vysílání stisku kláves). Druhou možností pro případné pachatele je, že si příslušné přístupové údaje přímo od botnetmastera odkoupí.

V prostředí České republiky se organizátoři phishingového jednání nacházeli jen zřídka. Orgány činné v trestním řízení se však často setkávaly s tzv. bílými koňmi, jejichž úkolem bylo převzít na svůj bankovní účet ilegálně získané finanční prostředky a ty poté poslat dále podle instrukcí. Podle informací Policie České republiky je však předpoklad, že se na naše území přesouvají i samotní organizátoři phishingu.²⁰

Pachatelé rovněž využívají oblíbenosti sociálních sítí. V České republice se objevila trestná činnost, při které pachatel neoprávněně pronikne k facebookovému profilu oběti, ze kterého následně odešle žádosti ostatním uživatelům Facebooku, zařazeným v „přátelích“ ve vlastním profilu, které požádá pod různými záminkami o zaslání menších finančních částek. Pachatelé připojí odkaz na falešné stránky internetového bankovníctví a poté zneužijí takto získané přihlašovací údaje a následně, po získání ověřovacího kódu vylákaného od oběti, odčerpají finanční prostředky z jejího bankovního účtu.

4 Trestněprávní prostředky boje s phishingem

V době účinnosti trestního zákona²¹ byly možnosti orgánů činných v trestním řízení z hlediska právní kvalifikace phishingového jednání omezené. Jedinou skutkovou podstatou, která byla přímo zaměřena na kybernetickou trestnou činnost, byl trestný čin podle § 257a poškození a zneužití záznamu

¹⁹ HILLER J. S. Civil Cyberconflict: Microsoft, Cybercrime, and Botnets. In: *Santa Clara Computer & High Tech. L. J.*, Vol. 31, 2015, s. 163–213.

²⁰ KUCHARÍK, K. Aktuální trendy informační kriminality v rámci šetřených případů PČR. In: *Šaferinternet.cz* [online]. 2014 [cit. 2016-06-13].

²¹ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

na nosiči informací. Tato skutková podstata byla do trestního zákona přidána novelou²² ke dni účinnosti 1. ledna 1992. Pro účely odhalování, stíhání a trestání phishingu je relevantní objektivní stránka spočívající v tom, že pachatel získal přístup k nosiči informací a v úmyslu způsobit jinému škodu nebo jinou újmu nebo získat sobě nebo jinému neoprávněný prospěch informace zničí, poškodí, změní nebo učiní neupotřebitelnými. Objektem trestného činu podle § 257a trestního zákona je ochrana dat uložených na nosiči informací proti neoprávněným změnám a proti jejich neoprávněnému použití. Získáním přístupu k nosiči informací se rozumí takové jednání, které umožní volnou dispozici s nosičem informací a využití jeho informačního obsahu. Neoprávněné užití informací znamená jakoukoli nedovolenou manipulaci s informačním obsahem příslušného nosiče.²³ Tato skutková podstata bude bezpochyby naplněna v případě těch forem phishingu užívající malware, tedy v případě, kdy oběti své přístupové údaje neposkytují sami, nýbrž jsou jim za použití keyloggeru z jejich počítače „odcizeny“ (zde dochází k získání přístupu k počítači oběti a následné neoprávněné užití informací zde se nacházejících). Na rozdíl od J. Krupičky²⁴ se však autorka domnívá, že znak skutkové podstaty „získání přístupu k nosiči informací“ bude naplněn i tehdy, když pachatel obdrží přístupové údaje přímo od oběti vyplněním údajů na falešné stránce internetového bankovníctví. Lze podotknout, že v době účinnosti trestního zákona byla tato skutková podstata aplikována na případy policistů, kteří zneužili přístup do policejní databáze a poskytli tyto informace za úplatu třetí osobě. V těchto případech byly policistům poskytnuty přístupové údaje do těchto databází zcela dobrovolně a zákonně pro účely výkonu služby, a i přesto zde byl soudy shledán znak „získání přístupu k nosiči informací“. Naplněn je rovněž další znak skutkové podstaty „změna informace“. Změnit informace znamená, „že jsou sice zachovány původní informace, ale došlo k jejich doplnění novými,

²² Zákon č. 557/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.

²³ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích 3 To 921/97 ze dne 19. listopadu 1997.

²⁴ J. Krupička uvádí, že pachatelé phishingu nezískávají přístup k nosiči informací, neboť je sami přímo obdrží od oběti na vlastní webový server. Srov. KRUPÍČKA, J. Phishing a problémy s jeho trestněprávní kvalifikací v teorii a praxi. In: *Kybernetická kriminalita*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2013.

nežádoucími, které zkreslují původní obsah informací²⁵. Pachatel informační obsah nacházející se na účtu internetového bankovníctví změnil svým příkazem, a to tím, že přidá nové sdělení (sdělení o příkazu k platbě), na základě kterého poté server banky provede platbu.

Realizace phishingového útoku je spojením několika fází trestného jednání, které samy o sobě naplňují skutkové podstaty různých trestných činů. Na převedení finančních prostředků šlo tudíž aplikovat skutkové podstaty podvodu, krádeže či padělání a pozměňování peněz, a to podle charakteru provedeného jednání. Je nutné však podotknout, že výše uvedené skutkové podstaty podle právní úpravy do 31. prosince 2009 potřebují ke svému dokonání zadání příkazu k provedení platby. Samotná instalace malwarů do počítače oběti či shromažďování přístupových údajů bylo možné posoudit pouze jako přípravné jednání, což se vzhledem k nebezpečnosti phishingu jeví jako nedostatečné.

Razantní vývoj počítačového spojení a role internetu na vzniku elektronického obchodu donutily jednotlivé státy a mezinárodní organizace reagovat na potřebu regulace bezpečnosti kyberprostoru. Úmluva o počítačové kriminalitě (dále jen „Úmluva“) je prvním a zároveň jedním z nejdůležitějších dokumentů v boji proti kybernetické kriminalitě²⁶.

V roce 1986 ustanovila Rada Evropy komisi odborníků na boj s kybernetickou kriminalitou, která měla zhodnotit právní úskalí boje proti této trestné činnosti. V roce 1989 komise publikovala konečnou zprávu, jejíž součástí byl seznam osmi trestných činů nezbytných pro jednotnou trestní politiku v oblasti kybernetické kriminality. Tento seznam byl poté publikován ve formě doporučení č. R(89) 9, které apelovalo na jednotlivé státy k přijetí adekvátní právní úpravy. Vzhledem ke skutečnosti, že doporučení nejsou pro členské státy závazná a došlo k dalšímu rozšíření elektronického obchodu, započala Rada Evropy v roce 1997 s vypracováváním návrhu mnohostranné smlouvy, jež uloží státům závazek adekvátní úpravu přijmout²⁷. Úmluva byla přijata

²⁵ ŠÁMAL, P., RIZMAN, S. *Trestní zákon: komentář*. 6. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 1588.

²⁶ BROADHURST, R. Developments in the global law enforcement of cyber-crime. In: *Policing: An International Journal of Police Strategies and management*, Vol. 29, No. 3, 2006.

²⁷ WAKDEB, I. Harmonising Computer Crime Laws in Europe. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 12/4, 2004, s. 321–336.

Výborem ministrů Rady Evropy a následně byla otevřena k podpisu dne 23. listopadu 2001 v Budapešti. Česká republika ji podepsala ve Štrasburku dne 9. února 2005, k její ratifikaci však došlo až v roce 2013 a pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 1. prosince 2013²⁸. V současné době byla Úmluva ratifikována 47 státy a dalšími sedmi státy alespoň podepsána. Za povšimnutí stojí také skutečnost, že k vypracování Úmluvy byly přizvány čtyři státy, jež nejsou členskými státy Rady Evropy a jež se poté staly jejími signatáři. Jedná se o USA, Japonsko, Jihoafrickou republiku a Kanadu²⁹. Další nečlenské státy Rady Evropy, které Úmluvu podepsaly, jsou Austrálie, Dominikánská republika, Mauricius, Panama a Srí Lanka³⁰. Některé státy, které se k Úmluvě nepřipojily, se jejím zněním alespoň inspirovaly a upravily tak v jejím souladu své vnitrostátní trestní právo (například Tchaj-wan)³¹. Bohužel se nepodařilo sjednat přistoupení Číny a Ruska, z nichž pochází mnoho vážných internetových útoků. Panuje však všeobecné podezření, že některé tyto útoky jsou podporovány či alespoň tolerovány vládami těchto států³².

Prvním ze tří cílů Úmluvy bylo zakotvit skutkové podstaty trestných činů, jež představují závazek pro smluvní státy transponovat tyto skutkové podstaty do vnitrostátního právního řádu. Druhým cílem Úmluvy bylo definovat základní typy vyšetřovacích pravomocí pro zajišťování důkazů v elektronické formě, které jsou adekvátní pro boj s trestnou činností páchané v kyberprostoru. Na závěr Úmluva definuje tradiční i nové typy mezinárodní spolupráce, jejíž hlavní podstata má spočívat převážně v urychlení tohoto procesu³³.

²⁸ Vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu s ratifikací Úmluva o počítačové kriminalitě (Budapešť, 23. listopad 2001). In: *Senát Parlamentu České republiky* [online]. 2013 [cit. 2016-06-13]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/historie?action=detail&value=3266>

²⁹ WAKDEB, I. Harmonising Computer Crime Laws in Europe. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 12/4, 2004, s. 321–336.

³⁰ Chart of signatures and ratifications of Treaty 185. [Cit-31-12-2015].

³¹ BROADHURST, R. Developments in the global law enforcement of cyber-crime. In: *Policing: An International Journal of Police Strategies and management*, Vol. 29, No. 3, 2006.

³² VATTIS, A. M. The Council of Europe Convention on Cybercrime. Proceedings of workshop on deterring cyberattacks: Informing Strategies and Developing Options for U.S. Policy.

³³ BROADHURST, R. Developments in the global law enforcement of cyber-crime. In: *Policing: An International Journal of Police Strategies and management*, Vol. 29, No. 3, 2006.

Trestní zákoník účinný od 1. ledna 2010 již ve svých ustanoveních požadavky Úmluvy reflektuje. Skutkové podstaty, jež umožnily trestně stíhat phishingové jednání, aniž by došlo k odčerpání finančních prostředků z účtu, jsou trestný čin podle § 230 trestního zákoníku neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací a trestný čin podle § 231 trestního zákoníku opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat, jež materiálně kriminalizuje přípravu k trestnému činu. Tyto dvě skutkové podstaty umožňují postihnout phishing, aniž by došlo k zadání příkazu k platbě.

5 Policie České republiky a kyberkriminalita

S vyšší sofistikovaností škodlivých softwarů stoupá náročnost na vyšetřování kybernetické trestné činnosti, zejména na možnosti reverzního inženýrství a forenzní analýzy. O personálním posílení jednotlivých policejních pracovišť kybernetické kriminality, školení policistů a modernizaci technologií těchto pracovišť hovoří hned několik strategických dokumentů³⁴.

Evropské centrum pro boj proti kyberkriminalitě považuje kyberkriminalitu za značnou výzvu pro orgány činné v trestním řízení a uvádí, že oběti této trestné činnosti přicházejí zhruba o 290 miliard EUR každý rok na celém světě, což je pro pachatele větší zisk, než celkově vynáší celosvětový obchod s marihuanou, kokainem a heroinem dohromady. V roce 2014 bylo Policií České republiky šetřeno 2458 případů podvodů v kyberprostoru, což je nárůst o 32 % oproti roku 2013. Patrný je také nárůst trestné činnosti spočívající v neoprávněných manipulacích s daty, kde byl zaznamenán nárůst o 163 %.³⁵

Myšlenka založit skupinu zabývající se pouze kybernetickou kriminalitou (u policie se jí tehdy říkalo kriminalita informační) vznikla z popudu majora Jířího Dastycha v roce 1998. Jeho plán se mu podařilo zrealizovat a v rámci ředitelství kriminální policie Policejního prezidia ČR vznikla skupina informační kriminality čítající zhruba 6 policistů. Transformací skupiny informační kriminality vznikl v roce 2008 na ústřední úrovni v rámci úřadu

³⁴ Např. Národní strategie kybernetické bezpečnosti České republiky na období let 2015 až 2020. Dostupné z: https://ccdcoe.org/sites/default/files/strategy/CZE_NCSS_cz.pdf. Koncepce rozvoje Policie České republiky na léta 2016 až 2020.

³⁵ Rozvoj Policie České republiky v letech 2016 -2020.

služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR odbor informační kriminality, jež odpovídal v oblasti kybernetické kriminality za metodické vedení služby kriminální policie a vyšetřování, plnil úkoly národního kontaktního bodu pro kybernetickou kriminalitu a národního kontaktního místa pro počítačové hlášení závadného obsahu a závadových aktivit v síti internet, průběžně vyhodnocoval příčiny a podmínky páchaní kybernetické kriminality, navrhoval opatření pro zkvalitnění operativně pátrací činnosti a plnění úkolů policejních orgánů v trestním řízení. Odbor informační kriminality neprováděl operativně pátrací činnost a úkoly policejních orgánů v trestním řízení.

Na úrovni krajských ředitelství policie vznikly v roce 2009 s účinností zákona o Policii České republiky³⁶ v rámci odboru analytiky oddělení informační kriminality. V důsledku stoupajícího množství případů kybernetické kriminality stoupá i počet policistů zde zařazených. Do budoucna by se oddělení informační kriminality mohla oddělit od odborů analytiky a vzniknou samostatné krajské odbory, které budou provádět přímé vyšetřování kybernetické trestné činnosti. V současné době oddělení informační kriminality zejména odpovídá za metodické vedení a kontrolní činnost organizačních článků služby kriminální policie a vyšetřování v oblasti kybernetické kriminality. Operativně pátrací činnost a úkoly policejních orgánů v trestním řízení oddělení informační kriminality až na výjimky neprovádí. Vyšetřování phishingového jednání provádí zpravidla odbory hospodářské kriminality či jiné k tomu určené organizační články policie.

K 1. říjnu 2015 došlo u Policie České republiky k plánovaným koncepčním změnám. Byly vytvořeny dvě specializované jednotky ve struktuře jednoho z útvarů s celostátní působností – Úřadu pro odhalování organizovaného zločinu služby kriminální policie a vyšetřování. Touto organizační změnou vznikly přetvořením z odboru informační kriminality dva organizační články: odbor kybernetické kriminality a odbor vyšetřování kybernetické kriminality a analytiky. Tyto specializované jednotky provádějí operativně pátrací činnost a přímé vyšetřování, což by mělo značným způsobem zkvalitnit odhalování a vyšetřování phishingu a kybernetické kriminality vůbec.

³⁶ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

6 Závěrem

Rychlost vývoje phishingu zcela jistě neodpovídá rychlosti reakce státu na tento druh kriminality. Stejně rychle jak softwarové společnosti a finanční instituce vyvíjí prostředky obrany proti phishingu, vyvíjí pachatele možnosti, jak tato opatření obejít. Státům mnohdy nezbývá než jen přihlížet inovačnímu boji mezi soukromými společnostmi a pachateli phishingové trestné činnosti. Úkolem státu je snažit se zefektivnit legislativní prostředky boje proti phishingu, finančně podpořit donucovací orgány zabývající se kyberkriminalitou a zefektivnit mezinárodní spolupráci. V této souvislosti byl zaznamenán mírný pokrok související převážně s implementací Úmluvy proti počítačové kriminalitě a trvalou snahou Policejního prezidia ČR o posílení organizačních článků policie zabývajících se kyberkriminalitou.

SKUTKOVÉ PODSTATY SOUVISEJÍCÍ S KORUPČNÍMI DELIKTY V TRESTNÍM PRÁVU. KORUPCE A PRÁVNÍ POVĚDOMÍ STUDENTŮ PRÁVA

Lucia Micanová

Předmluva

... „Urbem venalem, et cito perituram, si emptorem invenerit!“ ...

... „Město prodejné (Řím), zabyneš brzy, pokud se jen najde někdo, kdo by tě koupil.“ ...

Pravil syn numidského krále, když vycházel z hradeb Říma.

Adoptivní syn numidského krále Jogurtha zbabavil svého bratra Adherbala vlády, kterou měl potvrzenou od římského senátu, a oblehl Adherbala ve městě Cirta. Z Říma byla vyslána tříčlenná senátní komise rozhodnout vzniklý spor. Jogurtha, jeden z bratrů, komisi podplatil a podplacením dosáhl rozhodnutí ve svůj prospěch. „Výbrhu“ a „toubu“ po moci si neváhal zajistit dalším protiprávním jednáním a bratra Adherbala zabil. Římský senát vyslal vojsko na čele s konzulem Luciem Calpurniem Bestiou k sjednání práva.

Jogurtha byl sice konzulem poražen, avšak předtím podplatil Luciuse (zastávce veřejné funkce) a uzavřel mír, výhodný pro sebe.

Na popud tribuna lidu Memmia měl být římský konzul Lucius obžalován z podplacení a Jogurtha měl vystoupit v postavení svědka. Svědectví bylo znemožněno „zásahem“ dalšího tribuna lidu Bebia, kterého podplatil Lucius Calpurnia.

Celá kauza skončila tak, že konzul Lucius nebyl usvědčen z korupčního jednání a Jogurtha se mohl vrátit do Numidie.

1 Úvodem

Korupční trestná činnost je páchaná bezesporu a nadsázky na všech kontinentech, ve všech typech státních útvarů a ve všech politických zřízeních, ve všech sférách státní správy a ve všech historických obdobích vývoje lidské civilizace. Možná bude příliš odvážné říci, že „korupční“ jednání je stejně staré jako stát a státní úředníci.

Je zvláštním paradoxem, že jakmile se snažíme trestné činy nějak prakticky „uchopit“, jejich univerzalita náhle mizí a samotné korupční jednání nám začne ukazovat i svou druhou, velmi individualistickou, až sobeckou tvář. Například jestliže nějakou skutečnost veřejně označíme jako korupci, rychle zjistíme, že ne všichni budou s námi souhlasit. Oporu pro svůj názor dokonce nemusím najít ani v právním řádu.

Je celkem pravděpodobné, že lidé žijící v různých sociálních prostředích budou mít i různý názor na to, co je již společensky nepřípustné z hlediska chování a jednání úředních osob. A když se rozhlédneme za hranici státu, zjistíme, že to co je v jedné společnosti trestně stíháno jako korupční jednání úředníků, je v jiné společnosti zcela běžnou a legální praxí. V zemích západní Evropy jsou do korupčního jednání zahrnovány i takové jevy jako například vydírání ze strany úředníků nebo politiků, zneužívání postavení a pravomocí, zpronevěra veřejných prostředků, brání provize z veřejných zakázek, zvýhodnění známých a příbuzných atd. Příslušnými novelami trestních kodexů se i v České republice a ve Slovenské republice začínáme „přibližovat“ a účinně bojovat proti uvedenému jevu.¹

2 Definice korupce

Korupce (z lat. *corrumpere* = zmařit, zkazit, upláctet, podpláctet), je pojem, který není jednotně definován, ale v širším (anglosaském) pojetí je nejrozšířenější definice Nyeova: jde o chování, které se odchyluje od „formálních povinností“ veřejné role pro soukromé (osobní, rodinné nebo skupinově orientované) zájmy, pro finanční nebo statusový zisk, a dále o jakékoliv chování, které porušuje pravidla za účelem zvýšení soukromého vlivu.

Korupce zahrnuje úplatkářství, což je odměna za jiný výklad nebo pozměnění rozhodnutí úřední osobou, nepotismus (zvýhodnění na základě příbuzenských či přátelských vztahů místo na základě zásluh) a zpronevěru jako protiprávní získání veřejných prostředků k privátním účelům. Někdy bývají v definici korupce nahrazeny „Formální povinnosti“ společnosti normami a mezi nutné znaky je zařazeno „poškození veřejnosti“.

¹ MICANOVÁ, L. *Korupcia a klientelizmus*. Diplomová práce, Katedra trestního práva, kriminalistiky a kriminologie. Právnická fakulta. Univerzita Komenského v Bratislave, 2008.

V užším (evropském) pojetí se za korupci považuje takové jednání, při kterém dochází k nějaké směně mezi úředníkem a tím, kdo mu nabízí nějakou výhodu, která nemusí být nutně finančního rázu. V tomto pojetí patří ke korupčnímu jednání aktivní i pasivní uplácení a nepotismus.²

Chtěla bych ještě uvést další, neméně výstižnou definici korupce, vypracované kolektivem autorů ve skriptech vydaných Transparency International ČR.

„Korupcí je takové jednání, kterým osoba v určitém kvalifikovaném postavení (volený zástupce, úředník zaměstnaný ve veřejné správě, zaměstnanec veřejného sektoru, ale i osoba na určité pozici v soukromém sektoru) zneužívá svého postavení k osobnímu obohacení nebo obohacení třetích osob, přičemž z tohoto jednání mohou mít přímý užitek osoby, které korupční jednání vyvolají, a vždy vzniká škoda do různé míry určitelné skupině fyzických a právnických osob.“³

3 Druhy korupce

V členění korupce není literatura zcela jednotná a nabízí řadu druhů dle nej-různějších kritérií. Nejjednodušší rozdělení je možné učinit podle „rozsahu“ na tzv. velkou a malou korupci.

- I. velká korupce (political corruption - politická korupce) bývá spojena s korupcí čelních politických představitelů veřejného a společenského života. Úplatky dosahují značného rozsahu a bývají velmi dobře utajovány. Prospěch z tohoto druhu korupčního jednání je jak pro korumpujícího, tak i pro korumpovaného značně velký.

Uvedený druh protiprávního jednání má nejčastěji tyto podoby:

1. zpronevěra veřejných zdrojů;
2. nehospodárné užívání veřejných zdrojů;
3. soukromý prospěch z privatizace;
4. zneužívání veřejné moci při udělování veřejných zakázek;
5. přidělování monopolních licencí;
6. nepotismus, klientelismus, „prodej pozic“;
7. zločiny bílých límečků;⁴

² DAVID, V., NETT, A. *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 12–15.

³ Kolektiv autorů, *Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*, skripta Transparency International - Česká republika, únor 2005.

⁴ DANČÁK, B., HLOUŠEK, V., ŠIMÍČEK, V. *Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 13–14.

II. malá korupce (grassroot corruption - byrokratická korupce) je opakem velké korupce. Jedná se o korupční jednání úředníků či jiných státních zaměstnanců, lékařů, ve sportu atd., tedy o korupci „běžného života“. Do uvedeného protiprávního jednání je zapojeno větší množství účastníků, jejich úplatky jsou v hrubém nepoměru než v případě tzv. politické korupce.

Malá korupce bývá spojována s následujícími případy:

1. podplácení úředníků;
2. zneužívání pravomocí vyplývající z kontrolní činnosti ve veřejné správě;
3. nejasné vztahy podřízenosti a nadřízenosti, špatná organizace v institucích či firmách;
4. záměrně nepřehledná regulace;⁵

III. poslední dobou je velmi často uváděn ještě další druh korupce - state capture.⁶ State capture často dochází k formování celých korupčních sítí a stojí někde uprostřed tzv. velké a malé korupce. Protiprávním jednáním může dojít až „k privatizaci veřejné správy“, ta se pak dostane do soukromých rukou a současně existuje v dané společnosti s politickými elitami a vlivnými ekonomickými strukturami.

Uvedený druh korupčního jednání má na příklad tyto podoby:

1. zneužití legislativní moci;
2. kontrola veřejných institucí de facto pro soukromý prospěch nebo trestnou činnost;
3. korupce soudních řízení;
4. užívání kompromitujících materiálů pro politické vydírání a nátlak;⁷

⁵ DANČÁK, B., HLOUŠEK, V., ŠIMÍČEK, V. *Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 13–14.

⁶ Světová banka ve studii Anticorruption in Transition state capture definuje jako aktivity jednotlivců, skupin a firem jak veřejné, tak i soukromé sféry, které směřují k ovlivňování utváření zákonů, regulací, nařízení, rozhodnutí a ostatních vládních postupů ve svůj prospěch v důsledku ilegálních a netransparentních provizí soukromého charakteru veřejným úředníkům. Děje se tak i prostřednictvím nejasných spojenectví mezi politickými a obchodními zájmy státních úředníků. State capture podkopává nebo dokonce nahrazuje legitimní a transparentní kanály politického ovlivňování a mediace zájmů tím, že snižuje přístup konkurenčních skupin a zájmů ke státním úředníkům.

⁷ DANČÁK, B., HLOUŠEK, V., ŠIMÍČEK, V. *Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 15–16.

4 Stadia korupce

I. Stadium náhodné korupce

V daném stadiu ještě nedochází ke vzniku a šíření ustáleného souboru korupčních norem. Obyvatelstvo i elity obecně preferují dobrou pověst před krátkodobým finančním ziskem. Symbolická a operativní normativní struktura společnosti jsou tedy v poměrně dobrém souladu, což je umožněno hlavně díky fungujícímu kontrolnímu mechanismu. V důsledku toho je riziko odhalení korupčního chování velké. Výjimečné případy korupčního chování vzbuzují dostatečně odrazující míru korupčního vzdoru.

Takto odhalení zkorumpovaní jedinci jsou veřejně pranýřováni, důsledně soudně stíháni a nakonec odsouzeni podle platných zákonů. Náhodná korupce zahrnuje zejména typ korupce spojené s nabídkou zájmových skupin. Je charakterizována drobným úplatkářstvím a zapojují se do ní pouze určité osoby nebo malé skupiny. Služebně starší úředníci a významné vysoce postavené osoby veřejného života si s touto korupcí nedělají velkou hlavu.⁸

II. Stadium systematické korupce

Mezi charakteristické stadia uvedeného korupčního jednání se řadí tzv. nadvláda elit (Elite Hegemony)⁹ a roztržitý klientelismus (Fragment Patronage).¹⁰

Většinou se jedná o korupci s velkými zisky a často je předmětem skandalizace. Pokud je ale zakořeněnou a využívá velkého počtu úředníků, prostředníků a podnikatelů, je vytvářena vysoce postavenými úředníky státní správy, kteří mají dobrý přehled o možných (i nelegálních) příležitostech ve vládních agenturách a vědí, jak jich využít a zneužít. Tyto praktiky jsou přímým narušením právního řádu,

⁸ DANČÁK, B., HLOUŠEK, V., ŠIMÍČEK, V. *Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 26–27.

⁹ ELITE HEGEMONY - zakořeněná politická elita je vystavena nízké konkurenci a není volána k odpovědnosti. Politické osobnosti, byrokracie a celé úřady mohou vstupovat do podnikání a obchodování. Politická soutěž existuje pouze mezi určitými skupinami elit. Nabírá-li na intenzitě a ohrožuje-li politický řád, může vyvolat extrémní korupci. Podnikání samotné v daném společenském zřízení může být spojeno s organizováním a vymáháním.

¹⁰ FRAGMENT PATRONAGE - patronát ochrana, mecenášství (jinými slovy klientelismus) jedná se o typ korupce, kdy úředníci vydělávají na rozdělávání vzácných zdrojů a budují si síť svých stoupenců. Jejich moc ale není jistá a proto musí stoupence stále znovu a znovu uplácat. Korupce v politice je často nástrojem odvetných diskreditačních opatření.

ale na rozdíl od systémové korupce, pokud jsou delikventi odstraněni, zmenší se alespoň její rozsah.¹¹

III. Stadium systémové korupce

Systémová korupce je všude přítomná, institucionalizovaná (možná i akceptovaná, ale ne nutně odsouhlasená) a srostlá s ekonomickými a politickými institucemi. Vyskytuje se tam, kde se překračování zákonů stalo integrální součástí procesů. Daří se jí, pokud jsou mzdy úředníků ve veřejném sektoru nižší než životní náklady úředníků.

Na rozdíl od systematické korupce jsou do ní zapojeny všechny úrovně, dokonce i služebně mladší a již dříve zapleteni zaměstnanci. Tato sestupná spirála začíná úředníky ve státní správě hledajícími vedlejší příjem tak, že obchodují s vlivem a mocí, kterou mají, i při výkonu banálních a rutinních úkolů. Politici nemusí být nuceni proti systémové korupci bojovat. Reformní strategie nejsou čtené a vysoké politické náklady, měřené neochotou byrokracie spolupracovat nebo nepřátelské postoje k reformě, mohou této snaze zabránit.

V tomto stadiu tedy symbióza klientských a státních institucí dosahuje svého vrcholu. Korupce je již natolik srostlá se státní správou a politikou, že bez ní tyto instituce nadále nemohou fungovat. Ve státní správě se vytvářejí nové orgány, jejichž skrytým, ale pravým účelem je vyžadování úplatků. Vznikají firmy zabývající se zkorumpováním veřejných činitelů. Politici a vysocí státní úředníci sami organizují korupci a vybírají podíly na úplatcích, které vybrali jejich podřízení. Korupce je garantovaná a podporovaná státem – vzniká korupční stát.¹²

5 Korupční delikty v trestním zákoníku České republiky

Samotný okruh korupčních deliktů ve zvláštní části trestního kodexu je možné rozdělit:

I. úplatkářství

- a) *přijetí úplatku* dle ust. § 331 TrZ;
- b) *podplacení* dle ust. § 332 TrZ;
- c) *nepřímé úplatkářství* dle ust. 333 Tr.Z;

¹¹ DANČÁK, B., HLOUŠEK, V., ŠIMÍČEK, V. *Korupce. Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 27–28.

¹² Tamtéž, s. 28–29.

II. pletichy

- a) *pletichy v insolvenčním řízení* dle ust. § 226 TrZ;
- b) *zjednáni výboby při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě* dle ust. § 256 TrZ;
- c) *pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži* dle ust. § 257 TrZ;
- d) *pletichy při veřejné dražbě* dle ust. § 258 TrZ;

III. ostatní trestné činy, které úzce souvisejí s korupčním jednáním a klientelizmem

- a) **trestné činy proti majetku**
 - *dotační podvod* dle ust. § 212 TrZ;
 - *legalizace výnosů z trestné činnosti* dle ust. § 216 TrZ;
 - *legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti* dle ust. § 217 TrZ;
 - *porušení povinnosti při správě cizího majetku* dle ust. § 220 TrZ;
 - *porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti* dle ust. § 221 TrZ;
 - *poškození věřitele* dle ust. § 222 TrZ;
 - *zvýhodnění věřitele* dle ust. § 223 TrZ;
- b) **trestné činy hospodářské** – trestné činy proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou
 - *porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže* dle ust. 248 TrZ;
 - *neoprávněné vydání cenného papíru* dle ust. 249 TrZ;
 - *zneužití informace a postavení v obchodním styku* dle ust. 255 TrZ;¹³
 - *poškození finančních zájmů Evropské unie* dle ust. § 260 TrZ;
 - *porušení povinností při vývozu zboží a technologií dvojího užití* dle ust. § 263 TrZ; 13)
 - *porušení povinností v souvislosti s vydáním povolení a licence pro zahraniční obchod s vojenským materiálem* dle ust. § 266 TrZ;
- c) **trestné činy úředních osob**
 - *zneužití pravomoci úřední osoby* dle ust. § 329 TrZ;
- d) **trestné činy na ochranu různých typů procesů před korupcí**
 - *zasahování do nezávislosti soudu* dle ust. § 335 TrZ;
 - *keřná výpověď a nepravdivý znalecký posudek* dle ust. § 346 TrZ;
 - *padělání a vystavení nepravdivé lékařské zprávy, posudku a nálezu* dle ust. § 350 TrZ;
 - *maření přípravy a průběhu voleb a referenda* dle ust. § 351 TrZ;¹⁴

¹³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. vydání. Praha: Leges, 2016.

¹⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. vydání. Praha: Leges, 2016.

6 Korupce a právní povědomí studentů práva

Grant U.S. Embassy Praha, 2015

Název projektu: Korupce a právní povědomí studentů Právnické fakulty UK Praha.¹⁵

Návrh, datum, termín zahájení: 1. 5. 2015 - akademický šk.rok 2014/2015

Návrh, datum, termín ukončení: 10. 12. 2015 - akademický šk.rok 2015/2016

Partneři projektu: Projekt byl koncipován tak, aby se měly možnost zapojit všechny další organizace „non benefit“ působící na Právnické fakultě, Univerzity Karlovy v Praze: spolek českých právníků Všehrd; Randova nadace při spolku českých právníků Všehrd; Common Law Society; Prager Deutscher Club; Společnost pro církevní právo; Debatní klub studentů a přátel Univerzity Karlovy; Evropské sdružení studentů práv - ELSA Praha.¹⁶

Žadatelé Grantu: Mgr. et. Mgr. Lucia Micanová, právník; Právnický akademický spolek studentů UK Praha, JURISTI, studenti práva.

Téma korupce je velmi rozsáhlým viz níže k zaměření workshopů.

I. část workshopu s lektorem a s jeho hostem – historie a současnost korupce

II. část workshopu s lektorem a s jeho hosty, ze sektoru „non benefit“ zabývajícími se korupcí v ČR

III. část workshopu s lektorem a s jeho hostem, z Finančně analytického útvaru

Ministerstva Financí ČR

IV. část workshopu s lektorem a s jeho hosty ze zahraničí¹⁷

Host z USA - emeritní profesor Stephen Heyneman

Vysokoškolské vzdělávání je mezinárodní odvětví, kde se točí miliardy dolarů. Na jeho příjmech, prestiži i přístupnosti závisí jedinci, instituce i státy. Není proto divu, že se korupce rozrůstá. Pokud se v mezinárodních vztazích ve vysokém školství neprosadí poctivost, celá jeho struktura postavená na důvěře a oddanosti vzájemnému porozumění a prospěchu studentů i výzkumných pracovníků, která se neformálně budovala desítky let, se zhroutí. A jak se ukazuje, situace je skutečně vážná.

¹⁵ Internetové stránky, Velvyslanectví USA v Praze, Malý grant 2015.

¹⁶ Internetové stránky, projekt JURISTI, Právnická fakulta UK Praha.

¹⁷ Internetové stránky, projekt JURISTI, Právnická fakulta UK Praha.

Program hosta z USA na UK Praha:

- Korupce v globálním měřítku na univerzitách
- Skandály a korupce na univerzitách (příklady ze světa)
- Zprostředkovatelé a jejich praktiky ve vysokém školství
- Upravování a falšování diplomů samotnými studenty
- Co s tím?

Host z Německa - Arne Semsrott

„...ve vysokém školství je široké a neprůhledné sponzorování v tak velkém měřítku, že je zcela otevřeno konfliktu zájmů“. Transparency International GERMANY se proto spojila se dvěma dalšími partnery, zastřešující organizací vysokoškolských studentů fsz (Freier Zusammenschluss von StudentInnenschaften) a deníkem Tageszeitung, aby odhalovali, co považují za plíživé ovlivňování veřejných vysokých škol soukromými podniky a dostali pod veřejnou kontrolu. Mají společný projekt a založili www.hochschulwatch.de, monitorují partnerství mezi vysokými školami a podniky v Německu. Host měl přiblížit studentům práva a veřejnosti Projekt, jeho fungování, zajímavé a přínosné výsledky také pro Českou republiku.¹⁸

7 Závěr

Trestná činnost páchaná úředními osobami v souvislosti s korupcí je globální jev, který se v různých formách a intenzitě vyskytuje prakticky ve všech zemích. Protispolečenské jednání „úředních osob“, které zachvátí veřejnou správu, pronikne do justice a nevyhne se ani sféře politiky, je nesmírně nebezpečným kriminálním fenoménem a dokáže otrávit i základy právního státu. Jestliže takovéto jednání pronikne příliš vysoko, nebude se proti němu bojovat, je zde nebezpečí dalšího rozšíření.

K tomu, aby nedocházelo k páchání trestných činů úředních osob, nebo alespoň aby bylo „korupční“ jednání zastaveno na nějaké přijatelné úrovni, je nezbytná transparentnost při rozhodovacím procesu všech „úředních osob“, větší informovanost veřejnosti, její aktivní spolupráce při odhalování takového jednání, nekompromisní prosazování a dodržování etických kodexů. To vše musí být zajištěno hrozbou represe a účinného mechanismu kontroly, dostatečnou legislativní úpravou, bez nichž nelze chránit veřejné zájmy.

¹⁸ Internetové stránky, projekt Hochschulwatch, Spolková republika Německo.

TRESTNÉ ČINY VE VEŘEJNÝCH ZAKÁZKÁCH

Radek Jurčík

1 Úvodem

Článek se zabývá analýzou oblasti zadávání veřejných zakázek, jejím trestněprávním přesahem a dále pravidly týkajícími se ochrany hospodářské soutěže, které mohou mít rovněž trestněprávní rovinu.

2 Trestné činy vztahující se k veřejným zakázkám

Trestní zákoník obsahuje celkem tři trestné činy, které se vztahují k veřejným zakázkám:

- porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 alinea druhá zákona č. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (trestní zákoník).

Skutková podstata tohoto trestného činu zní následovně.

Kdo poruší jiný právní předpis o nekalé soutěži tím, že se při účasti v hospodářské soutěži dopustí klamavé reklamy, klamavého označování zboží a služeb, vyvolávání nebezpečí záměny, parazitování na pověsti podniku, výrobků či služeb jiného soutěžitele, podplácení, zlehčování, srovnávací reklamy, porušování obchodního tajemství, nebo ohrožování zdraví spotřebitelů a životního prostředí, a způsobí tím ve větším rozsahu újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům nebo opatří tím sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněné výhody, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.¹

Stejně bude potrestán,

- kdo v rozporu s jiným právním předpisem na ochranu hospodářské soutěže se svým konkurentem uzavře dohodu o určení ceny, dohodu o rozdělení trhu nebo jinou dohodu narušující hospodářskou soutěž,
- kdo v rozporu s jiným právním předpisem o veřejných zakázkách poruší závazným způsobem závazná pravidla zadávacího řízení, nebo

¹ Viz ust. § 248 odst. 1 trestního zákona.

- kdo v rozporu s jiným právním předpisem upravujícím činnost osob oprávněných k podnikání na finančním trhu, činnost bank a jiných právnických osob oprávněných k provozování finanční činnosti, obchodování s investičními nástroji, penzijního připojištění a pojišťovnictví, obhospodařování a administraci investičních fondů nebo zahraničních investičních fondů, poruší závažným způsobem závazná pravidla obezřetného podnikání, obhospodařování majetku, odborné péče nebo zákaz vykonávat zákonem nebo úředním rozhodnutím určené úkony, služby nebo jiné činnosti
- a způsobí tím ve větším rozsahu újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům, zadavateli nebo jinému dodavateli nebo opatří tím sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněné výhody,²
- sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 256 TrZ.

Kdo v souvislosti se zadáním veřejné zakázky, s veřejnou soutěží nebo veřejnou dražbou v úmyslu způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému prospěch zjedná některému dodavateli, soutěžiteli nebo účastníku dražby přednost nebo výhodnější podmínky na úkor jiných dodavatelů nebo soutěžitelů, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti.

Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, jestliže

- spáchá čin uvedený v odstavci 1 jako člen hodnotící komise, vyhlášovatel nebo pořadatel veřejné soutěže nebo veřejné dražby, licitátor nebo jako člen organizované skupiny
- způsobí takovým činem značnou škodu, nebo
- získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch

Stejně jako v odstavci 2 bude potrestán, kdo za okolností uvedených v odstavci 1 žádá, přijme nebo si dá slíbit majetkový nebo jiný prospěch

- pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži podle § 257 TrZ.

² Viz ust. § 248 odst. 2 trestního zákona.

Kdo se dopustí pletich v souvislosti se zadáním veřejné zakázky nebo s veřejnou soutěží tím, že lstí nebo pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy přiměje jiného, aby se zdržel účasti v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži

- jinému poskytne, nabídne nebo slíbí majetkový nebo jiný prospěch za to, že se zdrží účasti v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži,
- žádá nebo přijme majetkový nebo jiný prospěch za to, že se zdrží účasti v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži, nebo
- na základě dohody s jiným zájemcem nebo uchazečem vyvíjí činnost směřující k zadání veřejné zakázky za nepřiměřeně vysokou nebo jinak nevýhodnou cenu.

Všechny tyto skutkové podstaty navazují na zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů, který zapracovává příslušné předpisy Evropské unie a upravuje postupy při zadávání veřejných zakázek, soutěž o návrh, dohled nad dodržováním tohoto zákona, podmínky vedení a funkce seznamu kvalifikovaných dodavatelů a systému certifikovaných dodavatelů. Vedle toho vymezuje i základní pojmy, které slouží k vymezení jednotlivých znaků uvedených skutkových podstat trestných činů.³

Výklad ustanovení trestního zákoníku souvisejících s trestnými činy v oblasti zadávání veřejných zakázek souvisí s odpověďmi na níže uvedené otázky, které se vztahují k některým jednáním souvisejícím s veřejnými zakázkami. Jde o následující otázky.

1. Jakých rozměrů musí dosahovat “přednost“ nebo „výhodnější podmínky“ pro některého dodavatele, aby toto bylo považováno za sjednání výhody při zadání veřejné zakázky dle TZ? (pozn. § 256 TZ se týká zpravidla vztahu zadavatel – dodavatel)
2. Jaké znaky musí obsahovat jednání dodavatelů, aby mohlo být označeno za pletichy při zadání veřejné zakázky? (pozn. § 257 TZ se týká zpravidla vztahu mezi dvěma dodavateli/konkurenty)

³ Nauka (viz např. MADAR, Z. a kol. *Právníkový slovník. II.* Praha: Orbis, 1978, s. 152–155) obsahuje definici trestného činu a účel trestního práva.

Ad 1) Jakých rozměrů musí dosahovat “přednost“ nebo „výhodnější podmínky“ pro některého dodavatele, aby toto bylo považováno za sjednání výhody při zadání veřejné zakázky dle TZ? (pozn. § 256 TZ se týká zpravidla vztahu zadavatel – dodavatel)

Nejprve je nutné uvést, že dané trestné činy v oblasti veřejných zakázek se obtížně prokazují a při jejich odhalování se při absenci odposlechnů a jiných operativních prostředků obtížně prokazují, za což může rovněž složitost práva veřejných zakázek a rozdílné výklady. Trestný čin podle § 256 trestného zákona spočívá ve sjednání výhody při zadání veřejné zakázky. Tato skutková podstata se týká sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě. Podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2006 (5 Tdo 572/2009) dopadá tato skutková podstata na jakoukoli veřejnou zakázku. U této skutkové podstaty je nezbytné prokázat úmysl spočívající v tom, že šlo o úmysl způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému prospěch.

Není zde stanovena minimální výše škody. V čem však může spočívat výhoda a jaká musí být její intenzita? Pokud bychom brali v úvahu statistiky Policie ČR, tento trestný čin na rozdíl od následujícího se v nich fakticky nevyskytuje, bráno v úvahu období od 1. 1. 2015 do 31. 10. 2015 a za celý rok 2014, na rozdíl od trestného činu následujícího, tj. podle § 257 trestného zákona, kdy je statistika spojena s § 258 trestného zákona. Další statistiky Ministerstva spravedlnosti jsou na <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23 & j=33 & k=400 & d=35214>.

Publikace trestních kapacit (Šámal, komentář) uvádí, že pokud je prokázán výše uvedený úmysl, může výhoda spočívat např.

- ve sdělení určitých údajů s časovým předstihem,
- výhodnějšími podmínkami jsou podmínky zvýhodňující jednoho dodavatele proti jiným. Např. výhodnější způsob podání nabídky.

Přednost nebo výhodnější podmínky pachatel zajistí pro některého dodavatele či na úkor jiných dodavatelů.

Jedno z mála rozhodnutí k této skutkové podstatě v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu je usnesení ze dne 19. 11. 2014 (5 Tdo 746/2014), kdy výhoda spočívala v tom, stručně shrnuto, že úředník obce seznámil s údaji

v nabídkách dodavatelů manažera jednoho s dodavatelů, načež společně nabídku tohoto dodavatele upravili (dne 12. 1. 2010) a namísto smluvní pokuty 10 tis. Kč tam dali 350 tis. Kč, díky čemuž se tato nabídka posunula na druhé místo v hodnocení a po vyřazení formálně nevyhovující první nabídky se posune na první místo.

K tomu lze podotknout, že pokud k takovým jednáním dochází, resp. je na ně podezření, trpí orgány činné v trestním řízení důkazní nouzí.

Vzhledem k předchozímu trestnímu zákonu je možné poukázat na příklad výhody v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2010 (5 Tdo 505/2010), která spočívala v tom, že část stavebních prací na zakázce byla vítěznou společností provedena ještě před zasláním výzvy k podání nabídek.

Fakticky jiná jednání, byť prověřovaná se nedostala k řádnému odsouzení a je pravdou, že trestní řízení se při prověřování těchto skutečností hodně protahují. Pokud srovnáme statisíce zadaných veřejných zakázek a počty správních deliktů, které shledaly porušení základních zásad spočívající ve stanovení diskriminačních či nerovných podmínek, je možné říci, že pokud nemají orgány činné v trestním řízení v rukách odposlechy, nejsou schopny efektivně dané jednání trestně postihovat.

Ad 2) Jaké znaky musí obsahovat jednání dodavatelů, aby mohlo být označené za pletichy při zadání veřejné zakázky? (pozn. § 257 TZ se týká zpravidla vztahu mezi dvěma dodavateli/konkurenty)

Tyto znaky jsou obsaženy v § 257 trestního zákona, který obsahuje skutkovou podstatu pletich při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži. Níže uvedené statistiky spojené i s § 258 trestního zákona poukazují na větší rozsah prověřování oproti § 256 trestního zákona.

Tohoto trestného činu se dopustí ten, kdo v souvislosti se zadáním veřejné zakázky nebo s veřejnou soutěží:

- lstí nebo pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy přiměje jiného, aby se zdržel účasti v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži,
- jinému poskytne, nabídne nebo slíbí majetkový nebo jiný prospěch za to, že se zdrží účasti v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži,

- žádá nebo přijme majetkový nebo jiný prospěch za to, že se zdrží účasti v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži, nebo
- na základě dohody s jiným zájemcem nebo uchazečem vyvíjí činnost směřující k zadání veřejné zakázky za nepřiměřeně vysokou nebo jinak nevýhodnou cenu.

Ustanovení § 257 trestního zákona je z hlediska prokazování jednoduší oproti § 256 trestního zákona, neboť postačuje prokázat porušení zájmu na řádném a zákonném zadání veřejné zakázky a veřejné soutěže, pokud dochází úmyslně k výše uvedeným jednáním.

Tento trestný čin v sobě se rovněž obtížně prokazuje z pohledu úmyslu a prokázání tohoto trestného činu není nijak vysoká. Zahrnuje v sobě jak lstivé jednání (to by bylo uvedení omylu někoho) či přímé nebo nepřímé úplatkářství, hrozba těžké újmy, kartel v souvislosti s veřejnou zakázkou. Pokud se např. zkoumá neoprávněné vyloučení dodavatele, musí být prokázán úmysl příslušných osob nabídku vyloučit. Rozhodnutí Nejvyššího soudu je poměrně málo i k této skutkové podstatě, např. rozhodnutí ve věci města Žamberk, resp. jeho tehdejších členů hodnotící komise uvádí, že úmysl spočíval v tom, že členové komise úmyslně vyloučili dodavatele, který podal nejhodnější nabídku, ačkoliv splnila všechny podmínky veřejné zakázky, a umožnili zvítězit jiné společnosti, se kterou byla uzavřena smlouva. Obviněným nepomohla obhajoba, že nevěděli o propojenosti předsedy hodnotící komise se zvýhodněnou firmou, která spočívala v tom, že pro ně historicky prováděl externě účetnictví a oddával člena statutárního orgánu společnosti.

Dle Nejvyššího soudu je závěr o zavinění právním závěrem, který však musí mít oporu ve skutkových zjištěních a úmysl v dané věci spočíval v tom, že členové hodnotící komise na popud jejího předsedy neoprávněně vyřadili nejhodnější nabídku, v tom spočívaly pletichy.

Jako obiter dictum uvádím, že soud prvního stupně úmysl shledal, odvolací soud nikoliv, Nejvyšší soud jej rovněž shledal. Problematika řešení všech znaků trestného činu není jednoznačně prokazována. Níže uvedené statistiky opět nenavědčují velké efektivně v postihování zadavatelů a dodavatelů a jejich pracovníků.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 5 Tdo 893/2013, ze dne 6. 11. 2013 uvádí následující:

- Neoprávněné výhody ve smyslu ustanovení § 248 odst. 1, 2 TrZ mohou mít jak majetkový charakter, tak i nemajetkový charakter. Neoprávněné výhody imateriální povahy mají zpravidla ten důsledek, že konkurent, který narušil hospodářskou soutěž nekalosoutěžním jednáním, v důsledku toho rozvíjí svůj podnik, rozšiřuje dosavadní provoz, např. výrobu, poskytování služeb, zvětšuje svůj sortiment o nové výrobky či služby, získává lepší postavení na trhu, a někdy může dokonce i diktovat podmínky na trhu v určitém teritoriu a období, popř. také expanduje na nové trhy apod. Neoprávněné výhody majetkového charakteru budou zpravidla mít povahu majetkového prospěchu, který je vyjádřitelný v penězích, a to i např. ve formě zisku nebo jiného přírůstku na majetku.
- Jestliže škoda je, byť jako součást újmy, zákonným znakem trestného činu, je třeba vždy zjišťovat a dokazovat její výši. Nelze-li zjistit přesnou výši škody, musí se zjistit alespoň její minimální výše, přičemž se tato minimální výše škody musí opírat o provedené důkazy tak jako každá jiná okolnost a nelze ji stanovit odhadem. V rozsudku musí být minimální výše škody stanovena ve výroku číselně a není možné ji určit jen slovním opisem.
- Zásada volného hodnocení důkazů neznamená, že by soud ve svém rozhodování (v úvahách nad ním) měl na výběr, které z provedených důkazů vyhodnotí a které nikoli nebo o které z provedených důkazů své skutkové závěry (zjištění) opře a které opomene. Neakceptování důkazního návrhu obviněného, a to i opakovaného po shora uvedeném postupu, lze založit toliko třemi důvody: Prvním je argument, podle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je navrhován důkaz, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Dalším je argument, podle kterého důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií. Konečně třetím je pak nadbytečnost důkazu, tj. argument, podle něhož určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností (s praktickou jistotou) ověřeno nebo vyvráceno.

K tomu lze uvést, že policie vykazuje souhrnně jen trestné činy proti nekalé soutěži a jejich souhrn není nikterak vysoký. Odhalování kartelů je neefektivní i ze strany úřadu pro ochranu hospodářské soutěže a orgány činné v trestním řízení téměř tuto trestnou činnost neodhalují. Nadto, § 248 odst. 2 výslovně mluví o dohodě, kdežto v praxi se spíše posuzují jako kartel jednání ve vzájemné shodě, které parametry dohody nemají. Opět absentuje důkazní nouze ze strany ÚOHS i orgánů činných v trestním řízení.⁴

3 Statistiky trestního řízení

Statistiky trestných činů jsou uvedeny zejména v níže uvedených tabulkách.

Tabulka č. 1: Kriminality tr. č. plet. při veř. soutěži a dražbě za 1. 1. 2015 do 31. 10. 2015

Zjištěno	Ukončeno prověřování	Celkem v prověřování	Objasněno počet	Ukončeno prověřování dodatečně
72	49	40	48	4

Zdroj: Policie ČR

Tabulka č. 2: Kriminality tr. č. plet. při veř. soutěži a dražbě za 1. 1. 2014 do 31. 12. 2014

Zjištěno	Ukončeno prověřování	Celkem v prověřování	Objasněno počet	Ukončeno prověřování dodatečně
63	35	44	35	4

Zdroj: Policie ČR Další statistiky Ministerstva spravedlnosti jsou na <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=400&d=35214>.

Publikace trestních kapacit⁵ uvádí, že pokud je prokázán výše uvedený úmysl, může výhoda spočívat např.

- Ve sdělení určitých údajů s časovým předstihem,
- Výhodnějšími podmínkami jsou podmínky zvýhodňující jednoho dodavatele proti jiným. Např. výhodnější způsob podání nabídky.

⁴ Nutnost dodržovat zásad efektivnosti, účelnosti a hospodárnosti při zadávání veřejných zakázek uvádí nauka (viz např. PEKOVÁ, J. *Hospodaření a finance územní samosprávy*. Praha: Management Press, 2004; PROVAZNÍKOVÁ, R. *Financování měst, obcí a regionů - teorie a praxe*. Praha: Grada Publishing, 2007).

⁵ Viz např. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. Zvláštní část (§ 140–421)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2535.

Přednost nebo výhodnější podmínky pachatel zajistí pro některého dodavatele či na úkor jiných dodavatelů. Jedno z mála rozhodnutí k této skutkové podstatě v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu je usnesení ze dne 19. 11. 2014 (5 Tdo 746/2014), kdy výhoda spočívala v tom, stručně shrnuto, že úředník obce seznámil s údaji v nabídkách dodavatelů manažera jednoho s dodavatelů, načež společně nabídku tohoto dodavatele upravili (dne 12. 1. 2010) a namísto smluvní pokuty 10 tis. Kč ji nahradili částkou 350 tis. Kč, díky čemuž se tato nabídka posunula na druhé místo v hodnocení a po vyřazení formálně nevyhovující první nabídky se posune na první místo. Vzhledem k předchozímu trestnímu zákonu je možné poukázat na příklad výhody v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2010 (5 Tdo 505/2010), která spočívala v tom, že část stavebních prací na zakázce byla vítěznou společností provedena ještě před zasláním výzvy k podání nabídek. V posuzovaném případě žádná taková přímá výhoda ve smyslu rozhodovací praxe shledána nebyla.

Odborná nauka se danému tématu příliš nevěnuje. Výjimkou je např. článek Šámal, P.⁶, ve kterém se uvádí, že postih trestné činnosti v oblasti veřejných zakázek je přes určitý nárůst v posledních letech zatím spíše ojedinělý a judikatura poměrně sporadická. Šámal v dané souvislosti uvádí: podle policejní statistiky bylo skutků kvalifikovaných jako některý z trestných činů spadajících pod trestné činy týkající se veřejných zakázek (souhrnně označovaných jako pletichy při veřejné soutěži a dražbě) v roce 2008 zjištěno 14 a objasněno 3, v roce 2009 zjištěno 9 a objasněno 5, v roce 2010 zjištěno 27 a objasněno 4, v roce 2011 zjištěno 34 a objasněno 14, v roce 2012 zjištěno 94 a objasněno 49 a v roce 2013 zjištěno 96 a objasněno 66 (zjištěné jsou skutky, u nichž byly zahájeny úkony trestního řízení, a objasněnými skutky jsou ty, u kterých byla podána obžaloba, ale i ty, u kterých bylo trestní stíhání zastaveno nebo došlo k odložení věci). Uvedené počty vykazují značný rozdíl mezi obžalovanými a odsouzenými osobami, což samozřejmě a priori neznámá, že by ve zbytku případů došlo ke zproštění obžalovaných osob, ale je zřejmě alespoň zčásti způsoben délkou trestního řízení, která je typicky u hospodářské kriminality delší, než je tomu u obecné kriminality.

⁶ ŠÁMAL, P. Trestné činy související se zadáváním a realizací veřejných zakázek. In: *Bulletin advokacie*, č. 10, 2015, s. 33–45.

Byť jsou v obou typech statistik porovnávány v zásadě obtížně srovnatelné hodnoty (skutky v policejní statistice a osoby ve statistice Ministerstva spravedlnosti), jisto je, že se jedná o hodnoty, které jsou ve vztahu k jiným druhům trestné činnosti velmi nízké.⁷

Fakticky jiná jednání, byť prověřovaná se nedostala k řádnému odsouzení a je pravdou, že trestní řízení se při prověřování těchto skutečností hodně protahují. Pokud srovnáme statisíce zadaných veřejných zakázek a počty správních deliktů, které shledaly porušení základních zásad (viz i níže) spočívající ve stanovení diskriminačních či nerovných podmínek a neoprávněných vyloučení, je možné říci, že pokud nemají orgány činné v trestním řízení v rukách odposlechy, nejsou schopny efektivně dané jednání trestně postihovat a ani je nepostihují.

4 Statistiky Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže v oblasti přezkumného řízení

Celkový přehled vedených správních řízení v oblasti dohledu nad zadáváním veřejných zakázek v roce 2004

Počet obdržených podání (návrhy+podněty)	636
Zahájená správní řízení celkem	340
Zahájená správní řízení na návrh	248
Zahájená správní řízení z úřední povinnosti	92
Vydaná rozhodnutí celkem *	324
Vydaná rozhodnutí ve věci	165
Zastavená správní řízení	57
Počet uložených pokut	29
Výše pokut uložených prvoinstančním rozhodnutím v tis. Kč **	1 470
Výše správních poplatků splatných v r. 2004 v tis. Kč	3 245

Zdroj: ÚOHS

* započtena vydaná rozhodnutí ze správních řízení zahájených v roce 2003

** započteny sankce uložené rozhodnutími v r. 2003, která nabyla právní moci v roce 2004

⁷ V dané souvislosti zmiňuje pouze 5 rozhodnutí Nejvyššího soudu, které se zabývají trestnými činy ve veřejných zakázkách.

Přehled správních řízení I. stupně v roce 2011	
Počet obdržených podnětů	604 (z toho 320 pro odbor bid riggingu)
Počet přijatých návrhů	434
Zahájená správní řízení celkem	530
Na návrh	434
Ex offo	96
Počet vydaných rozhodnutí v I. stupni, včetně předběžných opatření a procesních rozhodnutí	710, z toho 451 věcných rozhodnutí, 147 rozhodnutí o nápravě a sankcích, 77 neshledáno pochybení, 227 zastaveno z procesních důvodů, 144 předběžných opatření, z toho 115 zamítnutých předběžných opatření
Počet uložených pokut a jejich výše	89 pokut v celkové částce 28.815.000 Kč
Náklady řízení hrazené zadavatelem	64 případů v celkové výši 1.746.000 Kč
Kauce	26.977.646 Kč uložených kaucí z toho 5.464.009 Kč propadlo do státního rozpočtu

Zdroj: ÚOHS

5 Je každé porušení právní úpravy veřejných zakázek sankcionováno a existují kritéria dopadu trestního práva ve vztahu k porušení zákona o veřejných zakázkách?

V praxi se často stává, že dobrá nabídka s určitým nedostatkem, musí být vyřazena ze zadávacího řízení, i když je výrazně levnější. Příkladem by mohla být veřejná zakázka na mýtné s názvem „Poskytování služeb a dodávek vybrané infrastruktury k realizaci projektu výkonového zpoplatnění vybraných komunikací v ČR“. V dané věci předseda ÚOHS svým rozhodnutím ze dne 14. 3. 2006 (2R 015/06-Hr) formálně změnil rozhodnutí ÚOHS ze dne 26. 1. 2006 (VZ/S253/05-154/01635/2006/540-RP), a to tak, že výrok byl doplněn o označení konkrétního právního předpisu, podle kterého byla věc rozhodnuta. Posledně označeným rozhodnutím ÚOHS bylo zastaveno řízení o návrhu uchazečů, kteří byli sdružení ve sdružení Autostrade (dále jen Autostrade), neboť ÚOHS neshledal porušení zákona o veřejných zakázkách, když zadavatel Ministerstvo dopravy nevyhovělo námitkám uvedených uchazečů. Rozhodnutí ÚOHS potvrdily správní soudy. Sdružení

Kapsch přitom bylo o cca 5 miliard dražší a na rozdíl od firem sdružených ve sdružení Autostrade nemělo s provozováním mýta faktické zkušenosti. Firmy sdružené ve sdružení Autostrade byly přitom vyřazeny s čistě formálních důvodů, jako je absence dvou výpisů z Rejstříku trestů od zahraničních osob, které byli v postavení statutárního orgánu ve vztahu k České republice a absence certifikátu OHSAS 18001; tento certifikát přitom zákona neumožňoval výslovně požadovat a zmíněný požadavek na kvalifikaci český zákon převzal nad rámec zadávacích směrnic v EU. Méně zkušený vítěz veřejné zakázky s dražší cenou o cca 5 mld. Kč zvítězil při vyřazení zkušenějšího konkurenta výrazně levnějšího, a to bez jakéhokoliv zájmu orgánu činných v trestním řízení, byť v rozhodném období tato veřejná zakázka byla silně medializována, včetně okolností a podmínek s tím související.

Pokud srovnáme statistiky šetření porušení zákona o veřejných zakázkách a počet šetřených případů, např. při skutkové podstatě pletich ve veřejných zakázkách postačuje porušení zákona o veřejných zakázkách, lze dospět k závěru, že ne každé porušení tohoto zákona vede k trestněprávnímu postihu, nicméně rozhodovací praxe nedává jednoznačnou odpověď, jaké závažné intenzity musí být.

6 Závěrem

Lze uvést, že dotazované hospodářské trestné činy se vyšetřují spíše výjimečně, pokud jsou získány nezvratné důkazy na základě povolených odposlechů, které vyžadují příslušné povolení. Trestní právo se zde používá jako nástroj postihující nejzávažnější porušení zákona.

Nejprve je nutné uvést, že dané trestné činy v oblasti veřejných zakázek se obtížně prokazují a při jejich odhalování se při absenci odposlechů a jiných operativních prostředků obtížně prokazují, za což může rovněž složitost práva veřejných zakázek a rozdílné výklady (k tomu i viz citovaná rozhodnutí). Velmi často se lze ze strany orgánů činných v trestním řízení dočkat osvobozujícího verdiktu při porušení zákona o veřejných zakázkách z těchto důvodů⁸:

- Absence jednotné metodiky zadávání veřejných zakázek
- Častých změn tohoto zákona

⁸ Viz např. usnesení Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 27.3.2015 (3 T 75/2014).

- Nejednoznačné rozhodovací praxe
- Rozdílných výkladových vodítek u správních soudů a u Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže.

Úkolem orgánů činných v trestním řízení by měla být typizace a závažnost porušení zákona o veřejných zakázkách, které vedou k dopadům v trestně-právní rovině, uvedené spíše absentuje.

III. MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY VE SLOVENSKÉ REPUBLICĚ

AKTUÁLNE ZMENY V TRESTNOM ZÁKONE VO SFÉRE MAJETKOVÝCH A HOSPODÁRSKYCH TRESTNÝCH ČINOV¹

Margita Prokeínová

1 Úvodom

Slovenský trestný zákon bol rekodifikovaný v roku 2005 a účinnosť nadobudol 1. januára 2006, takže už takmer desať rokov sa uplatňuje v aplikačnej praxi. Keďže právo je veľmi dynamický odbor, počas tohto časového obdobia bol rekodifikovaný Trestný zákon podrobený viacerým zmenám a doplnkom a určite sa bude v tomto trende naďalej pokračovať podľa potrieb súčasnej doby. Od roku 2006 do roku 2016 zaznamenávame až vyše tridsať noviel Trestného zákona, čo naozaj predstavuje závratné číslo.²

Príspevok je zameraný na aktuálne novelizačné zmeny týkajúce sa majetkových a hospodárskych trestných činov. Ide o novely Trestného zákona, ktoré nadobudli účinnosť v roku 2016 a výrazným spôsobom zasiahli do trestno-právnej oblasti.

S poukazom na naše historické tradície je priekopníckou novelou zákon č. 91/2016 Z. z., ktorou sa zavádza do nášho právneho systému priama trestná zodpovednosť právnických osôb. Vzhľadom na obsahovú náplň predmetného príspevku sme sa v súvislosti s touto novelou obmedzili len na tie zmeny a doplnenia, ktoré jej zodpovedajú.

2 Novelizačné zmeny vo sfére majetkových trestných činov

Novely Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. a č. 398/2015 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2016 a novela Trestného zákona č. 91/2016 Z. z. s účinnosťou od 1. júla 2016 priniesli niekoľko zmien, ktoré sa premietli i do majetkových a hospodárskych trestných činov.

¹ Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu VEGA č. 1/0907/16.

² Na porovnanie môžeme uviesť, že zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, mal vyše štyridsať noviel, ale za podstatne dlhšie časové obdobie.

V rámci majetkových trestných činov sa legislatívne zmeny a doplnenia konkrétne vzťahujú na:

- neoprávnené vyrobenie, používanie alebo prechovávanie overovacej značky meradla alebo zabezpečovacej značky meradla (§ 219a),
- subvenčný podvod (§ 225),
- legalizáciu príjmu z trestnej činnosti (§ 233),
- úžeru (§ 235),
- poškodenie a zneužitie záznamu na nosiči informácií (§ 247) – pôvodný názov pred novelou; súčasný názov je neoprávnený prístup do počítačového systému.

2.1 Neoprávnené vyrobenie, používanie alebo prechovávanie overovacej značky meradla alebo zabezpečovacej značky meradla

Trestný čin neoprávneného vyrobenia a používania platobného prostriedku, elektronických peňazí alebo inej platobnej karty je upravený v § 219 Tr. zák. Jeho novela, zákon č. 91/2016 Z. z. vkladá do § 219a Tr. zák. nový trestný čin, ktorý sa odvíja od trestného činu zakotveného v § 219 Tr. zák., takže je k nemu vo vzťahu špeciality. Jeho právna úprava, vrátane nadpisu znie:

219a

Neoprávnené vyrobenie, používanie alebo prechovávanie overovacej značky meradla alebo zabezpečovacej značky meradla

„(1) Kto neoprávnene vyrobí, pozmení, napodobní, spojí alebo falšuje overovaciu značku meradla alebo zabezpečovaciu značku meradla na účel použiť ju ako pravú alebo na taký účel ju prepravuje alebo poskytne inému alebo neoprávnene prechováva overovacie značky meradla alebo zabezpečovacie značky meradla na účel použiť ich ako pravé, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.

(2) Kto neoprávnene vyrobí, prechováva, obstará si alebo inak zádováži, poskytne inému alebo použije raznicu, nástroj alebo iný prostriedok špeciálne prispôsobený na spáchanie činu uvedeného v odseku 1, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(3) Odňatím slobody na dva roky až osem rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

- a) závažnejším spôsobom konania,*
- b) vo väčšom rozsahu, alebo*
- c) z osobitného motívu.*

(4) *Odňatím slobody na päť rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2*

a) vo veľkom rozsahu, alebo

b) ako člen nebezpečného zoskupenia.“

Názov predmetného trestného činu znie trochu komplikovane, ale jeho podstata spočíva v trestnosti neoprávneného pretáčania meracích zariadení a to nielen v automobilovej oblasti (pretáčanie tachometrov), ale aj v oblasti energetiky (pretáčanie elektromerov, plynomerov, vodomerov). Takisto bolo potrebné trestnoprávne podchytiť používanie a prechovávanie falošných plombovacích razníc. Takéto konania nie sú ojedinelé, viackrát poukazovali na ne i médiá, pretože už naberali značný rozsah a dokonca sa stali dobrým biznisom pre organizované skupiny.

2.2 Subvenčný podvod

Subvenčný podvod je špeciálnou skutkovou podstatou k trestnému činu podvodu podľa § 221 Tr. zák. Novelizačná zmena sa dotkla ustanovenia § 225 ods. 2 Tr. zák., ktoré je základnou skutkovou podstatou. Jeho pôvodné znenie bolo v takejto formulácii: „*Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto neoprávnenne získanú dotáciu, subvenciu, príspevok alebo iné plnenie zo štátneho rozpočtu, z rozpočtu verejnoprávnej inštitúcie, rozpočtu štátneho fondu, rozpočtu vyššieho územného celku alebo rozpočtu obce použije v rozsahu väčšom na iný ako určený účel.*“ Novelou Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. došlo síce k malej zmene, ale podstatnej a opodstatnenej, pretože vypadlo slovíčko „*neoprávnenne*“. Podľa pôvodnej formulácii skutkovej podstaty tohto trestného činu museli byť splnené dve podmienky na naplnenie jeho objektívnej stránky:

- neoprávnené získanie dotácie, subvencie, príspevku alebo iného plnenia³ ...,
- ich použitie vo väčšom rozsahu na iný účel, ako bol určený.

³ Dotácia predstavuje peňažný príspevok, podporu poskytovanú vládou alebo verejnoprávnou inštitúciou na činnosť, ktorá je vo verejnom záujme.

Subvenciou je finančný príspevok, ktorý poskytuje vláda alebo verejná právna inštitúcia, predstavujúci pre daný subjekt určitú výhodu.

Iným plnením zo štátneho rozpočtu je štátna pomoc v akejkolvek forme určená na podnikanie.

BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 549.

Podľa súčasného znenia skutkovej podstaty subvenčného podvodu v zmysle § 225 ods. 2 Tr. zák. treba vychádzať z toho, že páchatel' sa dopúšťa tohto trestného činu i vtedy, keď dotáciu, subvenciu, príspevok alebo iné plnenie síce získa oprávnenne, ale použije to na iný účel, ako bol určený. Táto novelizačná zmena má svoju logiku, pretože neoprávnené získanie týchto peňažných plnení rieši § 225 ods. 1 Tr. zák. a na základe tohto znaku je už potom v rámci tohto ustanovenia irelevantné, že na aký účel bolo poskytnuté peňažné plnenie použité. Dôležité je to, že bolo získané neoprávnenne formou vylákania uvedením do omylu so strany páchatel'a s tvrdením, že spĺňa podľa všeobecne záväzného právneho predpisu podmienky na poskytnutie peňažného plnenia, hoci v skutočnosti tomu tak nebolo. Účel použitia peňažného plnenia je podstatný pre druhý odsek, pokiaľ bolo poskytnuté vo väčšom rozsahu.

V porovnaní s českou právnou úpravou tohto trestného činu možno konštatovať, že v skutkovej podstate § 212 ods. 2 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestní zákonník“) taktiež nefiguruje znak neoprávnenosti. Z hľadiska rozsahu použitia dotácie však postačí na trestnosť činu malý rozsah. Odlišnosť je i v názve trestného činu, nakoľko je pomenovaný ako dotačný podvod.

2.3 Legalizácia príjmu z trestnej činnosti

Pri trestnom čine legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 Tr. zák. taktiež došlo k menšej zmene novelou Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. hneď v úvodnej vete, kde sa rušia slová „*iný majetok*“ a nahrádzajú sa slovami „*vec pochádzajúcu*“. Takže začiatok skutkovej podstaty trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti v zmysle § 233 ods. 1 Tr. zák. je v znení: „*Kto príjem alebo vec pochádzajúcu z trestnej činnosti, v úmysle zatajiť existenciu takého príjmu alebo veci, zakryť ich pôvod v trestnej činnosti, ich určenie či použitie na spáchanie trestného činu, zmarit' ich zaistenie na účely trestného konania alebo ich prepadnutie alebo zhabanie...*“. Tieto dva pojmy bolo potrebné zosúladiť, pretože v rámci jednej skutkovej podstaty sa vyskytovali pojmy „majetok i vec.“ Novelou sa ustálil pojem „vec“, pretože v porovnaní s pojmom „majetok“ predstavuje širší význam. Svedčí o tom pojmové výkladové ustanovenie

§ 130 ods. 1 Tr. zák., v ktorom je uvedená definícia veci. „*Vecou sa na účely tohto zákona rozumejú*

- a) *hnutelná vec alebo nehnuteľná vec, byt alebo nebytový priestor, zvierata, ak z jednotlivých ustanovení tohto zákona nevyplyva nič iné,*
- b) *ovládateľná prírodná sila alebo energia,*
- c) *cenný papier bez ohľadu na jeho podobu,*
- d) *peňažné prostriedky na účte,*
- e) *príjem z trestnej činnosti, ako aj zisky, úroky a iné úžitky z týchto príjmov,*
- f) *listina, ktorá je podkladom uplatnenia si právneho nároku, alebo*
- g) *majetkové právo alebo iná peniazmi ocniteľná hodnota.*

Za vec sa považuje aj nehmotná informácia, dáta výpočtovej techniky alebo obrazový záznam na technickom nosiči“ (§ 130 ods. 2 Tr. zák.).

Mimochodom aj v § 130 ods. 1 Tr. zák. došlo novelou Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. k rozšíreniu pojmu „vec“ o písmená d) až g). Tento aspekt má dopad i na ostatné trestné činy, kde predmetom útoku je vec.

Pri porovnaní s českým Trestným zákonníkom si môžeme všimnúť, že ustanovenie o legalizácii výnosov z trestnej činnosti podľa § 216 a § 217 Trestného zákonníka taktiež narába len s pojmom „vec“. Zaujímavosťou je, že tento trestný čin je možné spáchať i z nedbanlivosti v zmysle § 217 Trestného zákonníka, na rozdiel od slovenskej právnej úpravy, ktorá pripúšťa len úmyselnú formu zavinenia s obligatónym vyjadrením pohnútky.

2.4 Úžery

Trestný čin úžery je upravený v § 235 Tr. zák. a novela Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. ho dopĺňa o nový odsek 2, ktorý znie: „*Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto poskytne plnenie bez povolenia, v rozpore s vydaným povolením alebo poruší zákonom chránené práva spotrebiteľa a dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere alebo kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju, na sebe prevedie.*“ Na základe vsunutia tohto nového ustanovenia do štruktúry trestného činu úžery sa doterajšie odseky 2 až 4 označujú ako odseky 3 až 5. Zmyslom tejto novej základnej skutkovej podstaty je chrániť spotrebiteľské práva, hlavne v prípadoch nekalých praktík poskytovateľov nebankových služieb. Nebankové subjekty sú vo všeobecnosti známe svojim úžerníckym správaním. Realizujú

ho rôznymi spôsobmi, napríklad veriteľ uvedie v zmluve, že spotrebiteľ je povinný vrátiť istinu navýšenú o 80 až 90%. Vo všeobecných obchodných podmienkach sa pritom uvádza, že tretina z požadovanej odplaty sú úroky, tretina poplatky spojené s poskytnutím úveru a ďalšiu tretinu tvorí odmena veriteľa za poskytnutie úveru. Takýchto prípadov je neúrekom a treba sa nimi zaoberať. Aplikáčna prax časom ukáže mieru efektívnosti boja proti úžere nielen prostriedkami trestného práva, ale aj ďalšími osobitnými právnymi predpismi.

Český Trestný zákonník upravuje v § 218 ods. 1 trestný čin úžery len vo všeobecnej rovine, podobne ako je tomu v slovenskej právnej úprave. Ďalšiu základnú skutkovú podstatu zameranú na ochranu spotrebiteľov neobsahuje.

2.5 Poškodenie a zneužitie záznamu na nosiči informácií, respektíve neoprávnený prístup do počítačového systému

Ustanovenie § 247 Tr. zák. podliehalo už ďalšej novele Trestného zákona č. 398/2015 Z. z., ktorá taktiež nadobudla účinnosť 1. januára 2016. Predmetná novela výraznou mierou zasiahla do tohto ustanovenia, pretože mení názov trestného činu, jeho skutkové podstaty a pribudli ešte ďalšie trestné činy, ktoré sa odvíjajú od § 247 Tr. zák. Dôvod rozsiahlej zmeny predmetného trestného činu spočíval v tom, že rozsah jeho skutkovej podstaty sa javil byť nedostatočný na účely transpozície Smernice 2013/40/EÚ z 12. augusta 2013 o útokoch na informačné systémy, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2005/222/SVV (Ú. v. EÚ L 218, 14. 08. 2013). Transpozíčná smernica totiž zohľadňuje nové metódy páchania počítačových trestných činov a významne rozširuje komplex protiprávných konaní v súvislosti s neoprávneným prístupom do počítačových systémov, neoprávneným zásahom do počítačových systémov a počítačových údajov, neoprávneným zachytávaním počítačových údajov a manipuláciou s nástrojmi určenými na spáchanie týchto trestných činov. Preto bolo nevyhnutné vytvoriť nové individuálne skutkové podstaty trestných činov reflektujúce jednotlivé typy uvedených protiprávných konaní.⁴ „Smernica významným spôsobom reflektuje Dohovor Rady Európy o počítačovej kriminalite z roku 2001 (ozn.

⁴ Dôvodová správa k novele Trestného zákona č. 398/2015 Z. z. Dostupné na: <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/398-2015-z-z.html>, 14. 06. 2016.

č. 137/2008 Z. z.), ktorý je na medzinárodnej úrovni považovaný za najkomplexnejšiu medzinárodnú normu, keďže poskytuje komplexný a ucelený rámec zahŕňajúci viaceré aspekty počítačovej kriminality.⁵

Pôvodný názov trestného činu znel „*poškodenie a zneužitie záznamu na nosiči informácií*.“ Jeho súčasný názov znie „*neoprávnený prístup do počítačového systému*.“ Samotný názov trestného činu bližšie konkretizuje konanie páchatel'a a týka sa to aj názvov ďalších trestných činov, ktoré nadväzujú na § 247 Tr. zák. Pôvodné znenie § 247 Tr. zák. bolo nasledovné:

„(1) *Kto v úmysle spôsobiť inému škodu alebo inú ujmu alebo zádoväzť sebe alebo inému neoprávnený prospech získa neoprávnený prístup do počítačového systému, k inému nosiču informácií alebo jeho časti a*

a) jeho informácie neoprávnene použije,

b) také informácie neoprávnene zničí, poškodí, vymaže, pozmení alebo zníži ich kvalitu,

c) urobí zásah do technického alebo programového vybavenia počítača, alebo

d) ukladaním, prenášaním, poškodením, vymazaním, znížením kvality, pozmenením alebo potlačením počítačových dát mári funkčnosť počítačového systému alebo vytvára neautentické dáta s úmyslom, aby sa považovali za autentické alebo aby sa s nimi takto na právne účely nakladalo,

potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až 3 roky.

(2) *Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto na účel spáchania činu uvedeného v odseku 1*

a) neoprávnene sleduje prostredníctvom technických prostriedkov neverejný prenos počítačových dát do počítačového systému, z neho alebo v rámci počítačového systému, alebo

b) zaobstará alebo sprístupní počítačový program a iné zariadenia alebo počítačové heslo, prístupový kód alebo podobné údaje umožňujúce prístup do celého počítačového systému alebo do jeho časti.

(3) *Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2 a spôsobí ním značnú škodu.*

(4) *Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2*

a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo

b) ako člen nebezpečného zoskupenia.“

⁵ Dôvodová správa k novele Trestného zákona č. 398/2015 Z. z. Dostupné na: <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/398-2015-z-z.html>, 14. 06. 2016.

Súčasná formulácia skutkových podstát § 247 Tr. zák. je nasledovná:

„(1) Kto prekoná bezpečnostné opatrenie, a tým získava neoprávnený prístup do počítačového systému alebo jeho časti, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(2) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a spôsobí ním značnú škodu.

(3) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo

b) ako člen nebezpečného zoskupenia.“

Odlíšnosť medzi staršou a neskoršou právnou úpravou § 247 Tr. zák. sa prejavila v subjektívnej stránke, pretože predchádzajúca forma zavinenia bola úmyselná v spojení s pohnútkou – „v úmysle spôsobiť inému škodu alebo inú ujmu alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech...“ Súčasná forma zavinenia je úmyselná bez obligatórnej viazanosti s pohnútkou.⁶ S týmto aspektom je zároveň prepojené to, že z hľadiska objektívnej stránky sa v rámci základnej skutkovej podstaty už nevyžaduje spôsobenie škody inému alebo inej ujmy alebo zadováženie sebe alebo inému neoprávnený prospech. Porovnaním skutkových podstát oboch trestných činov ostala totožná určitá časť objektívnej stránky v tom smere, že páchatel ako všeobecný subjekt získava neoprávnený prístup do počítačového systému alebo jeho časti. Skoršia právna úprava ešte uvádza aj pojem „iný nosič informácií“ a ďalej v jednotlivých písmenách vymenúva rôzne spôsoby konania v alternatívnej forme. V druhom odseku sa nachádza taktiež základná skutková podstata, v ktorej sú uvedené ďalšie spôsoby protiprávneho konania. Trestná sadzba v základnej skutkovej podstate je šesť mesiacov až tri roky. Súčasná právna úprava § 247 Tr. zák. obsahuje len jednu základnú skutkovú podstatu v jednoduchšej forme, v zmysle ktorej páchatel prekoná bezpečnostné opatrenie, a tým získava neoprávnený prístup do počítačového systému alebo jeho časti. Trestná sadzba je stanovená na dva roky.

Vo vzťahu *lex specialis* k trestnému činu neoprávnený prístup do počítačového systému podľa § 247 Tr. zák. sú tieto trestné činy, ktoré zakotvila novela Trestného zákona č. 398/2015 Z. z.:

- neoprávnený zásah do počítačového systému (§ 247a),

⁶ V zmysle § 17 Tr. zák. sa vyžaduje pre trestnosť činu úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nebanlivosti.

- neoprávnený zásah do počítačového údajaja (§ 247 b),
- neoprávnené zachytávanie počítačových údajov (§ 247c),
- výroba a držba prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov (§ 247d).

2.5.1 Neoprávnený zásah do počítačového systému.

Ďalší trestný čin vzťahujúci sa na počítačový systém je upravený v § 247a Tr. zák. pod názvom „neoprávnený zásah do počítačového systému. Nejde o úplne novú a neznámu skutkovú podstatu tohto trestného činu, pretože viaceré jej obsahové prvky sú prevzaté z pôvodného znenia § 247 ods. 1 písm. b) až d) Tr. zák. Súčasná základná skutková podstata neoprávneného zásahu do počítačového systému znie:

„Kto obmedzí alebo preruší fungovanie počítačového systému alebo jeho časti

a) neoprávneným vkladáním, prenášaním, poškodením, vymazaním, zhoršením kvality, pozmenením, potlačením alebo zneprístupnením počítačových údajov, alebo

b) tým, že urobí neoprávnený zásah do technického alebo programového vybavenia počítača a získané informácie neoprávnene zničí, poškodí, vymaže, pozmení alebo zníži ich kvalitu...“

Trestná sadzba v zmysle § 247a ods. 1 Tr. zák. je totožná s pôvodným § 247 ods. 1 Tr. zák. v rozmedzí šesť mesiacov až tri roky.

2.5.2 Neoprávnený zásah do počítačového údajaja

Trestný čin upravený v § 247 b Tr. zák. má veľmi úzku podobnosť s § 247a Tr. zák., pretože tiež ide o neoprávnený zásah, ale s tým rozdielom, že smeruje do počítačového údajaja. Rozdiel medzi počítačovým systémom a počítačovým údajom je v tom, že počítačový systém je určený na automatizované spracúvanie údajov na základe programu a počítačový údaj predstavuje záznam skutočností, informácií alebo pojmov vo forme, ktorá je vhodná na spracovanie v počítačovom systéme.⁷

⁷ Presnú definíciu počítačového systému a počítačového údajaja upravuje Dohovoru Rady Európy o počítačovej kriminalite v čl. 1 písm. a), b). Dostupné na: http://www.ucps.sk/Dohovor_o_pocitacovej_kriminalite, 15. 06. 2016.

2.5.3 Neoprávnené zachytávanie počítačových údajov

Ďalším trestným činom nadväzujúcim na § 247 Tr. zák. je neoprávnené zachytávanie počítačových údajov upravený v § 247c Tr. zák. Páchateľ sa dopúšťa tohto trestného činu, keď neoprávnene zachytáva⁸ počítačové údaje prostredníctvom technických prostriedkov neverejných prenosov počítačových údajov do počítačového systému, z neho alebo v jeho rámci vrátane elektromagnetických emisií z počítačového systému, ktorý obsahuje takéto počítačové údaje. Individuálnym objektom tohto trestného činu je teda ochrana tajomstva informácie prenášanej prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, alebo tajomstva neverejného prenosu počítačových dát do počítačového systému, z neho alebo v jeho rámci.⁹ Trestná sadzba v zmysle § 247c Tr. zák. je totožná s pôvodným § 247 ods. 2 Tr. zák. v rozmedzí šesť mesiacov až tri roky. V rámci druhého odseku je páchatelom špeciálny subjekt – zamestnanec poskytovateľa elektronickej komunikačnej služby. Tento aspekt sa odráža na zvýšení trestnej sadzby, ktorá je v rozmedzí jedného až piatich rokov. Predchádzajúca právna úprava trestného činu podľa § 247 Tr. zák. upravovala vo všetkých svojich ustanoveniach len všeobecný subjekt. I v tomto prípade nejde o úplne novú a neznámu skutkovú podstatu tohto trestného činu, pretože viaceré jej obsahové prvky sú prevzaté z pôvodného znenia § 247 ods. 2 písm. a) Tr. zák.

2.5.4 Výroba a držba prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov

Posledným trestným činom z počítačovej oblasti je výroba a držba prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov, ktorý je upravený v § 247d Tr. zák. Podobne, ako v predchádzajúcich prípadoch i tu možno badať určité prvky potrebné na naplnenie skutkovej podstaty tohto trestného činu, aké boli upravené v predchádzajúcom ustanovení

⁸ „Na účely transpozície smernice sa neoprávneným zachytávaním rozumie odpočúvanie a monitorovanie obsahu komunikácie alebo jej sledovanie resp. získavanie obsahu údajov buď priamo, prostredníctvom prístupu a využívania informačného systému, alebo nepriamo, prostredníctvom využívania elektronického odpočúvania alebo odpočúvacieho zariadenia technickými prostriedkami.“ Dôvodová správa k novele Trestného zákona č. 398/2015 Z. z. Dostupné na: <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/398-2015-z-z.html>, 14. 06. 2016.

⁹ Dôvodová správa k novele Trestného zákona č. 398/2015 Z. z. Dostupné na: <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/398-2015-z-z.html>, 14. 06. 2016.

§ 247 ods. 2 písm. b) Tr. zák. Subjektívna stránka sa trochu líši od ostatných trestných činov vzťahujúcich sa na počítačovú oblasť, pretože podľa § 247d Tr. zák. musí byť spolu s úmyselnou formou zavinenia prítomná aj pohnútko, ktorá je v tomto prípade základným znakom skutkovej podstaty trestného činu, smerujúca k spáchaniu trestného činu neoprávneného prístupu do počítačového systému podľa § 247, neoprávneného zásahu do počítačového systému podľa § 247a, neoprávneného zásahu do počítačového údajia podľa § 247 b alebo neoprávneného zachytávania počítačových údajov podľa § 247c. Objektívna stránka tohto trestného činu tkvie vo výrobe, v dovoze, obstaraní, kúpe, predaji, výmene, uvedení do obehu alebo akomkoľvek sprístupnení

- a) zariadenia vrátane počítačového programu vytvoreného na neoprávnený prístup do počítačového systému alebo jeho časti, alebo
- b) počítačového hesla, prístupového kódu alebo podobných údajov umožňujúce prístup do počítačového systému alebo jeho časti.

Trestná sadzba je trochu nižšia od pôvodnej sankcie, pretože trest odňatia slobody možno uložiť len do dvoch rokov.

Český Trestný zákonník upravuje tento druh počítačovej trestnej činnosti v § 230 až 232. Názvy trestných činov sú vo forme:

- neoprávnený prístup k počítačovému systému a nosiči informácií (§ 230),
- opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat (§ 231),
- poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti (§ 232).

Obsahová náplň ustanovení týchto trestných činov je v mnohom podobná slovenskej právnej úprave. Výraznou odlišnosťou je, že česká právna úprava pripúšťa spáchanie trestného činu podľa § 232 z nedbanlivosti a môže sa ho dopustiť jednak špeciálny subjekt a jednak aj všeobecný subjekt.

3 Novelizačné zmeny vo sfére hospodárskych trestných činov

V rámci hospodárskych trestných činov sa legislatívne zmeny a doplnenia konkrétne vzťahujú na:

- poškodzovanie finančných záujmov Európskych spoločenstiev (§ 261 a § 263) – pôvodný názov pred novelou; súčasný názov je poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie,
- výrobu a držbu falšovateľského náčinia (§ 272).

3.1 Poškodzovanie finančných záujmov Európskych spoločenstiev, respektíve poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie

Novela Trestného zákona č. 91/2016 Z. z. priniesla legislatívno-technickú úpravu, pretože v názve trestného činu i v texte § 263 ods. 1 slová „Európskych spoločenstiev“ sa nahrádza slovami „Európskej únie.“ Lisabonskou zmluvou Európske spoločenstvo 30. novembra 2009 zaniklo a 1. decembra 2009 ho nahradila Európska únia ako jeho právny nástupca. Pojem Európske spoločenstvá dnes už stratil význam. Popri Únii existuje formálne samostatné Európske spoločenstvo pre atómovú energiu.¹⁰

3.2 Výroba a držba falšovateľského náčinia

Trestný čin výroby a držby falšovateľského náčinia je upravený v § 272 Tr. zák. a novela Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. ho dopĺňa o nový odsek 2, ktorý znie: „*Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto neoprávnene s použitím zariadenia alebo materiálu určeného na výrobu peňazí vyrobí, prijme, získa alebo prechováva hologramy, vodozňaky alebo iné ochranné prvky peňazí, ktoré slúžia na ochranu pred ich falšovaním.*“ Na základe vsunutia tohto nového ustanovenia do štruktúry predmetného trestného činu sa doterajší odsek 2 označuje ako odsek 3. Doplnením nového ustanovenia sa vykonáva transpozícia smernice EP a Rady 2014/62/EÚ z 15. mája 2014 o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV do právneho poriadku Slovenskej republiky.¹¹

¹⁰ Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Eur%C3%B3pske_spolo%C4%8Denstvo, 15. 06. 2016.

¹¹ Dôvodová správa k novele Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. Dostupné na: <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/397-2015-z-z.html>, 15. 06. 2016.

4 Záverom

Viacere trestné činy upravené v osobitnej časti slovenského Trestného zákona boli podrobené aktuálnym novelizačným zmenám a doplnkom. Výnimkou neboli ani majetkové a hospodárske trestné činy označované ako ekonomická kriminalita.¹² Práve táto téma je obsahom predmetného článku. Novela Trestného zákona č. 397/2015 Z. z. účinná od 1. januára 2016 sa vzťahuje na tieto majetkové a hospodárske trestné činy:

- Majetkové trestné činy
 - subvenčný podvod (§ 225),
 - legalizácia príjmu z trestnej činnosti (§ 233),
 - úžera (§ 235).
- Hospodársky trestný čin
 - výroba a držba falšovateľského náčinia (§ 272).

Novela Trestného zákona č. 398/2015 Z. z. účinná od 1. januára 2016 sa vzťahuje na majetkový trestný čin poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči informácií (§ 247), ktorá mení názov tohto trestného činu, jeho skutkové podstaty a rozširuje ho o ďalšie trestné činy (§ 247a až § 247d), ktoré sú k nemu vo vzťahu špeciality.

Novela Trestného zákona č. 91/2016 Z. z. účinná od 1. júla 2016 sa vzťahuje na:

- Majetkový trestný čin
 - neoprávnené vyrobenie, používanie alebo prechovávanie overovacej značky meradla alebo zabezpečovacej značky meradla (§ 219a).
- Hospodársky trestný čin
 - poškodzovanie finančných záujmov Európskych spoločenstiev (§ 261 a § 263).

¹² Ekonomická kriminalita tvorí rozsiahlu časť slovenského Trestného zákona a okrem trestnoprávnej oblasti je tomuto druhu trestnej činnosti venovaná rozsiahla pozornosť i z kriminologického hľadiska a to nielen na vnútroštátnej úrovni, ale hlavne na medzinárodnej úrovni. Spomeniem z Jagelovskej univerzity poľského autora viacerých diel, ktorý sa špecializuje na ekonomickú kriminalitu z tohto vedného odboru DADAK, W. Rzytko i niepewność a zachowania naruszające zasady obrotu gospodarczego – aspekty kryminologiczne. In: *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych*. roč. XIII, 2009, č. 2, s. 229-242.

UPLATŇOVANIE PRINCÍPU ULTIMA RATIO A ZÁSADY SUBSIDIARITY TRESTNOPRÁVNEJ REPRESIE V MAJETKOVEJ KRIMINALITE

Denisa Hamranová

1 Úvodom

Podmienky trestnej represie je nevyhnutné vykladať v rámci zásad trestného práva, medzi ktoré zaraďujeme aj princíp *ultima ratio*, resp. subsidiaritu trestnej represie. Pomocná úloha trestnej represie spočíva v tom, že trestné právo je najkrajnejší prostriedok, slúžiaci k ochrane práv, a záujmov štátu a jednotlivcov, ktorý je možné použiť len v prípade, ak prostriedky iných právnych odvetví nie sú dostačujúce. Generálne sa princíp subsidiarity trestnej zodpovednosti uplatňuje v dvoch sférach a to:

1. V aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní, v rámci ktorej plní funkciu korektívu zamedzujúcemu kvalifikácie určitého konania ako trestného činu – aplikačné pravidlo.
2. V legislatívnej činnosti, v rámci ktorej môžeme hovoriť o kriminálnej politickej smernici, ktorá limituje zákonodarcu pri normotvorbe skutkových podstát trestných činov a iných všeobecných podmienok trestnej zodpovednosti.

Máme však za to, že zákonodarca by sa nemal uberať cestou zanechania dlhodobej koncepcie trestnej politiky moderného štátu spôsobom kvalifikácie súkromnoprávných sporov ako konaní, ktoré vehementne automaticky nedosahujú úroveň trestného činu. Je nepochybné, že majetková a tiež hospodárska činnosť je korigovaná tak normami občianskeho a obchodného práva, ako aj normami trestného práva. Aj v dôsledku tejto skutočnosti považujeme skúmanie, či predmetný spor vykazujúci znaky súkromnoprávnej povahy (napr. kúpna zmluva) bude trestným činom alebo nie, za obtiažny proces v dôsledku možného zneužitia princípu *ultima ratio*. V súčasnosti je však judikatúra tak Najvyššieho i Ústavného súdu Slovenskej, aj Českej republiky rozmanitá, a rovnako v niektorých prípadoch sa názorové prúdy aj rozchádzajú, na čo poukážeme nasledovne vo vedeckom príspevku.

2 Primárne základy princípu *ultima ratio*

Princíp *ultima ratio* je frekventovane využívaný v rámci sporov súkromnoprávnej povahy. Aplikačná prax, ako aj právna úprava poukazujú na skutočnosť, že existuje silná prepojenosť a prekryvanie prvkov súkromného a verejného práva, čo v mnohých prípadoch vedie k problematickej otázke diferencovania súkromnoprávneho od verejnoprávneho vzťahu. Predmetné zistenie sa prejavuje najmä v oblasti majetkovej a hospodárskej kriminality, súčasťou ktorých sú trestné činy zaradené v 4. hlave (Majetkové trestné činy) a v 5. hlave (Hospodárske trestné činy) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný zákon“). Princíp *ultima ratio* býva označovaný aj ako subsidiarita trestnej represie alebo obmedzenie trestného práva. Rovnako sa chápe v dvojakom zmysle, ktorý načrtol určitým spôsobom Musil a to:

- a) V užšom zmysle – trestnoprávna ochrana sa má použiť až vtedy, ak nie je dostačujúca ochrana v rámci iných právnych odvetví (napr. obchodné právo, civilné právo a iné)
- b) V širšom zmysle – trestnoprávna ochrana sa má použiť až vtedy, ak všetky ostatné aj mimoprávne opatrenia v zmysle sociálnej intervencie nepostačili, resp. zlyhali (ekonomické opatrenia)¹.

Začiatky princípu *ultima ratio* ďaleko siahajú do historického kontextu a nie je ničím novým v rámci trestného práva. Mnohí autori sa podrobným spôsobom zaoberali touto problematikou. Môžeme spomenúť českého teoretika Alberta Milotu, ktorý tento princíp prirovnáva k úrovni trestania a nie k samotnej trestnej zodpovednosti. Vo svojej učebnici zdôrazňuje, že verejná moc pri ponímaní trestných hrozieb vychádza zo zásady subsidiarity trestnej represie, kedy trestný následok môže byť spútaný s danými pravidlami len tam, kde inými prostriedkami nemožno dosiahnuť, aby bolo pravidlo subsidiarity trestnej represie zachované, a taktiež, že tento trestný následok nesmie byť stanovený vo väčšom rozsahu, ako je potrebné.² Opačný názor

¹ MUSIL, J. Trestní odpovědnost jako prostředek ultima ratio. In: *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*, roč. 45, č. 3, 2012, s. 165.

² MILOTA, A. *Učebnice obojího práva trestního, platného v Československé republice*. Kroměříž: J. Gusek, 1926, s. 3.

zaujal český právník August Miříčka, který odmíтал realizáciu a tiež aplikáciu zásady *ultima ratio* v trestnom práve, na druhej strane uznával princíp v rovine prevencie kriminality.³

Limitácia trestného práva princípom *ultima ratio* je prvotne vyjadrená v čl. 1 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Ústava SR“) tým, že Slovenská republika je právny štát. Argumentáciu, že princíp *ultima ratio* nemá oporu v právnom systéme a nie je ani výslovne zakotvený, odmietame, nakoľko „*právny poriadok SR je založený na právnom pozitívizme a nie na právnom formalizme, t. j. závažnosť zákona nespočíva v závažnosti jeho slovnej formulácie, ale v závažnosti záujmov, kvôli ktorým bol prijatý a ktoré má chrániť*“⁴. Preto za rozhodujúce považujeme nie slovné vyjadrenie právnych pravidiel, ale jeho obsahové vyjadrenie. Je potrebné uviesť, že princíp *ultima ratio* nie je exaktne, teda výslovne zakotvený v trestnoprávných normách.

Podľa nášho názoru je aj keď nepriamo vyjadrený v ust. § 10 ods. 2 Trestného zákona a to materiálnym korektívom. Trestný zákon účinný do 31. decembra 2015 bol tiež vyjadrením zásady subsidiarity trestnej represie pomocou materiálneho korektívu, ktorý vyjadruje materiálnu stránku trestného činu. Platilo, že nestačilo len naplnenie formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu, ale bolo potrebné naplnenie vyššieho stupňa nebezpečnosti pre spoločnosť. V súčasnosti Trestný zákon obsahuje ustanovenie upravujúce materiálny korektív, ale obmedzujúc sa len na prečiny, čo znamená, že okrem naplnenia formálnych znakov skutkovej podstaty prečinu sa vyžaduje aj naplnenie určitej závažnosti spáchaného prečinu, ktorá musí dosahovať intenzitu väčšiu ako nepatrnú a pri mladistvých väčšiu ako malú.

Určítym spôsobom za špecifické ustanovenie odrážajúce princíp *ultima ratio* považujeme inštitút účinnej ľútosti⁵, nakoľko ochrana spoločenských vzťahov a záujmov Trestného zákona má prostredníctvom nej prednosť pred trestným stíhaním páchatel'a, ktorý pod zákonným sľubom beztrestnosti dobrovoľne zamedzil vzniku škodlivého následku, resp. ho napravil alebo

³ MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná i zvláštní*. Praha: Všehrd, 1934, s. 12.

⁴ ŠAMKO, P. *Základné východiská princípu ultima ratio*. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a288-zakladne-vychodiska-principu-ultima-ratio>

⁵ Ustanovenie § 85-86 Trestného zákona.

urobil oznámenie o trestnom čine príslušnému orgánu, keď sa mu dalo ešte zabrániť. Poznnamenávame, že princíp *ultima ratio* je predmetom bohatej judikatúry, tak na území Slovenskej republiky i Českej republiky.

V zmysle výslovného zaradenia subsidiarity trestnej represie poukazujeme na českú právnu úpravu, nakoľko zákonodarca sa ubral smerom explicitného zakotvenia subsidiarity trestnej represie medzi základy trestnej zodpovednosti v ust. § 12 zákona č. 40/2009 Sb. Trestného zákoníka v znení pozdějších predpisů (ďalej len ako „Trestní zákoník“) a to: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“. Dôvodová správa k Trestnému zákoníku ustanovuje, že „*presvědčení, že ochranu práv a slobód jednotlivcov, vrátane ich života, zdravia a a majetku, práv a chránených záujmov právnických osôb, ako i demokratického štátneho a spoločenského zriadenia, je treba dosahovať predovšetkým mimotrestnými prostriedkami*“⁶. Rovnako stavia princíp *ultima ratio* do pozície interpretačného pravidla, nakoľko znaky trestného činu treba vykladať v zmysle, aby bol trestný čin považovaný za spoločensky škodlivý, pričom to ale neznamená návrat k materiálnemu chápaniu trestného činu v dôsledku absencie v definícii trestného činu. Poukazujeme na to, že ustanovenie zaraďujúce *ultima ratio* do Trestného zákoníku nepopiera ani nevyvracia formálne poňatie trestného činu.

3 Majetková kriminalita a zásada *ultima ratio* v aplikačnej praxi

V poslednej dobe výrazne dominujú rozhodnutia orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktorými sa buď zastavuje trestné stíhanie ešte v prípravnom konaní⁷, resp. sa oslobodzuje obžalovaný spod obžaloby⁸ argumentujúc pritom princípom *ultima ratio*. Je potrebné uviesť, že princíp *ultima ratio* sa sprvu na území Slovenskej republiky chápal len ako princíp limitujúci zákonodarca pri normotvorbe, teda pri vytváraní skutkových podstát trestných činov, pričom ako aplikačné a interpretačné pravidlo bolo odmietané a neakceptovateľné. Subsidiarita trestnej represie si ustálila svoje miesto aj v právnych systémoch presadzujúcich formálne poňatie trestného

⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.

⁷ Pozri ustanovenie § 215 Trestného poriadku.

⁸ Pozri ustanovenie § 285 Trestného poriadku.

činu, pretože vo svojej podstate nepostačuje len naplnenie formálnych znakov, ale ich vzájomné posudzovanie a záverečné vyhodnotenie, či je konanie tak spoločensky nebezpečné, že je nevyhnutné použiť na ochranu práv jednotlivca a štátu normy trestného práva.⁹ V rámci majetkovej kriminality prevláda názor, že závisí predovšetkým od individuálnej činnosti jednotlivca, aby si strážil svoje práva, chránené súdnou mocou, ale na druhej strane je neprijateľné, aby sa táto ochrana aplikovala *a priori* orgánmi činnými v trestnom konaní, nakoľko ich úlohou je ochrana celospoločenských hodnôt, a nie ochrana konkrétnych práv jednotlivca v občianskoprávnej sfére. Preto zastávame názor, že je mimoriadne dôležité v aplikáčnej praxi pozornosť sústrediť na dôsledné posudzovanie súkromnoprávných vzťahov, charakterizujúce vysokým stupňom aplikácie autonómie vôle jednotlivých strán. V aplikáčnej praxi princíp *ultima ratio* dominuje vo fáze prípravného konania, v rámci ktorej sa vyžaduje vysoký stupeň obozretnosti prokurátora. Argumentácie prokurátorov na formu alebo typ občianskoprávneho vzťahu neobstoja, ak protiprávne konanie naplňa všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu. Zároveň však poznamenávame, že u prokurátora sa vyžaduje aj ostražitosť v zmysle toho, že trestné oznámenia sa frekventovane a zámerne podávajú v rámci súperenia v podnikateľskom prostredí. Práve v rámci majetkových a hospodárskych trestných činov je prioritou skúmania obsahu listinných dôkazov, ako aj obsahu trestného oznámenia už v štádiu pred začatím trestného stíhania tá skutočnosť, či správanie zmluvných strán v právnych vzťahoch bolo na štandardnej úrovni a zároveň skúmanie vzniku úmyslu ako obligatórneho znaku skutkových podstat trestných činov.¹⁰ Medzi ďalšie dôvody podávania trestných oznámení podľa nášho názoru zaraďujeme aj:

- Neúmerne zdĺhavé civilné konanie
- Zastrášenie zmluvnej strany
- Súperenie, konkurencia v podnikateľskom prostredí

⁹ NETT, A. Zása ultima ratio, účinná lítost a daňový delikt v novém trestním zákoníku. In: *Dny práva (Days of Law)*, 2009, s. 6.

¹⁰ ŠANTA, J., ŽILINKA, M. Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio. In: *Justičná revue*, 2007, č. 12, s. 1653.

K predmetnému zároveň uvádzame, že zdlhavosť civilného súdneho konania a tiež malá miera vymožitelnosti práva nesmú v žiadnom prípade zdôvodňovať kriminalizáciu konania.¹¹

Ak sa zameriame na trestný čin podvodu upravený v ust. § 221 Trestného zákona, musíme si uvedomiť, že k naplneniu jednotlivých zákonných znakov skutkovej podstaty dôjde, ak páchatel' už v čase napr. pôžičky konal s úmyslom finančné prostriedky nevrátiť, čím uviedol poškodenú osobu do omylu na úkor obohatenia sa. Na rozdiel od tejto situácie sú frekventované prípady, v rámci ktorých po napr. uzatvorení úverovej zmluvy nastanú okolnosti, ktoré bránia určitým spôsobom dlžníkovi splácať predmetné finančné prostriedky, resp. úmysel nesplácať nastal až dodatočne po uzavretí zmluvy. Vtedy nemôžeme hovoriť o trestnom čine podvodu.¹²

Nasledovne poukážeme na judikatúru Českej republiky a Slovenskej republiky a na rozhodovaciu činnosť prokurátorov v súvislosti s majetkovou trestnou činnosťou.

3.1 Majetková kriminalita a *ultima ratio* v zmysle rozhodovania OČTK

Aktivizmus Najvyššieho súdu a tiež Ústavného súdu má za následok pomerne častú aplikáciu princípu *ultima ratio* a zásady subsidiarity trestnej represie v rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní, obzvlášť v posudzovaní trestných prípadov prokurátormi.

Z novších rozhodnutí prokurátorov uvádzame napríklad uznesenie Okresnej prokuratúry Poprad zo dňa 11. augusta 2014, sp. zn. 1 Pv 587/13/7706, v ktorom prokurátor zrušil uznesenie policajta o začatí trestného stíhania pre trestný čin podvodu podľa § 221 ods. 1 Trestného zákona. Páchatel' sa tohoto trestného činu mal dopustiť na tom základe, že uzatvoril zmluvu o dielo s objednávateľom za zhotoviteľa firmu, pričom nebol oprávnený uzatvárať zmluvy a preberať finančné prostriedky v mene tejto spoločnosti. Predmetom zmluvy bolo zhotovenie hrobového monumentu s termínom zhotovenia jeden mesiac od podpisu uvedenej zmluvy a na základe tejto zmluvy osobne prevzal hneď pri podpise zmluvy finančnú hotovosť

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 7 Tdo 290/2000.

¹² Rt 54/1967.

800,- EUR, pričom neskôr mu boli prevodom na účet poukázané ďalšie 2 finančné zálohy po 500,- EUR, spolu v sume 1.000,- EUR a následne si osobne prevzal ďalšie zálohy vo výške 400,- EUR, čím hodnota prevzatých záloh dosiahla sumu spolu 2.200,- EUR, pričom hrobový monument nezhotovil a prevzaté finančné prostriedky nevrátil. Prokurátor sa odvolával na princíp *ultima ratio* s odôvodnením, že z hľadiska princípov, na ktorých je založený demokratický právny štát, je neprijateľné, aby trestným postihom jedného účastníka súkromnoprávneho vzťahu bola nahradzovaná nevyhnutná miera opatrnosti druhého účastníka súkromnoprávneho vzťahu pri ochrane práv a majetkových záujmov v oblasti súkromnoprávnych vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby si strážil svoje práva, ktorým má súdna moc poskytovať ochranu. Je však neprijateľné, aby túto ochranu aktívne preberali orgány činné v trestnom konaní, ktorých úlohou je ochrana predovšetkým celospoločenských hodnôt, nie priamo konkrétnych subjektívnych práv jednotlivca, ktoré svojou povahou spočívajú v súkromnoprávnej sfére. Ak teda ide o súkromnoprávny vzťah, v tomto prípade založený na základe zmluvy o dielo v intenciách § 631 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov, je potrebné trvať na tom, aby na ochranu svojich majetkových záujmov primárne dbali predovšetkým samotní účastníci tohto vzťahu. Od nich je nutné požadovať, aby postupovali obozretne a aby dodržiavali aspoň elementárne zásady opatrnosti, obzvlášť ak ide majetkové dispozície. V zmysle dodržiavania určitej miery opatrnosti uvádzame, že je pomerne častým hodnotenie povinnej miery rizika opatrnosti poškodenej osoby konajúcej v omyle. Obdobným spôsobom sa postupovalo aj napríklad v uznesení Okresnej prokuratúry Lučenec, sp. zn. 1 Pv 301/13/6606. Rovnako v trestnej veci podvodu v uznesení Okresnej prokuratúry Nitra, sp. zn. 3 Pv 156/16/4403 prokurátor konštatoval, že ide o obchodnoprávny spor, ktorý by mohol byť riešený v rámci občianskeho súdneho konania. Ako alternatívy uviedol návrh na vydanie platobného rozkazu alebo podanie žaloby, ktorej petit bude smerovať k splneniu povinnosti, ktorá vyplýva z právneho vzťahu. Odmieta teda riešenie predmetného sporu orgánmi činnými v trestnom konaní v rámci trestného stíhania a to s prihliadnutím na princíp *ultima ratio*, pretože zistené skutočnosti týkajúce sa porušenia

zákonných povinností aj spolu so spôsobenými následkami nesú a majú charakter pochybení v oblasti civilného práva, s nutnosťou vyvodzovania právnej zodpovednosti práve v tomto smere s tým, že naopak nemajú charakter pochybení majúcich za následok nevyhnutnosť obligatórneho vyvodzovania trestnej zodpovednosti.

Obvyklá miera opatrnosti v majetkových trestných činoch

Skutková podstata trestného činu podvodu je sprevádzaná uskutočňovaním majetkových transakcií poväčšine uzatváraním kúpnych zmlúv. Pri takejto dispozícii je však nutné uviesť si, že musí byť spojená s určitým rizikom nebezpečenstva, ktorá je štátom akceptovateľná. V teórii sa hovorí o tzv. obvyklej (bežnej) miere opatrnosti. V dôsledku tohto štát ponúka viaceré alternatívy eliminovania takéhoto rizika, či už v obchodnoprávnej alebo v civilnoprávnej oblasti. Preto sa tak orgány činné v trestnom konaní, ako aj súdy zaoberajú týmto prvkom a požadujú, aby sa pri uskutočňovaní majetkovej dispozície fyzických alebo právnických osôb dodržiavala určitá miera opatrnosti. V prípade, ak bolo zreteľné, že osoba bežne dostupným spôsobom mala možnosť omyl detekovať a následne ho odstrániť, avšak tak neurobila, mala by byť zodpovedná za spôsobený následok sama a bola by nútená domáhať sa ochrany svojich práv prostriedkami mimo trestnej povahy.

Obligatórnosť skúmania obvyklej miery opatrnosti na strane poškodeného zdôrazňuje aj Najvyšší súd Českej republiky vo svojom rozhodnutí pod sp. zn. 7 Tdo 486/2010, kde okrem iného uviedol, „že ak ide o občianskoprávny vzťah, je potrebné trvať na tom, aby na ochranu svojich záujmov primárne dbali predovšetkým samotní účastníci takéhoto vzťahu. Od nich je nutné požadovať, aby postupovali obozretné a aby dodržiavali aspoň elementárne zásady opatrnosti, obzvlášť v prípadoch, v ktorých sú pre to ľahko dosiahnuteľné prostriedky. Ak sa poškodený sám, svojou zjavnou neopatrnosťou, ktorej sa mohol ľahko vyvarovať, ocitol v situácii, keď v rámci súkromnoprávneho vzťahu pristúpil k neistému obchodu a vynaložil finančné prostriedky, potom sa s dôsledkami tejto neistoty musí vysporiadať taktiež sám, a to za použitia súkromnoprávných inštrumentov“⁴³.

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 25. mája 2010, sp. zn. 7 Tdo 486/2010.

Ďalším prípadom, v rámci ktorého prokurátor poukázal na *ultima ratio* vrátane dodržiavania obvyklej miery opatrnosti bolo uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I. zo dňa 1. decembra 2015, sp. zn. 2Pv 520/8802. Skutkový stav bol založený na tom, že obvinený pre trestný čin úverového podvodu podľa § 222 ods. 1 Trestného zákona, v úmysle získať finančné prostriedky uzavrel so spoločnosťou úverovú zmluvu, predmetom ktorej bolo poskytnutie platobnej karty, prostredníctvom ktorej bol oprávnený čerpať úver vo výške úverového rámca 500,- EUR, pričom pri podpise úverovej zmluvy predložil platný doklad totožnosti, vodičský preukaz, a ako svojho zamestnávateľa uviedol určitú spoločnosť, a to aj napriek tomu, že dňa 29. novembra 2013 došlo k okamžitému skončeniu pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa podľa § 68 písm. b) Zákonníka práce, pričom po prevzatí platobnej karty dňa 6. decembra 2013 vyčerpal finančnú hotovosť vo výške 500,- EUR a následne neuhradil ani jednu mesačnú splátku, čoho si bol vedomý už v čase poskytnutia úveru, čím takto svojím konaním spôsobil spoločnosti škodu vo výške 660,15,- EUR. V odôvodnení prokurátor konštatoval, že *„pokiaľ ide o súkromnoprávny vzťah, je potrebné trvať na tom, aby na ochranu svojich majetkových záujmov primárne dbali predovšetkým samotní účastníci takeého vzťahu. Od nich je nutné požadovať, aby postupovali obozretné a aby dodržiavali aspoň elementárne zásady opatrnosti, obzvlášť keď ich zanedbaním sú ľahko dosiahnuteľné prostriedky. V danej veci poškodený vyplatil obvinenému úver, bez toho, aby si overil, či tvrdenie obvineného, že je zamestnaný a má pravidelný príjem z pracovného pomeru, je pravdivé“*¹⁴. Pokiaľ by si poškodený od obvineného vyžiadal aspoň potvrdenie o príjme, výplatné pásky, pracovnú zmluvu, výpis z účtu o pravidelnom poukazaní mzdy, a pod. mohol by veľmi ľahko zistiť, aké sú majetkové pomery obvineného. V tomto rozhodnutí v zmysle obvyklej miery opatrnosti prokurátor poukázal na viaceré právne predpisy zakotvujúce povinnosť veriteľa riadne zisťovať majetkové pomery dlžníka pri spotrebiteľských úveroch a to zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a to najmä § 7 ods. 1, ods. 2 a § 11 ods. 2. Predmetná zákonná úprava je odzrkadlením smernice Európskeho parlamentu a Rady

¹⁴ Uznesenie Okresnej prokuratúry Košice I. zo dňa 1. decembra 2015, sp. zn. 2Pv 520/8802.

2008/48/ES z 23 apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS, pričom z čl. 8 ods. 1 vyplýva, že veriteľ je pred uzavretím zmluvy o úvere povinný posúdiť úverovú bonitu spotrebiteľa na základe dostatočných informácií získaných, ak je to vhodné, od spotrebiteľa a v prípade potreby na základe nahliadnutia do príslušnej databázy. Obdobným rozhodnutím je aj uznesenie prokurátora o zastavení trestného stíhania obvineného z trestného činu podvodu, kde sa prokurátor opieral o obvyklú mieru opatrnosti v tom zmysle, že obvyklá miera opatrnosti má teda svoj základ v súkromnoprávných vzťahoch, pričom jej podstata spočíva v tom, či klamaný (poškodený) mohol klamanie (uvádzanie nepravdivých skutočností) zistiť, t. j. či klamaná osoba (poškodený) mohla za dodržania obvyklej miery opatrnosti svojmu omylu zabrániť.¹⁵ Máme za to, že rozhodovacia činnosť prokurátorov s dôrazom na princíp *ultima ratio* je bohatá.¹⁶

3.2 Majetková kriminalita a princíp *ultima ratio* v zmysle rozhodovania súdov

Majetok a majetkové práva sú objektom ochrany tak občianskeho, ako aj trestného práva v prípade naplnenia znakov skutkovej podstaty trestných činov. Avšak mnohé protiprávne konania aj v súkromnoprávných vzťahoch často vybočujú z platného rámca, pričom naplňajú znaky skutkovej podstaty. V rámci uvedeného uvádzame argumentáciu Ústavného súdu Českej republiky, a to v zmysle neprípustnosti praxe v prípadoch riešenia štandardných civilných vzťahov na úkor jedného z účastníkov prostriedkami trestného práva, nakoľko tým dochádza k nerovnému postaveniu osôb v ich vzájomných vzťahoch a k neúčte orgánov verejnej moci k rovnosti občanov.¹⁷ Obdobný názor zaujal Ústavný súd Českej republiky v ďalšom náleze zo dňa 23. marca 2004, sp. zn. I. ÚS 4/2004 slovami, že „v právnom štáte je neprípustné, aby prostriedky trestnej represie slúžili k uspokojovaniu subjektívnych práv súkromnoprávnej povahy, pokiaľ nie sú vedľa toho splnené všetky predpoklady

¹⁵ Uznesenie Okresnej prokuratúry Malacky zo dňa 6. novembra 2014, sp. zn. 1 Pv 45/14/1106.

¹⁶ Pozri bližšie: Uznesenie Okresnej prokuratúry Prešov zo dňa 28. februára 2010, sp. zn. 2 Pv 860/2011, Uznesenie Okresnej prokuratúry v Pezinku zo dňa 24. apríla 2012, sp. zn. 2 Pv 298/2008.

¹⁷ Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 29. apríla 2004, sp. zn. IV. ÚS 469/2002.

vzniku trestno-právnej zodpovednosti, respektíve nie sú tieto predpoklady celkom jasne zistené“. S názormi, že ochrana majetkových vzťahov má byť v prvom rade uplatňovaná prostriedkami občianskeho práva a obchodného práva, a až tam kde je neúčinná, je na mieste uvažovať o trestnoprávnej zodpovednosti, sa nemožno celkom stotožniť. Striktná formalizácia subsidiarity trestnej represie v majetkových vzťahoch by znamenala, že väčšina skutkových podstat trestných činov by sa prakticky nemohla aplikovať v dôsledku možnosti dosiahnutia takejto reparácie prostriedkami súkromnoprávnej povahy. Rovnako apelujeme na názor Kuchtu a Púryho, ktorí uvádzajú, že mnohokrát samotné uplatnenie zodpovednosti za škodu nezaistí skutočnú náhradu spôsobenej škody. Trestné právo predpokladá súbežné uplatňovanie trestnej zodpovednosti, a zodpovednosti za spôsobenú škodu. Je to zapríčinené tým, že zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len ako „Trestný poriadok“) upravuje možnosť poškodeného uplatniť si nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom v tzv. adhéznom konaní podľa ust. § 46 Trestného poriadku.¹⁸

Napríklad v rámci trestného činu podvodu judikoval Ústavný súd Slovenskej republiky, že „skutková podstata podvodu neobsahuje žiadne neurčité pojmy, pri výklade ktorých by bolo možné zohľadňovať zásadu ultima ratio. Zákonodarca sa rozhodol trestať získanie majetkového prospechu na základe vyvolania či zneužitia omylu poškodenej osoby. Takéto konanie vo svojej podstate zakladá vždy súkromnoprávny vzťah, prípadne k nemu príde v rámci súkromnoprávneho vzťahu“¹⁹. Pomerne častými prípadmi sú odvolania obvinených osôb s dôrazom na tú skutočnosť, že poškodená osoba mala využiť prvotne prostriedky občianskoprávneho charakteru. Obdobným spôsobom sa správala obvinená, ktorá namietala a odvolávala sa na princíp *ultima ratio* s tým, že poškodený svojim konaním nenaplnil podmienky k tomu, aby mohol nastúpiť trestnoprávny postih spolu s odôvodnením, že mohol využiť prostriedky civilného práva. Najvyšší súd Českej republiky uviedol, že „ak bol spáchaný trestný čin, ktorého skutková podstata bola naplnená bez akýchkoľvek pochybností, nemôže štát rezignovať na svoju rolu pri ochrane oprávnených záujmov fyzických a právnických osôb s poukazom na primárnu existenciu

¹⁸ PÚRY, F., KUČHTA, J. Postih úpadkových deliktů podle nového trestního zákoníku s přihlédnutím k úpravě přípustného rizika. In: *Bulletin advokacie*, 9/2011, s. 17.

¹⁹ Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 1. apríla 2009, sp. zn. I. ÚS 402/08-39.

*inštitútov občianskeho, obchodného práva či iných právnych odvetví, ktorými je možné zaisťiť náhradu škody, ktorá bola trestným činom spôsobená. Akcentácia princípu ultima ratio nemôže celkom znemožniť aplikáciu základného princípu – účelu trestného konania tak, ako je to vymedzené v ustanovení § 1 odst. 1 Trestného rádu*²⁰.

Princíp *ultima ratio* a zásada subsidiarity trestnej represie je vo všeobecnosti využívaná aj okresnými a krajskými súdmi v trestnom konaní. Možno spomenúť uznesenie Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 27. novembra 2015, sp. zn. 2 T/80/2015, ktorým bolo zastavené trestné stíhanie obvinenej pre prečin sprenevery podľa § 213 ods. 1 Trestného zákona. Spor sa mal týkať uzatvorenia poisťnej zmluvy, pričom v rozpore s účelom zverenia a bez súhlasu poškodenej tieto finančné prostriedky odovzdala ďalšej osobe, ktorá mala rovnako vedomosť o tom, že sa jedná o finančné prostriedky, ktoré mali byť použité na krytie mesačných poplatkov predmetného poistenia a napriek tomu ich bez súhlasu poškodenej použila pre vlastnú potrebu. Súd uviedol, že *trestné právo (trestný čin) s trestnoprávnou kvalifikáciou určitého konania, ktoré má súkromnoprávny základ, je potrebné považovať za ultima ratio, teda za krajný prostriedok, ktorý má význam predovšetkým celospoločenský, t. j. z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt. V zásade však nemôže slúžiť ako prostriedok nabradzujúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávných vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby strážil svoje práva (vigilantibus iura), ktorým má súdna moc poskytovať ochranu.*

Ďalšie rozhodnutie, ktoré uvádzame, ale s opačným názorom súdu, v rámci sporu ktorého sa priklonil k možnosti neaplikovať princíp *ultima ratio*, je uznesenie Krajského súdu Prešov zo dňa 6. apríla 2014, sp. zn. 6To/42/2015. Ním súd zamietol odvolanie obvineného, ktorý bol rozsudkom Okresného súdu Prešov odsúdený za zločin podvodu. Skutkový stav pozostával z toho, že na základe ústnej dohody pod zámienkou zaplatenia peňazí exekútorovi a svojim rodinným príslušníkom, prevzal po častiach finančnú hotovosť, následne vystavil vlastnú zmenku na sumu v celkovej výške 27.900,- EUR s dobou splatnosti do 15. júla 2009, v stanovenom termíne predmetnú finančnú hotovosť nevrátil, okrem sumy 500,- EUR, ktorú na opakované naliehanie poškodeného vrátil vo viacerých čiastkach. Splatnosť svojho dlhu

²⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 30. júla 2014, sp. zn. 7 Tdo 780/2014-24.

neustále predlžoval, avšak termín nedodržel, pričom už v čase požičiavania peňazí vedel, že reálne ich nebude môcť veriteľovi v zmluvnej lehote vrátiť a peniaze použil na nezistený účel, s veriteľom sa nekontaktoval a uvedením do omylu v otázke vrátenia peňazí spôsobil veriteľovi škodu v sume 27.400,– EUR. Obžalovaný v odvolaní argumentoval aj uplatnením zásady *ultima ratio*, s čím sa však súd nestotožnil a uviedol, že dôvodná nie je ani námietka obžalovaného argumentujúca zásadou chápania trestnej represie, ako *ultima ratio* a na dodržiavanie obvyklej miery opatrnosti na strane poškodených, ktorí vedeli, na aký účel sa finančné prostriedky použijú. Máme za to, že aj v tomto spore ide určitým spôsobom o obchodnoprávny vzťah, ktorý je upravený ustanoveniami Obchodného zákonníka. Súd sa však s daným problémom vysporiadal tak, že „*ak však konaním fyzickej osoby v priebehu dotknutých udalostí dôjde k naplneniu zákonných znakov trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a následne súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Materiálny korektív, ktorý je v preskúmvanej veci daný mierou závažnosti, je v prípade dotknutého činu nepochybne naplnený v intenzite charakteristickej pre trestný čin*“²¹. Táto intenzita je predovšetkým určená najmä výškou škody, spôsobenej poškodenej, v tomto prípade je to škoda veľkého rozsahu. Zároveň je to aj okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby podľa ust. § 250 ods. 4 písm. a) Trestného zákona.

Pomerne novým a princíp *ultima ratio* zväzujúcim rozhodnutím, ktorým argumentoval aj Krajský súd Prešov vo vyššie nami uvedenom uznesení je rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. Tpj 45/2013 – 11, v ktorom pripustil existenciu princípu *ultima ratio* len pri materiálnej protiprávnosti trestného činu, čím sa myslí posudzovanie len závažnosti prečinov podľa ust. § 10 ods. 2 Trestného zákona. Šamko uvádza, že jeho záver o možnosti využitia princípu *ultima ratio* v rámci materiálneho znaku bude možné použiť aj pri trestných činoch, ktoré sú právne kvalifikované ešte podľa Trestného zákona účinného do 31. decembra 2005, teda v rámci posudzovania stupňa spoločenskej nebezpečnosti (a to aj pri trestných činoch, ktoré sú podľa Trestného zákona platného v súčasnosti považované

²¹ Uznesenie Krajského súdu Prešov zo dňa 6. apríla 2014, sp. zn. 6To/42/2015.

za za zločiny).²² Viazanosť princípu *ultima ratio* len na prečiny vyslovil názorom, že ak páchatel' svojím konaním naplní zákonné znaky trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Pravidlo *ultima ratio* možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu ust. § 10 ods. 2 Trestného zákona, teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch.²³ Uplatnenie *ultima ratio* len v rámci materiálneho korektívu zdôvodnil aj Krajský súd Banská Bystrica zo dňa 6. apríla 2016, sp. zn. 4To/3/2016 v trestnej veci sprenevery, kde uviedol, že argumentáciu obžalovaného nemohol zohľadniť, nakoľko v danom prípade bol predmetom konania zločin, kde doterajšia súdna prax umožňuje zohľadniť takýto postup len v prípade spáchania prečinu. Aj v tomto prípade sa nemôžeme s daným judikátom úplne stotožniť, nakoľko princíp *ultima ratio* nie je viazaný len na protiprávne konania vo svojej materiálnej podstate, ale je interpretačným pravidlom pri výklade formálnych znakov akými sú napr. omyl.

4 Záverom

Na základe vyššie uvedenej rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov a tiež judikatúry Ústavného súdu a Najvyššieho súdu SR a ČR je vidieť pomerne vysokú mieru aplikácie a interpretácie princípu *ultima ratio* v prípadoch, ktoré majú súkromnoprávny základ. I preto sa nestotožňujeme s názorom Generálneho prokurátora Slovenskej republiky, ktorý k princípu *ultima ratio* v dovolaní uviedol, že aplikácia tohto princípu v interpretačnej praxi nemá oporu doposiaľ v platnom právnom poriadku a súčasnej judikatúre s výnimkou zahraničnej.²⁴ Máme za to, že tento princíp má v rámci právneho systému svoje miesto, pretože je nemysliteľné, aby subjekt súkromnoprávneho vzťahu odmietol ochranu prostredníctvom

²² ŠAMKO, P. *Princíp ultima ratio. Významné interpretačné pravidlo alebo prehnáný súdny aktivizmus bez opory v zákone a judikatúre?* <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a215-princip-ultima-ratio.-vznamne-interpretacne-pravidlo-alebo-prehnany-sudny-aktivizmus-bez-opory-v-zakone-a-judikature>

²³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 13. augusta 2013, sp. zn. 2 Tdo 35/2013.

²⁴ Konanie vedené na Najvyššom súde Slovenskej republiky zo dňa 13. októbra 2011, sp. zn. 5 Tdo 24/2011.

prostriedkov civilného a obchodného práva, keď je takáto ochrana očividná a formálne znaky skutkovej podstaty trestného činu sú naplnené len zdanlivo. Na opačnej strane sme sa mohli stretnúť s mnohými rozhodnutiami orgánov činných v trestnom konaní, kde akoby zneužívali tento princíp v dôsledku mimoriadnej pasivity v zmysle odložiť a nezaoberať sa trestnou vecou argumentujúc súkromnoprávnou formou vzťahu. Ako by princíp *ultima ratio* čoraz častejšie nadobúdal postavenie obete dezinterpretácie. V prípadoch, ktoré vykazujú súkromnoprávny základ, t. j. prípady, kde prichádza do úvahy simultánne vyvodenie občianskoprávnej zodpovednosti, neobstojí argumentácia o výslovnej nemožnosti trestnoprávneho riešenia, a dokonca podľa nášho názoru vyvracia funkcie trestného práva a to najmä represívnu a preventívnu stránku.

Rovnako zastávame názor, že princíp subsidiarity trestnej represie nie je možné chápať ako princíp, ktorý vylučuje trestnú zodpovednosť vždy, keď existuje súbežne iný druh zodpovednosti (napr. občianskoprávna) za takéto protiprávne konanie. Máme na mysli tú skutočnosť, že nemožno vylučovať paralelné uplatňovanie trestnej zodpovednosti spolu s inou mimo trestnou zodpovednosťou. Trestná zodpovednosť by mala byť *a priori* vylúčená v prípadoch, ak sa uplatnením iného druhu zodpovednosti dosiahne splnenie funkcií zodpovednosť a to reparačnej a preventívnej funkcie. K obdobnému názoru sa neskoršie priklonil aj Ústavný súd Českej republiky svojou rozhodovacou činnosťou²⁵.

Máme za to, že v posledných rokoch sa judikatúra tak v Slovenskej republike a tiež Českej republike vyznačuje precíznosťou v tom zmysle, že plne rešpektuje *ultima ratio* ako interpretačné a výkladové pravidlo, ale na druhej strane zastáva dôležitosť použitia noriem trestného práva v prípade striktného naplnenia jednotlivých znakov skutkových podstát trestných činov aj v prípade, ak existuje možnosť uplatnenia inej mimo trestnej zodpovednosti.

Platí, že ak páchateľ svojim konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť zákonným postupom podľa

²⁵ Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 26. júla 2012, sp. zn. III.ÚS 1148/09.

Trestného poriadku.²⁶ V predmetnom rozhodnutí Najvyšší súd okrem iného prvýkrát pripustil možnosť uplatnenia pravidla *ultima ratio* len „prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Trestného zákona, teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch“. Názory, že silný vplyv jednotlivých rozhodnutí súdov s dôrazom na *ultima ratio* by mal mať za následok aj zmenu judikatúry v zmysle, aby sa tento princíp vzťahoval aj na zločiny, absolútne odmietame. Zločin ako závažný trestný čin už vysoko svojimi formálnymi znakmi a trestnou sadzbou presahuje hranice, kedy by bolo možné polemizovať o závažnosti protiprávneho konania. Záverom len chceme pripomenúť, že mnohé prípady rozhodnutí orgánov činných v trestnom konaní a súdov sa môžu javiť spôsobom, že prvotným záujmom je čo najrýchlejšie ukončenie veci bez akejkoľvek nutnosti dokazovania. Trestné oznámenia sú frekventovane neurčité, najmä v zmysle nejasného potvrdenia, či už subjektívnej alebo objektívnej stránky, v dôsledku čoho sa vyšetrovatelia nemusia s daným prípadom stotožniť a preto volia jednoduché riešenie cestou odmietnutia trestného oznámenia, resp. zastavenia trestného stíhania. I v dôsledku tohto musia orgány činné v trestnom konaní precíznym spôsobom skúmať dôležitosť trestnej represie a rovnako, aký záujem, resp. cieľ je vlastne na vyriešení danej veci, či je to represia, prevencia alebo reštitúcia.

²⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 13. augusta 2013, sp. zn. 2 Tdo 35/2013.

OSOBNOSŤ PÁCHATEĽA MAJETKOVÝCH A HOSPODÁRSKÝCH TRESTNÝCH ČINOV

Dominik Škobel

1 Úvodom

Na začiatok je potrebné si uvedomiť, že tak ako aj iné formy kriminality aj majetková a hospodárska kriminalita je výsledkom kriminálnej činnosti páchatel'ov, ktorí sa tejto protiprávnej a neželanej činnosti dopúšťajú z rôznych dôvodov. Vzhľadom k tomu, že majetková a hospodárska kriminalita zastávajú v štruktúre celkovej kriminality dominantné postavenie, teda pohybujú sa v rozmedzí nad 50% percent čo sa týka podielu na celkovej kriminalite, je potrebné sa touto problematikou zaoberať. Nemožno však opomenúť, že mnohokrát je tento druh kriminality výsledkom štátom nastavenej životnej úrovne, ktorá je pre spoločenské vrstvy jeho občanov rôzna. V nasledujúcom texte príspevku sa budem na začiatku stručne venovať, ako možno majetkovú a hospodársku kriminalitu definovať, následne rozoberiem príčiny ovplyvňujúce páchatel'ov, ktorí sa tohto typu kriminality dopúšťajú a bližšie uvediem typy páchatel'ov hospodárskej kriminality podľa určitých znakov.

2 Majetková a hospodárska kriminalita

Majetkovú kriminalitu možno vo všeobecnosti označiť za kriminalitu, ktorú reprezentujú útoky na cudzí majetok. Páchatelia týchto útokov však môžu mať rozličný motív, úmysel pri páchaní majetkovej kriminality, či už pôjde o obohatenie sa alebo naopak pôjde o úmyselné spôsobenie škody na cudzom majetku, teda pôjde skôr o poškodenie práv iného subjektu, ktorý predmetným majetkom disponoval. Môže ísť o majetok tak fyzických, ako aj právnických osôb a majetok štátu. Typickými útokmi na cudzí majetok sú najmä krádeže, teda obyčajné krádeže, krádeže vlámaním, krádeže motorových vozidiel, poškodzovanie cudzej veci a iné.

Konkrétne s majetkovou kriminalitou, pokiaľ sa zaoberáme trestno-právnymi požiadavkami súvisia v podmienkach Slovenskej republiky IV. hlava

osobitnej časti Zákona č. 300/2005 Z. z., Trestného zákona, ktorý upravuje skutkové podstaty majetkových trestných činov. Pri hospodárskej kriminalite ide o hlavu V. osobitnej časti Trestného zákona, do ktorej zákonodarca ustanovil trestné činy hospodárske.

Tak, ako uvádza aj prof. Holcr, majetková trestná činnosť, predovšetkým v podobe krádeží, sa na Slovensku dlhodobo považuje za najčastejší druh kriminality, pričom ďalej uvádza, že medzi evidovanými trestnými činmi proti majetku majú na Slovensku dominantné zastúpenie krádeže (55 až 60% celkovej trestnej činnosti ročne).¹

S postupom času je pre útoky na cudzí majetok čoraz častejším znakom ich organizovanosť, teda ide najmä o organizované skupiny, pričom nemožno zabúdať ani na ich cezhraničný, alebo nadnárodný charakter. Týka sa to napríklad už spomínaných krádeží motorových vozidiel a iné. Okrem toho nemožno opomenúť tiež súčasný rozvoj technológie, ktorý je dôsledkom páchania kriminality v súvislosti s počítačom a elektronickými sieťami. Predmetné útoky môžu tak súvisieť s majetkovou, ako aj s hospodárskou kriminalitou a tiež je ich spoločným znakom organizovanosť, teda môže ísť o skupiny páchatel'ov, ktoré svoju kriminálnu činnosť orientujú práve na zneužitie počítačov a počítačových sietí, internetu na páchanie trestnej činnosti.

K definovaniu hospodárskej kriminality je potrebné uviesť, že ide o jednu z najzávažnejších foriem kriminality vôbec. Pri komparácii s majetkovou kriminalitou je hospodárska typická v tom, že následky kriminálnej činnosti nemusia byť viditeľné okamžite, tiež možno hovoriť o vysokej miere latencie a tiež o prepojení s organizovanou kriminalitou. Predovšetkým je však rozdiel aj v osobnosti páchatel'ov hospodárskej kriminality, ktorí poväčšine dosiahli vyšší stupeň vzdelania, možno badať ich zaradenie v sociálnom, či profesijnom živote, teda sa pohybujú v spoločenských kruhoch a tiež vyššiu mieru inteligencie. Pri obyčajných krádežiach typických pre majetkovú kriminalitu zväčša tieto znaky absentujú, čo možno badať aj bez prílišnej analýzy.

¹ HOLCR, K. *Kriminológia*. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 248.

Na základe týchto znakov, aspoň v stručnosti možno potom hospodársku kriminalitu definovať ako kriminalitu, ktorej cieľom je finančný, či hospodársky prospech páchatel'a alebo tretej osoby v priamej príčinnej súvislosti s konaním páchatel'a, čo tvrdí aj Kadeřábková, ktorá definuje hospodársku trestnú činnosť ako úmyselné protiprávne ekonomické jednanie, ktorým bol dosiahnutý finančný alebo iný prospech na úkor konkrétneho ekonomického subjektu (štát, obchodná spoločnosť, fond, fyzická osoba atď.).²

V nasledujúcej časti sa budem venovať etiológii majetkovej a hospodárskej kriminality v súvislosti s faktormi, ktoré ovplyvňujú osobnosť páchatel'a, ktorý sa takejto formy kriminality najčastejšie dopúšťa.

3 Príčiny a prejavy majetkovej a hospodárskej kriminality

Ako som už v úvode spomenul, majetková kriminalita ako taká je dôsledkom kultúrneho a civilizačného procesu a hospodárskych pomerov, teda je spájaná s chudobou, núdzou a nezamestnanosťou, niektorí autori ju tiež označujú ako „kriminalitu z núdze.“³

Ide hlavne o ekonomické ukazovatele akými sú vplyvy maloobchodného obratu, priemerné mesačné mzdy a podnikateľské aktivity. Potvrďuje to aj tvrdenie že hospodárska kriminalita reflektuje stav a vývoj ekonomickej a spoločenskej sféry a určité formy a stupne ich vzťahu navzájom.⁴

Problémom sú tiež v podmienkach Slovenskej republiky doznievajúce následky zmeny spoločenského zriadenia oproti predchádzajúcemu režimu, ktorý poskytoval občanom určité „ekonomické výhody“, najmä vo forme vlastníctva bytov, tiež povinnej práce a iné sociálne výhody, ktoré v súčasnosti štátom garantované nie sú, hoci predošlý režim nemožno považovať za ideálny. V rámci sociálneho zabezpečenia dnes možno badať čoraz výraznejšie rozdiely medzi jednotlivými spoločenskými vrstvami, čo sa týka dispozície majetkom. Aj to je jedným z dôvodov, pre ktorý dochádza k páchaniu majetkovej kriminalite.

² KADEŘÁBKOVÁ, D. *Hospodářská trestná činnost a její projevy*. Praha: IKSP, 1999; CHMELÍK, J., HÁJEK, P., NEČAS, S. *Úvod do hospodářské kriminality*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 15.

³ HOLCR, K. *Kriminologie*. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 250.

⁴ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 360.

Majetková kriminalita na rozdiel od hospodárskej kriminality sa odlišuje v osobe páchatel'ov aj tým, že je páchaná osobami so základným vzdelaním, resp. vyučenými osobami, absolventmi učňovských škôl. Už som skôr v príspevku uviedol, že hospodárska kriminalita je reprezentovaná spravidla páchatel'mi, ktorí dosiahli vyšší stupeň vzdelania, čím možno predpokladať ich vyšší stupeň inteligencie, tiež ide o osoby ktoré participujú mnohokrát na spoločenskom živote, zastávajú miesta v rôznych stupňoch a úrovniach podnikov, ktorých aktivita súvisí najmä s ekonomickým a finančným trhom. Poznanie príčin a dôvodov majetkovej a hospodárskej kriminality je potrebné najmä z hľadiska možnej prevencie, tiež k jej zamedzeniu. Pokiaľ nebudú známe faktory, ktoré ovplyvňujú páchatel'ov tohto druhu kriminálnej aktivity, v takom prípade nemožno do budúca počítať s možnosťou účinného boja proti týmto spoločensky neželaným javom.

Majetková ako aj hospodárska kriminalita býva ovplyvňovaná veľakrát rovnakými faktormi, medzi ktoré možno zaradiť ekonomické, akými sú miera liberalizácie hospodárskeho systému, vývoj technológií a tiež stav trhu.

V prípade neúspechu na podnikateľskom trhu sa páchatelia dopúšťajú najmä trestných činov podvodu, trestných činov daňových, a to všetko len s úmyslom odvrátiť nežiaduce dôsledky ich neúspechu pri vykonávaní napr. podnikateľskej aktivity.

Naopak možno však z hľadiska osobnosti páchatel'ov, ich motivácie a úmyslu páchať majetkovú alebo hospodársku kriminalitu badať aj vplyv priaznivej situácie na finančnom trhu a možnosti používania modernej technológie, teda v takom prípade pôjde najmä o trestné činy súvisiace s praním špinavých peňazí, s falšovaním alebo pozmeňovaním platobných prostriedkov, s obohatením sa prostredníctvom útoku do počítačových systémov a tiež využívanie výpočtovej techniky za účelom neoprávnene sa obohatiť, respektíve vykonať podnikateľskú aktivitu, ktorá nie je právnym poriadkom zakázaná.

Nebolo by správne, ak by sme za príčiny páchania tohto druhu kriminality, ktoré ovplyvňujú jej páchatel'ov označili len vplyv finančného trhu a technologické možnosti, ktorými si páchatelia môžu trestnú činnosť uľahčiť, ale v prvom rade je potrebné tiež spomenúť súčasný stav legislatívy, ktorej existencia a následná aplikácia trestnoprávných noriem naráža na úskalia

v podobe medzier v zákonoch, nedostatočnej aktivite orgánov činných v trestnom konaní, vysokej miere latencie hospodárskej kriminality, priet'ahov v trestnom konaní a tiež obtiažnosti dokazovania hospodárskych trestných činov. Tiež je vhodné zamyslieť sa nad výškou sankcií, ktoré súčasne platný a účinný Trestný zákon za jednotlivé trestné činy ustanovuje.

Taktiež problémom súčasnej legislatívy je fakt, že v hospodárskej kriminalite sa neustále objavujú nové formy trestnej činnosti a všeobecné znenie noviel zákona obmedzuje riziko, že sa všetky tieto formy budú dať subsumovať pod už platné a účinné ustanovenia. Tiež časté novelizácie sú nepriaznivým javom, ktorý spôsobuje následnú, značnú neprehľadnosť a roztrieštenosť právnej úpravy. Nehovoriac pritom o ďalších legislatívnych skutočnostiach a síce, že hospodárska činnosť je upravená v rôznych právnych predpisoch, na ktoré Trestný zákon z hľadiska trestnoprávneho ako *lex generalis* priamo odkazuje. Môže sa to týkať napr. živnostenského podnikania, prípadne Obchodného zákonníka pri obchodných spoločnostiach a iné.

Páchanie hospodárskej kriminality je ovplyvnené tiež kultúrными a sociálnymi javmi, medzi ktoré možno zaradiť hlavne životný štýl mladých ľudí a ich záujem dosiahnuť „úspech“ v čo najkratšom čase a v najvyššej možnej miere. Preto sa neraz stretávame s osobami, ktoré vykonávajú podnikateľskú aktivitu, avšak ich konečný majetok nijakým spôsobom hodnoverne nekorresponduje s vykonanou podnikateľskou činnosťou. Opäť sa teda vraciame k predošlému javu a síce k vysokej miere latencie hospodárskej kriminality.

4 Osobnosť páchatel'a majetkovej a hospodárskej kriminality

Už niekoľkokrát som sa zmienil o tom, aký je rozdiel od klasického páchatel'a majetkovej kriminality a kriminality hospodárskej. Každopádne sa páchatel' hospodárskej kriminality výrazne odlišuje od ostatných páchatel'ov (odhliadnuc teraz od majetkovej kriminality) vo všeobecnosti. V prvom rade je potrebné si uvedomiť, že páchatel'om hospodárskej kriminality je najmä osoba (vzhľadom k zatiaľ neúčinnnej právnej úprave trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike sa touto problematikou v príspevku venovať nebudem), ktorej podnikateľská aktivita, resp. iná aktivita spojená so závislou prácou je priamo upravená konkrétnymi právnymi normami. Teda sa páchatel'a hospodárskej kriminalita legislatíva priamo dotýka.

Avšak zámerne som použil slovo „najmä“, vzhľadom k tomu, že páchatelom hospodárskej kriminality nemusí byť priamo osoba vykonávaná závislú prácu, resp. podnikateľskú aktivitu v súlade s právnymi predpismi, ale môže ísť o osoby, ktoré sa dopúšťajú kriminálnej činnosti, hoci im zo zákona nijaké povinnosti z konkrétnych právnych predpisov nevyplývajú. Ako príklad možno uviesť priateľov, známych alebo iné osoby, ktoré svojou „šikovnosťou“ dokážu zmanipulovať a sfalšovať dôležité ekonomické, fakturačné dokumenty, respektíve prostredníctvom pomoci cez inú vyškolenú, odborne spôsobilú osobu páchajú podvody, prípadne iné trestné činy spojené s nezaplacením dane, neodvedením dane a poistného, skrátením dane, či iných trestných činov. Aj z tohto hľadiska možno vidieť, že ako už spomínaná vysoká latencia hospodárskej kriminality nie je prekvapivým faktom, zvlášť pokiaľ je hospodárska kriminalita spojená s organizovanou kriminalitou, kedy ani orgány činné v trestnom konaní nemajú jednoduchú úlohu vo vyšetrovaní ktoré konkrétne subjekty sa dopustili toho, ktorého útoku voči záujmom iných súkromných, prípadne štátnych subjektov.

Definovať vo všeobecnosti páchatel'a hospodárskej kriminality je náročné, vzhľadom k tomu, že sa nejedná o typického páchatel'a trestných činov. Pri týchto osobách je rozdiel ten, že na rozdiel od ostatných typov páchatel'ov iného druhu kriminality, títo nedisponujú nijakou zvláštnou viditeľnou anomáliou v súvislosti s ich správaním, návykmi, nie sú to osoby, ktoré by trpeli poruchou osobnosti a psychologickými zvláštnosťami, odlišujúcimi sa od ostatnej populácie, teda zistenie páchatel'a hospodárskej kriminality je o to náročnejšie.⁵

Páchatel'mi hospodárskej kriminality bývajú predovšetkým osoby, ktoré neboli doposiaľ trestané, teda bezúhonné. Okrem toho ide o osoby, ktoré dosiahli vyšší stupeň vzdelania a sú odborne kvalifikované. Páchatelia hospodárskej kriminality využívajú svoje vedomosti na páchanie trestnej činnosti, pričom používajú čoraz viac sofistikovanejšie metódy na jej páchanie a zastieranie. Ide predovšetkým o oblasti ekonomiky, práva, manažmentu, daňová oblasť, colná alebo iná. Zväčša sa jedná o osoby, ktoré zastávajú pracovnú pozíciu v štruktúre súkromnej alebo verejnej zložky, vyznačujú

⁵ ČÍRTKOVÁ, L., FIALKA, M. a kol. *Podvody, zpronevěry, machinace (možnosti prevence, odhalování a ochrany před podvodným jednáním)*. Praha: Armex publishing, 2005, s. 115.

sa tiež pomerne vysokou mierou inteligencie, čo sa naopak nedá povedať u bežného typu páchatel'a iného druhu kriminality. Tiež je potrebné uviesť, že čo sa týka zastúpenia pohlavia na hospodárskej kriminalite, ide najmä o mužov.⁶

Čo sa týka definovania páchatel'a hospodárskej kriminality, nemožno tvrdiť, že existuje jeho všeobecná charakteristika. Dôležité je tiež pri analýze príčin hospodárskej kriminality si uvedomiť motívy a samotnú etiológiu hospodárskej kriminality. Už som sa k tejto otázke venoval na začiatku príspevku, kde uvádzam, že vzhľadom na územie Slovenskej republiky išlo o príčiny, akými sú transformácia ekonomiky, zmena trhových princípov, nevyhovujúca a nedostatočná legislatíva a tiež nízky stupeň kontroly hospodárskej kriminality.

K osobnostným črtám páchatel'a hospodárskej kriminality je potrebné uviesť, že jeho motívy sú ovplyvnené rôznymi faktormi, ktoré na neho z prostredia a sociálneho života pôsobia. Neraz sa stáva, že aj človek zastupujúci dôležitú funkciu, žijúci usporiadaným životom po čase sklzáne a dopustí sa trestnej činnosti, takých páchatel'ov možno označiť za príležitostných, hoci z hľadiska trestnoprávneho to nehrá nijaký výrazný rozdiel, teda pokiaľ neberieme do úvahy prít'azujúce okolnosti pri ukladaní trestu. Základným motívom, čo nie je nijako prekvapujúce je získanie zisku, respektíve inej výhody, ktorú možno trestnou činnosťou ľahšie a bez dlhého časového procesu nadobudnúť. Súhrnne možno všetky takéto výhody označiť za úplatky, pokiaľ na ne neexistoval nijaký právny nárok. Tu sa možno opäť dostať k problematike korupcie, ktorá je nerozlučne spätá práve s hospodárskou kriminalitou a jej kontrola bohužiaľ stále nezastrešuje jej komplexné odhalenie, teda o vysoké percento latencie.

Z psychologického hľadiska možno dôvody páchania trestnej činnosti takýchto páchatel'ov charakterizovať tak, že pokiaľ sa dotyčná osoba už stretla s predmetným konaním a teda dosiahnutím určitej výhody, ku ktorej by sa bez trestnej činnosti len ťažko dostala, v takom prípade možno očakávať (nie však jednoznačne), že sa trestnej činnosti dopustí opakovane. Takýto páchatelia po poznaní „lacného zárobku“ chcú získať ešte viac.

⁶ HOLCR, K. *Kriminológia*. Bratislava: IURA EDITION, 2008, s. 296.

Existujú však aj páchatelia, ktorí sa trestnej činnosti dopúšťajú aj z nutnosti, teda ich k tomu donúti hospodárska situácia, ktorú by v opačnom prípade nezvládli a bez spáchania trestnej činnosti by im hrozil hospodársky zánik (pokiaľ sa bavíme o napr. udržiavaní podnikateľskej činnosti). V takom prípade tieto osoby musia zhodnotiť všetky okolnosti, ktoré im môžu ohroziť ich budúci život, teda najmä ochotu riskovať, že tieto praktiky budú odhalené a následne budú trestne stíhaní a odsúdení. Napriek možným rizikám, ktoré predmetné konanie môže zahŕňať, takéto ľudia podstupujú risk a sú ochotní chopiť sa príležitosti, ktorá im zabezpečí jednoduché získanie veľkého zisku. Niektorí páchatelia, ktorí sa už podobnej trestnej činnosti dopustili a neboli zaň trestne stíhaní, či odsúdení, sú ochotní naďalej vyhľadávať príležitosti, ktorými by sa obohatili na svojom majetku.

Nemožno zabúdať na páchatel'ov, ktorí netrpia nijakou núdzou a nemajú ani potrebu riskovať odhalenie ich trestnej činnosti. Hospodárska kriminalita nadobúda čoraz väčšiu intenzitu na celkovej kriminalite a teda percento jej páchania narastá. Z niektorých páchatel'ov sa stávajú tzv. „profesionálni páchatelia“.⁷ Ide o páchatel'ov, ktorí sa zameriavajú najmä na dosiahnutie nelegálnych ziskov tým, že iným obchodným alebo hospodárskym stykom zastierajú ich nelegálnu aktivitu.

V roku 2004 Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu vykonal v Českej republike výskum hospodárskej kriminality na základe čoho rozdelil jej páchatel'ov do niekoľkých základných skupín.⁸

Ide o páchatel'a naivného a ľahkomyselného typu, ktorý zväčša býva mladší ako 30 rokov, podniká skôr v menšom rozsahu, je dôverčivý a neskúsený, nie je schopný plniť si záväzky, ktoré mu vznikli a prostredníctvom vlastného nereálneho pohľadu na svet sa dopúšťa najmä úverových podvodov. Takto ľahko manipulovateľné osoby sa stávajú aj osobami, ktoré sú využívané inými páchatel'mi hospodárskej kriminality, napr. akými sú tzv. „biele goliere“.

Ďalším typom podľa uvedeného výskumu je páchatel', ktorý sa trestnej činnosti dopúšťa úmyselne a s rizikom odhalenia a možného trestného stíhania počíta, respektíve je s touto skutočnosťou uzrozumený.

⁷ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 353.

⁸ Bližšie pozri: *Výzkum ekonomické kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 91–93.

Tretím typom je páchatel', ktorý ako som už skôr v príspevku opísal spočiatku podnikal v súlade s právnymi predpismi, avšak vidina väčšieho zárobku bez námahy zapríčinila vznik trestnej činnosti, pre ktorú sa vedome rozhodol

Ďalším typom je typ manipulátora, ktorý iných páchatel'ov využíva k dosahovaniu cieľov, ktoré si stanovil, v tomto prípade možno hovoriť o tzv. „bielych golieroch“. A tiež ide o páchatel'ov, ktorí dosiahli za krátky čas úspešnú kariéru a dospeli k názoru, že môžu rozhodovať o veciach neobmedzene a najmä tak, že sa pri ich hospodárskej aktivite neriadia právnymi predpismi. Teda z osobnostného hľadiska ide o osoby, ktoré možno charakterizovať ako „rýchlochobohatlíkov“, ktorí nie sú osobnostne schopní zvládnuť záťaž v podobe rýchleho dosiahnutia úspechu a kariéry, čoho následkom môže byť obchádzanie pravidiel hospodárskej súťaže, podnikateľskej činnosti a iných aktivít súvisiacich s hospodárskymi trestnými činmi.

K osobnosti páchatel'a hospodárskej kriminality sa tiež vyjadrili niektorí autori, ako napríklad J. Kuchta, H. Válková a iní, podľa ktorých sa páchatel' hospodárskej kriminality vyznačuje vysokou mierou odvahy, ktorá hraničí s hazardom, túžbou po majetku alebo spoločenskom uznaní, ďalej cieľavedomosťou, vytrvalosťou, vypočítavosťou, bezcitnosťou, tiež sklonmi k egoizmu, ako som už skôr naznačil osoby, ktoré sa za krátky čas dostali k veľkému majetku, k moci.⁹ To znamená, že tieto osoby už sú finančne zabezpečené, majú znalosti a skúsenosti vo svojom odbore a zastávajú určité postavenie, ktoré má istý vplyv na hospodárske prostredie. Preto nemožno vylúčiť, že v prípade keď sa im naskytne príležitosť spáchať trestný čin, že nevyužijú všetky dostupné prostriedky, aby ich využili vo svoj prospech. Z hľadiska psychologického tiež možno poukázať na to, že mnohokrát si takéto osoby neuvedomujú, respektíve ich vnútorné presvedčenie o páchanom skutku nie je v takej miere, aby si uvedomili, že touto trestnou činnosťou, ktorú páchajú naručujú morálku, spoločenské a pracovné vzťahy a v neposlednom rade aj samotné právne predpisy. Spoliehajú sa na to, že trestnú činnosť zakryjú, respektíve sa spoliehajú na fakt, že tak ako iným podnikateľom, ktorí sa dopúšťajú napr. daňových, úverových, kapitálových, subvenčných alebo iných podvodov, ani im v takom prípade nehrozí trestné stíhanie.

⁹ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 353.

Na čo možno upozorniť je aj skutočnosť, že hospodárska kriminalita bola doménou kedysi skôr páchatel'ov z vyššej vrstvy, respektíve bola príznačná pre spoločenské kruhy vyznačujúce sa jednotlivcami, ktorí disponovali vyšším kapitálom, na rozdiel od ostatnej časti populácie. Avšak aj prostredníctvom modernizácie spoločnosti a hlavne rozvojom informačných a telekomunikačných prostriedkov a počítačov sa aj hospodárska kriminalita stala súčasťou života spoločenských skupín s nižšou životnou úrovňou, pokiaľ hovoríme o finančnom hľadisku. Počítače a počítačová kriminalita, ktorá je prostredníctvom výpočtovej techniky páchaná je nerozlučne spätá s útokmi v podobe hospodárskych trestných činov, ktoré ohrozujú trhovú ekonomiku, najmä v podobe trestných činov podvodov, nezaplatenia dane a poistného, skrátenia dane a poistného, neodvedením dane, prípadne ide o rozličné formy poškodzovania alebo zvýhodňovania veriteľa na úkor iného veriteľa, machinácií pri verejnom obstarávaní, pri dražbách a podobne.

Závažnosť hospodárskej kriminality tkvie aj v tom, že v súčasnosti je jej fenomenológia spojená s organizovanou kriminalitou. Organizované skupiny páchatel'ov sú napojené na rôzne profesijné komory, štátnych úradníkov, prostredníctvom ktorých páchajú trestnú činnosť. Taktiež tieto trestné činy nemusia byť spáchané len na území jedného štátu, preto možno v tomto prípade hovoriť aj o cezhraničných, tranzitných trestných činoch. Vo vysokej miere je pri takýchto skutkoch zastúpený ďalší z faktorov hospodárskej kriminality a síce ide o korupciu, ktorá je s takými útokmi úzko spätá. Pri tejto problematike je tiež vhodné aspoň v krátkosti charakterizovať „biele goliere“, pre ktoré ako pre páchatel'ov je typické, že ide o elitnú a najvyššiu spoločenskú vrstvu páchatel'ov hospodárskej kriminality, vystupujúci ako poctiví občania, ktorí sú tiež úspešní v zamestnaní alebo podnikateľskej činnosti, majú dôveru od ostatnej spoločnosti, ide o osoby bezúhonné, odborne vzdelané, disponujú vysokou mierou zodpovednosti a právomocou.¹⁰ J. Fryšták dopĺňa osobnostnú charakteristiku tohto typu páchatel'a a pripisuje mu cieľavedomosť, vytrvalosť, vypočítavosť, túžbu po majetku a spoločenskom uznaní a predovšetkým po moci. Toto sú podľa neho rozlišovacie kritéria, ktoré odlišujú páchatel'a „biely golier“ s občajným páchatel'om, pre

¹⁰ KUČHTA, J., FENYK, J., FRYŠTÁK, M., KALVODOVÁ, V. *Hospodárska trestná činnosť*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 13.

ktorého je typický skôr menej sociálny prejav a vlastnosti, napr. násilnosť, neznalosť, jednoduché vyjadrovanie, existencia predchádzajúcich spáchaných trestných činov, za ktoré bol odsúdený alebo trestne stíhaný a iné, ktoré mu nemôžu zabezpečiť úspech v získaní vysokého spoločenského postavenia, zisku a moci.¹¹

Na záver je vhodné uviesť len toľko, že pre každý druh kriminality je typický páchateľ, ktorý disponuje rôznymi vlastnosťami, motívmi a inými črtami, ktoré ho odlišujú od bežného páchateľa. Majetková aj hospodárska kriminalita sa vyznačuje osobnosťami páchateľov, ktorých je podľa môjho názoru oveľa náročnejšie odhaliť, preto je potrebné sa zamyslieť nad úrovňou a formami, akými je táto kriminalita v spoločnosti kontrolovaná.

¹¹ FRYŠTÁK, M. *Hospodárska kriminalita z pohľadu teórie a praxe*. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 184.

FENOMENOLÓGIA DAŇOVÝCH TRESTNÝCH ČINOV NA SLOVENSKU

Dušan Hesek

1 Úvodom - prečo je daňová kriminalita spoločensky nebezpečným, negatívnym a patologickým javom?¹

Odpoveď nájdeme v oblasti úskalí trhového mechanizmu, ktorý je podľa čl. 55 Ústavy Slovenskej republiky základom hospodárstva Slovenskej republiky založeného na princípoch sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky.

Úskalia trhového mechanizmu (čistého trhového hospodárstva) výstižne charakterizuje citát uznávaného ekonóma Paula Anthonyho Samuelsona² v jeho základnej ekonomickej publikácii³:

„Both halves – market and government – are essential for a soundly functioning economy. Operating a modern economy without both is like trying to clap with one hand.“

Inými slovami, nemožno si predstaviť fungujúcu modernú ekonomiku bez trhového mechanizmu (trh) a bez korigujúcich zásahov štátu (vláda), medzi ktoré patrí aj daňový systém ako súčasť fiškálnych nástrojov štátu. Skúšať to bez ktorejkoľvek z týchto dvoch zložiek, je ako skúšať tleskať len jednou rukou. Daňový systém, ako imanentnú súčasť systému zásahov štátu do hospodárskeho systému krajiny, potrebných pre dobré fungovanie hospodárstva, je teda nutné chrániť právnymi prostriedkami, inak by vznikali negatívne hospodárske javy, samozrejme aj s väzbami na sociálnu oblasť.

¹ Nie len v užšom juristickom (právnom, legálnom), ale aj v širšom sociologizujúcom definovaní kriminality, a to podľa POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M. *Repetitórium kriminológie*. Bratislava: Eurokódex a PEVŠ, 2013, s. 7.

² Nositeľ ceny Švédskej ríšskej banky za ekonomické vedy na pamiatku Alfreda Nobela (označovanej ako Nobelovej ceny za ekonómiu) z roku 1970, najprv presvedčený keynesiánc, protagonistu spojenia neoklasickej mikroekonomickej a Keynesovej makroekonomickej, s následným vplyvom sociologicko-inštitucionálneho smeru a s vplyvom monetarizmu.

³ SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Macro-Economics*. McGraw-Hill, Inc., 1992, s. 43.

2 Trhový mechanizmus, jeho úskalia a korigujúce fiškálne nástroje štátu

Vychádzajúc zo základných poznatkov ekonomickej vedy⁴ môžeme trhový mechanizmus charakterizovať ako formu organizácie ekonomiky, v ktorej individuálni spotrebiteľia a podniky vstupujú do vzájomných vzťahov na trhu, aby v podmienkach vzácnosti zdrojov vyriešili tri základné otázky organizácie ekonomiky:

- Čo a koľko vyrábať?
- Ako vyrábať?
- Pre koho vyrábať?

Trhový mechanizmus ich rieši tak, že trh výrobných faktorov (práca, pôda, kapitál) a trh statkov (výrobky a služby) fungujú vo vzájomnom systémovej dynamickom prepojení a vo vzájomnej rovnováhe. Rovnováha na trhu statkov nastáva na základe pôsobenia ponuky statkov zo strany podnikov a dopytu po statkoch zo strany domácností. Rovnováha na trhu výrobných faktorov nastáva na základe pôsobenia ponuky výrobných faktorov zo strany domácností a dopytu po výrobných faktoroch zo strany podnikov.

Trhový mechanizmus nie je však dokonalý a nedokáže zabezpečiť všetky ekonomické funkcie v spoločnosti, preto musí štát svojimi zásahmi riešiť tri základné oblasti súvisiace s korigovaním trhovej ekonomiky:

- a) neefektívnosť trhového mechanizmu (monopoly, externality, verejné statky),
- b) neprijateľnú nerovnosť dôchodkov (príjmov) a bohatstva (majetku) a
- c) makroekonomickú nestabilitu (ekonomické cykly).

Korešpondujúc s uvedenými tromi úskaliami trhového mechanizmu uvádzame tri základné, uvedeným jeho tromi úskaliami čiastočne zodpovedajúce, funkcie daňového systému,⁵ a to

- a) alokačnú funkciu,
- b) redistribučnú funkciu a
- c) stabilizačnú funkciu.

⁴ Tamtiež, s. 35–47.

⁵ V ďalšom texte označované aj ako funkcie daní ako nástroja fiškálnej politiky štátu, ktorej cieľom je vytvoriť dostatočný objem zdrojov na úhradu verejných výdavkov.

Alokačnú funkciu možno označiť za tradičnú, najstaršiu funkciu štátu. Zatiaľ čo v dávnej minulosti išlo o zabezpečenie a prefinancovanie hlavne mocenských štruktúr štátu, v modernej spoločnosti (verejné financie – štátny rozpočet, rozpočty obcí a samosprávnych krajov) alokačná funkcia súvisí so zabezpečovaním a poskytovaním verejných statkov, produkovaných ekonomickými činnosťami, ktoré nemožno ponechať na súkromné podnikanie,⁶ pretože úžitok z verejných statkov je rozptýlený. Preto nevstupujú verejné statky na trh, kde by sa vytvárala trhová rovnováha. Štát môže nepriamo cez daňový systém podporovať činnosti produkujúce verejné statky a môže aj priamo poskytovať verejné statky sám alebo subjektmi na to štátom vytvorenými.

Redistribučná funkcia sa vykonáva prerodľovaním časti hrubého domáceho produktu, presunom časti dôchodku a bohatstva od bohatších subjektov k sociálne slabším subjektom. Prostredníctvom hlavne sociálnych peňažných transferov, napr. podpôr v nezamestnanosti, adresných sociálnych výpomocí sociálne slabším skupinám obyvateľstva, dôchodkov (vrátane sociálneho zabezpečenia), štát zmiernuje nerovnosti priamo. Dane a konštrukcie daňových sadzieb sú významným zdrojom krytia týchto výdavkov, následne usiluje o spravodlivé rozdelenie dôchodkov nepriamo. Ide o zohľadnenie polemického a diskutabilného sociálneho aspektu daní, ktorý sa však často dostáva do rozporu s efektívnosťou resp. spravodlivosťou daňového systému.

Stabilizačná funkcia daní sa začala uplatňovať v súvislosti s veľkou hospodárskou krízou v 30. rokoch, na zmiernenie výkyvov v ekonomike. Prostredníctvom výdavkov rozpočtu na vládne nákupy tovarov a služieb, ale aj investície, je stimulovaný nedostatočný agregátny dopyt. Jeho rast podporovaný multiplikačným mechanizmom má pôsobiť na rast výroby, zamestnanosti, hospodársky rast a zmiernenie cyklických výkyvov. Stimulácia agregátneho dopytu má mať preto pozitívny vplyv i na rast agregátnej ponuky. Pre účely zlepšenia makroekonomickej stability majú dane ako fiškálne nástroje (popri monetárnych nástrojoch) svoje funkčné účinky vo vzťahu k inflácii, nezamestnanosti, ekonomickým krízam (nízky rast, ekonomický pokles).

⁶ Napríklad národná obrana, zabezpečenie zdravia ľudu, verejnej bezpečnosti, verejného poriadku a fungovania právneho systému, budovanie a udržiavanie dopravnej infraštruktúry, základného výskumu, školstvo apod.

3 Kriminologické vymedzenie daňovej kriminality

V rámci kriminologických úvah sa budeme na daňovú kriminalitu pozerat' v juristickom (normatívnom, trestnoprávnom), teda užšom ponímaní kriminality, nakoľko štatistické údaje, nevyhnutné na spracovanie z neho striktné vychádzajú.

Daňové trestné činy (v súlade s aktuálnou trestnoprávnou úpravou) môžeme vo všeobecnosti rozdeliť podľa nášho názoru na tie, ktoré súvisia

Alokačná funkcia daní

- s vyrubeníím, odvedeníím a zaplateníím daní (výberom daní), ktorými sú
 - skrátenie dane (a poistného),
 - neodvedenie dane (a poistného),
 - daňový podvod,
 - nezaplatenie dane (a poistného),
- so správou daní, ktorým je
 - marenie výkonu správy daní

Redistribučná a stabilizačná funkcia daní

- s použitíím daní, ktorými sú najmä
 - trestné činy proti výkonu právomoci orgánu verejnej moci
 - trestné činy verejných činiteľov a
 - trestné činy korupcie.

Naša pozornosť sa zameriava na daňové trestné činy súvisiace s výberom a správou daní (ďalej len daňové trestné činy v užšom slova zmysle), ktoré súvisia s naplňaním štátneho rozpočtu (s ochranou alokačnej funkcie daní), t.j. s jeho oslabovaním čo do príjmov, čím dochádza k zjavnému narúšaní fungovania daňového systému, na ktorého ochranu ony, ako trestnoprávne nástroje, slúžia. Bývajú najčastejšie páchané daňovníkmi, platiteľmi daní, daňovými dlžníkmi alebo ich štatutárnymi alebo inými zástupcami.

V rámci fenomenologického opisu sa budeme zaoberat' len daňovými trestnými činmi v užšom slova zmysle, a to z dvoch dôvodov:

- daňové trestné činy súvisiace s redistribučnou funkciou daňového systému (trestné činy proti výkonu právomoci orgánu verejnej moci, trestné činy verejných činiteľov a trestné činy korupcie) tak, ako sú štatisticky vykazované, súvisia s daňovým systémom len parciálne, pričom nevieme mieru tejto súvislosti kvantifikovat' a

- zabezpečovanie stabilizačnej funkcie daňového systému nie je priamo chránené prostriedkami trestného práva, lebo ju prevažne realizuje zákonodarná moc – ochranu tejto funkcie zabezpečujú najmä mechanizmy demokracie, ktorými sú najmä slobodné a demokratické voľby.

4 Fenomenológia⁷ daňových trestných činov v užšom slova zmysle

Pri fenomenologickom opise daňových trestných činov v užšom slova zmysle sme vychádzali zo štatistík kriminality v Slovenskej republike evidovaných a zverejnených Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky⁸ v členení podľa príslušných paragrafov Trestného zákona č. 140/1961 Zb. a Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. za obdobie rokov 1997 až 2015.

Ich stav, štruktúru a dynamiku v úhrne pre celé územie Slovenskej republiky, v členení podľa jednotlivých trestných činov, zobrazujeme v kvantitatívnom vyjadrení najprv za obdobie rokov 1997 až 2005 podľa Trestného zákona č. 140/1961 Zb. a následne za obdobie rokov 2006 až 2015 aj podľa Trestného zákona č. 300/2005 Z. z., resp. od roku 2009 v členení podľa druhu (parciálne agregovaných skupín⁹) daní z podrobnejších údajov štatistík¹⁰ podľa druhov daní.¹¹

4.1 Obdobie rokov 1997 až 2005

Trestnoprávna úprava v tomto období poznala trestný čin skrátenia dane (a poistného od 1. 9. 1999), neodvedenia dane, nezaplatenia dane a do 31. 8. 1999 trestný čin skrátenia poplatkov a im podobných dávok, ktorých štatistické ukazovatele – registrovaná kriminalita (stav), absolútna objasnenosť a rozsah trestných činov – sú zobrazené v nasledovných tabuľkách, pričom relatívnu objasnenosť a percentuálny podiel rozsahu jednotlivých daňových trestných činov na rozsahu všetkých daňových trestných činov sme dopočítali.

⁷ Fenomenologický opis dominantne prevažuje, avšak na niektorých miestach a vo vybraných súvislostiach je doplnený komentujúcimi fenomenologicko-etnologickými úvahami.

⁸ Na webovom sídle MV SR <http://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>, dostupné k 15. 1. 2016.

⁹ Vid' podnadpis 4. 2. Obdobie rokov 2006 až 2015 (so štruktúrálnym zameraním).

¹⁰ Zdroj: Policajný zbor Slovenskej republiky.

¹¹ V členení napr. na daň z príjmu FO+PO, z nehnuteľností, z dedičstva, DPH+spotrebné dane, vratky DPH+spotrebných daní, ostatné dane, poistenie dôchodkové, nemocenské zdravotné, v nezamestnanosti.

Skrátenie dane¹²

Kalendárny rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Registovaná kriminalita	186	184	156	246	224	477	488	505	634
Absolútna objasnenosť	135	151	130	219	198	233	271	251	304
Relatívna objasnenosť	72,6%	82,1%	83,3%	89,0%	88,4%	48,8%	55,5%	49,7%	47,9%
Rozsah činov v tis. Sk	438 161	440 953	803 695	421 824	485 916	1 388 514	1 362 420	3 556 316	863 576
% na rozsahu daňových trestných činov	93,7%	98,8%	94,7%	82,5%	90,5%	99,0%	99,1%	99,2%	99,4%

Neodvedenie dane¹³

Kalendárny rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Registovaná kriminalita			3	128	307	644	499	427	348
Absolútna objasnenosť			3	94	246	310	275	269	220
Relatívna objasnenosť			100,0%	73,4%	80,1%	48,1%	55,1%	63,0%	63,2%
Rozsah činov v tis. Sk			5 105	52 995	23 862	11 994	10 557	29 513	1 101
% na rozsahu daňových trestných činov			0,6%	10,4%	4,4%	0,9%	0,8%	0,8%	0,1%

Nezaplatenie dane (skrátene poplatkov a im podobných dávok)¹⁴

Kalendárny rok	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Registovaná kriminalita	42	31	27	47	114	207	175	118	107
Absolútna objasnenosť	39	27	26	45	109	110	104	43	59
Relatívna objasnenosť	92,9%	87,1%	96,3%	95,7%	95,6%	53,1%	59,4%	36,4%	55,1%
Rozsah činov v tis. Sk	29 554	5 364	39 422	36 561	27 373	1 915	2 448	x	4 550
% na rozsahu daňových trestných činov	6,3%	1,2%	4,7%	7,2%	5,1%	0,1%	0,2%	x	0,5%

¹² Zákonom č. 183/1999 Z. z. s účinnosťou od 1. 9. 1999 bola dispozícia tohto trestného činu rozšírená o skrátenie poistného na dôchodkové zabezpečenie, nemocenského poistenia, zdravotného poistenia a príspevku na poistenie v nezamestnanosti.

¹³ Obsahuje aj podvody na vratkách nepriamych daní, teda DPH a spotrebných daní.

¹⁴ Zákonom č. 183/1999 Z. z. s účinnosťou od 1. 9. 1999 bol v § 148b zavedený trestný čin nezaplatenia dane (dovtedy to bol trestný čin skrátene poplatkov a im podobných dávok) a údaj o rozsahu za rok 2004 v štatistike chýbal; rozsah trestných činov nezaplatenia dane od roku 2002 poklesol na veľmi nízku úroveň.

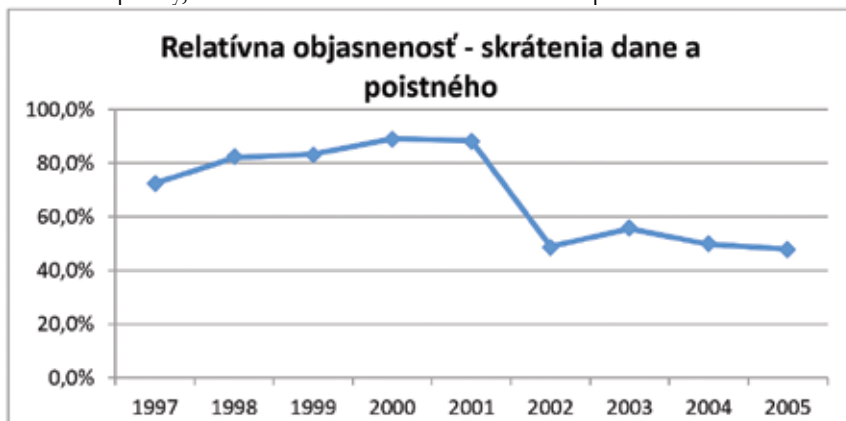
Čo do hodnotového rozsahu činu, teda aj čo do závažnosti a nebezpečnosti pre daňový systém, najvýznamnejším daňovým trestným činom v období rokov 1997 až 2005 bol trestný čin skrátenia dane (a poistného – od 1. 9. 1999), ktorý sa v ročnom hodnotovom vyjadrení pohyboval rádovo od 0,4 miliardy Sk v roku 1997, kedy tvoril 93,7%-ný podiel na úhrne rozsahu všetkých daňových trestných činov, až po 3,6 miliardy Sk v roku 2005, kedy tvoril 99,4%-ný podiel na úhrne rozsahu všetkých daňových trestných činov. Preto sa v nasledovnom fenomenologickom opise zameriame len na trestný čin skrátenia dane, ktorý bol v období rokov 1997 až 2005 dominantne najvýznamnejším pre daňový systém Slovenskej republiky.

Ako vidno na nasledovnom grafe, rozsah trestných činov skrátenia dane a poistného mal v rokoch 2000 až 2004 rastúcu tendenciu, čo môžeme pripisovať okrem prirodzeného rastu daňovej trestnej činnosti aj rozšíreniu trestnoprávnej dispozície tohto trestného činu o poistné na dôchodkové zabezpečenie, nemocenské poistenie, zdravotné poistenie a o príspevok na poistenie v nezamestnanosti, a to od 1. 9. 1999. Extrémne vysoký nárast vidíme medzi rokmi 2003 a 2004, pričom počet trestných činov skrátenia dane a poplatkov v roku 2004 bol len 11 vyšší oproti roku 2003. Z uvedeného kvantitatívne vyplýva, že faktorom pre obrovský nárast rozsahu trestnej činnosti skrátením daní a poistného boli v roku 2004 väčšie kauzy. Z roku 2004 si môžeme dobre pamätať na tú, pravdepodobne najväčšiu, kauzu v oblasti daňovej trestnej činnosti, a to kauzu v ľahkých vykurovacích olejoch - „olejáři“, ktorej vyšetrovací spis presahoval 70 000 strán a ktorá zodpovedala hodnotovému rozsahu na spotrebnej dani vo výške 1,5 miliardy Sk, čo je viac než rozsah všetkých trestných činov skrátenia dane a poistného za rok 2003 (1 362 miliónov Sk) aj za rok 2002 (1 388 miliónov Sk) pre celú Slovenskú republiku. V roku 2005 došlo k poklesu rozsahu trestných činov skrátenia dane a poistného na 864 miliónov Sk. Najvýznamnejším faktorom je podľa nášho názoru daňová reforma z roku 2003, kedy došlo zákonom č. 595/2003 Z. z. ku zavedeniu tzv. rovnej dane a zníženiu sadzby dane na 19% pre daň z príjmov fyzických osôb alebo právnických osôb (a aj pre daň z pridanej hodnoty). Pokles hodnotového rozsahu trestných činov skrátenia dane a poistného je veľmi významný nie len oproti extrémnemu roku 2004 opísanému vyššie – až o 2,7 miliardy SK ale aj oproti rokom 2003 a 2002, a to zaokrúhlene o 0,5 miliardy

Sk v oboch prípadoch. Uvedený efekt je podľa nášho názoru spôsobený účinkom daňovej reformy smerujúcim k tomu, že daňové subjekty majú pri nižších sadzbách daní menšiu potrebu podvádzať.

Na nasledovnom grafe je medzi rokom 2001 a rokom 2002 viditeľný veľmi veľký pokles relatívnej objasnenosti z 80% až 90% na necelých 50%. Ponúka sa otázka, či príčinou bolo prílišné zaťaženie orgánov činných v trestnom konaní práve kauzou „olejáři“, ktorú pripravovali už v rokoch 2000 až 2003 prípadne ďalšími väčšími kauzami, ergo či na ostatné prípady už im zostávali menšie kapacity, venovali im menšie úsilie a menšiu pozornosť.

4.2 Obdobie rokov 2006 až 2015 (so štruktúrnym¹⁵ zameraním)

V štatistikách kriminality v Slovenskej republike neboli pre obdobia od roku 2006 dostatočne presné údaje, pretože štatistiky obsahovali údaje o sledovaných daňových trestných činoch v užšom slova zmysle od roku 2006 len podľa (nového) trestného zákona č. 300/2005 Z. z. (ďalej len nTZ) a údaje o korešpondujúcich trestných činoch podľa (starého) trestného zákona č. 140/1961 Zb. (ďalej len sTZ) neboli disponibilné v potrebnom členení podľa jednotlivých paragrafov. Podrobnejšie štatistické údaje o ekonomickej kriminalite sme mali pre obdobie rokov 2009 až 2015 v oblasti daní k dispozícii v štruktúre takej, že pre každý trestný čin (evidovaný podľa starého aj nového trestného zákona) – skrátenie dane a poistného (§ 148 sTZ aj § 276 nTZ), neodvedenie dane (§ 148a sTZ aj § 277 nTZ), nezaplatenie dane (§ 148 b sTZ aj § 278 nTZ) sme mali členenie podľa daní¹⁶, ktoré členenie sme parciálne agregovali na položky:

- daň z príjmu PO + FO,
- DPH + spotrebné dane,
- ostatné dane a poistné.

Vychádzali sme z údajov o zistenej kriminalite (stave), absolútnej objasnenosti a hodnotovom rozsahu trestných činov. Rovnaké údaje sme mali o trestných činoch daňového podvodu (§ 277a nTZ) a o trestných činoch marenia výkonu správy daní¹⁷ (§ 278a nTZ). Súhrnne za všetky daňové trestné činy v užšom slova zmysle prezentujeme ich štruktúrny obraz čo do rozsahu podľa jednotlivých daňových trestných činov v nasledovnej tabuľke.

Súhrnný rozsah daňových trestných činov v tis. EUR							
Kalendárny rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Skrátenie dane a poistného	46 207	49 974	53 338	26 831	57 849	71 426	35 667

¹⁵ Za sledované obdobie sa zameriavame na štruktúrne členenie ukazovateľov podľa parciálne agregovaných položiek (daň z príjmu PO + FO, DPH + spotrebné dane a poistné).

¹⁶ DPH a spotrebné dane boli v zdrojovom štatistickom materiály uvedené v súčte ako jedna analytická skupina daní.

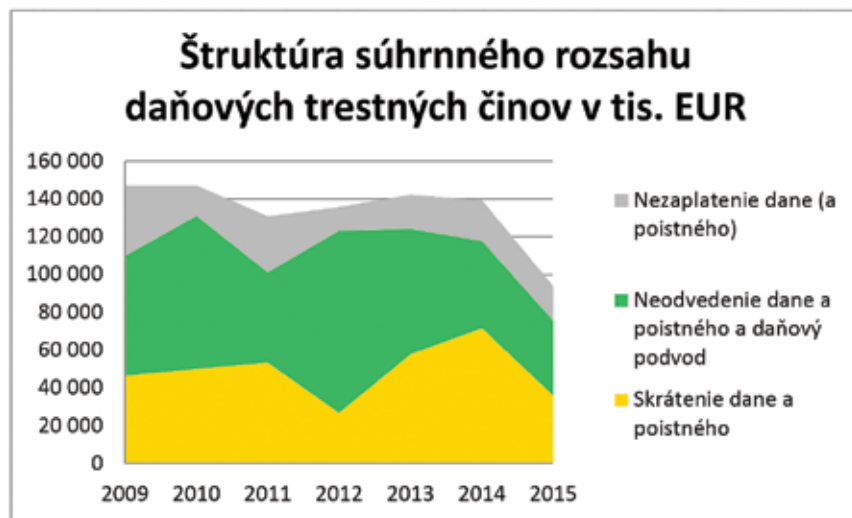
¹⁷ Trestné činy marenia výkonu správy daní (zavedené od 1. 10. 2012 zákonom č. 246/2012 Z. z.) považujeme čo do početnosti (6 za celé obdobie od 2009 do 2015) i rozsahu (10 tis. EUR za celé obdobie od 2009 do 2015) za úplne zanedbateľné a v ďalšom sa s nimi nezaobráame.

Súhrnný rozsah daňových trestných činov v tis. EUR							
Neodvedenie dane a poistného a daňový podvod ¹⁸	63 925	80 994	47 775	96 404	66 464	46 401	40 028
<i>v tom daňový podvod</i>				284	4 493	12 875	21 369
Nezaplatenie dane (a poistného ¹⁹)	36 865	16 112	29 676	12 399	17 894	21 356	18 118

Najvýznamnejším čo do rozsahu je trestný čin neodvedenia dane a poistného spolu s daňovým podvodom (47,2%), potom

- trestný čin skrátenia dane a poistného (36,5%) a napokon
- trestný čin nezaplatenia dane (a poistného) (16,3%),

čo názorne zobrazuje nasledovný graf, z ktorého dokážeme extrahovať poznatok, že v rokoch 2012 až 2014 rástla trestná činnosť v oblasti skrátenia dane a poistného, pričom v oblasti nedovedenia dane a poistného a daňového podvodu vidíme od roku 2012 klesajúcu tendenciu.

Čo do rozsahu podľa vyššie uvedených parciálne agregovaných skupín prezentujeme súhrnne za všetky daňové trestné činy v užšom slova zmysle ich štrukturálny obraz v nasledovnej tabuľke.

¹⁸ Zákonom č. 246/2012 Z. z. bola skutková podstata daňového podvodu (na vratkách nepriamych daní) od 1. 10. 2012 vyňatá spod trestného činu neodvedenia dane ako samostatný trestný čin daňového podvodu podľa §277a nTZ.

¹⁹ Rozšírené zákonom č. 262/2011 Z. z. od 1. 9. 2011.

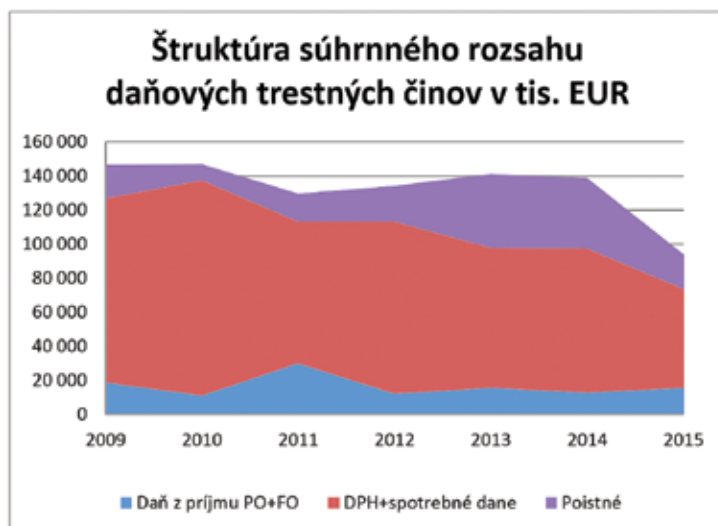
Súhrnný rozsah daňových trestných činov v tis. EUR							
Kalendárny rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Daň z príjmu PO+FO	18 463	10 868	29 720	11 911	15 523	12 507	15 502
DPH + spotrebné dane	108 383	126 472	83 282	101 232	82 082	84 623	57 843
Ostatné dane	415	392	1 116	1 334	981	386	158
Poistné	19 736	9 348	16 671	21 157	43 621	41 667	20 310

Z nej dokážeme analyticky extrahovať a dopočítať, že

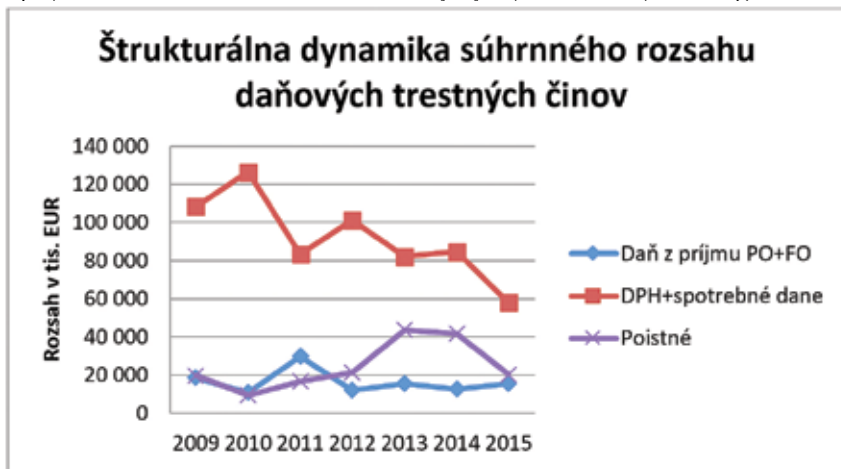
- najvýznamnejšou skupinou je „*DPH+spotrebné dane*“ (68,8%), potom
- „*poistné*“ (18,4%) a následne
- „*daň z príjmu PO+FO*“ (12,2%),

pričom skupina „*ostatné dane*“ je zjavne zanedbateľná, a preto od nej v ďalšom abstrahujeme.

Toto zoradenie podľa významnosti integrujúcim spôsobom prezentuje nasledujúci graf, na ktorom vidno, že dominujúce v hodnotovej miere škodlivosti (čo do rozsahu činov) voči daňovému systému sú daňové trestné činy v oblasti nepriamych daní (červená plocha), teda dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní. V úhrne rozsahu všetkých daňových trestných činov vidíme mierne klesajúcu tendenciu, čo je podľa nášho názoru, vďaka vysokej prísnosti nášho trestného práva v oblasti daní.

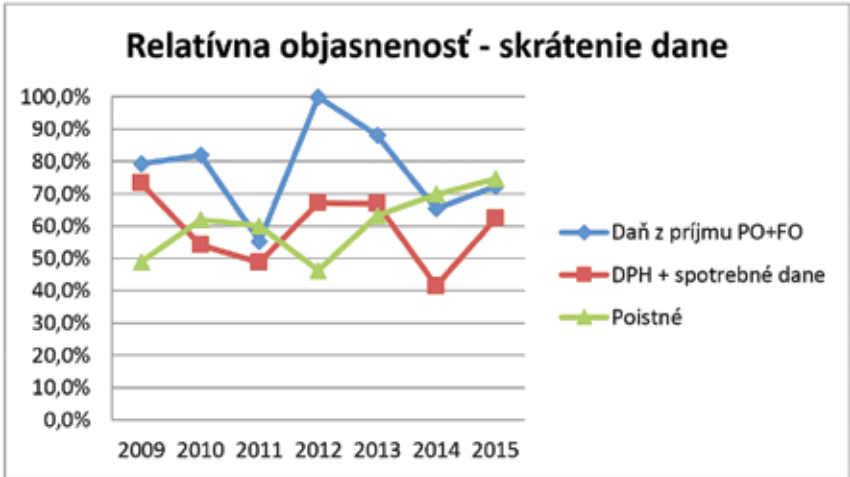
Korešpondujúcu štruktúrnu dynamiku súhrnného rozsahu sledovaných daňových trestných činov vidíme na nasledovnom grafe, v rámci ktorého sledujeme v oblasti DPH a spotrebných daní významne klesajúcu tendenciu, v oblasti poistného rastúcu tendenciu (do roku 2014) a v oblasti dane z príjmu PO+FO vnímame znázornený vývoj viac-menej ako stagnáciu.

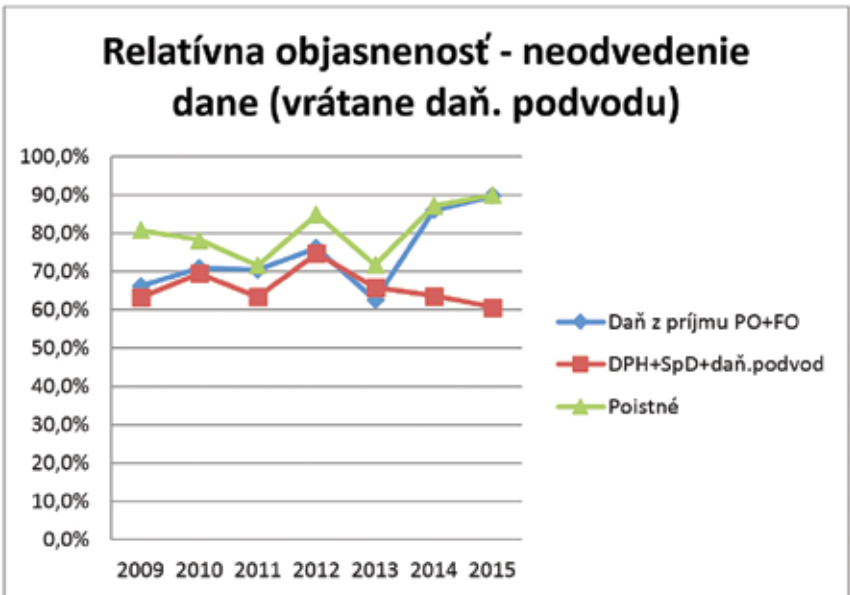
Pri opise objasnenosti, a to objasnenosti relatívnej ako ukazovateľa s lepšou výpovednou hodnotou o kvalite práce príslušných orgánov, sa obmedzíme len na trestné činy, ktoré sú významnejšie, a to

- skrátenia dane a poistného (36,5% na súhrnnom rozsahu),
- neodvedenia dane a poistného, vrátane daňového podvodu (47,2% na súhrnnom rozsahu).

Nasledovný graf relatívnej objasnenosti skrátenia dane a poistného prezentuje, že najvýznamnejšia skupina, ktorou je kriminalita v oblasti dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní má za sledované obdobie čo do relatívnej objasnenosti priemernú objasnenosť. Najlepšie je objasňovaná kriminalita v dani z príjmu, a to nadpriemerným spôsobom, čo pri 18%-nom podiele daní z príjmu na celkovom skrátení dane a poistného je významný pozitívny jav. Rovnako pozitívne môžeme hodnotiť rastúcu tendenciu relatívnej objasnenosti od roku 2012 v oblasti skrátenia poistného.

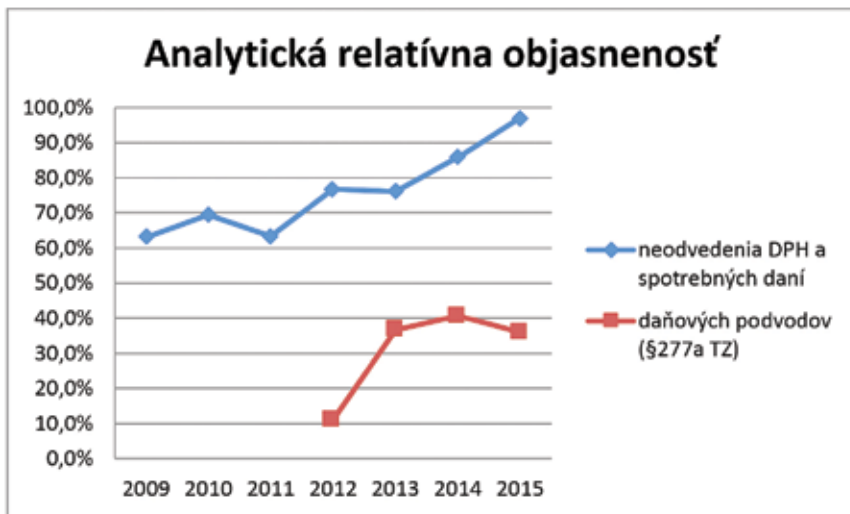

Graf relatívnej objasnenosti neodvedenia dane a poistného, vrátane daňového podvodu prezentuje, že rozsahovo najvýznamnejšia skupina - neodvedenie DPH, spotrebných daní a daňové podvody (označené v grafe červenou farbou) majú z uvedených agregovaných skupín relatívne najslabšiu relatívnu objasnenosť, a to niečo nad 60%.

Najlepšia objasnenosť sa vykazuje v rámci neodvedenia poisťného, ako zložky s rozsahovo-významnostnou váhou na úrovni 20% a má rastúcu tendenciu, pričom sa blíži sa k 90%. Rovnako dobrá je aj relatívna objasnenosť neodvedenia priamych daní, ktoré však čo do rozsahu majú na tomto trestnom čine váhu len 5%.

Nasledujúci graf dáva analytický pohľad na dynamiku relatívnej objasnenosti v rámci najslabšie objasňovanej skupiny označenej ako „DPH + SpD + daň. podvody“, teda daň z pridanej hodnoty, spotrebné dane a daňové podvody. Znázornením relatívnej objasnenosti daňových podvodov (§ 277a nTZ) ako samostatného číselného radu (červená čiara) vidíme od (1. 10.) 2012 nárast až na 97,1% objasnenosti neodvedenia dane a poisťného (modrá čiara).

Tento nárast je daný tým, že od (1. 10.) 2012 došlo k vyčleneniu daňových podvodov (na vratkách DPH a spotrebných daní), ktorých objasnenosť je tesne pod 40%, teda veľmi slabá.

5 Záverom

Štruktúralne orientované závery, s cieľom dosiahnuť ich vyššiu vypovedaciu hodnotu, má význam robiť zo spracovania štatistických údajov za obdobie

rokov 2009 až 2015, pre ktoré sme mali k dispozícii analytické údaje podľa jednotlivých druhov daní, ktoré sme parciálne agregovali na položky:

- daň z príjmu PO+FO,
- DPH + spotrebné dane,
- ostatné dane a poistné.

Zo zodpovedajúceho fenomenologického opisu daňovej kriminality sa čo do rozsahu ukázala ako najvýznamnejšia oblasť nepriamych daní (daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane), ktorá sa na súhrnnom rozsahu daňových trestných činov v hodnote 936 miliónov EUR podieľala 69%, a to v hodnote 644 miliónov EUR.

Ak analogickým spôsobom štruktúralne vyjadríme hodnotové rozsahy činov vyššie uvedených parciálne agregovaných podskupín daní pre jednotlivé daňové trestné činy²⁰, dospejeme k podobným záverom o rozsahovej dominancii nepriamych daní.

Zoradenie od najvýznamnejšej skupiny po najmenej významnú skupinu je v rámci rozsahu:

- a) trestných činov skrátenia dane v oblasti
 - dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní (nepriame dane) v podiele 71 %,
 - dane z príjmu fyzických osôb alebo právnických osôb v podiele 18 %,
 - poistného v podiele 11 %,
- b) trestných činov neodvedenia dane a poistného vrátane daňového podvodu v oblasti
 - dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní (nepriame dane) v podiele 76 %,
 - poistného v podiele 20 %,
 - dane z príjmu fyzických osôb alebo právnických osôb v podiele 4%,

²⁰ Abstrahovali sme od trestného činu marenia výkonu správy daní (§ 278a nTZ), ktorým podľa nášho názoru dochádza k prepínaniu trestného práva a k porušeniu zásady „ultima ratio“. Okrem vyššie uvedeného dôvodu sme sa s týmto trestným činom nezaoberali aj pre jeho faktickú nevýznamnosť (iba 6 trestných činov celkovo).

- c) trestných činov nezaplatenia dane a poistného v podobdobí²¹ rokov 2009 až 2011 v oblasti
- dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní (nepriame dane) v podiele 68 %,
 - dane z príjmu fyzických osôb alebo právnických osôb v podiele 22 %,
 - poistného v podiele 10 % a trestných činov nezaplatenia dane a poistného v podobdobí rokov 2012 až 2015 v oblasti
 - poistného v podiele 59 %,
 - dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní (nepriame dane) v podiel 21 %,
 - dane z príjmu fyzických osôb alebo právnických osôb v podiele 20 %.

Z uvedených štrukturálnych kvantitatívnych fenomenologických ukazovateľov daňovej kriminality pre jednotlivé daňové trestné činy teda opäť vyplýva, že najvýznamnejšie sú nepriame dane, ktorými sú daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane.

O veľmi veľkej miere trestnej činnosti skrátenia dane, neodvedenia dane a daňových podvodov v oblasti dane z pridanej hodnoty svedčí aj odhad hodnoty tzv. daňovej medzery, t.j. nevybratej (presnejšie nezaplatenej) časti teoretickej dane z pridanej hodnoty. Táto teoretická daň z pridanej hodnoty je odhadovaná pomocou makroekonomických výpočtov a pre Slovenskú republiku vychádzal odhad percentuálnej výšky daňovej medzery v rokoch 2009 až 2013 veľmi vysoký – medzi 35 až 40%²² z teoretickej dane. Inými slovami to znamená, že v rámci Európskej únie sme na chvoste v daňovej disciplíne v oblasti dane z pridanej hodnoty. Napr. pre rok 2013, kedy naša medzera na dani z pridanej hodnoty vykazuje 34,9%, sú horšie už len Litva s 37,7% a Rumunsko so 41,1% a prvé tri priečky v daňovej disciplíne

²¹ Rozčlenenie na časové obdobie rokov 2009 až 2011 a na obdobie rokov 2012 až 2015, vyššie uvedené v písmenách c) a d), sme vykonali po grafickom znázornení, na základe ktorého bola zreteľná významná štrukturálna zmena od roku 2012, od ktorého rozsahové prvenstvo v trestných činoch nezaplatenia dane a poistného nemá daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane, ale prvenstvo prevzalo neplatenie poistného.

²² [Http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/vat_gap2013.pdf](http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/vat_gap2013.pdf), s. 48, dostupné 1. 4. 2016.

v oblasti dane z pridanej hodnoty patria Fínsku so 4,1%, Holandsku so 4,2% a Švédsku so 4,3% daňovej medzery na ich teoretickej dani z pridanej hodnoty.

Keď teda vychádzame z ostatného odhadu daňovej medzery pre Slovenskú republiku pre rok 2013, ktorý bol cca 35% z teoretickej dane, tak to zodpovedá absolútnemu hodnotovému vyjadreniu daňovej medzery vo výške cca 2,5 miliardy EUR, čo zodpovedá 54%²³ z vybratej dane (DPH), ktorá bola v roku 2013 v hodnote 4,7 miliardy EUR²⁴.

Úvahy o latentnej kriminalite u nás v oblasti dane z pridanej hodnoty by teda bez preháňania boli hrozivé, pretože pre uvedený rok 2013 bol rozsah daňových trestných činov v oblasti nepriamych daní len cca 82 miliónov EUR²⁵, v čom je okrem rozsahu trestných činov na dani z pridanej hodnoty obsiahnutý aj rozsah trestných činov na spotrebných daniach. Z uvedených kvantifikovaných odhadov teda vyplýva, že latentná kriminalita v oblasti dane z pridanej hodnoty je rádovo viac ako 30-násobok registrovanej kriminality.

V daňovej teórii je známa slabina štandardného režimu dane z pridanej hodnoty, ktorá tkvie v tom, že povinnosť odvieť daň a právo na odpočítanie dane je rozdelená medzi dva subjekty. Povinnosť odvieť daň má dodávateľ (poskytovateľ) plnenia a právo na odpočítanie dane má odberateľ (prijímateľ) plnenia. Širším vnútroštátnym uplatňovaním tzv. „reverse-charge“ mechanizmu²⁶ pre daň z pridanej hodnoty, najmä v rizikových oblastiach podnikania, súvisiace transakcie sa stanú daňovo neutrálne, nakoľko povinnosť odvedenia dane a právo na odpočítanie dane sa koncentruje u jedného a toho istého subjektu.

Kriminologická prevencia sa ponúka v oblasti daňového práva, konkrétne v podobe rozšírenia uplatňovania tzv. vnútroštátneho „reverse-charge“ mechanizmu, teda režimu prenesenia povinnosti odvieť daň na prijímateľa plnenia, čím sa tuzemská dodávateľsko-odberateľská transakcia stáva

²³ Výpočtom $100\% \times 35:(100-35)$.

²⁴ Na webovom sídle MF SR <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=4738>, dostupné 1. 4. 2016.

²⁵ 82082 tis. EUR, vid' tabuľku Súhrnný rozsah daňových trestných činov v tis. EUR v časti 4.2 Obdobie rokov 2006 až 2015 (so štruktúrnym zameraním) na strane 11.

²⁶ „Reverse-charge“ mechanizmus sa uplatňuje pri dodaniach tovarov a služieb medzi členskými štátmi.

daňovo neutrálnou. V Slovenskej republike sa tento mechanizmus uplatňuje len pri nasledovných rizikových transakciách, ktorými podľa zákona č. 222/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov sú dodanie investičného zlata vo forme prútu alebo tehly, ktorého hmotnosť akceptuje trh drahých kovov a ktoré má rýdzosť 995 tisícín a viac platiteľom, ktorý využil možnosť zdanenia,

- a) dodanie kovového odpadu a kovového šrotu v tuzemsku; kovovým odpadom a kovovým šrotom sa rozumie kovový odpad a kovový šrot z výroby alebo z mechanického opracovania kovov a kovové predmety ďalej už nepoužiteľné vzhľadom na ich zlomenie, rozrezanie, opotrebenie alebo z podobných dôvodov,
- b) prevod emisných kvót skleníkových plynov podľa osobitného predpisu v tuzemsku,
- c) dodanie nehnuteľnosti alebo jej časti v tuzemsku, ktorú sa dodávateľ rozhodol zdaniť, ak je dodanie uskutočnené po piatich rokoch od prvej kolaudácie stavby alebo jej časti,
- d) dodanie nehnuteľnosti alebo jej časti v tuzemsku, ktorá bola predaná dlžnou osobou uznanou súdom alebo iným štátnym orgánom v konaní o nútenom predaji,
- e) dodanie tovaru, ktorý je predmetom záruky zabezpečujúcej pohľadávku veriteľa, pri výkone práva z tejto záruky,
- f) dodanie tovarov patriacich do kapitol 10 a 12 Spoločného colného sadzobníka²⁷, ktoré nie sú bežne určené v nezmenenom stave na konečnú spotrebu, ak základ dane vo faktúre za dodanie týchto tovarov je 5 000 € a viac,
- g) dodanie tovarov patriacich do kapitoly 72 Spoločného colného sadzobníka²⁸ a do položiek 7301, 7308 a 7314 Spoločného colného sadzobníka²⁹, iných ako uvedených v písmene b), ak základ dane vo faktúre za dodanie týchto tovarov je 5 000 € a viac,
- h) dodanie mobilných telefónov, ktoré sú vyrobené alebo prispôsobené na použitie v spojení s licencovanou sieťou a fungujú na stanovených

²⁷ Obilniny a vybrané olejnaté semená, plody, zrná, rastliny a krmoviny.

²⁸ Železo a oceľ.

²⁹ Štetovnice, uholníky, tvarovky, profily, konštrukcie, vybrané výrobky pre konštrukcie, tkaniny, sieťoviny, pletivá, mriežkoviny zo železa alebo ocele.

frekvenciách bez ohľadu na to, či majú alebo nemajú iné využitie, ak základ dane vo faktúre za dodanie mobilných telefónov je 5000 € a viac,

- i) dodanie integrovaných obvodov, ako sú mikroprocesory a centrálné spracovateľské jednotky, v stave pred zabudovaním do výrobkov pre konečného spotrebiteľa, ak základ dane vo faktúre za dodanie integrovaných obvodov je 5000 € a viac a s účinnosťou od 1. 1. 2016³⁰ aj dodanie stavebných prác vrátane dodania stavby alebo jej časti na základe zmluvy o dielo alebo inej obdobnej zmluvy, ktoré patria do sekcie F osobitného predpisu³¹, a dodanie tovaru s inštaláciou alebo montážou, ak inštalácia alebo montáž patrí do uvedenej sekcie F.

Či rozšírenie „reverse-charge“ mechanizmu o oblasť stavebníctva účinné od 1. 1. 2016, prinesie očakávaný pozitívny efekt pre náš štátny rozpočet čo do príjmov z dane z pridanej hodnoty, uvidíme najskôr o rok, teda po prejavení sa aspoň jednej sezóny v stavebníctve. Zo zverejnených údajov o daňových príjmoch³² za január až marec 2016 ešte nevidíme dosahovanie optimisticky očakávaného pozitívneho efektu, nakoľko stavebníctvo sa ešte nerozbehlo do plnej aktivity.

Na záver vo vzťahu k miere uplatňovania „reverse-charge“ mechanizmu môžeme optimisticky uviesť ekonomické odhady, ktoré si dala vypracovať Európska komisia,³³ vyjadrujúce, že zavedením všetkých možností pre rozšírenie uplatňovania „reverse-charge“ mechanizmu daných úniou právom do slovenského daňového práva, by narástol jeho efektívny záber z 1% na 7%³⁴ nášho národného hospodárstva, čím by sa významne mala znížiť daňová medzera Slovenskej republiky na dani z pridanej hodnoty.

³⁰ Zákon č. 222/2004 Z. z. bol novelizovaný zákonom č. 268/2015 Z. z., ktorý s účinnosťou od 1. 1. 2016 rozšíril výpočet rizikových oblastí o oblasť stavebníctva.

³¹ Nariadenie Komisie (EÚ) č. 1209/2014 z 29. októbra 2014, ktorým sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 451/2008, ktorým sa zavádza nová štatistická klasifikácia produktov podľa činností (CPA) a ktorým sa zrušuje nariadenie Rady (EHS) č. 3696/93.

³² Na webovom sídle MF SR <http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=4738>, dostupné 1. 4. 2016.

³³ Assessment of the application and impact of the optional ‘Reverse Charge Mechanism’ within the EU VAT system – Final report – November 2014, viď pozn. 33.

³⁴ [Http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/kp_07_14_060_en.pdf](http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/kp_07_14_060_en.pdf), s. 170, dostupné k 1. 4. 2016.

TRESTNOPRÁVNE SANKCIE ZA PORUŠENIE PRAVIDIEL HOSPODÁRSKEJ SÚŤAŽE¹

Ondrej Blažo

1 Úvodom

Napriek tomu, že efektívna ochrana pravidiel fungovania trhového hospodárstva je právno-ekonomickým javom najmä od 20. storočia, právne a filozofické snahy o uchopenie problematiky pravidiel „spravodlivej“ výmeny sú staršie a siahajú až do staroveku. Snahy o oslobodenie obchodu od podvodov a sprisahání v podobe tajných dohôd obchodníkov o cenách, množstve tovaru a iných podmienok, za ktoré sa tovar bude ponúkať na trhu, ako aj od zneužívania monopolnej sily sa objavovali vždy, keď obchodná výmena bola realizovaná relatívne slobodnými subjektami, ktoré vstupovali na trh s cieľom nie len prostej výmeny ale aj dosiahnutia zisku. Preto prvky „protokapitalizmu“ v oblasti výskytu „protisúťažných“ praktík môžeme pozorovať od čias staroveku.

Za skutkové podstaty predstavujúce protisúťažné správanie, teda správanie narušujúce férový zápas na trhu, sa tradične považujú dohody obmedzujúce súťaž, najmä kartely, a zneužívanie monopolného, respektíve dominantného postavenia (niekedy s cieľom zabrániť takémuto zneužitiu bola zakázaná samotná monopolizácia a existencia monopolu ako takeého).

Prvá časť článku je venovaná náčrtu postavenia trestného práva a trestnoprávných sankcií smerujúcich k ochrane férovosti obchodu a eliminácii dohôd a monopolov narušujúcich takúto férovosť trhu.

Druhá časť sa zameriava na súčasný právny stav, najmä na úpravu v Strednej Európe, s prihliadnutím na efektívnosť právnej úpravy v Slovenskej republike.

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy APVV 0158-12 „Efektívnosť právnej úpravy ochrany hospodárskej súťaže“.

2 Náčrt historického vývoja trestnoprávných sankcií za protisúťažné správanie

2.1 Počiatky súťažného práva v antickom Grécku a Ríme

Za najstarší dochovaný prípad možno považovať prípad obchodníkov s obilím v Aténach, ktorý sa odohral pravdepodobne v roku 286 pred Kr. v Aténach.² Priebeh celého prípadu sa nezachoval, rovnako ako sa nezachovali ani právne predpisy, a právne a skutkové okolnosti možno odvodiť len z obžaloby, ktorú pripravil rétor Lysias (reč XXII Proti obchodníkom s obilím³). Obchod s obilím v danom období podliehal prísnej regulácii, ktorá mala zabrániť špekuláciám a vytváraniu zoskupení medzi obchodníkmi s obilím, ktoré by mohli viesť k predraženiu obilia a teda aj chleba. Základnými opatreniami bolo obmedzenie možnosti uskladniť viac ako jednu tretinu každého nákladu, obchodník s obilím mohol naraz kúpiť najviac 50 medimni obilia (cca 2,75 m²), obchodníci mohli žiadať za jeden medimnos obilia najviac jeden obolus (1/6 drachmy). Celý obchod s obilím bol navyše pod dohľadom desaťčlennej Rady obilných komisárov (*sitophylaktes*), ktorých úlohou bolo okrem iného dohliadať, aby bolo obilie ponúkané na trhu za rozumnú cenu, prípadne mohli túto cenu stanoviť⁴. Dodržiavanie systému obchodovania s obilím bol prísne sankcionovaný, keďže manipulácia obchodu s obilím sa trestala smrťou (Lysias, XXII.5 a 13.). V žalobnej reči sa opisuje, ako jeden z obilných komisárov – Anytus – poradil obchodníkom s obilím aby medzi sebou nesúťažili a aby nakupovali za nižšiu cenu, za ktorú by boli dodávatelia obilia predávať, keďže museli podľa zákona predat' 2/3 svojho nákladu, pričom Anytus predpokladal, že to povedie k lacnejšiemu obiliu na trhu (Lysias, XXII.8.). Obchodníci s obilím nakúpili väčšie ako povolené množstvo obilia a toto obilie uskladnili a vyčkávali, kým bude na trhu nedostatok obilia, aby ho mohli predávať drahšie (zrejme až do jednej drachmy za medimnos⁵). Žalobca neuznal obhajobu obchodníkov, že tak konali na príkaz komisára, keďže ten im neprikázal uskladniť

² KOTSIRIS, L. E. An Antitrust Case in Ancient Greek Law. In: *The International Lawyer*, Vol. 22, No. 2, 1988, s. 454.

³ Napr. LYSIAS, TODD, S. C. (ed). *Lysias*. University of Texas Press, 2000, s. 237–244.

⁴ Aristoteles, Aténska ústava, 51.3. Napr.: ARISTÓTELES. *Aténska ústava*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 74.

⁵ Lysias, XXII.12.

obilie a ani ho predávať drahšie a napokon väčšina komisárov o rade pre obchodníkov ani nevedela. Výsledok procesu nepoznáme, avšak žalobca žiadal porotu, aby nemala s páchatelmi zľutovanie, keď ich označil ich správanie za sprisahanie, ako by boli nepriateľmi Aténčanov, a teda obyvatelia Atén sa stali „obliehaní v čase mieru“ (Lysias, XXII.15). Rovnako boli za „obete sprisahania“ označení importéri obilia (Lysias, XXII.17). Žalobca žiadal prísny trest nielen vzhľadom na to, čo obchodníci s obilím urobili, ale aj na odstránenie ďalších do budúcnosti, ktorí by chceli konať v rozpore so zákonom⁶, preto je potrestanie verejným záujmom (Lysias, XXII.19).⁷ Ak by sme uvedený prípad popísali dnešnými slovami išlo v prvom rade o cenový kartel vo vzťahu k nákupu obilia. Obchodníci ďalej zrejme uzatvorili kartelovú dohodu o obmedzení odbytu. Ďalej nie je zrejmé, či išlo o dohodu, alebo zosúladený postup v prípade predajných cien, avšak je zrejmé minimálne zneužívanie kolektívneho dominantného postavenia pri predaji spojené znovu s obmedzením dodávok. Možný trestnoprávny postih za takéto správanie bol zrejmý, keďže sa navrhoval trest smrti.

Rovnako ako v starovekom Grécku aj v Rímskej ríši bola kľúčová otázka zásobovania potravinami. V prípade Grécka máme o legislatíve len sprostredkované informácie, avšak v prípade Ríma sa stretávame priamo s textom najstaršieho antitrustového zákona – Lex Iulia de annona⁸, prijatého za cisára Augusta (cca 15 pred Kr.)⁹ Lex Iulia de annona postihovala každého, ktorý či už samostatne alebo spoločne s inými, spôsobil, že obilie sa stane drahším.¹⁰ Zo zmyslu zákona vyplýva, že nepostihoval jednorazové zvýšenie cien jednotlivými obchodníkmi, ale navodenie trvalého a všeobecného stavu na trhu s obilím¹¹. Zákaz spolčovania za účelom zvýšenia ceny možno chápať ako zákaz cenového kartelu a pojem „societas“ možno v Lex Iulia de annona chápať ako kartel, keďže tento zákon nepostihoval „spoločnosť“

⁶ Lysias, XXII.19.

⁷ Vzhľadom na vysvetlenie dôvodov potrestania je Lysiasova reč napokon zaujímavá aj z pohľadu trestného práva, keď okrem represie zdôrazňuje prevenciu (v danom prípade generálnu, keďže v prípade trestu smrti je individuálna prevencia totálna).

⁸ Corpus Iuris Civilis, D 48. 12. 2.

⁹ BERGER, A. Encyclopedic Dictionary of Roman Law. In: *Transactions of American Philosophical Society, New Series*, Vol 43, part 2, 1953, s. 553.

¹⁰ *Lege Iulia de annona poena statuitur adversus eum, qui contra annonam fecerit societatemve coierit, quo annona carior fiat.*

¹¹ PIOTROWSKI, R. *Cartels and Trusts*. London, 1933, s. 99.

ako samostatný subjekt, ale jej „partnerov“.¹² Ako osobitná skutková podstata sa zakazovalo akékoľvek nedôvodné zdržovanie lodí prepravujúcich obilie, a to bez ohľadu na to, či to malo za následok zvýšenie cien obilia¹³. Za porušenie týchto zákazov bola stanovená sankcia 20 aureov¹⁴.

Lex Iulia de annona nebol jediný zákon postihujúci neprimerané ceny a skutočnosť, že boli prijímané ďalšie predpisy (constitutiones, mandata) svedčí o tom, že tieto praktiky boli sa neobmedzovali na obilie ale aj na iné tovary.¹⁵ Konkrétne tieto predpisy nie sú známe, len je zrejmé, že sa zameriavali na bránenie nespravodlivému zvyšovaniu cien a obmedzovanie dodávok v úmysle zvýšiť cenu na trhu, a to v prípade všetkých tovarov.¹⁶ Tiež sa javí, že pôvodná pokuta 20 aureov nepostačovala a bol zavedený trest zákazu obchodnej činnosti, vyhnanstva a pre nižšie vrstvy trest verejných prác¹⁷.

Z neskorších predpisov sa míľnikmi stali konštitúcie východorímskych cisárov Leva I. a Zena, ktoré sa zachovali ako titul LIX knihy IV Justinánovho kódexu, nadpis ktorého explicitne hovorí o monopoloch a nezákonných dohodách ako aj inom podobnom zakázanom správaní¹⁸. Lev I. vo svojej konštitúcii z roku 473 zakazoval všetky monopoly, okrem soľného monopolu, a to bez ohľadu na miesto, tovar alebo spôsob nadobudnutia. Je teda paradoxné, že zakazoval aj „zákonné“ monopoly, teda monopoly získané na základe cisárskeho reskriptu a zároveň zakazoval čo i len požiadať o vydanie takéhoto reskriptu.¹⁹ Zdá sa, že tento predpis neobsahoval sankcie pre

¹² PIOTROWSKI, R. *Cartels and Trusts*. London, 1933, s. 99.

¹³ D 48. 12. 2. 1.

¹⁴ Čo zodpovedalo približne 1,5-2 ročnému priemernému zárobku (k cenám a mzdám porovnaj TEMIN, P. The Economy of the Early Roman Empire. In: *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 20, Nr. 1, 2006, s. 133–151).

¹⁵ D 47. 11. 6.pr. Annonam atemptare et vexare vel maxime dardanarii solent: quorum avaritiae obviam itum est tam mandatis quam constitutionibus.

¹⁶ D 47. 11. 6.pr. Mandatis denique ita cavetur: „Praeterea debebis custodire, ne dardanarii ullius mercis sint, ne aut ab his, qui coemptas merces supprimunt, aut a locupletioribus, qui fructus suos aequis pretiis vendere nollent, dum minus uberes proventus expectant, annona oneretur.“

¹⁷ D 47. 11. 6.pr. Poena autem in hos varie statuitur: nam plerumque, si negotiantes sunt, negotiacione eis tantum interdicitur, interdum et relegari solent, humiliores ad opus publicum dari.

¹⁸ De monopolis et de conventu negotiatorum illicito vel artificum ergolaborumque nec non balneatorum prohibitis illicitisque actionibus.

¹⁹ Cod.Just. 4. 59. 1.pr.: Imp. Leo A... monopolis, quae in quolibet loco vel civitate obtinent, nullius materiae vel rei utatur, nec sacrum rescriptum consecutus fuerit, salibus exceptis, vel preces suppeditet vel ofere conetur.

tých, ktorí získali monopoly, ale pre cisárskych úradníkov, ktorý by sa podieľali na žiadostiach o udelenie monopolu, a to trest straty úradu a konfiškácie majetku (Cod. Just. 4. 59. 1. 2.). Konštitúcia cisára Zena z roku 483 predstavuje prvý zachovaný komplexný zákon zameraný proti tomu, čo by sme dnes nazvali protisúťažným konaním a vo svojej podstate by mohol byť efektívne aplikovaný aj súčasnosti. Rovnako ako Lev I. aj Zeno zakazoval monopoly a to bez ohľadu na to, či bol získaný na základe vlastnej iniciatívy alebo na základe cisárskeho reskriptu. Novinkou je, že výslovne zakazoval akékoľvek dohody, prisahy alebo stretnutia týkajúce sa stanovenia minimálnych cien.²⁰ Okrem cenových dohôd Zeno zakazoval dohody medzi staviteľmi²¹ ako aj inými poskytovateľmi služieb o nesúťažení, o tom, že nebudú zasahovať do práce iných a že nedokončia prácu iného (Cod. Just. 4. 59. 2.1) a výslovne dovoľoval súťažiť aj v „slobodných povolaniach“ a vyzýval oznámiť takéto správanie súdom, pričom bol takýto žalobca zbavený platiť súdne náklady (Cod. Just. 4. 59. 2.1). Za zakázané monopoly bol stanovený trest konfiškácie majetku a večného vyhnanstva (Cod. Just. 4. 59. 2.2). Bol tiež stanovený osobitný trest 50 libier zlata pre predstavených jednotlivých profesií, ktorí by vstupovali do zakázaných cenových dohôd alebo iných dohôd a trest 40 libier zlata pre úradníkov spôsobili nedostatočné uplatňovanie zákazu monopolov (Cod. Just. 4. 59. 2.3).

2.2 Postihovanie protisúťažného správania v stredoveku a na začiatku novoveku - „zločin známy ale netrestaný“

Protimonopolné zákonodarstvo bolo pochopiteľne najrozšírenejšie v Taliansku, keďže tam bolo práve najrozšírenejšie dedičstvo rímskeho práva a zároveň úroveň relatívne slobodného obchodu si vyžadovala „pro-obchodné“ nástroje, napríklad:

1. štatút mesta Viterbo (1251) zakazoval predávajúcim rýb pod trestom 100 solidov vytvárať spoločenstvá na nákup a predaj rýb;

²⁰ Cod. Just. 4. 59. 2. pr. Iubemus, ne quis cuiuscumque vestis aut piscis vel pectinum forte aut echini vel cuiuslibet alterius ad uictum vel ad quemcumque usum pertinentis speciei vel cuiuslibet materiae pro sua auctoritate, vel sacro iam elicito aut in posterum eliciendo rescripto aut pragmatica sanctione vel sacra nostrae pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere, neve quis illicitis habitis conventionibus coniuraret aut pacisceretur, ut species diversorum corporum negotiationis non minoris, quam inter se statuerint, venundentur.

²¹ Zeno formuloval zákaz pre staviteľov odmietat' dokončiť stavbu len preto, že ju iný začal, aj vo svojom „stavebnom zákone“ (Cod. Just. 8. 10. 12.9 b).

2. štatút mesta Urbino zakazoval „conventiculi“ o nákupe a predaji;
3. štatúty Florencie r 1322-1325 zakazovali dohody a sprisahania o cene nákupu alebo predaja, ako aj o podmienkach predaja alebo poskytovania služieb a postihoval tieto dohody neplatnosťou a páchatel'ov vysokou pokutou (tento zákaz sa zopakoval aj v štatútoch z roku 1415);
4. v Montefeltre (1384) bolo trestané vytvárat' koalície na nákup a ďalší predaj;²²
5. štatúty mesta Pisa z roku 1383 zakazovali každému vytváranie akýchkoľvek monopolov (dohôd) o stanovení toho, či bude pracovať alebo nie a za akú cenu.²³

Franskí a neskôr francúzski králi boli tiež nútení čeliť zdražovaniu cien potravín a rôznym trhovým špekuláciám a reagovali na to svojimi kapituláriami a ordonanciami. Kapitulárie Karola Veľkého z roku 806 zakazovali nákup a zhromažďovanie potravín na účely jeho ďalšieho predraženého predaja²⁴ ako aj spoločenstvá obchodníkov zamerané na koncentráciu distribúcie.²⁵ Ordonancie francúzskych kráľov sa zameriavali najmä na monopolizáciu súvisiacu s dodávkou obilia a potravín (Filip IV. z roku 1305, Ján z roku 1350 a 1355, Karol VI z roku 1415 a Karol VII z roku 1439, František I. 1531 a 1544).²⁶ Ordonancia Františka I. z 20 júna 1539 (Beines) zakazovala obchodníkom ako aj iným osobám vytvárat' monopoly, dohody a podvody škodlivé pre spoločnosť.²⁷ Osobitne v ordonancii z augusta 1539

²² Jednotlivé texty predpisov: KOHLER, J. *Der unlautere Wettbewerb*. Berlin&Leipzig, 1914, s. 2–3.

²³ STRIEDER, J. *Studien zur Geschichte kapitalischer Organisationsformen*. München&Leipzig, 1914, s. 187.

²⁴ Quicumque enim tempore messis vel tempore vindemiae, non necessitate sed propter cupiditatem, comparat annonam aut vinum, verbi gratia, de duobus denariis comparat modium unum, et servat usque dum venundari possit contra denarios quatuor aut sex seu amplius, hoc turpe lucrum dicimus. Si hoc propter necessitatem comparat, utv sibi habeat et aliis tribuat, negotium dicimus. (*Ansigesi capitularium liber I, cap. 125*).

²⁵ Turpe lucrum exercent qui per varias circumventiones lucrandi causa inhoneste res quaslibet congregare decertant (*Ansigesi capitularium liber I, cap. 123*).

²⁶ DELAMARE, M. *Traité de la police. Tome premier*. Amsterdam, 1729, s. 632–636.

²⁷ „Defendons à Marchands&autres de quelque qualité & condition qu'ils soient, sur peine de confiscation de corps & biens, que fous ombre de ces presentes ils n'ayent à acheter les blez en verd, contre la teneur de nos Ordonnances, commettere au fait desdits vivres & marchandises aucune monopole, conventicule, ou fraude au prejudice de nous & de la chose publique de nostre Royaume.“. (DELAMARE, M. *Traité de la police. Tome premier*. Amsterdam, 1729, s. 634–635).

z Villiers-Cotterets zakázal predstaveným cechov a spoločenstiev vytvárat' monopoly.²⁸ V oboch prípadoch ordonancie ukladali trest konfiškácie majetku. Napokon, Ľudovít XIV. v edikte z decembra 1676 zakázal monopoly ako aj akékoľvek škodlivé praktiky vedúce k zvýšeniu cien.²⁹

V Čechách Constitutiones iuris metallici (Ius regale montanorum) z rokov 1300-1305 (platili až do 19. storočia) vydané Václavom II. zakazovali v kapitole XXII prvej knihy „zavrnutiahodné sprisahania“ (...detestabilem conpirationem/ohydné šibalsvo) spočívajúce v manipulácii s cenou rudy nákupcami rudy (táto praktika spočívala v predstieranom a vopred dohodnutom ponúkaní „netrhových“ cien) a trestali ich prepadnutím majetku.

Právny vývoj v Svätej ríši rímskej je poznačený právnym partikularizmom a obmedzeným uplatňovaním ríšskych predpisov vyplývajúcim okrem iného aj zo sporov medzi cisárom a Ríšskym snemom. „Sút'ážné“ pravidlá premietli často do tzv. (Reichs)-polizeiordnungen, uznesení Ríšskeho snemu, a objavili sa aj v cisárskom nariadení. Norimberské Polizeiverordnungen z trinásteho a štrnásteho storočia zakazovali tzv. Fürkauf a jeho organizovanie vo vzťahu k potravinám. Pojmom „Fürkauf“ sa označovali hromadné nákupy, ktorých cieľom bola systematická monopolizácia trhu.³⁰ Proti monopolistickým organizáciám rázne zakročil v roku 1512 Ríšsky snem v Trevíre a Kolíne, ktorý zakázal vytvárat' škodlivé organizácie.³¹ Za porušenie zákazu sa stanovoval trest konfiškácie majetku a zároveň páchatel'ovi nemala byť nikde v ríši poskytnutá ochrana a zároveň neboli platné jeho právne úkony³²

28 Art. 191: „Nous défendons à tous lesdits maîtres, ensemble aux compagnons et serviteurs de tous mestiers, de ne faire aucunes congrégations ou assemblées grandes ou petites, et pour quelque cause ou occasion que ce soit, ni faire aucunes monopoles, et n'avoir ou prendre aucune intelligence les uns avec les autres du fait de leur mestier, sur peine de confiscation de corps et de biens.

29 Čl. XI. „Pour empêcher le monopole et les mauvaises pratiques d'aucuns marchands, qui pour causer disette et augmenter le prix des marchandises, s'entendent ensemble sous prétexte de sociétés, et affectent de ne point faire charger et voiturier en cette ville, celles qu'ils ont extantes sur les ports, et achetées dans les provinces; défenses sont faites à tous marchands de contracter telles sociétés, sous peine de punition corporelle, et pourront les prévôt des marchands et échevins, en cas de besoin, faire voiturier lesdites marchandises en cette ville, aux frais de la chose, pour être vendues au public, ou octroyer permission à autres marchands de les faire voiturier pour leur compte, aux soumissions de rembourser par eux les propriétaires du prix de leurs marchandises“

30 PIOTROWSKI, R. *Cartels and Trusts*. London, 1933, s. 139-140.

31 „...dass solche schädliche Handthierung hinfuhrer verboten und ab sey und sie niemands treiben oder üben soll.“ (Abschied des Reichstags zu (Trier und) Köln, 1512, § 16).

32 Abschied des Reichstags zu (Trier und) Köln, 1512, § 16.

(podobne 2 & 3 Edw. 6, c.15, odd. I in fine „infamous man“). Rezolúcia Ríšskeho snému výslovne povoľovala spolky, avšak okrem tých, ktoré (1) viedli k sústredovaniu tovaru v „jedných rukách“ s cieľom stanoviť ceny podľa ľubovôle³³ alebo (2) vytvárali „exkluzívne“ dohody³⁴. O to, že uvedená rezolúcia z 1512 nebola veľmi úspešne presadzovaná svedčí skutočnosť, že Ríšsky snem prijímal podobné rezolúcie opakovane (Worms 1521, Norimberg 1522,1522-1523, Speyer 1526 a 1529, Augsburg 1530 a 1532). Reichspoliceyordnung³⁵ prijaté na sneme v roku 1548 v Augsburgu opäť pripomínalo zákaz monopolov a jeho text je v týchto častiach podobný § 16 rezolúcie z 1512, avšak navyše explicitne zakazuje škodlivé dohody³⁶. Reichspoliceyordnung prijaté v roku 1577 na sneme vo Frankfurte je takmer doslovnou kópiou toho augsburského a obsahuje trpké konštatovanie, že sa situácia nezmenila a že monopolné hnutie bolo rovnako rozšírené ako predtým.³⁷ Ako rozporuplnú činnosť z pohľadu súťažného práva sa javí legislatívna činnosť cisára Karola V. Na jednej strane Karol V. vydal svojim holandským poddaným v roku 1540 edikt, ktorý výslovne zakazoval obchodníkom, remeselníkom ako aj komukoľvek inému vstupovať do zmlúv, paktov a dohôd, ktoré by mohli vyústiť do monopolov a poškodzovať verejný blahobyť prostredníctvom nákupu tovaru určitého druhu, jeho zhromažďovania a následného predaja za mimoriadne zisky, ako aj akýmkoľvek iným spôsobom. Edikt takéto správanie trestal konfiškáciou majetku. Edikt tiež zakazoval obciam, spoločenstvám obchodníkov, združeniam remeselníkov a pod. vydávať štatúty, ktoré by mohli viesť k vytváraniu monopolov. Na druhej strane sa Karol V. snažil oslabovať účinok súťažných pravidiel. V prvom rade v rokoch 1524-1525 zabránil postihnutiu významných augsburských obchodníkov na čele s Jakobom Fuggerom. Zákomom z marca 1525

³³ „...daß er die Waar nicht unterstehe in eine Hand zu bringen und derselben Waar einen Wehrt nach seinem Willen und Gefallen zu setzen...“ (Abschied des Reichstags zu (Trier und) Köln, 1512, § 17).

³⁴ „...dem Kauffer oder Verkauffer andinge, solche Waar niemand dann ihm zu kauffen, zu geben oder zu behalten, oder daß er sie nicht näher geben wolle, dann wie er mit ihm überkommen hat.“ (Abschied des Reichstags zu (Trier und) Köln, 1512, § 17).

³⁵ „Der Römisch-Kayserlichen Majestät Ordnung und Reformation guter Policey, zu Beförderung des gemeinen Nutzens.“

³⁶ „... schadhliche Hanthierungen, Auff- und Fürkauf, und derhalben gemachte Geding, Vereinigung und Pact...“ (Titul XXVIII, § 1).

³⁷ PIOTROWSKI, R. *Cartels and Trusts*. London, 1933, s. 183.

obmedzil právomoci ríšskeho žalobcu v týchto veciach. Toledským mandátom z mája 1525 vyňal zo zákazu monopolov a kartelov banský priemysel (treba poznamenať, že takáto výnimka opäť vyhovovala Fuggerovcom). Treba dodať, že takýto postup narazil na odpor Ríšskeho snemu, ktorý tieto zákony na zasadnutí v Speyeri odmietol potvrdiť a obnovil platnosť pravidiel vydaných Ríšskym snemom v Kolíne z roku 1512.

Pre anglické právo sa stalo typickým ochrana pravidiel súťaže prostredníctvom súkromných žalôb popri trestnoprávných sankcií. Typickým príkladom je prípad z roku 1414, keď John Dier (Dyer) požadoval splnenie záväzku „nekonkurovania“, sudca Hull označil tento záväzok za neplatný a v rozpore s common law a vyhlásil, že keby bol žalobca prítomný tak by ho poslal do väzenia, kým by nezaplatil pokutu (2 Hen. 5. fol. 5, pl. 26). Okrem zakotvenia zákazu obmedzovania slobody obchodu v anglickom obyčajovom práve boli rôzne „protisúťažné“ prejavy správania postihované rôznymi zákonmi. Napríklad Zákon o pracovníkoch (Statute of Labourers) Eduarda III. z roku 1349 zakazoval okrem iného predávať potraviny drahšie ako za rozumné ceny³⁸. Eduard III. Tiež svojim zákonom z roku 1353³⁹ položil základy postihovania spájania a sprisahání obchodníkov⁴⁰ a tiež zakázal zákonom z roku 1363 obchodníkom zhromažďovať veľké množstvo jedného druhu tovaru (ingrossing, forestalling), čo by mohlo viesť k obchodnému monopolu (37 Edw. 3, c. 5.).

Zo všetkých predpisov vydaných anglickými kráľmi si snáď najväčšiu pozornosť zaslúži zákon prijatý za vlády Eduarda VI. v roku 1548 o sprisahaniach dodávateľov potravín a remeselníkov (2 & 3 Edw. 6., c. 15). Tento zákon v preambule poukazuje na to, že rôzni dodávatelia potravín a remeselníci sa neuspokojujú s primeraným zárobkom ale hnaní chamtivosťou vytvárajú sprisahania a dohody o tom, že nebudú predávať tovar lacnejšie ako je dohodnuté, respektíve že remeselníci nebudú zasahovať do práce iného ani ju nebudú dokončovať ako aj dohody o tom, koľko budú denne pracovať. Zákon pripomína, že takéto správanie je v rozpore so zákonmi kráľovstva a vedie k veľkej škode a ochudobneniu kráľových poddaných.

³⁸ 23 Edw 3., c. 6.

³⁹ 27 Edw. 3, Stat. 2, c. 25.

⁴⁰ WILBERFORCE – CAMPBELL, A., ELLES, N. *The Law of Restrictive Trade Practices and Monopolies*. London, 1966, s. 23.

Tu nemožno prehliadnuť, že štruktúra zakázaného právania nápadne pripomína Zenovu konštitúciu. Zákon preto pre takéto konanie⁴¹ zavádzal tresty, konkrétne v prípade prvého porušenia pokutu 10 libier alebo 20 dní väzenia iba o chlebe a vode, v prípade druhého porušenia pokutu 20 libier alebo trest na pranieri a v prípade tretieho porušenia pokutu 40 libier alebo trest na pranieri a uťatie ucha. Zo stupňovania trestu je zrejmé, že samotný zákaz nebol dostatočne odstrašujúci a predpokladalo sa, že ľudia budú zákaz opakovane porušovať. V prípade, ak sa na „sprisahaní“ podieľalo aj nejaké spoločenstvo⁴², tak okrem trestov pre jednotlivcov bolo toto spoločenstvo rozpustené. Slobodu obchodu a poskytovania služieb mal poskytovať čl. IV tohto zákona, ktorý zakazoval brániť remeselníkom usadzovať sa v iných mestách ako pochádzajú a ktorý takéto bránenie trestal pokutou 5 libier, z čoho 1/2 pre kráľa a 1/2 pre postihnutého zákazom.

Rovnako ako na európskom kontinente, odkaz na Zenovu konštitúciu možno nájsť aj v Anglicku, napríklad v pôvodne zdanlivo banálnom prípade Darcy v. Allein⁴³ z roku 1602 týkajúceho sa monopolu na hracie karty, ktorý udelila kráľovná Alžbeta I. svojmu komorníkovi⁴⁴. Rozsudok vyhlásený sudcom Pophamom bol pre Korunu zdrvivý, keďže súd vyhlásil dané privilégiu za neplatné a to z dôvodu, že sa prieči obyčajovému právu (common law), ako aj zákonom parlamentu⁴⁵. Súd v rozsudku zdôraznil slobodu jednotlivca, a teda aj slobodu zaobstarávať si obživu svojou prácou, o čo ich

⁴¹ „... conspire coven’nte gaynes or make any othes that they shall not sell their vittelles but at certain prices...“, „... conspire coven’nte or permyses together or make any othes that they shall not make or doe their workes but at a certeyne price and rate, or shall not enterprice or take upon them to fynishe that another hath begonned, or shall doe but a certen worke in a daye, or shall not worke but at certen howers and tymes...“.

⁴² „...any socytie brotherhed or companye, of any crafte mysterie or ocupacōn of the vyttellers above mencōned, withe presence or consent of the more parte of them...“.

⁴³ Správu o prípade prináša Sir Edward Coke (napr. SHEPPARD, S. (ed.) *The Selected Writings and Speeches of Sir Edward Coke. Volume One*. Indianapolis, 2003, s. 394–404.

⁴⁴ Paradoxné je, že v tomto prípade Sir Edward Coke, horlivý odporca monopolov, musel ako Attorney General musel pred súdom obhajovať pozíciu Koruny, teda daný monopol. Jeho nepriateľský postoj k monopolom je zrejmý z jeho komentára k zákonu o monopoloch v 85. kapitole Tretej časti jeho Inštitúcií, kde opierajúc sa o Starý zákon (Dt. 24,6) monopol prirovnáva k zbaveniu možnosti obživy a teda k zbaveniu života: „...and therefore the monopolist that taketh away a mans trade, taketh away his life, and is so much the more odious, because he is vir sanguinis“ (napr. COKE, E. *The Third Part of the Institutes of the Laws of England*. London, 1797, s.181.)

⁴⁵ Okrem vecnej stránky rozsudku je zrejmé, že rozhodovanie o patentoch a privilegiách, a teda rozhodovanie monarchu samotného, sa podriadilo súdnej kontrole.

patent oberá. Patent ďalej podľa súdu poškodzuje nielen tých, ktorý obchodujú s tým istým tovarom, ale aj ostatných, keďže v prípade monopolu cena rastie, klesá kvalita a ochudobňuje remeselníkov. V tejto časti sudca odkazuje aj na Zenovu konštitúciou a jej zákaz monopolov, čo aj na základe cisárskych reskriptov. Súd tiež vyvrátil tvrdenie, že patent bol nevyhnutný na dosiahnutie verejného dobra a sledoval obmedzenie výroby hracích kariet a zároveň vytkol kráľovnej, že udelila patent komorníkovi, ktorý nemal s výrobou kariet žiadne skúsenosti. Uvedený rozsudok možno považovať vzhľadom na jeho zdôvodnenie za relatívne „moderný“, keďže sa zaoberá možnými ekonomickými dopadmi privilégia a zároveň testuje ospravedlniteľnosť obmedzenia obchodu dosiahnutím verejného záujmu, ako aj primeranosť daného prostriedku pre dosiahnutie tohto verejného záujmu, pričom podobné testy sa používajú aj v súťažnom práve aj v súčasnosti.⁴⁶

Z pohľadu monopolov a privilégií udeľovaných kráľmi sa stal Zákon o monopoloch⁴⁷ z roku 1623 (21 Jac. 1, c. 3), ktorý v zásade zakazoval pre rozpor so zákonmi kráľovstva a obyčajovým právom (common law) všetky „obchodné monopoly“ a privilégia okrem tých, ktoré výslovne povoľoval (a teda dovolené „monopoly“ vynímal z trestných sankcií). Za pozornosť stojí výnimka podľa oddielu V a VI tohto zákona, ktoré umožňoval udeliť licenciu najviac na 14 rokov⁴⁸ prvému a skutočnému vynálezcovi na výlučnosť určitej „novej výroby“ a stala sa tak základom patentového práva. Zároveň boli dané limity pre udelenie patentu: nesmel byť v rozpore s právom, škodlivý pre štát zvýšením domácich cien alebo poškodením obchodu a ani inak „všeobecne problematický“. Tieto limity nápadne pripomínajú súťažné pravidlá týkajúce sa hraníc pre uplatňovanie práv duševného vlastníctva.

Ešte viac ako legislatíva a judikatúra právni teoretici [napr. Joost de Damhouder (1507-1581), Tiberio Deciani (Decianus) (1509–1582), Sigismundus Scaccia (1564?-1634)], v plnom rozsahu v tom období nadväzujú na Zenovu konštitúciu a v podstate uznávajú jej platnosť, a teda poukazujú na trestnosť

⁴⁶ Rozsudok C-309/99 Súdneho dvora z 19. februára 2002. J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh a Price Waterhouse Belastingadviseurs BV proti Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, za účasti Raad van de Balies van de Europese Gemeenschap. Správy Európskeho súdu 2002, s. I-01577.

⁴⁷ An Act concerning Monopolies and Dispensations with penall Lawes and the Forfeiture thereof.

⁴⁸ Už pre vydané licencie bola stanovená hranica 21 rokov.

protisúťažného správania práve podľa tohto rímskeho zákona.⁴⁹ Monopoly, kolúzia a podvody pri výmene boli teda považované za nespravodlivé, nezákonné, a preto ako diabolské mali byť vykorenené.⁵⁰ Napriek pomerne bohatej legislatívnej činnosti, ako aj prácam právnych teoretikov, o účinnosti aplikácie trestnoprávnych predpisov chrániacich hospodársku súťaž svedčí komentár Joosta de Damhoudera: „monopol považovaný v mnohých krajinách za zavrhnutiahodný zločin, zostával často nepotrestaný.“⁵¹

2.3 „Znovuzrodenie“ trestnoprávnych sankcií za porušenie pravidiel hospodárskej súťaže

Hoci sa tzv. Shermanov zákon⁵² sa stal prototypom moderného antitrustového zákonodarstva⁵³, v konečnom dôsledku bol judikatúrou amerických súdov považovaný len za kodifikáciu common law.⁵⁴ Tento zákon sankcionoval neplatnosťou dohody obmedzujúce súťaž a ako prečin (misdemeanor) trestal pokutou a väzením dohody obmedzujúce súťaž a monopolizáciu.⁵⁵ Neskôr bolo dané konanie prekvalifikované na zločin (felony) (v roku 1974) a pokuty boli zvýšené⁵⁶ a prísrišené tresty väzenia.^{57, 58}

⁴⁹ DECIANUS, T. *Tractatus Criminalis*. Augusta Taurinorum (Turín), 1518, s.109.

⁵⁰ SCACCIA, S. *Tractatus de commerciis et cambio*. Cologne (Kolín), 1738, s. 503.

⁵¹ DAMHOUDERIUS, J. *Praxis rerum criminalium*. Antverpia, 1556, s. 515.

⁵² An act to protect trade and commerce against unlawful restraints and monopolies (2. júl 1980).

⁵³ Hoci kanadská legislatíva v obdobnom znení ho predchádzala o jeden rok.

⁵⁴ Napríklad *United States v. Trans-Missouri Freight Ass'n*, 166 U.S. 290 (1897).

⁵⁵ SEC. 1. Every contract, combination in the form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade or commerce among the several States, or with foreign nations, is hereby declared to be illegal. Every person who shall make any such contract or engage in any such combination or Conspiracy, shall be deemed guilty of a guilty of misdemeanor, and, on conviction thereof, shall be punished by fine not exceeding five thousand dollars, or by imprisonment not exceeding one year, or by both said punishments, in the discretion of the court.

SEC. 2. Every person who shall monopolize, or attempt to monopolize, or combine or conspire with any other person or persons, to monopolize any part of the trade or commerce among the several States, or with foreign nations, shall be deemed guilty of a misdemeanor, and, on conviction thereof, shall be punished by fine not exceeding five thousand dollars, or by imprisonment not exceeding one year, or by both said punishments, in the discretion of the court.

⁵⁶ Pre korporácie 100 mil. USD a pre iné osoby 1 mil. USD.

⁵⁷ Na 10 rokov.

⁵⁸ Posledná zmena „An Act To encourage the development and promulgation of voluntary consensus standards by providing relief under the antitrust laws to standards development organizations with respect to conduct engaged in for the purpose of developing voluntary consensus standards, and for other purposes.“ (22. jún 2004).

Európske krajiny sa vydali skôr cestou administratívnych sankcií a trestno-právne sankcie (v užšom zmysle) sa uplatňujú iba na niektoré skutkové podstaty, a teda nie na akékoľvek porušenie pravidiel hospodárskej súťaže.

3 Súčasné trestnoprávne postihy za porušenie pravidiel hospodárskej súťaže na Slovensku a v stredoeurópskej komparácii

V súčasnosti účinný Trestný zákon (č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, ďalej len „TZ“) ustanovuje v § 250 skutkovú podstatu trestného činu zneužitia účasti na hospodárskej súťaži.⁵⁹ Objektívna stránka môže mať dve alternatívne formy: a) zneužitie účasti na hospodárskej súťaži tým, že páchatel' nekalou súťažou v hospodárskom styku poškodí dobrú povest' súťažiteľa, alebo b) zneužitie účasti na hospodárskej súťaži tým, že páchatel' konaním, ktoré je v rozpore so zákonom upravujúcim ochranu hospodárskej súťaže, spôsobí inému súťažiteľovi značnú škodu alebo ohrozí chod jeho podniku.

Táto skutková podstata obsahuje viacero problematických prvkov. V prvom rade je to osoba páchatel'a. Na jednej strane sa zdá, že subjekt je všeobecný („Kto zneužije účasť...“)⁶⁰. Na druhej strane zákon odkazuje na spôsobenie škody „...inému súťažiteľovi...“. Ak teda zákon uvádza, že páchatel' má spôsobiť škodu „inému súťažiteľovi“, môže to spätne znamenať, že on sám musí byť súťažiteľom. Ďalším problémom subjektu je, že blanketovo odkazuje na „zákon upravujúci ochranu hospodárskej súťaže“⁶¹, ktorý

⁵⁹ § 250 Zneužitie účasti na hospodárskej súťaži

(1) Kto zneužije účasť na hospodárskej súťaži tým, že a) nekalou súťažou v hospodárskom styku poškodí dobrú povest' súťažiteľa, alebo

b) konaním, ktoré je v rozpore so zákonom upravujúcim ochranu hospodárskej súťaže, spôsobí inému súťažiteľovi značnú škodu alebo ohrozí chod jeho podniku, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(2) Odňatím slobody na dva roky až šesť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu,

b) a spôsobí ním úpadok podniku iného súťažiteľa,

c) z osobitného motívu, alebo

d) závažnejším spôsobom konania.

⁶⁰ KORDÍK, M. In: BURDA, E. a kol. *Trestný zákon osobitná časť; komentár 2. diel.* Praha: C.H. Beck, s. 660.

⁶¹ V súčasnosti zákon č. 136/2001 Z.z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZOHŠ“).

pojem „sút'ážiteľ“ vôbec nepozná a na označenie účastníka trhu používa pojem „podnikateľ“. Ďalej z ustanovenia § 250 TZ nie je zrejماً forma účasti páchatel'a na „konaní v rozpore so zákonom na ochranu hospodárskej súť'áže“, keďže podľa ZOHS môže konat' v rozpore s týmto zákonom len podnikateľ (ktorým je často právnická osoba, na ktorú sa TZ nevzťahuje).

Hoci by bolo možné preklenúť uvedené nedostatky osobnej pôsobnosti (subjektu), vážnejším nedostatkom danej skutkovej podstaty je samotný právom chránený záujem (objekt). Ustanovenie § 250 TZ chráni pred správaním v rozpore s predpismi súť'ážného práva, ktorým bola spôsobená škoda inému súť'ážiteľovi alebo bol ohrozený chod jeho podniku. Takýto prístup k ochrane trhovej štruktúry je značne obmedzujúci, pretože vyníma z ochrany trhovú štruktúru ako takú (t.j. bez pôsobenia škody alebo ohrozenia fungovania podniku) a už vôbec nie je objektom ochrany jedného celého segmentu trhu – spotrebiteľov. Keďže samotný Protimonopolný úrad Slovenskej republiky vyhodnocuje spôsobenú škodu len výnimočne a výpočet škody spôsobenej protisúť'ážného správaním je veľmi náročným procesom, účinná aplikácia daného ustanovenia TZ sa posúva do teoretickej roviny. Tým, že TZ postihuje len následok, bez ohľadu na to, akým konaním v rozpore s predpismi o ochrane hospodárskej súť'áže (ZOHS obsahuje zakázané konanie podnikateľov – dohody obmedzujúce súť'áž, zneužitie dominantného postavenia, zakázané konanie orgánov verejnej moci a kontrolu koncentrácií⁶²) bol spôsobený, neprichádza k štruktúrovaniu skutkovej podstaty z pohľadu závažnosti konania (v ekonomickom zmysle). Z pohľadu súť'ážného práva sú za najzávažnejšie formy protisúť'ážného správania považované kartely (cenové, segmentačné, reštrikčné) a niektoré formy zneužitia dominantného postavenia. Ustanovenie § 250 TZ tieto rozdiely vôbec nereflektuje.

Iný prístup zvolil český zákonodarca, ktorý v § 248 ods. 2 prvá alinea zákona č. 40/2009 Sb. Trestný zákonník (ďalej len „ČTZ“) akcentuje práve

⁶² V komentári k TZ sa nepresne uvádza, že nedovoleným obmedzovaním hospodárskej súť'áže je dohoda obmedzujúca súť'áž a koncentrácia a špeciálnou formou dohody obmedzujúcej súť'áž je zneužitie dominantného postavenia (Cf. KORDÍK, M. In: BURDA, E. a kol. *Trestný zákon osobitná časť; komentár 2. diel.* Praha: C.H. Beck, 2011, s. 659).

najzávažnejšie formy protisúťažného správania – cenové a segmentačné kartely⁶³ a až následne zahŕňa do skutkovej podstaty všetky dohody narušujúce hospodársku súťaž medzi priamymi konkurentmi. Uvedený prístup ČTZ lepšie reflektuje na rôznu závažnosť protisúťažného konania ako TZ, keď sankcionuje iba najzávažnejšie, tzv. horizontálne kartely. Na druhej strane skutková podstata nie je neprimerane zúžená požiadavkou na spôsobenie škody „inému súťažiteľovi“, keďže alternatívne sankcionuje ujmu iným súťažiteľom, spotrebiteľom, zadávateľom zákaziek, dodávateľom alebo získanie sebe alebo inému neoprávnenej výhody.

Ako príklady ešte užšieho prístupu v Strednej Európe možno uviesť rakúsku,⁶⁴ nemeckú⁶⁵ a maďarskú⁶⁶ legislatívu, ktoré postihujú len kartelové dohody vo verejnom obstarávaní.

4 Záverom

Trestanie porušenie pravidiel férových obchodných vzťahov, uzatvárania kartelov, či zneužívanie monopolného postavenia, bolo v európskom práve prítomné od čias staroveku. Ako míľniky možno označiť konštitúciu cisára Zena a Shermanov zákon. Kým prvý predpis založil tradíciu „súťažných“ predpisov v Európe a stal sa základom právnych a filozofických úvah, druhý predstavoval nepochybný začiatok efektívneho uplatňovania ochrany hospodárskej súťaže v modernom trhovom hospodárstve.

V slovenskom právnom poriadku popri administratívnoprávnych sankcií podľa ZOHS možno za porušenie pravidiel hospodárskej súťaže ukladať aj trestnoprávne sankcie podľa § 250 TZ. Daná skutková podstata je však nevyhovujúca, jednak nerozlišovaním závažnosti konania a jednak podmienením spôsobenia škody „inému súťažiteľovi“.

⁶³ Stejně bude potrestán, kdo v rozporu s jiným právním předpisem na ochranu hospodářské soutěže se svým konkurentem uzavře dohodu o určení ceny, dohodu o rozdělení trhu nebo jinou dohodu narušující hospodářskou soutěž,
(...)

a způsobí tím ve větším rozsahu újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům, zadavateli nebo jinému dodavateli nebo opatří tím sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněné výhody.

⁶⁴ StGB, § 168 b.

⁶⁵ StGB, § 298.

⁶⁶ Zák. č. C z 2012, § 420.

Pre účinné uplatňovanie trestnoprávných sankcií za najzávažnejšie porušenia súťažných predpisov je v slovenských podmienkach nevyhnutné preformulovať danú skutkovú podstatu.

V prvom rade je potrebné zadefinovať najzávažnejšie formy porušenia súťažných pravidiel, ktorými sú nepochybne kartely. V rámci nich je z dôvodu ochrany verejného záujmu vhodné akcentovať tzv. bid rigging, teda kartely vo verejnom obstarávaní. Hoci zneužívanie dominantného postavenia je tiež závažným porušením súťažných pravidiel, vzhľadom na charakter danej skutkovej podstaty by hrozba trestnoprávnej sankcie mohla odrázať podnikateľov aj od legitímnych aktivít, keďže hranica medzi zakázaným a dovoleným správaním je v tejto oblasti často vyhodnotená len na základe ekonomických dôkazov.

Ďalej je potrebné rozšíriť okruh možných poškodených subjektov o spotrebiteľov, zákazníkov a dodávateľov a spôsobenú škodu na skutočnú a potenciálnu.

Trestnoprávne sankcie za porušenie pravidiel hospodárskej súťaže majú nepochybne svoj preventívny význam, avšak v podmienkach Slovenskej republiky nemožno o takomto účinku hovoriť z dôvodu nedokonalosti právnej úpravy a jej faktickej neaplikovateľnosti.

ANTROPOLOGICKÁ IDENTIFIKÁCIA OSÔB Z KAMEROVÝCH ZÁZNAMOV

Soňa Masnicová – Radoslav Beňuš – Magdaléna Krajníková

1 Úvodom

Obrazovo-zvukový záznam v rámci monitorovania osôb získaný zákonným spôsobom sa v súčasnosti radí medzi významné dôkazné prostriedky. Okrem preventívneho významu môže poskytovať objektívne informácie o priebehu resp. páchaní trestnej činnosti a jej páchatel'och.¹

Pomocou kamerových záznamov je každoročne zaznamenané mimo iné i množstvo prípadov majetkovej trestnej činnosti, ako sú napr. vreckové krádeže, krádeže vlámaním do objektov, krádeže v nákupných centrách, krádeže áut alebo vecí z áut atď. V „Správe o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2015“ sa konštatuje, že v štruktúre trestnej činnosti dlhodobo dominuje práve majetková trestná činnosť, ktorá v roku 2015 predstavovala z celkového počtu zistených trestných činov 39,78 %. Pre porovnanie ekonomická trestná činnosť predstavovala 21,41 % a násilná trestná činnosť predstavovala 7,77 %.²

V článku sa zaoberáme možnosťou využívania kamerového záznamu ako významného dôkazného prostriedku, identifikáciou osoby na základe vonkajších znakov a možnosťou antropologickej identifikácie osoby z kamerového záznamu. Venujeme sa jednotlivým metódam antropologickej expertízy, ktoré umožňujú porovnať tvárové a telesné znaky osôb na obrazových záznamoch, čím umožňujú posúdiť, či osoba na zázname je (resp. nie je) zhodná s obrazovým záznamom vytipovanej osoby známej totožnosti.

2 Kamerový záznam ako dôkaz

V Slovenskej republike monitorovanie priestorov prístupných verejnosti upravuje zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene

¹ IVOR, J. Obrazovo-zvukový záznam ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 69–80.

² Správa o bezpečnosti Slovenskej republiky za rok 2015, <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2016-273>

a doplnení niektorých zákonov. Podľa § 15 ods. 7 tohto zákona „Priestor prístupný verejnosti možno monitorovať len na účely ochrany verejného poriadku a bezpečnosti, odhaľovania kriminality, narušenia bezpečnosti štátu, ochrany majetku alebo zdravia, a to len vtedy, ak je priestor zreteľne označený ako monitorovaný; monitorovaný priestor je prevádzkovateľ povinný zreteľne označiť bez ohľadu na to, či sa snímaný obraz alebo zvuk zaznamenáva na nosič informácií. Označenie monitorovaného priestoru sa nevyžaduje, ak tak ustanovuje osobitný zákon. Vyhotovený záznam možno využiť len na účely trestného konania alebo konania o priestupkoch, ak osobitný zákon neustanovuje inak.“³

Kamerový záznam získaný v rámci monitorovania osôb podľa § 15 ods. 7 zákona o ochrane osobných údajov sa tak zaradil medzi významné dôkazné prostriedky poskytujúce objektívne informácie o priebehu resp. páchaní trestnej činnosti a jej páchatel'och, pričom nezanedbateľný je preventívny význam samotného monitorovacieho zariadenia vo vymedzenom priestore. Predpokladom využitia kamerového záznamu ako dôkazu v trestnom konaní je v mnohých prípadoch kriminalistická identifikácia osoby zachytenej na zázname. Rozpoznať osobu na videozázname môže napríklad svedok, poškodený alebo policajt.⁴ V súčasnosti je však čoraz častejšie zo strany súdov a policajných orgánov vyžadovaný posudok z odvetvia kriminalistickej antropológie na posúdenie toho, či osoba zachytená na videozázname je totožná s vytipovanou osobou dodanou na porovnanie, t.j. osoba na videozázname je porovnávaná s fotografiami osoby známej totožnosti.

3 Identifikácia osoby na základe vonkajších telesných znakov – portrétna identifikácia

Portrétna identifikácia je z historického hľadiska najstaršou kriminalistickou metódou využívanou na identifikáciu osôb. Už v dávnej minulosti sa ľudia zameriavali pri identifikácii neznámych osôb na vonkajšie charakteristiky človeka, dôraz sa kládol hlavne na tvárovú oblasť. Významnú

³ Zákon č. 122/2013 Z. z. Zákon o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴ IVOR, J. *Obrazovo-zvukový záznam ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní*. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 69–80.

úlohu v rozvoji portrétnej identifikácie zohral francúzsky policajný úradník Alphonse Bertillon. Pod jeho vedením bol v roku 1879 zavedený do policajnej praxe systém na identifikáciu osôb využívajúci telesné rozmery a opisné charakteristiky človeka. Získané údaje o telesných rozmeroch a presne opísaných a zaznamenaných črtách tváre neznámych živých osôb a mŕtvol sa porovnávali s údajmi v evidenčných kartách. Metóda identifikácie podľa Bertillona bola po niekoľkých desaťročiach zavrhnutá kvôli problémom s presným meraním, jej prínos v oblasti kriminalistiky a identifikácie bol však veľmi významný.⁵

Napriek tomu východiská a princípy tejto metódy polícia využíva dodnes. Ľudská tvár je významným identifikačným prvkom osoby, a tak bola rozvinutá a zmodernizovaná metóda zaoberajúca sa opisovaním a hodnotením charakteristických črt človeka, portrétna identifikácia. Portrétnu identifikáciu možno charakterizovať ako metódu kriminalistickej techniky, ktorá sa zaoberá skúmaním a opisovaním vonkajších znakov človeka s cieľom ich využitia pri pátraní po osobách a zisťovaní totožnosti neznámych osôb a mŕtvol. ⁶ Aj napriek tomu, že črty tváre sú významnými znakmi pri rozpoznávaní a identifikácii, pozornosť sa venuje tiež znakom ako telesná výška, postava, držanie tela a chôdza (obr. 1).

4 Možnosť identifikácie osoby z kamerového záznamu

Vysoká kriminalita a potreba účinnejšie odhaľovať páchatel'ov trestnej činnosti sú dôvodmi pre zavádzanie rôznych opatrení, ktoré by umožňovali znižovať alebo zamedzovať páchanie trestnej činnosti. Jedným z týchto opatrení je inštalácia Closed Circuit Television (CCTV), čiže bezpečnostných kamerových systémov, na zabezpečenie a monitorovanie rôznych objektov a verejných priestorov. Fotografie získané z kamerových systémov sa potom využívajú pri identifikácii a usvedčovaní páchatel'a porovnávacími metódami. Porovnávanie tvári pre potreby identifikácie je náročná forenzná metóda, ktorá využíva predovšetkým znalosti z oblasti antropológie, ďalej

⁵ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 149–150.

⁶ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 149.

sa v nej uplatňujú techniky ako je analýza obrazu, fotogrametria (fotoantropometria) a štatistické metódy.⁷

Obr. 1 Porovnanie telesných proporcií a rozmerov osoby na kamerovom zázname a podozrivej osoby nasnímanej za rovnakých podmienok.

Získanie vhodnej snímky na komparáciu z bezpečnostných kamier býva náročné, pretože kamerový záznam často nedosahuje požadovanú kvalitu obrazu. Pri porovnávaní fotografií musí byť zohľadňovaná expozícia snímacieho zariadenia, zaostrenie objektívu, osvetlenie, kontrast a rozlíšenie, pretože vplyvom týchto faktorov môžu byť niektoré znaky tváre skreslené. Výskum ukazuje, že rozpoznávanie známych tvárí býva často úspešné, dokonca aj pri snímkach s nízkou kvalitou alebo ak je páchateľ čiastočne maskovaný, avšak neplatí to pri identifikácii neznámych tvárí.⁸

Pri porovnávaní fotografií sa forenzní experti a znalci stretávajú s komplikáciami, ktoré nespôsobuje len zlá kvalita snímok, ale aj poloha kamery,

⁷ RUIFROK, A. Facial comparison. In: JAMIESON, A., MOENSSSENS, A. (eds.) *Wiley encyclopedia of forensic science*. Barcelona: John Wiley & Sons Ltd, 2009, s. 1081–1086.

⁸ EDMOND, G., BIBER, K., KEMP, R., PORTER, G. Law's Looking Glass: Expert Identification Evidence Derived from Photographic and Video Images. In: *Current issues in criminal justice*, roč. 20, č. 3, 2009, s. 337–377.

či pozícia a držanie tela páchatel'a. Bezpečnostné kamery sú často umiestňované vysoko. Z tohto dôvodu bývajú na videozáznamoch páchatelia zachytení z rôznych uhlov a v rôznych pozíciách, tým pádom môže byť viditeľná len časť tváre. Ďalšou nevýhodou je, že porovnávacie fotografie môžu byť vyhotovené s dlhším časovým odstupom a počas tejto doby môže dôjsť k vekovým zmenám jednotlivých znakov, napr. pribudnú vrásky, posunie sa vlasová hranica a pod.⁹

5 Antropologická portrétna expertíza – metódy

Kriminalistickí znalci a forenzní experti z oblasti antropológie používajú na komparáciu tri základné metódy: morfológickú metódu, fotoantropometrickú metódu a metódu superpozície, ktoré môžu byť vzhľadom na daný prípad (vlastnosti východiskových materiálov) využívané jednotlivo alebo kombinovane.¹⁰

5.1 Morfológická metóda

Touto metódou sú fotografie osôb hodnotené z morfológického hľadiska, ide o takzvané mapovanie tváre. Znalec kontroluje obraz a snaží sa opísať konfiguráciu jednotlivých anatomických detailov. Vyhľadáva charakteristické znaky jednotlivých častí tváre, navzájom ich porovnáva a určuje ich zhodnosť alebo rozdielnosť. Hodnotenie a klasifikácia ľudskej tváre si vyžadujú odborné znalosti z anatómie a morfológie človeka.¹¹

Anatomické vlastnosti tváre človeka sa vyznačujú veľkou variabilitou, odlišujú sa v tvare a veľkosti a podľa toho sú aj rozdelené do rôznych kategórií. Je potrebné zamerať sa na tie charakteristiky, ktoré sú relatívne stále a nemenia sa s pribúdajúcim vekom a zmenami prostredia, napr. tvar ucha, ktorý má mimoriadny identifikačný význam. Avšak chrupka môže rásť v priebehu

⁹ RUIFROK, A. Facial comparison. In: JAMIESON, A., MOENSSENS, A. (eds.) *Wiley encyclopedia of forensic science*. Barcelona: John Wiley & Sons Ltd, 2009, s. 1081–1086.

¹⁰ DAVIS, J. P., VALENTINE, T., DAVIS, R. E. Computer assisted photo-anthropometric analyses of full-face and profile facial images. In: *Forensic science international*, roč. 200, č. 1, 2010, s. 165–176.

¹¹ ISCAN, M. Y., LOTH, S. R. Photo image identification. In: SIEGEL, A. J., KNUPFER, C. G., SAUKKO, J. P. (eds.) *Encyclopedia of Forensic Sciences*. San Diego: Academic Press, 2000, s. 795–807.

celého života, čo vedie k predlžovaniu nosa a ušnic. Nevýhodou pri tejto metóde býva to, že niektorí jedinci majú veľmi podobné charakteristické znaky, čo sťažuje identifikáciu neznámej osoby.¹²

Pri identifikácii páchatel'a, zachyteného kamerovým systémom, sa v kriminalistickej praxi najskôr opisuje fotografia s neznámou osobou, až potom sa pristupuje k porovnávaniu s fotografiou podozrivého, aby sa predišlo chybám a nesprávnemu úsudku. Fotografie podozrivej osoby bývajú spravidla vyššej kvality ako fotografie osoby z videozáznamu, ktorej totožnosť sa snažíme určiť, preto na týchto fotografiách môžeme pozorovať znaky a detaily, ktoré na snímkach z videozáznamov nevidno. Je nevyhnutné, aby porovnávané fotografie boli zachytené z rovnakého uhla pohľadu (obr. 2).¹³

Obr. 2 Porovnanie tváre páchatel'a zachytenej kamerou bankomatu (vľavo) a fotografie tváre podozrivej osoby (vpravo).

¹² HENNEBERG, M. Facial mapping, body mapping and the duties of an expert witness, 2007, <http://www.publicdefenders.lawlink.nsw.gov.au/agdbasev7wr/pdo/documents/pdf/facialmapping.pdf>

¹³ OXLEE, G. Facial recognition and imagery analysis. In: THOMPSON, T., BLACK, S. (eds.) *Forensic human identification: An introduction*. New York: CRC Press, Taylor and Francis Group, 2007, s. 257–270.

Výsledok morfológického porovnávania býva ovplyvňovaný vedomosťami a skúsenosťami pozorovateľa. Avšak morfológický opis tváre je pravdepodobne najefektívnejšia metóda porovnávania fotografií nasnímaných z rôznych uhlov i v prípade, že sú nižšej kvality, ale len za predpokladu, že ostanú viditeľné významné individuálne charakteristiky osoby.¹⁴

V prípade, ak neexistujú žiadne významné odlišnosti a je pozorovaná podobnosť medzi fotografiami, sú následne porovnávané fotoantropometrickou metódou.¹⁵

5.2 Fotoantropometrická metóda

Fotoantropometrická metóda je založená na presnom meraní vzdialeností a rozmerov tváre z fotografických snímok. Vyžaduje si odbornú znalosť v oblasti geometrie a metriky asociovej s kamerovým zariadením. Meranie jednotlivých rozmerov je uskutočňované prostredníctvom antropometrických bodov, ktoré sú premietané z lebky na povrch tváre (obr. 3). Znalec metricky porovnáva vzťah medzi proporciami tváří na fotografiách. Pred začiatkom merania je potrebné upraviť veľkosť fotografií a zarovnať ich pomocou vzdialeností medzi dvoma bodmi v horizontálnej a vertikálnej rovine.¹⁶ Na tvárach sa vyznačia antropometrické body a porovnávajú sa ich vzdialenosti a uhly medzi nimi (obr. 3). Z nameraných hodnôt sa vypočítavajú indexy, aby mohli byť tieto hodnoty porovnateľné, pretože absolútna veľkosť rozmerov nie je spoľahlivá veličina pri hodnotení proporcií tváre. Niektorí jedinci môžu mať podobné, či dokonca zhodné určité tvárové rozmery, preto je vhodné skombinovať fotoantropometriu s morfológickým opisom, aby sa predišlo chybným záverom.¹⁷

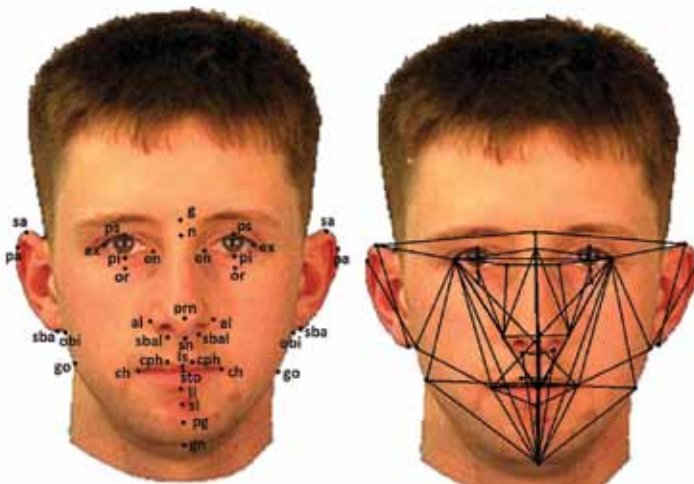
14 DAVIS, J. P., VALENTINE, T., DAVIS, R. E. Computer assisted photo-anthropometric analyses of full-face and profile facial images. In: *Forensic science international*, roč. 200, č. 1, 2010, s. 165–176.

15 OXLEE, G. Facial recognition and imagery analysis. In: THOMPSON, T., BLACK, S. (eds.) *Forensic human identification: An introduction*. New York: CRC Press, Taylor and Francis Group, 2007, s. 257–270.

16 OXLEE, G. Facial recognition and imagery analysis. In: THOMPSON, T., BLACK, S. (eds.) *Forensic human identification: An introduction*. New York: CRC Press, Taylor and Francis Group, 2007, s. 257–270.

17 DAVIS, J. P., VALENTINE, T., DAVIS, R. E. Computer assisted photo-anthropometric analyses of full-face and profile facial images. In: *Forensic science international*, roč. 200, č. 1, 2010, s. 165–176.

Dôležitým faktorom, ktorý môže ovplyvniť reliabilitu fotoantropometrických meraní, sú zmeny vo výraze tváre. Kvalita videozáznamu má takisto veľký dopad na spoľahlivosť výsledku pri fotoantropometrickej metóde. Črty tváre na fotografiách podliehajú optickému skresleniu. Analógové systémy bývajú obmedzené rozlíšením obrazu. Digitálne systémy majú oproti analógovým vyššiu kvalitu obrazu, jednoduché používanie, ale pri získavaní fotografií z nich býva obraz komprimovaný a určité dôležité detaily už nemusia byť na obraze viditeľné.¹⁸ Reprodukciou fotografií môže byť narušená ich kvalita a geometria obrazu, preto je potrebné vždy používať originály fotografií. V dôsledku zlej kvality obrazu môžu byť chybné určené polohy antropometrických bodov, tým pádom sú namerané hodnoty nesprávne.¹⁹

Obr. 3 Vyznačenie antropometrických bodov na tvári a príslušné tvárové rozmery.²⁰

¹⁸ KLEINBERG, K. F., VANEZIS, P., BURTON, A. M. Failure of Anthropometry as a Facial Identification Technique Using High-Quality Photographs. In: *Journal of forensic sciences*, roč. 52, č. 4, 2007, s. 779–783.

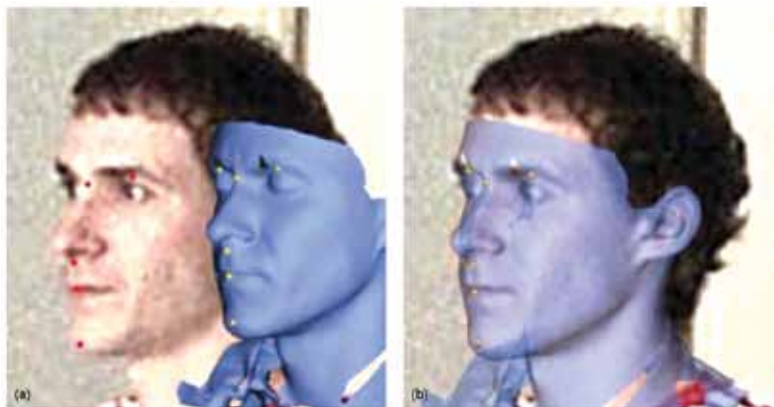
¹⁹ OXLEE, G. Facial recognition and imagery analysis. In: THOMPSON, T., BLACK, S. (eds.) *Forensic human identification: An introduction*. New York: CRC Press, Taylor and Francis Group, 2007, s. 257–270.

²⁰ KLEINBERG, K. F., SIEBERT, J. P. A study of quantitative comparisons of photographs and video images based on landmark derived feature vectors. In: *Forensic science international*, roč. 219, č. 1, 2012, s. 248–258.

5.3 Metóda superpozície

Princíp tejto techniky spočíva v premietnutí jedného obrazu do druhého, s cieľom zdôrazniť tvárové podobnosti, súčasne odhaliť rozdiely a tiež posúdiť symetriu tváre. Zhodnosť musí byť pozorovaná najmenej v troch znakoch, napr. obrys tváre, oči alebo nos.²¹

Metódou superpozície bývajú porovnávané buď 2D obrazy páchateľa a podozrivého (2D – 2D porovnávanie), alebo 2D obraz páchateľa získaný z kamerového záznamu a 3D virtuálny obraz podozrivého vytvorený pomocou 3D optického digitizéra (2D – 3D porovnávanie) (obr. 4). Tretou možnosťou je 3D – 3D porovnávanie, pre ktoré je potrebné použitie špeciálneho nahrávacieho zariadenia, ako je napríklad 3D skener.²²

Obr. 4 Ukážka možnosti porovnania 2D obrazu tváre páchateľa a 3D skenu tváre podozrivého (a) a prekrytie oboch obrazov metódou superpozície (b).²³

Odhaľovanie rozdielov medzi fotografiami môže byť vykonané rôznymi technikami prekryvania. Prvou je rýchly prechod medzi dvoma fotografiami, druhou je postupný prechod jedného obrazu do druhého v horizontálnom,

²¹ DAVIS, J. P., VALENTINE, T., DAVIS, R. E. Computer assisted photo-anthropometric analyses of full-face and profile facial images. In: *Forensic science international*, roč. 200, č. 1, 2010, s. 165–176.

²² CATTANEO, C. a kol. Personal Identification by the Comparison of Facial Profiles: Testing the Reliability of a High-Resolution 3D – 2D Comparison Model. In: *Journal of forensic sciences*, roč. 57, č. 1, 2012, s. 182–187.

²³ CATTANEO, C. Forensic anthropology: developments of a classical discipline in the new millennium. In: *Forensic science international*, roč 165, č.2, 2007, s. 185–193.

vertikálnom alebo diagonálnom smere. Počítačové programy zabezpečujú objektívnejšie posudzovanie zhodnosti dvoch tváří, kvantifikujú a vyhodnocujú jednotlivé znaky. Boli vyvinuté tak, aby digitalizovali projektívnu symetriu vo fotografiách a získané vzory použili pre posúdenie porovnateľnosti dvoch jedincov na záberoch. Kompozitný obraz je potom vytvorený kombináciou časti oboch záberov, ktoré sa následne porovnávajú.²⁴

Zo spomínaných troch metód je superpozícia najmenej spoľahlivá, a to z toho dôvodu, že nie vždy sú k dispozícii dve porovnateľné fotografie. Tváre na záberoch nemusia byť zachytené v rovnakých pozíciách, odlišovať sa tiež môžu svojou mimikou. Výskum Cattaneo a kol.²⁵ zameraný na porovnávanie a kvantifikáciu korešpondencie medzi 2D – 3D zobrazeniami profilov tváří ukázal, že aj táto metóda môže byť spoľahlivá a môže pomôcť pri identifikácii, avšak zároveň konštatujú, že je potrebné uskutočniť rozsiahlejší výskum v tejto oblasti.

6 Praktické poznámky a skúsenosti z expertíznej praxe

Z vlastných skúsenosti z expertíznej praxe chceme pridať pár poznámok ohľadom zaistenia a predkladania materiálov na skúmanie, čím by sme chceli napomôcť ku kvalitnejšiemu a efektívnejšiemu postupu vyšetrovateľa (resp. policajného orgánu), ktorý žiada o antropologickú portrétnu expertízu. Videozáznamy z bezpečnostných kamier bývajú pre potreby skúmania v súčasnosti najčastejšie predkladané vo forme digitálneho záznamu na CD, DVD nosičoch alebo USB kľúčoch. Znalcovi je potrebné označiť (hlavne na dlhších záznamoch zachytávajújúcich viaceré osoby), ktorá časť záznamu, resp. ktorá osoba je predmetom skúmania. Z daných dynamických záznamov znalec vyberá a extrahuje vhodné statické zábery osoby. Predovšetkým sa vyberajú zábery na rôzne pozície hlavy a tváre, príp. iné telesné znaky neznámej osoby. Keďže materiál predkladaný na skúmanie musí spĺňať určité požiadavky na kvalitu z hľadiska rozlíšenia, kontrastu atď., o jeho využiteľnosti pre potreby skúmania sa možno v rámci konzultácie poradiť so znalcom.

²⁴ ISCAN, M. Y., LOTH, S. R. Photo image identification. In: SIEGEL, A. J., KNUPFER, C. G., SAUKKO, J. P. (eds.) *Encyclopedia of Forensic Sciences*. San Diego: Academic Press, 2000, s. 795–807.

²⁵ CATTANEO, C. a kol. Personal Identification by the Comparison of Facial Profiles: Testing the Reliability of a High-Resolution 3D – 2D Comparison Model. In: *Journal of forensic sciences*, roč. 57, č. 1, 2012, s. 182–187.

Porovnávaci materiál pre potreby komparácie tvoria statické zábery (fotografie) vytipovaných podozrivých osôb, t.j. fotografie osôb so známou totožnosťou. Zábery pre potreby komparácie by mali zachytávať osoby v rovnakých pozíciách ako na videozázname. Ak je podozrivá osoba k dispozícii, je vhodné umožniť priamo znalcovi vyhotoviť fotografické zábery hlavy a tváre osoby v potrebných pozíciách. Z vlastnej praxe máme tiež skúsenosti s vyhotovením porovnávacích záberov s podozrivou osobou v rovnakých podmienkach ako je skúmaný videozáznam, t.j. znalcovi je umožnené, aby osobu nasnímal na rovnakých miestach s rovnakou bezpečnostnou kamerou. Na porovnávanie tiež v určitých prípadoch možno využiť trojdielne kriminalistické fotografie osôb z policajných evidencií, príp. fotografie osôb z identifikačných dokladov.

Na porovnávaných portrétoch sa postupne vyhodnotia a porovnajú všetky viditeľné znaky skupinového a individuálneho charakteru. V závislosti na kvalite predložených materiálov sa výsledok komparácie môže pohybovať od jednoznačného preukázania, či vylúčenia totožnosti osoby na videozázname až po konštatovanie väčšej, či menšej podobnosti porovnávaných portrétov (pravdepodobnostná identifikácia). Práve v dôsledku slabšej kvality portrétov z videozáznamov častejšie v praxi antropológ dospeje ku pravdepodobnostnej identifikácii. V určitých prípadoch pri nedostatočnej kvalite zobrazenia portrétov nie je možné uskutočniť antropológické komparačné skúmanie.

7 Záverom

V súčasnosti je kamerový záznam získaný zákonným spôsobom v rámci monitorovania osôb často využívaným dôkazným prostriedkom. Okrem preventívneho významu môže poskytovať objektívne informácie o priebehu resp. páchaní trestnej činnosti a jej páchatel'och. V článku sme sa predovšetkým venovali antropológickým metódam, ktoré umožňujú porovnať tvárové a telesné znaky osôb na obrazových záznamoch, čím umožňujú posúdiť, či osoba na zázname je zhodná s obrazovým záznamom vytipovanej osoby známej totožnosti. Týmto spôsobom pomocou antropológickej znaleckej expertízy možno obrazový záznam využiť ako dôkaz v trestnom konaní pre účely kriminalistickej identifikácie osoby zachytenej na zázname.

STATUS ZNALCA V ZNALECKEJ A TRESTNEJ NORME SK – PRO FUTURO CZ

Andrej Franek

Československú znaleckú obec a jej činnosť dlhodobo reguloval nedostatočne, anachronicky zákonom č. 36/1967 Zb., o znalcoch a tlmočníkoch s vykonávacou vyhláškou č. 37 Zb. Po zániku federácie bol tento zákon na Slovensku novelizovaný 2x a to v znení zákona č. 238/2000 Z. z. a zákona č. 554/2003 Z. z.

V Čechách naďalej platí zákon č. 36/1967, zrejme bol novelizovaný, ale novely autor nepozná. Len voľne pripomínáme, že už nežijúci a renomovaný ombudsman Otakar Motejl už v roku 2007 vyzýval ministerstvo spravodlivosti ČR aby sa s konečnou platnosťou vysporiadalo s obsoletným zákonom o znalcoch s tlmočníkoch z roku 1967. Dodnes sa tak nestalo.

Na Slovensku bol s veľkým očakávaním prijatý nový Zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch č. 382/2004 Z. z. (ďalej len ZZTP) s dvoma vykonávacími vyhláškami č. 490/2004 a 491/2004. Očakávania sa celkom nespĺnili, lebo po niekoľkých rokoch bol v Kriminologickom zborníku uverejnený kritický článok z bratislavského Kriminologického ústavu. Táto kritika bola oprávnená. Teraz sa pripravuje väčšia novelizácia. Zákonodarca sa však neponáhľa.

Českej strane autor ponúka vlastnú kritiku dvoch inštitútov – pro futuro – keď bude u vás prijatý nový zákon o znalcoch. A to inštitút znalecký posudok a inštitút tzv. odborného vyjadrenia, (resp. odborného potvrdenia). Taktiež upozorňuje českú stranu na nesúlad statusu znalca v ZZTP a v slovenskom Trestnom poriadku (ďalej len TP). K tomu sa vrátíme nižšie. Pritom ide nové právne normy z r. 2004 a 2005.

Niekoľko rokov pozorujeme v tomto smere istú mátež a to v dvoch smeroch:

1. Vyšetrovatelia PZ sa domáhanú na znalcov aby im vypracoval odborné vyjadrenie v odbore psychológia, či psychiatria. Autor to úspešne odmieta – a lege artis – s argumentom, že musí osobu najprv klinicky vyšetriť, získať anamnézu a iné; To je ale už znalecký

postup. V technických a iných vedách nie je problém podať odborné vyjadrenie bez nositeľa a majiteľa určitej posudzovanej vlastnosti. Napr. zamestnanec pneuservisu (ako fyzická osoba), prípadne organizácia pneuservisu (ako právnická osoba) na požiadanie polície, dá odborné vyjadrenie o dodatočne nájdenej rezervnej pneumatike z ukradnutého vozidla. Na jednu, dve strany napíše technické údaje z pneumatiky, jej momentálny technický stav, prípadné poškodenie a uvedie jej cenový odhad.

Osoba ktorá podáva odborné vyjadrenie vôbec nemusí poznať majiteľa, vlastníka posudzovanej veci.

Vo vedách psychologicko – psychiatrických sec. Vondráček to považujeme za vylúčené. Pýtame sa vás, je možné podať odborné vyjadrenie o psychických kvalitách účastníka trestného konania (obvinený, či svedok), keď ste ho v živote nevideli, nevyšetřili, nečítali vyšetrovací spis a zdravotnú dokumentáciu?

Možno vás napadne metafora že to môže šarlatán alebo jasnovidec. Sme v svete mágie, lebo vedy? Omyl.

2. V našej praxi – ale aj iných kolegov znalcov - sa stretávame, že tzv. odborné vyjadrenie suverénne podá znalecká organizácia ale aj iný znalec sám – a nikdy posudzovanú osobu, na ktorú tzv. odborné vyjadrenie podávajú, nevideli.

Ako to dokážu?

Veľmi jednoducho.

Účastníci konania v rámci osobnej iniciatívy, alebo ich advokát – keď predtým im nevyhovoval znalecký posudok (ďalej len ZP) predložený cestou OČTK – požiadajú znaleckú organizáciu alebo znalca, aby im vypracovali tzv. odborné vyjadrenie. Predložia im len kópiu vášho pranierovaného ZP. Za patričné finančné ocenenie vám na posudku nájdú toľko formálnych a odborných chýb, že svoju opotrebovanú znaleckú pečiatku vymeníte na nemý úžas.

Sancta simplicitas et sapienti sat!

Úmyselne sme použili slovo finančné ocenenie a nie termín znaleckú odmenu! K tomu sa vrátíme nižšie, pri právnej analýze tzv. odborného vyjadrenie.

Ešte dodávame, že OČTK, prípadne súdom, bol váš podaný ZP akceptovaný. Neboli o ňom pochybnosti.

Ale potom šikovní advokáti predkladajú na súde tzv. odborné vyjadrenie ako niečo, akoby konta posudok. Veď to vypracovala znalecká organizácia – tak je to čosi viac ako váš znalecký posudok! Na súde vám kladú dehonestujúce otázky, aby ste vysvetľovali, jednotlivé nedostatky ZP – preskúmané podľa odborného vyjadrenia.

Tu začínajú hranice forenznej absurdity.

Váš posudok ako znalecký dôkaz je spochybňovaný obyčajným listinným dôkazom a ten má podstatne nižšiu právnu silu. Per analógiám: akoby poddôstojník spochybňoval posúdenie generála.

Teraz k právnej analýze v rámci dokazovania a to znaleckému posudku a jeho inštitútu.

Znalecká činnosť je právne regulovaná – na začiatku spomínaným - samostatným ZZTP.

ZZPT v § 16 vymedzuje v § 16 ods. 1 znaleckú činnosť takto: „Znalecká činnosť je špecializovaná odborná činnosť vykonávaná za podmienok ustanovených v tomto zákone znalcami pre. Úkonmi znaleckej činnosti sú najmä znalecký posudok a jeho doplnok, odborné stanovisko alebo potvrdenie a odborné vyjadrenie a vysvetlenie zadávateľa“.

V § 17 ZZTP sú uvedené formálne náležitosti znaleckého posudku, tak napr. v ods. 3 sú uvedené tieto náležitosti písomne vyhotoveného posudku:

- a) titulná strana,
- b) úvod,
- c) posudok,
- d) záver,
- e) prílohy potrebné na zabezpečenie preskúmateľnosti znaleckého posudku,
- f) znalecká doložka.

V § 18 ZZTP zákonodarca ustanovuje, že pri vykonávaní ostatných úkonov znaleckej činnosti znalec primerane použije ustanovenia o znaleckom posudku. Čo je to primerane? Ako to chápať? Podobne aj tzv. verejný záujem. Ako ho definovať?

Iná zmienku, prípadne vymedzenie tzv. odborného vyjadrenia sa v ZZTP nenachádza.

Ani vykonávacie vyhláška č. 490/2004 neuvádza termín znalecký posudok a ani nie tzv. odborné vyjadrenie. V § 15 užíva termín „Znalecký úkon“, ale nerozvádza ho a nevysvetľuje. Proste vyhláška mlčí. Na čo je potom vykonávacia? (porovnaj vyššie ZZTP § 16)

Pýtame sa aj vás: ako sa máme vyjadrovať k elaborátu tzv. odbornému vyjadreniu, ktoré náš ZZTP nevymedzuje, nereguluje – a to cestou znaleckého posudku, ktorý je presne regulovaný. Forenzná absurdita!

Dokonca nám súd zaslal spolu s predvolaním na hlavné pojednávanie tzv. odborné vyjadrenie a navyše ešte aj „takzvané takzvaný(!)“ doplnok k odbornému vyjadreniu, aby sme sa k nim na súde vyjadrili...

Pri hľadaní odpovede na otázky: kto?, čo?, ako?, – je právne regulované tzv. odborné vyjadrenie – nachádzame len všeobecné ustanovenie v jednom jedinom § TP – nie v ZZTP (!) Majme na pamäti že vzťah TP a ZZTP je *lex generalis* ku *lex specialis*.

Trestný poriadok (s komentárom) § 141 ods. 1 cit. „Ak sú na objasnenie skutočnosti dôležitej pre trestné konanie potrebné odborné znalosti, vyžiada orgán činný v trestnom konaní a v konaní pred súdom predseda senátu odborné vyjadrenie mimo znaleckú činnosť vykonávanú podľa osobitného zákona. V jednoduchých prípadoch sa možno uspokojiť s písomným potvrdením, o ktorého správnosti nie sú pochybnosti. Zákon teda výslovne ustanovuje, že odborná činnosť sa vykonáva mimo znaleckej činnosti. T. j. nie je právne regulovaná ZZTP.

Rozumiete tomu? Autor nie.

Znalecká činnosť je riešená § 142 -151 TP. Už § 142 ods. ustanovuje cit.: Ak pre zložitosť objasňovanej skutočnosti nie je postup podľa § 141 postačujúci priberie OČTK a v konaní pred súdom predseda senátu znalca na podanie znaleckého posudku.

V zmysle TP (s komentárom, s vysvetlivkami i judikatúrou), a v zmysle vyššie uvedených paragrafov musíme uviesť zásadné odlišnosti týchto dvoch inštitútov.

1. Osoba ktorá podáva odborné vyjadrenie sa priberá opatrením, voči ktorému nie je prípustný opravný prostriedok.
2. Znalec sa priberá uznesením, voči ktorému je prípustná sťažnosť (voči osobe a dôvodom).

3. Osoba, ktorá podala odborné vyjadrenie, môže byť vypočutá ako svedok. Patrí jej len náhrada nevyhnutných nákladov (napr. mzdy). Nie však znalecká odmena.
4. Osoba, ktorá podala ZP, môže byť vypočutá ako znalec. Nemôže byť vypočutá ako svedok. Patrí jej znalecká odmena, strata času a stravné.

Len konštatujem, že zmysle vyššie uvedeného implicitne vyplýva, že odborné vyjadrenie nemožno chápať (a porovnávať ho) ako znalecký úkon, nemôže byť zapísané v znaleckom denníku, nemôže mať znaleckú doložku, nemôže sa účtovať znalecká odmena a nemôže mať znaleckú pečiatku.

Dodávame, že na školeniach znalcov nás upozorňovali, že znaleckú pečiatku môžeme použiť len na 4 dokumenty: na ZP, doložku, vyúčtovanie a na ročný výkaz činnosti. Inde to znalec nesmie.

Pred záverom ešte musíme konštatovať, že osoba, ktorá podáva odborné vyjadrenie, nepotrebuje zápis v zozname znalcov. Nepotrebuje mať znalecký sľub, pečiatku ani denník odborných vyjadrení. Je to odborná činnosť občana ad hoc.

Záverom musíme konštatovať, že začínajú nám pribúdať znalci, ktorí podávajú tzv. odborné vyjadrenia pod kepienkou inštitútu znalca.

Sme presvedčení v stanovisku, že znalec ako odborník môže podať tzv. odborné vyjadrenie, dať tam svoju menovku (nie znaleckú pečiatku) a podpísať ho. Účtovať si alikvotnú časť ušlej mzdy. Nič viac.

Toto zatiaľ to prehládajú hlavne súdy. Bude potrebná náprava.

Celkom na záver poukazujeme, že vyššie preberanú problematiku si dobre všimla diplomantka,¹ ktorá uvádza cit.: „*Rozdiel medzi znaleckým posudkom a odborným vyjadrením je predovšetkým v ich odlišnej právnej povahe. Odborné vyjadrenie z hľadiska svojej povahy ako dôkazu je považované za listinný dôkaz podľa § 112 TP. Dokazovanie odborným vyjadrovaním sa prevedie tak, že súd listinu prečíta. Strany majú možnosť nahladať do odborného vyjadrenia, rovnako tak i svedkovia a znalci. Popis použitých metód skúmania ani postupov nie je obsahovou náležitosťou odborného vyjadrenia. Odborné vyjadrenie konštatuje len výsledok skúmania. Odborné predpoklady osôb, ktoré vydávajú odborné vyjadrenie, trestný poriadok neupravuje...“.*

¹ POTYSZOVÁ, A. *Znalecké dokazovanie*. Diplomová práca. Univerzita Palackého Olomouc. Právnická fakulta. Katedra trestného práva, 2011, s. 17 In: KREJČÍ, Z. Pachová stopa jako důkaz v trestním řízení – problém přítomnosti procesní strany při provádění pachové zkoušky metodou pachové identifikace. In: *Kriminalistický sborník* č. 4, ročník LIV, 2015, s. 46.

IV. MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY VE VYBRANÝCH STÁTECH SVĚTA

PRÁVNÁ ÚPRAVA MAJETKOVÝCH TRESTNÝCH ČINOV V RUSKEJ FEDERÁCI

Bystrík Šramel

1 Úvodom

Podobne ako v právnych poriadkoch Slovenskej republiky alebo Českej republiky, aj v prípade Ruskej federácie je úprava spoločensky najvýznamnejších protiprávných konaní ohrozujúcich alebo poškodzujúcich majetok obsiahnutá v trestnoprávnom kódexe. V Ruskej federácii je týmto kódexom Trestný zákon Ruskej federácie č. 63-Fz z 13. júna 1996, ktorý od svojho prijatia prešiel početnými zmenami a doplneniami. Podobne ako slovenský a český Trestný zákon, aj ruský Trestný zákon (ďalej len „TZ“) pozostáva z dvoch základných častí – zo všeobecnej časti a z osobitnej časti. Všeobecná časť ruského Trestného zákona je rozdelená na šesť oddielov, pričom každý oddiel sa skladá z viacerých hláv a článkov. V jednotlivých oddieloch sú obsiahnuté ustanovenia o zásadách a pôsobnosti ruského trestného práva, o vymedzení trestného činu, o trestnoprávných sankciách, o zániku trestnosti a trestu, o trestnej zodpovednosti mladistvých a o iných opatreniach trestnoprávnej povahy. Osobitná časť ruského Trestného zákona je rozdelená podľa druhového objektu do šiestich oddielov (trestné činy proti osobám, trestné činy v oblasti ekonomiky, trestné činy proti verejnej bezpečnosti a verejnému poriadku, trestné činy proti štátnej moci, trestné činy proti vojenskej službe, trestné činy proti mieru, a bezpečnosti ľudstva), pričom každý z nich opäť pozostáva z viacerých hláv a článkov. Z hľadiska témy tejto práce je významný práve oddiel 8 (*de facto druhý oddiel osobitnej časti, pozn. autora*) s názvom Trestné činy v oblasti ekonomiky, ktorý v hlave 21 upravuje Trestné činy proti majetku.

2 Trestné činy proti majetku v Trestnom zákone Ruskej federácie

Ako sme už uviedli, trestné činy proti majetku sú v ruskom TZ upravené v 21. hlave, v čl. 158 až 168. Z hľadiska systematiky ruského trestnoprávneho

kódexu možno konštatovať, že rovnako ako slovenský TZ, aj ruský TZ obsahuje úpravu trestných činov, ktorých druhovým objektom je vlastnícke právo, v jedinej hlave. Napriek istým diferenciačným znakom jednotlivých majetkových trestných činov, ktoré by z teoretického hľadiska odôvodňovali členenie trestných činov proti majetku do viacerých dielov (napr. z hľadiska konania, spôsobeného následku, príp. skupinového objektu), ani slovenský, ani ruský TZ túto skupinu trestných činov ďalej nečlení na samostatné diely (sekcie). Všetky trestné činy proti majetku sú tak obsiahnuté v jednej hlave a definované postupne v jednotlivých článkoch. Z hľadiska sankcionovania týchto trestných činov je nutné uviesť, že pri trestných činoch proti majetku ruský Trestný zákon explicitne umožňuje uložiť nielen trest odňatia slobody, ale aj mnohé iné druhy trestov, ktoré ruský systém trestov pozná.¹ V súvislosti s objektom chráneným touto skupinou trestných činov (teda vlastnícke právo) však treba zdôrazniť, že ruský TZ samozrejme neposkytuje ochranu vlastníckemu právu len v 21. hlave, vlastnícke právo je totiž chránené aj prostredníctvom mnohých ďalších ustanovení osobitnej časti TZ. 21. hlava je však špecifická tým, že vlastnícke právo je tu primárnym objektom, t.j. nevystupuje iba ako doplnková hodnota a vedľajší záujem chránený tým-ktorým ustanovením.

Ruský TZ vymedzuje iba desať trestných činov, ktoré smerujú proti majetku a pri ktorých súčasne je vlastnícke právo hlavným (primárnym) objektom skutkovej podstaty trestného činu. V porovnaní so slovenským² alebo aj českým trestným kódexom ide o relatívne nízky počet protiprávných činov, ktoré zákonodarca priamo zaradil, resp. priamo povýšil na majetkové trestné činy. Nízky počet trestných činov proti majetku je spôsobený viacerými skutočnosťami. V prvom rade, jednou z nich je samotná systematika ruského TZ.

¹ Pozn. autora: V Ruskej federácii je systém trestov za trestné činy pomerne široký. Podľa čl. 44 ruského TZ *in concreto* zahŕňa nasledovné tresty: trest pokuty, trest odňatia práva zastávať špecifické úrady alebo vykonávať špecifické činnosti, trest odňatia špeciálnej alebo vojenskej hodnosti alebo čestného titulu, akademickej hodnosti alebo štátneho vyznamenania, trest povinných prác, trest pracovnej prevýchovy, trest obmedzenia vojenskej služby, trest obmedzenia slobody (*má povahu slovenských povinností a obmedzení počas skúšobnej lehoty, napr. zákaz navštevovať verejné podujatia*), trest nútených prác, trest väzenia, trest služby v disciplinárnej vojenskej jednotke, trest odňatia slobody na určitý čas, trest odňatia slobody na doživotie, trest smrti (*kodifikovaný, ale de facto neuplatňovaný v dôsledku oficiálneho moratória na trest smrti*).

² Slovenský TZ obsahuje celkovo až 39 trestných činov proti majetku.

Tento totiž viaceré trestné činy, ktoré pozná aj slovenský a český TZ, kategorizuje iným spôsobom a začleňuje ich do iných hláv. Ako príklad možno uviesť trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti, ktorý slovenský i český TZ radí medzi trestné činy proti majetku (§ 233 a nasl. slovenského TZ; § 217 a nasl. českého TZ). Ruský TZ (čl. 174) však tento trestný čin radí medzi trestné činy hospodárske. Príkladom môže byť tiež trestný čin nevyplatenia mzdy a odstupného, ktorý slovenský TZ radí medzi trestné činy proti majetku (§ 214 a nasl. slovenského TZ). Ruský TZ (čl. 145.1) však tento trestný čin radí medzi trestné činy proti ústavným právam a slobodám človeka a občana uvedeným v hlave 19. Treba tiež poznamenať, že dôvodom pre pomerne nízky počet trestných činov proti majetku upravených v ruskom TZ je aj skutočnosť, že mnohé konania proti majetku, ktoré sú na Slovensku považované za trestné činy, ruský TZ vôbec nepozná a nekriminalizuje ich. V ruskom TZ sa preto nestretávame napr. s trestným činom úžery alebo trestným činom podielníctva, ktoré sú v slovenskom i českom TZ tradične radené medzi majetkové trestné činy.

Na strane druhej však treba uviesť, že aj niektoré trestné činy, ktoré ruský TZ systematicky radí priamo medzi majetkové trestné činy, slovenský i český trestný kódex nepovažuje za majetkové trestné činy, ale radí ich do inej skupiny trestných činov. *In concreto* ide o trestný čin lúpeže a trestný čin vydierania. Práve tieto dva trestné činy sú tradične radené v slovenskej i českej legislatívnej praxi medzi trestné činy proti slobode. Dôvodom je skutočnosť, že okrem majetku je pri týchto trestných činoch primárnym objektom aj samotná sloboda, resp. slobodné rozhodovanie sa jednotlivca. Slovenský zákonodarca vychádza pri subsumpcii týchto dvoch trestných činov medzi trestné činy proti slobode najmä zo skutočnosti, že uvedené protiprávne konania sa stávajú trestnými činmi až vtedy, keď dôjde k ohrozeniu alebo porušeniu nielen majetku, ale súčasne aj osobnej slobody jednotlivca. Pri týchto trestných činoch sú teda kumulatívne prítomné až dva primárne objekty, ktoré musia byť zasiahnuté protiprávnym konaním. Na strane druhej, pri majetkových trestných činoch slovenský zákonodarca ráta s tým, že jednotlivé trestné činy proti majetku sú výlučne späté s ohrozením alebo porušením majetku ako jediného primárneho objektu. Ide samozrejme len

o vec pohľadu a legislatívneho prístupu. Nič to nemení na fakte, že rovnako ako Slovenská republika, tak aj Ruská federácia kriminalizuje konania tvoriace objektívnu stránku lúpeže a vydierania.

Sumárne možno teda uviesť, že ruský TZ upravuje oveľa užší okruh majetkových trestných činov ako slovenský a český TZ. Ide iba o desať trestných činov, ktoré ruský TZ legálne nečlení do samostatných dielov či skupín. Napriek tomu, pre účely tejto publikácie je vhodné a účelné ich rozčleniť do dvoch základných skupín. Do prvej skupiny možno zaradiť trestné činy, ktoré sú charakteristické tým, že pri nich dochádza k obohateniu sa na škodu cudzieho majetku. Možno sem zaradiť nasledujúce trestné činy: Krádež (čl. 158), Podvod (čl. 159), Sprenevera (čl. 160), Lúpež (čl. 161 a 162), Vydieranie (čl. 163), Krádež predmetov mimoriadnej hodnoty (čl. 164), Neoprávnené obsadenie motorového vozidla alebo iného dopravného prostriedku bez úmyslu jeho krádeže (čl. 166). Do druhej skupiny možno zaradiť trestné činy, ktoré sú charakteristické tým, že pri nich dochádza priamo k poškodzovaniu cudzieho majetku. Možno sem zaradiť nasledujúce trestné činy: Poškodenie majetku podvodom alebo zneužitím dôvery (čl. 165), Úmyselné zničenie alebo poškodenie majetku (čl. 167), Zničenie alebo poškodenie majetku z nedbanlivosti (čl. 168).

2.1 Trestné činy smerujúce k obohateniu sa na škodu cudzieho majetku

Medzi majetkové trestné činy obsiahnuté vo všetkých trestných zákonoch sveta, bez ohľadu na historicko-právny vývoj a kultúrne tradície krajiny, patrí nepochybne trestný čin krádeže. Základná skutková podstata trestného činu krádeže je upravená v čl. 158 ods. 1 ruského TZ. Podľa ustanovenia tohto článku sa za krádež považuje tajné odcudzenie majetku patriaceho inej osobe. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest pokuty až do 80 000 rubľov (*cca 1 063 €*, *pozn. autora*), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až šiestich mesiacov, trest povinných prác až na 360 hodín, trest pracovnej prevýchovy až na jeden rok, trest obmedzenia slobody až na dva roky, trest nútenej práce až na dva roky, alebo trest odňatia slobody až na dva roky. Špecifikom ruského TZ je skutočnosť, že na rozdiel od slovenského TZ v základnej

skutkovej podstate trestného činu krádeže neuvádza ako znak skutkovej podstaty spôsobenie škody v určitej výške. Výšku škody ako jedno z kritérií určujúcich povahu činu a výšku trestnej sadzby možno nájsť až v rámci kvalifikovaných skutkových podstat. Pri nich ruský TZ už v súvislosti s krádežou rozlišuje spôsobenie tzv. značnej škody, tzv. škody veľkého rozsahu a tzv. škody obzvlášť veľkého rozsahu. Značná škoda je v ruskom TZ definovaná ako škoda určovaná s ohľadom na majetkový stav jednotlivca, pričom nemôže byť nižšia ako 2 500 rubľov (cca 33,23 €, *pozn. autora*). Škoda veľkého rozsahu je definovaná ako škoda prevyšujúca 250 000 rubľov (cca 3 359 €, *pozn. autora*). Napokon, škoda obzvlášť veľkého rozsahu je definovaná ako škoda prevyšujúca 1 000 000 rubľov (cca 13 436 €, *pozn. autora*). Ako teda možno vidieť, kvalifikácia konania ako trestného činu krádeže je v základnej skutkovej podstate ponechaná na voľnú úvahu orgánov činných v trestnom konaní, resp. súdu; v zásade však musí byť vždy nižšia ako 2 500 rubľov. Uvedený materiálny prístup môže do istej miery narušovať zásadu rovnosti občanov a právnej istoty, kedy jeden prípad môže byť vo výraznej miere posúdený úplne inak ako iný podobný prípad. Z tohto pohľadu možno formálny prístup, ktorý zvolil slovenský zákonodarca, považovať za vhodnejší. Za významný rozdiel medzi ruskou a slovenskou úpravou trestného činu krádeže možno tiež považovať fakt, že zatiaľ čo v slovenskom TZ niektoré okolnosti spáchania krádeže (spáchanie činu vlámaním, spáchanie činu na veci, ktorú má iný na sebe alebo pri sebe) sú znakom základnej skutkovej podstaty, v ruskom TZ sú tieto okolnosti už okolnosťami, ktoré podmieňujú použitie vyššej trestnej sadzby.

Podobne ako v slovenskom TZ, aj v ruskom TZ je upravený trestný čin podvodu. Jeho základná skutková podstata je obsiahnutá v čl. 159 ods. 1 ruského TZ. Objektívna stránka skutkovej podstaty tohto trestného činu spočíva v odcudzení majetku inej osoby alebo v získaní práva na majetok inej osoby uvedením tejto osoby do omylu alebo porušením jej dôvery. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest pokuty až do 120 000 rubľov (cca 1 595 €, *pozn. autora*), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až jedného roka, trest povinných prác až na 360 hodín, trest pracovnej prevýchovy až na jeden rok, trest obmedzenia slobody až na dva roky, trest nútenej práce

až na dva roky, trest väznenia až na štyri mesiace alebo trest odňatia slobody až na dva roky. Podobne, ako to bolo v predchádzajúcom prípade, ani v prípade trestného činu podvodu ruský TZ neuvádza ako znak základnej skutkovej podstaty spôsobenie škody v určitej výške. Kvalifikácia určitého činu ako činu trestného je tak v základnej skutkovej podstate ponechaná opäť na aplikačnú prax. Rovnako ako pri krádeži, výška spôsobenej škody (značná škoda, škoda veľkého rozsahu a škoda obzvlášť veľkého rozsahu) sa v ruskom TZ nachádza až v kvalifikovaných skutkových podstatách trestného činu podvodu, ktoré umožňujú páchateľa postihnúť prísnejšie.

Ďalším trestným činom známym aj slovenskému a českému TZ je trestný čin sprenevery. Základná skutková podstata tohto trestného činu je obsiahnutá v čl. 160 ods. 1 ruského TZ. Objektívna stránka skutkovej podstaty tohto trestného činu spočíva v odcudzení majetku inej osoby, ktorý bol páchatelovi zverený. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest pokuty až do 120 000 rubľov (*cca 1 595 €*, pozn. autora), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až jedného roka, trest povinných prác až na 240 hodín, trest pracovnej prevýchovy až na šesť mesiacov, trest obmedzenia slobody až na dva roky, trest nútenej práce až na dva roky, alebo trest odňatia slobody až na dva roky. Podobne, ako pri predchádzajúcich trestných činoch, aj pri sprenevere sa výška spôsobenej škody (značná škoda, škoda veľkého rozsahu a škoda obzvlášť veľkého rozsahu) v ruskom TZ nachádza až v kvalifikovaných skutkových podstatách trestného činu sprenevery.

Trestný čin lúpeže upravuje ruský TZ v článkoch 161 a 162. V každom z uvedených článkov je upravená základná skutková podstata trestného činu lúpeže a niekoľko kvalifikovaných skutkových podstát obsahujúcich okolnosti, ktoré podmieňujú použitie vyššej trestnej sadzby. Objektívna stránka skutkovej podstaty tohto trestného činu vymedzená v ruskom TZ spočíva teda v dvoch typoch konaní. Po prvé, tohto trestného činu sa môže dopustiť ten, kto otvorene odcudzí majetok inej osoby. V tomto prípade je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest povinných prác až na 480 hodín, trest pracovnej prevýchovy až na dva roky, trest obmedzenia slobody až na dva roky, trest nútenej práce na dva až štyri roky, trest väznenia až na šesť mesiacov alebo trest odňatia slobody až na štyri roky.

Ruský TZ nevymedzuje, čo pojem „otvorené odcudzenie“ znamená. Avšak, vzhľadom na definovanie krádeže ako „tajného odcudzenia“ možno usúdiť, že „otvorené odcudzenie“ bude mať podobu už priamej konfrontácie páchateľa s poškodeným, bez použitia násilia alebo jeho hrozby. V prípade krádeže pôjde o zmocnenie sa cudzej veci bez takejto priamej konfrontácie (napr. páchateľ v neprítomnosti vlastníka ukradne osobné motorové vozidlo) a, samozrejme, bez použitia násilia alebo jeho hrozby. Po druhé, trestného činu lúpeže sa môže dopustiť aj ten, kto napadne iného s cieľom odcudzenia jeho majetku a za použitia násilia, ktoré ohrozuje ľudský život a zdravie alebo za použitia hrozby takéhoto násilia. V tomto prípade je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest povinných prác až na 5 rokov, trest odňatia slobody až na osem rokov spolu s / bez trestu pokuty až do 500 000 rubľov (cca 6 646 €, pozn. autora), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchateľa za obdobie až troch rokov. V prípade druhej základnej skutkovej podstaty trestného činu lúpeže, ako vidieť, už bude čin smerujúci k odcudzeniu veci patriacej inej osobe sprevádzaný násilím, príp. hrozbou jeho použitia za účelom dosiahnutia majetkového prospechu. Ako sme už uviedli na začiatku, pri trestnom čine lúpeže možno nájsť v porovnaní so slovenskou právnou úpravou mnohé rozdiely. Okrem toho, že slovenský zákonodarca radí tento trestný čin z hľadiska systematiky trestného kódexu do inej skupiny trestných činov (nie trestné činy proti majetku, ale trestné činy proti slobode), špecifiká vyplývajú aj z úpravy jednotlivých znakov skutkovej podstaty tohto trestného činu. Slovenský zákonodarca napríklad podmieňuje spáchanie tohto trestného činu vždy nevyhnutnosťou použitia násilia alebo hrozby bezprostredného násilia. V zmysle ruského TZ však naplnenie tohto znaku skutkovej podstaty nie je vždy nevyhnutné, nakoľko ruský zákonodarca umožňuje spáchanie trestného činu lúpeže aj bez použitia priameho násilia či hrozby použitia násilia. Stačí, ak páchateľ otvorene (nie tajne, skryte, resp. bez priameho vnemu poškodeného) odcudzí majetok inej osoby a trestný čin je dokonaný.

Trestný čin vydierania je upravený v čl. 163 ruského TZ. V ods. 1 tohto článku sú vymedzené znaky základnej skutkovej podstaty. Podľa uvedeného ustanovenia môže byť trestný čin vydierania spáchaný v prípade, ak páchateľ pod hrozbou násilia, zničenia alebo poškodenia majetku inej osoby alebo

pod hrozbou rozširovania informácií, ktoré môžu spôsobiť ujmu na cti poškodeného alebo jeho príbuzných alebo rozširovania akýchkoľvek iných informácií, ktoré môžu spôsobiť značnú škodu na právach alebo právom chránených záujmoch poškodeného alebo jeho príbuzných žiada iného, aby svoj majetok alebo svoje právo na majetok previedol na páchatel'a, alebo aby boli v prospech páchatel'a vykonané iné úkony majetkového charakteru. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest obmedzenia slobody až na štyri roky, trest väznenia až na šesť mesiacov, trest odňatia slobody až na štyri roky, trest nútenej práce až na štyri roky s / bez obmedzenia osobnej slobody až na dva roky, spolu s / bez trestu pokuty až do 80 000 rubľov (*cca 1 063 €*, *pozn. autora*), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až šesť mesiacov. Rovnako ako pri predchádzajúcom trestnom čine, aj pri trestnom čine vydierania možno nájsť v porovnaní so slovenskou právnou úpravou mnohé rozdiely. Okrem toho, že slovenský zákonodarca radí tento trestný čin z hľadiska systematiky trestného kódexu tiež do inej skupiny trestných činov (nie trestné činy proti majetku, ale trestné činy proti slobode), špecifiká vyplývajú aj z úpravy jednotlivých znakov skutkovej podstaty tohto trestného činu. Veľmi výraznou osobitosťou je napríklad skutočnosť, že ruský zákonodarca obmedzuje objektívnu stránku skutkovej podstaty tohto trestného činu len na nútenie poškodeného páchatel'om k úkonom majetkového charakteru, smerujúcim k plneniu majúcemu výlučne majetkovú povahu. Slovenská úprava trestného činu vydierania je však koncipovaná širšie,³ nezameriava sa len na postih páchatel'a donucujúceho inú osobu, aby poskytla prospech majetkového charakteru, ale umožňuje postihovať aj také konania, ktoré smerujú k vynucovaniu nemajetkového prospechu, ktoré neraz môžu významne zasahovať dokonca i ľudskúnosť a ľudskú dôstojnosť. Okrem uvedeného možno tiež uviesť, že na základe porovnania trestných sadzieb trestov odňatia slobody možno vo všeobecnosti konštatovať, že postih tohto druhu trestného činu je v Rusku menej prísny⁴.

³ Paragraf 189 ods. 1 slovenského TZ uvádza, že trestného činu vydierania sa dopustí ten páchatel', ktorý iného násilím, hrozbou násillia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti, aby niečo konal, opomenul alebo trpel.

⁴ V SR možno uložiť za trestný čin vydierania podľa § 189 ods. 1 TZ trest odňatia slobody na dva roky až šesť rokov.

Špecifickým trestným činom je trestný čin krádeže predmetov mimoriadnej hodnoty. Skutková podstata tohto trestného činu je upravená v čl. 164 ruského TZ, pričom možno uviesť, že vo vzťahu k trestnému činu krádeže je tento trestný čin v pomere špeciality. To znamená, že v prípade odcudzenia predmetov mimoriadnej hodnoty nebude páchatel'ov čin posudzovaný podľa čl. 158 (krádež), ale podľa čl. 164, v ktorom zákonodarca z dôvodu záujmu na zvýšenej ochrane predmetov mimoriadnej hodnoty postihuje činy krádeže prísnejšie ako v prípade bežných predmetov. Objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu spočíva v odcudzení predmetov alebo dokumentov mimoriadnej historickej, vedeckej, umeleckej alebo kultúrnej hodnoty. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest nútenej práce až na päť rokov s / bez obmedzenia osobnej slobody až na jeden rok, trest obmedzenia slobody až na desať rokov, spolu s / bez trestu pokuty až do 500 000 rubľov (cca 6718 €, pozn. autora), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až troch rokov s / bez obmedzenia osobnej slobody až na jeden rok. Ruský TZ neustanovuje ani v základnej skutkovej podstate, ani v kvalifikovanej skutkovej podstate výšku hodnoty (peňažnej), ktorú musí mať predmet mimoriadnej hodnoty. Z toho vyplýva, že osoba môže byť stíhaná za daný čin pri odcudzení vymedzeného predmetu akejkolvek peňažnej hodnoty. Treba poznamenať, že predmetný trestný čin slovenský TZ nepozná, v prípade slovenského trestného práva by sa vyššie uvedené okolnosti (odcudzenie predmetov alebo dokumentov mimoriadnej historickej, vedeckej, umeleckej alebo kultúrnej hodnoty) mohli kvalifikovať ako okolnosti, ktoré podmieňujú použitie vyššej trestnej sadzby v prípade trestného činu krádeže [§ 212 ods. 4 písm. d) slovenského TZ „*ak spácha čin na veci, ktorá požíva ochranu podľa osobitného predpisu*“ - vecou, ktorá požíva ochranu podľa osobitného predpisu je napr. aj kultúrna pamiatka, archeologické a architektonické dedičstvo]. V takomto prípade by bol postih trestného činu krádeže predmetu mimoriadnej hodnoty prísnejšie postihnuteľný na Slovensku, keďže slovenský TZ v prípade krádeže vecí, ktorá požíva ochranu podľa osobitného predpisu umožňuje uložiť priamo trest odňatia slobody, a to vo výške tri roky až desať rokov.

Posledným trestným činom, ktorý možno zaradiť do skupiny trestných činov smerujúcich k obohateniu sa na škodu cudzieho majetku, patrí trestný čin neoprávneného obsadenia motorového vozidla alebo iného dopravného prostriedku bez úmyslu jeho krádeže. Základná skutková podstata tohto trestného činu je upravená v čl. 166 ruského TZ. Objektívna stránka skutkovej podstaty je vymedzená rovnakými slovami ako samotný názov trestného činu a spočíva v neoprávnenom obsadení motorového vozidla alebo iného dopravného prostriedku bez úmyslu jeho krádeže (únosu). Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest pokuty až do 120 000 rubľov (*cca 1 595 €*, *pozn. autora*), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až jedného roka, trest obmedzenia slobody až na tri roky, trest nútenej práce až na päť rokov, trest väznenia až na šesť mesiacov alebo trest odňatia slobody až na päť rokov. Možno uviesť, že tento trestný čin má svoju obdobu aj v slovenskom TZ, a to v podobe trestného činu neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla (§ 216 a nasl.). Na rozdiel od ruského právneho poriadku, v slovenskom právnom poriadku nastáva kriminalizácia neoprávneného užívania cudzieho motorového vozidla iba v prípade, ak ide o vozidlo min. malej hodnoty (t. j. prevyšujúcej sumu 266 €). V prípade nižšej hodnoty vozidla sa nejedná o trestný čin. Ruský TZ takéto obmedzenie nezakotvuje a z tohto pohľadu je možné stíhanie páchatel'a aj pri obsadení vozidla pomerne nízkej hodnoty. Z hľadiska trestnosti je predmetný trestný čin v ruskom práve trestaný prísnejšie ako na Slovensku⁵.

2.2 Trestné činy smerujúce k poškodzovaniu cudzieho majetku

Spoločným znakom tejto skupiny trestných činov, ktoré vyčleňujeme do samostatnej časti, je najmä skutočnosť, že konanie páchatel'a pri ich páchaní smeruje k spôsobeniu škody na cudzom majetku. To znamená, že na rozdiel od predchádzajúcej skupiny, kde spáchaním trestného činu sleduje páchatel' dosiahnutie vlastného osobného prospechu (zväčšenie svojho majetku, zvýšenie kvality svojho života na úkor zníženia osobnej majetkovej dispozície cudzej osoby), v prípade trestných činov smerujúcich

⁵ V SR možno uložiť za trestný čin neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla podľa § 216 ods. 1 TZ trest odňatia slobody na 2 roky.

k poškodzovaniu cudzieho majetku páchatel'ovo konanie je orientované na deštrukciu cudzích majetkových hodnôt, kvantitatívne oslabovanie či znižovanie objemu majetkovej dispozície cudzej osoby, príp. znižovanie kvalitatívnej úrovne takejto majetkovej dispozície. Pri väčšine trestných činov ide o konanie úmyselné, spadá sem však aj trestný čin, pri ktorom je deštrukcia cudzieho majetku zavinená nedbanlivostným konaním.

Prvým trestným činom spadajúcim do kategórie trestných činov smerujúcich k poškodzovaniu cudzieho majetku je trestný čin poškodenia majetku podvodom alebo zneužitím dôvery. Ide o pomerne špecifický trestný čin, ktorého úpravu obsahuje ustanovenie čl. 165 ruského TZ. Objektívna stránka skutkovej podstaty tohto trestného činu spočíva v spôsobení poškodenia majetku jeho vlastníčkovi alebo držiteľovi podvodom alebo zneužitím dôvery. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest pokuty až do 300 000 rubľov (cca 4 030 €, *pozn. autora*), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až dvoch rokov, trest nútenej práce až na dva roky s/bez obmedzenia osobnej slobody až na jeden rok alebo s/bez zbavenia osobnej slobody až na dva roky s trestom pokuty až do 80 000 rubľov (cca 1 074 €, *pozn. autora*), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až šesť mesiacov s/bez obmedzenia osobnej slobody až na jeden rok. Treba poznamenať, že súčasný slovenský TZ takýto trestný čin nepozná.

Trestný čin úmyselného zničenia alebo poškodenia majetku je upravený v čl. 167 ruského TZ. V ods. 1 tohto článku sú vymedzené znaky základnej skutkovej podstaty. Podľa uvedeného ustanovenia môže byť tento trestný čin spáchaný v prípade, ak páchatel' úmyselne zničí alebo poškodí cudzí majetok, za podmienky, že takýto čin zahŕňa spôsobenie značnej škody. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest pokuty až do 40 000 rubľov (cca 537 €, *pozn. autora*), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až troch mesiacov, trest povinných prác až na 360 hodín, trest pracovnej prevýchovy až na jeden rok, trest nútenej práce až na dva roky, trest väznenia až na tri mesiace alebo trest odňatia slobody až na dva roky. Už vyššie sme uviedli, že značná škoda je v ruskom TZ definovaná ako škoda určovaná s ohľadom na majetkový stav jednotlivca, pričom nemôže byť nižšia ako 2 500 rubľov

(cca 33,23 €, pozn. autora). V tomto prípade tak vidíme, že ruský zákonodarca do istej miery vnáša do ruského trestného kódexu formálny prístup, nakoľko už priamo, explicitne definuje výšku škody, ktorá musí byť spôsobená pre kvalifikovanie určitého konania ako trestného. Z hľadiska právnej istoty a rovnosti občanov je takýto prístup zaiste vhodnejší ako pri iných trestných činoch proti majetku, kde tomu tak nie je. Možno uviesť, že tento trestný čin má svoju obdobu aj v slovenskom TZ, a to v podobe trestného činu poškodzovania cudzej veci (§ 245 a nasl.). Na rozdiel od ruského právneho poriadku, v slovenskom právnom poriadku nastáva kriminalizácia poškodzovania cudzej veci až v prípade, ak je na cudzom majetku spôsobená min. malá škoda (t. j. prevyšujúca až sumu 266 €). Z hľadiska trestnosti je predmetný trestný čin v ruskom práve trestaný prísnejšie ako na Slovensku⁶.

Posledný trestný čin proti majetku upravený v ruskom TZ je trestný čin zničenia alebo poškodenia majetku z nedbanlivosti, ktorého základná skutková podstata je uvedená v čl. 168 ruského TZ. Objektívna stránka skutkovej podstaty tohto trestného činu spočíva v tom, že páchatel' zničí alebo poškodí cudzí majetok vo veľkom rozsahu, a to v dôsledku ľahkomyselného (neopatrného) zaobchádzania s ohňom alebo s inými zdrojmi zvýšeného nebezpečenstva. Za spáchanie tohto trestného činu je možné uložiť v základnej skutkovej podstate trest pokuty až do 120 000 rubľov (cca 1 612 €, pozn. autora), alebo do výšky platu alebo mzdy alebo iného príjmu páchatel'a za obdobie až jedného roka, trest povinných prác až na 480 hodín, trest pracovnej prevýchovy až na dva roky, trest nútenej práce až na dva roky, trest obmedzenia slobody až na jeden rok, trest nútenej práce až na jeden rok alebo trest odňatia slobody až na jeden rok. Škoda veľkého rozsahu je v ruskom TZ definovaná ako škoda prevyšujúca 250 000 rubľov (cca 3 359 €, pozn. autora). Opäť aj v tomto prípade vidíme, že ruský zákonodarca do istej miery vnáša do trestného kódexu formálny prístup, nakoľko už priamo definuje výšku škody, ktorá musí byť spôsobená pre kvalifikovanie určitého konania ako trestného. Treba poznamenať, že predmetný skutok (nedbanlivostné zničenie alebo poškodenie majetku) nie je v prípade slovenského TZ vyčlenený a definovaný ako samostatný trestný čin. Fyzická

⁶ V SR možno uložiť za trestný čin poškodzovania cudzej veci podľa § 245 ods. 1 TZ trest odňatia slobody na 1 rok.

osoba môže byť totiž v zásade stíhaná za zničenie alebo poškodenie cudzej veci iba v prípade preukázania úmyselného zavinenia. Napriek uvedenému, v prípade ak by fyzická osoba zničila, poškodila alebo urobila neupotrebitelnou cudziu vec a súčasne by tu bola prítomná niektorá z okolností podmienajúcich použitie vyššej trestnej sadzby (v tomto prípade napr. spôsobenie väčšej škody, značnej škody, príp. škody veľkého rozsahu - § 245 ods. 2, 3, 4 slovenského TZ), mohla by byť osoba stíhaná aj v prípade poškodzovania cudzej veci z nedbanlivosti. Uvedené vyplýva z § 18 slovenského TZ, podľa ktorého pri všeobecne priťažujúcich okolnostiach a okolnostiach podmienajúcich použitie vyššej trestnej sadzby postačuje aj zavinenie z nedbanlivosti, ak zákon neustanovuje inak. Z uvedeného vyplýva teda, že aj keď slovenský TZ zákon nepozná trestný čin zničenia alebo poškodenia majetku z nedbanlivosti a v základnej skutkovej podstate trestného činu poškodzovania cudzej veci sa vyžaduje výlučne úmyselné zavinenie, nedbanlivostné poškodzovanie cudzej veci by mohlo byť trestné v prípade, ak by páchatel spôsobil min. väčšiu škodu (t.j. škodu dosahujúcu min. 2 660 €).

3 Záverom

Záverom možno konštatovať, že v porovnaní so slovenskou trestnoprávnou úpravou trestných činov proti majetku obsahuje ruský trestný zákon viaceré odlišnosti. V prvom rade, úprava viacerých trestných činov proti majetku sa v slovenskom TZ nenachádza v rámci úpravy trestných činov proti majetku, ale trestných činov proti slobode a ľudskej dôstojnosti (lúpež, vydieranie). Uvedený rozdiel pramení z odlišného chápania základných hodnôt chránených týmito trestnými činmi. Ruský zákonodarca kladie dôraz najmä na majetkovú stránku, slovenský zákonodarca najmä na stránku slobody, slobodného rozhodovania jednotlivca. Významnou črtou ruskej právnej úpravy je tiež viacero samostatne upravených trestných činov, ktoré slovenský TZ buď vôbec nepozná (poškodenie majetku podvodom alebo zneužitím dôvery) alebo umožňuje postih konaní tvoriacich ich objektívnu stránku iba v rámci iných samostatných trestných činov za splnenia zákonom stanovených podmienok (krádež predmetov mimoriadnej hodnoty, zničenie alebo poškodenie majetku z nedbanlivosti). Špecifickou črtou ruskej úpravy značného množstva trestných činov proti majetku je v porovnaní

so slovenskou úpravou taktiež skutočnosť, že v základných skutkových podstatách trestných činov ruský TZ neuvádza ako znak skutkovej podstaty spôsobenie škody v určitej výške. Výšku škody ako jedno z kritérií určujúcich povahu činu a výšku trestnej sadzby možno nájsť až v rámci kvalifikovaných skutkových podstat.

KRÁDEŽ V ISLÁMSKÉM PRÁVU¹

Petr Osina

1 Úvodem

S povahou islámského trestního práva je velmi úzce spojen jeho náboženský charakter. Ten může být přisouzen náboženské podstatě pramenů, ze kterých je islámské právo odvozováno. V islámské právní vědě existuje pouze jeden skutečný zákonodárce, kterým je Bůh.

Pokud je náboženská zdrženlivost vynucována v muslimském duchu, každý je sám sobě soudcem. Jeho víra v Boha bude hlavním faktorem, který mu zabráňuje porušovat trestní právo. Aplikace islámského trestního práva nicméně není dobrovolným úkolem ponechaným na uvážení muslimského státu, ale naopak je považována za obligatorní funkci muslimské vlády.²

Na základě komplexních kritérií, která kombinují závažnost trestu předepsaného islámským právem pro daný čin, způsob a metodu užívanou při trestání a povahu zájmů dotčených protiprávním činem, jsou trestné činy v islámském trestním právu rozděleny do tří kategorií: hudud, qisas a tazir.

2 Klasifikace trestných činů v islámském právu

Nejzávažnějšími jsou v islámském trestním právu trestné činy hudud, které se chápou jako činy spáchané proti veřejnému zájmu. To neznamená, že se vůbec nedotýkají také zájmů soukromých, ale převážně jsou dotčeny zájmy samotného Boha. Trestné činy hudud a tresty za jejich spáchání jsou definovány a popsány v Koránu a sunně. Proto vyšetřování těchto činů je povinné a trest musí být uložen přesně podle Koránu nebo sunny. Jakmile byla vina jednoznačně prokázána, žádný pozemský soudce ani vládce nemůže zvýšit, snížit, odložit nebo prominout uložený trest.³

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu IGA_PF_2016_003 Hodnotová a principiální východiska práva.

² SANAD, N. *The theory of crime and criminal responsibility in Islamic law*. Chicago: University of Illinois, 1991, s. 47.

³ PETERS, R. *Crime and Punishment in Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 54.

Muslimští učenci se rozcházejí v názoru na to, které činy do této kategorie spadají. Shodují se na čtyřech (cizoložství, krádež, organizované lupičství a pomluva), ale jsou nejednotní v dalších třech (vzpoura, pití alkoholu a odpadnutí od víry). Většina muslimských učenců nicméně tvrdí, že poslední tři činy spadají také do kategorie hudud.⁴

Druhou skupinu z hlediska závažnosti představují trestné činy qisas. Trestné činy qisas jsou páčány proti tělesné integritě úmyslně nebo z nedbalosti. Jsou v moderním trestním právu nazývány „trestné činy proti životu a zdraví“. Řadí se sem vražda, zabití, úmyslné poškození zdraví či zmrzačení a nedbalostní poškození zdraví či zmrzačení.⁵

Třetí kategorie trestných činů tazir by se dala označit za zbytkovou kategorii v islámském trestním právu. Legalita těchto trestných činů a trestů za ně je založena na idžmě, která uznává právo muslimského státu kriminalizovat a trestat veškeré nepatřičné chování způsobující fyzické, sociální, politické, finanční nebo morální škody jednotlivci nebo celé společnosti.

Tato kategorie zahrnuje především veškeré chování, které nespadá do kategorie hudud či qisas, ale deliktům z prvních dvou kategorií se podobá.⁶ Proto také není možné vytvořit vyčerpávající seznam jednání zakládajících činy tazir. Definice těchto trestných činů je ponechána na uvážení státní moci v jednotlivých islámských zemích.

Tato diskreční pravomoc však není absolutní, musí být vykonávána v souladu s duchem obecných pravidel práva šaría a veřejným zájmem muslimské společnosti.⁷ Kategorie tazir umožňuje islámskému právu přizpůsobit se novým požadavkům života moderní doby a též uspokojit potřeby vyvíjející se muslimské společnosti.

4 SIDDIQI, M. I. *The Penal Law of Islam*. New Delhi: International Islamic Publishers, 1991, s. 51.

5 SIDDIQI, M. I. *The Penal Law of Islam*. New Delhi: International Islamic Publishers, 1991, s. 145 a násl.

6 PETERS, R. *Crime and Punishment in Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 66.

7 BASSIOUNI M. CH. (ed.) *The Islamic Criminal Justice System*. New York: Oceana, 1982, s. 211.

3 Krádež

Krádež je jedním ze sedmi náboženských deliktů, jelikož trest za krádež je explicitně stanoven v Koránu.⁸ Přesto ne každé jednání, které má typické znaky krádeže, spadá pod definici krádeže jako náboženského deliktu.

Jestliže se hovoří o krádeži v islámském právu, okamžitě se většině lidí vybaví usekávání rukou. Tento trest je hodnocen jako krutý a neodpovídající škodlivosti deliktu. Zároveň je jeho aplikace vnímána jako něco, co je v rozporu s mezinárodními dokumenty o lidských právech.⁹

Islámská právní věda ovšem v rámci interpretace náboženských textů vypracovala soubor požadavků, které musí být splněny pro to, aby pachatel mohl být potrestán podle práva šaría. První tři požadavky představují obecné podmínky, které musí být splněny také u dalších trestných činů. Další podmínky se pak vztahují pouze k trestnému činu krádeže.

4 Obecné podmínky

První obecný požadavek se týká věku. Dítě, které je mladší sedmi let, nemůže být trestně odpovědné za žádných podmínek. Nezáleží na tom, že některé dítě tohoto věku může být fyzicky vyspělejší než jiné dítě stejného věku. Podle práva šaría děti mladší sedmi let nedosáhly věku rozumu. Proto nejsou považovány za rozumné lidské bytosti, které jsou trestně odpovědné za své chování. Nicméně tyto děti mohou být činěny odpovědnými za civilní delikty (např. náhrada škody).¹⁰

Důležitým věkovým rozmezím je věk od sedmi let do dosažení puberty. Puberta je v islámu podmíněna buď věkem nebo jejími znaky, případně obojím. U žen se většinou vymezuje devátým rokem a u mužů dvanáctým rokem. Nezletilec v tomto věkovém rozmezí již není zcela trestně neodpovědný. Je mu přiznána částečná trestní odpovědnost, takže již může být

⁸ Korán 5:38 - „Zloději a zlodějce utněte ruce jejich v odplatu za to, co provedli, a jako varovný příklad od Boha! A Bůh je mocný, moudrý.“

⁹ Např. čl. 5 Všeobecné deklarace lidských práv: „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

¹⁰ ABIAD, N., MANSOOR, F. Z. *Criminal Law and the Rights of the Child in Muslim States: A Comparative and Analytical Perspective*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2010, s. 60.

činěn odpovědným za některé své činy. Nemůže být postižen za trestné činy hudud a qisas. Po dosažení puberty již může být každá osoba činěna plně odpovědnou za trestné činy, které spáchala.¹¹

Dalším požadavkem je mentální způsobilost. Nepříčetnost existuje ve dvou formách: trvalá, která úplně narušuje lidské vnímání, a dočasná, která zasahuje člověka pouze občas. Trestní odpovědnost je zcela vyloučena v prvním případě. Je vyloučena i u dočasné nepřičetnosti, jestliže byl čin spáchán v době nepřičetnosti. Osoba, která spáchá čin za plné přičetnosti a poté se stane nepřičetnou, bude plně odpovídat za své jednání.

Třetím požadavkem je svobodná vůle. Muslimští právníci zastávají názor, že donucení je důvodem zproštění trestní odpovědnosti, jestliže jsou splněny následující podmínky. Pachatel násilí musí být schopen uskutečnit fyzické násilí nebo pohrůžku; např. donucení není možné ze strany dítěte. Oběť se musí důvodně domnívat, že její konání či opomenutí je nutné za účelem odvrácení smrti nebo vážné újmy; musí se domnívat, že újma hrozí neprodleně. Donucení vylučuje trestní odpovědnost i tehdy, jestliže výhrůžka není namířena přímo směrem k oběti, to znamená, že někdo může jednat za účelem odvrácení smrti nebo tělesné újmy třetí osoby. Poškození majetku nebo jiných práv (např. křivé obvinění) není považováno za donucení. Pokud jsou tyto podmínky splněny, tresty hudud a qisas nemohou být donucované osobě uloženy.

5 Zvláštní podmínky

První specifickou podmínkou je minimální hodnota ukradené věci. Na počátku vývoje islámského práva byla právní školou, která se později označovala za hanafitskou, stanovena na 5 dirhamů (údajně na základě analogie s pěti prsty useknuté ruky).¹² Později tato škola posunula hranici na 10 dirhamů. Jiné právní školy naopak stanovily hranici pouhých 3 dirhamů. I když se to tak dnes nemusí jevit, v tehdejších dobách to byla údajně poměrně vysoká suma.

¹¹ SANAD, N. *The theory of crime and criminal responsibility in Islamic law*. Chicago: University of Illinois, 1991, s. 90.

¹² SCHACHT, J. *The Origins of Mubammadan Jurisprudence*. Oxford: Clarendon Press, 1967, s. 107.

Zajímavé otázky mohou být spojeny s pluralitou skutků a pachatelů. Klasická islámská jurisprudencí zastává následující stanovisko. Pokud pachatel dvakrát vniknul do cizího domu a pokaždé ukradl věci v nižší hodnotě (součet hodnot ale minimální hranici překračuje), nemůže být potrestán useknutím ruky, jestliže se mezi první a druhou krádeží o deliktu majitel domu dozvěděl. Pokud se krádeže dopustí dvě osoby, rozdělí se hodnota ukradených věcí na polovinu. Jestliže tato polovina nedosahuje minimální hranice, nebudou potrestáni podle náboženského práva.¹³

Druhou specifickou podmínkou je charakter ukradené věci, tedy způsobilost být předmětem krádeže. Muslimové nesmí konzumovat alkohol a vepřové maso. Krádež alkoholu tedy není náboženským deliktem. Ani v případě, že obětí deliktu je nemuslim. V tomto případě je pouze vyžadována náhrada škody.¹⁴

Mezi další předměty nezpůsobilé být předmětem krádeže patří věci určené k zábavě, náboženské předměty a knihy. Krádež papouška, psa, šachovnice, hracích karet nebo hudebních nástrojů nemůže být potrestána náboženskou sankcí. Podobně platí pro krádež Koránu nebo kříže (muslim by neměl kříž vlastnit a zloděj může mít úmysl tento náboženský symbol zničit). Knihy jsou pak vyňaty proto, že se předpokládá, že zloděj knihu ukradl kvůli obsahu a nikoli papíru, na kterém je vytištěna. Klasické islámské právo nezná koncept duševního vlastnictví, ukradení cizích myšlenek tedy není považováno za krádež.¹⁵

Třetí specifická podmínka se týká toho, že zloděj nesmí mít na ukradenou věc žádný právní nárok. Pokud v okamžiku krádeže měl zloděj na věci vlastnický podíl, nemůže být potrestán, i když o tom nevěděl (např. věc zdědil a v době krádeže to netušil). Hanafitská škola nepovažuje za krádež v náboženském smyslu odcizení věci, která je ve veřejném vlastnictví. Chápe totiž majetek státu jako něco, na čem má podíl každý muslim. Právní učenci také vylučují věci, které nemají vlastníka (např. tráva, ryby, ptáci).¹⁶

¹³ FORTE, D. F. Islamic Law and the Crime of Theft: An Introduction. In: *Cleveland State Law Review*, Vol. 34, Issue 1, 1985, s. 59.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ FORTE, D. F. Islamic Law and the Crime of Theft: An Introduction. In: *Cleveland State Law Review*, Vol. 34, Issue 1, 1985, s. 61.

¹⁶ Tamtéž, s. 62.

Čtvrtou specifickou podmínkou je konečně to, že předmět krádeže byl odcizen ze zabezpečeného místa. Většina právních škol takto interpretuje dvě situace: zabezpečení místem (předmět se nacházel v soukromém domě) a zabezpečení osobním dozorem. Islámští učenci vymezují běžná místa, kde jsou věci zabezpečeny – zboží v obchodě, osobní majetek v domě, zvířata ve stáji. Pro zlato nebo šperky by se už vyžadovala úschova v trezoru. Jednotlivé právní školy se pak liší v detailech z hlediska přísnosti zajištění potenciálních předmětů krádeže.¹⁷

6 Aktuální právní úprava krádeže v islámských zemích

Ve většině islámských zemí se náboženské trestní právo neaplikuje a jejich trestněprávní úprava se v mnoha aspektech podobá naší. Příkladem je Turecko, jehož současný trestní zákoník z roku 2004 používá podobné tresty i systematiku. Odkazy na islámské náboženské právo v turecké trestněprávní legislativě nenajdeme už od třicátých let dvacátého století.¹⁸

Základní trestní sazba za krádež je podle tureckého práva jeden až tři roky odnětí svobody.¹⁹ Kvalifikovaná skutková podstata (s trestem až do pěti let) zahrnuje např. krádež v prostředcích veřejné dopravy a dopravních terminálech, krádež v budovách veřejných institucí. Kvalifikovaná skutková podstata (s trestem až do sedmi let) zahrnuje např. okradení tělesně postižených nebo zemřelých, využití zmatku nebo strachu při přírodních katastrofách, otevření dveří padělaným klíčem nebo vydávání se za úřední osobu.²⁰ Při spáchání krádeže v noci se trest zvyšuje o třetinu.²¹ Trest nemusí být uložen v případě krádeže věci nepatrné hodnoty nebo krádeže v nouzi.²²

K „pozápádnění“ trestního práva došlo pod vlivem evropských zemí (zejména v rámci kolonizace), nicméně ve 20. století se některé islámské země vrátily k náboženskému právu i v trestní oblasti. Jedním z příkladů takového státu je Írán. V roce 1912 byl v této zemi poprvé přijat sekulární trestní zákoník inspirovaný francouzským právem. Po islámské revoluci

¹⁷ Tamtéž, s. 63.

¹⁸ OTTO, J. M. (ed.) *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*. Leiden: Leiden University Press, 2010, s. 264.

¹⁹ Článek 141 tureckého trestního zákoníku.

²⁰ Článek 142 tureckého trestního zákoníku.

²¹ Článek 143 tureckého trestního zákoníku.

²² Článek 145 a 147 tureckého trestního zákoníku.

v roce 1979 ovšem nastal proces návratu k náboženským konceptům.²³ Nový trestní zákoník byl přijat v roce 1991 a od té doby proběhlo několik novelizací (poslední v roce 2013).

Krádež je upravena v druhé knize íránského trestního zákoníku, v části sedmé. Je zde podrobně vymezeno, jaké podmínky musí být splněny pro to, aby bylo možné aplikovat náboženskou sankci.²⁴

Věc musí být legitimním předmětem vlastnictví (nesmí to být např. alkohol). Věc musí mít minimální hodnotu, která je v zákoníku stanovena na přibližně 3,9 g zlata. Pokud to přepočítáme podle aktuálního kurzu, bude to přibližně 3.800 Kč. Věc musí být umístěna v bezpečném úkrytu, který byl zlodějem překonán, a to skrytě. Zloděj nesmí být otcem nebo dědem okradeného. Ukradená věc nesmí být ve vlastnictví státu. Zloděj neukradl jídlo proto, že měl hlad. Oběť krádeže čin oznámila a pachateli jeho čin neprominula. Ukradená věc nebyla vrácena okradenému před prokázáním činu. Ukradená věc nebyla získána krádeží.²⁵

Pokud jde o tresty za krádež jako náboženský delikt, ty jsou odstupňovány podle toho, o kolikátý čin se jedná. V případě prvního skutku jde o useknutí čtyř prstů (kromě palce) pravé ruky. V případě druhého skutku jde o useknutí části chodidla levé nohy (všech prstů). V případě třetího skutku jde o doživotní vězení. V případě čtvrtého skutku jde o trest smrti (i v případě, že krádež je spáchána ve vězení). V případě, že pachatel krádeže nemá končetinu, která má být useknuta, bude potrestán trestem tazir. V případě doživotí může udělit Nejvyšší duchovní vůdce pachateli milost a nahradit doživotí trestem tazir.²⁶

Pokud není nějaká podmínka naplněna, může být krádež potrestána v rámci kategorie tazir.²⁷ V páté knize íránského trestního zákoníku, v části jednadvacáté najdeme vymezení skutkových podstat a trestů za jednotlivé druhy

²³ OTTO, J. M. (ed.) *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*. Leiden: Leiden University Press, 2010, s. 358.

²⁴ Článek 267 – 278 íránského trestního zákoníku.

²⁵ Článek 268 íránského trestního zákoníku.

²⁶ Článek 278 íránského trestního zákoníku.

²⁷ Článek 651 – 667 íránského trestního zákoníku.

krádeží v rámci této kategorie. Například jestliže dojde při krádeži ke zranění osoby nebo je pachatel ozbrojen, může být potrestán odnětím svobody na tři měsíce až deset let.

7 Závěrem

Pokud bychom měli zmínit další islámské země, jejichž právní řád umožňuje aplikaci náboženského trestního práva, je možné uvést především Saúdskou Arábii, Jemen, Pákistán, Afghánistán, Nigérii (severní část země), Spojené arabské emiráty, Katar, Súdán, Mauretánii nebo Maledivy. S praktickou realizací tělesného trestu u krádeže se lze setkat zejména v prvních pěti vyjmenovaných státech.

SUMMARY

Part I.

HISTORICAL DEVELOPMENT OF PROPERTY AND ECONOMIC CRIMES

Praetor's Interventions into the Roman Law of Delict

The article is focused on a problem of praetor's interventions into the system and content of Roman law of delict. The author finds out that there were pressing need to synchronize actual social needs and requirements of justice with rigid system of civil law actions, which frequently did not offer adequate procedural safeguards of private interests. Therefore praetors developed new formulas of actions – such as *actio furti* and *condictio furtiva* – or they even construed brand new delicts, such as *dolus malus* and *metus*. However, the most frequent case of praetor's intervention was represented by small alternations procedural law based on analogy.

Theft in Great Moravia in the Light of Historical Linguistics

The contribution analyses extant sources from the period and territory related to Great Moravia, identifying therein the relevant terminology denoting a crime of theft. Using historical linguistics, semantics and etymology, as well as theory of linguistic stability and theory of semantic motivation, the authors aim at clarifying possible original meaning and etymological origins of the notions derived from **krasti* and **taty*.

Property and Economic Crimes in the Light of Written Sources of the Municipal Law

The paper deals with property and economic crimes in the Middle Ages and Early Modern Period. Based on written sources summarizes essential features of this type of crime in the municipal law. The focus is on the facts of case and the penalties which are intended. the result is an analysis of selected written sources and their overall assessment. As the theoretical basis are used municipal books of normative nature. the practical part works with blood books that record the actual trials conducted and their results.

the paper recorded objective crimes present in individual towns and ways of punishment.

The Theft in the Light of the Book of Legal Instructions *Liber informationum et sententiarum* from Uherské Hradiště

Uherské Hradiště received the Brno town law in the middle of the 13th century and became the founding location of Brno legal circuit. On that basis, the town was obliged to ask the Brno sworn for legal instructions in a variety of disputes. Their questions were usually related to contract law, property rights, inheritance rights but also to offenses. The book of legal instructions named *Liber informationum et sententiarum* which Uherské Hradiště received between the years 1447-1540 contains a rich agenda of cases which show the legal life in medieval Brno legal circuit. This paper focuses on the issue of the offense of theft and its solution by the Brno municipal law. Based on the analysis of one legal instruction registered in *Liber informationum et sententiarum* is evaluated the legislation of theft in Brno town law and its continuity with Law Book of town of Brno.

Crimes against Property in the Early Modern Upper Hungarian (Today Eastern Slovakian) Towns

The paper examines how urban courts viewed and punished cases of various crimes against property. The most frequent offence of this category was theft that together with instances of embezzlement and burglary formed more than a half of all the recorded criminal cases. Other crimes against property included arson and robbery or banditry, that were viewed as much more serious and dangerous than thefts. While various thefts could be punished very differently and not necessarily by the capital punishment, cases of intended arson and banditry were punished solely by death penalties, usually by burning for the former and by breaking by the wheel for the latter crime. The analyses of urban judicial practice indicate that town authorities had especially in the cases of thefts relatively wide range of options of graduated sanctions they could choose from according to individual circumstances, such as young age of the offenders, their gender and previous good or bad reputation, the value of the goods stolen and the attitude of the victims towards the thieves.

Selected Aspects of Property Crime and its Punishments in Košice in 16th Century

Important source for knowledge of property crime in medieval Kosice and its neighbourhood is - among other sources located in the Archive of the Kosice city – in Latin and German written book of Protocols of sentences and punishments of criminals from the years 1556-1608, appearing in the Archives of Kosice. In this book, among other offenses and crimes, are just 58 cases, which state the specific facts and circumstances of the act - theft or robbery with names of actors, stolen things and at the end of the sentences and punishments. the paper analyzes the cases in question and points to ways of punishment of property crime in medieval Kosice.

Thefts in Liptov County in 18th Century

The aim of the work is to show on the examples of the thefts, which dealt Liptov county court in the 18th century, who participated in the theft, how individual theft took place and how county court were punishing these acts. the work is based on archival material, namely criminal files, coming from activities of the Liptov county court. Through testimonies, interrogations and judgments work points to few facts, which have been found. Among thieves were peasants, to a lesser extent servants, vagrants, shepherds, gypsies and noblemen. They were stealing mostly solo and only in one village or thereabouts. Organized groups appears in a minority of cases. Among the stolen items most prevalent food, clothing, cloths and money, to a lesser extent were stolen various tools, animals and other things. the most common punishment for thieves was whipping. Expulsion from the county, prison, burning sign on the forehead, death or other punishment aren't used to so often.

Realization of Standards in Criminal Offences concerning Aryanization and Property Expropriation in Slovakia between 1939 and 1945

Sequential to the acceptance of Muenchen agreement in the September 1938 has became the era of influence of Nazi Germany in foreign and interior policy. the german pressure didn't come around the final solving of the Jewish problem. the halfway steps in the civil and property political rights restricting acts has been realised in the era of the 2nd ĆSR and were finalised in the era of 1.st. Slovak republic. the process of anti-semitism

policy was applied also in the economy area and was realised in the deprivation of property. During the year 1941 were 10 000 enterprises from 12 300 liquidated and the other part was deprived. This process impoverished financial income of 65 000 Jewish people from 89 000 community. the Jewish citizens in Slovakia in the second period of 1941 year has become to be social pauper group, almost afterwards of „Jewish codex“ reception in the September of 1941.

Pillaging of Property in Slovakia during the German Occupation (September 1944 – April 1945) and Penal Sanctions for it

The contribution deals with faces of pillaging of private and state property in Slovakia after the outbreak of the Slovak National Uprising during German occupation of Slovakia from 29 August 1944 till the end of World War II and with penal sanctions for such crimes. It points out on broad variability of Slovak institutions' and military authorities' attitude towards pillaging performed mainly by German occupying forces and partisans and on forms of punishments at the time of declared martial law as well. Author lightens the phenomenon of pillaging in a wider socioeconomic context and draws its specifics in various Slovak regions where the situation varied on regional basis and specific war experience of society as shown in the paper.

Property and Economic Crimes in Retribution Law in Czechoslovakia

The author of this paper will focus on property and economic crimes that have been adapted in retribution decree no. 16/1945 Zb. (valid in the czech countries) and in retribution regulation no. 33/1945 Zb. n. SNR (valid on the territory of Slovakia). Except the analysis under the above legal rules, the paper will also focus on interpretation and application property and economic crimes before both National courts in Prague and also in Bratislava.

Criminal Offences against Property according to the Act No. 86/1950 Coll.

The author in her article is focused on the legislation of the Criminal offences against property according to the Act No. 86/1950 Coll. the provisions contained in the VIII. chapter of the special part this Penal Code is subjected to analysis and comparison with following legislation mentioned in the Act No. 140/1961 Coll.

Construction of Economic Crimes in Political Trials in Czechoslovakia

This study focuses on providing an overview of construction of economic crimes in political trials in Czechoslovakia. Property crimes and economic crimes are largely involved in cases heard in the political process over the fifties of the twentieth century in Czechoslovakia. Persons have been arrested in these cases, often accused of sabotage, of to weaken and hamper the construction of the socialist economy, accused of harm or disrupt the binding of the economy of the Soviet Union and other Eastern Bloc countries. Among those convicted were the founders and staff of national economic institutions and opponents of official economic policy after 1948, educators and academics, peasants or laborers. Allegations of sabotage, threats of a single economic plan and other crimes of an economic nature also served to remove putative enemies, including the party or business competitors. In the case of victims of political processes of economic nature, however, it plays an important role and the fact that often serve the purpose of deliberate disposal of private property. the most important show trial with accusations of economic crimes are processes with Slansky R. et al., Smrkovský J. et al., Karvas I. et al., Goldmann J. et al. and Outrata E. et al.

Political Instrumentalisation of Economic Crimes in the First Years of the Communist Regime. the Case of the „Štěpán Affair“ in Děčín in 1949

The proposed case study focuses on the development in Děčín region in the second half of 1940's. It deals with the political instrumentalisation of economic crimes punishment by the communist totalitarian regime in late 1940's and early 1950's. It is a story of the „Group Štěpán“, which performed economic machinations in the Děčín region for a couple of years, while its most important person (František Štěpán) was at the same time the leader of the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ) in that region. Although the „Štěpán affair“ was a result of economic crimes, the study focuses on it's „metamorphosis“ into political crimes during the trial.

Larceny of Property in Socialist Common Ownership

The process of political and economic changes in the Czechoslovak Republic from 1945 (takeover by the Communist Party, the nationalisation

of the industry, the building of socialism, and the development and strengthening of Socialist common ownership) was logically accompanied by legal protection, which preferred only some forms of ownership. One of the consequences was the legal formulation of the crime of larceny of property in Socialist common ownership. Far-reaching political and economic changes after 17. November 1989 resulted in the context of the equalization of all forms of ownership, among other things, to the timely removal of the offence of larceny of property in Socialist common ownership of the criminal code, the amendment made by Act No. 175/1990 Coll. the aim of the paper is in the broader context of the discussion of the crime of stealing Socialist property.

Legal and Political Context of the Amendment of the Criminal Law during the End of 1980 s with the Focus on the Property and Economic Offenses

Revolutionary changes within the Soviet Bloc during the second half of 1980 s touched also the normalization regime in Czechoslovakia. the study analyzes the effects of upcoming changes within the criminal law. Such changes brought, alongside the mitigation of the criminal repressions on the field of the civil rights, also mitigation of the punishment for property offense.

After the fall of the communist regime in November 1989, the amendment did not reflect the political changes within the country. Therefore, and instead of the amendment proposed during communism, quick amendment of the criminal law was adopted at 13 December 1989. the full adaptation of the criminal law into the conditions of the legal state and democracy took place only after the extensive amendment of the criminal law on 2 May 1990.

Usury over Time

The object of my article is to analyze the legal regulation of usury on the Czech territory. First of all I focused on the historical development of this institute. One part of the article also deals with punishing usury as a property crime.

Crimes against Currency and its Protection in Historical and Legal Vontext of Slovakia

The article deals with criminal law aspects of the protection of the currency in the historical context of Slovakia. Attention is paid to historical factors related to counterfeiting, institutional protection of currency and currency legislation. It also focuses on the analysis of criminal offenses against the currency, which are part of the Criminal Code no. 300/2005 as amended, and also highlights the impact of EU law on criminal law rules protecting the common currency Euro.

Part II.

PROPERTY AND ECONOMIC CRIMES IN the CZECH REPUBLIC

Of Some Expressions of the Principle of the Auxiliary Role of the Criminal Repression in the Field of Economic and Property Crimes

The paper deals with some of the general terms regarding economic criminality, it delimits its definition and content as well as the application of the principle of auxiliary role of the criminal repression in the economic field and it gives its short development from the 50's up today. As far as particular expressions of the principle of auxiliary role of the criminal repression go, it deals notably with the newly regimented justifications, the new term of error of law, new findings in the field of active repentance especially in the tax field, and also with the principle of *vigilantibus iura* in the property and economic field, introduction of new negligence-based bodies of crimes and with the criminal liability of legal entities.

Problems of Investigation of Economic Criminality Connected with Existence of Non-functioning Companies

Important negative phenomenon of enterprise at Czech post-totalitarian society is existence of non-functioning companies. Through these companies are committed or covered crimes. Subject matter of this work is definition of crimes what punish unlawful acts connected with its (non)activity

and problems of investigation. the result of analysis are de lege ferenda and de lege interpretata proposals which make more effective punishment possible – especially restrictive legislative procedure of transfer of trade share, simplification of legislation of investigative tactics and correct interpretation of elements of crime including subsidiarity of criminal repression.

Unlicensed Business Activities in Legal Services

In the paper composed for the conference Economic crimes now and then I've tried to connect, analyse and comment on two phenomena - unlicensed business activities and legal services. I am a lawyer registered by the Czech bar association who hears a lot of criticisms of state institutions by the members of CBA, claiming that the state institutions don't deal with subjects offering legal services without any license forcefully enough. According to the Advocacy law only a registered lawyer is allowed to offer legal services. the aim of my paper is to evaluate especially the activities of the law enforcement authorities, if they really in this respect don't perform their duties, or if the CBA discontent is not based on true and rightful facts.

Phishing and its Evolution

As consumers increase their awareness, the phishers` techniques become more and more sophisticated. the aim of the paper is to map the development of the world-famous phenomenon known as phishing, which has firstly occurred in 1995 in connection with America Online. Today there are several ways a perpetrator will try to obtain sensitive information such as phone phishing, spear phishing, malware or pharming. the development of the legislature in relation with fighting against phishing, which reacts on new forms of this property crime, is also the subject of this paper. Before the effectiveness of the new Criminal Code state had the limited ability to prosecute obtaining of sensitive information by application of crime under section 257a of old Criminal Code. Convention on Cybercrime is the first international treaty seeking to address phishing by harmonizing national laws. Provisions of Convention on Cybercrime were implemented into Czech Criminal Code.

Merits of Corruption Delicts in Criminal Law. Corruption and Legal Awareness of Legal Students

Corruption criminality is committed on all continents, in all types of states and political systems, in all spheres of administration during all historical decades of human civilization.

As there is a need to understand what is going on and what types of behaviors should be eradicated, a list of specific ambiguous and illegal acts and practices which are criminalized by single states, should be prepared. Education on universities is an international sector where billions of dollars are involved. Individuals, institutions and states are dependent on incomes of this sector, its reputation and availability

Criminal Offences in Public Contracts

The paper deals with offenses in public procurement, focusing on the social danger of these negotiations, their typology. Additionally, this article discusses the effectiveness of law enforcement authorities in criminal proceedings in connection with detecting and proving this crime. It may be noted that there is a low number of persons lawfully sentenced in comparison with the number of declared violation of the Public Procurement Act. the author presents an analysis of the access authority of law enforcement in detecting this type of crime.

Part III.

PROPERTY AND ECONOMIC CRIMES IN THE SLOVAK REPUBLIC

Current Changes in the Criminal Code in the Sphere of Property and Economic Crimes

The amendments current changes in criminal matters intervened significantly in the sphere of property and economic crimes. In individual cases it is only a change of the existing provisions or the addition of new provisions or even the creation of new offenses. These amending changes are contained in the Act. no. 397/2015 Coll. and no. 398/2015 Coll. with effect

from 1 January 2016 and in the Act. no. 91/2016 Coll. with effect from 1 July 2016. the author in her article focused just on these changes by reference to its importance, effectiveness and merits.

The application of the Principle „*Ultima Ratio*“ and the Principle of the Subsidiarity of Criminal Repression in the Property Crime.

Every legal system must control the boundaries between public and private law. Especially relevant is the precise decision – making of law enforcement and courts in cases, where disputes are private law, although is questionable also boundary of filling constituent elements of criminal offenses. This is particularly true for property and economic crime, which disputes are characterized by civil relationship. *Ultima ratio* as the interpretation and application principle must be consistently applied in the present cases. Support of the subsidiarity of criminal repression can be found in abundant case law in the Slovak republic and Czech Republic.

Personality of the Perpetrator of Property and Economic Crimes

Increasingly now we meet with property and economic crimes, who commit perpetrators with different kinds of personalities. It is therefore very important for us to know the causes and the reasons why these people commit these kinds of crimes and seek solutions to help them and then act preventively on society to eliminate or completely eliminate its consequences. the article is devoted to important issues of personality perpetrator of property and economic offenses, its categorizations and motives and objectives in their committing an indication of possible prevention. In conclusion of this article the author states question over which the reader should think about.

Phenomenology of Tax Offences in Slovakia

This article deals with the tax offences in the view of its description in context with the tax system functions and in the view of its phenomenology. the main protected function of the tax system connected with the tax offences is the Allocation Function of Taxation. As quantitative data for the phenomenological description were used the data of the Slovak Police Statistics from 1997 to 2015 and with structural breakdown into respective taxes from 2009 to 2015. the most vulnerable taxes are the indirect taxes

- Value Added Tax (VAT) and Excise Taxes, which represent the greatest part (about 70%) of the whole value amount of all tax offences. the vulnerability of the VAT is well known in the theory of taxation and criminological prevention recommendations are oriented to extension of the “reverse-charge” mechanism in risky areas for the VAT collection.

Criminal Sanctions for Infringement of Competition Rules

Although an effective protection of the operating rules of the market economy is the legal-economic phenomenon mainly from the 20th century, legal and philosophical attempts to understand rules of „fair“ exchange trace back to ancient times.

Punishment of violations of fair trade relations such as cartels and abuse of monopoly position has been present since ancient times in European law. Constitution of Emperor Zeno and Sherman Act can be considered as milestones of development of criminal competition law. the former regulation established the tradition of „competition“ laws in Europe and became the basis of the legal and philosophical considerations, the latter being the undisputed top effective safeguard of competition in the modern market economy.

In Slovakia, along administrative sanction it is possible to punish competition infringements under § 250 of the Penal Code. However this penal regulation is imperfects and requires a reform.

Anthropological Identification of Persons from Camera Recordings

The audio-visual records of individuals produced when monitoring public places obtained lawfully are ranked currently among important evidence. Besides preventive significance can provide objective information about the course of the crime respectively committing a crime and its perpetrators. In this article we will deal with anthropological methods that allow to compare facial and body features of persons recorded on the video and assess whether the person on record is consistent with the visual record of suspected person. the aim is to show how the forensic anthropology expertise allow the use of video record as evidence in criminal proceedings for the purposes of forensic identification of the person captured on record.

The Status of an Expert in Expert and Criminal Provisions SK – pro future CZ

The author compares the terms expert report and so called professional opinion in respect of two legal acts: the Act No. 382/2004 Coll. on experts, translators and interpreters – in relation to the Act No. 301/2005 Coll. the Criminal Procedure Code.

The author draws attention to the fact, the Czech republic expects the adoption of a new legal act on experts due to the current act from 1961 is obsolete and not suitable. the same applies to the Criminal procedure Code from 1961.

The Slovak republic did so after cancellation of common state only in 2004, when the Slovak republic adopted the new legal act on experts and in 2005 when the Slovak republic adopted the new Criminal Code and the new Criminal Procedure Code.

The author points to – and notifies the Czech authorities pro futuro - that the Slovak legal provisions are non-conforming in regulation of the status of expert, who exercises an expert report and in regulation of professional opinion, which belongs also to the scope of activities of an expert pursuant to the act on experts.

The Criminal Procedure Code with commentary and case-law explicitly stipulates that professional activity (professional opinion) is exercised beyond expert activities, i. e. is not regulated by the act on experts.

The Criminal Procedure Code is *lex generalis* and the act on experts is *lex specialis*.

Pursuant to the Criminal Procedure Code a person (an organisation), which submitted a professional opinion may be heard by the court as a witness and it is not entitled to expert remuneration. There is no such provision in the act on experts.

The description of examination methods and procedures doesn't belong to obligatory contents of a professional opinion. Professional skills of persons, who exercise professional opinions, are not stipulated in the Criminal Procedure Code, neither in the act on experts. However professional skills of a person – expert are stipulated there.

The author briefly illustrates paradoxes from the experts practice, as well as the abuse of professional opinion by the defence in order to doubt an expert report. It is a legal nonsense. the courts overlook it. Correction shall be needed.

Part IV.

PROPERTY AND ECONOMIC CRIMES IN SELECTED COUNTRIES OF THE WORLD

Legal Regulation of Offences against Property in the Russian Federation

The author of this chapter deals with legal regulation of offences against property in the Russian federation. After a brief definition and explanation of the systematic inclusion of this type of crime, the author analyses various property offences. At the same time the author compares particular offences with the regulation of property offences in the legal system of the Slovak Republic

Theft in Islamic Law

The article deals with basic features of the crime of theft in Islamic criminal law. It puts emphasis on the religious character of Islamic law and analysis of religious roots of Islamic criminal law. It classifies crimes in Islamic law into three categories: hudud, qisas and tazir. Attention is paid on the definition of theft and the conditions of punishment.

LITERATURA A DALŠÍ POUŽITÉ ZDROJE

I. HISTORICKÝ VÝVOJ MAJETKOVÝCH A HOSPODÁŘSKÝCH TRESTNÝCH ČINŮ

- ALY, G. *Hitlerův národní stát. Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo, 2007.
- ARENDE, H. *Původ totalitarismu I–III*. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- ARON, R. *Demokracie a totalitarismus*. Brno: Atlantis, 1993.
- BAL, J., FÖRSTER, J., KAUFFMANN, A. (ed.) *Hain Gáspár Lócsei krónikája. Lócse, 1910–1913*.
- BALUN, P. (ed.) 1988. *Rok pred zmenou*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009.
- BAUEROVÁ, J. *Magie slova a textu: Moskevská etnolingvistická škola: Nikíta Iljič Tolstoj*. Praha: Karolinum, 2016.
- BAUCH, V. *Poľnohospodárstvo za slovenského štátu*. Bratislava: Slovenské vyd. politickej literatúry, 1958.
- BISINGEROVÁ, M., BISINGER, Z. *Kutnoborský manuál práva útrpného (smolná kniha): 1521–1571*. Kutná Hora: Okresní archiv v Kutné Hoře, 1987.
- BOSKOVIČOVÁ, R. *Falšovanie peňazí sa trestá*. In: *Biatec*, roč. 9, č. 9, 2001, s. 17–19.
- BRANDES, D. *Cesta k vyhnání 1938–1945: plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha: Prostor, 2002.
- BREIER, Š. a kol. *Trestní zákon. Komentář k trestnímu zákonu č. 140/1961 Sb.* Praha: Orbis, 1964.
- BRTKO, R. „Animus furandi“ ako nový prvok krádeže v poklasickom a justiniánskom rímskom práve. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comeniana*, roč. 34, č. 2, 2015, s. 26–35.
- BRZOZOWSKA, Z. *Recepcia byzantského práva na území Slavia Orthodoxa v 10. až 13. storočí*. In: *Štúdie o dejinách. Historia nova*, 6, 2013. Dostupné z: http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino6.pdf

- BYSTRICKÝ, J. Problematika oslobodzovania Slovenska v r. 1944-1945 v slovenskej historiografii posledných dvoch desaťročí. In: KOVÁČOVÁ, V. a kol. *Oslobodenie Slovenska 1944-1945*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2010, s. 14–34.
- CAMBEL, S. *Slovenská dedina (1938 – 1944)*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1996.
- Corpus Juris Hungarici. *Tomus secundus*. Budae: Typis Regiae universitatis, 1779.
- ČAPKA, F., SLEZÁK, L., VACULÍK, J. *Nové osídlení pobraníči českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005.
- ČECHURA, J. *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650 – 1770*. Praha: Argo, 2008.
- ČENTĚŠ, J. Trestný postih falšovania a pozmeňovania peňazí a cenných papierov. In: *Ekonomický a právny poradca podnikateľa*, č. 8-9. 1999, s. 273–286.
- ČERNÝ, K., KUNC, J. *Trestný zákon a trestný poriadok a predpisy súvisiace*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957.
- Československé trestné právo, Zväzok II – osobitná časť*, Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956.
- ČOUPKOVÁ, M. (ed.) *Nejstarší uherskohradištská městská kniha Liber negotiorum civitatis Hradisch*. Edice. Uherské Hradiště: Státní okresní archiv Uherské Hradiště – Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, 2001.
- ČOUPKOVÁ, M. Nejstarší uherskohradištská městská kniha Liber negotiorum civitatis Hradisch. In: FUTÁK, P. (red.) *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích*. Hodonín: Město Hodonín, 2009, s. 11–21.
- DUCHOŇOVÁ, D., DUCHOŇ, M. *Zločin v meste. Kriminalita a každodennost v ranonovovekom Pezínku*. Bratislava: Pro Historia, 2014.
- ĐYACENKO, G. *Polnyi cerkovno-slavyansky slovar*. Moskva: Vydavateľské oddelenie Moskovského patriarchátu, 1993.
- FIAMOVÁ, M. Ilegálne prechody židovského obyvateľstva cez slovensko-maďarskú hranicu v rokoch 1942 – 1944. In: *Jub Slovenska po Viedenskej arbitráži*. Bratislava: ÚPN, 2011, s. 167.
- FICO, M. *Historický vývoj trestov*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2012.

- FLODR, M. (ed.) *Nálezky brněnského městského práva. Svazek I. (-1389)*. Brno: Archiv města Brna, 2007.
- FLODR, M. (ed.) *Právní kniha města Brna. I. Úvod a edice*. Brno: Archiv města Brna, 1990.
- FLODR, M. *Brněnské městské právo. (Zakladatelské období -1359)*. Brno: Matice moravská, 2001.
- FRIEDRICH, C. J., BRZEZINSKI, Z. K. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1965.
- FRIER, B. W. Urban Praetors and Rural Violence: the Legal Background of Cicero's Pro Caecina. In: *Transactions of the American Philological Association*, Vol. 113, 1983, s. 221–241.
- GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938-1939 (Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě)*. Praha: Paseka, 2004.
- GOFF, J. *Peníze a život: ekonomika a zbožnost ve středověku*. Praha: Argo, 2005.
- GRŮŇ, L. K některým aspektům padělání a pozměňování platebních prostředků. In: *Právník*, roč. 149, č. 9, 2010, s. 937–952.
- HALLON, E., SABOL, M., FALISOVÁ, A. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948 (hospodárstvo, infraštruktúra, zdravotníctvo)*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011.
- HALLON, E., SABOL, M. Rozpad nemeckého hospodárskeho veľkopriestoru v roku 1944 a Slovenské národné povstanie. In: SYRNÝ, M. a kol. *Slovenské národné povstanie – Slovensko a Európa v roku 1944*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2014, s. 472–489.
- HALLON, E., SABOL, M. Zlaté roky hospodárskeho vývoja Slovenskej republiky 1940 – 1943. In: *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. (Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII)*. Bratislava: ÚPN, 2009, s. 412.
- HALLON, E. Expanzia slovenského finančného kapitálu v účastinných podnikoch v rokoch 1939-1944. In: *Historický časopis*, roč. 48, č. 1, 2000, s. 88.
- HALLON, E. Hospodárstvo Slovenska v rokoch 1939-1945. In: HRADSKÁ, K., KAMENEC, I. a kol. *Slovenská republika 1939-1945*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 239–304.

- HARTKAMP, A. S. *Der Zwang im Privatrecht*. Amsterdam: Verlag Adolf M. Dekkert, 1971.
- HAUSMANIGER, H., SELBS, W. *Römisches Privatrecht – Grundlagen des Studium*. 9. vyd. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2001.
- HAUSMANINGER, H. *Das Schadenersatzrecht der lex Aquilia*. 5. vyd. Wien: Manz, 1996.
- HAVLOVÁ, R. a kol. *Etymologický slovník jazyka staroslověnskébo*. 6. díl. Praha: Academia, 1996.
- HEŠTEROVÁ, Z. *Zbrojářský priemysel na strednom Považí v rokoch 1938, 1945*. Banská Bystrica: Belianum, 2014.
- HLAVINKA, J. *Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938-1945*. Bratislava: UPN, 2007.
- HOBSBAWM, E. J. *Bandits*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1969.
- HOBSBAWM, E. J. *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*. Manchester: University Press, 1971.
- HOREMUŽ, M. Modernization of Russia and its Selected Dimensions. In: *Politické vedy*, roč. 17, č. 2, 2014, s. 112–133.
- HORNÍK, L. *Osídlování Děčína v letech 1945-1952 ve světle místních matrik*. Diplomová práce UJEP v Ústí nad Labem, 1997.
- HORVÁTHOVÁ, T. Cirkevno-právny systém v Byzancii a misia Cyrila a Metoda. In: MICHALOV, J., IVANIČ, P., HETĚNYI, M., TANESKI, Z. (eds.) *Duchovné, intelektuálne a politické požadie cyrilometodskej misie pred jej príchodom na Veľkú Moravu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007. Dostupné z: <http://www.ukm.ff.ukf.sk/wp-content/uploads/2009/03/Kniha%20symposium.pdf>
- HRUBOŇ, A. „Za slovenský štát, za Novú Európú!“ *Hlinkova garda v období nemeckej okupácie*. Banská Bystrica: Múzeum SNP – Anton Solutions, 2015.
- HRUBOŇ, A. Dve dejstvá tisícok tragédií: Deportácie Židov zo Slovenska v rokoch druhej svetovej vojny (pokus o bilanciu). In: ŠMIGEL, M., TIŠLIAR, P. a kol. *Migračné procesy Slovenska (1918 – 1948)*. Banská Bystrica: Belianum, 2014, s. 250.
- Chamurapiho zákonník. In: KING, L. A. W. (trans.) *Code of Hammurabi*, 1915. Dostupné z: <https://www.ualberta.ca/~egarvin/assets/hammurabi.pdf>

- IBBETSON, D. the Dating of the lex Aquilia. In: BURROWS, A., JOHNSTON, D., ZIMMERMANN, R. (eds.) *Judge and jurist. Essays in Momory of Lord Roger of Elsferry*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 167–177.
- ISACĚENKO, A. V. *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok*. Bratislava: SAV, 1943.
- IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné - osobitná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006.
- IVOR, J. *Trestné právo hmotné 2*. Bratislava: IURA EDITION, 2010.
- JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V. Ke kodifikaci městského práva v Čechách. In: SCHELLE, K. (ed.) *Vývoj právních kodifikací: sborník z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 243–262.
- JANYŠKOVÁ, I. a kol. *Etymologický slovník jazyka staroslověnskébo. 16. díl*. Praha: TRIBUN EU, 2012.
- KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008.
- KAPLAN, K. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990.
- KITHONICH, J. *Directio methodica processus iudicarii iuris consuetudinarii inclity Regni Hungariae*. Leutschoviae: Typis Laurentii Breveri, 1650.
- KLEMANN, H. A. M. *Occupied economies: an economic history of Nazi-occupied Europe, 1939-1945*. London: Berg, 2012.
- KLÍMA, J. *Zákony Chammurapibo*. Praha: Československá akademie věd, 1954.
- KNOLL, V., DOSTALÍK, P. Krádež a vliv římského práva v českém městském právu. In: ANTALOVÁ, B., SOLIAR, L. (eds.) *Delicta privata a crimina publica v římskom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 32–55.
- KNOLL, V. Legal personality of natural persons in the Czech medieval private law. Brief Summary. In: *Journal of European History of Law*, Vol. 1, No. 1, 2010, s. 59–61.
- KOČICA, J. Trestné činy proti mene a trestné činy daňové v praxi súdov SSR. In: *Socialistické súdnictvo*, roč. 34, č. 6, 1982, s. 22–28.
- KOLOSVÁRI, S., ÓVÁRI, K. *Corpus Statutorum Hungariae municipalium, Tomus IV, pars II*. Budapest: MTA, 1897.

- Košický vládní program ze dne 5. dubna 1945*. Praha: Svoboda, 1974.
- KOUDELKA, L. *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
- KRISTIÁN Z KOLDÍNA, P., JIREČEK, J. *Práva městská království českého a markrabství moravského: spolu s krátkou jich summou*. Praha: Nákladem Spolku českých právníků „Všehrd“, 1876.
- KRŠKA, I. Brněnská právní naučení Uherskému Hradišti ve druhé polovině 14. století. In: *Brno v minulosti a dnes*, sv. 4, 1962, s. 200–209.
- KUBÁTOVÁ, H. *Nepokradeš! Nálady a postoje slovenské společnosti k židovské otázce, 1938-1945*. Praha: Academia, 2013.
- KUČERA, M. *Postavy veľkomoravskej histórie*. Bratislava: Perfekt, 2013.
- KUČERA, M. *Slovenské dejiny I. Od príchodu Slovanov do roku 1526*. Bratislava: Literárne a informačné centrum, 2011.
- KUCHAR, R. *Právo a slovenčina v dejinách*. Budmerice: Rak, 1998.
- KUCHAR, R., VALENTOVÁ, I. *Pramene k dejinám slovenčiny. Zv. 3*. Bratislava: Veda, 2008.
- KUCHAR, R. *Žilinská právna kniha. Magdeburské právo*. Bratislava: VEDA, 1993.
- KUKLÍK, J. *Znárodné Československo*. Praha: Auditorium, 2010.
- KURAL, V. *Místo společnosti - konflikt!: Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938-1945)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994.
- KURILOVSKÁ, L., ORAVSKÝ, M. Niektoré skutkové podstaty hospodárskych trestných činov z pohľadu aplikačnej praxe v dimenzii Európskej únie. In: *Právny obzor*, roč. 93, č. 6. 2010, s. 591–603.
- KURZ, J. *Učebnice jazyka staroslověnského*. Praha: SPN, 1969.
- LACKO, M. „Kde končil slovenský štát, začínalo Rusko“... (Každodenný život v tzv. partizánskych obciach v Považskom Inovci 1944-1945). In: SOKOLOVIČ, P. (ed.) *Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IX*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 145–152.
- LALIKOVÁ, T., MAJTÁN, M. *Pramene k dejinám slovenčiny. Zv. 2*. Bratislava: Veda, 2002.

- Leges duodecim tabularum. In: BRUNS, G., GRADENWITZ, O. (eds.) *Fontes iuris romani antiqui I*. Tübingen: P. Siebeck, 1909.
- LÖWENTHAL, R. *Faschismus – Bolschewismus – Totalitarismus. Schriften zur Weltanschauungsdiktatur im 20. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2009.
- LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: IURA EDITION, 2002.
- Magnae Moraviae Fontes Historici I-V. Prameny k dejinám Velké Moravy*. Praha, Brno: SPN, Masarykova univerzita, 1966-1971.
- MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: ČSAV, 1957.
- MAJTÁN, M. (red.) *Historický slovník slovenského jazyka I-VII*. Bratislava: Veda, 1991-2008.
- MAJTÁN, M., SKLADANÁ, J. *Pramene k dejinám slovenčiny. Zv. 1*. Bratislava: Veda, 1992.
- MALÍKOVÁ, E. V., KANÁLIKOVÁ T. S. Trestný čin vraždy a jeho sankcionovanie v období stredoveku a raného novoveku na území dnešnej Slovenskej a Českej republiky, In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Trestné činy proti životu a zdravi včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2015.
- MALÝ, K. *Práva městská království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013.
- MAN, V., SCHELLE, K. *Základy ústavního práva*. Ostrava: KEY Publishing, 2013.
- MAŃCZAK, W. *Przedhistoryczne migracje słowian pochodzenie języka staro-cerkiewno-słowiańskiego*. Krakov: Poľská akadémia vied, 2004.
- MARADA, M. *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov: Státní okresní archiv, 1994.
- MAŠĚANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné – všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- MATYS, K. a kol. *Trestní zákon. Komentář. II. Část zvláštní*. Praha, 1980.
- MEDRICKÝ, G. *Minister spomína*. Bratislava: Litera, 1993.
- MEŠKO, M. Právny systém v Byzantskej ríši v 8. a v 9. storočí. In: MICHALOV, J., IVANIČ, P., HETÉNYI, M., TANESKI, Z. (eds.) *Duchovné, intelektuálne a politické pozadie cyrilometodskej misie pred jej príchodom na Veľkú Moravu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007..

- MIČIANIK, P. Prechod frontu v zime 1944/1945 na juhu stredného Slovenska z pohľadu civilného obyvateľstva. In: HRUBOŇ, A., LEPIŠ, J., TOKÁROVÁ, Z. (eds.) *Slovensko v rokoch neslobody 1938-1989 I. Veľké udalosti a fenomény rokov 1938-1989 v regiónoch Slovenska*. Bratislava: Ústav pamäti národa – Historia nostra, 2014, s. 252–276.
- MIČKO, P., CHLADNÁ, Z. Hospodárska situácia Slovenska v rokoch 1944-1945. In: ŠMIGEL, M., MIČKO, P., SYRNÝ, M. (eds.) *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov V. (Slovenská republika medzi Povstaním a zánikom 1944-1945)*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu FHV UMB – Katedra histórie FHV UMB – Štátna vedecký knižnica, 2006, s. 147–157.
- MIČKO, P. Ekonomické východiská SNP a perspektívy hospodárskeho a sociálneho života na povstaleckom území. In: SYRNÝ, M. a kol. *Slovenské národné povstanie – Slovensko a Európa v roku 1944*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2014, s. 513–525.
- MIČKO, P. *Hospodárska politika slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938-1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014.
- MIČKO, P. Hospodárske fungovanie povstaleckého územia počas bojov s nemeckými jednotkami. In: LACKO, M. (ed.) *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov III. (Povstanie roku 1944)*. Trnava: Katedra histórie FF UCM, 2004, s. 159–175.
- MIČKO, P. Stagnácia slovenského hospodárstva a jeho devastácia po definitívnom podriadení potrebám nacistického Nemecka. In: MIČKO, P. a kol. *V turbulentnom tridsaťročí. Kapitoly z dejín Slovenska v rokoch 1938-1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 289–306.
- MIŘIČKA, A. *Lichva dle císařského nařízení ze dne 12. října 1914 ř. z. 275*. Praha: Dr. Ed. Grégr a syn, 1915.
- MUSILOVÁ, I. (ed.) *Edice nejstarší městské knihy boskovické z let 1484-1565 (1481)*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2013.
- NEJEDLÝ, J. *Zákon proti lichvě ze dne 28. května 1881 čís. 47*. Praha: J. Otto, 1881.
- NEMEC, M. Organizácia a fungovanie zbojníckych bánd na území Liptova v 18. storočí. In: NEMEC, M., VÍTEK, P. (zost.) *Zbojníctvo na Slovensku*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 73–83.
- NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. I. díl*. Praha: Orbis, 1976.

- NEZKUSIL, J. a kol. *Československé trestní právo. II. díl.* Praha: Orbis, 1976.
- NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. 1, Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010.
- NOVÝ, R. *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526: katalog.* Praha: Universita Karlova, 1963.
- NOŽINA, M. *Mezinárodní organizovaný zločin.* Praha: Themis, 2003.
- PÁNEK, J. *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617-1751.* Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1977.
- PAPSONOVÁ, M. *Sasko-Magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v žilinskej knihe.* Bratislava: Eurokódex, 2014.
- PASTIERIKOVÁ, J., JÁNOŠOVÁ, D. *Úplné znenie - Trestný zákon, Trestný poriadok.* Žilina: Poradca, 2009.
- PJEŠČAK, J. a kol. *Kriminalistika.* Praha: UK Praha, 1978.
- POLSKOJ, G. *Z penězokazeckých dělen.* Praha: Lidové nakladatelství, 1987.
- PREČAN, V. *V kradeném čase.* Brno: Doplněk, 1994.
- PULLMANN, M. *Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu.* Praha: Scriptorium, 2011.
- RADVANSKÝ, Z. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948.* Ústí nad Labem: ÚJEP, 1997.
- RAŠLA, A. *Ludové sudy v Československu po II. Svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdництва.* Bratislava: Vyd. SAV, 1969.
- RATKOŠ, P. *Pramene k dejinám Veľkej Moravy.* Bratislava: SAV, 1968.
- RÁZEK, A. *StB + justice: nástroje třídního boje v akci Babice. Sešity č. 6,* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.
- RYCHLÍK, J. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.
- SAMAŠ, O., STIFFEL, H., TOMAN, P. *Trestný zákon.* Bratislava: IURA EDITION, 2006.
- SEGEŠ, V. *Sexuálně trestné činy a ich postih v stredovekej Bratislave v kontexte uhorského práva.* In: SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Sexuální trestné činy včera a dnes.* Ostrava: KEY Publishing, 2014, s. 108–122.

- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.) *Encyklopedie českých právních dějin*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015.
- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.) *Korupce včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2013.
- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Sexuální trestní činy včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2014.
- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Trestní kodexy. 1. díl – Hmotněprávní předpisy*. Brno: the European Society for History of Law, 2011.
- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Trestní kodexy. 2. díl – Procesněprávní předpisy*. Brno: the European Society for History of Law, 2011.
- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. a kol. *Vývoj trestního řízení*. Ostrava: KEY Publishing, 2012.
- SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: KEY Publishing, 2007.
- SLAVÍČEK, J. Problematika osídlování a socializace pohraničí na příkladu družstva „Sociakol“ v letech 1945-1950. In: *Moderní dějiny*, roč. 18, č. 2, 2010, s. 109–144..
- SLAVÍČEK, J. *Sociakol – družstvo pro osídlování pohraničí*. Diplomová práce FF UK, 2005.
- SLAVÍČEK, J. *Ze světa podnikání do světa plánované distribuce. Sonda do vývoje českého spotřebního družstevnictví v letech 1945-1956 (kraj Ústí nad Labem)*. Dizertační práce FF UK, 2015.
- SLAVÍČKOVÁ, P. Recepce Práv městských království Českého ve městech sasko-magdeburského práva v Čechách a na Moravě. In: MALÝ, K., ŠOUŠA, J. (eds.) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.-21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013, s. 83–94.
- SOLNAŘ, V. *Systém československého trestního práva. Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972.
- SOUTHWELL, D. *História organizovaného zločinu*. Bratislava: Fortuna Libri, 2009.
- SPÁČIL, V., SPÁČILOVÁ, L. *Míšeňská právní kniha: historický kontext, jazykový rozbor, edice*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010.

- SPURNÝ, M. (ed.) *Proměny sudetské krajiny*. Praha: Antikomplex, 2006.
- STANISLAV, J. Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej anti-fašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny. In: PEKNÍK, M. (ed.) *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava: Ústav politických vied SAV – VEDA, 2009, s. 13–58.
- SUCHÝ, M. *Dejiny Levoče I*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974.
- SYRNÝ, M., UHRIN, M. (eds.) *Situačné hlásenia okresných náčelníkov (september 1944 – február 1945)*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2012.
- SZEGHYOVÁ, B. Násilie a riešenie konfliktov v každodennom živote mešťanov v 16. storočí. In: CSUKOVITS, E., LENGYELOVÁ, T. *Z Bardejova do Prešporoku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2005.
- SZEGHYOVÁ, B. Príspevok k dejinám mestského súdnictva. Mestská súdna kniha Bardejova 1559-1649. In: *Slovenská archivistika*, roč. 38, č. 1, 2003, s. 46–61.
- SZEGHYOVÁ, B. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava: Veda, 2016.
- SZEGHYOVÁ, B. Tresty v súdnej praxi miest v 16. storočí. In: SOKOLOVSKÝ, L. *Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007.
- SZEGHYOVÁ, B. Žena a zločin vo východoslovenských mestách v 16. storočí. In: LENGYELOVÁ, T. *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2004.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. Praha: C. H. Beck, 2012.
- ŠEBÁNEK, J., DUŠKOVÁ, S. (eds.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V-1*. Prague: Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974..
- ŠIMÁK, J. a kol. *Trestní zákon. Komentář ke trestnímu zákonu č. 86/1950 Sb*. Praha: Orbis, 1953.
- ŠKRUBEJ, K. *Ritus gentis Slovanov v vzhodnih Alpab*. Ljubljana: Založba, 2002.
- ŠKRUBEJ, K. the old vernacular legal lexis and institutions of the Early Middle Age Alpine Slavs (The reconstruction model). In: BAUER, A., WELKER, K.H.L. (eds.) *Europa und seine Regionen*. Viedeň: Böhlau, 2007.

- ŠTARHA I. Naučení brněnského městského práva v 16. a poč. 17. stol. In: *Folia diplomatica*, roč. 5, 1956-1957, s. 207–215.
- ŠTARHA, I., SKUTIL, J. (eds.) Letovická kniha naučení. In: *Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku*, 1973, s. 81–120.
- ŠTARHA, I. Městská práva na jihovýchodní Moravě. In: *Slovácko*, roč. 8-9, 1966-1967, s. 125–132.
- ŠTARHA, I. Okruh brněnského městského práva. In: ZŘÍDKAVESELÝ, F., PEŠA, V. (eds.) *Brno mezi městy střední Evropy - Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého sympozia konaného 29. - 30. listopadu 1979*. Brno, 1983, s. 138–165.
- ŠTEFÁNIK, M. Majetková kriminalita v stredovekej Bratislave podľa prvej knihy mestského súdництва - Aechtbuch. In: SOKOLOVSKÝ, L. *Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2007.
- ŠTEFANSKÝ, M. *Studená vojna. Slovensko 1946-1954*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2008.
- ŠTENPIEN, E. (eds.) *Tripartitum*. Žilina: Eurokódex, 2008.
- TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdravi včera a dnes*. Ostrava: KEY Publishing, 2015.
- TAUCHEN, J. Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava. In: SALÁK, P., TAUCHEN, J. (eds.) *Československé trestní právo v proměnách věků (sborník příspěvků)*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 96–112.
- TAUCHEN, J. Die Anwendung des deutschen Strafrechts im Protektorat Böhmen und Mähren. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXIX, 2011, s. 141–152.
- TAUCHEN, J. Zum Verfahren vor deutschen Strafgerichten im Protektorat Böhmen und Mähren. In: *Jog-Állam-Politika*, roč. 4., č. 1, 2012, s. 125–135.
- TKÁČ, I. (ed.) *Liber informationum et sententiarum čili naučení brněnská hradištské městské radě dávaná od r. 1447 až do r. 1509, s dodatky do r. 1540*. Uherské Hradiště: Tiskem Leopolda R. Krácelíka, 1882.
- TOMÁŠEK, M. Trestněprávní ochrana peněz a princip evropské teritoriality (na okraj § 143 tr. zák.). In: *Trestní právo*, roč. 9, č. 5, 2004, s. 11–14.

- URFUS V. *Právo, úvěr a lichva v minulosti: uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975.
- VAN, DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku II. (16. – 18. století). Vesnice a město*. Praha: Argo, 2006.
- VAŠICA, J. *Literární památky epochy velkomoravské*. Praha: Lidová demokracie, 1966.
- VERBÍK, A., ŠTARHA, I. *Smolná kniha velko-bítešská 1556-1636*. Brno: Nakladatelství Blok, 1973.
- VEREŠOVÁ, N. Návrat k tézám O. N. Trubačeva o autochtonite Slovanov. In: *Historia Nova*, 2, 2011, 1, s. 128–131.
- VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova Univerzita, 2004.
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
- WATSON, A. Actio de dolo and actiones in factum. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung*, Vol. 78, 1961, s. 392–402.
- WIEDERMANNOVÁ, O. Prešovská tavernikálna kniha. In: *Spoločenskovedný zborník História*. Bratislava: SPN, 1984.
- WIEHL, I. *Untersuchungen zum Wortschatz Freisinger Denkmäler: Christliche Terminologie*. Mnichov: Verlag Otto Sagner, 1974.
- ZÁHORA J., IVOR J. *Repetitóriium rekonštitovaného trestného práva*. Bratislava: IURA EDITION, 2007.
- Záverečný dokument Viedenskej následnej schôdzky KBSE 4. novembra 1986 – 19. januára 1989*. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda, 1989.
- Zborník Brižžinski spomeniki*. Ljubljana: SAZU, 1996.
- ZEMAN, R. *Lichva až na věky*. Praha: VIP Books, 2008.
- ZIMMERMANN, R. *the Law of Obligations: Roman Foundation of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- ŽIGO, P., KUČERA, M. *Na písme zostalo (dokumenty Veľkej Moravy)*. Bratislava: Perfekt, 2012.

II. MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY V ČESKÉ REPUBLICE

- ALMAHROOS, R. Phishing for the Answer: Recent Developments in Combating Phishing. In: *A Journal of Law and Policy for Information Society*, Vol. 3, 2007–08.
- BROADHURST, R. Developments in the global law enforcement of cyber-crime. In: *Policing: An International Journal of Police Strategies and management*, Vol. 29, No. 3, 2006.
- DVOŘÁK, V. (ed.) *Pátání, finanční šetření, zajištění a odčerpání výnosů z trestné činnosti. Sborník dílčích studií a dílčích výsledků empirických šetření*. Praha: Tribun EU 2008.
- FRYŠTÁK, M. *Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe*. Ostrava: KEY Publishing, 2007.
- HILLER, J. S. Civil Cyberconflict: Microsoft, Cybercrime, and Botnets. In: *Santa Clara Computer & High Tech. L. J.*, Vol. 31, 2015, s. 163–213.
- JAMES, L., *Phishing exposed*. Rockland, Mass.: Syngress Pub., 2005.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 6. vyd. Praha: Leges, 2016.
- Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*. skripta Transparency International - Česká republika, únor 2005.
- KOTLÁN, P. Tunelování obchodních společností. In: *Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*, roč. 48, č. 4, 2015, s. 254–264..
- KOTLÁN, P. Typologie pachatelů hospodářské trestné činnosti. In: *Kriminalistický sborník*, ročník 56, č. 3, 2012, s. 46–48.
- KOTLÁN, P. *Vybrané aspekty trestné činnosti na realitním trhu*. Diplomová práce, Brno: Právnická fakulta MU, 2016.
- KRUPÍČKA, J. Phishing a problémy s jeho trestněprávní kvalifikací v teorii a praxi. In: *Kybernetická kriminalita*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum, 2013.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015.
- MACEWAN, N. A Tricky situation: Deception in Cyberspace. In: *the Journal of Criminal Law*, vol. 77, 2013, s. 417–432.

- MICANOVÁ, L. *Korupcia a klientelizmus*. Diplomová práce, Katedra trestního práva, kriminalistiky a kriminologie. Právnická fakulta. Univerzita Komenského v Bratislave, 2008.
- MUSIL, J. *Kriminalistika*. Praha: Naše Vojsko, 1994.
- Národní strategie kybernetické bezpečnosti České republiky na období let 2015 až 2020*. Dostupné z: https://ccdcoe.org/sites/default/files/strategy/CZE_NCSS_cz.pdf
- Phishing Activity Trends Report. In: *Anti-phishing Working Group*. Dostupné z: <http://www.apwg.com/reports/APWGPhishingActivityReport-December2004.pdf>
- PÚRY, F. *Úpadkové trestné činy v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2015.
- PÚRY, F. Vliv nové úpravy soukromého práva v České republice na postih hospodářské kriminality. In: FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E. *Nové jevy v hospodářské kriminalitě: juristický, kriminalistický a kriminologický pohled: sborník příspěvků z konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 175–187.
- Special report on „phishing“. In: *Anti-phishing Working Group*. Dostupné z: http://docs.apwg.org/reports/DOJ_Special_Report_On_Phishing-Mar04.pdf
- SUMAN, S., SRIVASTAVA, N., PANDIT, R. Cyber Crimes and Phishing Attacks. In: *International Journal on Recent Innovation Trends in Computing and Communication*. Vol. 2, 2014, s. 334–337.
- SVEJKOVSKÝ, J., VYCHOPENĚ, M., KRYM, L., PEJCHAL, A. a kol. *Žákon o advokacii. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010.
- ŠÁMAL, P., PÚRY F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001.
- ŠÁMAL, P. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2001.
- ŠÁMAL, P. *Trestní zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009.
- WAKDEB, I. Harmonising Computer Crime Laws in Europe. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 12/4, 2004, s. 321–336.

III. MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY VE SLOVENSKÉ REPUBLICE

BURDA, E. a kol. *Trestný zákon osobitná část; komentár 2. diel*. Praha: C.H. Beck, 2011.

CATTANEO, C. a kol. Personal Identification by the Comparison of Facial Profiles: Testing the Reliability of a High-Resolution 3D–2D Comparison Model. In: *Journal of forensic sciences*, roč. 57, č. 1, 2012, s. 182–187.

CATTANEO, C. Forensic anthropology: developments of a classical discipline in the new millennium. In: *Forensic science international*, roč. 165, č. 2, 2007, s. 185–193.

ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Nakladatelství Fakta, 1998.

ČÍRTKOVÁ, L., FIALKA, M. a kol. *Podvody, zpronevěry, machinace (možnosti prevence, odhalování a ochrany před podvodným jednáním)*. Praha: Armex publishing, 2005.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie. Sv. 3*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2013.

DAVIS, J. P., VALENTINE, T., DAVIS, R. E. Computer assisted photo-anthropometric analyses of full-face and profile facial images. In: *Forensic science international*, roč. 200, č. 1, 2010, s. 165–176.

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. *Introduction to Criminology*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.

DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.

EDMOND, G., BIBER, K., KEMP, R., PORTER, G. Law's Looking Glass: Expert Identification Evidence Derived from Photographic and Video Images. In: *Current issues in criminal justice*, roč. 20, č. 3, 2009, s. 337–377.

FRYŠTÁK, M. *Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe*. Ostrava: KEY Publishing, 2007.

HATALA, V. *Kriminalistické štúdiá (Výber z diela 1973-1985)*. Bratislava: Kalligram, 2011.

HOLCR, K. a kol. *Kriminológia*. Bratislava: IURA EDITION spol. s r. o., 2008.

HOLOUBKOVÁ, J. a kol. *Základy soudní psychiatrie a psychologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

- ISCAN, M. Y., LOTH, S. R. Photo image identification. In: SIEGEL, A. J., KNUPFER, C. G., SAUKKO, J. P. (eds.) *Encyclopedia of Forensic Sciences*. San Diego: Academic Press, 2000, s. 795–807.
- IVOR, J. Obrazovo-zvukový záznam ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Teoretické a praktické problémy dokazovania*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 69–80..
- KLEINBERG, K. F., SIEBERT, J. P. A study of quantitative comparisons of photographs and video images based on landmark derived feature vectors. In: *Forensic science international*, roč. 219, č. 1, 2012, s. 248–258.
- KLEINBERG, K. F., VANEZIS, P., BURTON, A. M. Failure of Anthropometry as a Facial Identification Technique Using High-Quality Photographs. In: *Journal of forensic sciences*, roč. 52, č. 4, 2007, s. 779–783.
- KOHLER, J. *Der unlautere Wettbewerb*. Berlin & Leipzig, 1914.
- Kolektív autorů, Výzkum ekonomické kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004.
- KUCHTA, J., FENYK, J., FRYŠTÁK, M., KALVODOVÁ, V. *Hospodářská trestná činnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.
- LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén – Úvod do sociologickej orientovanej kriminológie*. Bratislava: VEDA Vydavateľstvo SAV, 2009.
- MILOTA, A. *Učebnice obojího práva trestného, platného v Československé republike*. Kroměříž: J. Gusek, 1926.
- MÍŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné: část obecná i zvláštní*. Praha: Všehrd, 1934.
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck, 2004.
- NETT, A. *Zása ultima ratio, účinná lítost a daňový delikt v novém trestním zákoníku*. In: *Dny práva (Days of Law)*, 2009, s. 6.
- OXLEE, G. Facial recognition and imagery analysis. In: THOMPSON, T., BLACK, S. (eds.) *Forensic human identification: An introduction*. New York: CRC Press, Taylor and Francis Group, 2007, s. 257–270.
- PIOTROWSKI, R. *Cartels and Trusts*. London, 1933, s. 183.

- POLÁK, P., KNÁPKOVÁ, D., TÓTHOVÁ, M. *Repetitórium kriminológie*. Bratislava: Eurokódex a PEVŠ, 2013.
- PÚRY, F., KUČHTA, J. Postih úpadkových deliktu podle nového trestního zákoníku s přihlédnutím k úpravě přípustného rizika. In: *Bulletin advokacie*, č. 9, 2011, s. 17.
- RUIFROK, A. Facial comparison. In: JAMIESON, A., MOENSSENS, A. (eds.) *Wiley encyclopedia of forensic science*. Barcelona: John Wiley & Sons Ltd, 2009, s. 1081–1086.
- SCACCIA, S. *Tractatus de commerciis et cambio*. Cologne, 1738.
- STRIEDER, J. *Studien zur Geschichte kapitalischer Organisationsformen*. München & Leipzig, 1914.
- SVATOŠ, R. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání, Praha. C.H. Beck, 2012.
- ŠANTA, J., ŽILINKA, M. Ekonomická trestná činnosť a princíp ultima ratio. In: *Justičná revue*, č. 12, 2007, s. 1653.
- TURAYOVÁ, Y. a kol. *Vybrané kapitoly z kriminológie*. 2. upravené a doplnené vydanie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislava, Právnická fakulta, 2005.
- TURAYOVÁ, Y. *Kriminologické aspekty zločinu*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2001.
- WILBERFORCE – CAMPBELL, A., ELLES, N. *the Law of Restrictive Trade Practices and Monopolies*. London, 1966.
- ZOUBKOVÁ, I., MOUSILOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha: TRIVIS, 2004.

IV. MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY VE VYBRANÝCH STÁTECH SVĚTA

- ABIAD, N., MANSOOR, F. Z. *Criminal Law and the Rights of the Child in Muslim States: A Comparative and Analytical Perspective*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2010.
- BASSIOUNI, M. Ch. (ed.) *the Islamic Criminal Justice System*. New York: Oceana, 1982.

- FORTE, D. F. Islamic Law and the Crime of Theft: An Introduction, In: *Cleveland State Law Review*, Vol. 34, Issue 1, 1985.
- OTTO, J. M. (ed.) *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*. Leiden: Leiden University Press, 2010.
- PETERS, R. *Crime and Punishment in Islamic Law: Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- SANAD, N. *the theory of crime and criminal responsibility in Islamic law*. Chicago: University of Illinois, 1991.
- SCHACHT, J. *the Origins of Mubammadan Jurisprudence*. Oxford: Clarendon Press, 1967.
- SIDDIQI, M. I. *the Penal Law of Islam*. New Delhi: International Islamic Publishers, 1991.

AUTORSKÝ KOLEKTIV

doc. RNDr. Radoslav Beňuš, PhD.

Katedra antropológie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

JUDr. Ing. Ondrej Blažo, PhD.

Ústav európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

JUDr. Erik Elias

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

JUDr. Miroslav Fico, PhD.

Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta, UPJŠ, Košice

PhDr. Andrej Franek

Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, Žilina

doc. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

JUDr. Denisa Hamranová

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

JUDr. Ing. Dušan Hesek, CSc., LL.M.

Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Mgr. Kateřina Hlaváčová

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

PhDr. Anton Hruboň, PhD.

Katedra európskych kultúrnych štúdií, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD.

Katedra teórie štátu a práva, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

doc. JUDr. Ing. Radek Jurčík, Ph.D.

Ústav práva a humanitných vied, Provozně ekonomická fakulta, Mendelova univerzita v Brně

Mgr. Pavel Kotlán Ph.D.

Polície ČR, Městské ředitelství Brno, Oddělení hospodářské kriminality

JUDr. Magdaléna Krajníková, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied, Akadémia Policajného zboru, Bratislava

doc. JUDr. Josef Kuchta, CSc.

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

JUDr. Alexandra Letková

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

plk. v. v. JUDr. RNDr. Vlastislav Man, MBA

Vysoká škola aplikovaného práva, Praha

doc. RNDr. Soňa Masnicová, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied, Akadémia Policajného zboru, Bratislava

doc. JUDr. Darina MašPanyová, CSc.

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava

Mgr. et Mgr. Lucia Micanová

doc. PhDr. Peter Mičko, PhD.

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

JUDr. Vojtěch Mihalík

Katedra občanského práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita; advokát v Břeclavi

Mgr. Helena Morozová

Katedra teorie práva a právních učení, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Mgr. Miroslav Nemeč

Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

JUDr. Petr Osina, Ph.D.

Katedra teorie práva a právních dějin, Právnická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc

Mgr. Richard Papáč

Historický odbor, Východoslovenské muzeum, Košice

Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

doc. JUDr. Margita Prokeínová, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.

Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

PhDr. Jan Slavíček, Ph.D.

Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů, Praha

Mgr. Blanka Szeghyová, PhD.

Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

JUDr. Dominik Škohel

Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Mgr. et Mgr. Lenka Šmídová Malárová

Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita

JUDr. Bystrík Šramel, PhD.

Katedra verejnej politiky a verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava

JUDr. Ján Štefanica, PhD.

Katedra politológie, Filozofická fakulta, Katolícka univerzita, Ružomberok

Mgr. Ján Šurkala

Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

JUDr. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.

Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Mgr. Bc. Alica Virdzeková

Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita

prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita

Vědecká redakce MU

prof. MUDr. Martin Bareš, Ph.D.; Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.;
Mgr. Michaela Hanousková; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.;
doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.; doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.;
Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.; prof. PhDr. Petr Macek, CSc.;
PhDr. Alena Mizerová; doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.;
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.; Mgr. David Povolný;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; prof. RNDr. David Trunec, CSc.;
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.; Mgr. Iva Zlatušková;
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D. (předseda)
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc., prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.,
doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr., prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.,
doc. JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D., doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.,
prof. JUDr. Petr Průcha, CSc., doc. JUDr. Markéta Selucká, Ph.D.

MAJETKOVÉ A HOSPODÁŘSKÉ TRESTNÉ ČINY VČERA A DNES

(Sborník z konference)

**prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.,
JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur.Int. (eds.)**

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno

Spisy Právnické fakulty MU č. 558 (řada teoretická, Edice Scientia)

Tisk: Point CZ, s.r.o., Milady Horákové 890/20, 602 00 Brno
1. vydání, 2016

ISBN 978-80-210-8332-5

www.law.muni.cz

